

Ö, Ó

6 I. szem nm alanyként v. tárgyként, az előzményekből ismert szem-re von.; ca subiect sau complement direct, ține locul persoanei despre care se vorbește; als Subjekt oder Akkusativobjekt, als Ersatz für die Person, von der die Rede ist. I. el, ea; er, sie, es. a. ellentétkezésben, szembeállításban. 1540: Valazutj es Bonzidabelj rezemet ... wk birhassak mig ... az wk K: penzet en meg atthatom [Sebesvár K; MNy XXXV, 55]. 1573: Agota Tothazy Imrehne Azt vallia hogi ... Kowach Benedek ... Mongia volt ... vagi eo fizety vala vyzza ... myt neky fizette(m), vagi en meg teobite(m) vala [Kv; Tjk III/3. 229]. 1592: Chere Martonne, orsolia, Mezaros Miklosne, Anna, Zep Jstuanne Marta ... valliak ... ezt monda Markos Gaspar ... vgi ertem Aztalos Jstuanne, hogi ki mar az hazból ... de megh eo ki mar engemmet, addigh en maro(m) ki eotett onnatt [Kv; Tjk V/1. 241] | mykor Janos Beteg vala; Balas Janos akor azt tuggya vala, Hogy w hal előb meg, Hogy sem myntt az felessege [UszT]. 1597: Simon Janosne Martha ... wallia ... aztis hallottam Sardinotol hogi nem eo az azzony az haznal hanem az zolgaló [Kv; Tjk VI/1. 100]. 1600: Laktam Orozhegybe(n) ... de en az kett falunak semmi hasitoth hatarat ne(m) tudom, Be me(n)tem a ... Feier Nikoigh, az Farkaslakiakis altal ieöttek az Feier Niko(n), de sem eök minket, sem mi ne(m) bantottuk eöket [UszT 15/114 Lokodi Janos Kaidichfalwy (30) zs vall.]. 1655: nem, hogy mellettem löttek volna, de megh eök fosztának megh minde(n) Jauaimtul [Dés, DLt 436]. 1745: ő tartotta a Leányat ... vagy ötöt tartotta a Leánya [Hsz; Kp I. 155a]. 1767: vágyn én halak vagy ő [Majos MT; Told. 26]. 1823–1830: ök teli kamrából éltek, én pedig szegény voltam [FogE 290].

b. kiemelés céljából. 1542: azt wzenthe wolth hog ... az lsten whet wg segeyche hog ha eg kew hagythaswal megwehetthe^a Fogarasth, sem venne meg [Fog.; LevT I, 16–7 Petrus Orozy Zalay Jánoshoz, Poson m. ispánjához, Fog. vára urához. — ^aOlvasási v. sajtóhiba *wehetthne* h. ?]. 1569: az kynchyes veölgiat ... myteol fogwa Emlkezem, Eök byrtak az Madarasy hazhoz [Mezőbánd MT; VLT 7/892]. 1570: Arra azt felelte chynek Balint Jo Janos vra(m) Ahoz en hagiót Nem vagiok, De lm haza megek megh Mondom Anyamnak ha Ew Mongia Mind addeg Adok miglen elegh lezen [Kv; Tjk III/82. 167a]. 1591 k.: az mely feöldet en teölle(m) el foglalth ... így hatalmasul kezemből ki nem foglalhatta volna teöru(e)n^a nélkül ha az Atta neki az kire fogh ... de menedekre ne(m) foghat ... merth eö hatalmaskodott rajtam, eö foglalta ki kezemből [UszT]. 1609: Vigre teoruinj zerint lattatta megh ha tartoziky megis varakoznj az olah utan holot Eo volna felperes [Dés; DLt 317]. 1633: az mit mo(n)dot eö mo(n)dotta, ez utanis eö azt megh nem tagadgia mert az mit eö Mo(n)dot, annak eö embereis lezen [Mv; MvLt 290. 117a]. 1692: Banya Janos vette vala ... az földet Eö czinala szólott rajta Eö Epittette [Kercsed TA; Borb.]. 1711: Mikor Orban Istvánt meg sententiazak Brassoban, azt mondá, hogy én abb(an) az Albert István haláláb(an) artatlan vagyok ... Gegő Peter

dogla, ő ölte meg [Szépvíz Cs; Born. XXXIX. 50 Barrabas Mateh (30) pp vall.]. 1717: minket vitt Pascho János eö poroncsolt nekünk [Martonos Hsz; BetLt 7]. 1761: a' kgmed fia ... nagyobb Tolvaj, mint az enyim, mert ő gyujtotta meg a' Falu végén, a Molnár János kertit [Szászszti-ván KK; BK. G. Besztetzei (70) zs vall.].

c. értelmezővel vagy körülményhatározóval egyediesített helyzetben. 1558: Az Barnazyboknak hagyjuk megh hogy hozza lassanak az wetheshez Merth sok panaz vagyón az Joh ees egyeb Barom sok karth thezen, ha hozza ne(m) lathnak Bywnthessek megh ewkewth az Barnazybokoth [Kv; TanJk V/1. 48]. 1573: Darochy Gaspar ... azt vallotta, hogi Minekwanna Meg beochwltek volna az ban Janos hazat Tamas deaknak Az vtan eotet az vallot kenaltak vele [Kv; Tjk III/3. 136a]. 1580: Ezt hallottam zaiabol Ombozi Janosnak, hogy w verte ombozi Janos vas balast Tholdalagy Ferench Jobbagiat [Botháza K; SLt Y. 26 Bodoni Giorg ns vall.]. 1595: Az I bizonicha hogy az A hatta el a felesetet, ne(m) az felesege eötet az Vrat az felperest [UszT 10/49]. 1630: Az mostani Felesegeteolis azt hallottam hogi eök az vrauai bekeuel laknanak csak az Apia hadna beket nekik [Kv; RDL I. 20 Szabo Gyorgine Borbarazzony vall.] | mind ezideig ... senki nem ellenzette tule^a uket az szent Egedi Vrakat [Szentegyed SzD; WassLt Jo Albert (40) jb vall. — ^aA szénafűtől]. 1664: az mines lovakat s marhakat ... az olla budakak fogdosak megh s ök falustul praedalak el [Szászfellak SzD; Born. XXXIX. 4 Eleksza lovon (33) jb vall.]. 1748: a kire gyanu volt az említett el orzott lovak iránt, az ötet mint Sogorát vagy Attya fiát köszöntötte jo Szántából ? [Kv; BfR III. 60/9 vk]. 1801: maga az Béres Biro fia Vaszilika kérkedezet nekem, hogy az kortsomárost ugyan állattýára megverték ök Apjostol s más Béressel [Kajántó K; FiscLt].

d. hangsúlytalan helyzetben. 1542: Azt jól erthy k., hog en wg erthem az mw porkolabynkthol az wraynkthol, hog azon ewk meg eskewthtek, hog^a [Fog.; LevT I, 17. Petrus Orozy Zalay Jánoshoz, Poson m. ispánjához, Fog. vára urához. — ^aKöv. a fogadalom szöve]. 1550: my elewnkbehy hywa kynch tartho wrwnk poroncholattyawaly Iztrydy myhaly, pokay lazloth, és sombory lazloth, wgy mynth kez byrakath, és my ewketh eressen megy esketwen tewnek ilyen wallasth [Mányik SzD; BfR VI]. 1561: Mynt Byzoth Wraynkath es wrwnkath, hogy the k. Jntenee Jketh az Le-kenchey hazokath, hogy Jnen kezethetk Megh alkonnonak [Dés; BesztLt 6]. 1567: dixisset Vargane Ewel, Kewzonik meg az ebek hogy tartotta(m) wket [Kv; Tjk III/1. 70]. 1570: Peter Benedek ... vallya, hogy Borbely Marthon Byro vra(m) Akarathyabol hytta volt ewtet hazahoz Byzon-sagwl [Kv; Tjk III/2. 55]. 1585: azok az en gilokossym wlietek eöketh [M. valkó K; KP. Nagiobbik Bott Myhaly jb vall.]. 1592: en eöteöt ki fizettem megh elegitteöttem az hazból telliesseggel [UszT]. 1614: Chyki János ... Felszeghi Gergelj ezek egy farkast foghtak volt kiert Kornis Ferencz Pörrleotte ökök azutan vgi attak magokat neki^a

[Erdősztyörgy MT; BethU 75. — *Ti. jobbágyul]. 1626: Akkoron egynechyan kezdőckben zoluan megh alkotak eőkeő illien okon [A.csermáton Hsz; LLt]. 1645: Kaproncaine Aszonjo(m) biraja monda, hogy ű az penzhez nem njul, mivel nem hagyott hozza [Ajton K; Törzs]. 1646: mü fellyeb megh irt Birak ... ily alkotok megh ökök [Lécfa Hsz; BLt]. 1649: az giermek aztis monda hoga vacziara uta(n) eoteő ki kwidtek az hazbol, es ketten maratta(na)k ben [Kv; Tjk VIII/4. 372]. 1662: az Atyok meg halvan Arvasagra maradvan ő kegelmek Tartottak neveltek fel űket [Retteg SzD; Born. XL. 107 Menihar (!) Andras (35) jb vall.]. 1678: en menek fel martonosban en vim le Lazar Gaspart es Lazar Janost az fiat ... ot osztan Lora űtetem ökök es ugj vim le Ajtara [Nyűjtód Hsz; HSzjP Mathe Tamas Kezdi szeki Martonosi (26) jb vall.]. 1697: azt mondotta hogy en űttet az utban megakartam ölni [Dés; Jk]. 1794: Praetendálja Vizi Mihály az ányától, Vizi Andrásnéól az ötot illeő jőszágbéli részét [Jenőfva Cs; RSzF 240]. 1813: olyan roszt időkben hajtották a Cselédeket Brassoban, 's Hétfaluban hogy magam is meg Sajnálottam ökök [Kilyén Hsz; MvRKLev.].

Szk: ~ is. 1550: wys Jarth otth az Cyllan [MNY XXIV, 359 Joan. Woysyn de Bocz^a jb vall. — *Eltűnt település Szucság (K) táján]. 1568: Equis azt monda [Kv; Tjk III/1. 230]. 1569: dŷs wygan Azont valla [Kr; BálLt 78]. 1574: Eouis vyt ... fat [Kv; Tjk III/3. 398]. 1576: wys ... tartozzek [Andrásfva MT; BálLt 86]. 1592 k.: eois felel [UszT]. 1596: zabad legyen w es welle [i.h. 11/101] | wis vajda volt [Kisilva SzD; BálLt 81]. 1608: wys emlekezik [Muzsna U; TSb 21]. 1626: eőis atyafia [A.csermáton Hsz; LLt]. 1713: űis ... jobbágy [Páncélcsch SzD; WassLt]. 1721: őis ... Compariált [Dés; Ks 26. XIV. 1].

2. korábban említett közösségre von.; referitor la comunitatea amintită; in bezug auf die schon erwähnte Gemeinschaft. 1619: így gondolkodik nagyságod Magyarország felől, hogy immár úgy hozzányúlt^a az magyar az több országokkal együtt, hogy vagy egy lábíg elvész, vagy az sapkát teszi fel, de általmegeyen ebben, hogy többször ő az német testi-lelki igáját nem viseli | Megelégedik Magyarország azzal, hogy ő az szabadságát helyére állatta, nem kapdos az más nemzet országán [BTN² 350, 366. — ^aA némettel való szövetséghez]. 1667 u.: közönsiges hir hogy az Nimet erdelyben akart iwni, de az magyarokis megh akadoliostatuan wket Visza mentenek [Kozárvár SzD; GrTr XVIII. 644 Deesi Ferenc Béli Pálhoz].

3. az előzményből ismert természeti jelenségre, földrajzi fogalomra von.; referitor la fenomenul natural, la noțiunea geografică despre care s-a vorbit anterior; in bezug auf die schon erwähnten Naturscheinungen, geographischen Begriffe. 1626/1766: a folyo Víznek olyan szokása és természete vagyon, hogy eo kíváltképpen térhelyeken nem mindenkor foly egy helyen, ha nem nagy sokszor más helyett tsap magának [Mv; LLt]. 1823: N. Keletről egy darabig az országt űtlya, az után az ötet keresztül vago patak árka [Türe K; EHA].

4. ~ket az előzményből ismert állatokat, dolgokat; animale, lucrurile cunoscută din relațiile anterioare; die aus den vorausgehenden Berichten bekannten Tiere/Sachen. a. 1602: mezaros Mihaly ... ket bizonisagal megh bizonitnya az eo marhainak sayat voltat, Accedaluán azis hogy minek eleotte zsemwel nem latta az marhakat igenousen zeorin megh newezgette eoket az ket birak vrain es notarius eleot [Kv; Tjk VI/1. 609]. 1640: Az bervei gyermek lovakat di-

csirik igen, holnap azokat is meglátom, s ha leszen 6 egy szőru köztök, őszvevátogatom edesem ökök [RákCsLev. 63 l. Rákóczi György feleségéhez]. 1706: láttam hogy ... 77 őregh Juhait ell hajtatta mint hogi az én kapumon olvasták ki ökök [Fehéregyháza NK; KvAkKt Mss 261]. 1708: most ezen Sarkanyi emberek által hajtatta(m) bé Szebenb(e) Discretiokra valo Disznokat nro 6. meg vállagattatva ökök, azok közül a mellyeket venditiara hajtattam Segesvárrá [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1755: A Lovakat ... elhozák, fűre Csapattam öket [Kendilóna SzD; TKI Perlaki András Teleki Ádámhoz]. 1757: el is vesztek volt a' Sertésekbe s keresték eőkök [Gyszm; DE 3]. — b. 1623: az Istallok fáytt ... vgy rakassa zepen ell hogy mihezt az Ideo Nylyk azontoll Cziak allathassak Rakhassak fel eőkeő [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1702: Vadnak ... Szántó földek és kaszálo réthek, mellyeket most Horbora Páscul bir, mert eő adozaa öket [Bokej H; Born. XXIX. 4. 61]. 1836: most már az fen irt 49. darabb Slésiai Lenfonalrol irom meg kívánságomat — hogy mitsoda formakra, és mimoddal szője öket [IB gr. Bethlen Samuelné takácsnak szóló ut.].

II. birt. jelzőként; ca atribut genitival; als Genitivobjekt. I. lui, ei, lor; sein(e), ihr(e). a. névelővel. 1539: az Sombori benedek az Sombor mellett walo rythbely rezyeth, wethre zalogan az ew atyafianak Sombori mihálnak huzonharom forynthba [MNY XL, 137]. 1550: az w att'anak Neg szaz Joha wolt [Bedecs/Damos K; MNY XXIV, 357]. 1552: En geredny pet(er) vallom ez lewele(m)nek zeriben hogy ez lewel mwatok zagy Istwan az ew tarsaywal egyetembe lamborul zolgaaltak It Dewan [Déva; BeszLt 16]. 1570: Gergel deak kewansaga feoleol ... Eo kegek Azt Montak hogi nem Esmeryk zwkseget az varasnak az eo zolgalatiara [Kv; TanJk V/3. 5b]. 1572: az keth wth kozyth ... keminy peter fogta wolth el s azolta az Ew maradeky eltek byrtak [Gyerőmonostor K; KP. Kayon agoston jb vall.]. 1573: Simon görgy ... ot Lakoth nala az ő kenyeret ette [Fráta K; SLt S. 11]. 1577: Az ok rezeckett sem engedhetne(m) ... mert en vogyok wer hozza [Mv; BálLt 79]. 1578: pasco boldisar ... az ű hutu szerez ... uallia [Lompért K; WLt]. 1579: az w ... szolgaianak ada egi Berket Uduarfuluan^a [BálLt 54. — *MT]. 1583: az ű ides anniat mint uerte andras Kato en nem tudom [Kv; Tjk IV/1. 194b]. 1586: Zalmat hozatot B vra(m) az Jgiarto Giorgy Chúribol Sos Ianossal az w Lowaynak alaia [Kv; Szám. 3/XVII. 2b]. 1595: azt monda hogy az eo zoua Job a' leuélne [UszT 10/53]. 1607: (A házat) Masnak addigh el Ne adhassa az migh az eo penze megh Nem lezeo(n) [Mv; MvLt 290. 8b]. 1609: (A földet) Bech Pal es bech Palne holtokig bekessegesen birak, es birtak ... az eok holtok uta(n) Bech tamaneys bira [BLt 1 Bartalis Tamas Kozmassy^a (60) pix vall. — *Cs]. 1610: megh haboritani akarna Biro Janost az uagy az eo maraduaját [Tekerőpatak Cs; LLt 69]. 1752: akkor a Szent Mártoniak adták volna a' Vitzieieknek azon helyet hogy az ők Határok légyen [Vice SzD; MvRKLev.]. 1817: én az ő szovának Hitelt adhatok [Szászsszombor SzD; IB. Szentmiklósi István ref. pap nyil.]. 1823–1830: Az ők bányászöltözetjek ... durvább vászonból való volt [FogE 207]. 1834: az erdők közt lévő kaszálókat az ők eleik birták [VKp 134]. — b. névelő nélkül (a birt. jelzős szerkezet rendszerint névszói áll.). 1570: Zappanos Janos ... vallya ... Eo azt Montha neky^a hogy Jo volna Megh Jratnod Torozkaynak es Erthenel (!) Theole ha eo akaratya [Kv; Tjk III/2. 84d. — ^aA tanácsát kérő palochy Janosnak]. 1573: az az

eőrökseg eo tulaydona verre [Hsz; BálLt 1]. 1584: Takaro Janos vallia ... Hallotta ezt (is) Teteő lanostol mert eo zolgaia volt Akkor ez Andras, hogy feddette volna ez Andrast, hogy Ne zolgalna eotet latorsagaval hane(m) lamborul [Kv; Tjk IV/1. 350]. 1590: Az mi neszi az Jobbagia feölde dolgath, Aszis eörök arro(n) vago(n) en nalla(m), Akkor pedig mikor en azt megh vettem nem eo Jobbagia volth, hane(m) az vtan keölth az eo birodalmaban [UszT]. 1592: Ha tagadgya megh bizonyto(m) hogy eo izenese vgya(n) Azon Jambor emberrel bizonytok az kiteöl neke(m) izént [i.h.]. 1597: Pestesy Ianos ... Az Jozaghrul valo leweleketis, az ky ew keziben es byrtokaban volt ... mindeneket megh ada [Galac BN; WLT]. 1598: az tehenes ember ... az Istenert kerte, hogy ... hadgiak el vinnie minth v marhaiat [Alparét SzD; Ks]. 1623: Tudom aztis hogy az vereofelbwkbe az Bogathy Menyhart Johait Jartattuk miuel en eo Paztora voltam [JHb Johannes Kardos alias Durka vall.]. 1646: mind az ket fele dificultast igaziczia Szölösi Gabor Maga költségeuel hasznauaal auagi karauaal ö dolga [Kv; RDL I. 133].

2. (a) maga/saját; säu, sa; sein/ihr. a. a birtokos személy. 1544: Sombory Lazar wgyan azonth wallotha az ew kerezthien hytthe zereneth [MNy XXXVI. 52]. 1546: Bogathy Chaspar ... ezzel ez keez' penzel, az Zekel feelden ... maasz fakath wegyen az ew haza epylessere [Panot^a; DanielO 5. — *Panád KK]. 1585: mely wegezeswnkben az kett fel ... gyeorgfi ba<las> es pal, eggik az masikott igerek meg otalmazni es mindenik fel az eo rezzen walo Attyafiaynak terheketis magokra fel ueük [Gagy U; UszT]. 1595: nem is talaltunk volna az varosson Zabos loat, mellyet Job modgyauaal el vehettünk volna, mint hogy minden ember az ö loat ekkorban ften Jarattya, és erőtenek [Kv; Szám. 6/XVIIa. 145 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1608: Kornis Janos teotte volt Kis Petert biroua az w resze ioszagban [Muzsna U; TSb 21]. 1634: Kynek kinek az eo reze zerint valo iusa [Kászonújfalú Cs; BLt]. 1670: (Orosz Jakab) meg is mondotta hogy ő az ő vallását meg nem tagadja [SzJk 111]. 1676/1681: ha kit az Ciralok kozzül vigiazatlanul találnak, az Németet el az modgyok szerint bizonyos oraigh tereh hordozással, az Olahot penig lapattal, vagi palczauaal büntessék megh [Vh; VhU 662]. 1752: (Tsolnokosine) az ő részét ha zálogban ide engedi az ura haláláig vgj el vészem [WLT Vesselényi István feleségéhez]. — b. a birtokos tárgy. 1576: Mykor Immár az p(ro)bat esmeg betewök az kemencheben esmeg Jartatok 18 orayg es kiueuök, Meg latuan az gradussat, lön meg-az ő gradussa vgy mint karat 23 1/2 [Nsz; MKsz 1896. 368].

3. *ök* h. *ö* birt. jelző tbsz 3. szem-ü birt. szr-os birtokszó előtt; la genitiv, in formele lui, ei, lor, cu valoare posesivă: lor; im Genitiv mit possessivem Gebrauch: ihr, ihre. a. névelővel. 1508: Ezt my Emlkezettre adywk vg mynth, fogoth Byrak^a ... elewt, az Zwky Isthwan az ew hwguyaal egetembe, az Ew Mwstoha Annokot, az Bathory Annath ky wolt az Zwky Janos felesége meg elegytette Az fellywl meg mondoth Zwky Isthwan [Kv körny.; EM XXIX. 261 Czeh István kezével. — *Köv. a nevek fels.]. 1557: Jlyen wallast thewth ew maga Swky. Janos ... hogy ew neky ees Swky Benedeknek Semmy kewzyk nynczen az Coloswary hazhoz, Merth az ew Anyok, ky elegethethe ewkewth belewle, Myndenyekwnknek az ew penzewel Swkon kew hazath chynaltatoth [Szentmártonmacskás K; SLt ST. 5]. 1570 k.: Mi azért az egész tanácsaal egyetemben megértvin, hogy ezeknek kívánságok miltó ... volna és hogy az

ü társaságok is szaporodnejek ... ünékik, hogy céhet szerzenek ... megengedünk [Dés; DFaz. 6]. 1584: az ... zina Rytbwl az w rizek ky Jart [Torda; DLt 212]. 1585: az Erdeő pazoroknak fizettwnk az eo zolgalattiookban f 15 [Kv; Szám. 3/XVI. 39]. 1610: az eo gattioknak fel veres mia ment ki a viz [Kvh; HSzJP]. 1624: (A szökött jb-ot) valahol ... feltalálhatják, az ő földekre szállithassák és örökösen birhassák [Torockósztyörgy TA; SzO VI, 76]. 1626: Az kádár mesterek igaz mértékre csinálják az ő miveket [Gyf; EOE VIII, 345 árszabályzatban]. 1638: ez az Böite Janos fiaczkaja ki szakasztá az eökreök közül az eo eökreöket [Mv; MvLt 291. 149b]. 1778: ezek oljan Emberek hogy akar hol bé lehet venni az eo hütöket [Nagyida K; Told. 6]. — b. névelő nélkül. 1551: az my marha illette volna Katha azzont nehaj Barcziaj lazlonet az ew meg holt ura marhayban, az ew ket gyermeke keozot Barcziaj Pal es Sandor kozott es dicensy Katha azzon Ew annyok kozot, Mynden marhai három fele oztwan [Mezőszengyel TA; BR 304/108]. 1585: Bernard Schuler^a ... El kwide minket Leorincz Mester hogy az keotelweroeket eggienkent hazonkent el larnok, meg kerdezny ha eo Akarattiokkal leotte az lada el vtel [Kv; Tjk IV/1. 440. — *Köv. még 2 név]. 1600: Az Boerok el me(n)te wtan tudom hogy forgoth az peöres malo(m), hallottam az varosbeliektol hogy eök eresztettek megh es eo Zamokra iar [UszT II/2. 266]. 1607: w akarattiokat euél ... megh bizonyitak [Dés; DLt 297]. 1684: (A szökött jb-ok) soha ő földes Urok s Aszszonyok hátak megé ugy magokat ne vonhassák, hogy ... magok szemellyekhezis hozza ne nyulhatnának [Dés; DLt 448].

III. az uralkodóra való hivatkozásban; cu referire la domnitor; in bezug auf den Herrscher. 1841: Öcsászári királyi Felségéhez ... legkegyelmesebb fejedelméhez alázaatos folyamodása a benn irotttnak a bent irottakért [VKp 62]. 1848: Ö császári s apostoli királyi felsége legkegyelmesebb urunk nevében [VKp 298].

IV. ~ *maga* 1. tulajdon maga, személy szerint ő; el personal; er, sie selbst. 1551: az kowys pado(n) valo ... reze fywtv vete ... zalagon ... Jllin (!) okal hogy mykoron meg valtana owmaga tartozek meg bochyatany [Torda; SLt QR. 2]. 1569: Dobay symon Boney nyresy nemes ember ... ezt walla Twdom hogy az mely levelekyl feloly botos bodysar Kys wasy Janost Feyerwara hyta wala abwly ... megyl bekelenekyl ely hagyja Botos bodysar es wmagy my elotwnk hwzonhot forint Kotelet wete hogy ha valamelyk ezt lngatna tobzor [Torda; WassLt]. 1570: Karas Myklos, Ezt vallya ... Az My Marchachkayak Atalnak vagion mostan Eomaga az fiaywal egembe kereste Nem attyatwl Maradot [Kv; Tjk III/2. 136b]. 1573: Kalmar Ianos vallasa ... az azzon ... ő maga wallotta volna ő maghatt az papok elott hog' eg' zemellyel vetkezett volna [Kv; Tjk III/3. 174b]. 1585: bar biriuk addegh az Zalaghos feoldeket mighlen wagy eo magha awagy Jobbagia az ki zalagha weteotte megh waltia [Firtosváralja U; UszT]. 1598: az A eo magha zemelyie zere(n)t ot nem volth, hane(m) kylde egy kepebely embert oda Beogeyi Chomorta(n) Janost [UszT 13/38]. 1604: minde(n) zaz forinthra haro(m) haro(m) emberrel kell megh eskenj ... vagy mast eskettet vagy eo magha eskezik [i.h. 16/23]. 1610: Beöge Ferencz Giergio zek<i> Alfaj Lazar Jstuan Vram Jobbagia ... Felelj aztis hogi eo maga Jobagi de az fia veres draba(n)t [Törzs]. 1758: A' Falusi lakosok kozzül nevezetesen Kotsis Ferencznének Csenteri Katának ... tulajdon a' maga szájjából hallottam hogy ... Udvar Istvánnét Csúka Pannát kürvázta

és ezt mondta: hogy az ő Ura Kotsiss Ferencz tsak azért jár a' kortsomájára Udvar Istvánnának, hogy ötet magát szereti [Betlensztmiklós KK; BK. Andreas Apáthi (50) jb vall.]. 1847: Én ... a bucsumi közönséget ezen ellenszegülésre sem nem ingereltem, sem nem biztattam, hanem ők magok önkényesen szólítván fel engemet, beszéltetem helyettek és érettek [VKp 141]. 1849: ismeremis ötet magát is [Héjasfva NK; CsZ. Voldorfi v. Lombos Nyikuláj vall.].

Szk: egy ~ maga egymaga, egyedül. 1584: ezen megh eskeggyek vas Andras, egy eo maga, hogy eo ... Segitsegel nem volt Byro Gasparnak, az el zeökésben [Bonchida K; Ks 42. B. 21].

2. saját maga; el însuși, ea însăși; er, sie selbst. 1583: Ha ky penigh boranak ky mereset zolgaiaira, vagy haza nepere bizza, vagy eo maga akaria ky Adny tehagh ne(m) tartozik az meg merethny fwzerrel borat vagi penigh meg pechettel-tetny, hanem Zabodon ky merethety Valamikor akaria [Kv; PolgK 2]. 1590: Gabor soha minket ne(m) ereoltetet az seoveny tartasra ... hane(m) eo maga tartotta [Kv; Tjk V/1. 33]. 1598: Coloswary fekete Pal eo maga zegte parlag keouet hozot [Kv; Szám. 7/XVI. 53].

3. ~ magáé övé, sajátja; al lui/ei, a lui/ei; sein/ihr. 1585: Keomyves Ferencz² ... Mykor Eottweos andras vram, Bornemyza gergely vram minket okulatura hittanak volna ... Az Eo Towok latny, Miert hogy andras vram az Melj patakba halazot volna az andras vram es az Gergely vram Towa keozot val foliamba, Mely foliamot gergely vram Eomagaanak mond. Mynekink vgy Teczet⁶ [Kv; Tjk IV/1. 430a. — ^aVallja. ^bKöv. a döntés]. 1594: keth vagy három borth korchiomaltak, egy pinszel fellyeb az w magokenal [Mákó K; GyU 27]. 1602: Bodon Janos ... vallia Menek az feoldheoz, miwel hogy ott voltam az be vetesekort. kerdem Limz Georgieot hogy ha eomagaie a feold ? monda hogy eomagaie [Kv; Tjk VI/1. 631].

4. birt. jelzőként; ca attribut genitival; als Genitivobjekt: az ő (saját); (propriu) său, (propria) sa; sein, ihr (eigen). 1570: Margith Igarto ferenczne ... vallya, hogy hallotta Zabo Gergnetul hogy azt mongia volt az eomaga fyanak hogy Dabo Tamasne het forintra aggyon Mwstot neky [Kv; Tjk III/2. 4]. 1573: Istwan Lakatos Balint zolgaia Azt vallia hogi Lakatos leorinch al volt az Apia haza eleot, az Nenye esmet az Eomaga haza eleot [Kv; Tjk III/3. 248]. 1579: Wayas Istwan az w maga hazawal [Kajántó K; BLt]. 1590: Kadar Georgy eomaga Borat Arullia vala Akkor [Kv; Tjk V/1. 22]. 1591: eg felwl Almadj Gaspar Zaway ... mas felwl penig Almadj (igy!) w maga szemylyben ... Illyen vegezest twnek [Szava K; JHbK XIV. 6]. 1592: mikor az lrtast ki iarnak es ki felelnak az utan mikor fel oztanak kit kit az ő maga orotasabol elegitenek meg [UszT]. 1597: Kosa Marton vitte 4 Loan eo magok kochyan Nagy Almasra a' papa keouete zolgaia Loaihoz valo hamokat [Kv; Szám. 7/XII. 47 Filstich Lörinc sp kezével]. 1620: hallotta(m) czinighe Antalnak az w maga zayabul [Páncélcseh SzD; RLt O. 5]. 1701: Minden Mester az eo maga nevét ā Posztoban bé szőjje [Kv; PosztCART. 11]. 1749: meg haraguván az eo maga Vétke vitte otót reája, hogy ugy le taglaná Dumitrut [Korolya H; Ks 101].

óáltala I. ötlei; de el/ea; durch ihn/sie. 1643: iletigi eo általa ippitetet haz [Dés; Hr 8/7]. 1657: Erogalvan a' Kulcsar által Prebenda Czipo sütesre lisztet. Cub. N(o) 85 Percipáltam eo általa, minden keobólból köz Czipot, N(o) 240 [Borberek AF; WassLt Perc. 6]. 1663: Az udvarbíró,

ki oda csak inventálatlan állatott be és az mint látom, több kárt, mint sem hasznót tett az ország házában, holott egy darab üdőtül fogva az mi megmaradt volt is, ő általa mind elhordattatott Medgyesre [TML II, 471 Teleki Mihály a fej-hez]. 1767: gyonom (!) nagy vagyon hogy ... ő általok esett azon Nyoltz Ló béli kárunk [Fintoág H; Ks 79. XXXIX. 1]. 1798: Vaszília meg halván hogy az ő általa meg verettetett Aszszonyt pálinkával meg mostam ... e' képpen fenyegetett [A.árpás F; TL. Maria conjunx prov. Michaelis Gosztáje (45) vall.].

2. övele; cu/prin el/ea; mit ihm/ihr. 1788: Akarván az itt valo koltár hazájáb(a) N. Sinkre fordulni, ő általa küldettem konyhára valot ... egy bárányt ... 470 tojást [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

3. az ő révén; prin el/ea, prin intermediul lui; durch ihn/sie. 1584: Mely Contradictionak ok adasarah vgian Chiany miklost eo magát, zemeol zembek, es eo általla Kachikany marthonnet zekeli Annaazont ... az Ngod paranchiolatia zerent rea hittam [BálLt 80]. 1619: az hatalmas Istenért kértem én Mikó Ferencet és óáltala az uradat is, hogy hirtelen s mód nélkül semmit ne indítson [BTN² 347]. 1654/1681: megh tekintven Hunyadi Peternek hűséges jambor szolgálattját, ő neki, és ő általa maradékinakis az kik ő tüle származnak, minden Jobbagysagat örökösen megh engedtem [Vh; VhU 264 Zólyomi Miklós ad. lev.]. 1657: Envélem, hogy Moldvában bėjüne, Barcsai Ákost is az fejedelem elbocsátá, derekasban azért, mert azelőtt óáltala confoederált vala és Basa Tamás által Lupul vajda [KemÖn. 264]. 1697: el menvén ... Pakots Marton meg irt Mihalcz Miklos Ura(m) jobb.hazahoz kit is othon talalvan eo általla Mihalcz Miklos Uramot Citala(m) ki aszt monda mindgyarast meg mondgya az Uranak [A.volál Hsz; Borb. II].

4. az ő segítségével/közreműködésével; cu ajutorul lui; mit seiner Hilfe. 1598: Mikor az harcz megh león Moldúa-ba, en az Leng'elek kezebe estem uala ... Veghre el' zabadelek, Ala Jeouek Moldouara ... Roma(n) Vasarra Jútek tahagh otogio(n) vadnak Barrabasi Lenart es Chwder Lenart kik ... keouetsege(n) voltak oda, oztan enis eo általlok ieouek kj [UszT 13/37 Martinus Sillo de Cichio^a pp vall. — ^aCs.]. 1630: Ibrahim effendit kell megtalálni és óáltala kell procedálni [BTN² 434]. 1663: elvégezvén az én pályafutásomat, boldog reménységgel adhassam meg az én lel-kemet az én Krisztusomnak, tudván azt ... hogy beviszi az én lel-kemet az örök életre, az holott vég nélkül minden szentekkel dűcsöithessem óáltala az én Istenemet [Kv; KvE 188 LJ]. 1710: Azt ígírvén neki, csak óáltala a fejedelmet arra vehessék, hogy az ő causájokat a német császár ellen felfogja, ha Isten dolgokat boldogítja, a magyarországi palatinást neki szerzik [CsH 104]. 1755: tanálám Mosnyág Juont ... és Kezán Fenukot M. Groff Was György Vr ő nga Sellerit kik előttis az kezemben küldött és ezen Relatoriáb(a) includált instructiott de verbo ad verbum el olvasván, és annak tenora szerént ő általlok Mlgs Groff Vrakot Ő Ngokot modo L(e)g(itim)o Certificálám [Dob.; WassLt].

5. az ő részéről; din partea lui/ei; seinerseits, ihrerseits. 1756 k.: A napon kün lévő egész kö Bányában ha ki valami venára talál, és abból próbát tévén semmi hasznót nem esmér, és oda hadgya, s Esztendő, s három napok(na)k el folyása alatt pusztán, s ő általa dolgozatlan áll, ez idő mulással el vesztí jussát, és más a' kinek tettzik ... bele álhat s dolgozhattya [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.].

öatyasága rk papot megillető cím; pärinte (termen cu care s-au adresat preoților romano-catolici; Titel der römisch-katholischen Priester. 1634: Pater Generalis V(na)k eo Atyasaganak maganak hagiok egy eoregh Araniat, karom keozep araniat, es harom darab Gostyant | Vno verbo, minden res mobilissimet valamellyeket specifice, masoknak nem hattam, mind az Pater Iesuitak(na)k hagiom ... Ha mellyekreol penigh nem talaltam emlekeznj ... akkori Pater Generalis es Pater Prouincialis eo Atyasagok io dispositioiara tamaztuan mindeneket, à kiket jeouendeoben keresnekis [WassLt 73/1 Cegei Wass János végr.]. 1760: a Tisztelendő Pater Minoriták ö Atyaságok Residentiájokban ... ezen ... Residentia Praesidense Tisztelendő Pater Prung-rác (!) Pál ö Atyasága jo foljo aranj és ezüst Monetául F.h. 50 Den 49 ... által ada [Ne; DobLev. I/311. 1a]. 1764: A' Metalistis Pater Dudas ö Atyasága hozta vala ki ... Kolos-várról [Udvarfva MT; Told. 44/26]. 1765: a Pater Eo Atyasága es Miklos István kik a' Szombati Vám(na)k Perceptor voltak világossan affirmályak hogy nem többet hanem Monár reszen kivöl 58 vékát percipiáltak [Kóród KK; Ks 18. Cl. 5]. 1772: Grof Haller Péter Ur, ö Nga egy Inassa Váradí Évához ... minden Eczaka ... ment hálai melyet is észre vévén ... ö Nga Pater Kargyián ö Atyaságához panaszott telt [Dés; DLt 321. 73 Andreas Boda Szabo (75) ns vall.]. 1776: Valami ujjabb Reversalis dolga, mellyet akkor estve adott volt ... Groff Lázár János Urffi ö Nga a Mlgs Praepost vr előtt, vagy Tisztelendő Szeredai Domokos ö Atyasága előtt, nem forgotté fél ? [Nsz; GyL hiv.].

öbele az ö személyébe; in el/ea, in persoana lui/ei; in ihn/sie, in seine/ihrer Person. 1633: mingiarast ö bele böitorkozának ez lata(n) hogy Varga Andrast ketszeris cziaparc arczull az katonak [Mv; MvLt 290. 114b]. 1710 k.: Mikor a lélek annak tanulásában elmégyen mindaddig, amíg lehet, mivelhogy felette messze is mehet, abból megtanulja azt, hogy mely nagy valóságot, erőt, tehetséget adott az Isten öbelé, hogy addig mehet [BÖn. 443].

öbenne 1. az ö személyében; in el/ea, in persoana lui/ei; in ihm/ihr, in seiner/ihrer Person. 1540: az myth thy kegyelmethen en thwlem Bathory Andrasnak es Dragffy wramnak yzenhenek wala, myndenth en am az egy dologthol meg waalwa, ky tytok, nekyek meg mondek; de az egy dolgoth, latya Isten nekyek nem meerem az thy k: yowaerth meg mondany, merth meeg ew benne az Barath lelketh esmerem lenny [Kv; LevT I,9 Petrus,Literatus Nic. Thelegdyhez]. 1669: Haller János dolgáról mit írjon Ke-gyelmed, látom ... bizony jesuitában is sok volna az, az ki ö benne van [TML IV, 418 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: Sokan jól tudják magokban, hogy amely talentumokat öbennek mások becsülnek, közel sincsenek abban a mértékben, amint az emberek gondolják [BÖn. 417]. 1794: Muntyán Gligort jól esmérem ... éppen távol vagyon attól, hogy rosra való hajlandóság volna ö benne [Déva; Ks].

2. általa; prin el/ea; durch ihn/sie. 1662: „az én uram Jézusom Krisztusom ... jöjjön és vegye magához az én bűnös szegény lelkemet! Mert csak egyedül ő a szabadtó ... öbenne engeszteltetett meg az Atyaistennek haragja ...” [SKr 305 Kornis Zsigmond szavai 1648-ban, halála előtt]. 1710 k.: adál néki és öbenne mindnyájunknak s nekem is a te fiadban minden elmét, gondolatot és képzelést felülmúló lelki, testi ... jókat [Blm. 1038].

3. tbsz-ú alakban; la plural; im Plural: közülük; dintre ei/eie; von ihnen. 1705: Kistorony felől mintegy másfél-száz kurucok jötteknek volna és a strázsákat behajtották, egy strázsát meg is lűttenek, öbennek is pedig egy kurucot a sáncbéli tarackból ellűttenek [WIN I, 510].

öblítő öblögető; de/pentru clătii; für die Spülung. 1732: Egy ezüst fingyiákot öblítő arannyos csésze 23 Lot | Egy Vizes kávé fingyiákot öblítő ezüst csésze Lot 23 [Ks 73/55 gr. Kornis Zsigmond lelt.].

öblöcske kis öböl; depressivei inundabilă; kleine Ausbuchtung/Einbuchtung. 1777: Kretson Triful ... mingyárt mingyárt kapta fejszeit, és ide ezen a' bokros öblötskén tul irtogatni kezdet [După Piatră H; GyK. Ádám Toma (70) jb vall.].

öblöget 1. (partot) rendre elmos/sodor; a săpa/spăla/minca încetul cu încetul (malul unui rîu); das Ufer eines Flusses nach und nach wegspülen. 1701: Tudjate Kglmetek bizonjosonn, vagi hallottate, hogy ennek előtte bizonyos Számu Esztendőkkel az Nagi Ajtai Olt fele valo Határból, es Pásint nevű helyből ... az Ölt vize az Apáczai Határhoz szakasztott volna, vagy csak öblögette volna ez Ajtai Határból, — s — az ölt azt maig ki birja? [BNB V/9 vk] | Én Apácán György Kovács nevű emberről Lakván, eleget jártam ott, az Ölt mellett, tudom, hogi az Ölt vize edgi darabot Apácza felé Szakasztá, ne(m) öblögette, az ölt ki birja ne(m) tudom [Ürmös NK; i.h. Majsos Mihály col. Stephani Maurer (50) vall.]. 1768: az utrizalt szegeletett amelyet az viz az Simon fiakehoz szakasztott vala ... vissza nem bocsátja mert az övekből öblögette ide a viz [Uzon Hsz; EMLt G. Kuti sen. (38) ns vall.] | az utrizalt szegeletett az viz az Uzoni határból által szakasztotta vala az Bikfalvi határhoz, chez pedig Praetensiot formala Simon Ferentz es Gabor ö kegyelmek az okon hogy ennekelőtte az ö kegyelmek Praedecessoranak a szena füvet öblogette volna az Uzoni határhoz az viz [uo.; i.h. Nic. Dáner (70) pp vall.]. 1786: tudjate a Tanu, Hogy azon ... kukuruz földhez vagy Rethes a Maros vize szaporította öblögette (így!) Lassanként mig viz mentire nagyra nőtt azon helyi kaszálo és Berek [Nagylak AF; DobLev. III/620. 1b vk] | En gyermekégetmől fogva mind ugy tapasztalom hogy azon ... berekhez lassankent mind tsak öblöget a Maros de mitsoda részekből nem tudom [uo.; i.h. Jos. Erzenies (27) ns vall.] | a Maros Biro Samuel ur(am)nak egy Darab Törökbuza földgyet kettő szakasztotta es fele tul maradt a Marosson felet penig Lassankent a Maros innen a Berekhez öblegette [uo.; i.h. 2b Damalius Nisztor Ilie (60) jb vall.]. 1820: ország közönséges Törvényne az: Hogy a' folyó vizek ha darabjába szakasztanak, a Birtokos annak utánna mehet, ha pedig öblögetés által mossa el, az azé léssen a' kiéhez öblögette [F.rákos U; Falujk 100 Barrabás Aron pap-not. kezével].

2. torokfájást öblögetéssel gyógyít; a face gargară, a gargarisi; gurgeln. 1778: A' kiknek a Torkok fáj ... etzettelt, meg elegyített és kevés soval, s' mézzel meg elegyített melegske vízzel gyakran öblögetni a' szájjokat, és a' Torkokat ... sokat használ [MvAlt Mátyus, ConsSan. gub.].

öblögetés vízmosás; mîncătura apelor, eroziune sub acțiunea apei; Hangrinne. 1725: azon Széna fű helyi ... ös öróks széna fű helyek lött volna ? vagy pedig az ölt vize

öblögetéssel szaporította volna? [Hévíz NK; JHbT vk.] | a Követsesben ... azon rétnék edg darabját az őlt vize öblegetéssel szaporította [uo.; i.h. G. Jakab (84) vall.]. 1812: a Viz folyamatya mellett lévő Berekhez tsak apránként az öblegetés által szaporodott, Nem pedig darabjával a belső vagy is Nyírfás Berek [Vajdaszeg AF; DobLev. IV/943. 6a Popa Nyikaláj (80) jb vall.]. 1820: Falu itélő széke tartatván ... a' Pál fiak által el tzővekelte és gátlással meg erőssítettett öblögötés itélet ala botsattatik ... a' Pál fiak a' kereset alatt lévő helyet öblögötés által kapván annak tulajdonossai lettenek [F.rákos U; Falujk 100 Barrabás Áron pap-not. kezével]. 1836: vannak a Feketeügy vize martján olyan belső és külső helyeink, a melyeket a víz ront, és bizonyos részében a víz öblögetés által szaporit [Kökös Hsz; Kp V. 367]. — L. még RSzF 245.

öblögető öblítéshez való (edény); (vas) de/pentru clătui; (Gefäß) zum Spülen. Szk: ~ cseber. 1768: Palotán lévő Öblögető-Cseber I [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb] * ~ fatál. 1821: Egy Öblegető nagy Fa Tál [Backamadaras MT; CsS] * ~ tekenő. 1745: Öblegető tekenő nro I [Marossztkirály AF; Told. 18].

öblős 1. széles öblű; (mai) larg; ausgebuchtet, gewölbt. 1771: az Adámosi Malom árka, mig az Küküllő Vízében belé szakad, mind az Silipen alól mindgyárt, az hová az Viz Le szőkik, mind azon alól Nagyon öblős és szélyyes volt [Kük.; JHb XX/26. 2 vk].

2. mély; adínc; tief. 1816: Négy hosszuko, két öblős, és két lapos Tál [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

öböl 1. patak/folyómeder; albie (a unei ape curgătoare); Flußbett. 1728: a' Fölthi határt eleitől fogva itt ... folyván a' Válye száke nevű patak bé a' Maros öblibe, választotta el a' Babolnai határt a' Fölthi határtól [Folt H; BK sub nro 137]. 1739: az Utrumb(an) fel tett egész földnek fele része ... az patak öbli volt [Hidegvíz NK; JHb XXII/49. 10]. 1749: azon Malomnak nem tapasztaltuk ... oly magossan fel kötve s Csinálva lenni az Gátyát melly Miatt az Küküllő Vize vagy Etzer, vagy Maszszor öbléből ki vetett volna, és károkat tett volna [Zágor KK; Ks 15. LXXVII. 4]. 1825/1826: Ez a' Csulokáj völgye a' Kelemenelki Szövérdi és Gyalakuti határokból, igen nagy kiterjedésű völgyet formálván, midőn vagy zápor vagy nagy esső esik, olyan veszedelmes vizet és iszapot ereszt ki öbléből, hogy ez az egész térséget árkából való kiütésével elborítja és semmivé teszi [Msz; GyL].

2. a kút körülkávazott része; ghizd; Zarge. 1735: vagjon ... egy köböl rakott kutt, Gárgyája és öbli nélkül, most ugian bé vagjon rakva, hogy valami belé ne essek [O-Torda; JHb XI/8. 56].

3. bemélyedés; adíncitură, scobitură; Einbuchtung. 1789: 2. Ezüst So-tarto, az Öble aranyos [Mv; Conscrip. 2].

4. vminek az öblében vminek a területén belül; pe supra-faşa unui teritoriu; innerhalb eines Geländes. 1791: ezen Ns Varmegye öblében Lakozo Nehai Dániel János Uram özvegye Baro Vaji Juliánna Asszony [Dés; DLt]. 1801: a tekintetes nemes universitás által kirendeltetett deputatio tagjai ezen nemes vidék öbleiben lévő erdőknek káros pusztításait és pusztításainak akadályoztatását tapasztaljuk e következőkben [Erdő II, 770–1 Kővár vidékének a gub-hoz fölterjesztett erdőóvó javaslatából].

5. hatáskör; sferă/domeniu de activitate; Wirkungskreis, Bereich. 1791: adgya tehát tudokra a' Nemes Magistratus a' maga öblében lévő Borbélyoknak ezen királyi Rendelet [Dés; DLt].

6. közösség; colectivitate, comunitate; Gemeinschaft. 1813: a' Czéh illyen meg átolkodott szó fogadatlant maga betsületes obliben Fenyíték nélkül nem szenved [Dés; DLt 56. 21].

őcs 1. fiatalabb fivér; frate mai mic; (jüngerer) Bruder. 1552: az Kun Lazar embere Moduaba volth volna, az vayda vduarbirayual zembe volth, es az vduarbiro izente volna ezt Kun Lazarnak, az en vram kizzen kalydon mert most az tw'rw'k chassar az vayda w'chith ky kuldw'the neky [Torda; LevT I, 95 Bank Pal, Peter porkolab, Chakor Ferenc Batori Andrass erdélyi vajdához]. 1559: Ezt akak the ke tudasara adnonk, hog kultonk kegelmed hazahoz Mostan Balas Gerebtol Eg kush ladath kyben Mynden priuilegiomunk Benne vagon es okleuelonk ... tetese the ke Eg Zekrenbe ... Mert Nem akaryuk hog Boszasy Peter vchem kezebe allyon [BesztL 58 Nicolaus et Franciscus Boszasy Suchy Lenarthoz Beszt-re]. 1570: Borsay Peter ... vallya, hogi ... Megh Az kor az eochey Neotelenek voltanak es vele laknak volt [Kv; Tjk III/2. 44]. 1578: Engemet frataj Janos vram batyam minde(n) Jngo byngo marhabol meg Elegytet melly atyamrol maradot reank ... es annak felete az meg holt öczemnek frataj Istvannak marhayabol ys Engemet ky Elegytet [SLt S. 23]. 1588: mynek wttanna leanyat Balatfy Christofnak attá Tomori Christof, Annak wtanna foglalta el az ioszagot az wcczejtvl [Vecsérd NK; SLt V. 14]. 1590: ez Alperessel en vgj uagio(n) hogj Atiaual egj uagiok, de Aniank kylen volt eők az mas cochenkel ketten egj Anjatos valok [Uszt]. 1594: az mely iozagh attyokrol reaiok maradot uolna, mi eleottwnk igire Bozzasi Janos magat hogi egy mas keozot az eo eocheuel Bozassi Georgiel ket fele diuidallya [Szászkerked K; LLt]. 1595: Somborj Sandor az eochejwel Farkassal es Gaborral az eo rezek zerent az Relicet contentaltak az zegeny Sombory Lazlo vram legatumirol az testamentum contine(n)iaja zerent minde nekrol [Zsombor K; SL]. 1600: Alkutok meg Chiudor Boldisart az Echevel Chiudeor Lenartal [Nyújtód Hsz; HSzJP]. 1685 e.: Jakob Mihaila ... job(ágy) ... két őccse, az edgyik, házassulo, az másik kicsin [Demeterpataka AF; Mv-RKLev. Urb. 20]. 1688: luon Flyenka ... erőtelen Eöcsök az faluban szolgal [F.ucsá F; ÁLT Urb. 30]. 1756: Molduán Vonya az Ettsinek Nikulajnak égett bort árulni engedte az Udvarb(an) szabadoson [Galac BN; WLT Kelemen alias Székely István (35) jb vall.]. 1765: Lengyel Pál és az Ettse Mosi meg támadtak Márkos Andrást vramot és a' fiat Pétert [Kissolyos U; Márkos lev.].

Lehetséges, hogy az ide sorolt adalékok némelyike a 2. jel-hez tartozik.

Szk: őccse ura. 1805: Bartos Sara Asszony itt az Albisi rész joszagotskáját el adá örökösön ... őtse Uranak Bartos Samuel Uramnak [Albis Hsz; BLev.] * fogadott ~. 1690: Ebédén Sebesi vramnál; fogadott hűtös őccsének [SzZs 714] * házass ~. 1627: Ezek^a Mihaly Mathenak Eosteöl marat Lo feő heljbe lak(na)k meljre az hazas Eoczeit szalitotta [Almás U; Uszt IV. 50. 137. — *Két jb nevének fels. után]. 1688: Comsa Nyágul ... Házos Eöcsével Opraval egy kenyeren szolgálaton Van [F.ucsá F; ÁLT Urb. 30] | Sztantsul Bratisla ... kétt házós Eöcsével ... egy Tano-

rokotis birnak [Szarata F; i.h. 18] * *hites* ~ fogadott öcs. 1570: Trombitas Boldyzar hithy zerent vallya hogy Latot Trombitas Demeteren zep varrot Jngeket Es Bokretat kezkenot ... Aztis Latta hogy harom vialis Menth fely az Toromba zabo Janosne hozzaia de nem egedwl, hanem teobed Magawal, Az Lakatos Jnastis kyt Trombitas Demeter hytes eoehye fogadot Thwgya hogy mykor akart fely ment az Toromba [Kv; TJK III/2. 22]. 1603: Orgowany Magdolna ... vallia ... Varga Janos egikor haza icowe s' monda az felesegenek, Kata, azt mondgia a' Borbely Peterne zolgaia hogy ha cotet hites eochemme fogadom, anny penzt ad hogy el elheteonk vtanna [Kv; TJK VI/1. 689].

2. unokaöcs; nepot; Neffe | fiatalabb férfi rokon; rudá mai tinárá; jünger(e)r Verwandte(r). 1578: Mostan az my kereswnkre Almady Ghaspar az w öchének kachkan marthonnak myndeneket az marhakbol, az kybwl Jussat Remyllene meg engede [Szava K; JHbK XV. 25]. 1591: Pochy Janos vyzí a fondalo Echyet Gingatt 4 Loal Zihlahig f 3 [Kv; Szám. 5/I. 7]. 1593: Az mi ... levelek vadnak, kérem az én uramat öcsémet, Forro Jánost az én atyámfianak levelei közzöl szedje ki, legyen nálla [M.gyerőmonostor K; KP. Kemény László végr.]. 1658: vagyon egy felszer veres mentem, azt hagyom Koncz Mihok Eoczemnek, adgyak meg neki [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. 1665: az mikoron Nemes Lenart megh halla ott voltom, ő azt monda ennekem ... en az fiमत az Öczemre Kerestesi Ferencz Uramra bizom mivel legh közzeleb vallo Attyamfia [O.brettey H; JHb XXXVI/9]. 1764: Pazérlo jo Etsém Szeredai István Vr(am), mindenből magát ki pusztitván ... azon kevés Ditső Sz. Mártoni Portionkra tette kezét [Kük; Ks 22. XXIIa]. 1772: Makrai Elek Ötsém nállam hálván ... hivut is hogy Husvétra Déván Mindnyájon egybe gyűlven az Atyafiak Mennyek le hogy ott azon Per folyásirol meg edgyezzenek [Mezőbánd MT; MbK X/45]. 1856: (A birtokot) bérbe csak ugy adom ha a bérlő azon öszveg kamatjával fel érő bért fizet ... mint Galfi Sándor etsém jovállá [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.]. 1876: Instálom deszkát ne vétessen, míg le nem mehetek ... szerető ötse János [Récekeresztúr SzD; BetLt 4 Farkas János Hodor Károlyhoz].

3. *biz* megszólításban; in termen de adresare; in Anrede: fiatalabb férfirokon; rudá mai tinárá; jüngerer Verwandte | fiatalabb férfi; bárbat mai tinár; jüngerer Mann. 1572: Ilona Borbel Demeterne Zolgaloia halotta hogy Borbely Janosne kert penzt fl. 50 Zabo Janostwl keolchen ... Es azt Monta Jo Eochem ha meg halokis lhol Mipd haz Mind Zeole valamelykhez akars ahoz Nywl [Kv; TJK III/3. 23]. 1574: Swch Andras Jday Harynay Janos Jobbagya ... ezt walla ... byzonnyal twdom hog' mynd az ket Darab erdőt erkedhez Jltek es byrtak ... mykor ot Jartwnk az wyn emberekwl az was kwtnal mondottak ezt neke(m) öchem wed ezedbe mert az was kwtyg es az Bor kwtyg wagyon az erkedy hatar [Erked K; LLt Fasc. 29]. 1604: Azt mondotta en nekem Galfy Mihaly, Jm hul edes eočem, tudod az eleótt Skallatba granatba iarok uala, de im(m)ar a' Zentegiedj íozagh waltsga mia ahoz iutek hagi csak ruham sincs [UstT 20/128]. 1618: Boga Balint kwl mondha ... Matenak eočje(m) Jmmar en bekeuel haza keserlek, s monda Matte, megh szolgaló(m) Edes Battjam ha elek [Kozmás Cs; BLt 3 Boga Andras jv vall.]. 1633: Somosdi Mihali ... ennekem mo(n)da, menj el edes eočyem az Borbelihoz, mert la mint megh vere, az fogamatis ky ütötte Cziaszar Jstuan [Mv; MvLt 290. 135a]. 1711: Szoll vala

Gegő Peternek, öcsém ugjmond legj segitseggel, Gegő Peter azt mondá, mit tudok tenni batya mert itt nem parancsolhatok [Szentmiklós Cs; Born. XXXIX. 50 István Péter (48) vall.]. 1747: az Ilyésfali öreg Pap Gábornak emlegettem azokat a marhákat, de Pap Gábor ezt mondotta Ho Ho eočsém bizonj nem hajtották azokat a mi falunkban, hanem más felé hajtották által a Bükkön [Szilágycseh; Ks 27. XVII]. 1845: Kedves Uram Ötsém! [Ipp Sz; Végr. Vall. Veress József Biró Lászlóhoz. — "Levélbeli megszólítás". 1848: Kedves Tiboldi Jozseff és István Etseim! [Tarcsafva U; Pf Pálfi Lajos lev.].

4. hűg; sorá mai micá; jünger Schwestern | fiatalabb nőrokon; rudá mai tinárá de sex feminin; jüngerer Verwandte. 1558: Pether Bernald Megh eskewen Azth walla, hogy ew adoth wolth zallasth Annosnak ... Azthys lattha Regyel hogy, Anna Az Annos ewchye wontha wolth fel az darabanth sarwyath [Kv; TJK I/1]. 1586: Zeoch Miklos vallia, Az gazdam Azzonnak az eočhet megh fogtak vala paraznasag sorsaiert ... de a' leant az Varos Directori es lgyarto Georgy kezessegen erezték el | Judith Zeóch Miklosne vallia, Az eočhemet az leanzot az Varos Valamy Sorsra fogtatta vala megh [Kv; TJK IV/1. 587–8]. 1600: Annak vtanna esmegh hogy ez az Antal Marton hugais ez azzony megh hal ennek az azzonnak az eočhet wezi el esmegh Nagy Mihaly awagy mas newel Bawz Mihaly [UstT 15/251]. 1629: az eočhymteol Zeoczi Gyeorgyneteol halottam [Kv; TJK VII/3. 114]. 1637: ez Aszonnak az eočze Borka monda [Mv; MvLt 291. 80b]. 1641/1642: Az eočzem Desffalui Anna, elebb mene ferhez Berzi Mihaly ur(am)hoz nallamnál két uagi haro(m) hettelis [Mihályfva NK; JHb XXII/37]. 1660: Sas Balasnenak leuen egy Darab eőreőkegeczkeje, itt Szárhegyen, az Eőttcsiucl, Orsolyaucl Edgyütt [LLt Fasc. 152. — "Cs]. 1703: Szegény nyavalyás Serédi Susanna Eőcsém is Gyermeké volt az szegény edes Anyámnak, mint akar mellyik közülünk [Kv; Eszt. Serédi Zsófia Serédi Gáspárhoz]. 1733: Nékem Ötsém az Unitarius Mesterné tölle hallottam hogy az ura vette le a' kisebbik harangról a' köteleit, mert az egik ága végig le szakadtott vol [Hévíz NK; JHbT]. 1737: lattam hogy be ment penzert az őtsini Pap Janosneni [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP Kis Péterné (45)jb vall.]. 1775: A' nyakra való nagy rend gyöngyömet Kata Ötsémnek ... testálom [Örményszékes AF; BetLt 6 özv. Szalántzi Józsefné Boér Borbála végr.]. 1804: ezen fen irt kétt száz nyoltzvankét N for: és ötven kilentz crajtzárokat én Vászarlottam az ötsém G Toldalagi Anniko számára [Kv; Told. 19]. 1815: mint hogy ezen Lako Telkemet ... zállogbol ... váltottuk ki, mellyekből az Ötsém Dobolyi Klára része ki nem ment meg edgyezem az ötsémml a lefizetendőknek lefizetése mellett [Szentbenedek AF; DobLev. V/976]. 1846: (Hagyok) Kedves néhai Testvérem Groff Mikes Miklos Léányának Groff Mikes Benedekné Groff Mikes Eszter ötsémnek emlékezetül egy onixa köves arany lántzat [Kv; Végr.]. — L. még TML I, 68, 74, 80, 88, 98, II, 463; ÚjFE 29.

öcsémasszony 1. hűgomasszony; rudá de sex feminin mai tinárá de cel/cea care vorbeste; jünger (weibliche) Verwandte. 1630: szegény ötsem Aszszonynak izentem volt Kolosvarrá [Sv; BálLt I]. 1633: En Gradiczi Katalin Azzony ... az my kiczin Acquisitumom uagion azokat hagiom az en edes Attiamfianak, Kerekem Peterne Gradiczi Sophia Eőcziem Azzonnak [Kv; RDL I. 102]. 1672: Édes Bátyám uram, öcsémasszonynak mind az gyermekekkel

együtt jó egészséget kívánok [TML VI, 363 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1703: Mihályfalváról jütemben) voltam szemben Fosztone ocsem Aszszonyal [Székelykocsárd TA; ApLt 5 Korda Borbara Korda Zsigmondhoz]. 1750: Szent Léleken veszekedés volt Josef Urffi ugj testvére Apor Anna kis Aszszony között Bartha Judith Ötsém Aszony felett [Eresztvény Hsz; HSzjP Maria Bartha Stephani Eresztvényi Consors (46) ns vall.]. 1774: ollyj rest iro lánya, hogy imi tanitatta volt őcsém Aszonyt [Darlac KK; BálLt I]. 1783: felettébb éles kenderek temettek az idén, a' mint az ki küldött egy kalongjából megismerheti etsém Aszszony [Ádámos KK; Pk 2]. 1807: Ötsém Asszonyt is tisztelvé Kedvesivel egyetemb(en) maradok Sogor Urnak szerető Attyafia Tamási Justina Rákosi N. Josefne [Abrudbánya; Pk 7]. — L. még TML I, 66, 101, 128, 134, 166, 296, 338, 369, 422, 577, 583, II, 25, 461, 631, III, 539, 505, IV, 277, V, 2, 120, VI, 197, 328, 339, VII, 163, VIII, 447.

2. megszólításban; in termen de adresare; in Anrede: 'ua.; idem'. 1757: Edes kedves őcsem Aszony [Kara K; Kp III. 137 Rhédei Drusiana Palatkaí Ferencné Sombari Barbarához]. 1783: Kedves Ötsém Aszszony! [Nsz; BálLt I]. 1820: Meltságos kedves Ötsém Aszszony [Told. 6 gr. Bethlen Szuzsanna gr. Toldalagi Katához]. 1823: így szoltottam hozzája, ugyan bizon Ötsém aszszony Miért hozza but az annyának fejére [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez Vadadi Filep Borbára özvegyasszony (40) ns vall.].

őcsémuram 1. (uram) őcsém; rudá mai tinárá de cel/cea care vorbeste; jüngere(r) Verwandte(r). 1640: Engemet az szegenj Istenben el nyugott Wass Janos Uram ... hiuata Ide Czegebe ... monda Vass Janos Uram ... ha mj nekünk Eoczem Urammal eo kguel eggiütt Fiu Agunknak magua szakadna ... az Czegey Jozagh, Hugomra Vas Judit Aszonra eo kgmere szakadgion [WassLt Borsay Jstuan Legenben^a lako (42) ns vall. — *K]. 1703: a' mi szönyögeim ... vadanak, mind maradyanak Petki Dávid őtsém Ur(am)nak [Marosszgyörgy MT; Ks 14. XLIIlb özv. Torna Jánosné Petki Anna végr.]. 1717: nekem es Ocsem Uramnak igen nagy bajúnk Van az Mostaha Atyankal [Harangláb KK; Ks 96 Szarka Zsigmond lev.]. 1727: Halván Laczkó Őcsém Vramnak is igen vékony egességit valóban busultam rajta [Darlac KK; ApLt I Apor Anna édesanyjához]. 1737: Kőnczei Gábor Ecsém Vrammal repetalyuk azon manu missiot Turoczi Sándor Vramtol [Karatna Hsz; HSzjP Gr. Kőnczei Nobilis de Karatna (62) vall.]. 1781: Isten eő Szent Felsege ez életből engemet ki szollitván, mind azon Jóságok ... maradyanak ... Groff Kendeffi Elek Kedves Ötsém Uramra [Nsz; Told. 3]. 1798: eleget hurtzolodtam íffju koromban, az eőtsém uram édes attyával [Megyesfva MT; LLt 50/1279]. 1807: (A földnek) felit ... otsem Uram adassa ki Külömben kentelen lészek meg perelni Otsem Uramot erette [Ne; DobLev. IV/912. 2a Veress Bálint lev.].

2. megszólításban; in termen de adresare; in Anrede: 'ua.; idem'. 1656: Edes Őcsém uram, Kigyelmednek nem tudok most mit írni ama dolog felől [TML I, 4 Bornemisza Susanna Teleki Mihályhoz]. 1661: Edes Őcsém uram! [TML II, 107 Bornemisza Kata ua-hoz]. 1742/1792: felele Szatsvai Jősef ... Nékem edes Etsém Uram nincs benne modom, hogy meg-vehessem! [Albis Hsz; BLev. Transs. 37. — *Az örökséget]. 1756: Lelkem Őtsém Uram meny nyen fel kéd a' felső Házamba [Kv; Mk IX Vall. 40]. 1761:

az mi bor az uj Hazban felben vagon ... abban töltesse által őcsém Vr(am) kérem Atyafiságoson [Somogyom KK; DLev. 2. XIIIb]. 1778: Irjon édes Őcsém Uram szorgalmatason az Asszony ő Nganak mennél gyakrabban [Dédács H; Ks 96 Gyulai Ferenc lev.]. 1798: Kedves Etsém Uram [Komjátszeg TA; Pk 7]. 1817: Edgy kevés Űrmöst meltoztattnak még küldení Kedves Őcsém Ura(m) [Várfa TA; JHb 48 br. Jósika István br. Jósika Jánoshoz]. 1823: Kedves Etsém Uram! A punctualitást, mint férfihoz illő dolgot szeretem 's Etsém Urambanis betsüllőm [Szentbenedek AF; DobLev. V/1065 id. Mohai Lőrintz id. Dobai Sigmundhoz].

őcseség kb. az a tény, hogy őcse vkinek; faptul de a fi fratele mai mic al cuiva; die Tatsache, der jüngere Bruder von jm zu sein. 1710 k.: Rabutin császárra, országra megharaguván, búcsúzni kezd Erdélyből ... Ez meg is lészén vala, de a gubernátor őcsesége és a Sárosi János apasága ... az én és más jámborok félelmünk, és némelyeknek hízelkedések arra vivé ezt a dolgot, hogy ... felnevelék azt a Rabutin discretióját huszonöt ezer forintig [BÖn. 856].

őleibe 1. őleje, őlebe; in fața lui/ei; vor ihn/sie. 1574: Az pastor zolgaia Nagi Imre eleot hity vitan Azt vallota hogy eo Eleybe haromsornal teobser ne(m) haytottak ky az begler peter Tehenet mig eo Eorzeotte [Kv; TJK III/3. 394d].

2. *ibsz* őleébük (mint hivatalosan választott személyek elé); in fața lor (ele fiind persoane oficiale); vor ihnen (als offiziellern Personen). 1570: Nicolaus Kolb, Michael Zeech, Joannes palochky et Gall(us) fazakas ... vallyak, hogy ez ely mwlt Karachon Napyyban hytta volt fwzessy peter Radnay Anthalt Ew eleykbe, ky eo eleotek zabad akaratyá zerent, Azt Montha Jo vraym en Thwdomant Tezek kegek Elewt^a [Kv; TJK III/2. 39. — *Köv. a nyil.].

3. őneki; lui (personal); ihm/ihr. 1818: ha nevezett Impetrans az ő eleibe szabott feltételek(ne)k és tartozásnak tökéletesen eleget fog tenni nem tsak Privilegiummal szabadon elhet hanem mostantol kezdve tíz Esztendőnek le folyásáig senkinek ezen N. Fejedelemségbe vagy a Partiumba szabad nem fog lenni rajta kívül az ő általa feltalált és fennebb megírt vízemelő Machinát készíteni [DLt 456 gub.].

őellene 1. az ő személye ellen; împotriva lui/ei; gegen ihn/sie | vmely közösség ellen; împotriva unei colectivități; gegen eine Gemeinschaft. 1597: Ifiabik Zigiarto Balint Coloswary ... wallia. Amy az fogoli maga mentseget illety hogy az menyegzeon walo wendegek ew ellene conspiraltak volna es az vegre egimással sokat tanachkoztak sutogtak volna, hōgi megh eolliet, io lelky ismeret zerint hiteom vtan mondom hōgi akkor semmi tanachkozas ew ellene nem uolt [Kv; TJK VI/1. 29]. 1619: És valameddig Ferdinandus az ő királyságában benne lészén, hogy ötet abból ki nem rekesztik, de nekünk addig semmi módunk nincs, hogy ővéle frigyet bontsunk, innet őellene segítséget adjunk [BTN² 298]. 1705: Ezek után én kérdém, ha a francia nem ellenzi és nem haragszik-e érte, hogy a király notabilis ilyen hadat adott a császárnak őellene [WIN I, 632]. 1710 k.: Mind a fejedelem, mind a tanács és főrend, mind az ország, státus Telekitől függ. Telekinél pedig az ő ellenségi, kivált a Bethlenek és Mikes Kelemen mindent tehetnek, őellene kiváltképpen [BÖn. 695].

2. az ő terhére; contra/impotriva lui/ei; gegen ihn/sie. 1583: Varga Leorincz Kerekcs Marthon valliak ... minket kwlde varga Simonhoz keotelwero Tamashoz (igy!), hog meg kerdezneok, Tagadnae Azt Varga Simon Amit eo ellene zollot volna Az Zeoleobe(n) [Kv; TJK IV/1. 130]. 1629: Az J. azt felelj hogy az melj faktumokat az A eo ellene felelt, az azokat nem chyelekette [Kv; TJK VII/3. 200].

3. vki akarata ellenére; impotriva voinței cuiva; gegen js Willen. 1591: Ertuin az vrunk Commissariussa az sowa-goknak eo Magok Referalasabul hogy Semmi Mogyok Ninchen az Teoruini dolganak Igazgatasaban eo Naga aggyon Annuntiat arra, hogy chyak desy bironak legyen arra lurisdictiona (!) hogy Senki eo ellene Semmi nemeo teoruini dolgat varosbeli dolgat ne administralyon [Dés; DLT 233]. 1657: Rákóczi György fra az fejedelemsasszony-nak, hogy engemet küldene hozzája ... Én azért elmenvén, Kolosvárt tanálám Bethlen Istvánt, ki már fejedelem vala; félvén azért attól, hogy az fejedelemsasszony ő ellene való dolgokkal ne expedíált légyen, kíváná azt, hogy hittell assecurálnám arról: nem vagyok expeditus olyan dolgokkal [KemÖn. 128].

4. ővele szemben; împotriva lui/ei; gegen ihn/sie. 1583: Andras Balas kowach Legenye vallia, Nem tudom ki fogtatta meg Mihalkot, De Mihalkonal zablia vala volna Alát es rutul zitkozodot eo ellene, mywel hogy Ne(m) kenalta az thywkmonnial, kit Swteót volt [Kv; TJK IV/1. 135]. 1586: Lakatos Tamas vallia ... Igyarto Georgy Mon-da, Tamas vra(m) ... Coloswary Balint, Im megh eskete, de Nem zolgalom erette, hanem inkab Kőnek zolgalok eo ellene [Kv; i.h. 583]. 1662: az igen nagy erő ismét mind sáncával, lövészerszámmal úgy nekikészül vala az mieink őellenek építettett erősségeknél, hogy az rettenetes lövéssel a várbéli bástyákon építettett erős sáncokat egynehányszor semmivé tennék [SKr 595]. 1764: tsak suspiciokra senkit agravalni nem lehet, nem lévén itten tsak egy bizonyos fatens is ő ellenek, a' ki a Casust vilagoson subinferalhatna [Torda; TJKt V. 204].

őelőle 1. vki személye elől; dinainte lui/ei, din fața lui/ei; vor ihm/ihr. 1710 k.: Mihelyt a khám megértette, hogy a fejedelem Fogarasból őelőle ment el ... mind a búzára s tavasz gabonára szállott, és azt az egész marsusában Barcától fogva Fogaras, Szeben, Fejérvár, Enyed ... Somlyóig követvén ... megbecsülhetetlen károkat tett [BÖn. 733–4].

2. tsz az ő fórumukról; de la forul lor; von ihrem Forum. 1577: eo eleoleok egyky felis, se Ide, se Amoda sohowa ne appellalhasson [KvAkKt 343].

őelőtte 1. az ő jelenlétében; în prezența/fața lui/ei; in seinem/ihrer Beisein. 1570: Vichey Janos, Langh Jakab ... vallyak ... keryk volt azon hogy ... egybe Bekeltettnek eoket ... Es eo eleotekis azon keppen vallast Theottek, Annak felette kezeketis Beh attak hogy megh allyak | Bwdy Thamas, Lakatos Myklos ... Zeoch petr, lakatos peter hitek zerent vallyak hogy ... eok senkytwl semmy Thyltast sem Ellenest Nem hallotanak azkor, sem penzt sem hazat eo Eleotek senky Nem thyltotta [Kv; TJK III/2. 173, 205]. 1573: Margit Sarga gergy leania, Margit Bester-cy varga Bartos leania azt valliak hogi mykor az Thakach-netwl ily akarna Menny az eo zolgaloi ky vele perel, fely Nitia eo előtték vendelet es Mond lassatok hogi en semmit ily nem vyzek az gazdaya (!) Marhaiaiba | Balint deak, es

Lakatos Georgy Azt valliak hogi az fodor Ianosnak Attia fiay Eo eleottek attanak valamj penzt celegeo Margit keze-hez [Kv; TJK III/3. 135, 147]. 1600: Thury Caspar deak mostan coloswarat lakozo ... vallya ... ott eo eleottejs ker-dette Zeochy Istwan az Azzont hogy mongya megh igazan ha volte vetke velle Awagy nem [Kv; TJK VI/1. 402]. 1716: elő hazodván ha nehezesé az Aszszanya vagj nem, azt monda ... megh lehet azis hogj nehezes, mert eo előtté vetkezik le mindenkor, es mikor egy ingh alyban vagjon ollyan domboru az hasa, hogj csak el nem ájul miatta [Nagyida K; Told. 22]. 1761: ő előtté iffiabb Ferentz Lórintz fenyegetőzzet azzal hogj fel gyujtya Molnár Jánost [Szászsztván KK; BK].

2. tsz előttük (mint hivatalosan felkért személyek előtt); în fața lor (ele fiind persoane solicitate în mod oficial pentru ceva); vor ihnen (als offiziell ersuchten Personen). 1574: Takach Balas es takach Antal testamentu(m) halgatok, Thamas deak Iro, Azt valliak hogi Eo eleottek llen testamentumot teot fazakas orban* [Kv; TJK III/3. 348. — *Köv. a részl.]. 1608/1610: Jntuin my Elonkbe vgjan Jspan vram peczjetűel, Az Nehaj kabos tamasnet, Most Keörmöndj Andrasnet posa Jlona Aszont Nemes szemelt, Geöreo Monostort Lakot ... meg Esketűen Eöket, Hogj Az Mynemő testamentumot 1605 Esztendeobe 20 Februáry Toldalagy Janos Vram Elebbj Felesyge, Eö Előtteők teott volna Mjkola Ersebett Aszonj, az Jelen valo Leankajauall Toldalagy Drusjanna Aszonnjál Nehezes es Beteges Leuen, megh Imok [M.gyerőmonostor K; JHBK LVII/49].

3. vmely hivatalos szerv megítélése szerint; după aprecierea unui for oficial; nach der Zuerkennung eines offiziellen Organs. 1587: Elseoben az Also tanachot megh kerdttek volna ha constalna eo eleottek, hogy Eotweos Andrast az Zék zynin Mordalnak monta volna [Kv; TanJk I/1. 51].

4. az ő szemében; în ochii lui/ei; in seinen/ihren Augen. 1705: a mi asszonyunk is a fejedelemasszonytól kéretett egy darab földet a kertiben, hogy belé veteményezhessen, Köleséri is a maga hopenestere által, de nem hogy még adott volna, de még illetlenül felelt és szólott az asszonyról. És így mi bizony csak csúf, fex hominum et oprobrium mundi sumus őelőttök [WIN I, 377]. 1710 k.: Kicsoda az ezer közül is egy, aki másban megismerje azokat a miné-műségeket, amelyek azt becsületre méltóvá teszik őelőtte, hogy ugyan valóságosan ex scientia et conscientia tegyen arról títlet [BÖn. 414].

5. nála hamarabb; înainte lui/ei, mai devreme decât el/ea; vor ihm/ihr, früher als er/sie. 1573: Breda fodor pe-terne*, hogi az Igarto Istwanne leania eo eleotte volt Seres^b, de Nem leot be Rea, hanc(m) az Molnar neky engete, Az vtan erkezet az lean [Kv; TJK III/3. 293. — *Vallja. ^bÉrtsd: szeres].

őeminenciája bíborost megillető cím; Eminența sa (titlu care se dă cardinalilor catolici); Seine Eminenz (den Kardinalen gebührender Titel). 1697: Voltam ... ebéd után cardina-lis ural^a, it(t) nem tréfából beszéltem eő eminenciáj-(á)v)al [AIN 148. — ^aKolonics Lipót bíborossal]. 1711: Eörm(m)el értem Haller György Bátyyá(m) Ur(am) eő kegielme leveleéből az M: Cardinalis Ur(am) eő Eminentiájánál valo kedvességedet | az M Cardinalis eő Eminentiája titulussát nékem küld le talám meg kívántatik [Szentpál KK; Ks 96 Haller Gábor lev.].

őérette, őérte érte; pentru el/ea; für ihn/sie. 1548: En Tiszteendő byro Vram Twggya te ke, hogy el mwlt Napokban fychor Matyas Ty kegyelmeteknek Varosaban Az en kegyelmes Vramnak keth oroz Jobbagyath^a, ky Mostan es fogwan vadnak kyk felöl Jlyen Vigezisek lwn, hogy ew Jrettek Jo kezessig vethuin Az fogsagbw Meg zabadwlhatanak [Sajókeresztúr SzD; BesztLt 20 Nagy Thamas Swchy Vince beszti bíróhoz. — *Értsd hozzá: elfogta]. 1558: ez azzonyallath az az Myzaros peterne, Jth my Eleotteonk hiti szerinht ezt valla, hog thymar Jakob w Jrette Nem leoth kezes | farkas vr ... kyre Mynket hog my Jgaz hyth szerynth kj venneok Miszaros peteretol ha volty w Jrette kezes Thymar Jakob vag Nem [BesztLt 9, 30 Felsőbánya tanácsa Beszt-hez]. 1570: Karaznay Janos, hity zerent vallya, hogy az tanacz haz eleot volt, Es hallotta mykor lgh zol volt pechy Istwanne lweges Andrasnak, Jo komam Ne eskes megh megh Mandom Annelkwis Mind biro vram eleot Mind az polgarok eleoth hogy tyz hean három Zaz lweget athhal vramnak En maga(m) olwaztam beh, ha vram Tagadnais En Nem akarom elkemet vezteny sem Eo erte sem Masserth [Kv; Tjk III/2. 208]. 1644: Nemszetes Swki Pal Uramnak egi, ugian it Bothaszan Kolos v(a)r(me)g(ye)b(en)ako Szekely Gyeörgi nevű Jobbagya ... kere minket hofi lennenk kezöz birak, es venneok be ő erre levedo haro(m) avagi negi keszeseknek keszeket [SLt J. 40]. 1710 k.: ha igen jó, tudós ember deákra fordítja s kibocsátja, lássák, ő dolgok ... én is ezt nem annyira magamért, mint őérette és a posteritasért írtam | Deákul pedig a feleségem sem értette volna, én pedig legnagyobbára őérette és az ő kérésére írtam le az én rendkívül való sok szenvedésimet [BÖn. 407].

őexcellenciája 1. főrangú személyt megillető cím; Excelența sa; Seine Exzellenz. 1711: D: Sz: Martoni Balogh Sigmund Uramot Gjöröffi Borbara Aszszonye őé Nagaszt kerdetj hogj ... Erdélyi Fő Generalis Commendans Staavil (!) ur(am) őé Excelentiaja Commissionalis Poronczolattyanak akare Engedelmeskedni avagy nem [Kük.; Ks]. 1736: Dobolyi Márton Atyánkfia őé kglme facultáltatik, hogy Mltgs Gróff Gubernator Hallerkői Haller Janos Urunk őé Excelentiajának ígérhessen egy pár Malom követ [Dés; Jk 460b]. 1750: Mltgs Gubernator Ur őé Excelentiaja Tár Szekerivel jüvő szolgáknak vacsorára kenyeret d 9 [Kv; Szám. 69/XXV. 10]. 1751: Kálnoki Generalis Ur őé Excelentiaja udvállására menvén Bíró Uram az Kantai Klastromhoz [Kvh; HSzjP]. 1767: Gubernator Groff Kornis Sigmund Vr őé Excelentiaja köntössei^a [Szentgerice MT; Ks 21. XVIII. 78. — *Köv. a fels.]. 1779: Sztánék ... onnan szolgáltak ... Gróff Lázár Janas Ur őé Excelentiaját mint örökös Földős Urakot [O.monosor k; Gyl. Surs Nyisztor (60) jb vall.]. 1792: Vintzen senki más kortsomát nem tarthat a Püspök őé Excelentiaján kívül, tsak Intzedi urak, B. Bánfi Ferentz ur és a fekete németek [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1831: men(n)énk el az Oh-Várban és ottan az Nehai Mlgs Báro Daniel Istvánné őé Excelentiaja Háza és Telke fundussát mérnénk fel és betsülnénk meg [Kv; Born. IV. 23].

2. e címmel megjelölt személy; persoană avînd acest titlu; mit diessm Titel bezeichnete Person. 1704: Azért minthogy Rákóczi uramnak könnyebben meggráciázhatna őfelsége, aki világosan és nyilván cselekszik mindent őfelsége ellen, mint Bethlen Miklós uramnak, aki titkon és alattomban való practicával akarta a hazát őfelsége kezéből

eventálni, nem engedi azért őexcellenciája, hogy a statusok erre menjenek, hanem csak procedáljanak [WIN I, 132]. 1717: adtunk egy darab Rétet ... osztás szerint őé Excelentiajának osztott kerek Rétiig [Dés; Ks 26. VII]. 1723: őé Excelentiajának az Instantiát bé adam [Sárd AF; Ks 95]. 1749: új Kertőtt állítván ... az Sinört ugj hórdóztam hogy az menyit bé vöttem az hól tekerődtőtt éppen anyit őé Excelentiajéből ki hattam [Gagy U; Ks 83 Péterfi Sándor lev.]. 1772: Nyilvánossággal tudom hogy ... Adamosi Gondviselője volt őé Excelentiajának Idősb Kinde Todor [Ádamos KK; JHb LXVII/2. 340]. 1821: őé Excelentiaja ... tsináltott ... egy más nagy kaput ... sendely fedelezzetel [Celna AF; Ks 79. 17].

őfeléje *tsz* az ő vidékük felé; spre ținutul lor; ihrer Gegend entgegen/zu ihrer Gegend. 1694: A mi a' Korcsomárlás dőlgát illeti; arról azt mondják: soha sem tudják hogj hozzájuk bort vitte(ne)k volna ki korcsomároltatni: mert azt, oda szekeren kellett volna vinni: az oljan út penig őé felejjek nintsen [Kápolna AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.].

őfelőle 1. az ő háza felől; dinspre casa lui/ei; von seinem/ihrm Haus. 1633: Csiszmaszia Istuanis megh engede hogi eo feleoleys az fa keozfalt ki hannia es keobeol az keoz falra epithessen [Mv; MvLt 290. 129b].

2. őróla, ővele kapcsolatban; despre el/ea, în legătură cu el/ea; über ihn/sie, im Zusammenhang mit ihm/ihr. 1570 k.: Ezt is végeztük őfelőlők, hogy mikor az újonnan mesterré lejendő a jelt kibocsát^ana, gyűjti az> mestereket az céhmester házához | <Ezt is> végeztük őfelőlők, hogy valamely me<ster> legény céhes helyről kantárságra ki mégyen <art>ozzék három forinttal béjövettel [Dés; DFaz. 6, 9]. 1710 k.: a név is csak szó, mint a hír ... és ő ... az ő Istentől adott állapotjában minden fogatkozás nélkül megmarad s megáll, valamíg tudniillik a hír és név, melyet őfelőle más elkövet, csak a hírek és névnek őszinte, való együgyűségének határában marad [BÖn. 410].

3. őmiatta; din cauza lui/ei; seinetwegen/ihretwegen. 1662: Az várbélic ezen nagyon kapának, és hogy csak maradhatnának békességgel, őfelőlők ám mennének [SKr 442].

4. *ha ~ volna* ha töle függne; dacă ar depinde de el/ea; wenn es von ihm/ihr abhängen würde. 1573: Gruz peter ... vallya ... mykor az feoldet ky Meryk volt oth volt agoston Balint es Igen zwgodik volt Erte hogi ha eo feleole volna ne(m) Engedne, De Antal azt Monta hogi az my en eccher oda atta(m) vgian oda legen az [Kv; Tjk III/3. 184].

őfelsége 1. az erdélyi fejedelmet v. más uralkodót (és családtagjaikat) megillető cím; titlu care se dădea principelui Transilvaniei și altor domnitori (precum și membrilor de familie); dem siebenbürgischen Fürsten und den anderen Herrschern (sowie ihren Familienmitgliedern) gebührender Titel: Maiestatea sa; Seine Majestät. 1696/1781: Badensis Hertzeg őé Felsége ez hazában érkezvén Hadakkal, holmi külső belső Jovok édes elejéktől Maradt volt, Marhájok es egyéb keresmények, azoktól tellyességgel exhaurlattattak volt, ugj hogy semmiek többire nem maradt volt [Branyicska H; JHb LXXI/3. 456–7].

Szk: *asszonyunk* ~. 1597: Aaszszoniünk w felsége zakatszát Mathyas Mester widte Nagy Sebestén ket louan postan Tordara [Kv; Szám. 7/X. 15 Jeney István sp kezével] | Az

zoniunk eo felsege es Kristof Deak vra(m) Konihaiara Mindent kj fogtak Vachiorara, Hetfeore Ebedre valot [Kv; i.h. 7/XII. 131 Filstich Lörrinc sp kezével]. 1598: Hywa mynket Azzonywnk eo felsege wallatho paranchiolattjaval, az Vitezlew Thewry (!) Andras Balasfalwj tiztarto, hogy az minemw bizonsagokat my eleonkbe hywatna, azokat meg wallatnok [Ne; JHb XXIII/33]. 1621: Azzonjunkt eo felsege beteges kis Lantosanak attam) ... kenyeret d. 4 [Kv; Szám. 15b/IX. 10] * *császár* ~. 1602: Keresztur falwarol az kik cziazar ő felsegy hűsege melle, keseben Eskwttek meg ezek^a [UszT 17/42. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1664: Kegyel-med levelét Szelepán Ferencz uram megadá, melyből értém, az nemes ország, az mi kegyelmes urunk mostan miért küldte ki Kegyelmedet teljes plenipotentiával császár ű felsege plenipotentiariusához [TML III, 290–1 Boldai Márton Teleki Mihályhoz]. 1690: Császár eo Felsege ... bűcsületes Kapitánya ... Lázár Ferencz Vra(m) [Szárhegy Cs; LLt] * az (erdélyi) *fejedelem* ~. 1571: Megh Ertwen biro vra(m) által az fejedelemnek eo felsegenek az par taligak feleol walo Ereos parancholatyat, Melynek megh kesitesere, Eo k. varoswl vetetenenk Egy vonasra d 50 [Kv; TanJk V/3. 34b]. 1613: Az Feiedelem^a eo felsege Azoniunkal, felsegeuel, megh bekelliek, hozza vegie, vele lakiek [KJ. — ^aBáthori Gábor]. 1630: Ez Czereni Farkas Also Balas Falui az Erdely Fejedelem eo Felsege tanacza belső Zolnok Uarmegyenek feo Ispannya [BálLt 90] * *kegyelmes urunk* ~. 1569: az My kegyelmes vrunk ő felsege ada az kamora Ispansagot Ifiw Vachy Peternek [Nsz; MKsz 1896. 357]. 1625: az mv kegyelmes urunknak ő felsegenek engedelmebol lon^a szolgolok [UszT 177a. — ^aErtsd: lo-von]. 1629: Az mely generalis giwlest celebratata az mostani keglmes Urunk eo Felsege it Erdelyben Bézterczen 1622 Eözel, az alat a giwls alatt ... Beldi Kelemen Urammal én alkuttatam megh Giarfás Pal es Janko Boldisar Urammal Rethi István Deák Uramot [Msz; Borb. I]. 1677: Dotalitumban mindazáltal a' mint a' mi Keglmcs Urunk ő Felsege inscribalta, éppen ő Felsegének meg-tartassék [AC 23] * *király* ~. 1555: nekemis kiraly ew felsege adot valami sot desen venne el k az adossagerth [Gyalu K; BeszLt 5]. 1557: En Machkassy Boldizar, ees Bwdy Gergely, kyal ew felsege embery kyk volthwnk, wallywk my azth az my hythewnk zerenth hogy az Nemes zemely az Gywlay Gaspar Thewn yllyen wallasth my elewthewnk az ew hythy zerenth hogy hallottha attyathol hogy Soha egyebnek nem hythtak, hanem Lepseny hazanak hythtak elthygh [Szentmárcskás^a; SLt ST. 5. — ^aSzentmárcskás K]. 1558: kyal ew felsege Embery lewen Ez dologhban My Az My hytewn zerenth lrtok Ezt megh ... Az vrunk Ew felsege Levelelenk rend tartasa zerenth [Burjánosóbuda K; JHbK XXIII/39]. 1560: kezwnkbe bochyatak, Az minemw per patüar thamadotth volt, Ez el múlt Napokban, az kiraly eo felsege tablaian, valami nemw Magiar Regeni határba kez ő feoldeón, es maros vizenn, yyonnan valo Malom chynálás felől [Mv; JHbK XII. 7]. 1562: beztercze tharthomanyarol, be hoztak az thaborra walo elesth kyth kyal ew felss(eg)e kewanth ő twllok [BeszLt 72]. 1569: Ez el Mwlt napokban En Emlkeozem kyalnak Ewh feolssegenek Az horwat Lwkach dolga feleol [Mihálcfa AF; i.h. 87] * *királyné asszony* ~. 1557: Mywel hogy, kyalne Azzon ew felsege, keth zaz drabanthot keer, Az zaz Wraym azon keryk Byro wramoth hogy mind az eges tanaczawal kyalne Azzonhoz mennyen, Ees aggyak cleyben mynemw therheth wyselth wyselys, az zegen waros [Kv;

TanJk V/1. 19]. 1558: Mywel hogy kyalne azzon ew felsege az Thwry gewrgh panassayerth az Warosra haraggyat wethette, ees az ew felsege Melthosagayerth, Thewrwnnyel akar ew felsege chelekedny ... ha leheth semmy keppen ew felsegewel thewrwenbe Ne allyonak deh kewnyeorewgggyenek ew felsegenek, hogy az warosrol wegye el haragyath [Kv; i.h. 47] * *király urunk* ~. 1621: Pulacher Istva(n) Vramnak kelletek ... Kyalwj Vrnk eo felsegéhez^a mennj [Kv; Szám. 15b/IX. 61. — ^aA harmincéves háborúban részt vevő Bethlen Gáborhoz] | az mostani Orzagh zwksegere Gubernator vram eo naga, Kyalwj vrunk eo felsege kglmes paranchiolattiabol, Szaz Gialogot kewanna az szegenj varostol ... hogj eleő allassünk [Kv; TanJk II/1. 321] * *lengyel király* ~. 1583: mikor lengyen király^a ő felsege meg nemesítette Tóth Márton ő jobbágyok volt [Besenyő Hsz; SzO IV, 81. — ^aBáthori István] * *német császár* ~. 1689: mikor ... Petrityevit Horvat Miklos Uram ... az Szász Medgyesen quártelyozo Német Császár eo Felsege vitézi mellett Commissáriuskodnék ... rá ment [Káposztásszmtmiklós MT; SLt AF. 19] * *római császár* ~. 1604: Ez felliel megh neuezett Eoreoksigett haz heliet zenafwekett zanto feoldekkett, az Alperes Donatio alatt birta, Miert hogy az lsten az Romai Cziazar eo felsige által megh atta, az zabadsagot az Zekeljsegenk es kjeek kjeek az eoue megh zabadult [UszT 18/183]. 1688: az Romaj Császár eo Felsege az Maros Vasarhelyi Statioban levő Vitezi szüksegekre, honnan, micsoda féle, es mennyi számu élés limitatott legyen [Told. 2 fej.]. 1710: midőn volnánk Csik szereda varosáb(an) azon Városnak Birája Ferencz Mihály Uram házánál ... jelenték mű nekünk hogi az feljeb említett nagi Győri N: Horváth Györgi uram micsodas Sulyos rabagot szenvedvén Fogaras várában maga Feleségét kellett ott hadni miglen kezesekek szerzene magáért, arról hogi Romai Császár eo Felsegihez valo Tökéletes hiveségben meg marad [Csikszereda; Borb. I] * *urunk* ~. 1566: Vrnk w Felsege^a orszagaualeg g'ütt g'ülisben ... is uigeszte [SzO II, 190. — ^aJános Zsigmond]. 1567: Thowaba vrunk w felsege Jo Egesegben wagyon Nywlaazny ky Jar [Gyf; BeszLt 81 Thomas Krechmer es Lucas Pystaky a beszt-i bíróhoz es tanácsához] | Ennekem vrunkttwl Ew felsegettlw Tanusagom vala, hogy En az k. vydekerol, valo nepett, mynd adyg meg az zwksseg mwttatya ... Jtt az Ew felsege hazza myen Tarttoztassam [Kővár Szt; i.h. 52 Horwatt Janos kőwary kappita(n) a beszt-i bíróhoz]. 1596: Megh ertettyk hogy Jozagoth akar keresni teöllynk, de az Jozagh feleől, mind malom es egyebek feleől ele uagio(n) dolgónk az Tablara, merth my Vrnk eo felsege donatioiaual el lktattuk az myenket [UszT 11/25]. 1597: Wrünk w felsege zamara hoszot wala forgo Andras walami Borokat [Kv; Szám. 7/XIV. 7 Masass Tamas sp kezével]. 1599: hoza mi nekunk az meg nevezet leuay nagi ferencz Batory Sigmund vrunk eo felsege missills levelet [Pocsfva KK; JHbK XIV/37]. 1608: En Raday Balyntt, Kysfaludon Kweolleo Varm(egye)ben lako, Vrnk eo Feolsigynekk Eggik hytes Assessora [JHb XXVI/49]. 1620: Hiua minket Vayda janos vra(m) alias Bad Panchely cehen Doboka varmegieben lako Vrnk w felsegehe vallato parantsolattiaual hogy ott mi nemi nemw valloknak vallasokat be uennók [RLt O. 5 Blasius literatus Kovach de Kide vice jud. com. Dobocensis kezével]. 1847: Hallgatóimtól annyit hallottam, hogy Varga Katalin nékiek azt mondothta, hogy ő urunk őfelségének dajkája lett volna, s ő szoptatta volna urunk őfelségét [VKP 269].

2. e címmel megjelölt személy; persoană avînd acest titlu; die mit diesem Titel bezeichnete Person. 1557: ew kegyelmek aggyak ew felsegenek eleybe az waras zolgyatthyath deh ne(m) panaz keppen [Kv; TanJk V/1. 19]. 1562: w ffelseghe haragzyk az elesert hogy enyet kesyk [Dés; BesztLt 13 Miko Balas Gr. Timar beszt-i biróhoz]. 1568: az Thorday gwlysen mastan w felsyge el vygezte hogy az ispanok el Jaryak megh czyrkalyak az nypet [Fog.; i.h. 57 Casparus Beokeos supremus Consiliarius Regie Maiest(a)t(is) a beszt-i tanácsához]. 1569: Kwlthem eo felsege hazabol thyz masa saletromot kegielmetekhez es egy masa keny koweth [Gyalu K; i.h. 31 Haraklyany Lazlo gyalay Wduarbiro a beszt-i biróhoz és polgárokhoz]. 1571: En magam ew felsege drabantja wagyok [Marossztygörgy MT; Bállt 78]. 1574: Illes Mathe eo felsegoknek kiralne azonak ez orzagban be Jovetelenek vtanna mentt Sombora [Fejér m.; KemLev.]. 1596: most peng, en oth hon nem lehetek hanem az eo felsege hadaban kel lennem [UszT 11/69]. 1628: mikor w Felsege Moduaban akar uala meni, Ez Botoka janost, magauval zekere mellet el akarja uala uini Vas janos vram [Góc SzD; WassLt Johannes Göci (50) ns vall.]. 1705: Az Követeket pedig ... olyan készülettel es instructioval bótassá kgltek hogy eo Felsegehez valo hűségünk megh mutatását és el pusztult edes Hazánk megh maradását néző dolgokban ... közönseges jora valott végez-hessünk [KvLt 1/193 a gub. Nsz-ből]. 1785: mind az eo Felsege, mind az Haza hasznára az Ertzek(ne)k léjendő ki keresésére adigáltatunk [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 21a]. 1856: én azon allodiumokért Ő Felsegetől egy fillér kárpotlást nem nyertem, mint hogy az 1848ik évi Tabellába benne nem voltak mint allodiumok [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1403].

Szk: ~ széke. 1707: tetczet az eo Felsege szekinek, hogy ezen Ca(us)a haladgyon ad Quindenam [Dés; Jk 323a] * ~ szolgálat. 1552/1567: eok most ew felsege zolgalattyaban vadnak Mwnkachyban [Pókafva AF; JHb XXVI. 33].

3. az Istenre való hivatkozásban; referitor la Dumnezeu; in Bezug auf Gott. 1579: meg Ertettwk ... Mynemó Rwt es Izonyw hyrek forgananak Igyarto Georgy felől ... hogy ... Az vrste(n) eo felsege az eo Rettenetes es Izonio ostorat Reank ne bochyassa ... procatorokat vallanak ... kik Igyarto Georgiet elő zollichyak teorwenre [Kv; TanJk V/3. 184a]. 1594: az vrstennék kemeni feniegeteset es ostorat feiwn-keon erezzwk, kire az mi bwnejnkel ingerlettwk eo felseget [Kv; i.h. 1/1. 240]. 1653: igaz legy, se rest ne legy s minde-nek felet az Istent hiven szolgald s meg segit ő felsege [Sófva BN; Ks 41. E. 31]. 1658: Isten Eo felsege Ekkedig-le(n) ennekem Negy gyermekimet Marasztotta megh elet-ben [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. 1666: ha I(ste)n ő felsege e vilagbol ki szolittya valamit az mostani Vra Lip-czei György Vr(am) ő kglme eze(n) pusztá fundusso(n) épített, annak igaz árrat az még az én Attyamfiái le nem tészik, addig ő kglmét birasában senki meg ne haborgassa és haborgattassa [Ne; Incz. III. 5b]. 1667: Isten eo felsege sulyos ostorával látogatta [Lécfva Hsz; HSzjP]. 1698: bizuan eo kglmehez mint edes Atiamfiahoz ... az eo kglme Daikalkottatásat en az en Jouaimbol megh nem fizet-het(n)em hanem az I(ste)n eo felsege legien megh fizetője az ő kglme Istenes Cselekedetinek [Csatószeg Cs; CsÁlt F. 27. 1/44]. 1734: Levén a ... Nemes Városnak Malma gátyának a közepin nagy ruinaja, ugy hogy Isten eo Felsege árvizet adván nincs remenség meg maradhatása iránt [Dés; Jk 449b].

őfőhercegsége főherceget megillető cím; titlu dat prinților din fosta casă imperială a Austriei; Titel der Herzöge (von Österreich); arhiduce; Erzherzog. 1833: Az ezen Erdelyi Nagy fejedelemségbeli régen ohajtott Dietát Felsőes Fejedelmünk 1ső Ferentz Magyar Ország Királya Kolosvá-ra 26dik Majusra határozván személyessének ... unoka Ötsit Estei Ferdinánd ő Fő Hertzsegsége nevezetvéni ki ... 8dik Majusba meg is érkezvén nagy pompával fogadtatot [Kv; ACLev. Perc. 5].

őgyeleg cél és terv nélkül járkál, jön-megy; a umbla fără țință; herumlungern, schlendern. 1804: Mlgs B. Huszár Ur ő Nsga ... Szamos Vjlaki Márkuy nevezetű Vaydaya ... akkor ejtzaka az ő Nsga embereit fel költötte ... és a' Bozintán Kosztán Máléját le szedték ... a' minthogy jelenis voltam, a' gyalog szeres embereket még is név szerént meg mondani nem tudom, mivel hogy ott fel 's alá őgyelegtek, minden előll járó nélkül [Berekszó Sz; Bfr III. 12/7 Pintye Von (56) col. vall.].

őhatalmassága a török császár címe; termen (de reverență) folosit pentru a vorbi despre sultanul Imperiului otoman; Titel des türkischen Sultans. 1614: Mikor azt erősítettük volna, hogy az hatalmas császár ennek a mi urunknak és az országnak Bethlen Gábor által mikor athna-mét adott, abban az athnamében őhatalmassága az erdélyi adót örökbe tízezer aranyra engedte, arról azt mondá az vezér, hogy adjuk elő azt az athnamét, s ha úgy vagon, ő is abban hadja [BTN² 75]. 1616: mi is az ő hatalmassága parancsolatja szerint Moldovára megyünk, ha ez idő alatt ő hatalmasságának más gondolatja azok felől is nem leszen, mint hogy mostan az országban valahol mi fő boér megma-radott, fejenként felkelvén az ő hatalmassága fényes portá-jára viszik fejeket könyörgeni [TMÁO I, 158 ut. Tholdalagj Mihályhoz]. 1618: Jenő felől is küldjön őhatalmassága egy csauszt, s én is megmondom mind az uramnak s mind az országnak az hatalmas császár akarátját [BTN² 96]. 1643: valamigh ny magyar orszagot birni foghiuk maghunk személyünkteől ő hatalmassága(na)k esztendeönként tíz ezer Tallert adunk es küldünk be az eo hatal(mas)saga Tarhazab(a) [Törzs. fej.]. 1662: Azmint te mondd, hogy hatalmas császár országában való méltóságos úr vagy, és jöttél őhatalmassága szolgálatjára [SKR 644].

őhercegsége 1. herceget megillető cím; titlu dat prinților; Titel der Herzöge; duce; Herzog. 1714: My Fejer vármegyében Fagaras földén Szkorén lakok ... Kgl. Aszszonyunk eo Herczegsege jobbagy [Szarata F; Borb. II]. 1715: talalván ... Buda Miklos Ur(am) eo kglmēt ... Macson^a Kocsoba Peter Néhai boldog emlékezetű 2dik Apaffi Mihály eo Herczegsege meg hagyatott Eözvedgie Bethlen Kata eo Herczegsege Jobbagja es Magyar Brettyei Udvar-házának Porkolábja Házánál [JHb XXXVII/26. — "H]. 1738: Mlgs Com(men)d(a)ns Generalis eo Herczegsege tett intimatiot, és insinuatiot ez Hazában járo bizonyos sze-mélynek observatioja, és kézre kerítése aránt, illyen descriptioval^a [ApLt I a gub. Apor Péterhez. — "Köv. a személyleírás]. 1741: az Badensianus Colonellus ... eo Herczegsege parancsolattjára ki ment és occupalt olly hazakat a mellyekben mindenkor kapitanyak szállottak [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.].

2. e címmel megjelölt személy; persoană avînd acest titlu; Person mit diesem Titel. 1708: ha szüntelen ide s

őiránta számára; pentru el/ea; für ihn/sie. 1705: Discu-rálván úgy is az a mi ittvaló uraink, hogy a németek mentől közelebb lesznek a dolognak őirántok való jó végihez, annál inkább bocsátják innen ki az embereket [WIN I, 400].

őkegyelme 1. *udv* megtisztelő/tiszteletet kinyilvánító cím; termen folosit pentru exprimarea politeței; Titel als Ausdruck der Höflichkeit. A. egysz 3. szem-re von.; pentru persoana a 3-a singular; in bezug auf Ez. 3. Pers.: dumnealui, dumneaei, dumneasa; Seine/Ihre Gnaden, Er, Sie. 1546: Banffy Magdolna azony ... Egy feleel, masfeleel ... Bogathy Chaspar ... my athalwnk ... thenek illyen zerzeesth ... hogy az ke<sz>^a erdeobeel, Bogathy Chaspaar az Ew nemesz hazaath meg Eppyche ... Mostan magokath meg gondolwan ... azonym Ew kegyelme ... keez penzyt aad keeth forynthoth [Panot^b; DanielO 5. — ^aÉrtsd: köz. ^bPanád KK]. 1559. Elewzewr ... Byro Wram ew kegyelme Myndenyk Mezarost kyk yth Coloswarth lakyk (így!), a Thanacz hazba Be hywassa [Kv; TanJk V/1. 57]. 1563: En Zeki pal Adom emlekezetre Mindeneknek akinek illik hogy thote(m) illyen vegezesth Swki Isthuanal ew kegelmeuel [Kv; SLt G. 5]. 1573: eo kegelme plebanos vra(m) Meg Nem Nywkhato volna az eo k. Rendelessen [Kv; TanJk V/3. 73b]. 1631: Hallottat(m) ... hogy Valaszutj Ferencz monta: Megh varo(m) apam vram eo kegyelme miczioda válaszs-zal jeo megh Kolosuarral [Abrudbánya; Törzs. St. Arkosi (21) rector scholae vall.] | Czeffei Laszlo Urunk eo kegyelme ad Bornius Tehenet [Tötör SzD; Ks 42. F]. 1654: En nem tutam micoda ... Porciojarul tötte le^a ü kegelme Katona Palne Azonjom [RLt O. 5 Joh. Kovasi (60) decimator vall. — ^aAz árendát]. 1670: kapitány Uram ő kegyelme levelebe az írja, hogy az jambor varossal ne' izetlenkedgyem, az marhajokat adgyam meg [Kvh; HSzjP]. 1739: Balla Andras Uram) ő kegelme kegelmedet ... kenaltattya egj tsumo penzel, azaz a' fen meg irt szőlőnek örökárával [Várfva TA; EMLt Barla lev.]. 1757: az házban bemenvén vigyazom az Uram eokiegyelmét de sohunt sem láthatam [O.kocsárd Kk; Ks 8. XXI. 14]. 1759: Szigyárto István ... Agilis Primipillust Pap Jánost eo kegelmit halálra verte [Ilyefva Hsz; HSzjP]. 1794: (A) T. Káplánnak ő Kigyelmének meg kívántato Szállás iránt illy Rendelés tetetett [Kv; SRE 307] | Biro Mihály eo kigyelme adna ... Tolvaj István eo kigyelmenek ... 6 M Forintakat [Egerbegy TA; Tolvaj lev.]. 1817: Nemes Barthos Dániel és Samuel Uraimék ... Gyalog Katona Deák Moses őkögyelmit Tiszteletes Elekes Sigmondné Asszonyomat fiaival együtt ... Admoniatatyák illy okon [Albis Hsz; BLev.].

B. tbsz 3. szem-re von.; pentru persoana a 3-a plural; in bezug auf Mz. 3. Pers.: ökelmek; dumnealor; Ihre Gnaden, Sie. 1587: Anno 1587 die 17 Marty Mikor az Vraim eo kigelmek minket az harom faluban introducalanak attak kezwnkben Cub Auené 27 [Kv; Szám. 3/XXXII. 3]. 1592: 1591 Esztendőben az O Calendarium zeren 31 die Decemb(ris) Az vonass Jgazgatto vraimnak. Eo kegyelmeknek feözettem Eo (!) zerenit [Kv; i.h. 5/XIV. 213 Eppel Péter sp kezével]. 1598: B: wram kiraly B: wram w kegelmek Jndwltak ez May Nap feirwarra az Megh igirt harmincszad lewelynek Megh szerszisire [Kv; i.h. 7/XVIII. 100 Masass Tamás sp kezével]. 1620: Anno D(omi)ni 1620 die 12 January. Eo kegelmek az Tanacz vraim az Castely epwletire Vetettenek Adót [Mv; MvLt AContr.]. 1659: az Ur w Naga, uagi ket agon liuó maradiki w Na-

ga(na)k, tartozanak euincalni az patereket w kigelmeket [Kv; Ks M. 20]. 1799: mind ketten egy szájjal mi tudjuk a keresben fel tett Joszágnak szomszédgyai Délről Gido-falui Samuel arendás Joszága P. Kiss János, Moritz Sigmond eőkegyelmek [Albis Hsz; BLev.]. 1814: volt Czéh Mester eő kegyelmek ... minnyájon magok hivatalaktól el butszutanak [Kv; ACSzám. 30]. 1842: Medgyesza Jozsef és Felesége Josvai Anna ő Kegeyelmek [Dés; Törzs. Dési taxalisták 77].

2. e címmel megjelölt személy; persoană căreia se adresează prin acest termen; Person mit diesem Titel. 1557: Azerth ew kegyelmek aggyak ew felsegenek eleybe az waras zolgalyatthyath deh ne(m) panaz keppen [Kv; TanJk V/1. 19]. 1577: (A birtok) ha el ado lezen ü kegelmeket meg kenalom uele [Galac BN; WLt galacz menhart nyil.]. 1598: Keremis mint bizodalmas vr<aimat>^a hogy eo kegelmeok legien segitsegwl az en keuez el teueyedet Jozagomnak recuperalasaban, Kiért ha maradekim nem fizethetenekis nekik ... munkaloggianak [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr. — ^aElőtte több név fels.]. 1633: (A) hat ökröt ... belső szolnok var megiebelj Kopaz falu nevű helyről ... hoztak volt el az ü kegil(m)e szolgay [BSz; Ks 41. D. 28]. 1650: Wettettem szamot Tatar Mihaly Uramal Ő Kigyelme megh fizetet mindenekről [Kv; ACJk 58a]. 1666: aztis tudom hogy Molnar Georgy az eo kegyelmek földőkről buydosodek el [Homoródsztpál U; BLt 11 Molnár István (33) jb vall.]. 1671: En Bán Matyas adom ez peczetes kezem jrsat Vas Janos uramnak hogy ... Bánfy Agnes aszonjnak, az mely szalogja volt ... azt én megh adam ü kegelmeknek ajtonban [A.zsuk K; WassLt]. 1697: nem regen ugyan eo Kegeyelmeknél voltam, Szabo Pal Deakis ott vala [Szentgyörgy Cs; CsJk 8 Sükösd Janos (23) pp vall.]. 1700: Leven restantiaja fl 1/91 mellyet Levaltunk ... melyről quetalljuk ü Kegeyelmet [Msz; MbK 94]. 1739: ki járván a Polgárok rétit határozzák ki ő kigelmek [Dés; Jk]. 1768: ő kigyelmik bé biro Possessorok Zabolára [Tamásfva Hsz; HSzjP Ladislaus Turi (57) ns vall.]. 1805: eo Kigyelmeket a' Királyi Mandatum erejénél fogva ki Citáltuk [Szamosfva K; BLt].

őkelme 1. *udv* tiszteletet adó, de kissé bizalmas/népies cím; termen familiar folosit pentru exprimarea politeței; familiärer Titel als Ausdruck der Höflichkeit: dumnealui, dumneaei, dumneasa; Er, Sie. 1593: ű keme fratay Janos ky kirt volt^a azert az my fogiatkozás benne volt my meg reformaltwk w keminek [M.fráta K; SLt S. 39. — ^aA földet]. 1783: Mostani fungens Városunk Biroja Pál András ő keme házánál Városunk közönséges gyűlése Celebráltatván [Torockó; TLev. 10/3].

2. e címmel megjelölt személy; persoană căreia se adresează prin acest termen; Person mit diesem Titel. 1548: Ertem az levél mássából, hogy uram egy gyermek loat igirt volt nekie, kit im most megköldettem ő kemének [Fog.; NádTLev. 137 Nádasdy Anna Nádasdy Tamáshoz]. 1592: Ennekem adot ... 73 Magyar főt d. 55 kit eppen felis veottem eo kemetult [Perecsen Sz; WLt]. 1621: Jeoue mj eleonkben Kalacz sutoe Ferencz, az eo keme feleségeuel Desi Eottues Sophia azzonjal [Kv; RDL I. 13]. 1676: en eo kelmek ellen semmit nem cseleküttem [Kvh; HSzjP]. 1773 k.: szántottam azon a helyen ökeminek [Gyszm; LLt Fasc. 69]. 1774: abbol a Borbol isznak a mellyikből tetzik, mind magok, mind Interveniensek, kikis eőkemeknek Attyafiak, és jo Emberek [Mocs K; KS Conscr. Áts István (30) lib.,

molitor vall.). 1780 k.: az Társzekeretis ökeme küldötte [Szászváros; BK]. 1819: láttam Rákosi Boldisár Urat a' maga kertyébe a' már el vett feleségével meg jelenni, és ugyan ökemeket égyüt számtalanszor is enyelegni és játzodozni [Kv; Pk 2]. 1843: ugy hallottam ökemitől, hogy a maga rész jóságát ... adta árendába [Karatna Hsz; HSzjP Intze Samuelné Jakab Susánna (40) vall.].

Ökivülle rajta kívül; in afară de el/ea; außer ihm/ihr. 1582: mo(n)da ezen Jygarto Gorgh im ides Gergel ura(m) az istenirt kerlek hogy enneke(m) hagy beket az orat nem tudo(m) melyen megh hal az en felesige(m) soha mast ne(m) vezek w kuuole hane(m) mi(n)denekbe(n) gongiat uiselem [Kv; TJK IV/1. 58d]. 1586: soha senki ő küvüllök semmi közit hozzá^a ne mondhasa [A.csemáton Hsz; SzO V, 140. — ^aA birtokhoz] | Az Hóo Penszesek Fizettesek ... 20 Maj Miert hogi az hid kapw belj Tyzedes Benedek nem Zolgaht ez holnapban, az eó fizetese meg maradot eó kiwoelle az teóbbinek fiztettem f. 53 [Kv; Szám. 3/XXIV. 3]. 1592: Catus, Barbeli Balasne vallia: Tudom hogi Zep Istuan Attiafia volt Zep Balintnak, es eo kwwlleok harman vadnak, kik mind Attiaual Aniaual eggiek [Kv; TJK V/1. 281]. 1598: ennek eleotte valo bodogh emleke-zeteo Enyedy Georginek peospeoknek vgyminth az varos-nak Alumnusanak extraordinarie fizittenek, eo kyweolle Thorozkaj Mathe Papnakis, s azon keppen az Magyar rendreol oda fel valo Tanuló alumnusoknak [Kv; Szám. 8/IV. 44] | Borsay Peterne Ersebet Azzony ... vallja ... Borgeyasne mene az Hagyma zerben ... Gergely Antalnohoz es rwtul kezde velle pantolodny, zidny ... Eo kyweoleis twdok egy nehaniat hogy ... zidalmazza ez Borgeyas Janosne [Kv; TJK V/1. 669–70].

Öklivülte rajta kívül; in afară de el/ea; außer ihm/ihr. 1652: Jöve eleónkben Sziner varalliai Haznos Catha mostan Niarlo kekesen^a Nagi Mathe szolgálóia kiua(n) az eó hitötlen uratol Istua(n) kouacztol separatiot illien okon hogi hitötlen Uranak ő kiúollotte mas felesége is volna [Szjk. — ^aSzD].

Öklel I. öklöz, ököllel üt; a bate/lovi cu pumnii; mit der Faust schlagen | szúr, döf; a împunge; stoßen. 1588: El kire teóllém Az kopiat s oda zagulda ... Erdeóteleky Marton hozza eóklele, es vgy eóklele Chyan Janost, es Az kopiat el eyte azon eóklelesbe Erdeóteleki [Perecsen Sz; WLt]. 1592 k.: vgy wte le az palchaual, Jakab Jstúa(n)al egy zablia es egy kep vala, hogy az esesbeol fel alla Jakab Jstúan eóklelny Akaria vala Hannagy Petert, de ne(m) hagiak [UszT]. 1600: Azon Jakochy Andras ki vonta a' zabljat, az aiton be kezdé eóklelni ferench Janoshoz [i.h. 15/65]. 1650: az veszekedesnek keszdetibenis ot volt az fiamatis ő eóklelte keppel s ölte megh, magamatis megh sebesített [i.h. 8/64. 60]. 1667: edgyik mindgyart egy lantsaval hozam öklele, en el vöm az latsat tolle [F.kóhér MT; Told. 5a]. 1683: az korczma haz kapujaban ugy öklelte [HSzj korcsma-ház al.]. 1843: égytzer tsak meg ragadja Szabo János Pekárikot, 's a' Földre le veré, 's kezdé a Földön öklelni; kinekis a' kis ujján még égy nagy fejes gyűrű volt, — 's a' mint öklelte az keze feje ajja tsupa vér volt [Dés; DLt 856. 15]. — L. még KemÖn. 63.

Szk: hátba ~. 1653: Moses^a is fogja a székelység felé, de Rác György és Katona Mihály nevű csiki szent mihályfalvi székely, hátba öklelé kopjával [ETA I, 82 NSz. —

^a1603-ban a fejedelmi székre törő Székely Mózes] * seggben ~. 1657: Ugyanitt Fráter Pál is seggben öklele egy németet [KemÖn. 237].

2. (szarvával) felöklel; a împunge (cu coarnele); bocken. 1585: Balas Varga Marton fia^a Nem lattam en hogy Az Zabo Ferencz fia verte volna a' Danch leorincz fiat, hane(m) ... Azon Napon Az Bika vgy Eóklele hogy az vy zwryn az ket vyomatis által colthettem volna [Kv; TJK IV/1. 496. — ^aVallja].

3. (sültbe) beleszúr; a înfige/viri ceva (în friptură); in den Braten stechen. XVI. sz. v.: Mikoron az asztalnál ül^a, szépen visellje magát ... az vitéz kappanban vagy pecse-nyében legelő ne ökleljen [Hsz; Barabás, SzO 349. — ^aA diák].

Öklelés szúrás, döfés; împungere; Stich, Stoß. 1588: Az kopiat el eyte azon eóklelesbe Erdeóteleki [Perecsen Sz; WLt]. 1662: Bota István ... több közönséges néhány katonákkal elesett vala, s magán is a vicekapitányon kopjával való öklelés miatt nehézb seb esett vala [SKr 317]. 1690: egy Demeter Istvan nevű szolgamra tamadot helyestőrel meg is öklelte, mely öklelés mia Isten oltalmazta hogy meg nem holt [Zabola Hsz; HSzjP]. 1725: Láttam szememel az vért az Moldován Vaszil karján és meljin, az pap mihálj vasvillája öklelésének az heljitis láttam az kódmenin [Velkér K; Ks 7. XV. 12a Rusz Lázár (39) jb vall.].

Öklelős öklelő, döfődő; împungător; stehend, stoßend. 1722: Semmi szokásos öklelős dolgát nem tudom, nem láttam az Utrumb(an) specificált Bikának annál inkább hogy az Soos Iános kanczájá(na)k ki döfte volna a' hasát [Marosbogát TA; TL. Budai György (36) jb vall.].

Ökleltet támadtat; a dispune/ordona să fie atacat; angreifen lassen. 1657: az magam egy seregemet az révtől annyára állatám hátra, hogy az közönséges lövés is rájok nem szolgálhatna ártalmason, de azonban ha azon valamely sereg jüne elől, azt szemben ökleltetném [KemÖn. 235].

Öklődik szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: szemébe ~ szemébe öllik; a bate la ochi; es fällt ihm in die Augen. 1797: a ki jártato levél ... 5 lapján szemünkben(en) öklődött a Pusztai Csere nevezet [Mezősámsond MT; Berz. 5. 43. S. 96].

Öklődőzik döfköd; a împunge/lovi cu coarnele; bocken. 1722: Az Utrumba Specificált Bikát Soha nem tudom hogy embert, marhát s egyebet meg Sebhettet volna ... tsak pusztá kézzel fa nélkül is ki hajtották még az gyermekek is, de Senkihez nem öklődőzt [Marosbogát TA; TL. Kovács Mihály (33) zs vall.].

Öklődőzik szúrkál; a împunge; stechen. 1599: keornywlv vezik zegeny Vramath chák eo maghath az eo kegme Christoph vram Alparethi Jobbagy es ot akkor leuco zolgay, leóweóldeozyk puskakal, dardakkal eókleoldezytk vagdaltak [Dés; Eszt-Mk].

Öklömnyi egy ököl nagyságú; cît un pumn, de mărima unui pumn; faustgroß. 1716: had maradjon ha csak égy öklömni gjermekis [Nagyida K; Told. 22]. 1771: a' Lépe tajaan mint égy fél öklömni Csomo s dagadása volt a' Bial-(na)k [Márkod MT; BetLt 7 Mich. Tökés (60) ns vall.].

öklöz 1. vkit ököllel üt; a bate/lovi cu pumnii; jn mit der Faust schlagen. 1670: Levai Janos az Annyaval Szilagy Janosneval az ágy(na)k neki nyomak Kotsis Ferenczet, öklözök verék [Görgénysztimre MT; RLt 1 Petri Szilagy cons. Margarita Nagy (32) ns vall.]. 1747: rajta kapván az A. Lengjel Juonnét az tsirkék ablatiojan s impediálni akarván hogj ne vigye el, meg tamadta az At mellybe főbe verte öklözte [Torda; TJkT III. 160]. 1755: ki ment fél az Mlgos B. Vr Weselény Istvan Ur eő Naga ... Nagj Devetseri vendég fogadossára vas villával, bottal, az Kis Devetser felől valo gradits végére holottis ottan alván ... Panit István felesége Kalos Kata ki rantatta le az grádltsrol ... ki állatt terdal a melyin, kik öklöztek, verték, tépték, szagadták, kinozták rongálták, vérbe küpültek [Dob.; WLt vk]. 1762: minek utanna ... az I. Incze Istvánnét ... maga illeten szavaival provocalta volna haragra, Feleségestől és Leányostól meg támadták az földre le vevén ot öklözték, tépték és vérben keverték [Torda; TJkT V. 72]. 1767: látám ... hogy Moldván André gyömmöli, a hasát Botskor Vasziynnak és keményen öklezi [Majos MT; Told. 26/5]. 1781: öklözte, körmelte az Apját, hogy mind vérbe küpülte [KLev.]. 1794: Prekup Onutz eőtetis elé fogta, és a földre le vevén, öklözte, s pofozta [Letka SzD; Tsb 5]. 1799: reá rohonvan rutul öklösztek tépték [Dés; DLt].

2. (nyomaték kedvéért) az asztalt ütögeti; a bate cu pumnul in masă; mit der Faust auf den Tisch schlagen. 1802: a' Kortsomárosné ugyan nem akart adni, de ő azonban az Asztalt öklöztén azt mondotta, hogy a' Kortsomáros köteles néki pénzért bort adni [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

ökonómia 1. gazdaság; gospodărie; Wirtschaft. 1634: Ha penigh akarmelyis Uduarbiránk között, az my földieinkben maga számára be merne vetny, avagy beis vetet volna, az olyan vetemény természetöl giümmölczöstöl, suo tempore számunkra takartassék, mert az mely industriával, maga számára valo szántashoz vetéshez hozzá érkezik Uduarbiránk, azon industriaual, az my oeconomiankhoz miért nem érkeznek ? [UF I, 329 feji-ut.]. 1721: Ra(t)ioja szerint percipialt Borsó, Lencse, Kender, és Len mag, Bab 's kölös, olyan nagy oeconomiaiban feletéb kevés [Dés; Ks 26. XIV. 1]. 1732: minden de praesenti lévő oeconomiaibul két rész légjen Iglai Ferenczé, és Brulljai Annáé, egy részszeel légjen Contentus Dobolji István, és Brulljai Sára [Ne; DobLev. I/149]. 1744 k.: Vagyon egy Kosa Joseff nevű Tisztartója Cserei Mihály uramnak ... most penig de jure adó ala kellene menni, de Cserei Mihaj uram csak nem könyezve instált a' N. Szeknek hogy hagyattatnak ki az adóból mivel nem csak oeconomiajara sőt telereis az visel gondot [Miklóvsárszék; INyR]. 1772: ha ugy teltzik Édes Anyám Aszszonyak ... menynyen le a maga házaihoz lakni, mert onné csak jobban vigyázhat maga kevés oeconomiajára [DobLev. II/438. 1a Szántó Sándor édesanyjához Ne-re]. 1784: En usorát arréam (!) esendő adosságomért nem praestáltom külenesen, hanem mind Dominális Biro minden nap talpan állattam s állók az Méltóságos Exponens B(áró) Uram eő Nsgá dolgossai és oeconomiaja körül [Mundra AF; Mk IV/35. 70–1 Drágómir Vonutz (50) jb vall.].

2. gazdálkodás, (mező)gazdasági tevékenység; activitate economică (agricolă); (land)wirtschaftliche Tätigkeit. 1681: Az Oeconomiaibol s egyeb Industriaibol valo provenus mennyiseget a Ratio mutattya meg [VhU 218]. 1706: (A jószágnek) jövedelme volna az oeconomiaibol és korcs-

mállásból [Hsz; Törzs Rákóczi inv.]. 1708: ha ... emberek más feleis disponlatnak nagj neheze(n) folytathato eo Herczegsege itt valo oeconomiaja [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1715: Az oeconomia folytatását ... jo ideji(n) igyekezze véghez vinni [Dés; DLt 501]. 1749: az Sz. Demeteri Joszág olyan Joszág hogj az szokatlan Gondviselő esztendeig is alig tud belé szokni, hogj rendivel tudgia az oeconomiaát folytatni [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.]. 1779: már bizonyos Időtől fogván tsak ugy lábbag Comunitásunk Törvény nélkül; mint az Evezők kormányos nélkül, és már tsak az el merülés héjja, hollott ... az mi oeconomiank(na)k tudni illik az vas Csinyálásnak rendiben Törvényekkel vezéreltetünk vala [Torockó; Thor. 21/20]. 1787: igaz hogy a katana fogással meg hibázván a dolgot, mert az al Tisztek nem a Fel Tiszt Vrak megszszire láto intézések szerént folytatván dolgokat, sok akadályt szerzette nek az oeconomia folyásában [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

3. termés; recoltă; Ernte. 1773: Az ágyban feküdve találtam a szegény br. Inczédi urat ... köszönte, hogy általmentem Páncélcsehre s hogy 200 forintot ígertem volt, hogy az oeconomiait feltakarítsák [RettE 307].

Szk: mezei ~. 1755: Conferálá ... Vajda István Ura(m) a Kőlpényi Ref. Ekklesianak a Sarloval minden nemű mezei Oeconomiajának Dezmajat [Mezőkőlpény MT; MMatr. 389].

4. haszon, megtakarítás; beneficiu; Ersparnis. XVIII. sz. eleje: Az Dátosi kevés Oeconomiam e szerint Erogalodot Vettem egy ujj hajot flor. H. 5 ... Az beresimnek két kuts-mát [Kutyfva AF; Törzs.].

5. gazdaságtan; economie; Ökonomie, Wirtschaftslehre. 1823–1830: még Bonyhán fejembe verték volt, hogy készüljek az oeconomiaira tartozandó dolgokra is ... azért az oeconomiaát a nyári semestrisen hallgattam Beckmann^a nevű professzornál [FogE 223. — "Beckmann János göttin-gai professzornál].

E címszót vő. az *ekonomía* címszóval. Az *ökonomía* szónak és szócsaládja-nak viszonylag gazdag adatolttsága indokolta teszi itteni szerepeltetését.

ökonómiabeli gazdasági vonatkozású; economic; ökonomisch, wirtschaftlich. 1710 k.: Urak, főrendeknek nem engedtetvén meg Telekitől házoknál lakni, ezek a gonoszok származtak belőle ... 2. Az oeconomiaibeli kára kinek-kinek [BÖn. 785].

ökonómiácska 1. gazdaságocska; gospodărie mică; kleine Wirtschaft. 1743: mivel e nyári szoross idő s tsekély oeconomiaiskánk lovainkot distrahállyá, meltoztassék Nagysagtok egy szekér iránt parantsolni [Hatolyka Hsz; ApLt 5 Pótsa Lázár Apor Józsefhez]. 1775: Telék el az 1775-dik esztendő is. Istennek kegyelméből én reám s hozzám tartozóimra nézve türhető folyással ... Sőt mind oeconomiaicskám, mind marhácskám körül az ő szent felsége áldását tapasztaltam [RettE 361]. 1781: engedetlen Jobbágy embereim ... magokat nem jobbitották s szolgálat-beli restantiajokot szállítani nem igyekeztek sőt inkább nevelték kitsin oeconomiaiskám<na>k nagy hátra maradására s nevetlen árváimnak Nyilván valo károkra [BetLt 6].

2. kicsinyke/szerény gazdálkodás; activitate agricolă modestă; kleinere landwirtschaftliche Tätigkeiten. 1702: legyen kglđ egy kis patientiával octoberig, megh én-is kevés Oeconomiaicskámát el végezem Novemberbe ... a Capita-

lisrul-is contentalom [Ádámos KK; ApLt 5 Mikes Mihály Apor Péterhez]. 1757: A Gyogy vize melyeken lévő Lakó-sokul mindnyájon Erdő hatságon nyomorgunk, Cultiváló Szanto és kászalo helyeinket erdőből kell irtás által tisztogatunk, mely szerint ... ha ki mi kevés oeconomiatkát folytat minden esztendőb(en) szükségesen kívantatik hogy helyeit tisztogassa [Középalmás H; BK ad nro 144] | A mi Határunk erdős helyen fekszik, mindnyájunk(na)k irtás által kell segíteni mind szántó, úgy kaszáló helyeinket külömb(en) oeconomiatkainkat nem folytathatjuk [Runkor H; i.h.].

Ökonómia-folytatás a gazdálkodás vitele; activitate economică; Wirtschaftsführung. 1807 k.: Szekere Ekéje volt vasas Boronaja pedig fábol volt Székely Mihály Uramnak, tsak valami négy vas fog volt benne melyek(ne)k vasai Fiai, oly epségben nem maradhattak meg eddig elé amint voltak néhai Székely Mihály Uramnak idejéb(en) mert az Oeconomia fojtatás miá viselődtek pusztultak el vástak [Sinfva TA; Borb. II Székely Péter (39) ns vall.].

Ökonómiai gazdasági; economic; ökonomisch, wirtschaftlich. 1811: méltotassék ... olyan hathatós Rendelést tenni, hogy ezen fel-adott Restantián további haladék nélkül, és az adosságaiból való fesselhetesemre nézve ne apránként, hanem summáson fizetessenek ki ... az Ekklesiá a' mivel nekem restál, azt sem interesezi, sem nem fizeti, 's a' mit fizetett is eddig-le belőle, sok esdeklés után és apránként fizette, úgy hogy semmi nevezetes Oeconomiai mozdulást nem lehetett véle tenni [REkLt ad nr. 32. Krizbai Deső Elek kv-i ref. pap kezével].

Ökonómia-professzor gazdaságtan-tanár; profesor de economie; Wirtschaftslehrer. 1823–1830: Írtam Beckmann János oeconomia professorról, és hogy nekik egy székely eke modelljét ígértem, mert az európai nemzetek ekéi közül majd csak e nélkül szűkölködik [FogE 217].

Ökonómikum 1. gazdálkodás; activitate economică; ökonomische Tätigkeiten. 1771: Titt. Märgai Ferentz Vram ... Mint tapasztaltatott jo Gazda, az Oeconomicumok(na)k, olykor olykor légyen meg-szemlélője, és az inkább gyömlőtsözhető Oeconomizálásra a' szükségesebb modokat fel-találja [Kv; SRE 228]. 1781: Mindenkor a' hűtesek ... mindennémű vas opificiumhoz tartazo oeconomicumokat ... magok kötélességeknék tartásák folytatni [Torockó; TLev. 9/20].

2. gazdasági ismeret; cunostinte economice; wirtschaftliche Kenntnisse. 1823–1830: mikor engemet konvencionáltak Bonyhán, az öreg grófnak a volt az intentuma, hogy én tanuljak az akadémián oeconomicumokat [FogE 216].

Ökonómizáció gazdálkodás; activitate economică; wirtschaftliche Tätigkeiten. 1722: Abbol az kis oeconomizatioból a' mit Házamnál vitetek, bizony nem sok erszenjt töltök [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

Ökonómizál 1. gazdálkodik; a gospodări, a face treburile unei gospodării; wirtschaften, Wirtschaft treiben. 1746: Mindennémű beneficiumival az Incusok is él élnek ezen Városnak piaczcán tudniillik kereskednek, határán Oeconomizálnak [Torda; TjKT III. 21]. 1749: Vetés a Mezőn nem volt, mivel nem oeconomizált itt Szilágyi András

Vr(am) [Mezőcsán TA; DobLev. I/236. 23a Maria Prodan (64) jé vall.]. 1757: Tiszta Írtás által tartunk kevés oeconomizálni valo Helyeket [Szurdok/Tataresd H; BK ad nro 144]. 1778: Branyitskan kevés az Buzabeli oeconomia Sáralfván pedig igen jó földek vadnak oeconomizállyon [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz].

2. hasznót hajt, jövedelmet termel; a aduce beneficii; Gewinn bringen. 1732: Praetendallja Iglai Ferencz, és Felesége Brulljai Anna, hogy Dobolyi István és Brulljai Sára, valamit hat Esztendőknék el forgása alatt, ki házassítasakor kezekben adott nyolcz ökör, szekér, és eke után oeconomizálta(na)k, s kerestének adgják elő hitek szerint divisora [Ne; DobLev. I/149]. 1755 k.: az hol praedecessorim mint Fő emberek bővön oeconomizaltanak most én szeginj leginj igen gjengén folytathatom vekonj oeconomiamat [Kecset SzD; TKI Váradi Zsigmond Teleki Ádámhoz].

Ökonómizálás gazdálkodás; activitate agricolă, gospodărire; landwirtschaftliche Tätigkeiten. 1771: Titt. Märgai Ferentz Vram ... Mint tapasztaltatott jo Gazda ... az inkább gyömlőtsözhető Oeconomizálásra a' szükségesebb modokat fel-találja, és az Inspector Curatoratussal communicálja [Kv; SRE 228]. 1807 k.: a Szeker Eke a sok oeconomizálás miatt oly allapattyáb(an) a mint Székely Mihály idejéb(en) volt meg nem maradhattak mivel azakkal igen sokat oeconomizáltak [Sinfva TA; Borb. II].

Ökonómizálható 1. megművelhető; cultivabil, care poate fi cultivat; kultivierbar. 1780: Excellentiad, minden oeconomizalható helyeket el vette fogla(l)ta, úgy hogy már nem Subsistalhatnák^a s adojokatt nem kereshetik [K; IB. Kászoni Nagy János szb kezével. — ^aA falusiak].

2. gazdálkodásra fogható; care este apt pentru activitate agricolă; fähig für landwirtschaftliche Arbeiten. 1731: a ... Maros Szent Királyi Keresztési Jozság ... se az edes Anyamnak, se nekem az hejnek tavul léte miatt és oeconomizalható Jobbagyink(na)k defectussok miatt haszonvehető nem lévén ... adtuk a réánk háromolható reszt ... Ttkts Inczédi Joseffnek [Marossztkirály AF; JHb XXIX/12].

Ökonómizáló gazdaságilag hasznosítható; care poate fi cultivat; kultivierbar. 1734: Vagion oeconomizáló fölgyek a' Felső Fordulob(an) ad Cub. 7/2 [Bosoród H; Born. XXXIXa. 14 Bornemisza János conscr.].

Ökonómizáltat gazdálkodást folytattat; a desfășura o activitate agricolă, a face să cultive/lucreze pământul; den Boden bearbeiten lassen, landwirtschaftliche Arbeit treiben lassen. 1725: Apor István nagy mertékben(en) szántat s oeconomizaltat a' Tohati hataron [Tóhát TA; JHb XI/15]. 1732: Mikor a Sombori hataron oeconomizáltatatta(na)k az Vrak ezeket odais szolgáltatatták, ekével, kaszával, s sarloval [Dál K/Szászsztyakab SzD; TSb 51].

Ökonómizáltatás gazdasági tevékenység végeztetése; desfășurarea unei activități agricole; Durchführung einer landwirtschaftlichen Tätigkeiten. 1747: én özvegyi állapotom miá oeconomizáltatására nem érkezhettvén mind az magam Jozságozsáim távul letek miá, mind egjéb nagy akadályok miá, attam által Arendára mind azon Bonumokot valamelyek találtatnak ... Ilyefalvi Nemes Curiához akár hol is [Árapatak Hsz; Ks 62. 46. 22].

Ökonomizáltatik megműveltetik; a fi cultivat/lucrat; bearbeite/kultiviert werden. 1713: Az Szántó földek ... a közös buzabol, közös jobbagyokkal oeconomizáltattanak ... hanem annak idejében egyenlőképpen fel takarítván ... kalangyaul vagj szemül osztattjak [Baca SzD; JHb XLI/2].

Ökonómus I. mn gazdasághoz értő; care cunoaște temeinic problemele agriculturii; die landwirtschaftlichen Probleme kennend. 1662: Jenőbe Bornemisza Pál helyébe ... Szénási Pétert állatta vala ... de azonban erdélyi praefectusa, sárdi Deli Farkas ... el találván halni, a helyébe Szénási Pétert hozatta vala, hogy jó törvényértő és jó oeconomus ember is volna [SKr 299–300]. 1722: engedgye Jsten hogy légyen eő H(e)(cegsé)g(e)k utánnam job oeconomus szolgaja [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

II. fn I. gazdasági szakember, gazda; specialist in agricultură; wirtschaftlicher Spezialist. 1823–1830: Írtam továbbá Nagy Dánielnek a Fortswissenschaftl^{ra}, mert még mind gondolatában volt neki is, hogy ha hazajöve, az öreg gróf plánuma szerint csakugyan oeconomusok lesznek [FogE 218. — *Forstwissenschaft, azaz erdészeti tudomány].

Szk: *udvari* ~. 1823–1830: az is volt az híre, hogy az udvar engemet udvari oeconomusnak készítene [FogE 214].

2. városgazda; econom al orașului; Stadtwirtschaftler. 1822: Kötelességévé tétetik Oecummus (!) Csomafái Dániel a(tyánk)fiának ezen a Tavaszon az Ovárbá bé járó szorsson jo kőfalat tsináltatni egy ajtot hagyván [Dés; EHA]. 1823–1830: Hétfőn délelőtt szállásomra jön egy Zabolai Finna István nevű ember, aki deákoskodott, osztán ott a városon^a megházasodván, gazdává lett volt, centumpater s város oeconomusa, vagy amint nevezik, város gazdája is volt [FogE 301. — *Mv-t].

3. a kollégiumi rendre felügyelő hetes diák; elev însărcinat cu supravegherea ordinii într-un colegiu; Ordner, Schüler, der im Kollegium auf die Ordnung aufpaßt. 1823–1830: Ezen 1792-ik esztendőben március 17-ik napján tettenek a syntactica classisban cantus praesenesnek, pedig eleget menttettem magamat, hogy nem tudok énekelni, de meg kellett lenni, mert különben utánam valót tettek volna, én azután oeconomusságot viselni, vigláláni, mint azelőtt, tartoztam volna, amit most apparitornak neveznek, akkor oeconomusnak hívták | a professzorok azt parancsolták, hogy senkinek is a mentéje gallérja prémje alsó szélénél alább ne érjen az haja. De így sem volt jó, hanem végezetre vesszőből mértéket vágta, azt az oeconomus vagy ma apparitor egy szombaton délután kamaránként elhordozta, és mindennek akkorára kellett бүтүтzetni az haját [FogE 104, 108].

Ökonomuskodik gazdasági szakemberként tevékenykedik; a activa ca specialist în agricultură; als landwirtschaftlicher Spezialist wirken. 1822: Katonáskodásom előtt szolgáltam Nemes Hunyad Vármegyébe, mint Stationalis Notarius ... quietálásomtól fogva pedig mint Árendator Szutsákba Oeconomuskodtam [KLev. Kibédi^a Gergelyfi Beniamin nyil. — *MT].

Ökonómuşság felügyelői tisztség a kollégiumban; funcția de supraveghetor al ordinii într-un colegiu; Funktion als Aufseher im Kollegium. 1823–1830: Ezen 1792-ik esztendőben március 17-ik napján tettenek a syntactica

classisban cantus praesenesnek, pedig eleget menttettem magamat, hogy nem tudok énekelni, de meg kellett lenni, mert különben utánam valót tettek volna, én azután oeconomusságot viselni, vigláláni, mint azelőtt, tartoztam volna [FogE 104].

Öklöl I. pumn; Faust. 1573: Orsolia Kerekes Lwkachne ... vallia, hogy Ez ely mwlt Napokban ... hallotta hogi az Montya (!) volt leremias Menharnak hat kwrwa Az Anyam az keozbe wthy volt Eoklelew [Kv; Tjk III/3. 149]. 1590: Gothart Balas megh ytette az Eökleüel Antalffi Thamast [Uszt]. 1591: Zilagi Janosne Anna ... vallia, Lattam hogi Zeocz Pal le vonta vala Brassai Andrasnet, es haianal fogua vondoza vala, es eokleuelis veri vala [Kv; Tjk V/1. 160]. 1592: Martha azzoni Oroz Mihaline vallia ... Niari Marton hazanal nem tudom mint haborodot eozue felesegewel ... latam hogi Niari Marton neki mene, kontiat le vona, es az eokleuel eo magat ereossen megh vere [Kv; i.h. 296]. 1634: Lata(m) azt hogy Czionka Janost adgyban ute az oklivel Bodroki Marthon [Mv; MvLt 291. 31b]. 1735: A Kérdésb(en) fel tött napon es helyib(en) láttuk szemeinkel hogj ... az Nemes ember az öklivel fenyegette s merengetet hozzá [Csicsogyörgyfa SzD; TKI Moldován Pintye zs es Marosán Andre zs vall.]. 1749: Közepső Pálffi István uram maga rosz köz kerti miat hogi szollogattam, az östekemet meg fogta vala, huz vala bé az löjtöre, — ütöttis az öklivel [Tarcsafva U; Pf]. 1750: Kotsis Dani egy meg üté az öklivel fül tűnn Fodor Mihályt hogy mingyárt le eské a Földre [Kál MT; Berz. 12. 92/61]. 1755: ki rantatta le az grádsrol ki ütette oklöllel füben [Dob.; WLt vk]. 1767: ugy üté föbe az öklivel Kádár Gyurkat hogy azonnal a földre Le eské [Betlensztmiklós KK; BK. Csiki János (20) vall.] | az öklivel vér vala Bosar Vasziliához minden igazok (!) nélkül [Majos MT; Told. 26]. 1791: ekkor hozzám rugaszkodek, agyarkodek ... és elsőbb öklöllel arczul tapsdosa [Méra K; RKA]. 1800: az Öklivel jól el kujakolá [Bereck Hsz; HSzJP Magdó Ferenc (40) gy. kat. vall.].

Szk: *öklét egybeveri*. 1572: Dorothyia Ziyarto Georgyne azt vallia hogi ... hallota hogi fatywnak Mondya volt lakatos Peterne leorincet, Megh az eoklet egbe very volt, Azt Mondwan Nem En Mondom az te Matthkad Mongia [Kv; Tjk III/3. 26] * ~*len ver be vki fejébe vmit*. 1832: némely idegen Birtokatlan Demagogusok itten meg jelennek, és öklöllel kívánnák a jelenlévők fejekbe a rosz principiumakat be verni [Ne; KCsl 6].

2. öklöcsapás; pumn, lovitură (datá) cu pumnul; Faustschlag. Szk: *öklöt ad*. 1744: közékb(en) menek, és minde-nik(ne)k egy egy öklöt advan es pirongatvan miert tepelodnek [Szászbesenyő AF; Told. 3].

3. hasonlításént nagyság megjelölésére; ca termen de comparație pentru determinarea unei mărimi; als Vergleich für eine Größe. 1639: az kezdőneőjokban mindeniknek vala egy egy kis czomony mint az öklölöm [Mv; MvLt 291. 180b]. 1643: Fodor Janost ugy megh verette valla pcnigh Hogy mint az öklunk any hus rothatod ki az farabol [Kopánd AF; DobLev. I/13]. 1644: Monar Giorgi ... ugi megh verte rontotta, mind első s masodik feleséget, kival keppen az masodik felesegenek illien volt az hata gerincze, mint az eökleöm | en fel fedem az leplet rola az szegeny aszonrol ... az Tomporan mint az eökleom ollian vermet latek, s be vala oltatlan meszel vetue [Mv; MvLt 291. 417a, 421a]. 1711: olyan szörnyű jégesők voltanak, hogy mint az embernek az ökle, akkora jégdarabok hullottanak [CsH 474]. 1786: (A

fa) olyan Körtvélyeket termet mint a' fel öklöm [Backa-madaras MT; CsS]. 1807: láttam is ... matsukás bottyát; mely bottyának matsukája akkor volt mint a' két öklöm [M.fenes K; KLev.]. 1838: Tktes Komáromi László Urnak — Nadrága Sebbe posztostol edgyütt keresztül volt vágva — egy akkora helyt hol az öklöm bé férhetett [Nagylak AF/Ne; DobLev. V/1221. 3b].

Vö. a *marok* alatti jegyzettel, valamint a *markos* címszóval és I. Bogdán, MMért. 83.

öklönyi ökl nagyságú; cīt un pumn, de mārimea unui pumn; faustgroß. 1681: Ratio tarto vaszon Taska, (:misc-ria:) Nro 1 Ebben vastagh czerna, fél fel öklöni gombolyagh Nro 2 [Vh; VhU 527]. 1870 k./1914: Lapda: három-féle volt használatban ... marhaszörből ... nyirkosan összeresített, préselt öklönyi nagyságu kézi lapda [MvÉrt. 22].

öklör 1. bou; Ochse. 1507: Az orsyka Azzonnak En Nalam <vagyon> Neg okre [Kv körny.; Nyírk VI, 187 Cheh István kezével]. 1560: hoßbwtelky ferencz es bodysar agyon ket ökröth es ket negyed fw twlket [SLt S. 4]. 1562: Agyanak ... Az Monosthory haztwl ... zaz Johoth ... Negy Eökröth, harom wnó barmoth [K; KP]. 1568: az ember az okroket ky bochatotta Es menten, Monostor fele Indult [Kv; TJK III/1. 143]. 1570: Zekely Myhal ... vallya ... Zonkolyos Mathias es Markos Imreh zolnak neky ... hogy nekyk adna az 10 Ékret [Kv; TJK III/2. 137]. 1573: Stamp lanos azt vallia ... Mond eoneky No lob ha ky Erezied az Eokreket az paytabol [Kv; TJK III/3. 190]. 1583: Senki egy vasarra egy Eokeörmel teöbbet ne uagion [Kv; MészCLev.]. 1588: hogy penzem nem volth ket eokreomet kellett zalogba adni [Zsákfvá Sz; WLT Luc. Barlas j b vall.]. 1595: Tudom hogy Zent kjrali Georgy vram zamara tartottak ott az Eokreokeott Gergiel Jakabnal [Oroszhegy U; UszT 10/25]. 1610: Nem tudgiuk honnat ualo gondolatiokban ieöttek my reank el uettek eökreöket es feiszenket [i.h. 4. 8]. 1614: Chjat Janos igen vagdalt ember buzaért keotte magat Dersi Janosnak s ket ökörért, mig megh adhattja Anni 2 hogi oda tart [Kövesd MT; BethU 30]. 1635: mihelt onnat haza jeötte(m) mind giarast Both Andras ket eökreömet es haro(m) Üneömet el dulatta hajtatta [Ditró Cs; LLt] | monda ennekem Lazar Martho(n), ocziem hozd ki az Cziakanyomat, had haycziam el az okreimet, es ki hayta az kapun az okrókót | hizem megh eod az okrómót, de bizony enis nem feyletem el [Mv; MvLt 291. 39a, 40b]. 1647: az Buzai hatarrol lopua uesztet valq el két fiatalj eökreö, eggik sarga es az másik kek szurke [Kv; TJK VIII/4. 237]. 1652: Minden harmadik Esztendeöben Ostor Ado. marha szamra rojaki, ugyment 4 tehentwl d. 3. 2 Eokeörtlwl den. 3 [Vista K; GyU 99]. 1675: be hajtottak volt azo(n) Ökreket az Salibul, nagy nehezen Szerezhet-(em) vissza a Tisztektül azon ökreimet [Mezőörményes TA; WassLt Nicolaus Lázár (50) j b vall.]. 1684/1687 k.: A' nötelen legény ha ökre marhája vagyonis ne(m) tartozik bérel^l [Mezőbánd MT; MMatr. 364. — "A papnak]. 1686: bizony el hajtom az ökrödött [Mezősámsond MT; Berz. 14. XVII/25]. 1694: Öker kettö, Tehen egy [Harasztos TA; i.h. 12. 91/74]. 1749: egyik(ne)k sem volt két ökrinél több [Koronka MT; Told. 37/35]. 1757: az Madarasi széna Fövet egész étzakán keresztül kasul járta keresvén ökröt | reggel látok hogi bé hajtják ökröinket az Josika Ur Udvaráb(a) [Pagocsa MT; Ks 8. XXI. 13]. 1759: Kús Balas ingemet el hiva kölcsön ökröstöl töke hordani [Remete Cs;

LLt Fasc. 149]. 1763: az actionalt két ökreken küvül több lopasamatis kévannyá subinferalni | maga is fateallia az I. hogj az actionalt két ökreket ő lopta el [Torda; TJKt V. 175–6]. 1847: (A pásztorok) Az ökröknek szarva, szeme, füle, csípője, farka és rajta lévő harangokról számadolni tartoznak; épen eleikbe adott ökrökről épen számadolni ... tartoznak [Zalán Hsz; RSzF 203].

Hn. 1681: ökör uczában [Hátszeg; VhU 149]. 1717: Az Ökör Tonal (sz) [Fejérd K; EHA]. 1754: Az ökörre járo földek alsó végiben (sz) [Görgénysztimre MT; EHA]. 1759: Az Ökör hugyos Dombon (sz) [M. gyerőmonostor K; KHn 79]. 1783: Az ökrök járásában (sz) [Szamosfva K; EHA]. 1802: Ökör kert (sz) [Meggyesfva MT; EHA]. 1805: Az Ökör vágó oldalon (sz) [Fiátfva U; EHA]. 1819: Az Ökör Tonál [Hari AF; EHA]. 1832: az ökör réten fellyül [Mákófva K; EHA].

Szk: A. ~ keresni. 1596: Az vthan kesen Jeouek hasza merth az eöker keresni mente(m) uala [UszT 11/9] * ~ *fejébe/fejére való istrang*. 1717 k.: Ökör fejébe való Istrangakért [Búzásbocsárd AF; BfR]. 1737: Ökör fejére való Istrang Tiz [Melegföldvár SzD; CU Petrichevich Horvath Boldizsár conscr.] * ~ *nyakába/nyakára való harang/kolomp*. 1787: 3. ökör nyakára való rosz harang Dr. 9 [Mv; MvLev. Csizsár György hagy. 4]. 1816: Öt ökör nyakába való Kolompok [Szamosfva K; Born. III/33] * ~ *rel/ök-rével szolgál*. 1638 k.: Demeter Miklos eoreokeos iobbagy eokeorel szolgál [Jegenye K; GyU 38] | Zabo Jakab eös iobbagy eokerrel szolgál [Szászfenes K; GyU 34]. 1759: egy Sellér Ökrével, szekerrével két nap heján három hetet szolgált [Marosludas TA; TKI]. 1787: öt Hetet külön külön mindenik m(a)gok erejeken Ökörrel szolgálnak [Majos MT; Told. 35] * ~ *rel szolgáló*. 1835: köteleztetik az Arendátor Ötsem az egész jóságot úgy patrocinalni gondját viselni s minden meltatlan el nyomattatás hirtelzoltatás ellen oltalmazni, hogy a mostani marhás es ökörrel szolgáló emberek megne romolyanak [Sófva BN; Somb. II] * ~ *szarvára való istrang*. 1679: Ökör szarvára való szakadozott Istrangh nro. 2 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 12]. 1735: ökör szarvára való Istrang Nro 9 [Mezősztjakab TA; JHb XI/9. 13]. 1756: Ökör szarvára való Istrang 4 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 30] * ~ *után való szán/társzékér*. 1638: szekér szín. Vagion alatta három eökrö után valo io vasos, kasos ... taar szekér [A.porumbák F; UF I, 661]. 1681: Ökör Utan valo ... fa ernyos deszkas oldalú Tár szekér [Vh; VhU 505]. 1692: ket rosz ökör után valo szan | egy új ökör után valo szan, nyelves ruddal [Görgénysztimre MT; JHb Inv]. 1720: Ökör után valo Tár szekér [Szurduk SzD; JHbK XXVI. 12]. 1756: viseltes ökör után valo szán I [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35] * *ökrök oklja* marhaakol. 1720: Vagion az Ökrök Oklya, jo sátoros kertel körül véve ... Vagion ezen Okolyban közonséges Perellyere epittett ökör Pajta [Szurduk SzD; JHbK XXVI/12] * *ökrön, szekéren szolgál vkit*. 1604: gienge Jakab ... ugy Zolgalta okren Zekeren, lörcincz benedek wramot mint Jobagy Zolgalta az wrat [UszT 18/168 Fodor Janos fiatfalwy vall.] * *vhány ~re való istálló/pajta*. 1771/1817: padlalt hat ökörre való Istálló [Bözdö U; Mk]. 1784: vagion egy tizenkét ökörre való marha pajta, mely ... fábol készült szalmával fedve [Burjánosóbuda K; JHbK LX/18. 8].

B. barna ~. 1687: Vasarlatt ... egy barna ökrött pro f 21/40 [Uti]. 1829: I. Barna ökör [Dés; DLt 233] * *barnaszörű ~*. 1748: (Az ökrök) egyike barna szörű ... ökör

[Hosszútelke AF; Kath.]. 1769: kik verték rontották össze ... egy fel allo szarvu barna szőrű ökröt [Tarcsafva U; Pf] * *barna tarcsa* ~. 1687: barna tarcsa Eokor ... fejár tarcsa Tulok [Utl] * *bélyegzett* ~. 1577: Az mely ket belyegszet eokret penig borsos pal el adot, eo kegmek azt teorwenre hattak, hog ha adhatte (!) é el vagy Nem [Kv; TanJk V/3. 149b] * *bogárkék* ~. 1754: egy fejár két Kormos szőrű és egy Bogár kék négy ökrei ... Szántó földekben ... találtattak [Kük.; Ks 39. XI. 11 vk] * *bogárszarvú* ~. 1752: Egy pár Sárga, és Bogár szarvu ökrök | Egy Kék Bogár szarvu ökr [Dob.; TL 42] * *butaszarvú* ~. 1752: Egy kék Buta szarvu ökr [uo.; i.h.] * *csákószarvú* ~. 1752: Egy szürke Csákó szarvu ökr ... Egy Szőke Csakó szarvu ökr [uo.; i.h.] * *csípós szarvú* ~. 1752: Egy Kicsin Kormos csupos szarvu ökr [uo.; i.h.] * *fakó* ~. XVIII. sz. eleje: Az Fako ökr társával [Usz; Pf] * *fakószőrű* ~. 1805: Fako-szőrű sárgás Ökr [DLT nyomt. kl] * *fakószürke* ~. 1801: 2 fako szürke ökr aestimatio szerént valo ára 50 Rf [HSzj *fakószürke* al.] * *fejár* ~. 1711: Láttam két fejár ökröt és egy kéket, a ketteit Killyenfalvi Borka Istvánnak adta vala, az harmadikot Molduvába egy örmenynek Pénzért [Gyergyóújfalu Cs; Wlt] * *fejérszarvú* ~. 1815: Szilaj fejár szarvu szep teste állasu ... ökr [Marosnémeti H; CU] * *fejérszőke* ~. 1648: vszet volt neke(m) 2 fejár szőke Ökröm el kolosuarmegie-ben Kis Nyulason [Kv; TJK VIII/4. 285] * *fejérszörű* ~. 1711: Szárhegyi Mezei Péternél tudom hogj vala ... két fejár Szörű ökr [Gyszm; Wlt] * *fekete* ~. 1829: 1. Fekete ökr [Dés; DLT 233] * *fekete tarcsa* ~. 1593: Balogh Mihaly vallia ... oly eokeor vala penigh ez fekete tarcsa eokeor, hogj egy sem vala Az frataj eokreben ollia(n) [Kv; TJK VI/1. 427] * *felálló szarvú* ~. 1769: kik verték rontot-ták össze ... egy fel allo szarvu barna szőrű ökröt [Tarcsafva U; Pf] * *fennálló szarvú* ~. 1711: En vettem volt ujfalvi Kozma Thamástól 2 Sarga Szőke, fenn álló Szarvu ökröket 25 forinton [Kilyénfva Hsz; Wlt] * *fintaszarvú* ~. 1832: Finta szarvu, kajla szarvu ökr [HSzj *fintaszarvú* al.] * *füstös veres* ~. 1823-1830: Ezek a morvák igen dolgos emberek, két kised füstös veres ökrökkel vagy két lóval, sőt egy lóval is szántanak, mint az ausztriaiak is [FogE 175] * *hamuszín* ~. 1833: (Adott el) Sz. Mfalvi Fülep Farkas 2 hamu szín ... Ökret Rf. 110 [Torda; TVLt Köz. ir. 1506] * *holdas* ~ homlokfoltos ökr. 1687: Vasarlatt egy barna s egy hodos ökröt f. 26/50 | fekete holdos Eokör [Utl] * *homálysörű* ~. 1687: homaly szörű Eokör [Utl] * *kajla* ~. 1708: az egyik ökr le hajlot szarvu kajla ökr [Kv; TJK XV/1. 9]. 1736: az I. ó kglme, egy szőke kajla ökrömet meg-vágta ... 's még meg-vágása után is fejszé-vel kergette [Dés; Jk 202a]. 1748: (Az ökrök) egyike barna szőrű, másika penig kék Kajla ökr [Hosszútelke AF; Kath.]. 1822: Egy rosz kajla ökr [DLT 35 nyomt. kl] * *kajlaszarvú* ~. 1832: Finta szarvu, kajla szarvu ökr [HSzj *fintaszarvú* al.] * *kék* ~. 1687: Vasarlatt ... két kék ökröt pro f 20 [Utl]. 1711: nálam is volt egy kevésseg az utrum-b(an) fel tött marhák félb(en) egy kis kék ökr [Ditró Cs; Wlt St. Pál (40) pp vall.] egy Fejár és egy kék ökr [MNY XXXVI, 198]. 1754: Egy kék ökr 8/16 [Kecsed SzD/Kajla (BN) körny.; WassLt] * *kékszörű* ~. 1719: (A) kék Szörű es fel álló Szarvu ökröt kérte(m) Törvenyre [Kis-falud MT; Berz. 2. 41/119] * *kormos* ~. 1752: Egy Kicsin Kormos csupos szarvu ökr [Dob.; TL 42] * *kormosszörű* ~. 1751: Mikor meg njuzák azon kormos szörű ökröt, láttam hogj az feje vagj három heljt bé romlott volt [Csehétfva U; Pf]. 1754: egy fejár két Kormos szörű ...

ökrei ... Szántó földekben ... találtattak [Kük.; Ks 39. XI. 11 vk] * *lehajlott szarvú* ~ → *kajla* ~ * *rőt* ~. 1656: Jbidem egy jarmas rőt ökr ki megh szakatt [UF II, 149] * *sárga* ~. 1670: két szép sárga Eokreökis ada [Borsa K; Mk III. XXXVIII. 1003a. 19]. 1711: Lázár Ferencz Ur(am) ... egy Sarga ökröt ... el hajtata, és adta á maga szőlőgájának [Gyszm; Wlt]. 1752: Egy pár Sárga, és Bogár szarvu ökr [Dob.; TL 42] * *sárgás* ~. 1805: Fako-szörű sárgás Ökr ... a bal füle ajos [DLT nyomt. kl] * *sárgaszörű* ~. 1711: Tudom hogj egy Kös András nevű kurucz Salvagvardia, adott vala Ujfalvi Kozma Thamásnak, egy nestes süvegért, egy Sárga Szörű ökröt [Gyergyóújfalu Cs; Wlt Joannes Andras (35) ns vall.]. 1743: két sárga szörű fel romlott Nyaku ökrököt hajtott volna Vuria (?) Alexa Nagy Bunra [Szásznyíres SzD; Ks] * *sárga tarcsa* ~. 1687: Sarga tarcsa Eokor [Utl] * *szilaj szarvú* ~. 1815: szürke szörű, Szilaj szarvu, 8 esztendő ökr [Marosnémeti H; CU] * *szőke* ~. 1645: Ui Thordaban Iako Dali Peter mint A. talalua(n) megh it az menes cziordanak egy szeoke eokret ... Deliberatum" [Kv; TJK VIII/4. 32. — "Köv. a döntés]. 1658. Vagyon jarmas szoke Ekor Nro. 6 [Mv; MvRLt]. 1752: Egy Szőke Bogár szarvu ökr [Dob.; TL 42]. 1829: 1 Szőke ökr [Dés; DLT 233] * *szürke* ~. 1752: Egy szürke Bogár szarvu ökr [Dob.; TL 42]. 1823: A Kondor és Daru 4 Eszt. Szürke ökrök [Mezőmehes TA; HG Mara lev.] * *szürke szörű* ~. 1812: Sipos Sándor ... Vasárolt ... egy Szürke szörű fel álló szarvu ökröt [Nyárádsztlászló MT; Sár.] * *veresecske* ~. 1754: Egy kék ökr 8/16. Más egy kised Veressetske ökr 4/168 [Kecsed SzD/Kajla (BN) körny.; WassLt] * *veres kormos szörű* ~. 1773: edgyik ökre vért vizellet, nevezetesen edgi Veress Kormos szörű ökr [Hesdát TA; JHb II/3] * *veres tarcsa* ~. 1687: Veres tarcsa Eokor [Utl].

C. *bécsi* ~. 1697: Becsi ökrök közzi való ... Sárga összev hajlot szarvaj [Almakerék NK; Utl] * *mokány* ~. 1817: Személyes Leirása ... Also Járából ... el szökött Hesdetzán Farkas Pétrének ... el szökösekkor vitt el magával két mo-kány ökröket, és egy fél viseltes vasas Szekéret [T; TLt 1779 Lázár Antal szb kezével].

D. *éltebb* ~. 1851: két éltebb ökr: Rendes és Szilaj [Erdősztygyörgy MT; Tsb 34] * *harmadfűre kelő* ~. 1656: Labas marhak ... Harmad fűre kelő ökr nro. 9 [Fog.; UF II, 180] * *háromesztendő* ~. 1656: Sarkani marhák ... Harom esztendő ökr ... nro. 7 [uo.; i.h. 147] * *idősb* ~. 1798: Két idősb Ökrök 50 Vfor [M.fodorháza K; RLt] * *ifabb* ~. 1798: Két ifjabb Ökrök 50 Vfor [uo.; RLt] * *nagy* ~. 1761: Jarmas nagy Ökr Nro 4 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 23]. 1797: Négy Nagy ökrök, és két jarmos Tulok [M.igen AF; DobLev. IV/19] * *negyedfűre menő* ~. 1656: Negyed fűre menő ökr nro. 6 [Fog.; UF II, 180] * *öreg* ~. 1595: haro(m) eörög eokrek bechyet ... tette le [Szu; UszT 10/9]. 1636: 6 öreg ökr es 6 tulok [Fráta K; SLt J. 37]. 1638: az Marhabbuly Jutta Vas ludit azon(n)ak ug mint Eoregy eokeor n. 5 Tehen n 7 [Cege SzD; WassLt]. 1641: 2 Eoregh eokret aestimaltanak ad fl. 20 [Tompaháza AF; Bállt 40] * *ötödfű* ~. 1686: Eöted fű Eöker vagyan nro 2 [Küküllővár KK; Utl].

E. *csábeli* ~. 1729: A Csah beli kék ökr Juta Kover Gabris részére [HSzj *csábeli ökr* al.]. 1771: egy tökehez surlodék az ökr, az löfke meg mozdulván az praetendalt csábeli ökre Medve István eö kigyelmenek le esék [Mező-madaras MT; BK] * *feletlen* ~. 1807: meg mondatam nékie, hogj Társat keressen nékie, mert feletlen ökröt nints

miért tartani, az ok nélkül való teletetés [F.detrehem TA; Ks 65. 44. 11 Kemény Ignác lev.]. 1836: edgy Feletlen ökre arra ... kilenczven edgy v. R. forintok [MNy XXXVIII, 131]. 1841: egy feletlen ökr vago marha [Dés; DLt 66] * *hajszbeli* ~. 1771: egy alkalmatossággal fát vivén M Vásárhelyre ... az szán meg akada egy Csutakba, akkor tsak alig meg szurá az hojszbeli ökröt [Mezőmadaras MT; BK Mako András béres vall.] * *hízó* ~. 1748: az Egerbegyi határon hízó ökreis tudom hogy vólt egyszer hat [Torda; Borb.] * *jármos* ~. 1586: az Ingo marhatt ... Negy Harmad ffw es Negyedfw Twlkokat, ket lamas Eökrökett ... hatt Reszre osztottuk [Lesnek H; IB VI. 225/16]. 1689: Fejer Barmokrol vallo Ex tr(actus). Jármos Eöker Van jellen No 5 [Almakerék NK; Ut]. 1748: Jármos ökre Nro 20 [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 12]. 1761: eö Nagyságának itten jármos ökrői nem maratának [Branyicska H; JHb XXXV/39. 17]. 1774: En ... Vintze Péter adtam el Tavaj az ide valo Udvari Biroval Magyar Jounnal három Jármos Ökröt [Szépkényerüsztmárton SzD; KS Consr. 104–5]. 1800: tudom hogy el döglett három Jármos ökre négy Tehene, es két Kantza Lova [Hsz; DLev. 3. XXXV. 6] * *járo* ~ jármos ökr. 1551: Ewth lo, hat Jaro Ewkor [Mezőszengyel TA; Bfr 304/108. — L. MNy LVIII, 492 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztozólev.]. 1652: adának ... két járo ökröt az magok minden napi munka tévő haszon vevő béres ökrök közül [Kelementelke MT; Ks 13. XVII. 5]. 1656: az en reszemre s feleségemvel edgiut iutot hat iaro ökr [Albis SzD; HszjP] * *járo-vonó* ~. 1652: Bako Suska jelente mi előttünk hogy ő Buzabol ... igen megh szűkült, es vono barom nélkülis volnanak ... adnának két járo vono minden napi haszon vevő ökrököt es buzatis nékiek [Kelementelke MT; Ks 13. XVII. 5] * *kövé* ~. 1674: az öreg Rakolczy Jdejeben egy Balas Nevü Botos Leginy vala, az melly(ne)k harmincz kövér ökre vala tsak maganak [Uzdiztpéter K; WassLt Sáarmasi Andras (60) jb vall.] * *konyhára való* ~. 1669: Tehén barom ... Konyhára valo öreg ökr ... no. 7 [UF II, 453] * *pár* ~. 1805: Második Pár Ökr ... A Tsáko Tsábéli, a Jámor Hojszbéli [Buza SzD; LLt Csáky-p 124. L. 31]. 1824: Szász Regen Várossában ... pialtzi Ararol (!) szollo Tabella ... Egy par Öker Közepszerű RF 100 [TLt Köz. ir. 1497]. 1832: volt 500 's még 600 f váltois egy pár jo ökr [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. 1847: Kirendelve lévén sok szolgálatot tévő emberek ... több pár ökrökkel [VKp 187] * *pogácsás* ~. 1583: Veres Lukach ... vallia ... halla(m) Az estalloba A' Niegest ... Latam hog az eggik pogachas eökeor igen Nieg es fel nem kelhet [Kv; TJK IV/1. 185] * *rudas* ~. 1769: Palkó Györgynek ... szánnyát a rajta lévő fával edgyütt és két rudas ökrével ... keze alá vette, és még mai napig is kezénél tartja [Koronka MT; Told. 26] * *szabad* ~ szabadságban élő székely személy ökre. 1702: Ezen fel vetesben esett edgy Szabad eokörre Cur 1/2 [Szu; UszLt XIII/94] * *szántó* ~. 1542: kegelmedeth kernem mynth kegelmes wramoth, hog k. adathna Cristof wramwal neg zantho ewkrewth az en pwzthamba [LevT I, 17 Petrus Orozy Zalay Jánoshoz, Poson m. ispánjához, Fog. vára urához]. 1746: A' szántó ökrök járjanak à Kenderesben à honnatis à mènes és tulok tsorda tiltassék ki [Tord; TJKT III. 37] * *taligás* ~. 1687: Taligas ökr no 4 [Gyf; Ut]. 1840: a Nemes Város négy taligas ökrei árverés próbálása mellett el adattak 116 egy száz tizenhat ezüst Rfkon [Torda; TVLt Köz. ir. 1558] * *tanulatlan* ~. 1676: Eöreg h labas marhák ... Eöreg tanulatlan ökr ... no. 5 [UF II,

741] * *tézlás* ~. 1699: a' quartalatlan földeme(n) ket teslās ökr le szakasztva, kalangyaim között járván kalangyaimat téptek huztak [Dés; Jk 294b]. 1772: az első tézlās ökr Csával bé fele tere az Uy szőlőbe [Szentháromság MT; Sár.]. 1776: (A) tilalmas Erdőben menvén négy Tesolyās ökrrel, s az ottan lévő élő fákat vagni, s nevezet marhájokkal vitetni nem átollották [H; Ks 114 Vegyes ir.]. 1818: a' kinek Szekere nem lenne, mennyen tsak Téslās ökrrel is [Körösbánya H; Ks 119e] * *udvari* ~. 1799: Azon vicinált Földet ... a több ezen Földel barázdában lévő Földekkel edgyüt; természetlenségek miat, az udvar mivel-tetéseket félben hagyta, és az Udvari Ökröknek tette lege-lőjévé [Déva; Ks 913 Vegyes ir.] * *vágni való* ~. 1597: Az en megh holt Atiam Zeóleos Balas adott úala az J Aszonj Vranak az megh neüezett Bernath Andrasnak harminch forintoth vgy hogy kereskedgyék velle, az tizenhat forintiaul vegien barmot, vgy minth ynéo teheneket vagnhi ualo eökreket teheneket, Az tizen negy forintiat pedig Arra hogy ... barmot, Juhot, berbechet vegyen [Uzst 12/55] * *vert* ~. 1681: Marhák száma ... Öreg vert ökr az Tehen köszt Nro 2 [Vh; VhU 571] * *vonó* ~. 1627: Eöreg vono eokeor Nro 20 [Kozmás Cs; BLt I Inv.]. 1692: Eöreg, vono, ökr nrő 5 [M.köblös SzD; RLt I]. 1732: A Tehen Csordát peng és az Vono ökröket meg engettük ... az Aknai Patakon tul az Szilagi tö fele valo határ szélig [Dés; EHA] * *vontató* ~. 1765: Az Aszszony ... mint egy Paraszt Ebéd tályban Hintójával a Fügő Hegy alá érkezett az holott en vártom az vontató Ökrökkel [F.gerend TA; KS. Mich. Motsi (72) jb vall.] * *zsilipes* ~. 1754: kérdettem hol az ökrems eszt felelé hogi el ment az silipes ökrekkel [Veresegyháza AF; Told. 28].

Vö. a *béresökr* és *élésökr* címszóval.

Sz: ~ *alatt borjút keres*. 1670: ez a nemzetség az ökr alatt is bornyút keres [TML V, 21 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1698/1699: eö kelme ökr alatt borjút keres. egy szoval eö ki(mene)k chez sem(m)i szoloja ne(m) volna [Čege SzD; WassLt Vas György nyil.]. 1767: soha titkos dolgát ne közölje senkivel az ember, mert az ökr alatt is bornyút keresnek mostani világban [RettE 215] * ~ *tudna palackból inni*. 1736 u.: Nemes János olyan akkor-hozott üveg bort köszöne el az atyámra ... Baló Tamás lévén társa az italban az atyámnak ... ő szegény nem tudván a rendit, hogy kell innya belőle ... a bor kiömlik az asztalra. Monda Nemes János az mint Selypen szállott: Igazán, Tamás öcsém is mondhatnók, ökr tudna palackból innya [MetTrCs 451] * *annyit tud a törvényhez, mint az ~ az ábécéhez*. 1772: ez a tudatlan Sombori Gergely ... csak annyit tud a törvényhez, mint az ökr az ábécéhez [RettE 291] * *hosszú az ~ nek a nyelve, nem szólhat*. 1820: velle lett utozásom alkalmatosságával kérdezvén en; hát ugyan a' Báronétak hogy van ? ... ezt mondá: ugy van, hogy ma holnap ki-rekesztik az Udvarból ... én kérdem de hát miért? Mellyre felele: hosszú az Ökröknek a Nyelve nem szólhat [Várfva TA; JHb 48] * *mint az ~ farka, minden dolgában alább száll*. 1676: Kegyelmedet követem, mint az ökr farka, minden dolgomban alább-alább szállottam s szállók naponkint, de bárcsak becsületecském ne veszne [TML VII, 318 Vesselenyi Pál Teleki Mihályhoz].

2. *falú ökre* falu ökröcsordája; cireadà de boi; Ochsenherde. 1769: mi Határ pasztorokul midőn meg hallottuk volna hogy a Falu ökrít szinte a Határ közepire bé hajtottak volna a tilalmasba oda mentü(n)k s az ökrököt meg kerit-

vén ... bē hajtván az Ur Jóságába ... Tisztarto Uramat ... oda hivtuk s helyet adott nekik [Bögöz U; IB. Kis György (40) szabad személy vall.].

3. őkorhús; carne de bou; Ochsenfleisch. 1681: Öreg fedeletlen Láda Nro 1 Ebb(en) Taborban készített, aszalt füstölt két őkor husa Nro 2 [Vh; VhU 562].

Szk: *fél* ~. 1582: weottünk ... fel eokreot ebedre mely teot f 1/74 [Kv; Szám. 3/V. 8]. 1596: hoztak egi fel eokreot, az neuet fel ne(m) Jrtak kiteolt veottek ... fizettek akkor teolle f 2 [Kv; i.h. 6/XXIX. 161]. 1758: adtanak ... Juhat tizet, Serstest négjet, fél őkret [Asz; Borb. II] * *kinyúzott* ~. 1756: Meszár Székek ... tartoznak egy ki nyuzott őkörtől 5. font, tehentől 4. font hust ... az Udvarba be adni [Déva; Ks 94. 24. 3].

4. hasonlításban; in comparatii; im Vergleich: mint egy őkor, az őkörhöz hasonló(an); ca un bou, asemenea unui bou; wie ein Ochse. 1629: ki ieűue Horuat Jstuanis en nem tudom mi volt nalla az Azzony nepek kapdosnak uala rajta s ott wte agiban egy bottal Varga Geörgy Hor: Ist: hogy mingyarth fel deble minth egy eőkeor [Kv; Tjk VII/3. 101]. 1644: Ezt monodotta Varga Birtala(n) teoruin között Nekeo(m) hogj Jm hamissa(n) rea(m) eskwuek Phileóp Palne, de ha az terueni hozza bizoni ki meczeti az nieluot ha Akkora volnais mint Egi Eokeornek [Mv; MvLt 291. 425a]. 1835: adj nékem sorogját, meljel a' Ganét vigyem, mert én nem vagyok őkor, hogy szekeret huzzak [Zsibó Sz; Wlt].

5. *aranyból csinált* ~ arany őkörszobor; statuie/statueta care reprezintă un bou făcută din aur; goldene Ochsen-skulptur/statue. 1582: Lucas Veres Coloswarien(sis) ... fassus est Tudom hogy Ez az Ersebet Zarwadi Gergelne ... en ream oly dolgot fogot vala kit Zemewel mondot hog latot, hog En tizenket Aranból chinalt eokreot ekesteol es ket keobeol aranj almat talaltam volna [Kv; Tjk IV/1. 29].

6. *gúny* tudatlan/tanulatlan ember; bou, om prost, prostă-nac; Homochse, Rindvieh, Trottel. 1758: Kolosvári Dániel nevű haszontalan semmirekellő gazember ... Jobb emberek között magánál: őkor, sem discursusa, nem magaviselese egy batkát nem ért [RettE 59–60]. 1777: Egyik-egyik táblán alig akad egy-két valamirevaló, értelmes ember, a többi majd mind haszontalan paniperda, ostoba, tudatlan őkor, mint itt is Maxai Gábor, Sombori Gergely, Korda László [i.h. 381].

7. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: tudatlan, buta; prost, ignorant; dumm, unwissend, blöd. 1780: Kolozs vármegyében az az nagy őkor Henter János arendae perceptor s assessor is a táblán [i.h. 409].

8. *Isten őkre* '??' 1672 k.: Isten őkre: Scabeus cornutus, cervus volans [PPGI]. — A jel-re l. az *Isten* 6. alatti jegyzet.

őkoradás őkor-szolgáltatás; prestație cu boi; Dienstleistung mit Ochsen. 1671: Postaló őkor és szeker adással s' ingyen gazdálkodással s' tereh hordozásokkal kiknek tar-tozzanak s' kiknek ne ... ezekről való Articulus [CCMut.].

őkorbarom szarvasmarha; vită (cornută); Rindvieh, Hornvieh. 1584: Jlona Azzony ferenczy Istuanne vallia ... mikor az Attia meg holt ... minden hazy Ezkeozel beouel-keodeot ... volt ... Eokeor barom tizen ketteo wneo baromis volt de nem tudom meny [Kv; Tjk IV/1. 229]. 1633: tu-

dom mikor tisztartossagra jöue Nagy Thamas Vram ide Komanara, tehát juhott hozott menest hozott disznót hozott, a ky magae volt elegett hasonlo keppen, tehen, eokor barmotis [UF I, 321–2].

őkörbér taxá pentru boi; Ochsengebühr. 1784: tartazik bé szedni ... az őkor bért [Kv; Pk 6].

őkörbivaly bou de bivoli; Büffelochse. 1718: Az két őkor Bial(na)k el küldésit el ne felejcsse Uram Kgd [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1722: adgian edgj őkor Bivalyt [KJ ua.]. 1724: Három őkor Bivolly; egy Bika [Koronka MT; Told. 29/12]. 1754: Háromszékre Arapatakára hajtattott Márhákat e' szerént ... Tehen bihalt 2 bihal bikát 1, őkor bihalt 1 [Mezőgerebenes TA; BLt 7]. 1803: Két Őkor Bihal [Felőr SzD; BetLt 7]. 1808: Őkor Bialok ... A' Daru és Kesely 5. eszt. [Egeres K; Ks 89]. XIX. sz.: Őkor Bialok Kondor és Bingye [Szentk.].

Szk: *esztendő* ~. 1680: Esztendő őkor bihaly nő 2 [Fog.; UtI] * *harmadfü* ~. 1642: Harmadfü eokeor bialy vagion ... nro. 3 [Porumbák J; UF I, 819] * *háromesztendő* ~. 1680: 3 esztendő őkörbihaly nő 4 [Fog.; UtI]. 1794: Három Esztendő őkor Bival Nro 1 [Gyalakuta MT; TSb 17]. 1813: Három eszt(en)dős Őkor Bival 1 [Veres-egyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.] * *negyedfüre menő* ~. 1656: Negyedfüre menő eokor bial ... nro. 1 [Fog.; UF II, 166] * *négyesztendő* ~. 1682: Bialok extrac-tusa ... 4 esztendő őkor bial nr 7 [UtI] * *őreg* ~. 1662: Eőreg Eőkeor Biál nrő 2 [UtI]. 1699: Eőreg eokor bial nrő 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.] * *ötödfü* ~. 1698: Eotödfü Eokor Bial [O.csesztve AF; LLt].

őkörbivaly-borjú malac castrat; Ochsenkalb. 1656: Eokor bial bornju ... 2 [Fog.; UF II, 149]. 1689: 1688 beli őkor bialj bornyu nő 1 [A.porumbák F; UtI]. 1791: Most őszszel Bornyúzott őkor Bival Bornyu Nrő 1 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/37].

Szk: *(egy) esztendő* ~. 1747: Esztendő őkor bihaly borju 1 [Marossztyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. 1794: Egy Esztendő őkor Bival Borju Nro 5 [Gyalakuta MT; TSb 17] * *ez idei* ~. 1642: Ezidej eokeor bialy borju nro. 2 [UF I, 819] * *kétesztendő* ~. 1656: Két esztendő eokor bial borju [Fog.; UF II, 166]. 1794: Két esztendő őkor Bival borju Nro 4 [Gyalakuta MT; TSb 17] * *tavalyi* ~. 1682: Tavalyi okor bial borju nro 6 [UtI]. 1684: Tavalyi őkor bialy borju nő 4 [Ebesfva; UtI]. 1720: Tavalyi Őkor Bial Borju nrő 1 [Szurduk SzD; JHbK XXVII/12] * *tavaszi* ~. 1794: Tavaszi kitsi őkor Bival borju Nro 1 [Gyalakuta MT; TSb 17].

őkörbivaly-tinó őkor-bivalyborjú; malac castrat; Ochsenkalb. 1747: Bihalyok ... Esztendő őkor tinok 2 ... esztendő őkor bihaly tino [Marossztyörgy MT; Ks 23. XXIIb].

őkörbivaly-tulok fiatal őkörbivaly; bivoli tinár, junc de bivoli; junger Büffel. 1747: Őkor bihaly tulok 2 [Marossztyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. XVIII. sz. köz.: Az őkor bihal tulok [Berz. 9. 73]. 1803: Két Őkor Bihal Tulak [Felőr SzD; BetLt 7].

Szk: *havasalföldi faj* ~. 1747: Két esztendő havasalföldi faj őkor bihaly tulok [Marossztyörgy MT; Ks 23. XXIIb].

Ökörborjas ökörborjús (tehen); (vacá) cu vițel; (Kuh) mit Ochsenkalb. 1755: Cír(citer) 7 esztendő ökör borjas, Kik hegyes szarvu fejős Tehen [Batiz H; BK sub nr. 1020 Naláczai conscr.].

Ökörborjú vițel; Ochsenkalb. 1551: nyolcz ewzo Tyno, hath Ewkor boriw [Mezőszengyel TA; BfR 304/108]. 1653: Az feleitarnakis hagiok Stefanak ... ket ökör bóriu es egi ünő bóriu [JHbK XLII/3 Kovacsóczy Zsuzsanna végr.]. 1662: Vagjon borjus Tehen N 4. Eökör borjuk alatta [Jobbágyfva MT; Berz. 1. 22/6]. 1669: Nemzetes Foldvari Ferenczne aszszonyo(m) adot egy hazat es egy jó bornyas tehenet ki alatt ökör bornyu es azon kívül is egy ökör bornyut [SLt AY. 2 Kincz Peter ns vall.]. 1689: egi Tehén az mint megh bornyuzott volna, az utá(n) hamar meg holt az ökör borja [Bucsum F; MvRKLev.]. 1693: az Sarga Tehennek ... az ökör borja in fl. 3 [Ne; DobLev. 1/38. 13]. 1719: Fejős Tehenek Nro 12 Ezek(ne)k Ünő bornjok Nrő 7. Ökör Bornjok Nro 2 [Gyeke K; Ks 83]. 1747: Fejős tinős tehen ennek ökör borja 1 [Marossztyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. 1754: vásároltatott ... két ökör bornyut [Gernyeszeg MT; TGsz]. 1768: Tehen ... ennek ökör bornya N. 1 [Fejérd K; ApLt]. 1797: egy ökör Borju egy Esztendő [M.igen AF; DobLev. IV/777. 19]. 1816: ökör Bornyakat Tulkokat töbetis fognak oda hajtani [Kv; IB gr. Korda Anna lev.]. 1846: a' Gujába volt két ökör bornyaimat ... a' Tehén Csordaba tsapottam [Dés; DLt 1248].

Szk; A. barna kormos ~. 1757: (Egy tehen) Tavallyi barna kormos ökör borjával [Pusztaszatmiklós TA; Berz. 3. 1/9] * *csókaszemű* ~. 1793: egy hibás tsoka szemű keveset láto ökör Borju 1 [Szér Sz; JF 36 LevK 230 Vintze István lev.] * *keselyszőrű* ~. 1711: Tudom hogy ... Szabo Mihály ur(am) egy tehenét az urnak ... el adta, ugy tecczik negy forinton, annak az boriat ... Besenyei Szőcs Jánosnak ... adta, az egy kesely Szörű ökör borju uala [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 Szőcs Demeter (50) jb vall.].

B. (az/ez) idei ~. 1627: Ez idei eokeor boriu vagion Nro 33 [Rücs MT; BLt I]. 1632: Ez idej eökör boriu N. 2 [A.porumbák F; UC 14/38. 188]. 1649: Ez idey Eökör Borniu 6 [Kv; Szám. 26/V. 489]. 1685: Az idej öker borju nő 5 [Radnót KK; UtI]. 1734: Jobbágy Damokás (!) Mihály ... Idei ökör borja nő 1 [Datk NK; JHbB D 1]. 1736: Annya szopo az az : Ideji Ökör borju [Bongárd BN; CU]. 1792: Pinzen vett Nagy Tehén 3 Ezek(ne)k Idei ökör Bornyok 2 [Drág K; JF 36 LevK 75] * *(egy) esztendő ~. 1656:* Szombatfalu marhak Esztendő ökör bornju ... nro. 1 [UF II, 146]. 1687: Esztendő ökör Borju n 3 [Radnót KK; UtI]. 1735: Esztendő rugott ökör borju 4 [Királyhalm NK; Ks 23. XXIIb]. 1775: 1 Esztendő ökör Borju Barna Szörű Rf 2 [Déva; Ks 76. IX. 181/4]. 1845: egy esztendő ökör bornyut adtam 24 ft 30 x [Dés; KvNJ 26] * *harmadfűharmadfűre menő ~. 1647:* Királyfaluorol haitottak ide ... Harmad fűre menco Eokeor borjut No. 4 [Nagyteremi KK; BK 48. 16]. 1687: Harmadfű ökör Borju n. 3 [Radnót KK; UtI] * *késő ősz ~. 1728:* Keső ősz ökör bornyu 1 [Aranykút K; Ks 55. 73 gr. Petky Dávid inv.] * *két esztendőre menendő ~. 1844:* 2 Eszt(endő)re Men(endő) ökör bornyak 3 [M.köblös SzD; RLt Rettégi Sámuel jk 13] * *kélesztendő ~. 1632:* Ket eztendő eokeor boriu N 2 [A.porumbák F; UC 14/38. 188]. 1676: Kett esztendő ökör borju 1 [Sárkány F; UF II, 757]. 1747: Két esztendő ökör borju 2 [Pálos NK; Ks 11. XLI. 34] *

másodfűre menendő ~. 1792: A Tehén Gullya ... Másod fűre menendő Ökör Bornyu 7 [Kályán K; JF 36 LevK 37] * *nyári ~. 1696:* nyári ökör Bornyu nő 5 [Bethlen SzD; BK] * *szopó ~. 1777:* ki mulván e világból Marcsinán Gábor ... maradott ... két tehen ... egyiknek egy kis Szopo ökör bornya [Szentbenedek SzD; Ks 32. XXXV] * *tavalyi ~. 1589:* Az Alseő (!) Jspitalban ... Tawaly Ekeor Boriw No 7 [Kv; Szám. 4/VIII. 3]. 1627: Tawali eokeor boriu vagion Nro 18 [Mezőrtics MT; BLt]. 1692: Tavalyi ökör Borju. 1 [Mezőbodon MT; BK Inv. 24]. 1694: Tavalyi Eökör borju egi [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1731: Attam szamban ... Tavalji ökör borjut [Petek U; TKI Petki Nagy cs. szám. 86b]. 1744: Tavallyi ökör bornyu nro 3 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12]. 1785: Tavallyi ökör barnyu 2 [Katona K; Born. VI. 14] * *tavaszi ~. 1674:* Tavaszi, Eökör Bornyu nro. 6 [Déva; Törzs]. 1772: Tavaszi ökör borju 4 [M.kályán K; Tsb 21].

Ökörborjú-bőr piele de vițel; Kalbsleder. 1654: Hozott be az Major ... idei Eökör Borju beört 2 [Egeres K; Ks 70 Szám. 51]. 1750: 2. okor bornyu bőr Nr. 1 [Gyeke K; Ks 83].

Ökörborjúska vițeluş; Kälbchen. 1757: Tavalyi de igen későn bornyuzott kitsin ökör Bornyucsak egészségtelenek lévén döglött meg ... Nro 2 [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.].

Ökörborjús ökörborjas (tehen); (vacá) cu vițel; (Kuh) mit Kalb. 1808: az elsőkött Kiszó luon Marháiból töbet hajtattaké bé, két darab 3rom esztendő Tulkakon, és két darab egyj Esztendő Bornyukon, es egy vén kajla ökör bornyus Tehenen, és egy rüdeg kotza Sertésen kívül ? vagy nem ? [Szászkerked K; LLt vk].

Ökörbőr piele de bou; Ochsenleder. 1570: Varga Janos, Feyer Myhal, Azt vallyak hogy latthak Kach peter hazanal az Brassay Thymar Janos Beoreyet ... De Nem volt Eoker beor benne hane(m) chyak appro beor [Kv; Tjk III/2. 152a]. 1593: Attuk el az 16 eokeor bwrt Timar Janosnak eget f 1 d 20 [Kv; Szám. 5/XXI. 37]. 1599: Zabo Palne Vizen. Varad Fele 150. Eokor Beoreket ... 7/150 [Kv; i.h. 8/XIV. 3 Hj]. 1600: el wittek ... Azzonnepeknek walo ruhakat zokniakat, Barany beöreket, Juh beöreket, Eöker beört cörreget. 40 [UstZ 15/24]. 1609: Az bööröket mint adják az mészárosok. Egy jó öreg ökörbőrt három forint ... f. 3 [Nsz; EOE VI, 133 egy-i árszabályzat]. 1625: Míképpen az mészárosok adják el mindenféle bööröket. Egy öreg ökörbőrt két forint 25 pénzen [Gyf; EOE VIII, 276 ua.]. 1681: az hunyadi meszarosok ... tartoznak adni, á vas Banyak szükségere, nyolcz ökörbőrt [JHb XXXII/51]. 1699: Öreg ökör bőr készületlen nro 3 [O.csesztve F; LLt Gyulafi László inv.]. 1761: Meg próbálván egy ökör bőrt ... Pofa nyakastol 90 Dr [Dés; DLt].

Szk; bányákra való ~. 1681: Varga készítette Bányakra való ökör bőr Nro 3 [Vh; VhU 561] * *festett ~. 1678:* Ráskai kezében adot Luczai László, festet ökör bööröket ... 30 [UF II, 371] * *gyártatlan ~. 1669:* Böörök Gyártot és gyártatlan ökör böörök ... no. 60 [Fog; UF II, 454] * *gyártott ~. 1620:* Zaz giartot eökör bürtül f 5 [Kv; KvLt II/69 Vectr 2]. 1632: Az padlason giartott eökör beör ... N. 58 [Fog; UF I, 141] * *kicsinált ~. 1571:* Az timárokról. Egy kicsinált öreg ökör bőrt d. 80 [EOE II, 380 egy-i hat.] * *kikészítellen ~. 1680:* Ki készítellen ökör es Tehen bor nő 17 [Fog; UtI] * *kikészített ~. 1680:* Ki készítet ökör es

Tehen bőr van nő 16 [uo.; Utl] * *nyers* ~. 1680: az ház közepin ... nyers ökör bőrek nő 2 1/2 [A.porumbák F; Ált Inv. 13]. 1681: Döggel esett nyers ökör bőr Nro 1 [Hát-szeg; VhU 601] | Nyers ökör, Tinó, es borju bőrk Nro 14 [Vh; VhU 533]. 1686: nyers bialy ökör s — tehen bőr nő 30 [Ebesfva; Utl]. 1692: A' Gabonashaz hyan talaltatott. Nyers ökör Bőr nő 1 [Mezőbodon TA; BK] * *nyüzött* ~. 1736: Temetés vagy koporsozásra nyuzott ökör bőr 1 [Mikefva KK; CU XIII. 1. 174] * *talpnak való* ~. 1687: Az Timaroknal Talpnak való ökör bőr no 20 [Gyf; Utl].

őkörcsere ökröt cserélő egyezség; schimb de boi; Ochsentausch, Ochsenwechsl. XIX. sz. *eleje*: Praetendál ... Egy ökör-tsere alkalmatosságával ígért todást 18 Forint [Aranyosrákos TA; Borb.].

őkörcsorda cireadă de boi; Ochsenherde. 1675: Volt nemek is ket ökrem ... de mivel Utanna az Salibul bé hajtotak volna azon egész ökör Csordat, sok bajoskodással Czegeb(en) ... esküvem viszsza egyiket az Tarsa ez mai napig is oda vagy(n) [Teremiűfalu KK; WassLt Joh. Székely (25) vall.]. 1731: az Aszszonyfalviak hajtottak be az ökör Csordat innet az Utrumban fel tött helyről [Szind TA; JHbK XXIV/26]. 1769: annot ... az ökör Tsordat ki tiltsa [Nyárádszlásló MT; Sár.] | az ökör Csordát (:minthogy szerbe őriztük:) en voltam egyik pászor [Bögöz U; IB. Fekete Márton szabad személy vall.]. 1796: az Oltszemi ökör Csorda jár Szilosen ... mivel el arendalták az Oltszemi Mlgs Miko Udvarolt [Üvegesúr Hsz; Mk II. 3/88. 5]. 1806: A' Pásztorok, a' Közönség Ökör, Tehén, Ménes Meddő, és Borju csordáit ... híven és igazán őrzik [F.rákos U; Falujk 11 Sebe János pap-not. kezével]. 1814: seminémű lo márha az ökör csordába meg nem szenvedtetik [uo.; i.h. 87 Barrabás Áron pap-not. kezével]. — L. még RSzF 198, 204, 210.

Szk: ~ *pásztor*. 1847: A folyó 1847-dik év Januárius 30-ik napján a zaláni közönség közmegegyezésből ökörcsorda pásztorának conventionálá zaláni providus idősb Dávid Istvánt, absitos katona Tóth Józsefet és gyalog katona Oroth Jánost, huszár katona Jakots Sámuel és providus ifiabb Farkas István kezességek mellett [Zalán Hsz; RSzF 202] * *falusi* ~. 1769: Nyarad Sz Laszloi^a Falusi ökör Tsorda [Sár. — "MT].

őkörelhajtás ökörlopás; furt de boi; Ochsendiebstahl. 1747: nagj differentiak vad(na)k fassiojokb(an) A kik p(e)d(ig)len egyenesebben szolnak, sem ökör el hajtást, sem mente el lopást nem fatealnak [Torda; TJKT III. 65].

őköretető ökörlégtető; păsune pentru boi; Ochsenweide. Hn. 1596: Sikkatius mezeő zelebe az eóker eteteő hely zelibé [Szentegyházasoláhfalu U; EHA].

őkörfarkkóró-víz ökörfarkkóró-főzet; decoct de luminărică; Sud aus Wollkraut/Königskerze. 1679: ökör fark koro víz, egi üveghele nro 1 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 28].

őkörfej, ökörfő 1. preparált ökörfej; cap de bou preparat; präparierter Ochsenkopf. 1605: Az eőreög palotaba(n) ualo hazba(n) uadnak keőrwly padszekek, Vgianot ket kis fogas, kemencze, egy szaruas eőkeőr fő, giortya tarto [Gyalu K; Sennyei 11/47 fej-i inv.].

2. ökörkoponya; cap de bou; Ochsen Schädel. 1755: az említett esztendőbeli^a határjárás alkalmatosságával ... magam-is egy nap kün voltam, melly napon az pajtásamot jól meg tsapák az első métánál s egy ökör fejet-is temetének oda [Nagygyeke K; Ks K.80 Nagy Villye (45) jb vall. — "1724-beli].

3. ökörfej forma fémfedél; capace asemenea unui cap de bou; ochsenkopfähnlicher Deckel. 1629: Egi meg Ezws-teöstétet Eökör szaru mellinek az fedele Egy Eökeor fiv [Kv; RDL I. 132].

őkörfizetés ököradó; dare constînd din boi; Ochsensteuer. 1792 k.: a' Székelyek még a' régi M. Királyok(na)k idejében is mind(en) Közönséges terű viseléséktől üress és mentes szabadsággal bírtanak, és Hazának oltalmára tett Törvényes Hadi szolgálaton és némely barombéli adományokon kívül, mely Ökör fizetésnek nevezetett, és a' mely Bonffiniusnak bizonyítása szer(ént) nem porontsolatból, hanem ... önként való jóakarattal hűségének (!) Zálogaul adatott, semmit egyebet nem adoztak [UszLt X. 80 Plánum a székely nemzet állapotáról].

őkörfog dinte de bou; Ochsenzahn. 1763: gr. Kornis Zsigmondhoz megyek Szentbenedekre ... ebéd felett egy kicsiny bornyúfót hozván fel az asztalra, annak ... nagy ökörfogait találtuk [RettE 148].

őkörforma ökörszerű; asemenea unui bou; ochsenförmig. 1761: Egy nagy Sárga szőrű, ökör forma fenn allo szarvu mind egy kilencz vagy tiz Esztendőss Bornyuzo Tehén [Branyicska H; JHb XXXV/39. 17].

őkörhajtás ökörtelés; minarea boilor; Ochsentreiben. 1757: Vacsora tájban hallottam ökör hajtásokat az Erdőben [Gergelyfája AF; BK sub nro 834].

őkörhajtó 1. mn 1. ökörtelő/vezető; care mină boile (la plug); ochsentreibend | ökörteléshez értő; care este priceput în minatul boilor; sich auf das Ochsentreiben verstehend. 1649/1687 k.: A' megye intercessiojára az ollya(n) özvegy aszszonyok a kiknek sem vono marhájak nintse(n), sem ökör hajto fiok vellek nem lakik ... deliberraltuk hogy ha vetések és szőlejek leszen adgyanak a Praedikátor(na)k és Schola mesternek fél bért mind mustból, Zabbul és garas pénzből [Somosd MT; MMatr. 87].

Szk: ~ *gyermek*. 1741: jó ökör hajto Gyermek voltam, egy időben a Falu ki jöve s ezen helyet, Földet ... az Falu ... eő Nga számára adá, vgy rontok fel s szántok erős gyeptől, még két Ekét is el rontánk benne [Velkér TA; Ks] * ~ *inas* ökörtelő/vezető legényke. 1653: Akkor chiak eóker hajto inas valem [UszT 8/64. 55]. 1713: Tudom mikor Eökör hajto Jnas volta(m) eben az földben szantota(m) Josika Jstvan Ur(am) számára [Kiskerek AF; JHb XXXV/40 Juon Szancsul (40) vall.]. 1736: Mihok jó ökör hajto Inas volt Martzi kitsiny volt [Bálintfva MT; Sár.].

2. ~ *ostor* ökörtelő ostor; bici pentru minat boile; Peitsche zum Ochsentreiben. 1756: házamat ... fel vervén, el-lopták, két szalonnámot ... egi rezes csakanyomot, egi jó ökör hajto ostromot [Bulzest H; Ks 62/5]. 1810: Tizen-negy ökör hajto nagy ostor [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 12].

II. fn 1. ökörtelő/vezető ember; pogonici, persoană care mină boile la arat; Ochsentreiber. 1750 k.: Két ökrű

ekés, mellette lévő eke fogo és ökör hajtoval ... egi napi munkájáért érdemel xgr. 24 [Ks 91].

2. ökörtolvaj; hoř de boi; Ochsendieb. 1666: Most is újebben Szakmár vármegye az ökörhajtók és egyéb állapotokról Kegyelmed házánał költ urunk levelét ide hozta^a [TML III, 599 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz. — ^aKeresztessi]. 1767: az ökör hajtoknak ki instrualta hogy nagyon ne szoljanak ne hogy meg hallják? [Hsz; Kp IV. 243 vk]. 1769: meg reaszván az ökör hajtot [Tarcsafva U; Pf].

ökörhajtogatás ökörtelelés; mînarea/minatul boiler; Ochsentreiben. 1757: a melly Szánok Vacsora után ... felesen jöttek hallottam ökör hajtogatásokat [Gergelyfája AF; BK sub nro 834].

ökörharang kolomp; talangä; Viehschelle, Kuhglocke. 1799: Egy Nagy ökör harang [Kv; CsS].

ökörhúgytató ökörpihentető/húgyoztató; loc de popas pentru boii care trag în jug; Rast für Ochsen. Hn. 1641/1701: Az ökör huttatoban [Dálnok Hsz; HSzjP]. 1656: Ekor hugytatoban [Csobotfva Cs; CsALt F. 28. 1/1]. 1665/1753: Az ökör huttatoban (sz) [Dálnok Hsz; EHA]. 1711: ökör hudtato nevü héljb(en) (sz) [Menaság Cs; EHA]. 1720: ökör hudtato helyben (sz) [uo.; EHA].

ökörhús marhahús; carne de vită; Rindfleisch. 1626: Az mészárosok mint adják az ökör, tehén, bárány és egyéb húsokat [Gyf; EOE XIII, 327 egy-i árszabályzatban]. 1702: Vegeztük ... hogy az jo Ökör husnak fontyat az Czehe mészárosok Nro d 3. de az Becsi fontal, az alab való ökör és köver tehén husnak fontyat Nro d 2 adgyak [Dés; Jk 321]. 1717: Semminemű mészárszékre ölni való állatott az egy ökör s tehén huson kívül az henteseknek ... nem szabad árulni [Mv; APol. 47]. 1732: Minthogy ... Kolosvárátt a leg jobb ökör husnak fontya harmad fél penzen az alább való, és az Tehén hus a leg jobbikis két két pénzen árultatik ... Városunk Czehe Meszarossis a szerint árullyák [Dés; Jk 430]. 1736: Az Kovasznaji kolonellus Biro uramnit volt ebeden Lemheni kapitany fő estrasa mester es a Lejdnany akor költöttunk ökör husra d 30 [Kvh; HSzjP].

ököristálló grajd pentru boi; Ochsenstall. 1594: Az Maior hazaknal ualo Jnuentarium ... Az Also Maior haz vduaran vagjo(n) eökeor jstallo No. 1. Baromnak walo zin No. 2 [Somlyó Sz; UC 78/7. 9–10]. 1602: az otalomsag alatt hordatott egi eöker istallot nagiot, el ... kiben tiz eoker fert [Uszt 16/3]. 1677: egy Eökör Istálló; Lo Jstallo is [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1681: Ezen marhák akláb(an) léuó ökor Istálló. Szalmával fedett, oldala romladozott sövényes [Vh; VhU 571]. 1716: Sendelj fedél alatt ... ökör Istálló [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1. 16]. 1734: Vagyon az Udvaron egy szálmás fedél alatt két ökör istálló paraszt fa ajtókkal [Datk NK; JHbK D. 1 gr. Bethlen Farkas inv.]. 1747: Vagjon egy ökör Istalo Bal keszre borju Pajta [Aranykút K; Ks 73/55]. 1756: az Ökör Istáló ... Dél felől való oldalában vagjon egy nagy Ablak helye a hol szokták a Marháknak való kostot be adni [Branyicska H; JHb LXX/2. 28]. 1768: Ökör Istáló ... allya tsere fával meg padolva vagyon [O.kocsárd KK; Ks 74/55]. 1837: Az Ökör Istáló három rekeszbe ... ketteje hidlásos, edgyike annélkült [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. — L. még CsVh 52.

ököritató, ököritő ököritató hely; adăpătoare pentru boi; Tränkestelle für Ochsen. Hn. 1326: Hukurito vagyis Ökörito nevű patak [Apahida/Zsuk K; Csánki V, 328, 403]. 1654/1789: Az ökör itato tüzes [Dálnok Hsz; EHA].

ököritői az Ököritő (Sz) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Ököritő/Curitău; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Ököritő: Ököritóban v. annak határána levő; din Ököritő; aus Ököritő. Hn. XVIII. sz. köz. Az Ököritői határ szelben (sz) [O.baksa Sz; EHA]. 1757: Az Ököritai Határ szélben [Ököritő Sz; MNy XXXVIII, 304 | Az Ököritai Határ szélben [EMLt Bánffy László conscr.]

ökörrjáró hely ökörcsapás; hăişul boiler; Fahrte für Ochsen. 1738: Azt tudjuk, hogy kicsiny és szűk az szindi határ s kénytelenítettik az falu Lugosi uraméktől bizonyos ökörrjáró helyet árendálni, de azon juhok nem járnak [Erdő I, 717 Torda megye vallatása]. 1807: az Igás lovak(na)k szabad lészen az ökör Járó helyen a^a legelés [F.rákos U; Falujk 27 Sebe János pap-not. kezével].

ökörkötő ökörkikötő hely; loc pentru dejugatul boiler; Platz, wo die Ochsen vom Joch befreit sind, Rastplatz. 1731: Ökör kötő tövin edgy föld ... ab una ... az Áts János földé tér reaja [Impérfva Cs; BCs]. 1749/XVIII. sz. v.: az ökör kötő árkan tul Diménhaza felé ütközik a két gyeptű öszve [Márkod MT; EHA].

ökörláb ökör-lábszárcsont; gambă de bou; Ochsenbein. 1600: Eökeor labot kiwant ueottem d 6 [Kv; Szám. 9/III. 20 Szabó András sp kezével].

ökör-legelőhely pășune pentru boi; Ochsenweide. 1791: Ökör Legelő Helynek hagyattatatt [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/9].

ökörlegeltetés pascăul boiler; Ochsengrasen/weiden. 1738: Mikor penig Lugosi uraméktől ökörlegeltetésre vásárlott határnál az Gabaricsné asszony juhait behajtottuk, harmad napján az behajtásnak magam mentem viceispán wramhoz, hogy mitevők legyünk, mivel nem akarják kiváltani [Erdő I, 712].

ökörlegeltető hely ökörlegelő; pășune pentru boi; Ochsenweide. 1720: Az ökör legeltető helyekben penig ... juhoknak jární nem szabad annál inkább esztenát csinálni nem szabad [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 33].

ökörlopás furt de boi; Ochsendiebstahl. 1648: Lo lopas, eökör lopas, ha fel nem akasztják, az karos emberrel ha megh bekellikis, de az 40 forintot megh vezi az Udvarbiro rajta [UF I, 863].

ökörlopó ökörtolvaj; hoř de boi; Ochsendieb. 1722: Miharcfalva(n) lappanganak ökör lopo marha nyuzo s masfele jozagat masnak orozlo emberek a Nagod embereibenis [O.csesztve AF; Ks 96].

ökörmarha szarvasmarha; vită (cornută); Rindvieh. 1633: az hidon tul a hol az eokeor marhajukot iartattjak [Uzon Hsz; BLt 7]. 1676: Lábas marhák dolga. Az Árvák

rérszére jutott lábas marhák, Tehén, s őkör marhákat el advá(n) az Tutrix, tartozik f. 18/75 [Kv; RDL I. 155a].

Szk: jármos ~. 1730: In Anno 1729 és 1730dikban Batsfaluban döglöt jármos okor marha nro 190 Tehen marha nro 163 Meddú marha nro 262 [Bácsfalu Br; BrÁlt Acte neinreg. II/115. — Binder Pál kijegyzése].

őrkörnyelv limbă de bou; Ochsenzunge. 1596: Eokeor-nielweket veottem ... 5. 1 p(er) d 3 ... d 15 [Kv; Szám. 6/XXIX. 135 Bachi Tamas sp kezével]. 1621: Ebedre az denotalt napon az eő Nagha^a konihaiara attam ... Egi Eökeör Nyelvet ... d 15 | Vasarlottam ... Eot Eokeor Nyelvet ... /25 [Kv; i.h. 15b/IX. 35–6, 189. — "I. Bethlen István gubernátor]. 1679/1681: a mely őkör nyelvek jut(na)k vámban^a azokat füstre hanyassa és a vár szükségere tarcza [Vh; VhU 673. — "Vásári vámban].

őrkörnyom ellopott őkör lábnyma; urmă lăsată de un bou furat; Fußspur eines gestohlenen Ochsen. 1625: az lopot Eokor niomot az mattisfaluiak az halomigi kesertek volt | cziaok ot kezel vagon az halom Az hol az Eokor niomot az mattis faluiak megj czoualtak | Jhon az Dobo-falui Eokor niomot kj hoztok az mi hatarunkbol Jmmar ezen az bercezen valo vjon kuúl musna feleol ninsen hatar [Derzs U; UszT 156, 157b].

őrkörnyomás őkörlegelő; pășune pentru boi; Ochsenweide. 1754: Falu közönséges őkör nyomása [Fejérd K; EHA].

Hn: 1671: Az őkör Njomas szilben [Borsa K; BHn 109]. 1716: a Körtéllyes allyban az őkörnyomás szélben (sz) [uo.; BHn 112]. 1827: A Nyerges Verő fénnyez az őkör nyomás szélben (sz) [uo.; EHA].

őrkörnyúzás lopott őkör megnyúzása; jupuirea boului furat; Schinden des gestohlenen Ochsen. 1697: világosan Constál ezen jobbágnak őkör nyúzása az melyirt az Törviny megis bünteté [Szilágycséh; BK. Kúmvies Gergely Bethlen Gergelyhez].

őrkörorozás őkörlopás; furt de boi; Ochsendiebstahl. 1834: Hunyadon őkör órózáson talált Mihelyestyán Juon [Dés; DLt 1115].

őrkörpajta őköristálló; grajd pentru boi; Ochsenstall. 1687: azo(n) külső udvaro(n) egvéghben két őkör pajta, három diszno ol ... más rendben ... edgj tehén ol [Mocs K; JHbK LVI/6]. 1694: az Eökör Pajta ... Ajtaja előtt kezdetik, és a' Csúr kapujáig continualtatik, njolcz sas fákban fel rótt, fedele nélkül álló, tapaszatlan, ujj, Diszno ol avagi Pajta, rideg disznok(na)k való [Kisened AF; BfR néhai ifj. Bálpatáki János urb.]. 1699: Cseréfa sasokba rakot tizenynyolcz ol hosszúságú és ket ol egy sing szelyeségű ket rekeszben fel rakot őkör pajta [Szentdemeter U; LLt Inv. 31]. 1729: Egy viseltes sövénnel fönt agosokra epiett suppal fedet megh rongyollott őkör pajta [Buza SzD; JHbK V/2]. 1742: őkör pajta, padlatlan s tapasztoflan [Pókafva AF; JHb XXV/58]. 1767: egy romlodozott ... őkörpajta [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129]. 1782: egy borona fábol rakatt őkör Pajta [Kisesküllő K; SL]. 1797: Egy őkör pajta, oldala Sövényből fonva, a' fedele Szalma [Körtvélyfája MT; LLt 12/8]. 1836: A Telken vagyon egy hitván őkör paitais — Sövény oldallal Nád fedél alatt [Erked K; LLt].

őkör-paszkuum őkörlegelő; pășune pentru boi; Ochsenweide. 1781: La Komara lévő szántó Földek és a Tövissese ... most őkör pascuumnak hagyattatták [Mezőcsán; DobLev. III/560a].

őkörpásztor marhapásztor; boar, păstor de boi; Ochsenhirt. 1640: Sztoyka Hoyszul p.h. Deficialt. Az falu eokor pasztora lakik benne [Vád F; UF I, 710]. 1648: nekünkis lehet annyi hitelünk, mint egy rozsz Menes, Tehen, Eökör, es Diszno Pasztoroknak [Alvinc AF; Szád. Casp. Boda Petrus Zenas de Balliokhoz]. 1745: Hogy az Uj Tordai őkör pászor(na)k, marháját ki ki eleiben adgya, és a Conventio szerint fizessen, különös pasztort tartani különben sem lévén szabad, minthogy meg edgyezett akarattól volt ezen Pásztorágnak fel állítása végezettett [Torda; TJKT II. 24]. 1746: az alszegi Pasztorok tiltották ki az őkört Daud(nak) a magoké közül azért hogy gianora meg eskette az őkör pásztorokat [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1764: ha én őkör Pásztor nem lések Oltszemeffalvának, tudgya meg hogy sok embernek szárazsotom meg a jármát [Oltszem Hsz; Mk II. 2/65]. 1768: Az Utrumban Specificált üdőben, őkör Pásztor lévén közel tanáltam lenni a deutrált fogadohoz [Katona K; Born. XL. 81 Marsinyán Vaszyly (28) zs vall.]. 1847: Az őkör pásztarak(na)k az Erdőkön Gyümölcsfával vagy egyéb nyers fával való tűzelek és fák töveire való tűz csinálások és büntetés alá tartoznak [Torockó; TLev. 10/9]. — L. még RSzF 161, 180, 189, 192, 194.

őkörpásztori őkörpásztorral való; cu boar/păstorul de boi; mit dem Ochsenhirt. 1847: A sertés- és borjúcsordát adá a nemes közönség nyári pásztorlás végett által providus Pánti György és Bokor Györgynek, a providus Katona Sámuel kezessége mellett, hogy mihent az idő engedi, számadások alá venni és pásztorolni kötelesek, az eleikbe adandó mind nagy és kicsinekről mindenesetre számolni, valamint az őkörpásztori contractus tartsa [Zalán Hsz; RSzF 205].

őkörpásztorság őkörpásztori foglalkozás; păstoritul boilor; Ochsenhirtenberuf. 1625: Mind dizno paztorsago(n) es őkör paztorsagon laktam szokot idejeb(e)n Heős bwkiben [Kénos U; UszT 181c].

őkörród őkörsszekér rúdja; oișteea carului cu boi; Deichsel des Ochsenwagens. 1666/1793: azon tilalmas Erdőből ... ha oly őkör rudnak való fát talál vágni, hogy abból kerek fejis ki telik ... adjon dénár 3 [A.csermáton Hsz; SzékFt 19]. 1680: talaltunk ezen haz heján ... Lo szerkezhez való rudokat ... Eökör rudat nő 1 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 19]. 1839: Egy egész vágás szekér fatalpu, őkör ruddal és hordo Lajtorjával [HSzj egész-vágás-szekér al.].

őkörültés székely adózásnem; infierarea boilor de către fisc (în Secuime); Brandmarken der Ochsen durch das Steueramt (im Szeklerland). 1571: Emlkeztek meg ty kegielmetek orszagul kywaltkeppen ty kegielmetek keozzul a kyk regy udeot emlitenek, mi nemy állapotban az zekelseg állapotia volt ... soha semmi ravas sem ado vetel egieb nem volt regy mogiok zerint valo eoker sytesnel ez eleot valo fejedelmek ldeyeben [SzO II, 322].

Az adóként beszoigáltatott őkörket tüzes vassal bélyegezték meg.

Ökörszán ökör vontatta szán; sanie cu/pentru boi; Ochenschlitten. 1745: Ökör Szán ujj nro 1 | Ökör szán romlodozott nro 2 [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1747: ökör Szán nro 3 [Aranykút K; Ks 73/55 gr. Petkj István lelt.]. 1786: Menvén a Tüsörös Kertb(en) találtatott ... két ökör szán öszve romolva [Szopor K; MkG 36. 2 br. Al-vintzi Gábor inv.]. 1827: Az aszszonyom léányát ... én költöztettem által az ökör szánomon [Koppánd AF; DobLev. V/1109. 18 Milik Márton (49) zs vall.]. 1849: Szija Iliánál égy ökör Szánót ujjat ... láttam [Héjasfva NK; CsZ. Pap Ferencz (30) vall.]. Két ökör szán ... égy paraszt lo szán [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. 1850: Egy használható ökör szán eplénnyivel rud nélkül [Gyéressztkirály TA; DE 5].

Ökörszaru kikészített ökörszaru; corn de bou, preparat; präpariertes Ochsenhorn. 1629: Egi megh Ezwsteöstetet Eökeör szaru, mellinek az fedele Egy Eökeor fw [Kv; RDL I. 132]. 1722: láttam akkor Mikor Szekely Mihály már el eset volt lábáról az nehéz betegségh miá ... ökör szarub(an) volt Egy keves penze Székely Mihály(na)k; azt be hozá Szekelj István | az ökör szarub(an) négy ött forint ha lehet benne | Szekely Istvánnal edgyütt Vöttük ki az Bájtmának ... az penzet az Tehen Pajtából az tehen első lábától, egy ökör szaruval volt ... Én nem tudom nyilván az ökör Szaru teli Volt-e Vagy-e (így!) vagy nem [Borzás SzD; Ks 5. X. 28].

Ökörszekér 1. ökrös szekér; car cu/pentru boi; Ochsenwagen/gespann. 1569: Keth ökeor zeker vagon, az Eggik zalogos [Mányik SzD; IB VI. 225/13]. 1578: Frwsinazzonnak, Hozzwazay Peterének Az annya Az wen Thorozkay ferenczne Az Belseo Thorozkhoz walo Jozagbol Labas Barrommal eokeor zekerral eokreokkal eozwe Diznowal es Jwhokkal es Ewneo Barnokkal ... ky Elegitette ... Frwsinazzont [Torda/Mezőcsán TA; Thor. V/14 Mich. Gywla (50) jb vall.]. 1590: Az Zolagnak penigh Zegéod-segek rend zeren ez uolt ... Az Eökeör Zeker mellett ... Az Martonnak kez penzt adok fl. 8 [Kv; Szám. 4/XIX. 10]. 1652: Egy rosz el töröt rudas tengely ökör szekérhez valo [Görgény MT; Törzs]. 1685 e.: Ökör szekerekhez valo darab láncz Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 6]. 1747: az lo szekér ha bé erkezik ökör szekereket ki kell indítani [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. 1784: Más Ökör Szekér, melynek minden része jó, az egy Nyujto ágonson kívül, mely rozszotska [Rücs MT; Ks 21. XV. 22]. 1810: Margita esik mint égy ökör szekérrel négy ora alatt meg járható tavulságra, más hely Tasnádon (!), mely távulabbatschka vagon [Pacal Sz; Ks 76 Conscr. 444].

Szk: *béres* ~. 1755: nyolcz Béres ökör szekere, edgy bi-hally taliga ... nagy vasas kerekű Ló szekér [Gernyeszeg MT; TGsz 35] * *fakó* ~. 1676: Geörgényből fako ökör szekér nr. 6, három kerekű héával mind kett rendbéli szekerek erniösök [UF II, 473] * *vasas* ~. 1748: egy vasas ökör szekér [Torda; Borb.] * *vezeték* ~. 1772: Béres szekér ... Vagon ezeken kívül egy vezeték ökör szekér, mely(ne)k mind a négy kerekű vasas talpuak, mindeniken négy, négy, karika [Hévíz NK; JHbT 14].

2. whány ökrös szekérnyi vimből; de un anumit număr de care (de fin etc.); eine bestimmte Zahl Ochsenwagen voll (von etwas). 1724: az Kalbács nevű helyb(en) van edgy Darab kaszálo 4 Ökör szekér széna coreg meg terem rajta [Arca H; TKI I. 6 Anka Markuly de Csot (56) ns vall.].

Ökörszekér-adás ökrös szekér szolgáltatás; asigurarea unui atelaj cu boi la muncă gratuită; Leistung des Ochsenwagens. 1671: Noha az ingyen gazdálkodatók, és Postálkodatókrol világos Articulusunk extal ugy mint 1659 Esztendőbéli második Articulus, mely mostan-is in vigore hagyatik, azzal augealván, hogy sohült, az Országban semmi Rendek ingyen gazdálkodással, tereh hordozásokkal, Postaló, öker és ló szekér adással ne terheltesse [CC 29].

Ökörszekeres ökrös szekeres; căruțaș cu boi; Fuhrmann des Ochsenwagens. 1593: Batori Istvan hogy ky mene az haddal mentek el vele 10 eokeor zekeresek kik az algiuhoz walo zerzamokat wizik [Kv; Szám. 5/XXI. 118].

Ökörszekér-tézsla ökörfogat pótrúdjá; tınjalá la car pentru a doua pereche de boi; Vorspanndeichsel. 1798: Csináltam az ökör Szekér Tézslához egy uj Forgót és egy uj karikát [Déva; Ks 72/54].

Ökörszem pitulice, ochiul-boului; Zaunkönig; Zaunschlüpf. 1710 k.: Ez a test élete csak; ami a sas, ráró, sólyom fészke a kösziklákban s a fákon, az a cinege vagy ökörszem fészke a mustár vagy egyéb körön, csak fészkek mindenik, csak lakik s tojik benne [BÖn. 509].

Sz. 1764: ök mint az ökör szem nappal nem is mérnek jámi [Udvarfva MT; Told. 44/29].

Ökörszer ökrös/ökörszekérrel való (szolgálat); clacă/muncă gratuită efectuată cu atelaj cu boi; Dienstleistung mit Ochsenwagen. 1767: az ide valo Jobbágyok ökör, és gyalag szerben egy héten által három napon szoktanak a Földös Urnak szolgálni [O.kocsárd KK; Berz. 3. 7. C. 5].

Ökörszív inimă de bou; Ochsenherz. 1579: kerenek mynd ö Magoknak mynt az Solyomnak hwst vetetek eg öker zywet es o magoknak pechenet d. 4 [Kv; Szám. 1/XVIII. 10].

Ökörtag ökörcomb; pulpă de bou; Ochsenkeule. 1591: Az Trombitas Menyegzeyere Byro vra(m) akarattyabol kwltm ... Egy Eokeor Tagoth f. l d 32 [Kv; Szám. 5/X. 19].

Ökörtanorok (bekerített) ökörlegelő; pășună (îngrădită) pentru boi; eingezäunte Ochsenweide. 1748: Az ökör Tanorokban vagon egy darab Török Buzás Tanorok [Cserefa MT; Told. 79].

Ökörtéhen igavonó tehén; vacă steapă/de jug; Zugvieh. 1581: eokeor tehent meli meg Er fl. 2 d. 50 [HSzj ökörtéhen al.]. 1618: Egy Eokeor tehennem kellett Th(örvény)re kyvennem [i.h.]. 1667: Egi borus tehent es egi Eokeor tehent keotot megh [i.h. borjus-tehen al.].

Szk: *harmadfűre kelő* ~. 1597: ket harmad fűre keleő eökeor tehén [OfLev.].

Ökörtılılmas ökörlegeltető hely; loc de pășunat pentru boi; Weideplatz für Ochsen. 1579: Az eoker tilalmas felől azt wegeztek eo kegmek, hogy Miert ennek előtte ne(m) volt soha mosta(n) sem Akamak semmi wetast thenny es semmy eoker tylalmas hogi ne legie(n) azt wegeztek eo kegmek [Kv; TanJk V/3. 190a]. 1679/1791: El kezdvén

először az Őkör tilalmas felől Gyulás felé való első Láb földben a' mérest: juta Mohai részre 9. Ház hely után 54 öl szántó föld [O.lapád AF; Törzs]. 1745: determináltatott ... Hogy ... Az Őkör tilalmas pedig az őkrök számára conservaltatik [Torda; TJKT II. 7]. 1751: eő Nga mingyárt réá állott 's azt mondta, tsak őkör tilalmas nélkül ne legyen a' Falu [Koronka MT; Told. 14/46]. 1760: vagyon az Tón túl napkeletre egy darab határ, melyet az Falusiak őkör tilalmasnak tartanak, egyéb marhát ottan az őkrőknél meg nem szenvednek [Báld K; BLt]. 1767: Én Bizanyason tudom hogy Horváth Uram maga ereitől tiltotta azon őkör tilalmast az appro heverő marhaktól [Burjánosbuda K; JHbK LVI/5. 10]. 1768: mindenkor Legény Birot tartottunk a Faluban ... és az Őkör tilalmasokat annak kellett meg őrizni, és őriztetni [Szentlászló TA; JHb XXXVI/17]. 1815: a' Joseff Császár idejében ... parantsalat jöven ki hogy minden Falunak Őkör Tilalmassa légyen ... az olta annak hivattatik, s annakis használtatott [Körtvélyfája MT]. 1828: (A juhokat) háromszor is bé hajtottuk az őkör tilalmasból ... a hol ... Juhok(na)k legelődni éppen nem szabad [Kisesküllő K; Somb.]. 1868: Az őkör tilalmasra nézve, úgy egyezhetnek abba belé, hogy az őkör tilalmas helyisége körül legyen írva, 's a' mi oda megyen az a' rendes marha illetékebe számíttassék [Szu; Pf Gálffy Sándor lev.].

Hn. 1693: az Eokor tilalmas [Kolozs]. 1714: ket Viz között lévő őkör Tilalmas [Sinfva TA]. 1717: edgy darab csegelly az Eokor tilalmasban (sz) [Nyárádtó MT]. 1737: A Falu Tőában az őkör tilalmasban (sz) [Tancs K]. 1774: az őkör Tilalmas szelin (sz) [Gerend TA]. 1775: Az őkör tilalmas szellyben (sz, k) [Onok SzD]. 1781: Az őkör tilalmas mellett [Backamadaras MT]. 1783: A kis Őkör Tilalmas (sz) [Mezőbergenye MT]. 1794/1820: 'A Nagy őkör tilalmasba [uo.]. 1798: Az őkör tilalmosba [M.kapud AF]. 1799: Az Őkör tilalmasban a Kukuk hegyen (sz) [Mezőbodon TA]. 1801: az Őkör tilalmas Szélin (sz) [Kendilóna SzD]. 1802: Az Őkör tilalmasban (sz) [Náznánfa MT]. 1814/1834: Dezméri őkör tilalmas széjbe (sz) [Pata K]. 1826: az őkör tilalmas alatt (sz) [Mezőbánd MT] | Az Őkör-tilalmas mellett (sz) [Mezőmadaras MT]. 1838: Az Őkör tilalmason (sz) [Torda]. 1846: Az őkör tilalmasan, a palatzkos tetőn (sz) [uo.] — L. még BHn 122; KHn 65, 225, 265.

Szk: *falú (közönséges) ~a*. 1764: A' Falun alol a' Falu közönséges Őkörtilalmassa kerületiben [Cserefa MT]. 1811: ezen falu őkör tilalmassa szomszedságai között [Spring AF]. 1825: a Falu Őkör Tilalmassa [Választút K; BHn 171].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

őkörtilalmas-tető *partea mai ridicată a pășunii pentru boi; Anhöhe einer Ochsenweide*. 1770/1771: (A földnek) edgyik vége hat ki a' Forrai őkör tilalmas tetőre [Fejér m.; DobLev. II/428. 16a].

őkörtinó *őkörborjú; junc, bou tinâr; Ochsenkalb, Jung-ochse*. 1637: egy cökeör Tinajok vala, harmadfű [Mv; MvLt 291. 77a]. 1651: Tudok ket eőkör tinotis egy szeőke tehenetis [Aranyosrákos TA; Borb. I] | borbelj gergeljnenek tudo(m) ket eőkor tñajtjs, egiket tordarol vittek el, az masik magalan volt barla Miklosnal [i.h. Vasarhelj Szabo Janos Thorda(n) lako (71) vall.]. 1734: őrkös Jobbagy Korodis Ambaris, Sessioja egész ... Ünő tinoja nő 2. Őkör tinoja nő 1 [Datk NK; JHbB D. 1 gr. Bethlen Farkas inv.].

1748: két ünő tino ... két őkör tino [Bh; Told. 25]. 1756: őkör Tino öt Esztendős őkör Tino három Esztendős [Árapataka Hsz; LLt]. 1763: Két esztend(ős) Ünő Tino 1 ... Őkör Tino Tavalyi 4 [Marossztygyörgy MT; Ks 23. XIIb]. 1778: Négj diszke Tehén két kiss őkör tinóval [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13]. 1781: amely marhát, vagys őkörtinót Borbély Ferenc magáénak mond, annak az jegye nem találja a Borbély Ferenc marhája jegyit [Jenőfva Cs; RSzF 214]. — L. még RSzF 285.

Szk: *A. herélt ~*. 1687: Herélt eőkör Tino nrő 6 [Fog.; UtI] * *kesely ~*. 1701: Az marhakot osztottak el ez szerent ... ki adván Az Relicta(na)k edgy kes<e>ly őkör tino, edgy őregh juh es két bárány [Kissolymos U; BLv.].

B. esztendős ~. 1630: Suki Benedek vramis, ada neki egy Hazat, minde(n) éőrköségiuel egietemben, ez mellett ... egy boriuzo tehenet, egy esztendős eőkör tinot, egy malaczos diznot ... egy kosar mihet [Melegföldvár SzD; SLt EF. 4]. 1747: Bihalyok ... Esztendős őkör tinok 2 [Marossztygyörgy MT; Ks 23. XXIIb] * *harmadfű ~*. 1662: Harmad fű Eőker tino Nro 1 [UtI]. 1692: Harmad Fő, őkör Tino nro 2 [M.köblös SzD; RLt 1]. 1700: Percipialtam Nzts Szekely Györgj vramtol Méraban labas Marhát nyolczat ... Harmadfű őkör tinot Nro 1 [Kv; Szám. 40/I. 9]. 1733: Harmad Fű őkör Tino Sarog (!) szörő nro 1 [Szárhegy Cs; LLt]. 1772: Harmadfű őkör Tino 2 [Drág K; TSb 21] * *harmadfűre kelő/menő ~*. 1678: harmad fűre menő őkör Tinő 2 [Alvinc AF; UtI]. 1716: harmadfűre menő őkör tino [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1749: Harmadfűre kelő őkör tino [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13] * *háromesztendős ~*. 1766: egy 3rom esztendős meg öklölt őkör Tinot hat Vonás forintokon el adott [O.kocsárd KK; Ks 8. XXV. 18]. 1781: Három Esztendős ünő Tino, és ugyan három Esztendős őkör Tino 2 [Mákó K; Hr] * *kétesztendős ~*. 1638: Vagion ... Ket esztendős eőkör tino no 9 [A.porumbák F; UF 1, 666]. 1756: Bitang két esztendős okörtinó 2 [Déva; Ks 92. I. 32]. 1794: Két Esztendős őkör tino Nro 3 [Gyalakuta MT; TSb 17] | két esztendős őkör Tino [Felőr SzD; BelLt 7] * *negyedfűre menő ~*. 1656: Negyedfűre menő eőkör tino nro 1 [UF II, 166]. 1743: negyedfűre menő okörtino [HSzj negyed-fű al.] * *tavalyi ~*. 1627: Tauli eokeor Tino Nro 8 [Kozmás Cs; BLt Inv.]. 1641: 2 tavaly eőkeor tinot ad fl 4 aestimalta(na)k [Tompaháza AF; Bállt 40]. 1649: Tauly Eokor Tino Nro 1 [Kv; Szám. 26/VI. 489]. 1692: Tavalyi őkör tino nro 2 [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1700: Tavalyi őkör Tino Nro 1 [Póka MT; Ks 9. XXXVII]. 1717: Farkas Gabor(na)k ... Tavalyi őkör tinó egy [Kecsed SzD; TL 42].

őkörtinó-bivály *őkörbivályborjú; bivól tinâr, junc de bivól; junger Büffel, Büffelkalb*. 1773: őkör Tinó Bihál [Jobbágyfva MT; Bállt 71].

őkörtőzsér *őkörkereskedő; negustor de boi; Ochsenhändler*. 1559: Neque negociatores wlgari Sermones et Hungarico idiomate Ewkewr Thewzer vocati soliti nunquam ad officium laniorum se se intromittere [Kv; KvLt Fasc. L. 1].

őkörtulok *fiatal őkör; junc, bou tinâr; junger Ochse, Ochsenkalb*. 1632: Eőkeör Tulok 7. Ezekben kettő eőteőd fűre keleő [UC 14/38 Kománai urb. 131]. 1711: egy ökeor tulkot ... Mathe Istvánnak adott [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 Szőcs János (40) jb vall.]. 1728: Őkör Tulok numero 1 [Ludvég K; Told. 29/19]. 1755: Őkör Tulok,

Tehenek és Borjak Specifica(ti)ója [Batiz H; BK sub nr 1020 Naláci conscr.]. 1770: 2. ökör tulak harmad fü [Csekelaka AF; KCsl 6]. 1771: két ökör tulokt el adott az etsém Bot János [Uzon Hsz; HSzjP Fr. Bot (32) j b vall.]. 1781: Ökör Tulok 8 [Szamosfva K; Hr]. 1803: A jármos ökrök, hámos és hátoslovak, úgy a kisebb- és nagyobbrendű ökörtulokoknak ... pásztorlásokra ajánlák magokat itten lakó providus Bogdány Máté és Virág János [M.hermány U; RSzF 192]. 1816: nagy ökör tulok 9 [Szamosfva K; Born. III. 23].

Szk: A. *harmadévi* ~. 1648: Harmad evi ökör tulyok no. 15 [Fog.; UF I, 915] * *harmadfű* ~. 1742: egy pár harmad fü ökör tulok [M.zsombor K; Somb.] * *harmadfűre menő* ~. 1656: Harmadfűre menő eokor tulok nro. 1 [UF II, 166] * *háromesztendő* ~. 1777: ide Nagy lakra hozattunk ... Egy Három Eosztendő Ökör Tulokt [Nagyak AF; DobLev. III/503. lb]. 1837: 3 Eosztendő ökör tulak [Buda-telke K; Born. F. lh] * *kétesztendő* ~. 1763: el betöltteté ... egy két esztendő Ökör Tulkát is bor árrában valo restantiért [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 50 Antal Mihály (34) j b vall.]. 1813: Két Eosztendő ökör tulak [Veresegyháza AF; Told. 18] * *negyedévi* ~. 1648: Negyed evi ökör tulyok no. 9 [Fog.; UF I, 915] * *négyesztendő* ~. 1756: 4 esztendő ökör Tulak 3 [Mezőcsán TA; Ks 23. XXIIb] * *ötödfűre kelendő* ~. 1757: Farkastájogba dőglött meg ötöd fűre kelendő ökörtulok ... Nro. 1 [Kiskend KK; Ks 75/52 Szám.].

B. *felétlen* ~. 1726: felétlén ökörtulok 1 [Abosfva KK; Ks 4. 14].

Öközibe *tbsz* közéjük, körükbe; între ei; zwischen sie. 1570: Bara Myhal, Jepura Myhal ... Terek Janos, Dyuka Markos ... Chywreoleyek Zylwossy Jmreh Jobagyi, hytek zerent vallyak hogy Ment volt hwssal egy filey Mezaros eo keozzykbe, Es az Bezelly volt hogy egy Zwrke lo Bwdosnek az eo hatarokon [Kv; Tjk III/2. 111]. 1572: Nemely nap mykor Lakatos Leorinch ket Embert Mas chebelyt kwldot volna eo keozikben az cehekben hogy a ceiben be keowetnek ... valaztyak Zalay Janost rea hogy az ortalt ky Mongia [Kv; Tjk III/3. 27].

Öközötte, öközte *rends* *tbsz* I. közöttük; între ei; zwischen ihnen. 1554: Mw fogott Byrak^a ... Illyessy Cozmane Illyessy Christoph dolgabol ... teottwnk ilyen wegezesth ew keozottok [Bölön Hsz; SzO II, 144. — *Köv. két név.]. 1568: My koron my Az Wytezleo Bamffy Pal wram es Bamffy Menyhart keressere ... az Ew dolgoknhak megh latsara, egybe gywltunk volna, Wethenck my Eleonkbe Articulokba egy nehany rendbely dolgokat, melly dolgok feleol, Ew kewztewk egyenletlenség wolt volna [Gyf; JHbK XII. 8] | Vrsula Rta Joannis Bornemiza ac Margareta filia eiusd(em) iur(atae) fassae sunt ... hogy eo keozottok valo haborusagnak Nem seres Anna Az oka, es hogy soha seres Annara az eo vra subaiat nem attak [Kv; Tjk III/1. 226]. 1569: Inteök Ewket az Igyenesekre (!), Melynek Mind az ket fel Engede hatra hagywan Minden Igyenletlenségeket, Es közteök walo perpatwarkodasokath, kezeket be Adwan ... hogy az Minth My Ew közteok Jsten Zerinth El Rendelnök Azon megh allananak [Mányik SzD; IB VI. 225/13]. 1570: Lwcz Myhal, es Georgh Zwller, Ezt vallyak, hogy Az varga Thamas halala vtan hyttak volt eoket Varga Sándor es Benedek Dorum hogy ely Jgenezytenek eo keozottok Minth attiafiak kézet Az zeoleot mely

varga Thamasrol Maradot volt Sandorra | Agotha Zabo Casparne, Zabo Caspar ... Keomyes Georgy ... vallyak Mykoron Eo kezettek Jgenthelenzegh Thamadot volna az Zabo Gaspar haza feleol ... Segeswary Damakosne Eo magaes otth volt [Kv; Tjk III/2. 127, 131]. 1572: My kyk wagyonk Nemes zemelyek wgy mynt keoz byrak^a ... hywanak mynket ... galaczra Nemw teorwennek megh latsara az Lekenczeyek keozot es az Zenth Mihál telkyek keozot Nemw ember wagdalas feleol, Annak okayerth my keozykben zolwan bekesege zalytok es ygy egyenesedenek megh es Jgy teonek wegezesth my eleottwnk, hogy le zalythwan ew keozteok walo egyenetlenkedest ... Menyenyek farkas Wramhoz es ew kegyelmenek tegyenek panazt [Galac BN; BesztLt 3616. — *Köv. 9 név fels.]. 1579: my eo keozteok ez ket feel akarattiaibol meg oztottwk az iozagott, kyre mind az ket feel rea engede io egenessegis compositio zent [Burjánosóbuda K; JHbK XXIII/40]. 1613/1687 k.: A' kik bé adták kezeket ezenn á végezése(n), ezek kik ide alá meg irattak^a ... ugy hogy ökrökké valo meg tartás legyen ez ő közöttök [Msz; MMatr. 223. — *Köv. falunként és személyenként a fels.].

Szk: a város között és ~. 1588: Eotweos Andras ... urgeallia Biro vramat, hogy az varos keozot es eo keozte Biro vra(m) theorwent tenne [Kv; TanJk I/1. 73].

2. egymás között; (ei) între ei; (sie) unter sich. 1568/1585: mostan ez ket Attiafiak w keozteok mi eleottunk ugi mint keoz birak eleott Illyen wegezest twnek [Gyerőmonostor K/Kv; JHbK XXVIII/29].

3. közéjük; între ei; unter sie. 1568: mikoronta(n) meg ertette volna ötues orban, hogy ötet ötues gergel wyoban, az Kapa Antal elle(n) valo feleletben a kötel vtan be hozta volna es hireben neüben meg kisebitete volna, azo(n) dologert, mellekert az Ceh o köztök a kötelet vetete volt, teccet my nekwnk töruen zerint, hogy ötues orban, az kötel zegenen el ne(m) maradot [Kv; Tjk III/1. 178].

4. náluk, körükben; între ei; unter sie, bei ihnen. 1578: En Zamossy Pether ... ez el Mult Napokban, az Nymethy Nehai Zeoch Istwannetwl Annazzontwl es gyermekeyteol weottthem wala egy hazatth ... Ezt megh Erthwen az Deesy wraim waroswl, tharthwan Attwl hogy En Ew keozteok azt az hazat megh Nemesithenem, es magamat, az warossy Egygyesegbewl ky vonnam, waroswl Enghemet azon hazbwl ky wetettenek wala es pyzemet le Theottok [Dés; DLt 202]. 1641: Erre az falunak nagjub részét megh esketvén ... eök azt ualliak, hogy soha eö köztök ... nem lakot más Pap Mihaly névü ember [Inó Sz; GyK X. 30/8]. 1705: Azt is mondották, hogy üköztük meg van tiltva, hogy a német segítséget ne beszéljék, hogy jü, aminthogy azelőtt való nap is ötöt akasztatott fel érette [WIN I, 589]. 1710 k.: Vadászatban egyszer, amint öközöttök szokás, hogy ha ki a vadászat regulái és szólásoknak formái ellen vét valamit, a vadászat végén általfektetik a fogott vadon és széles jágerkés lapjával magok a fejedelmek egyet-kettőt ütnek csak gyengén az alfélére [BÖN. 572].

Öközüle *tbsz* I. közülük; dintre ei/ele; von ihnen. 1577: Thowabba ezekkel egyetemben valamý haborusagok es nehességek leottenek volna eö keozteok, mynd az megh holt Beldy Kelemen ideyébelyekys, azokatys myndenekett eo keozwleok ky szallytank ezen keotel alatt [Uzon Hsz; BLt 7]. 1591: valamely w közzwlók előb megh halna magtalanul, tahat annak az w resze Jozaga ... az Almadj balint, es leyanyok kőzöt fel ozollyon [Szava K; JHb XIV. 6] | Tonek

my elottwnk llylen vegezest hogj ... mynden per patwar eo kozzwlok: ky szallyon [Msz; Bált 89].

2. az ő csoportjukból/körükből; dintre ei, din grupul lor; aus/von ihrer Mitte. 1568: Geruasius Nemez gyarto, Cleme(n)s Nemez gyarto iur(ati) fassi sunt pariformiter, hogy eok egez zehol vegeztek hogy valaky eq kozzlok Coloswarot es Monostoron myw szert vezen, az tob mesterekkel tartoszek meg oztany, szaz penz kotel alat [Kv; Tjk III/1. 221]. 1570: Agotha Zabo Casparne ... Zabo Caspar ... Keomyes Georgy ... vallyak Mykoron Eo kezettek Jgenthelenzagh Thamadot volna az Zabo Gaspar haza feleol, Mellyet Megh zabo Gaspar Jdeieben 1400 flra Beochwitek volt ... eo keozzwlok Nemellyk Azt Mongya volt hogy na Neky engedyk 1600 flot adna Erthe, Nemellyk 1700 ... Segeswary Damokos Jgh zolt ... En 1800 flot Adok erthe [Kv; Tjk III/2. 131]. 1678: igaz ugyan, hogy két szegény embert megölték ... de ő közülök ... egy nehányat, nem csak kettőt öltenek meg [TML VIII, 127 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz].

Őkretlen I. mn őkrrel nem bíró; fārā boi, care nu are boi; ohne Ochsen, keine Ochsen besitzend. 1657/1667: Bako Ersebet és Bako Borbára Asszszonyak(nak)k ... jobbágyi őkrötlenek és szegények s tehetetlenek lévén meg nem építhetett volna^a [Gyalakuta MT; Ks NN. 25. — ^aA malom]. 1662/1687 k.: ha el fogynának ā Csofalvi Vraim, annyira hogy ne(m) száthatnának őkretlenek lennének, ne erőltessék őket szántásra [Msz; MMatr. 182]. 1664: A' fa bért a' Praedikátornak Mesternek úgy vittük ab antiquo, hogy az őkrötlen ember vāgni segített fāt az őkrős embernek, s jo el vehető szekér fāt vittek [Somosd MT; i.h. 88]. 1675/1687 k.: Proventus Pastoris ... ād ... Garas pénztt minden ember vagy őkrős vagy őkrötlen d. 6 [Csejd MT; i.h. 291]. 1677 e.: Proventus Pastoris ... ād ... Fāt két házias ember egy szekérrel ... ha pedig az őkrötlen fellly haladgya az őkrős embert, kettő adgyon egy szekér fāt vagy d. 12 [DobLev. V/234]. 1722 k.: Mind őkrős őkrötlen emberek edgy edgy szekér fāt^a az őkrötlen emberek fájának harmada a Mestere [Tancs K; GörgJk 87. — ^aAdjanak]. 1768: A zab bért ... ilyen formán fizetik. Akiknek zabjok terem tartozzanak harmadfél kalongyával ... Az őkrötlen emberek p(e)d(ig) Zabért és fáért tartoznak 18 ~ tizen nyoltz Pénzt fizetni [Abod MT; MMatr. 197].

Szk: ~ *jobbágy*. 1740: A' Runki és Nagj-Oklosi Szegény jobbágjok szolgálatjok(nak) rendi ez; Van(na)k a' Gy. Sz. Királyi határon bizonyos darab földek szakaszok(an), melljeket tartoznak ōk kétszer meg szántani és edgyszer elboronálni, melljet az ő edgyügyü ekéjek és marhájokkal minthogy nem vihetnek végben, készpénzen szoktanak ekéket és boronákat fogadni ... Ezen pénzben pedig mind az őkrős, mind az őkretlen jobbágjok szoktanak contribálni, és ezen pénzes szántást tartják el pusztulás(ok)nak nagj okának [Runk TA; Ks 89] * ~ *zsellér*. 1767: őkretlen zsellér Bánffy János [Csapó KK; Berz. 3. 7. C. 6].

II. *fn* őkrrel nem bíró gazda; gospodar/žaran fārā boi/care nu are boi; Bauer/Landwirt ohne Ochsen. 1687 k.: Proventus Pastoris ... marhátlan őkrötlen fél bért ad ist két vékát^a [Geges MT; MMatr. 173. — ^aBúzát] | Proventus Pastoris ... Az őkrötlenek egy-egy nap kaszálnak, az özvegyek fel gyűjtik, az őkrősök bé horgyák [Karácsonfva MT; i.h. 77] | Az őkrötlenek delig kaszálnak, Az özvegyek fel takarják [Vaja MT; i.h. 107]. 1722 k.: Proventus Pastoris ... Az őkrötlenek kaszálnak, az őkrősök be hordgyak [Er-

dőcsanád MT; GörgJk 129] | (Ad) Mind őkrős őkretlen edgy-edgy szekér Fāt [Péterlaka MT; i.h. 117].

Őkrőske kis őkr; bou mic; kleiner Ochse. 1595: Jo eőchejm ket eőkrechket hizem adhattok tizen hat eőkerbeól az gazda azon(n)ak, de ne adgiatok az Jőuaba, hane(m) adgiatok ket eőkrechket [UszT 10/59]. 1604: Zola alard matene hog' uarna egj keueseg es meg agja mert hat őkrőchykey uagjon es ha azt el uezi nem elhet el [i.h. 20/207 farkas laky mihalj zent kiralj vall.]. 1708: Kemecei uram igen szegény-legény, négy őkrőskeje, vagy két tehene [SzZs 505]. 1748: vólt Ferenczi János Uram(na)k 6. őkrőskeje [Torda; Borb.]. 1757: két Őkrőskét vétettem Rhf. 20 xr. 20 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 114a]. 1769: két őkrőskét vet [Nagyercse MT; Told. 3a]. XIX. sz eleje: Két roszt őkrőském vagyon tsak [Zágor KK; Hr]. — L. még RettE 243.

Őkrős I. mn 1. őkrrel bíró; cu boi, care posedă/are boi; mit Ochsen, Ochsen besitzend. 1587: Harnadzor kiuanüük aztis hog az melj sojnk az portusson leznek, azoknak az pajtakban valo be hordatassara az oth lako eokros embereket rendelje Nagod [GyK A dési cellérek végezése Gyulafi Lászlóval]. 1609: Vistay eőkreös emberek ... Minden vetemeniekből az Dezmat megh attak [Vista K; Sennyei 47/11]. 1643 k./1687: Proventus Pastoris ... Fa edgy edgy szekér fa minden embertől a' kinek őkre vagyon. A' kinek őkre nintse(n) fa vágással tartozik az őkrős ember mellett segíteni [Moson MT; MMatr. 262]. 1722 k.: Proventus Rectoris ... Minden őkrős ember ket őkrü Szeker fat^a [Olves MT; GörgJk 179. — ^aAd]. 1737: Minthogj eddig Nms Városunk feles Expensát tött és sok munkát vitt végben(en) ... Malmunk gáttýának eppittetésén(n) ... Concludálta a T. N. Tanács és Universtitás, hogj minden lovas és őkrős atyánkfiak, azonn gát eppittetésére vigjen(e)k ágat Cur. nró 1/:1 Tővissert Cur. nro 1/:1 [Dés; Jk 485]. 1771: az őkres emberek meg nem engedték, hogj az le vágatt fákat meg olvassa és számba vegye [Nagymuncsel H; JHB 93. XIX. 6]. 1791: Ez holnap^a az őkrős Emberek robottába Csinyáltak 30^b [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir. — ^aDecem. ^bTi. napot].

Szk: ~ *gazda*. 1843: Hogy ōk a kérdésben forgó munkára május 6-án kirendelve nem voltak, de egyrészt mint őkrősgazdák nem is rendeltethettek, mert olyan munkára rendszerént csak gyalogszeres, azaz igavonó marhátlan embereket szoktak küldeni | Az őkrős gazdák megmaradtanak ugyan az 5 forint 12 krajcár évi taxafizetés mellett, de ezek számába soroztatott minden olyan bányászgazda, bár egy őkre se lett légyen, akinek négysekeányi szénát termő helyénél több volt [VKp 118, 127] * ~ *gazdaember*. 1737: Mivel Ns Városunk Rosa Hegj alatt lévő Malmának nagy ruinája fog immineálni, ha p(rac)ie nem Curaltatik ... minden Őkrős és Lovas Gazda emberek, most legközelebb a jövő Hétenn ... eg(g)j eg(g)j Szekér vagj Szán tövissert vigjen vagj vitessen [Dés; Jk 470a]. 1774: Néhai Groff Eszterházi Ideitől fogva apadat ezen Teszág ... a pedig attol van hogy a Tisztek a jo őkrős Tehetős Gazda Embereket Dátumokért Udvar Biráknak, Vintzelléreknek, koltsárok-nak tészik s az Szegény Emberek vonnyák az Igát, az kiknek nints annyi Marhájok [Keszű K; KS Conscr. Bartha János (40) jb vall.] * ~ *jobbágy*. 1620: Latuan ... az varos Cziwreos kertenek karos voltat, hogj keőrníwlette ninczen seővenj Azert Ispan vrajmek ... az Eőkreös Jobbágjokat be hozzak ... ahoz teob elegedendo tamasz es karo fakat, es

vezető vaghiának és hordgianak az Varos Erdejereől [Kv; TanJk II/1. 298]. 1640: Eökrös jobbágyok ... Gyalogh szeresek [Fog.; UC 14/48. 2–3]. 1785: mind menőleg mind jövőleg szer felett valo Tereht rakott az ökrös Jobbágyok-(na)k Szekerekre [M.bikal K; KLev.] * ~ *szekeres*. 1592: Az Eökreos zekeresek [Kv; Szám. 5/XIV. 970 Eppel Péter sp kezével] * ~ *szolgáló ember*. 1826: meg szégyenített reá fogások az is, mintha Néhai Férjének 5 ökrös szolgáló emberei valaha lettenek volna [Ne; DobLev. V/1114. 9b] * ~ *zsellér*. 1827: Az ökrös zsellérek hordattanak trágját [M.köblös SzD; BetLt 3].

Vö. a három-, hat-, két-, négyökrös címszóval.

2. ~ *telek* ökrrel rendelkező gazdaság; gospodărie cu boi; Wirtschaft mit Ochsen. 1839: Mindhogy Méra Gligor két jo ökrrel szolgál, s' ezen szolgálattázhaz képest illendő kaszálókka nem bir midőn mások ökrös telkeket bírván ... tehennkel kívánnák nyomorgatni az Udvari szolgálatat ... illő ... hogy telkeket is szolgálattázhhoz képest bírjanak [A.szentmihályfa TA; Bosla. B. Miske Ferenc nyil.].

3. ökr vonta; tras de boi; von Ochsen geschleppt. 1829: Mentől több Létzet küldgön Ked bé a megnyit gondol hogy az ide valo Hat ökrös béres Szekér el hozhat [Ergirolt Sz; TSb 5].

4. ökrrel végzett; făcut/effectuat/prestat cu boi; mit Ochsen geleistet/durchgeführt/gemacht. Szk: ~ *napszám*. 1853: a' két napi héti szolgálaton kívül, melyly vagy tenyeres, vagy ökrös napszám volt, egyebet fizettek? [Mv; Újf. 2 Soos Josef lev.] * ~ *szolgálat*. 1824: A Dobra Vidéki Krajnik Vr kezénél lévő Robot Restantiakul, és ökrös Szolgálatrol valo Regestromak | A Dobra Vidéki krajnik Ur mind Robot ugy az ökrös szolgálat Restantiakból pénzt incássálván a Perceptoratusnak bé administralta ... 314 flr. 2x [Déva; Ks 106. 99].

II. *fn* ökrös gazda; gospodar/țăran cu boi; Landwirt/Bauer mit Ochsen. 1687 k.: Proventus Pastoris ... Az ökrötlenek egy-egy nap kaszálnak, az özvegyek fel gyűjtik, az ökrösök bé horgyák [Karácsonfa MT; MMatr. 77]. 1765: (Kötelesek) Ugy az Ökresek mint az gyalog szeresek rendre bort vagy Palinkát egy egy edennyel ki kortsomárolni [BfN Nagyfalus cs.]. 1785: A' Házos Emberek(ne)k Feleségeiketis, mind az ökrösökhét, mind a gyalog szeresekétt fontattya, Rostáltattya, s egyébb szolgálattais hajtattya [M.bikal K; KLev.]. 1786: Az ökrösök Pünkösöd előtt kezdették Papját szántani még ma végezték el s nékem azután gyalog szert nem töltöttek [A.boldogasszonyfa U; SLt 17 Antal Marton lev.]. 1794: Az egész Csehi Ökrösök között tsak a varsotziak Csinalták ki az olfát | A Jozságbeli Ökrösök pedig az ki adott rendelés Szerent most ezt dolgozzak [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1795: mi ökrösökhül szántattunk s kevertünk [Msz; BfN Conscr.]. 1834: Most tseplik a gyalogosok a tavasz buzát az ökrösök Nádát vagtak és hordoztok [F.zsuk K; SLt évr. Déak Ferenc P. Horváth Ferenchez]. 1840: mű ökrösök semmivel egyébbel nem tartozunk, hanem a' hányan vagyunk külön külön a' magunk erőnkön nyoltz nyoltz napot szántani [A.esküllő K; RLt O. 2]. — L. még VKp 127.

◊ Hn. 1640: Eökreös n. szeőleő hegyben (szö) [Gyf; EHA]. 1685: Eokrös alat (e). Eokrös alat valo helib(en) (sz) [Szemerja Hsz; EHA]. 1690: Az ökrösben (sz) [Marosszirmre AF; EHA]. 1700: az Ökrösön [Zágon Hsz; HSzjP]. 1702: az Nagy ökrös n. hegyben (szö) [Gyf; EHA]. 1729: Ökrös mezeje [Bita Hsz; Szentk.].

Ökrös szekér car/căruță cu boi; Ochsenwagen, Ochsenkarre. 1595: Ez 9. szekeresnek Biro W. Akarattyaol Attam az zokot fizetesnel keüesbet, miért hogy az mjnemű 2. boroczkat Zillahlol 6. okkres z(ekere)ken hoznak: Az mj zekeresünk (!) 12 ökröt fognak eleiben: És így akaryak el vinny ... És ezért defalcaltat ez az fizetes [Kv; Szám. 6/XVIIa. 306 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1726: Tizedes Atyánkfiái magok Tizedgyekből rendellyenek két két ökrös szekereket [Dés; Jk]. 1809: Horvát Imre két ökrös Szekérrel Segesvárra járván Frospontia (!) eszt Quietalya Szabo Ferencz (így!) [UszLt ComGub. 1612]. 1823–1830: az urak elmentek az hintóval, mi is az ökrös szekérrel beérkezünk alkonyadotba* [FogE 113. — *Mv-re].

Ökröz ökrörnek szid; a face (pe cineva) bou; jn zum Ochsen machen. 1749: hogj Pálffy Ferencz uram ökröszte és Disznoszia volna Pálffy István uramat nem hallottam [Tarcsafva U; Pf].

Ökrű (vhány) ökr vonta; tras (de un anumit număr) de boi; von (einer bestimmten Zahl) Ochsen geschleppt. 1598: Zabo Mihaly uite Azzonjunk marhaiath 10 Eökreő zekeren Desre ... f 3/— Magiary Mihaly uite Azzonjunk marhaiath 10 Eökrű zekeren Desre ... f 2/50 [Kv; Szám. 8/V. 154]. 1722: aszt az terribilis öreg Gerendákat 8 ökrű szekeren kel vinni [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

Vö. a hat-, két-, négy-, nyolcökrű címszóval.

81 ige 1. gyilkol; a omorí/ucide; töten, ermorden. 1585: Mikoron kj hozak ... az Juhazokath, Monda az pap zolgaia, Jstenertt wlietiek ezeketh, mertt ezek veztenek minkett vgian Jstenertt kér vala hogj meg colliwkk | azt monda, collietiek wkett ... mert ezek az harom az en gilkosym [M.valkó K; KP. Jmreh Gaspar jb vall.]. 1590: mikor immar eynek chendessegebe Jtünk volt. Vargias főlua-ba ... hallok az J: szauat, kialtuan mondia vala: Noh hozza az lopo beste lelek kuruakhoz es Eöllijetek őket [UszT]. 1604: wgy wöm Ezembé hogj lowaz andras foga meg ... sipos Janosnak az kezet, Riazkottak hogj öld öld őket wgi mond [i.h. 18/129 Sipos Balas Nagi Soljmosi lofw vall.]. 1606: Tudo(m) azt hogj az Gyermekek kezdenek kialtany hogj ki Jönenek mert esmegh eölik Pal myhalt azon ky futek latam hogj igen vzik Pal myhalt egy Darab fa kezben [i.h. 20/190 Kadar Peterne Vagasi vall.]. 1657: Voltunk Isten kegyelméből mi szabadosabb állapottal; de az ellenség, ha erdőre ment élest keresni, az tótság ölte, hordotta őket [KemÖn. 238]. 1690: Ment az tatár-török tábor Bonczida és Iklód tájékára ... Pusztá-Csán, Komjácze, Túr, Koppámban sok praedálást töttek, embereket, asszonyokat vagdaltak, ölte asszonyokat, leányokat paráznaitottak [SzZs 719]. 1774: üsd, verd, öld az kö teremtetett, mert Urunk meg adgya díjját [Udvarfva MT; Told. 44/47]. 1784: a Motzok ... a nemeséget is kit elől hátul találunk ölik, lövöldözik [Hurm. XV/II, 1759 Clemens Kozma zarándi viceszolgabíró Franciscus Szotoczki vaskohi tisztartóhoz]. 1843: a' verekedés el telte után ... Szabo János azt mondotta: — hát ha meghalt volna, — egy gaz Ember döglött volna meg, könnyen ki fizettem volna: — ugyis Dösen szabad ölni gyilkolni, — mert nints Igasság [Dés; DLt 586. 10].

Szk: ~ *vág*. 1584: Jstwan Zakal B(ene)dek zolgaia* ... fel chattanak a' kathonak es Monda egy Magos feierbely, Eold vagd az Neste lelek Curwfafat [Kv; Tjk IV/1. 312. —

*Valija]. 1604: menek ki a berczre wigiaznj weczke föl], hat mind el leptek az raczok az falut, az nepet Jgön ölik wagiak [UszT 18/139 Jrolmos Lukaczj weczkey lofw Ernber vall.]. 1632: erősen vagdal uala be az ablakon: Hogi lüd eöld vagd az esse lilek kuruakat ugjmond [Mv; MvLt 290. 78b]. 1759: Azt is beszélük, hogy annyira confundálódtak az öfelsége népei a muszkával, hogy végtére egymást ölték-vágták [RettE 82] * ~ ver. 1773: Szotyori Uram ... mondotta Ne hajtsatok réája ... akár kit kaptak ott jertek öllýtéek Verjétek ontsátok ki a Véreket [Felgyógy AF; WH].

Sz: 1710 k.: Visszajöve Tige Balásfalvához ... lön a holdvilágí mészárlás, mert harc nem volt, egy német sem vészett el ... a székelýt, valamint a berbécsét, úgy ölték közel ezerötszázig [BÖn. 965].

2. öltén ~ egyre gyilkol; a uicide/omorí neíncetát; stets/unauhförlích töten. 1703: három companiát commendóroz ... Rabutin, kik igen fenék és a városi embert csak öltén ölik, minden büntetés nélkül [Kv; KvE 242 VBGy].

3. (halálra) kínozt/ver; a omorí ín bátaie; zu Tode quälén/fohtern. 1804: az Bátyám fia bé jövéen monda Bátyám Vram jöjjön mert Kudor Pistát az oláhok a Kortsomán Nyisztort Silipnél ölik [Farnas K; KLev. Barta István (48) jb vall.]. 1849: jo is volt hogy ott nem voltam, mert ugy nekemis meg gyült volna a' bajam, mivel én semmi képpen nem engedtem volna hogy öllyek, és kinozzák Cseh Uréket [Héjasfva NK; CsZ. Todorán Atyim (54) vall.].

4. (állatot) elpusztít; a uicide (animale); (Tiere) töten. 1585: 17 Aug: Az Chyganok Ebet eöltek fizette(m) nekyk 59 Ebtől Egy Ebtől d. 2 tezen f. 1. Masnap esmet myngyart Ebet eöltek az Chzyganok 34 Ebet byro vram akarattyabol fizette(m) d. 60 [Kv; Szám. 3/XXII. 75]. 1595: 26 Augusti Az cziganok eöltenek 48 Ebet, attam nekik f — d 96 [Kv; i.h. 6/XVI. 22]. 1620: a fal alatt* kün valami puskás darabontok — kékesek, a verőfényen tetvet öltének [ETA I, 124 NSz. — *A pozsonyi vár falai alatt]. 1710: Septemberben penig Molduvából számtalan sáskák jövének ki, kik a napnak fényit sokaságokkal befedték, és az országot egybenjárták, mindenféle zöldséget megettenek, végre Kolosvárnál egybengyülvén mindenfelől, egymással megvittanak az aérben, és oly dühösséggel marták, ölték egymást, hogy a földre lehullván, nagy darab helyen bokáig jártanak az emberek a holt sáskák között, s ott bűzhöttek egyben ... egy tóban a kigyók, békák egymást szörnyűképpen mardosták, ölték úgy, hogy a víz is megvéresedett tőlök [CsH 443]. 1716: nem tudom a' Menyete vagy mi, a' szép Pulykákot igen öli régel csak halva találja a' Majorne, már harom etzaka harom holt meg mind a' Nagy Kakas köver pulykák voltak [Méhes TA; ApLt 2 Makkai Mihály Apor Péterhez]. 1842: Vettem bűdöskövet méhek ölni 30 xr [Görgény MT; Born. F. Vc].

Sz. 1836: a' Fiscus mind kettőjékbe bele kötve, a' Fel-sőbbség rendeléseinél fogva Raboskodtatta, de ugy mind mikor a' Rákot a' Tóba ölik, mind ketten Szerelmesek edgy helyt voltak, és réájok valo nézt nem volt büntetés [KLev.].

5. (állatot) fogyasztásra) levág; a táia/sacrifica (animale); (Tiere) schlachten. 1692: ki mentünk az Török buzankban, az szeplaki Disznokat ugj eöltük, vertük, perseltük, s ettük ... Giller Peter es Janostis lattam hogj perselte s darabolta [O.szentlászló KK; SLt AF. 20 Oprian Thodor (35) vall.] | Műkis ettünk affele Szeplaki Disznok husaban, de mű magunk nem eöltünk edgyetis [uo.; i.h. Hincze Karacson

(25) vall.]. 1748: innen hajatott fel Magyarósra sertéseket hizlalni a makra, és azokból ölt háza szükségére, s elis adott benne [Torda; Borb.]. 1823–1830: ahányszor sertést ölt, annyszor küldött egy-egy tányér pecsenyét [FogE 282]. 1847: mű ... ezután öllünk sertést, ezután lesz a' jo élet — disznosággal [Kv; Pk 7].

Szk: ~ni való (állat). 1647: Vagion Teremiben Geolye Diszno No. 11 ... Eolnj valo No. 5. Artan esmet magnak valo No. 11. Kan vagyon No. 9. Geolye No. 30. [Nagytere-mi KK; BK 48/16]. 1717: Semminemű mészárszékre ölni valo állatott az egy ökör s tehén huson kívül az hentesek-nek ... nem szabad árulni [Mv; APol. 47]. 1748: Azt nem láttam hogy a' Piaczon vett volna ölni valo sertéseket, hanem magá(na)k elég lévén, azokból hizlalt felesen [Torda; Borb.]. 1796: A Koltárnál vagyon Pujka Fiu 54. Pipe 13. Csirkék 31 melyek között 7 ölni valo [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

Öl fr 1. poalá; Schoß. 1584: Lakatos B(ene)dek vallia, Azzal teobity hogy a' giermek eölebe volt, es eolebennis si-kattak, es eo maga Ne(m) zolhatot Zemewel latta hogy az Ablakon vgy leot be mint eg Arniek de Ne(m) esmerhette ky volt, hane(m) vgia(n) valoba volt gianosaga az vargane Anniaira [Kv; Tjk IV/1. 277]. 1597: Bagiony Pether Biro vram zolgaya ... wallia ... az petlendi hataron az kochirol le zalla veres Pal ... az masik kochira ewle akin Chizarne ewl wala es az eolebe alwek mind egi falkaigh [Kv; Tjk VI/1. 82]. 1629: Nagy Andrásné Erzsébet asszony c.j.e. fassa: Láttam azt hogy egyszer házokhoz mentem vala Varga Mihályéknak, hogy az tűz előtt az karszékben ülnek vala s az fél lába Varga Mihályénak az katonának az öleben vala, az jobb keze penig az katonának az asszonnak az lába között jár vala. Úgy rántá osztán le az katona az ingét, szoknyáját az asszonnak, mert felfordította vala az térdéről [Mv; MvLt 290. 250 átirásban]. 1639: latta hogi fel fogta volt az inget Szekely Janos Szekeli Istuannennak, s hatra rantotta, az eoleben, de eö azt nem latta hogj megh czele-kette volna neki [Mv; i.h. 291. 177b]. 1718: Majla Kurke Feleséginek Kurké Annának Fattya vetése it az Nemes Szék Szinin Constál, az Fiu fattyais az öleben lévén [Fejér m.; Ks 90]. 1736: (A vádlott nő) fatealta, hogi akkor is ölib(en) lévő Gyermeke parázna ágiból való; azért ... kö-zönséges helyenn a Pelengerb(en), Hóhér által meg-tsapat-tassék, és a Ns Városról; sőt az hattárrólis extermináltassék ... E felett hogy Istennel és az Eklésiával reconciliállyon maga Religioja szerint, Deliberáltott [Dés; Jk 269b]. 1780: Láttam egy hajnalban Nagy Falusi Lovász Josit egy meg terhelteett Lovál ki menni az udvarbol, lévén a Lovan egy nagy iszák tele, az öleben pedig egy szép Sugár Flinta ... de az általvetőben mit vitt légyen azt nem tudhatom [Bethlen SzD; BK. St. Butzi (35) tt vall.].

Szk: ~ébe hajt. 1582: Vrsula Bere Ricta Antony Zeoch ... fassa est ... kerem Luczat hog az femben (!) Nezzem, mikoron feyembe Nezne enys az Lucza eoleben haytam az femet (!) [Kv; Tjk IV/1. 38] * ~(é)ben tart. 1689: látta(m) szememmel hogy ... az öleben tartotta Desányi Radul az Aszszonyát [Kopacscl F; BK. Vlád Muntyán Léánya Alixa (18) zs vall.]. 1851: Titi ... még a' tulon tulis eleven, jo kedvű, alig lehet ölben tartani [Kv; Pk 7] * ~ében ül. 1614: Tudom bizonyoson hogy eleggő zerelmeskedett az feyedelem Bathori Gabor eyel és nappal Imrephi Janosne-wal ... Az feyedelemnek eolebe(n) wlth czykolgattak eölelgettek egymast Imrephine Azzoniommal [Nsz; Vlt

53/5267 G. Virginas de Ratisbona (25) vall.). 1639: Azt lattam hogy az hiuba(n) el iöttek az legeniek ott ittak s eöttek az Aszoniom az legininek az eoleben ült [Mv; MvLt 291. 196a]. 1733: az Ura az Inctának azon legény ölében találta ülni, ugj Sokzor ajto bé zarolva együtt enni s innya [Dés; Jk]. 1785: (Nyegre Blagny) mostani Felesegit ... Utzuj Gavrillával lattam együtt Csokolodni ölib(en) ülni s együtt innya [M.nagyzsombor K; KLev. Anna Soproni cons. Georgii Ugrán (40) vall.] * *~ébe szorít*. 1723: az Bödi Timofi házánál mulatoztunk s ittunk ekkor lattam, hogy Timofi ... Marika névű Aszszony emberel Tréfálódott, az öliben szorította [Szásznyires SzD; Ks 27. XVI] * *~ébe tesz*. 1719/1724: az két száz forintokat Velünkis olvastatta fel Banhaziné Aszszonjom, fel olvasvan egj keszkenőben kötök, es az Szilágyi Sophia Aszszonj ölibe tévé [Torda; JHb XIV/6. 62]. 1737: Darabant Kata egész éjjel ivott az én házamnál a Strása mesterrel egjütt szerelmeskedtének, csokolódtanak, s az öléb(en) és az lábára vagj czombjára Tötte 's ott Tartotta s ölében szorongatta a Strása mester Darabant Katát. Viszont Drabant Katais csókolta az Strásamestert [Szásznyires SzD; Ks 27/XVI.] * *~ébe ül*. 1589: hazanal Eorben Melegb bort Ittak az tewznel Es az Azzony fel foga Zoknyaya es Inge allyat ... mi nizzewk vala hogi az Mezitelen testivel vgi Ewle az Matias deak colybe [Alör SzD/Dés; DLT 226] * *~ébe ültet*. 1894: te csak olyan ártatlan gyerekekkelüly ember vagy most is, mint mikor öledbe ültetted Rózáat a madarasi házbán [PLev. 170–1 Petelei István Jakab Ödönhoz] * *~ébe vesz*. 1584: Ersebet Lakatos B(ene)dekne vallia ... Eyel siny kezde egy három ezendeos gyermeke(m), fel vgróm eyel hozza es eolembé veóm, és Eolembéis Rettenetesen Sirt [Kv; Tjk IV/1. 277]. 1653: Magamnak is jut eszembe az, hogy az ölibe vett engemet [ETA I, 36 Nsz].

2. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: *~ébe (el)vesz* karjába vesz; a lua in brațe; in die Arme nehmen. 1582: En fylep Janosne magdala aszon hytteöm zerent vallom hogy ... Jamborb ferfiyat Nem lattam egyet Igyarto georgnel amynyt feleségeul bant mert zememmel lattam hogy felesége öleiben uötte az ember es ugy uytté ky [Kv; Tjk IV/1. 58c]. 1629: az katona az eöleben veszi aniamat ... s az agyra viszi s ugj jaczodnak egj massal czecit miet megh szopta, teiet markaba fejte s megh ita az katona [Mv; MvLt 290. 152b]. 1718: az Utrumb(an) fel tét major ház éfel tajban ... éppen az közepin gyult meg ... mingyart eszre vettem hogj meg gyult ... az edgyet mast mingyart ölömb(e) veven azzal ki futatta(m) az hazbol [Branyicska H; JHb Fülei Csak Ferencz gondv. vall.]. 1810: én vettem fel az ölömben [Dés; DLT 82.]. 1823–1830: egykor az utcán az házajtóban állván, a verbunk ott ment el, a verbunkos hadnagy felvett az ölében, elvitt a szállására, mutatta a csákóját, hogy azt telitölti dióval, piszkotával [FogE 78] * *~(é)be fog* a. 'ua.; idem.' 1584: Tot Caspar vallia ... Iznak volt az korchoma(n), ot penig egy Azont meg rezegitet Segeswarat, ez Andras, Es eolbe fogta, es egy vizen vitte Altal [Kv; Tjk IV/1. 350]. 1710 k.: meglón a választás; Teleki kihozá az ország közé a gyermekeket ... s tevé az asztalra. Lón nagy „vivát” kiáltás háromszor. Fogá ismét az ölébe, s békisérők országul az atyjához [Bón. 738. — "II. Apafi Mihályt]. — b. karjával átfog; a imbrátisa; uarmen. 1687: Komsa Markis vet volt egy karot közelgetven Many Hertsgajhoz, levele a' karot öliben foga Manyt [Huréz F; Szád. Raduly Mark (70) jb vall.] * *~ébe hanyatlik* a cádea in brațele cuiva; in js Arme

fallen. 1630: az mikor en be menek az hazba(n) akkor immar, az Andras Deak eölebe(n) hanialtot vala Nagi Gergely [Mv; MvLt 290. 196a] * *~ébe kap* karjába vesz; a lua in brațe; in die Arme nehmen. 1584: Keomiwes Imrehne Ersebet Es Eotweos Peterne Anna valliak ... a' varganę Annia ... Nagy haragal így zola ... De meg zoktátok thy hogy a gyermekeket eoletekbe kapiatok zellel hordoztatok, es mikor a' chorda be Jeó Altal vizitek keoszteok [Kv; Tjk IV/1. 280–1] * *~ében hordoz* karjában visz; a duce in brațe; auf den Armen tragen. 1723: Ezt az Hugomatt tartottam is sokáig ... kicsin lévén mind az két szemével meg vakulván az ölemben hordoztam, az Német Borbélyhoz [Kv; KvRLt VII. 18 Miszti Eötvös Pál végr.]. 1823–1830: Esztendeig classisban nem jártam, hanem csak a Szigeti háznál tanultam. Eleinte a szolgáló hordozott fel az ölébe [FogE 79] * *~ében tart* karjában tart; a ține in brațe; in den Armen halten. 1618: ezen nap hozák bé ide Gombos Andrást is, egy eleven özet tart vala az ölében egy ernyős vacok szekeren [BTN² 174] * *~(é)ben visz* karjában visz; a duce in brațe; auf den Armen tragen. 1568: Margaretha vxor Johannis Thuri ... fassa est ... soha o ne(m) latot ferfiat ky olyan zwe zerent bant volna feleségewel mint ez gruz peter ez azzonnyal bant. Mert minden nap haro(m)zor ferezette meg napiaba az ferdoe penig olebe witte [Kv; Tjk III/1. 146]. 1586: Zabo Marton wallia, Latwan Grusz Leórinczet hogy veres, fogham karoly Istuannal hogy haza vigiwk, es vgja(n) Eolbe viweok haza [Kv; Tjk IV/1. 546]. 1701: egj Papedsi ember ... adott hirt az Asszonyok(na)k hogj utánnak járnak az Deakok s latamis az Asszonyokat ... hogj mentenek az gyermekeket ölökb(en) viven az Papedsi erdőn fel az Urakot keresvén [Keresztényalmás H; Szer. Togyer Mirás (30) jb vall.] * *~(é)be ragad* karjába vesz; a lua in brațe; in die Arme nehmen. 1810: az ölömb(en) ragadván [Dés; DLT 82.]. 1855: A szakácsok felajdulására az öreg cigány pecéz dorombolva fogdossa fel a kiszabadult kopot és agarat és ölbe ragadva hurczálja ketreczökbé [ÚjFE 266] * *~ébe szorít* karjába szorít; a stringe in brațe; in die Arme drücken. 1583: Nag kialtással ki futa Biro Mihál felesége, es monda hogy Az vra az eo Zolgaló leankayat Eolebe Zoritotta volt es gonosságra fogta volt, kyn Rajta kapta [Kv; Tjk IV/1. 141] * *~éből kiejt* karjaiból kiejt; a scăpa din brațe; aus den Armen fallen lassen. 1820: a Báro Ur ... Más naprá azomban várokozni nem akart ... Magával a Báro Urral ... az Inassal, Sorbán Jakabbal a' Gráditson leindulánk, még a' Szegény néhai Báro Ur az lsten nyugossa meg, minthogy már Szürkület felé vala, félvén hogy talám az utomba állott dorontsokba meg botlam s' Fiatskáját ölömből ki ejtem, a dorontsokat lábom elől maga páltzájával el hengergette [Várfva TA; JHb 48 Bontz Mária Szalamári Samuelné (37) vall.].

3. ár. kb. vki szerető/óvó karjai; brațele ocrotitoare ale cuiva; die schützenden Arme von jm. 1662: Nem volt itt az erőtlen vénségnek semmi tekintete, avagy valamely méltóságnak becsülete; nem volt a gyarló asszonyállati nemnek semmi kedvezés, a vénék együtt az ifjakkal és az ifjak a vénekkel nagy seregenként nyavalyásul megöletnek vala. Ott az asszonyi állat az ő férjének öléből kiragadtatik vala és az ő szerelmes hitvesének szeme előtt erőszakot szenved vala s megöletik vala [SKR 103]. 1767: Gr. Bánffí Dienes megvettvén maga helytelen cselekedetei s erkölctelen megaviselesei miá jobban is a feleségétől, abbéli bosszúságában 13 esztendő leányát^a, ki is az öfelsége annuentiájából gr.

Telek Sámuel úrfinak már desponsálva vagyon esztendőtl fogva, a püspök Bajtay Antal ... és Bethlen Miklós akarattjából militare brachium által édesanya öléből kiragadták hallatlan például s elvivén magával Bethlen Miklós úr, pápistává akarják tenni erővel [RetE 211–2. — ^aAgnest].

4. szerelem ~e pläcerile dragostei; Genüsse der Liebe. 1823–1830: Csodálatos volt az, hogy eminens deák volt, mégis midőn a kancellárián cenzurázott, hogy procurator legyen, rejciáltatott, mert kétségkívül elkorhelyedett a szerelem ölébe [FogE 79].

5. szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: ~be eshetik öltre mehet, birokra kelhet; a se putea lua la trîntă/bătaie cu cineva; mit jemandem handgemein werden können. 1633: Latam aztis hogy egy veresbely ighen igie-kezik vala raita hogy varga Andrassal előbe eshessenek hogy megh foghassa [Mv; MvLt 290. 114b] * ~be esik öltre megy, birokra kel; a se bate; sich schlagen. 1633: kezde Zalkay Mathe az szanto Marto(n) laba(n) kapdosni, es uegtere colbeis essenek es ugy dulakottak egimassal [Mv; i.h. 11b].

6. hosszsmértékegységként (1,9 m); ca unitate de măsură pentru lungime; als Längenmaßeinheit | egyöles mérőrud/lánc; prajină stînjenească, lanț de măsurat; Klatermeßstab/kette. 1713: ez felljebb meg irt rendben. az holott is Unát töttünk fel. az az öl. oljan falu ölös földihez valo rud mely is három ölös [Baca SzD; JHb XLI. 2]. 1732: Minden Orgiakban avagi egy egy ölben három Szebeni Singet kell érteni [O.bogát AF; JHb XXVI. 59]. 1797: Az öl mellyel a Terrenumok fel merettek, három Singes [CU IX. 2. 158].

Vö. a királyi öl címszóval.

Szk: három kolozsvári singgel mért ~. 1722/1814: Minthogy minden mérés elő Számmal declaraltatik, kel érteni három kolosvári Singel mért ölett [Kisjenő SzD; BetLt 1] * háromsinges öl. 1772: A' Malom árkaára oldalaslag folyó patakocskának árka' öl száma három singes öllel 39 [JHbK II/17. — ^aKisfenes és O.léta (TA) határán]. 1792: egy darab kender Föld ... ennek hossza 28. Szélessége pedig 10. öl. mindenütt három Singes öllel mérvén [Márkod MT; MMatr. 453]. 1811: Méretett meg 3. Singes öllell ... azon kis Belső Jozság [Szentimre MT; BalLev.]. 1816: Mértéke ezen Czinteremnek: Kereksege 47, Hossza 14, előtte a' belölle kimaradt kűs Piatznak Hossza 9. Szélessége 10. magának a' Czinterem széless. 7. öl 3. Singes öllel [Vadad MT; UnVjk 187]. 1827: ezen ki Szomszédolt fel hold Szánto földnek az Eszak felől valo végét ... egy három Singes öllel meg mérvén a hossza 25 huszan ötté [Borb. I Várfalvi Fodor Sámuel nemes személy kezével. — ^aTi. öl] * hat sukko ~ kb. hat láb hosszúságú öl. 1798: Lévén ... ő Natságának ... egy benn valo Sessioja ... mellynek hossza a közepin bé mérve 6. sukko öllel találtatott 44 3/4 rész öllek [Ádamos KK; JHb XIX/61]. 1815: egész hossza 33 öl 2. Suk ... 6 Sukko öllel mérve [Bh; HG] * közönséges ember ~e a kiterjesztett két kar hosszúsága (mint mértékegység). 1724: egy kűs cseglecsketől fogva az Sombori Ur(am) reszin valok be szántottak volna három ölnyt közönséges ember öllel [M.zsombor K; Told. 2].

7. egy/vhány ölnyi (hosszúság/mélység/magasság); (lun-gime/adincime/ináltime) de un anumit număr de stînjeni; (Länge/Tiefe/Höhe) von einer bestimmten Zahl von Klaf-tern. 1553: Kerwnk tegedeth es haggywk tenekd hog chy-

naltas myndgyarasth eg koeteleth kynek az hozza tyzen nygh we (!) legen az temerdekegegh anny legen mynth egh nyolc penzes koetel wag mynth ket estrangh [BesztLt 2 St. Dobo de Rwkza Waywoda Trans. a beszti bírőhoz a Bethlen melletti táborból]. 1589: Chynaltatunk egy Keotelet az toronbely Kis harangra vgymint 18 ölt, attünk attol Keotelwereó Jacabnak f—d. 20 ... wettünk az orara egy ketelet 24 ölt tezen az arra f.1 d.25 ezt Ketel üereo Jacabtol [Kv; Szám. 4/IX. 21]. 1593: Hiuatanak minket az witezleó Zalanczj Geórgi es Kemeni Istuan ... Poka falura, es oztank fel keóztók, az zalanczj Geórgi haza, kapuia elleneben egy darab giepet ... mely darab giepbeól, Kemeni Istuannak az w rezeben Juta Neguien haro(m) eöl hozasagara, az zellessegire penigh Tizenket Eöl [Pókafva AF; JHb XXV. 20]. 1623: Az Istallokot lgy zagassak megh hogy mind(en) Istallonak hozza 12 Eoll legyen az az hogy az Egy Renden 6. Istallo legyen 12 Eolny hozzw kib(en) keth Rend(en) 24 Lo terhatt ell [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1652: Vagyon ezen Pincze külső Ajtaja előtt egy hosszú korcsolya ... Vagyon ismét egy bor vono kötél Tizen négy eoll | Az Tömlőcz ku sziklából ki vágot. Mélysége negyed öl ő a föld színig [Görgény MT; Törzs.]. 1694: Gyulai határt ... az ároktól fogva ki a berczigly ... meg mérvén találtaték tizenhét kötél es tizen kilencz öl, a kötélnék vala hossza huszonnégy öl [Gyula K; SLt AH. 1]. 1699: Kilenczed fel öl hosszúságú szekér szín [Szentdemeter U; LLt]. 1719: az Kovacs mellett merettetett tiz rud szőlő ehez a nyilhoz (:mely rudnak két jo őll a hossza:) [Noszoly SzD; IB. VI. 225/24]. 1725: ezen árok ásásához ... hozza fogatott volt és ástotta ... Keczei Uraimék ástották tizen két öllel alább [Türe K; Told. 28]. 1757: meg mérvén ezen Nemes Lako Jozságot ... a meg mondott betűje vagyon negyvenköt öl egy Sing és egy arasz [Szentmihály Cs; Sándor conscr.]. 1781: méretetvén ... hosszára 123 ölköt tézen hossza 400 öleket [Magyaros MT; Told. 76]. 1786: nyilván vagyon az irt Curiának Quantitassa, hogy ... hosszára 31 és 1/2 szélességére ... 19 ölek között határozodjék [Nagyalak AF; DobLev. III/607. 33]. 1810: A Curia közepén egy ... kösziklából kivágotott kirakatlan kut mélysége pedig öt öl [Doboka; Ks 76 Consr. 44]. 1826: Ha a' Tekintetes Tiszt-ség a' pataknak projectalt árka kiásátását méltoztatik parancsolni ... a' megkívántató mélységére, a' mely közép mértékkel egy ölnél törpébb nem lehet, kiássák: szükséges volna Szövérdet is segítségül rendelni, így ... három nap alatt kiáshatná [Msz; GyL]. 1852: Az udvarra bé menő rakot Kő Kapu felek között, egy két felé nyillo kapu, egy öl magassága [Dés; DLT 1248].

Szk: bécsi ~. 1798: Arasz kerületű és 4 Bétsi öl hossz-szúsága csere Czövek [HSzj cövek al.] * kis ~. 1710 k.: Kétfelől vala jó erős lapátos, én bizony nem tudom, hány ember, négy pár fogott lenni; jó hosszú, és közel egy kis öl szélességű volt, deszkáit is belétudván [BÖn. 591] * ma-gyar ~. 1761: Sztanisanak mindenféle Határait ... egy más között fel osztottunk ... négy száz egyenlő részekre, mely rész mindenik(ne)k külön külön áll hossza tiz, szélessége ismét öt Magyar, vagy oláh ölből [Sztanisa H; JHb LXVIII/2. 35] * német ~. 1770: (A jászolgát) hossza ... fel méretetvén 70. Német ölnék tanáltatott [H; JHb XXXI/17. 3]. 1797: a kutnak a mélysége 3 német öl de még bizonyos és jó forrás nem találtatott ... az en értelmem szerént jobnak állítom továbbis asni minsem anyi munkát, hasztalan ugy ki rakatni [Szilágycsch; IB. Fogarasi István lev.]. 1799/1802: (A föld) hossza 70. Szélessége mind két Végin 47.

Német öltöt térszen, és így jön ki belőle, 3220 quadrat öl [Erdősztygörgy MT; MMatr. 146]. 1845: a' Killyeni család ... adott ... Kispál Károly Urnak 5. az az öt német öl szélességű helyet ... 's ezt ... már kiis mérték; miként annak hossza mérő lánczal meg mérve ütött 121 ~ az az száz huszon egy német öl és három lábat [Sszgy; Kp V. 384] * *oláh* ~ → magyar ~ * *öreg* ~. 1732: kereken köből ki rakott ... fris vizes kut, meljből vizet meritnek cserefaból való vas fogantjus, és abroncsos négy öreg öl, tekertes szemű lánczra foglalt vederrel [Kóród KK; Ks 12. I] * *vhány* ~et vet vhány ölnyi (hosszuságot) tesz ki. 1811: Tudok a' Kertekbe egy fát mutogatni ... 'S Bezzeg Tsuda fának ezt méltán nevezem: Ez egy nagy Tserefa, melynek a' volt hire, Hogy kilentz öltöt vét a' kerületire [ÁrÉ 60].

8. területmértékként; ca unitate de măsură pentru suprafețe; als Flächenmaß: kb. négyszögöl (3,596 m²); stinjen pätrat; Quadratklafter. 1679: ada à ben valo jóságból ... vegigh ki menőlegh hat ötlet [Sepsiszkirály Hsz; BLt]. 1732: azon Communis földeket és Labakot fel mérven, mellyben ... Torók Buza és egyéb Tavasz vetes vagyon ... méretetett ... Ezer száz otven öltre [O.bogát AF; JHb XXVII/59]. 1749: a' leg felső mérésbe jüta ... huszonhatad fel ... a' leg alsóba, huszonkettőd fél öl [Hévíz NK; JHbT]. 1765/1770: ezen mostan kezdett Malom ... ha fel épülhet ... a' Mlgo P. Horváth Familia földelből könyen két száz ötletis el szaggatt és veszteget, úgy hogy az Széplaki közönséges revetis el bontya, rontya [Széplak KK; SLt évr. Transm. 229-30]. 1768: A falu szabad gyepei e szerint következnek. A város felől való mezőben az hosszú kert mellett való gyepek három öl. A Kurták gyepei 12 öl ... A Fekete uraimék malma előtt, Bertalan Mihály és János földje mellett, a nádorr bejövő földek végénél való gyepek 6 öl. A Sárfa falu felől való mezőben a Bardócz gyepe 12 öl, a Hosszú gyepe 12 öl, a Csegeylen való gyepek szegletesen 19 öl. A Feketeúgyon való gyepek, a földek között három ölesek [Oroszfalu Hsz; RSzf 134]. 1769: hány Öltöt kaszálattat el [Fejér m.; Kath.]. 1774: Suta Todor ... Negyven öltöt írto [O.léta TA; JHbB 275]. 1788: (A kaszálóból) 56 öl és ötödfél lábnyi jutott ... Suki László urnak [Melegföldvár SzD; SLt XLI]. 1790: a' Nagy Sármasiak foglaltanak el hosszan le végig ... más fél ötlet, ezt vissza gödrözték [Báld K; BLt]. 1828: Ezen ki szomszédalt Fel Hold szántó Földnek az Eszak Felől való végiből ... által ad ... Huszan ött öltöt ... Cserében örökösön Semmi Just Se magának Sem maradekinak Fen nem Hagyván [Asz; Borb. I Aranyas Rákasi Csipkés István ns nyil].

Szk: *négyszegű* ~. 1794: e' szerint fel-mért Kőfalakat quadrát, vagy négy szegű öltökre reducalván térsznek mind öszve 189 quadrat öltöt [Szentmargita SzD; Ks 68. 49. 41].

Vö. a *kvadrát*- és *négyszögöl* címszóval. A nagyságával kapcsolatos bizonytalanságokra I. Bogdán, MMÉrt. (1987) 77.

9. köb-öl; kubik-öl; stinjen cub; Kubikklafter. 1772: Excellentia ... Malmán alol kevésse feles kövek ládczattanak ... és parasztok kö pinczék, kutak Qvartély hazok és egyéb épületekre el hordattanak valami száz ötlet [Ádamos KK; JHb LXVII/2. 375]. 1825: 7 kubik öl kö a hányását hozatalával édjütt 1 öltöt 4 Rf calculalva 28 Rf [Dés; DLt 3]. 1839: határozottat, hogy ezen az őszön a gyalog marhátlán emberek által öltöbe kö hanyattassék, és az marhás emberek a telen szánon meghozzák [Taploca Cs; RSzf 102].

Vö. a *köb-öl* és *kubik-öl* címszóval.

10. faöl, hasábfából kb. négy köbméter (más számítás szerint 3,42 m³); stinjen de lemne; Holzklafter, Faden. 1573: Paisos Illes es az felesége azt valliak hogy Twgiak elteben Kalmar Imrehnek haza Zeoleye, kalmar arwya Negy Iowa vasas zekere hazkeozbely Marhaia Jo Modon volt hazanal, hoga meg holt, vagot faiais eleg volt hazanal ... Meg cokis vettek volt egi eolt az faban [Kv; Tjk III/3. 195]. 1637: Vagjon az vduaron kesz fel uagot, es uagatlan fa, melyet Inteztünk mind Együtt hett Eölre az melyet aestimaltunk ... ad f. 9 [Kv; RDL I. 24]. 1826: Repartitio ... az 1826/7-dik esztendőre meg kivantato Tüzi fákrol ... Escadronos Kapitány Frenko András 11 Öll 1 Fertály ... Strázsamester Kövér István 3 Öll [Egerbegy TA; TLt Köz. ir. 1495]. 1849: ezek hordották el^a ... mely volt harmitz öl, melynek öle ért két pengő forintot [Héjasfva NK; CsZ —^a A fát].

Szk: ~be kirakat 1799 k.: (A fát) szekeren ... szokták hozatni ki rendezni itten ölbe ki rakatni [Kv; AggmLt C. 114] * ~be rak. 1843: Hajtják pedig ... Mind a három helységet Offenbányára a vízből ölfákat kivenni és ölbe rakni, két-három hétig [VKP 132] * ~be rakatott. 1827: a levágott és ölebbe rakatatt Fát gyalagszeresen hordottak [Szind TA; Mészki lev.]. * *bécsi* ~. 1819: millyen drágába jön egy Betsi öll Tüzi Bükkfa [Désakna; DLt 48] * *hosszú* ~. 1799 k.: ha hosszú öle hozzák egy ötlet három szekeren ha kurtába egyet két szekeren ... szokták hozatni ki rendezni itten ölbe ki rakatni^a [Kv; AggmLt C. 114. —^a A fát] * *német* ~. 1842: az Udvarrol egy Német öll fát vittem bé ... a Református Kántor Urni [Bereck Hsz; Bogáts 4].

11. ölfá, ölbe rakott fa; lemne (ásezate) in stinjeni; Klafterholz/Fadenholz. 1827: a mészkiöiek fejszésen és köttel fel készölve nem tsak a levágatt ölekből sott a vágatlan erdőből is a Fanak javát ki szalolván erőszakosan horgyák [Mészki TA; Mészki lev.]. 1840 k.: A Hajtás ... által adja Számtartónak azon Czedulát, melyek mellett ölfát vittének el, s a hány ölről való Czikunst ele mutatt, hogy annyi el költ fel iratik, ugyan annyinak kell percipalni az naprol a Számtartónak is az arrát [Görgény MT; Born. G. XXIVb Csiki Sámuel lev.]. 1852: a' város számára vágattatnak épületekre való fák, vagy öltök [Dés; DLt 180].

12. szénaöl; cantitate de) fin măsurat in stinjen; in Klaftern gemessenes Heu. 1573: Zabo Pal hity vtan azt vallia hoga ... Az azzony eo hozza Ment volt es kerte volt hoga zegitsege lenne az Zena vetelben, Eleozer Mennek Gergel Antalhoz se ott veotenen egy zakast ... onnat Mentenek leorinch kowachnehoz ottis Rea Arwlta egi Zakasra ... Es az Zena Eo Zamara allot, Megh az vey Josa elys koeltolt volt benne egy élet Darochy Engedelmebeol [Kv; Tjk III/3. 307]. 1582: Zena hath eol [Kv; Szám. 3/Vl. 15 Diósy Gergely not. kezével]. 1587: Haznak valo borona fa 95 zal ... Wagon zene Eollet. 9 [Kv; i.h. 3/XXXII. 13]. 1589: kazaltatta(m) ... enny zenat. Az itt valo hatarba(n) ot kün a' Zena fwbe 26 Eol [Kv; i.h. 4/XI. 46]. 1594: Az Somlioi Maior kertben vagjon haro(m) kazalban zena eoll No. 107. Az ket kazalnak zeli es magassaga ket eol az harmadik kazalnak zeli es magassaga masfel eoll [Somlyó Sz; UC 78/7. 15]. 1596: Miert hogy az Varosnak zenaja nem volt ... Veottwnk penzen ez zeren ... Geöncjh Gieörgj majorabol 3 olt ... f 13 d 50 ... az pap majorabol egi eolt ... f 4 d 50 [Kv; Szám. 6/XXIX. 175 Bachi Tamás sp. kezével]. 1600: Megh mérettem Eleo veoligiben az szenat, találta 20 eolnek, beoczwlloettek f 60 [Kv; i.h. 9/XII. 63]

[gyártó Simon isp.m. kezével]. 1687: Széna és Sarju Extractussa. Vajon jelen széna, az mezőb(en) és csűres kertben egész, és felben levő kazalokb(an) öll. 40. Sarju is vajon, dirib darab kazalokb(an) öll 15 [A.porumbák F; Ut]. 1765: az Aszszony szálmája féle 1 Kaszályb(an) 9 ölbén vagyon Gel 500 [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.]. 1776: a' Czikudi Határon ... lévén 6. ölös kaszaj széna ... Ebből attam egy öltöt záhra [Mezőméses TA; WassLt]. 1782: Szalma ... A Felső kaszályban vagyon öll 11 [Déva; Ks 76. IX. 20]. 1791: Sarju ... hatad fél öl [Nagyercse MT; Told. 36]. 1798: A' Nagyságod szénáját még Karátsón Hetiben jó móddal el-adtam, a' kazal 8. öllből állván ölit 20, 20 Rfikon [Torda; Borb. II Kolosvári N. István lev.].

Bogdán, MMért. (1987) 109 magyarázata szerint a szénának (és szalmának) ez a számbavétele onnan származik, hogy a rendsz. 4,5 m széles és 4,5 m magas kazalnak csak a hosszát mérték ölbén.

13. nyaláb; (un) brať (de ...); Bund, Bündel. 1585: Zemet Adam és Warady Imreh ... valliak ... Talalok oth Vuch Jst-want ... es hat feyzewel igen vagia, es lrtia a fakat, es vgia(n) lo Rakas vala hogy Negy ember sem hozhatta volna eoelle vagy terebbe eo maga hatan el [Kv; Tjk IV/1. 391]. 1597: Nagi ferencz ... wallia ... aztis tudom hogy Cantor Pal az Carpitos Peter hazához vit matast eoelle, es nemely adossit azzal fizette meg [Kv; Tjk VII/1. 9]. 1738: Valami vásznat adott volt Lonai Ioseph Ur(am) az én Felesegem-(ne)k hogy be marcsa s' meg mossa, s' azért hozott volt vagy ket öllel az Utrumb(an) megirt haz körül valo kertbol s' azzal szapullotta meg az vásznat [Galac BN; Wlt Lazar Stephan (40) jb vall.].

Szk: ~*lel hord/hordoz*. 1750: vgy hordotta á Sz:Páli Ferentz Uram Erdeiből a' fát öllel a' szekérre, mellyet látván a Sitárok két ökrit bé akarták hajtani Oltyánnak Gírbora [Gírbó AF; Told. 3]. 1758: az Tarloban egy Ember egyebet nem dolgozat hanem öllel hordozta a Botot, Vas-villát az aratók után [Harasztkerék MT; Ks 18. XC. 11] * ~*lel nyalábol*. 1653: Egykorban^a egy gyalog hadnagy minden puskáit, szabályait, botjait és fegyverit öllel nyalábolván, kezembe adá, hogy eltegyem [ETA I, 145 NSz. — ^a1633-ban] * ~*lel visz*. 1574: Stenchel Leorinch ... vallia ... Eouis vyt Konch peter hazához Eollel fát [Kv; Tjk III/3. 398].

14. ~*e* vmiből egy ölnyt számítva/véve; un stinjen de ...; eine Klafter von ... A. vminek egy ölnyi (hosszúságú) része; (o lungime) de un stinjen din ceva; eine Länge von einem Klafter (von etw.). 1772: Az Oláh Létai Malomnak árka a' Malmon alól igen mélyly és munkás lévén becsültetett öle 1. MForintra [Kisfenés és O.léta TA; JHbK II/17]. 1817: a Felső Tractusnak Köfalai, Tüzfalak és Kémények öle a 90f [Kv; Born. IV. 42]. 1821: egy Pintzét ... magam nagyítottam 5. öllel ... melynek tsak az hegy alá valo bé ásásának öliért fizettem 30 Rh forintot [Celna AF; Ks 79. 11]. 1823: A Kötél Verők dolgozzanak eszerént: Egy Nagy Kötélnek ölit a gazda kenderiből tsinálja 3 xr ... A Szárazszo Gyepőnek ölit 1 xr [HSzj kötéilverő al.]. 1845: A Santz áso Czigányok(na)k 89 ol sántzért ölitől 4 xr 5ft 56 x [Dés; KvNJ 20]. 1872: Hajo Deszka 23. Szál 6. öl 4 sug hoszu 16. col széle öles per 15 x [TSb 38].

B. kőnek egy köb-öle; un stinjen cub de piatră; ein Kubiklafter Steine. 1824: A kutbol ki vévendő Kö mellé kell jo épp kö 6 öl ölit fel véve és meg alkuva per 2 f ... 12 Rf [Dés; DLT 424].

C. (hasáb)fának egy öle; un stinjen de lemne; ein Klafter Holz. 1595: Igen szep Tölgy fank vala az Vduaro(n) ... Vagattam igen zep 6. öl fat, és be is rakkattam Czok Janossal, Attam ölitel hogy meg vagya be hordgya es szeppen rakya d 9 fizettem d 54 [Kv; Szám. 6/XVlla. 125 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1681: Az hites polgár és szabados relatiója szerint tanáltatt kész öl vágott, szénné váló fa, hámor szükségére való, ulnae 201. két száz egy öl, melynek ölit húsz-húsz pénzél computalván, tézen fl. 40/20. Ezért Péter János uram fizettetett meg, mi is az dominus officialis kezében inventaltuk [CsVh 102]. 1822: Huszankét öl Fákat tiz forintyával ölit [Nagyernye MT; MvRLt]. 1825: Közép vastagságu fenyő fák fel dolgozásáért ölit 15 xf [Dés; DLT 3]. 1843: Kerpenyes és Abudfalva viszen évenként Verespatakra a tisztek és papok számára 30 öl fát, öliért az, akinek viszik, fizet 12 váltó forintot [VKp 129].

D. szénának egy öle; un stinjen de fin; ein Heuklafter. 1574: Ez elymwlt Ideokban mykor Kalmar Ianos Mayora volna ... az fele zenanak eoilit az kor feleky Embernekis heted fel forinton atta Nyreo Kalman [Kv; Tjk III/3. 360]. 1774: Széna hol, mennyi termet hány kaszály, hány Szakasz, hány Szekér, ölit hogy adták el, mi jöt belőlle, item Szalmából, Nadból, Hársból mi Proventus, vgy Szöllőkötő veszőből ha kévéként el adták ...? [KS gub-i vk]. 1791: Sármasón két szakasz széna lévén azokat magam meg vizsgálom, és árrára bortsátottam, keskenyebb alatonabbis lévén a Gernyeszegieknél egyik szakasz ment 32 V Forinton öle [Strézakercsesora F; TL. Wessenyei Dániel jószág-ig. gr. Teleki Józsefhez].

15. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch. A. vmiből vhány ölnyi (hosszú); (cu o lungime) de un anumit număr de stinjeni; eine bestimmte Zahl von Klaftern lang (von etw.). 1589: Az toromba a chengettywe es ora vereore chynaltatunk 23 öl synort p(ro) f. — d. 7 [Kv; Szám. 4/IX. 22–3]. 1593: egy hatod fel öl jo keotelet weottom, az keozep kapubelj emelczöhöz f — d. 60 [Kv; i.h. 5/XXI. 67]. 1618: Az hid kapura attam harmad fel eöl lanczot ... d. 50 [Kv; RDL I. 103]. 1621: Hogy eo kemek az gialog Darabantokat meg inditak az eles zekerekre veottem eo kemek hagia(sabol) Negy GyeKent f 1/1. Tizenket eol Gyepleot f —/12 [Kv; Szám. 15b/IX. 189]. 1649: az Apa Hidi Malomhoz ualo Erogiato ... Atta(m) az Fiok Garatra negi Eol Gyepleot ... d. 8 [Kv; i.h. 26/VI. 487–8]. 1688: Volt egy Vánjolois ... esztendőnkent abbol szokott jóvöndelmetis percipialtassa Rationistajaval. Ugy mint minden dörczöklödből az kétt kétt eöl Zeke posztot [Fuca F; Alt Urb. 33]. 1791: 6 1/2 Öl harisnya posztonak Meg Ványolásáért 10 xr [H; Ks 108 Vegyes ir.]. 1815: Van az Udvar körül 150 öl otska fedeles kert [Kostesd H; Ks 111 Vegyes ir.]. 1825: 3. öl stakétás kert a Tornázt alatt zölden festve [Szentdemeter U; Told.].

B. vhány négyszögölnyi (terület); (o suprafață) de un anumit număr de stinjeni pătrați; (eine Fläche) von einer bestimmten Zahl von Quadratklaftern. 1679/1791: juta Mohai részre 9. Ház hely után 54 öl szántó föld [O.lapád AF; Törzs]. 1680: ha ... valami modon á megye uraságá-b(an) á cserélt földnek nem maradhatna, a mely öt öl föld adatott volt a Tholdalagi János Vr örökségéhez, redeállyon á megyének [Mezősámsond MT; MMatr. 382]. 1771: innen mindjárt ismét egy végtiben, a' 29. öles darab helyhez még mérettetett 55 1/2 öl hely | Szaniszló György Uramnakis ... tartoztak volna 2. öl földet bonificálni,

mellyet ő kegyelmeis condonála [Fejér m.; DobLev. II/428. 27a, 29a]. 1774: ezeket ... azért hivattam hogy az Héttől szőlőmet mérjék ki, és szakaszszák ki [Szőkefa KK; Ks 66. 45. 17c]. 1818: el járának egy öl buzát ... és ottan ... meg is gödrözök [Vaja MT; Told. 42]. 1821: Száz öl veress szőlő [Dés; Ks 79. 29. 708]. 1848: ha Ürmösi Janos nem akarna rea állani abba az esetben Nyugtátvánt kel neki hagyni hogy mű soha örökre azon két öl helyet nem követellyük [Tarcsafva U; Pf Pálfi Lajos lev.].

C. vhány köb-ölnyi kö; de un anumit număr de stinjeni cubi (de piatră); eine bestimmte Zahl Kubikflaßter (von Steinen). 1717: intéztünk 56// szekér fővenny(ne)k, 6// öl könek ... a Vecturáját hogj praestállya [KvLt I/218 a gub. Nsz-ból. — *Kv városa]. 1726: Alkudtam ... husz öll könek, az monostori Határon való vetésiért ... a' flo: hg: 1 d: 70 [Kv; Ks 15. LIII. 4]. 1759/1772: Melosagos Petki Nagy Boldisár Ur ... Horvath Vonuly nevű Jobbágya, hany öl követ adott számba ... volte több kö hanyassal ados, mint a' menyit számba adott a vagy nem? ... vagy többre eröltették hogy hanyon? [Dés; DobLev. II/435. 52–3 vk]. 1807: a' Rósa Hegy alatt, a' Bongorba, jó lenne bár 80 öl követ hanyattatni [Dés; EHA]. 1876: Az iskolai épület alapjául mintegy 4 öl kö hanyassák [M. bikal K; RAK 325].

D. vhány ölnyi (hasáb)fa; de un anumit număr de stinjeni (de lemne); eine bestimmte Zahl von Klatenholz. 1582: 8 Marty Biro V. hagyasabol weottem egy Eol azzu fat az tanachyhoz oda witelewel eoazwe attam erette f. 1/10 [Kv; Szám. 3/V. 10 Léderer Mihály sp. kezével]. 1590: Elseoben Mykoron. Cardinal Ieouesse volt Attam egy Eöl fath f. 1 d. 20 [Kv; i.h. 4/XXI. 10a Kis István sp. kezével]. 1593: Egy ölj fat weottem az Tanachyhoz Hooz Lukacziw f. 1 d. 25 [Kv; i.h. 5/XXI. 43]. 1723: Czigan Gábor vagott egy öl fát az vekonyaban, Makave György vagott egy Szin rudat [Röd K; Ks 33. II. 57]. 1794: a hétm (!) még eddig Semmit Sem hozának holott a Csehierek ezen heti szolgálatyokra egy öl fát vettem [Szilágycseh; IB. Fogarasi István kezével]. 1809: M Portusra el adattattott 157 öl Fák, és 144. d. vékony Sasak árra ... 835 f 24 x [Déva; Ks 99]. 1832: Az Anyagát lészázására s igazítására ment 70 öl fa és vessző ... 210 f [F. zsuk K; SLT 22].

E. vhány ölnyi széna/szalma; de un anumit număr de stinjeni (de fin/paie); eine bestimmte Zahl von Heuklaßtern. 1576: Byro vram ... adaszon Mostan egy Ewl zenat kywel az Taligas lowakat Taplalyak [Kv; TanJk V/3. 133a]. 1585: Veotte(m) 2 Eol zenat p(ro) f. 5 Esmeg veottem 3 Eol zenat p(ro) f 7 ... Veottem egy darab zenat p(ro) f 4. Veottem 2 zeker zenat p(ro) f. 1 d 10 ... Veottem esmeg 1 zeker zenat p(ro) f—d 60 [Kv; Szám. 3/XXI. 9]. 1586: Megh Jria, Meny Eöll zenat kazaltatot, Es Meny Maradot Zamwetel vitan kezebe eg Summaba megh Iria, Es Meny Eölt Adot penzen el benne hany forintot Arult beleolle [Kv. PolgK 20]. 1592: Az Niomason kazaltattu(n)k mi magu(n)k zamara louainknak harom eöll Zenath, mell Jelen vagion [Kv; Szám. 5/XII. 3]. 1640: Vagion az Varhoz a falu hataran edgy nagy hoszszu reth melirül takarthatik mikor funek io termese vagion eoiven avagy hatvan eol szena, de mostan pörös [Holbáh F; UF I, 722]. 1658: Negyven köből zabom, három öl szénám, harminczhat köből búzám jár conventióm szerint; bár csak felit adassa meg ő nagysága; megszolgálok Kegyelmednek [TML I, 270 Kövér Gábor Teleki Mihályhoz]. 1818: Tutsik

Gergitznek a' Vágó Szinneк bé fédésere adatott 1/2 öl fedni valo Szalma a 1 forint egy szekér [Déva; Ks 103].

F. vmiből vhány nyalábnyi; (de) un anumit număr de braje din ceva; eine bestimmte Zahl Bündel (von etw.). 1699: az verés után ... ott szedett egy öll palcza darabokat fel [Bodola Hsz; BLt 7]. 1763: el mentünk az Utrizált Erdőb(e) s hoztunk onnan valami Sztrunga tsinálására egy szekér vesszőt ... hoztunk annak utánna még Hat öl vesszőt [Gambuc AF; BK. Komán Todor (30) jb vall.].

◊ Hn. 1697: Tiz ölben (k) [Ilyefva Hsz; EHA]. 1728: Hét ölben (k) [Aldoboly Hsz; EHA]. 1784: Tiz ölben (k) [uo.; EHA].

Öldöklés gyilkolás; masacu, măcel; Gemetzel, Massaker. 1653: Sokakat felakasztának esmét, egynehány nap mind úgy lön a dolog. Egykor az öldöklést megúnák, elhagyák, hanem az orrokat füleket kezdék metszeni [ETA I, 47 NSz]. 1662: (A szemények) a vajda udvarára is ütvén, magának is ugyanakkor, ha tanálhatják, végére járnak vala. De a vajda, hogy a támadást eszébe vivé, míg a városban való öldöklés tartá, addig úgy elrejteznék, hogy akkora nem találhatván, azután is kezeket nehezen távoztathatta és kerülhetne vala [SKr 334–5]. 1710 k.: a megvilágosított fiát is, leányt is a te háznak elfoglalá a nagy testi bátorság ... tobzódás ... a rettenetes irigység, gyűlölség ... vérengzés, öldöklés és sok mindenféle gyilkosság [Blm. 1042].

Szk: ~t cselekszik. 1585: Ha melj hatalmaskodo halaira valo Sebet, vagj verest vagy Eoldeöklést, Ereözagoth, Tolwaylast, orsagot, es oly wetket chielekednek ky halalt nezne ... Serenysegel megh fogianak Lancsozzanak [Kv; KvLt Vegyes III/17]. 1705: A Duna által fagyván, Károlyi valami kuruc hadakkal általmenvén, Austriába nagy kegytelenséget, égetést és öldöklést cselekedtenek volna [WIN I, 381] * ~t követet. 1704: az országban széllyel olyan égetéseket és öldökléseket követtetett volna a generál, amelyeket semmiképpen öfelsége akaratjából a generál nem ... cselekedhetett volna [i.h. 197] * ~t tesz. 1653: Móses^a Kolosvárnál dolgát elvégezvén, kerüli szélyel az országot, és a tatár térszen szörnyü rablást, égetést és öldöklést [ETA I, 79 NSz. — *Székely Móses]. 1662: A tatár chán is azonban a megirt passával, vajdákkal s egynehány ezer kozáksággal ... az országra a Boza útján beütvén, rettenetes égetést, pusztítást, rablást, öldöklést tesznek vala [SKr 437] * ~t visz végbe. 1784: (A felkelők) Novembernek kezdetiben ... Záránd vármegyében, Déván, Zalaknán, Abrudbányán szörnyü öldöklést, égetést, praedálást vittek végben. Torda vármegye fogott és ölt meg háromszázat, amint Mihály fiam írja [RettE 427].

Öldöklő ár v is gyilkoló; ucigátor; mörderisch. 1675: (Az alperes azt mondta) én vesztett(em) volna meg ... Boszorkányi mesterséggel ... meg kívánom hogy, mivel nyelvé ellene(m) öldöklő éles fegyverül fel tévén, hiremb(en) nevemb(en) megh ölt, nyelve ki vonattasék száiból [Kv; Tjk XII/1. 1.]. 1705: itt mindenféle emberek igen megbődultanak. Ki feleségét, ki gyermekét, ki atyjafiait siratja és félti az öldöklő fegyvertől, ki pedig jószágát [WIN I, 596].

öldököl 1. gyilkol; a omori/ucide; töten, metzeln. 1662: Kiket a mieink kopjakkal, hegyes törökkel a gaz és bokrok közül is igen kikeresvén, nagyon öldökleni, ölni, vágni, üzni, kergetni nem szűnnek vala [SKr 339].

2. halomra öl/pusztít; a masacra/mácelári; niedermetzeln, massakrieren. 1835: midön csaknem egészsz Európában öldököle az Embereket az epekerság — Cholera — itten ... nem tapasztaltatott különben) csak az édjy Varga István halálában [M.gyerőmonostor K; RHAK 42].

3. lelki fájdalmat okoz vkinek; a chinui; quälén. 1792: nagyobb a tsudám a valóság, hogy éppen így öldökölni kíván Kedves Hugam Aszszony [Bezéd SzD; BálLt 1].

Öldököltetik megöletik/gyilkoltatik; a fi omorít/ucis; gemetzelt werden. 1662: az emberek, mint a barmok megölettenek ... némellyek a tűz alá vettetvén és felyül rájok szurok hanyatván, égtelen kinokkal öldököltetnének [SKr 362].

Ölecske 1. egy négyszögölecskényi; cam de un stinjen pătrat; etwa von einem Quadratkläfter. 1784: a nemes unitária religion lévő becsületes atyáinkiai megavult ... haranglábcskájok helyibe újat és nagyobbbat is kívánnak építeni ... avégre ... kértének egy ölecske földet pénzért a reformata ekléziától [Körispatak U; ETF 107. 34].

2. nyálábocskányi; cam de un braț de ...; etwa ein Bündel von ... 1765: ő Naga emberei a Fejérvári Kristina Aszszony részében vágtnak volt két vagy három ölecske vesszőt [Hosszútelke AF; JHb XXVII/25. 3]. 1817: A Gyogy viz meg Áradása Alkalmatosságával Lendvay kapitány Ur ... a gátból embereivel Annyit le vététt a mennyivel az exundatiotol a maga Udvarát és Csürit Securizálhasa ... azon Nyitott rést két Ölecske vesz(sz)övel bé is lehet csinálni [Algyógy H; Born. Vegyes X. 81 Zsusan Gavrila (40) vall.].

Ölecskényi egy négyszögölecske nagyságú; cam de un stinjen pătrat; etwa von der Größe eines Quadratkläfters. 1784: installünk az Urnakis hogy a sz:Eccle tsak egy ölecskeni szelessegűt^a penzünkert adgyon [Körispatak U; Pf. — ^aTi. földet].

Ölel 1. (két karjával) átfog/karol; a îmbrățișa; umarmen. 1572: Iffiabik Bwday Georgy Azt vallia hogi hallotta kwrwanak Montak hegedws Janosnet de Nem az vra sem az azzon hallottara, latta hogi eolettek az Azzont de Ne(m) Mongia ky Mywelte | Darko Varga Georgy leanya latta hogi vigadot hegedws lanosne az vramal Eotetis eolettek eois élelte eoket [Kv; TJK III/3. 32, 33]. 1590: az leany ... eoiele Pribek Gergelyt es monda hog ne menny edes Vra(m) [Szu; UszT]. 1592: Ersebet, Giroti Peterne vallia ... Chehy Albert ... monda, bezzeg chuda dolgot latek, az ablakon tekintek be Meggiesi Boldisarekhoz, es latam hogi az legini eggik kezueul az Meggiesine laba keozot kotoraz vala, az masikkal meg eoilete vala [Kv; TJK VI/1. 268]. 1879: Ennek a sok szónak az alja ez: Szt. István kir. napján, szeredán Elekcse, a felesége és én megyünk Madarasra ... Mi innen 11 órakor indulunk, s Panitban leszünk ebédn, s délután téged ölelünk s a feleségedet — minthogy Ilona is jön [PLev. 59 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Szk: ~ik (és) csókolják/csókolják ölelik egymást. 1597: Lukach Mihali alias Zabo ... fassús est ... Az azzony mind az nyakan chewggeot az legennek, chokoltak eolettek egimast [Kv; TJK VI/1. 20]. 1610: Zabo Catus Azony Desen ... Zabo Istua(n) zolgaloja ... Így val ... giakran ... Estwe Kvn Peter el leót oda Mihaly vra(m) hon nem litebe(n), es zememmel lattam, hogy az Azonniál eolettek, es czokoltak

Egimast, de egieb oly gonozsakokat en nem lattam [Dés; DLt 321]. 1639: Azt lattam hogy az hiuba(n) el iöttek az legeniek ott ittak s eöttek az Aszoniom az legininek az eoleben ült, eolettek czokoltak egy mast, engemet el küldének boret, en nem tudom mit czinaltak az migh en oda jartam [Mv; MvLt 291. 196a] * nyakon ~. 1762: Petrutz Nikuláj ... trefából nyakon ölelte [A.kosály SzD; JHb] * torkon ~. 1600: Thudom hogy ferench Janos torkon eoile az liant ... egiebet ne(m) latta(m) mikeppen esett [UszT 15/67 Balint Gothartne Catalin Aszonj Kapolnas olahfalwy lofó vall.].

2. ~csókol szerelmeskedik; a îmbrățișa și a săruta, a se drăgosti; umarmen und küssen, liebeln. 1592: Marta Hagio Andrasne vallia: Jntem vala Meggiesi Boldisarnet hogi gonoz hir volna feolelle, hogi az leginniell eggiwlt fekwlt volna, es eoilete chokolta volna [Kv; TJK VI/1. 269].

3. rendsz. levélzáró formulaként; de obicei ca formulă de încheiere a unei scrisori; als Formel am Briefschluß: üdvö-zől, köszönt; a îmbrățișa/saluta; grüßen. 1830: ölel hiven szerető Kedves Miklosom Titid [Kv; Pk 6 Pékei Krisztina férjéhez]. 1879: Köszöntsd nevemben a feleségedet, én öllelek téged [PLev. 60 Petelei István Jakab Ödönhöz]. 1888: Kérlek köszöntsd a feleséged nevemben s a te gyenge hajú édes apróságaidat. Szeretettel öllelek [i.h. 140 ua. Kiss Józsefhez].

Szk: ~csókol. 1808: Kedves Sogor Aszszonyomat ölelem csokollom Egy más Nagy kéréssemel is terhellem kedves Sogor Uramot [Szentmihálytelke K; BetLt 4 Nemes Anna lev.].

4. kézhez vesz; a primi; bekommen. 1786: Közelebb el enyészett Aprilisnek 23dik Napján Tordáról hozzám utasított Leveledet tisztá barácságos indulattal öleltem [M.régen MT; DobLev. III/615. 1a].

Ölelés átkarolás; îmbrățișare; Umarmung. 1854: Pygmalion forró ölelései életre gerjesztik a szeretett köszobor hideg követ: a hű emlékezet múltunk szebb korára bírhat e delejes erővel [ÚjFE 4].

Ölelget 1. két karjával átfog; a tot îmbrățișa; (öf)ters umarmen. 1558: Kerekes Myklosne megy cskewen azth walla hogi ... az fya elelgetthe az hegedewzneth [Kv; KvLt Diversae I/26]. 1570: Thamas deak ezt vallia ... Lattha hogi Janos deak elelgette az leant Aztis latta hogi be Rekezetteknek az hazba hwl Janos deak lakot, De Nem Twggya myth chinaltanak [Kv; TJK III/2. 87]. 1573: Anna Nehai feyerwary Imrehne, hallotta Istwan deaktwl azt Monta hogi az My nemw dolgot hallok gergel deakne feleol, ha wgy vagion Mint eoilegettek cecestek vra hon Nem leteben, ha Eomaga feleségehez hallanais bestie kwrwanak Merne Erte Mondany [Kv; TJK III/3. 96]. 1593: Borbara Azzoni, Balasfi Gergelne vallia: Tavalý ezendeoben vala nallam zallason Safarit Georgi feleségesteol: Egikor menek be az hazba, akkibe Safarit Georgine vala, tahat egi leginniell vagion eggiw, es az legini eoilegeti Safaritnet [Kv; TJK VI/1. 362]. 1597: Hegedús Istuan Monostor kapuban valo szolga vallia: Lattam hogy Janos beszélgettet és süssogata az Daikaual, mikor oda iot az kapúra: Lattam hogy ölelgette, szorongatta szerette [Kv; TJK VI/1. 136]. 1614: Lattam azt hogy az megh holt feyedelem Bathori Gabor Az Agyban fekwlt Imrehne is ott wlt abban az Agyban, eoilegette Bathori Gabort es feyeben nezett [Medgyes; VLT 53/5267 P. Kezceghi (!) (45) ns vall.]. 1763: Portörő Jankó

a' Szemérem Testinél vájkálta, csokolták, ölelgették égi-mást [Kv; TJK XVII/2. 131 Barbara Ambrus cons. Francisci Banyai vall.].

Szk: ~ (és) *csokol(gat)*. 1592: Anna Kadar Janos zolgaloia ... vallia: hogi ... mikor Niarine megh ertette volna hogy az vra azt mondana feleolle, hogi eo Lukachot eolelgetne, es chokolgatna, Monda Niarine, Im erterm mitt mond Niari Marton, de bizoni megh eolelem chokolom, hogi mongianak igazat neky [Kv; TJK VI/1. 201]. 1597: Borbely Mihaly ... vallya ... ölelgette és czokolgatta Janos az Daikat valtig [Kv; TJK VI/1. 135]. 1598: Balassy Pal ... vallja ... Akkoron vachyaran mj eleotewnkn igen eolelgette chyokolta az leanth [Kv; i.h. 237] * ~ik (csokolgatják) egymást. 1589: Hallottam ezis Kün Casperne Azzoniomtu, hogi az Sogor Matias deak vgi mond addigh Nyargal az Eori hataron, vgre le zalloth lowarul, Herczegh Palneis azonba ki vete magát az kalongiak közéze es oth eolelgetek egy mast [Dés; DLt 226]. 1593: Margit azzoni Molnar Gergelne vallia ... mikor az aztalnal egy mas mellet wlteneke lattam hogi valthig eolelgettek egymast [Kv; TJK VI/1. 251]. 1689: láttam(m) szemeimmel hogy egy másöt ölelgették Csokolgatták ... azon kívül is az padra ágyra csak le nyomta és ugy jaczodtak [Kopácsel F; BK. Vlád Muntyán Léánya Alixa (18) zs vall.].

2. ~-csokol(gat) szerelmeskedik; a îmbrățișa și săruta întruna, a se drăgosti; ständig umarmen und küssen, lieben. 1572: Ilona hegedws Janosne zolgaloia, latta hegedws Janosnet Eolelgette chyokolta egy Jambor ky az aranis Mellet lakyk Sarwt gywreotis adot neky [Kv; TJK III/3. 33]. 1598: Balassy Palne orsolja azzonj ... vallja ... Annak vthanna az megh keretes vthan, esmet egy hettel leowenek Jde ... es akkoronis eleotewnkn minth vy hazas emberek eolelgette chyokolgatta, es Subajaban takargatta [Kv; TJK VI/1. 238]. 1617: minap cziak eolelgete(m) czokolgata(m) vala az felesetet s raita kap [Mv; MvLt 290. 27b]. 1639: lattam azt hogi Szeőcz Danielnet eolelgette czokolta Szekelej Janos, minketis mint szolgálokat üteőgetet az korbacsal [Mv; i.h. 291. 174b].

Ölelgetés ölelgetőzés; îmbrățișări repetate; wiederholte Umarmungen. 1614: akkor mikor az feyedele(m) Dengeghinehez Jart Zolgaia voltam lattam elege zerelmeskedeseket, czyokolgatasokat es eolelgeteseket vigan valo lakasokat [Medgyes; Vlt 53/5267 Dem. Tarkany (50) serv. Catharinae Teoreók vall.]. 1629: Hallotta(m) azt Szigeti Janostul hogi mondotta, hogy eő teőle valo, az az kissebik gjermeek ... latta(m) eolelgetesekett, Cocolgatasokattis [Mv; MvLt 290. 153a].

Ölelgethet át-átölelhet; a putea îmbrățișa; umarmen können. 1891: nem átalom bevallani, hogy szívtelenül irigylem magát, aki két olyan leánykát és egy ép fickót ölelgethet [PLev. 157 Petelei István Ferenczi Zoltánhoz].

Ölelgetődzik szerelmeskedik; a se drăgosti; lieben. 1762: Maga valya az l(nct)a hogi az Nyártol fogva egy sánta katonával barátokzik, s utanna jár, s' ittenis más katoná által annak szállására fel hivatvatván, ottan edgiütt véleek agjib(an) mindenek szeme láttára fekütt, s az mint az Fatensek importállják külön különis véleek ölelgetődzet, heverészet [Torda; TJKT V. 140–1]. 1763: az l(nct)a ... éjjel, nappal fogadokban katonak szállására s mas olys helyekre mént és járt, hol feslett erkölcsét gjakaralhatta,

holott is minden szemérem és tartalék nélkült, csokolodot ölelgetődzett, külön es helyekre bé zárkodat [uo.; i.h. 179]. 1766: A bé adott Relatorijákbol ... ki tetzen(e)k vilagoson az A Asszony(na)k fajtalan élete aki is sokszor tanálatott fajtalankodni, tsokolodni, ölelgetődzeni nappalis éjszakais [GörgJk 207]. 1796: Katana András ... Gál Katával nyájoskodik tsokolodik és ölelgetődzik, tsak ketten magakra lévően ők a kertben [Kv; AggmLt B. 15].

Ölelgetőzés szerelmeskedés; drăgosteală; Liebeleien. 1721: ezen ölelgetőzésin^a raita kapván az ura meg is veré [Kál MT; Berz. 12. 90]. — ^aAz asszonyinak.

Ölelgetőzik szerelmeskedik; a se drăgosti; lieben. 1707: Causa Katonaien(sis) ... Sárdi Joseph Feleségének Dobai Marta(na)k ... Paraznasaga penig innen vilagosa(n) ki jó, hogy nappal és éjjel olah Leginyekkel erdőken mezőken conversalkodott ölelgetőzett csokolodott megh ismérven terhes voltát meg a' Lucskai oláhakis falujukbol ki üszték [SzJk 852]. 1721: az asszony ... Bereczki Pálal ölelgetőzött [Kál MT; Berz. 12. 90]. 1727: Nemeth Katonakkal nyilván paraznalkodott, Csokolodott, ölelgetőzött titkos helyeken járt [Dés; Jk]. 1799: tsokolódtak, ölelgetőztek, törvénytelen tselekedeteiket véghez is vitték [Dés; DLt]. 1869: Okos Andrásné Barta Kata panaszt emel férje ellen, hogy Kupa Istvánné Törös Ersébettel ismét összekerült ... követvén őket, megtalálta a Lakatos Pál törökbuzájában egymás mellett ülvé s csokolozva, ölelgetőzve [M.bikal K; Rak 276].

Ölelhet átkarolhat; a putea îmbrățișa; umarmen können. 1801: ha ... kedves vömet öölhetem hiszem meg vidulok, s meg elevenedem [Kv; Bfn gr. Kemény Sámuel lev.]. 1841: Egyébb aránt addigis mig odamenetelemmel ölelhetnélek Testvéri szeretetedbe ajánlott ... maradtam ... szerető Testvéred [Veresegyháza AF; DobLev. V/1236 Dobolyi Sigmond Dobolyi Bálinthoz].

Ölelkezik ölelgetőzik; a se îmbrățișa; sich umarmen. 1733: minden szemérem nélkül egjgiüvé feküttek s ölelkeztek, sokadalmokban erdőkön hegjecken egjütt lapangottak [Dés; Jk]. 1776: A korcsmárost félholtan húzták ki a pitvarból, melyet hallván ez az Demeter, az ablak keresztit kirotván, az házban a tűzben, füstben bemenvén, rájok akadtok, hát egymásban voltak ölelkeze nyavalyások [RettE 369].

Ölelő átkaroló; care îmbrățișează; umarmend. 1854: nekünk jutott a szomorú hivatás, hogy ölelő karjaink közt haldokolni lássuk a' jó anyát, a' drága szép hazát [UjfE 3].

Öles, ölös 1. vhány ölnyi hosszúságú; cu o lungime de un anumit număr de stinjeni; mit der Länge einer bestimmten Zahl von Klaftern. 1676: Ezen palánkon vagyon mostan hosszára fel függőszve és el terítve egy hosszú gyalom 120 öölös [Fog.; UF II, 735]. 1677: Gyalom 22 öölös nro 1. Hajo kötel vagyon nro 2 [A.komána F; Ut]. 1685 e.: az kuton ölös kötel edgy [Gyf; MvRKLev. Urb. 28]. 1698: mas fel ölös 30 darab Csere fa, edgy szál fenyő fa három viseltes korcsolja [Kórod KK; LLt Fasc. 72]. 1720: most az gyalmot csinaltatom Segesvaratt, mar 60 öl kész volt, szaz husz öleset akarok csinaltatni [Ks 96 Apor Péter lev.]. 1726: Köpeczi ezen Materialekat alkudta Gyerő Monosto-

ron: 18 padlás gerendát öt öt őlest ... á fl: h: 1 ... 47 Száll Szaru fát, ötöd fél őlest ... á d: 24 ... 18000 levél szendelyt ... fl: hg: 21 d: 60 [Kv; Ks 15. LIII. 4]. 1735: Vagyon egy fél viseltes Gyalom, mellyis Szaz Nyolczvan őlös, hozzá valo kotelekkel együtt [Tóhát TA; JHb XI/9. 28–9]. 1774: abban az Erdőben 8. 9. 10 őlös fákis vadnak [Mocs K; KS Conscr.]. 1845: a malom építtéséhez meg kívántato materialék jo rendin a két három nyilalo 4 őlös gerendákon kívül is holnap reggel le küldetnek [Kadács U; Pf Pálfi Dávid lev.].

Vö. a három-, hat-, hét-, húsz-, két-, négy-, nyolc-, ötöles stb. címszókkkal.

Szk: *német* ~. 1813: az Arviz elszakasztott, és ell vitt ... Tizen három Fertály Tutajakat, mellyek közül az edgyik 50 száll Törvény Deszkákkal, a másik pedig 12 darabb Tisza fával voltak meg rakva, és Tizenhárom Hajonak valo 10-10-Német őles Hoszszaságú Gerendákat Szakasztatt, és vitt volt ell az az — viz [Petele MT; Born. G. VII. 67 Serezer András (34) vall.].

2. whány öl mély; cu o adincime de un anumit număr de stinjeni; von der Tiefe einiger Klafter. 1791: egy ... avadag tserfa deszká gárgyáju Gémes kut ... a kut mélljsége három őlös [CU Naláczai conscr.]. 1846: egy öt őlös kő kutat is mint mester ember én építtettem ... de még a' mi nagyobb előbb ástunk egy hat őlös kutat ... a' kerteket is egészszén merőbe meg ujjította [Havadtó MT; TSB 49].

3. whány ölnyi hosszúságú mérőfák/kötél/lánc/rúd; präjina/fringhie/lanf de măsurat cu o lungime de un anumit număr de stinjeni; Maßstab/band/kette mit der Länge einiger Klafter. Szk: ~ *fa*. 1747: edgy három singes Mertékü őlös favál a fundusnak hoszszaságát ... mértük az fundusnak közepin ... és talaltuk hoszszát 29. Rudnak [Torda; TJKt III. 113] * *harmadfél* ~ (rúd). 1751: hallottam, hogy eo Kglmének huszon öt rud füve lett volna ... mely rud rend szerént harmadfél őlös szokott lenni [Búrjánosóbuda K; JHbK XXII/14] * *három* ~ *kötél*. 1726: Meg mérvén az Teleki rész Erdő felől, három őlös három araszos, és haram Tenyeres kötéllal lett negyven nyolcz kötel [Vajdasztván MT; JHb IX/5] * *három* ~ *rúd*. 1674: egy három őlös Rudat tsináltatvá(n) ... azon ruddal mérettük fel az széna füveket [Mocs K; JHbK XXV/9]. 1693: (A) szanto foldet fel merven ... egy kötéllal, mely kötelnek hoszszá vala nyoltz rud három őlös ruddal [Gyula K; SLt AH. 17]. 1727: Tudom hogi az Köblösi Possessorok fel osztották az gjümölcsös es szolló helyeket mind három őlös rudal fel mérvén az rudat én hordoztam [M.köblös SzD; RLt Miron Vaszyly (62) jb vall.]. 1781: három őlös rodokkal (!) kezdék az nyilakatt mérni [Mezőbánd MT; MbK XI. 62] * *huszonegy* ~ *kötél*. 1760: azon darab Helyet körödös körül a szélein egy huszon egy jo őles kötéllal meg mértvén [Székelykocsárd TA; LLt I/11] * *huszonhat* ~ *mértékkötél*. 1694/1784: A két patakok között levő kender földek meg különböztetvén egymástól ... két egyenlő részekre szakasztatván, és meg mérettetvén Huszanhat őles mérték kötéllal, jutott abból négy négy kötel vonás edgyik edgyik részre ... Hari felöl valo része a Somlyai familiának jutott az arra valo nyilvonás szerént [Forró AF; DobLev. III/586. 42] * *huszonkét* ~ *kötél*. 1736: Meg mérvén penig az egész faluban az Bánffi rész-ből álló falu helyet ... szaggatott és borozdoltatott ki 26 öreg házhely ... az öreg ház helynek 28 őlös kötéllal hoszszát mindenütt két kötéltre szélességét 22,, őlös kötéllal egy kötéltre hagytuk az apro az az fél öreg ház helyek(ne)k

penig szélessége 22,, őlös kötéllal kötel egy hoszszais 28,, őlös kötéllal kötel egy [Záh TA; Mk V. VII/9] * *huszon-nyolc* ~ *kötél* → *huszonkét* ~ *kötél* * *két* ~ *rúd*. 1762: Adnak ... egy Házhelynek valo bokros helyet, mellynek ... hoszszusága két őlös ruddal harmincz ket rudat teszen [Búrjánosóbuda K; JHbK XXXV/27] * *négy* ~ *rúd*. 1754: Erdő ... az alljan 4. őlös rudal 7. rud ... az közepin 4. őlös rudal 8 [Mezőmadaras MT; Berz. 18] * *négy magyar* ~ *rúd*. 1754: meg határozatott hompoztatott az ut mellet 4. magyar őlös rudal 11. rud | egy igen szép gjümölcsös hely, hoszszá magyar 4. őlös rudal 37 [Mezőmadaras MT; Berz. 18] * *nyolc* ~ *kötél*. 1741: az Nehai Borsai N Páll Vram Udvarház helyét kezdvén mérni ... egy három singü őll fával Csinált 8 őlös kötélből, meg mérvén lett ... 8 kötel és 6. őle [Veresgyháza AF; DobLev. I/193] * *nyolcvannyolc* ~ *kötél*. 1724: az patak mellett valo lapalyos térséget fel mérvén, lött 88 őles kötéllal nr:4 [Türe K; Told. 21] * *tíz* ~ *kötél*. 1771: considerálván a' földnek jobbságát, és alávalóságát, ahozképest, a' nevezett 10 őles kötéllal ... jutott ... az a' rész, mellyet előbbis birtanak ... a' Lugosi Familiának | Ezen ... darab Buza termő föld ... 10. őles kötéllal keresztül mérettetvén lett egészszén 115. ől [Fejér m.; DobLev. II/428. 18b] * *tíz* ~ *lánc*. 1815: magunk mellé vévén ... Ohábai Simon Péter nevű erdő Gornyikot ... kaszálló hejjekeket erdővel együtt 10. őlös lántzal fel mértük [H; Ks 111 Vegyes ir.] * *tizenegy* ~ *kötél*. 1717: Az Uton fellyül valo reszből juta Suki Laszlóné Aszszonyom(na)k, tizen egy őles kötéllal, hel meres [Kük; DobLev. I/108] * *tizenhárom* ~ *kötél*. 1699: Az eordogh kutban az Bodon kutnal leuó uerő fenjben ualo földit ... megh meruen az szelljessege lón negj kötel az tizen harom eolós kötéllal, es ket eoll [Gyula K; SLt AK. 7]. 1747: egy 13. őles kötelet tsinálván azzal égj égj Darab lábakat tsináltunk ... azután két részre osztottuk, és ... arra nyilat vontunk [Mezőbodon TA; JHb XI/31. 1].

4. whány négyszögölnyi kiterjedésű; cu o întindere de un anumit număr de stinjeni pătrăți; von der Ausdehnung einiger Quadratklafter. 1658: Vagyo(n) egy 14 Eolós Zalogas szanto Földem, kit en hozzam vetet volt zalogba(n) Borbely Mihalne hugo(m) Assony [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. 1770/1771: 8 dik Tábla a' Dugástól el kezdve, a' Faluig fel mérettetvén találtatott 1090. őles Táblának [Fejér m.; DobLev. II/428. 14a]. 1771: Második nyílzás, vagyis Táblázás, a' ... Somlyai rész Possessor Urak részke-re jutott Tábla szomszédaságában ... meg mérettetvén lött 180. őles | innen mindjárt ismét egy végtiben, a' 29. őles darab helyhez még mérettetett 551 1/2 ől hely [uo.; i.h. 18b, 27a]. 1824: egy Boranafából jo moddal el-készült Nád fedelü két s fel őles Sertés Hizlalo oll [Mezőbodon TA; Ks 89]. 1845: egy 4 őlös Csűr Épített arra elegendő Materialétt ád, az Udvarház foldozására 's az árnyék Szek-re elegendő Dészakat ád ... az Istáló fedelit Szendélyel ki foldoztottyá [Borsa K; BetLt I Topler István kezével].

5. whány kőb-ölnyi; de un anumit număr de stinjeni cubi; von einer bestimmten Zahl Kubikklafter. 1817: A Csűrös Kertbe menve jobbra vagyon két Rendbéli Török Buza tarto Kas mintegy 5,5 őles, oldalai sas fák közé rakatt Léczekből készülték zsendelly fedél alá ... Ezekkel szembe Vagyon a nagy csűr [Ördögösfüzes SzD; ÖrmMúz. 5].

6. whány ölnyi kazal/szakasz (széna); stog/širā (de fin) de un anumit număr de stinjeni; Heuschöber/Heufeimen von einer bestimmten Zahl Klafter. 1731: aszt az széna fűvet egészszén az uraság számára kaszálták havasi jobbá-

gyokkal csináltatták az szénát mikor jo fű volt csinálta(nak) 15 ölös kazal szénát [M.csesztve AF; JHb XXVIII/33]. 1774: Zöld András Uram ... az elöt valo Esztendőbeli Termésből adott el egy 8. ölös Szakasz Szénát; 9 rf. ölit. Eszt onnat tuggyk, hogy műis vettünk azon szakaszbol fél fél ölet ötöd fél forinton [Mocs K; KS Conscr. 69]. 1776: a' Czikudi Határon ... lévén 6. ölös kaszaj széna ... Eb-ből attam egy ölit Záhra [Mezőméses TA; WassL]. 1797: A Széna Fűbe a Szénát egybe rakattam igen Jo Széna gyúlt tiz ölös Szakasz jo rakodatt [Banyica K; IB. Gombos István kezével]. 1813: egy félbe lévő 4 Ölös kazal Széna 4 [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.].

7. nagyméretű; mare, urias; groß, riesig. 1634: Fekete Eölés ladában ... 10. Egyben iaro fejer czapa pohar apro [Kv; JHbK XVII/15].

Ölés gyilkolás; omor, asasinat, omucidere; Mord. 1710 k.: Rabutin rücklede^a egy nagy lovas companiát; az ott mit követett rajtok, úgy hiszem, a gyermekek is meg tudják akárcinek mondani. Szomorú keserves példa volt mindennek, executio sine prosecutione; ölés, vágás ugyan nem volt, de egynehány napig tartó vendégség, saccoltatás. Szajokban az ízi [BÖN. 931. — "Vizaknára]. 1765: akármelyik A ... nem tartozott el várni, hogy aztis meg vágja^a, hanem magát ártatlanul oltalmazhatta ütéssel söt ölésselis [Torda; TJKT V. 254. — "A vagdalkozó Murvai János]. 1825: (Veszütz Vasziklikát) a Földön lehurtolták egészen a Borbokár Juon lapango barlangjához, s ottis minden kegyetlenséget rajta elkövetvén ki öléssel ki szeme ki szurásával, ki meg lövéssel érdekelvén, s életének tsak vgyan meg kegyelmezték [Kötelesmező SzD; Tsb 47].

◊ Hn. 1713: a Falun felől Varga ölés tető [Vista K; KHn 270].

Szk: ~sel fenyeket. 1570: Keleşmen Lwrinczet, wlesüel Es Egetesuel fenyiegethy valla, mind felesgestwl giermekstwl [Oroszfalu SzD; BesztL 114]. 1596: Az al peres lthon maradoth, nem tudom mit chielekezik Jobbagimal zolgaimmal, vgy Ertem penig hogy eöllessel fenyiegeth benneök [Uszt 11/69]. 1599: Kowachj Janosne Anna azzony Imre kowach zolgaloia ... vallja ... az a Taligasne engemet(is) eolessel fenyiegetett [Kv; TJK VI/1. 310]. 1689: a szegeny jobbagoikat is szüntelen fenyiegeti Száczvaini hogy mégh fogattya Monar Andrast pedig olessel fenyiegette [Nagykászón Cs; BCs]. 1751: ha az Marhás ember kinek Marhája kezekben vagion kérdi miért cselekeszitek ezen törvénytelen dolgot, arra fel támadnak^a megh verik le tagolják, öléssel fenyiegetik ezt mondván, elég pénzem vagion megh ölöm s le tészem az díjját [Balázstelke KK; IB. Mich. Rempler (60) jb vall. — "Vándorék]. 1783: mostoha Fiam ... égetessel s öléssel fenyiegetett, vgy hogy egész étzaka sem én sem házam népe nem nyugottunk, szüntelen valo rebegésben vo<ltun>k [Mv; MbK XI. 68] * ~sel fenyiegetőző. 1771: Kiket tud a Tanu Verckedők(ne)k Vérengezők(ne)k uton vagy másut szemben allokot Öléssel veréssel vagy égetéssel fenyiegetőzőket? [Dés; DLt 321. 3a vk] * ~t igér. 1809: Kissebb Ketskes Mihály ... másoknakis ölest igér ... az aristombais orditt kiált fenyeketőzzik (!) [Rava U; UsztL ComGub. 1602].

Ölet 1. gyilkoltat; a dispune/face să fie omorît; jn ermorden lassen. 1662: Az Lapos vidékieket ne hagyja Kegyelmed nyugodni, fogdostassa, ölesse, ha kaphatja [TML

II, 259 Ebeni István Teleki Mihályhoz]. 1669: Montecuculi ... Magyarorszában jöven hadaival ... kimondhatatlan pusztítást tön az országban, sok embereket is öletet ártatlanul [TML IV, 524 Gyulaffy László ua-hoz]. 1770 k.: ... Elküldé ... baron Tige-t, Aranyosszéktől fogva kereken Besztercéig égeté, öleté s vágatá az országot, de kurucot keveset, mert az akkor vagy elfutott üdején, vagy Guthival a székeleyeket kóborlotta [BÖN. 964–5].

2. (állatot) fogyasztásra levágat; a pune (pe cineva) să taie (un animal); (Tier) schlachten lassen. 1621: Nyolcz Tiukat ölette(m) ... /40 [Kv; Szám. 15b/IX. 190]. 1687: Diszno Arolék küldesetis parancsol Ngd, de ... csak anynyit öletek, a menyí nélkül ne(m) lehet az udvar tartas, mivel sok látogatók járnak, nagyubbára kelleltenek is [Balázsfva AF; UtI]. 1754: Tiz szalannának valo Sertést ölettem ... Öt Bőres pecsenjinek valot ölettem [Szentmargita SzD; Ks 18. CII Kosa Sigmund t. kezével]. 1793: mikor ked Sertést öletett nem bánt így vélek [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt].

Öletés kivégeztetés; executarea cuiva; Hinrichtung. 1710 k.: (A generálisnak) első furiájában sokszor sem esze, sem ábrázolja helyén nem volt, de mégis jó volt, hogy az öletésre nem fakadt, kivált magyar ellen [BÖN. 852].

Szk: vérben ~. 1628 u.: az Leanzot cziak kenzeritessel, kenzassal, igirettel is az nem haznalua(n), mint affele roz Leanzot verben öletesselis feniegetuen, halaltol valo felteben olliát mondathatot velle a kit eő akart [SzJk 31].

Öletett megölt/gyilkolt; omorît, ucis; ermordet, umgebracht. Szk: vízbe ~. 1710 k.: Én egy hétre meggyógyulék, s megudvarlám Scherfenberget ... Ekkor hozá elé a ... vízbe öletett kurir dolgát, Bethlen Gergely ellen nagy fenyiegetődzéssel [BÖN. 784].

Ölettetik 1. gyilkoltatik; a fi omorît/ucis; ermordet werden. 1662: Kiket a mieink kopjakkal, hegyes törökkel a gaz és bokrok közül is igen kikeresvén, nagyon öldöklenni, ölni, vágni, üzni, kergetni nem szűnnek vala. Az ellenségnek amelly része másfelől bocsátatott vala, azoknak is hasonlóképpen ezeket vesztvén az Üristen, ugyan az hajdú és székel atyafiaknak némelly része által megfutamtatván, vágatnak és ölettetnek vala [SKR 339].

2. vízbe ~ (zsákban) vízbe dobással kivégeztetik; a fi executat prin înecare; durch Ertrinken hingerichtet werden. 1597: Miert hagi az vetket eomaga az azzony sem tagadgia ... p(rac)tendallya chiak hogy betegsege miat keowetkezett be az abortús ... Teczik az theorwennek hagi ... az faitalan gonoz eleret az keozeonseges bewntetesnek helien az perenger alat ereosse(n) megh veezeoztessek es az varosrol ki ewzettessek, soha penigh teobe az varosson magat ne talattassa, mert ha it tapaztaltatik sakba butassek es az vízbe eolettessek minden(n) theorwennekewl [Kv; TJK VI/1. 134]. 1599: az azzony ... kj az vra agyat hwthy ellen het eztendeigh valo zolgaiawal stupralta sakba butassek, es az vízben eolettessek azonpeken az legeny ... az perenger ala vitessek, es ott mindeneknek peldaiokra feje el eolettessek [Kv; TJK VI/1. 372].

3. halálra gyötörtetik; a fi chinuit (neîncetat); zu Todegequält werden. 1710 k.: hogy a világ szemére pókhálót vonjanak, gráciának neveztek ezt az ítületet ... mind énnékem, mind a feleségemnek ezer testi lelki halált adtanak, mert hiszen mű minden nap ölettetünk [Blm. 1013–4].

őlfá 1. (1—1, 20 m hosszúságú) vastag hasábfa; lemn (de foc) despiciat, lemn de spătură; Holzscheit | ölbe rakott hasábfa; lemne în stînjeni; in Klafter gestellte Holzscheite. 1744: az őll fákot prefigált időben Dévára szállitassa [Déva; Ks 78. XIX. 1]. 1746: krajnyik uram mind ezen fűrészhöz kívántató tőkéket az fűrészhöz, úgy a dévai udvar szükségire adminisztrálandó őlfákat is úgy disponálja és igyekezze administraltatni, hogy in Ianuario, Februario et cum exitu mensis Martii a competáló fűrésztőkék az fűrészmalomnál, az őlfák pedig az dévai udvarban administralva legyenek [Déva; ErdO II, 34]. 1773: M: Igenben^a Commoralo Vrika Peter B: Incedi Pal vr Jobbágya ... kéré és lévőlais ... Polik István Vram)tol Tiz Vonás Farintakot a jövő karátsonig egy őlfá interesre [DobLev. II/451 Beregszászi István sz. kezével. — *AF]. 1784: Jol emlékezem hogy ezen fen specifikált személyek néhai ... B. Alvinczi Gábor ur eo nagyságától vettek költsen ... 100 Forintakat, de meg fogták adni mivel quietantiát producálnak az említett Pénzről ... Ugy tudom, hogy a midőn még nállak volt a Pénz őlfákot adtak interesben [Szelindek Szab; Mk IV. 35/16 Michael Meltzer (63) vall.]. 1793: az Ekla és a' Collegium Fejérdi határon lévő közös Erdejekben le vágott őlfáknak aestimatiojok véget három becstületes Consistorialis Személyek ... ki küldettettévn a magok Relatiojokat írásban bé adták [Kv; SRE 292]. 1830: a mostani erdőt ... nagy őrizet mellett nevelték, hogy a Berendi utba lévő őt hidakat ... légyen honnot conserváljuk, az eztendőként administralni szokot 8 őlfát honnot adjuk ... ha pedig az erdőnek jobban felnevelt része töllünk el vétetik se őlfánkot se hidainkot nem administralhatjuk s conserválhatjuk [Somb.II]. 1839: A Portzellán Fábrika fél Esztendei arendaja ... A Portzellán Fábrikás őll fák árrából adotbé 100 Rft [Görgény MT; Born. G. XXIVb]. 1840: Bölkeny^a ... Gyalagassai őllfát készitettek a Motsáron ledült tőkékből [Born. G. XXIVb. — *MT]. 1878: a curátor vegyen őlfát hol jutányosabban vehet [M.bikal K; RAK 343]. — L. még VKp 128–9, 187, 289.

Bogdán (1987) 109 meghatározása szerint a faöl v. erdei őlf nagysága 3 láb × 1 × 1 őlf, a bécsi mérték esetében 0,95 × 1,896 × 1,896 m = 3,42 m.

Szk: tűzi ~. 1841: az érdeklött királyi hivatalok által tett és itten helybenhagyott észrevételeket tisztelettel idefoglaljuk, szintén úgy annak megjegyzése mellett, hogy a sem légyen igaz, miszerént követelni bátorokdta, mint-ha a magazinalis tűzi őlfák vágására — melyek mindenkor önkéntes egyezés szerénti fizetés mellett szoktak készitetni, erőltetnének —, midőn igen tisztán ki lenne mutatva mindaz, hogy a panaszlók egyáltaljában ingyen semmit sem, hanem csakis készpénzért szoktának légyen minden földösúri szolgálatot megtenni [VKp 64].

2. öles mérőrud; präjinä stînjenească; Meßstab von cinem Klafter. 1741: az Nehai Borsai N Páll Vram Udvarház helylét kezdvén mérni ... egy három singű őll fával Csinált 8 ölös kötélből, meg mérvén lett ... 8. kötél és 6. őll [Veresegyháza AF; DobLev. I/193].

őlfá-csinálás hasábfa-vágás; făcutul stîjenilor în pădure; Holzschlag, Abholzung. 1847: a templom előtt egybengyült népet fölszólítottán, kérdezte, hogy mivel terhel meg őket a királyi fiscus, mire azt felelvén többen, hogy őlfácsinálással s az offenbányai szolgálattal [VKp 200].

őlfá-féle őlfá/hasábfaszerű; asemenea lemnelor despiciate; holzscheitähnlich. 1844: Katro Mosesnit, és Fülöp Györgynit olyan őlfá féle száraz fát meg is találtunk | hoztak őlfá féle fát ... hozták gyalog szánnal [Selye MT; DE 4].

őlfá-pallér favágási felügyelő; supraveghetor la făcutul stîjenilor în pădure; Aufseher bei der Abholzung (für Klafter). 1847: Tizenötödik tanú Tuhucz Juon, görög nem egyesült vallású, 36 éves abrudfalvi királyi uradalmi úrbéres és ispánsági őlfápallér, meghűtöltetése s kikérdezése után annyit vall [VKp 192].

őlfá-vágás hasábfa-vágás; făcutul stîjenilor în pădure; Abholzung. 1677: A' Belényes vidéki Vas Kohoz, és Réz Bányához a' régi Usus szerént, Bihar Vármegyének az a' Belényes vidéki része, ki eleitől fogva bizonyos őlfá vágással tartozot; ennek utánna-is azon szerint praestállja, úgy hogy ... minden külön házu, és külön kenyéren élő s' lako ember, az egy egy őlfá vágással tartozzék [AC 49–50]. 1842: aki rajta tanáltnék a megnevezett helyen kívül a fennálló nyersfa vágáson, aszaláson, annyivel inkább őlfá vágáson, valahány nyers fát valaki elpusztít, minden fáért külön-külön ... 12-12 gyűst Rforintokot töstént a nemes falu a maga hatalmánál fogva ... exeqválja [Taploca Cs; RSzF 120].

őlfá-vágatás hasábfa-vágatás; făcutul stîjenilor în pădure; Abholzung. 1847: Továbbá a királyi uradalmi tiszt urak pénzzel fogadott munkásokat küldvén ki a nagy hegyi erdőre őlfá-vágatásra, Varga Katalina a falut végigjárta maga mellé embereket gyűjteni, kiikkel a pénzen fogadott munkásokat a királyi fiscus tulajdon erdejéből kikergesse [VKp 198].

őllhet kivégeztethet; a putea dispune executarea cuiva; hinrichten können. 1592: Hogy ez varos minden ghonosz teweőket Nemest es Nemtelent Coloswary hatarban ratione facti Criminalis, megh fogtathasson Eolhessen, akaztathasson, egethesse, czionkasithassa [Kv; DiósyIrd. 24].

őlnég whány ölnyre; cam pe o lungime de un anumit număr de stînjeni; in der Weite von einer bestimmten Zahl Klafter. 1760: meg mérők mint egy husz őlnég az ő klgmek reszin [Kilyén Hsz; LLt].

őlnyi 1. whány őlf (hosszúságú/szélességű); cu o lungime/lăjime de un anumit număr de stînjeni; von der Länge/Breite einer bestimmten Zahl Klafter. 1595: 18. January ... Biro W. paranczollattara, attam korczolyas Istüannak az Toonak gondgya viseleseert es veek vagasaert: Miert hogy illyen természet ellen valo hideg iar vala, Tartot 45 Veeket mellyeket mindennap fél kellet vagni: Es tartot az folyamon nyitua egy hozzá veeket, 4 Őlnit, hogy az hall el ne hallyon, miert hogy keesen boczatottak el az vizet. Attam f. 2 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 115 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1614: Egy kalmar karpit egy őlnie 1 Rezes karpit visselt [Kv; PLPr 1612–15. 113]. 1623: az palank es estallo közéött Egy Eolny tagassaga legyen, azertt hogy Zwkssegnek Ideyn Puskas Legenyek forgodhassanak ott | az Jstallok(n)ak minden faytt zep fakból Czenaltassa ... az louaknak zekely modon allasokott kell czenalny Mely allasfakott az gerendakb(an) kelletik be vesny es zegezny,

fen alatt meghint talp faczykab(a) melyet az feoldb(e) kell be swllyezteni zepen az feoldell zenültigh minden Lora Egy Egy Eolny helt kellett merny az allas be veteleuel Egewth [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1652: Az Harcsa Fark Bástyára, vagyon egy bolt formán faragot kübül rakot kapu forma bē járo hely, hat fog' fa lépcső gradics előtté ... belől egy őlni szélességű Tornác [Görgény MT; Törzs.]. 1680: szegekre fel téve egy heted fél őlni hosszúságú új óróg fa lajtorja [A. porumbák F; Ált. Inv. 25]. 1732: vagyon az Küködlőn egy által járo, jég hasított, cserefa Czövekeken, jó erős gerendákra cserefa deszkával padolt két felől karos, egy őlnji szélességű jó erős palló [Kóród KK; Ks 12. l.]. 1753: az ország uttya ... leg alább két őlnyivel szélesebb vala [Nyárádszabenedek MT; Told. 28]. 1767: egy fel Holdné Szöllő az hely ... mint egy hat őlné szélességű [Cserefa MT; Told. 37]. 1770: (Az alsó malomnak) hány őlni distantia légyen a felsőtől nem tudom [Ádamos KK; JHb LXVII/120]. 1795: adott mintegy mas fel őlni hosszúságú tizenharom szál vastag száraz teter Kőrösfát [Nyárádsztlaszló MT; Sár.]. 1797: vagyon egy fél őlni ... labakra keszített kollátotska [Kőröspatak U; Pf.]. 1801: a' meg tsonkittatott gát foldozása ... meg mérettetvén találattott Más fél őlnyinek, innen az el hányattatás helyetől kezdve [A. jára TA; BLt 12 Ujhellyi János (66) zs vall.].

Szk: *őreg* ~. 1715: Az merő rud(nak) az hossza volt kett őregh őlni s kett arasz ket ujni hoszu [Kidei K; Kidei lev.].

2. vhány ől mélységű; cu o adincime de un anumit număr de stinjeni; einige Klafter tief. 1653: Az elmúlt 1641-k esztendőben hatalmas nagy munkával a görgényi kutat szépen megtisztítottam, két őlnyi sár és undokság volt benne. A kútnak mélysége 67 őlni [ETA I, 149 NSz.]. 1810: boros pintze ... Csere fából Csinált hordo alá való ászok fák benne. A' pintze nedves lévén círciter 10 őlnyre a' kaposztás kertbe istály van ki vive, melyen a' pinczéből való víz ki fojván a' végib(en) lévő kis kőből rakott egy őlnyi mejségű kutban meg állapodik [Doboka; Ks 76 Conscr. 289].

3. vhány négyszögöl nagyságú (terület); (teren) cu o mărime de un anumit număr de stinjeni pătrați; eine Fläche von einigen Quadratklaftern. 1598: Petrus Eppel ... fassus est eode(m) modo, ennywel teobiti ... igaz lelkem esmereti zerint mondom hogy három colnywelis kewllieb zantottak az Monostori hatar fele [Kv; Tjk V/1. 191]. 1647: Az Czűrön kiüül az patak mellet vagjon egy husz őlnj tegla vető szín ujonnan eppítettett, az alat mostis vagjon vetet tegla. mellette egy tegla kemenecze, szín alat, fedetlen [Marosillye H; Vlt 55/5415]. 1750: az zintierem mellet lakván egy Kálvinista Nemes ember meg lesvén, hogy az Páter el mennyen hazul, az ztimetereben (!) egy őlnit el foglal és kertet tétet réa ... az Pater ... az koltsártol embereket kéré és levágatá azon fél tsinált kertett [Mocs K; Ks 83 Csegezi T. Gergely lev.]. 1753: ezen földből ... az ugorlaskor hat őlnyt el szántot [Szentbenedek MT; Told. 28]. 1758: egy kis szegéletetse, tíz tizen négy őlni hely vagjon [Karácsonfva MT; Berz. 15. XXXII/11]. 1763: adott ... egy 4 őlni benn való Joszágotskát [Udvarfva MT; Told. 44/14]. 1776: ezen kérdésben forgo Földből Néhai Simon Gabor Uram Posteritási alattamban foglaltak el és Santzaltanak bé mint egy hat, vagy hét őlnyi Földet [Marossztyörgy MT; MkG 36. 5/4]. 1781: fél őlni Gyep föld [Kissolyms U; Márkos lev.]. 1788: Ezen Föld nem lévén a' közepin mindenút egy aránnyu, sőt az Árak miatt Csorbaságok lévén az

alsobb oldalán ... a Csorgonál valo Csorbasága 11 ~ tizenegy őlnyinek ... találatott [Melegföldvár SzD; SLt XLI].

Szk: *német* ~. 1816: Contractus mellett közöslég biro hely volt a két viz köze is megis abból hírünk nélkül ... a F. Sinfalvi Közöslég 170 ől szélességű 200 hosszúságú Német őlnyi heljet fel szántat [Várfva TA; Borb. II Rákosi Borbély János, a szék assz. kezével] * *őreg* ~. 1743: (Az) erdőhöz szakosztának az atyafiak 130 eőregh eőlni jo ép erdőt [Kál MT; Berz. 2. 41/124] * *vhány* ~re való. 1643: adgjanak az orosz falviak az Zent Katolnaiaknak három colnire valo lokeoteo helyet [HSzj *lőkötő-hely* al.].

4. vhány ől (fa); de un anumit număr de stinjeni (de lemne); von einer bestimmten Zahl Klaftern (Holz). 1764: adott ... a városi malomhoz talám 80 darab talpat és 3 őlni Czövekeket [Méra K; AggmLt C. 30].

5. ~re vhány őlnyi távolságra; la o distanță de un anumit număr de stinjeni; in der Entfernung von einigen Klaftern. 1623: Az Jstallok(n)ak minden faytt zep fakból Czenal-tassa Ereős Talphan allassa labayt, azokott megh beőteözsek Joll az karokoty mind az Talph fakb(an) vessek, zepen megh gerendazzak, de az gerendakott vgy haniassa hogy mind(en) keth Eőlnere három három gerenda Jusson [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1716: Az Udvarrol nyilik az Csűres kert(en) egy kis kapu ... ezen Csűres kert io tágas, mely(ne)k Szelességét az udvarral edgyütt meg mérvén, extendál 81: id est nyolczvan edgy őlnire [Doboka; JHb III/68]. 1756: (A kúttól) 4 őlnere és egfertalynéra által ellenbe Vagyon a Kotsis Ház [Branyicska H; JHb LXXX/2. 26]. 1756 k.: Egész kő Bányának, vgy porond Bányánakis szabad helyen kiki a más Bányájától 3 őlnyre kezdhesen ortat magának, vagy Bányát [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.]. 1759: az Patak magát az hegy alá tsapván az utt bé szakadozott, mely miatt az oldalt hosszan hat őlnyre kell ásnunk és ág töltést tsinálnunk [Cságigorbó SzD; JHbK XL/8]. 1771: a' Gát kőtésben esett volt hiba ugj hogy ha még csak két őlnire, mint a' régi Gát volt, meg nyulhatott volna, sokkal jobb moddal lehetett volna a' Malomra vizet venni [Ádamos KK; JHb LXVII/166]. 1774: E mellett nem tagadhattyuk aztis, hogy az említett Láb föld állýában, mint egy egy őlnire ... Pápai István Uramék a malom gáttýát az Exponens Aszsz(ony) ő nga földire vetették [A. jára TA; BLt 12].

Vö. a *három-*, *hat-*, *kétőlnyi* címszókkkal.

őlnyikora őlnyi hosszúságú; cu o lungime (cam) de un stinjen; von der Länge eines Klafers. 1803: a' Templom nap kelett felől való végínél lévő őlnyikora gypű kert [Betlensztniklós KK; UnVJk 47].

őlb-csirke levágni való csirke; pui bun de tăiat; Schlachthühnchen. 1683 k.: A' Decima melle mind(en) ember egy egy jo őleő Csirkevel tartozik [Hadađ Sz; SzVJk 140]. 1816: Anya Lud 2. Pipe 7 ... Őlb Csirke [Varsole Sz; Born. IV. 4 Bornemisza Krisztina conscr.].

őlbget őldős; a omori rind pe rind; metzeln. 1782: ő Nsága aszt parantsalta, hogy az Léánykámát a Faluban küldjem ki az udvarban ne tartsam, mert az Majorságot őlegeti s pusztityta [Koronka MT; Told. 20].

őlpálca őles pálca; băț de un stinjen; Stab von einem Klafter. 1705: Az úr szolgálai őszveháborodván, azt kiáltották egymásra, hogy el akarnak egy néhányan szökni. Ki

mia az úr parancsolatjából hármat ... a vártára vitték. Meg is parancsolá az úr, hogy darabontok és őlpalcák legyenek készen, hogy őket erősen megverjék [WIN I, 572].

Őlszám 1. az őlek száma; numărul de stînjeni; Zahl der Klafter. 1675: Szena Az csüres kerben egy darab kazalban ől szám ... no. 9 [Komána F; UF II, 654 Recsey István kezével]. 1765: az Aszszony szalmája féle 1 Kaszalyb(an) 9 őlben vagyon Gel. 500 széna ... vagyon a' felső tsúrnél ... rakott Kaszalyokb(an) ... 1 kaszalyb(an) vagyon ől szám szer(int) ől Nro 5 [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.]. 1808: az Erdőt ... örökös Biradalmakban áltól botsátták e' victiot (!) vállólának magokra ..., hogy az Erdőnek békességes Biradalmában, és annak ől-szám szerint való mértékiben vagy-is Határában békességes Biradalmában meg-tartják [Vaja MT; SLt 12. V. 20]. 1812: Az egész Udvarhely körül lévő Lászás Kertek ől Szám szerént véve tanáltattak 313. őlök [Sorostély AF; Born. XXXV. 66 gr. Teleki Pál conscr.]. 1820: Hazul is őll Szám Szerént adnak fát, ab-rantsat, karot [Szkoréj F; MvÁlt Fogarasvidéki úrbéri összeírások 602. 11].

2. -ra az őlek száma szerint; după numărul de stînjeni; nach der Zahl der Klafter. 1756 k.: Ha valamely Gazda akár hant, akár őllszáma mivessének szakasztva ad dolgat, tartozzék a' mives a' rendelt időben a' Gazda kívánsága szerint a' dologra ki menni [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.]. 1771: 7dik Tábla tsináltatott az hatodik Táblán felül a' dugásig vagy régi töltésig, melyis hosszára a' Falu felé meg mérettetvén ől számra constituál 330. őlet [Fejér m.; DobLev. II/428. 13b]. 1772: A' Malom árka oldalslag folyó patakocskának árka^a ől számra három singes őllel 39 [JHbK II/17. — *Kisfenes és Oléta (TA) határán]. 1786: az egész Bíró Lábból légyen a' ki szakasztás ... és ki mérettetvén, s intéztetvén az 56 vékára való Patzalai rész föld ki barazdáltassék és haladék nélkül ől számra ki metáztassék [Nagyak AF; DobLev. III/619]. 1817: nem pázsma szerént, hanem imit amot szálanként valogatva, a' dőlt fákat 's veszendőben hagyva erdőlték az Úveg Csűrhez dolgozo emberek, ittenis határ tétetdőt, meddig mehessenek a' vágással, és a' vágando pázsma is ől számra meg határozatit az arra rendelt Valdschaffer által [F.árpás F; TSB 46].

Őlszamos őlszakmányos (ölben mért teljesítmény szerint berezett bányamunkás); miner (angajat și) plătit în acord pe baza realizărilor măsurate în stînjeni; min in Klastern gemessener Leistung bezahlter Bergmann. 1806: Nevei az őll Számosoknak ... Őll Számosok Nevei a Szelelőknél [Trestia H; Ks 109 Vegyes ir.].

Őlt ige (vmilyen fonállal) sző/bever; a țese (cu o anumită bătătură/băteală); (mit einem Faden) fädeln/weben. 1819: az also harmadik fiában szösszszel ötlet Kender vászón 4 1/2 sing ... Kender vászón szösszszel ötve újra 38 1/2 sing csepű vászónon (!) 70 ... sing [Baca SzD; TSB 6].

Őlt in megölt, elpusztított; ucis, omorît; ermordet, getötet. 1764: Midőn réa talált volna az irt fatens ... az őlt sertésre; ujjabban szollította a sertés téringető három embereket [Torda; TJkT V. 205].

Hn. 1734: Beczei és Vadveremi határák(na)k Kis Akna felől való terminatioiban Nagy völgyben az Ember őlte dombtól fogva [M.becca AF; EHA].

Őltő I. mn 1. (vhány) rend/rendbeli; (un anumit număr de) rinduri de ...; (eine bestimmte Zahl) Schwaden von ..., einige Gänge von ... 1600: 5. Octobris Veőttem az haro(m) Jnas giermeknek három éolteo halisniat d 33 [Kv; Szám. 9/XII. 74 Ígyarto Simon isp. m. kezével]. 1700: Az Hala-szaknak ... Per Annum kett kett őltő botskarak 2/2 Az Csikaszoknak mi kor az csikaszason vadnak napjában köz czipojok negy negy no 5/4 Per Annum ket kett őltő botska-rak no 2/2. Az Vinczelernek ... per Annum kett őltő batskara no 2 [Radnót KK; Ut]. 1703: Negy Beresek(ne)k és egy Bihállyásnak ... Minden Holnápra Egy-egy őltő bocskorok Par 1-1 [Fog.; Ut] | alkuttam meg ... kétt őltő bocskorban [Katona K; Ks].

Szk: egy ~ sarun elad. 1662: Ámos, ki ő is azelőtt csak kevéssel élt, hogy megtudjuk, hogy nem most Manasse idejében kezdte volt az a gonosz nép ez istentelenségeket, ilyen keserves tudományt teszen ellenek: Pénzen adták el az igazat, a szükölködő szegényt egy őltősarun; sietnek e földön a szegényeknek fejére, a nyomorultaknak igazságokat elfordítják [SKr 707-8].

2. ~ köntös női (felső)ruha; rochie; Kleid. 1779: égj rendbeli őltő köntös a Jobbak közül [Kisesküllő K; RLt a Sombori cs. oszt. lev.].

II. fn őltőny, (felső)ruha; costum; Anzug. 1700: Moldu-vai Sinta Péter nevű oláh ... égj őltőmett el lopta [Mind-szent Cs; BálLt 85].

Őltőny (férfi v. női) felsőruha; costum, veșmînt; Anzug, Gewand. 1847: Varga Katalina midőn legelőször is Bucumba jött, mintegy 6-7 éve, s akkor jelen volt a tanú Dánts Stéfan házánál, midőn beszállásolt oda, s oly rongyos őltőnybe volt, hogy minden őltőnye öszvesen 1 váltó rénes forintnál többet meg nem ért, még megszánya, sajnálva a tanú, egy ezüst húszszallal megajándékozta [VKp 188]. 1850: Miklosnak nints párja ... egy régi mántsester szaknyám volt abbol van egy bő őltőnye [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. 1855: szinehagyott avatég őltőny [Újfe 223].

Szk: katonai ~ egyenruha. 1851: a' Katonai őltőnyöket-bakkancsokat a' Vaspályán Göz szekeren Szolnokig le hoztuk [Dés; DLt] * nyári ~. 1857: Nyári őltőnynek való kelme [Bodola Hsz; BLt II. 11] * oláh ~. 1843: Akim Volyán ... visel oláh őltőnyt [DLt 1210 nyomt. kl].

Őltött (vmilyen fonállal) szőtt/bevert; (care este) țesut (cu o anumită bătătură/băteală); (mit einem bestimmten Faden) gewebt. 1682/1687: Attam kett len uaszon Uy lepedött, eggik giapottal, az masik len Cernauul őltött, mindenikben szelies feier Receek uadnak [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. 1728: Egj zabolai veressel őtött kendő [Lisznyó Hsz; SVJk]. 1755: szösszszel őltött ványolatlan záknak valo poszto [HSzj szössz al.]. 1819: szösszszel ötlet Kender vászón 4 1/2 sing [Baca SzD; TSB 6]. 1834: Egy vég Páttzal őtött maradék Kender vász(ony) ... Egy vég Csepűvel őtött szössz szála^a [Sáromberke MT; TGsz 54. — *Vászón].

Őltözés őltözködés; îmbrăcare; Kleidung. 1657: másnap tettetvén az fejedelemasszony reggel induló szándékját, az fejedelem commissariusi és az Munkácsból eleiben jüttek elindulának, én pedig nem, az fejedelemasszony simulál-ván későn kelését, őltözését [KemOn. 143]. 1779: Kolozs-vára érkezém éppen Hűshagyókedden ... vacsora után

megsugárjék nekem, hogy a kisasszony férfiköntösbe akar öltözni. En addig mesterkedem, hogy amikor az öltöszesz fog, felserkentem, minthogy lefeküdtem volt s szépen be-megyek a mellette lévő házban, melyben öltözött s mind rendre nézem, miképpen vetkezik le az leányi köntöséből s miképpen öltözik a szegény bátyja ... testszín köntösébe. Midőn elvégzi az öltöztést, én is kisuhanok s az ágyamban lefekszem [RettE 404–5]. 1806: egész nap gaz ember voltam tsak a rosz tanulással evéssel öltözzéssel [Dés; KMN 326].

Öltözet 1. (férfi v. női) felsőruha; costum; Gewand | ruházat; ímbrácáminte, hainá; Kleidung. 1526–1528: es fel wéwe ... öltözettyh, es liliomyt, fveybevaló éékes čerčel'eyth, es g'vröyth, es myndenekwel megh éékesyté önön magat, az ő éékesseggyel [Nytár XV, 15 Székk]. 1558: ha az wr lsten Ennekem leyan Magzathot adand ... hogym Mynden rwhaymat es Egyeb eltezetymet, Ennek ez gyermekemnek az kyt az lstenul varando wagyok [JHbK XLIII/21 Mikola Ferencné Melyk Anna végr.]. 1573: Anna nehaj Pokos Peterne hity vtan azont vallia, Aztis twgia hagi Mind Menegzeoy Aiandekyt, Egieb eoltözetyt Arany es Ezwst Marha valamy volt kiket Darochy Mathias az feleségének chinaltatot volt, Az leanianak mykor ely Bochatta Teole Mindeneket neky adot [Kv; TJK III/3. 157]. 1600: Zabo Jstwanne Ersebeth azzany ... vallya: Amikor ... herczegh barbarat zolgaltam Akkor thwdom hogy zepen vala eoltözetyt ket kamuka zoknyaya vala, tafotays vala vgy tettezik ketteoys, egy veres scharlat zoknyaya ket kesenthyeoye egyk teorkeses, ket partha eowe Annakis egyk teorkeses vala, Zep hernach palasthya gyeöreys voltanak [Kv; TJK VI/1. 513]. 1613: mikor Kouaczoczy Janosne Azonyom moga Judith megh hala Annak eleotte egy keues eödeöel monda ... mjnde(n) fele Aranj és azeöst marhamat, mjnd Aranj lanczyaymath feöggeöymeth ... eoltözeteimeth feyer ruhaimeth ... Kouacz Susanazonj-nak hagiok [Nagysajó BN; JHbK XXIII/31]. 1628/1635: Azzonj ember öltözetihez ualo Aranj miek: Vagjon ket bokor egy forma uelenczebol hozot őregh gjongj fulbe ualo, araniba foglalua | Az zegeny Azzonj eoltözeti ... Kws Subak* [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen lelt. — *Folyt. a fels.]. 1652: Zalanczi Istuanne Azzonyom ... Az meli bonumokat Res mobiliseket, ugj mint Eoltözetet es fejer ruha Nemwt ad eó kgme szerelmes leaniaual ... Zalanczi Anna Azzonj mostan ki hazasitasahoz, Annak Regestuma igj keövetkezik [Mihályfva NK; JHb XXII/41]. 1701: Néném ... minden edes Anjanktúl maratt öltözeteket fejer ruhákat es minden egjéb házi Portékakat az mi volt az Aranjos felé lévén az kert hátolján egy ajtó ki, azon mind el horta s takarította [Polyán TA; JHb XVI/7]. 1736: az menyasszony lakadalma napján három rendbéli különb különbféle öltözetben volt [MetTr 387]. 1757: Mikor Keszeg György az Attyától meg különözett ... öltözetinél egyebet el nem vitt [Gálfa KK; Ks 66. 45. 17c]. 1774: az Udvarban lévő Sütőnek két Rendbéli változo szokot jární, és egy rendbéli öltözet Czondra Posztobol [Mocs K; KS Conscr. 27]. 1775: az mint az Aszony mondja Veres öltözetben volna [Óraljaboldogfva H; Kf Miss.]. 1824: öltözettye közönségesen egy Frak es pantalon nadrag szokott lenni [DLt nyomt. kl] — L. még FogE 64; KemOn. 101; MetTrCs 468; SKr 693; TML III, 144; VKp 93.

Szk: A. egész ~. 1823–1830: A Salomon jeruzsálemi templomának fából es a sátoznak minden modelljei

megvagnak ezen épületben^a más szobában. Megvagnak itt az áldozatra tartozó minden készületek, megvagnon a főpap is egész öltözetében [FogE 185. — ^aA drezdai Zwinger Naturalien Kabinét-jében] * *fejér* ~. 1793: (A Grófné) fejér öltözetiben sétálgatván, még nagyobbban nevelték a' piaztzon áruło Szolgálok, 's mondották nó ugyan gyászolja az Urát! [Koronka MT; Told.] * *fekete* ~. 1823–1830: Ezen öltözet csak a falusi paraszt fejezmépeké, mert a városiak es felsőbb rendűek elég csinosan járnak. Az a közönséges hír^a, hogy a falusi asszonyok a fekete öltözzettel az ő férfiakat gyászolnák, mivel a fejedelem azokkal kereskedést üz, es már egynehány izben sok katonákat adott el az anglusnak, kiket a világnak más részébe vittek, kiket soha többé nem is láttak [FogE 247–8. — ^aHassiában, aza a németországi Hessenben] * *kékbéli* ~ kék katonai egyenruha. 1747: jött ide két kékbéli öltözet(ben) lévő katona, négy loval, es egyiknek veres nagy szőrű borzal prémezett süvege vala az másiknak pedig Csákó vala az fejéb(en) [A.hagymás SzD; Ks 27/XVIIb] * *ruhanemű* ~. 1630: Az Annia ... Bozedi Ferencnek ... az ruha nemű eoltözetnek, az fejer ruhazatnak felet Bozedi Ferencnek hagia, felet az leanianak [Mv; MvLt 290. 211a] * *skófiomos* ~. 1706: Forgáts láncz övek szkofiomos öltözötök, Szűnyegek, abroszok, es Több egyéb portékák s öltözetek [WassL].

B. *asszonyemberi* ~. 1657: Itt láttunk mi magyarok elsőben olyan asszonyemberi öltözetet, hogy melyek mezíten, kinyitva légyenek, melyekre ittas is es egyébiránt is igen venereus ember, az szegény Mikó Ferenc sokat ácsorga, de csak száraz kocsomája lőn [KemOn. 57] * *falusi* ~. 1823–1830: az Ötsém ... az Ház Ajtója mellett ült ... az ott valo szokott viselet szerént igen falusi öltözetben [FogEK 461] * *királyi* ~. 1662: A lengyel korona vadászatiját ami illeti, ez iránt is vádolja magát idétlen mentségével. Hát mire valók voltak a sok aranyas új zászlók s kopják? ... prémes süvegek, egész táborozásának idején királyi neve? es utolszor elfogatott három-négy vezetéklővának terhe, kiken a legfényesebb es csak személyét illető királyi öltözetek voltak külön-külön csomokba kötözve? [SKr 463–4] * *kocsisok* ~e. 1839: Farkas Mihály ... visel ... magyarországi kocsisok öltözettyek szerénti hányatos szederjes mellénynt [DLt 120 nyomt. kl] * *papi* ~. 1635: Gavrilas vajda Eo maga ot vala az giulisben, hogy megh bezillem Eo Nagyczaganak az dolgot, Eo azt monda hogy Eöve volt az a papi öltözet az püspök(ne)k attá volt hogy az migh ell szolgálon benne, de ha holta törtinik, visza szalion esmet az papi öltözet az Eo nagyczaga keziben [Galgó SzD; BesztLt 141 Rác Ádám a beszt-i főbiróhoz]. 1720: azon Segestjének az bötüin Papi öltözet tarto lábas asztal [Sepsiköröspatak Hsz; HSzjp]. 1849: van ezen Conservátoriumba egy Téka több fiokjaival el látva — benne vannak a papi öltözetek [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] * *vincellérséghez való* ~. 1637/1639: Hideluen lako Josa Bartossal az Keomalj szeoleoknak vincellerewel ... szamat uetuen, minden vincellerseghez valo eoltözetekeket, ugj mint sarut sueget etc fel tuduan, Igaz szamuetes szerent marada meghis adossa hatuan forintal [Kv; RDL I. 111].

C. *kivül való* ~ külföldi ruha. 1603: Mivelhogy az eoltözetben valo Luxus mind ferfay mind azzony allat es Leanzo renden az my varossy allapatunkat felette megh haladta ... Tetzett eo kegekek ... hogy ... minden varosi rend kawl valo eoltözetet (igyl) ugj mint Spanyol hozzw farku boronalo keonteos es zoknya Arany premes nyak ruha ... es

akarmi nemes renden való forma Ezek az eo Erdemek zarent való Adoot vegyenek [Kv; TanJk I/1. 460] * *magyar* ~. 1619: az az frigykötés nem Németországról, sem német nemzetről való kötvé, hanem csak annyira, azmennyire az német-magyar király és Magyarországra nézve vagyon az az frigykötés. Kinek sok jelei vadnak ... mikor az német követ bérjő nem úgy jő mint német még köntösének is öltözetivel, hanem úgy mint magyar öltözetbe [BTN² 289]. 1772: Öfelsége a religiót felette igen curálja, a gyalog magyar militiában a tisztek majd mind németek, köntösüket is mind megváltoztatták, úgyhogy a magyar öltözetből éppen csak a nadrág maradt meg; az is csak közembereknek, de a tisztek mind német ruhában járnak [RettE 266]. 1823–1830: Sopron tájéki Beke és Benedicti evangelicus deákok itt tanulnak medicinát. Magyar öltözetben, sárga csizmában járnak, a bálóknak ők a praesesei. Ráckevi és még más három debreceni deákok is itt tanulnak [FogE 193] * *magyaros* ~. 1823–1830: Sokkal jobb lett volna tisztességes német öltözetet ígérni, melytől én is annyira nem irtózzattam volna. De az öreg gróf csak Bécsig járt volt. Ott pedig a magyarnak a magyaras öltözet nem csuda [FogE 144] * *mokányos* ~. 1817: Személyes Leírása ... Also Járából, az 1817-ik Esztendőnek elein, minekutánna sokad magát meg adossította volna, el szökött Hesdetzán Farkas Pétrének ... visel mokányos bő öltözetet, semmi mesterséget nem tud, beszél tsak oláhu [T; TLt 1779 Lázár Antal szb kezével] * *német* ~ → *magyaros* ~ * *németes* ~. 1823–1830: József császár a tanuló helyeken német classisokat állított fel, s ekkor az ártatlan német könyveket is vagy megcsapták, vagy megégették. A németes öltözetet urakról, úriasszonyokról egymásnak letépték [FogE 93] * *nemzeti* ~. 1848: Igen szép volt az úri gyermekek maszkarádjája, különb féle nemzeti öltözetekben, köztők a Kis Bethlen, Esterházi, Jósika pepi, sat — szinte megette az ember őket [Kv; Pk 7] * *oláh* ~. 1823: visel Brassai oláh öltözetet [DLT 207 nyomt. kl] * *perszai* ~. 1714: Perszai öltözet, ezüst fonál szövással és aranj figurákkal, rövid, és bő uyaival, nagjób reszről Barszon szin atálval Materiaval béllelt fl. Hung. 60. — ... Perszai Öltözet minium szin Török fél selyem materiaval béllelt, hasonlő Zöld primmel fl. Hung. 24. — Perszai öltözet ... hoszszu Uyaival Sötetes Viola szin fel Selyem Török materiaval béllelt, s baracz szin Primmel fl. Hung. 22 [AH 22]. 2. ? miseruha; odájdi; Meßgewand. 1672: uala szandekom á mint hogi mostis uagion hogi segetseggel legyek a' Templomnak ualami öltözetekből. de údo kiúantatik ahoz [CsÁLT F. 27. 1/38 Georgiffy Mihajl nyitrai pléb. haza Csiksztygyörgye].

3. fehémemű, alsóruha; lenjerie/rufarie de corp; Unterwäsch. 1823–1830: Akkori ott volt mester, Paizs László beszélte másnap, hogy ő akkor csak öltözetébe lévő, érzette ágyába feküdve, hogy az ágya ingadoz és a fogasán a kancsó mozognak [FogE 101].

Szk: *alsó* ~. 1781: minden gunyájok s also öltözetek-(ne)k Párkányait is megkeresvén, de semmi Portéka az irt két Férfiunál nem találtatott [MNY XXXVIII, 210].

4. ékszeremű; bijuterie; Schmuck. 1762/1763: Mlgs Groff Petki Borbara Melgs Aszszony Anyam eő Nga méltotztatott nekem ... adni ... Egy rendbéli Gyemantos öltözetet, az mely áll ebből: Gyemantos Pászli, Melyben vagyon Öreg Nagy Gyemánt tizen egy apro Gyemánt 43, ehhez egy pár fülben való, melyekben vagyon nagy Öreg Gyemánt 2, középszerű 6 kitsin kettő [Hsz; Ks 23. XXII.b].

1777: A' Gránátos öltözetek, ket nyak szorito, kézre való egy pár [Nsz; JHbB 406 gr. Bethlen Rozália kel.]. 1781: Egy rendbéli Filegrán öltözet [Koronka MT; Told. 10].

5. (házhoz való) tartozék, felszerelés; accesorii/obiecte (care țin de casă); (zum Haus gehörendes) Zubehör. 1637/1639: Keouetkezik az minemű Eöltezzettel az Ide eleb megh neuzet cserepes hazat hattúk^a [Kv; RDL I. 111 — ^aKöv. a bútortat, kárpit, szőnyeg, kút, pincebeli faeszközök stb. leírása]. 1706: vagyon ket ház öltözetire való kész aranyas Spaller [Hsz; Törzs Rákóczi inv.].

Szk: *házbeli* ~. 1629: Ezen kívül valami pénzem, aranyom, tallérom, ezüst-arany marhám nekem feleségemmel való holtunk után marad, házbéli öltözet, egyéb más, ágylepe, ruháim, azokat hagyom mind egyaránt, hárman és egyaránt osztózzanak, akár fegyver, akár lóra való szerző [BTN² 423] * *házi* ~. 1609: Az Szent Király uca Szegeletin való Nagy hazat adak es perpetualak Keopecki Janosnak, Az Mas hazat penigh ... az Poklos vczaban ... adak es Conferalak Keopecki Thamasnak es Keopecki Georgynek minden hazi colteozettel [Mv; IB VI. 225/17]. 1657: Ezalatt szegény fejedelmnek javait valóban kapdosták az belső szolgák és töltöztek ... volt rút kapzsi szegénynek javaiban, melyek nevezet szerént valakiknek nem legáltattak, és az megnevezett erősségekben nem reponáltattak. Sok volt pedig az, mind pénz, köntös, ezüst marha, házi öltözetek [KemÖn. 106].

6. harci felszerelés; echipament de război; Kriegsausrüstung. Szk: *hadi* ~. 1638: ez külv valami külső javai voltanak Vas János Vra(m)nak az hadi es loo öltözein külv az hugom Aszszonnial az feleségével oszak két fele az magam javain külv, az hadi es loo öltözetet ... mind az vas János Vram es magamet hagio(m) az fiaim szamara [Cege SzD; WassLt Wass György végr. St. Mogiorokereki pastor kezével] * *katonai* ~. 1657: conferált ... gubernátornak, ki öregbik Bethlen István vala, gróf Bethlen Istvának, Péternek, Zölömy Dávidnak ... feles pénzt, ezüst marhákat, katonai és lóra való öltözeteket s egyéb jókat [KemÖn. 95].

7. ló-öltözet; valtrap, cioltar; Pferdedecke | löszerszám; harnaşament; Pferdegeschirr. 1619: az én uram azt kívánja, hogy nagyságod mindjárt most egy fő kapucsi pasáját készitené el és küldene az én uramnak királyi méltóságához való fő lovat öltözetivel, köves szabályával, bottal 40 vagy 50 kaftánnal [BTN² 312]. 1823–1830: Rüstkammer ebben láttuk a sokféle régi készüléteket ... Vert ezüstbe öltöztetett darabontokat, a tatár kán lovát fából, öltözetivel [FogE 184].

Szk: *lói* ~. 1596: Barat Peter vram tanq(uam) legitimus Tútor veot kezehez chiengettywt es loy colteozetet zankazashoz valot két lora valot mert ezeket ne(m) akarta Vacey Gasparne Azzonyom az kalmar Arw keozetot el veny [Kv; RDL I. 65] * *lóra való* ~. 1657: sok ekklesiákhoz külön-külön beneficiumokat, sőt nagyrészt még éltében is conferált, kiből máig is élnek ... gubernátornak, ki öregbik Bethlen István vala ... feles pénzt, ezüst marhákat, katonai és lóra való öltözeteket s egyéb jókat [KemÖn. 95]. 1697: Felvinczi Sigmund Ur(am) egy uttal Gernyeszegr^a hozott egy egész lóra való öltözetet, ugj mint Portai Szeles feket, igen szép köves orrodzójával edgjütt, Aranjos imitt amott Turkessel rósa formara, csinált Katona Nyerget, merőben Aranyos Ezüst Kengjlesztül, egy rövid köves Hegjestörrel edgjütt ... Portai Merőb(en) töltött Czafraggal edgjütt [JHbK XXXII/25 Sig. Korda (35) vall. — ^aMT].

Öltöztetbéli ruhabeli; de ímbrácáminthe; Kleidungs- 1829: az Alperes ... a' midőn Férjhez ment ... minden öltöztetbéli allatúrája tsak annyiból állott, hogy egy ember a' hátán néhai Férjéhez el vihette [Ne; DobLev. V/1155].

Öltöztetlen felöltöztetlenül (rendesen fel nem öltözve); ne-ímrácat; unbekleidet. 1761: mihent o Nga jelentette hogi el szándékozik menni, késő éjjelig dolgoztunk azon munkán, reggel nap fel jöte előtt jo idején hozzá fogtunk, iteratöis öltöztetlen, elis végeztük, s ö Ngának repraesentalta a társom [Branyicska H; JHb XXXV/46. 11].

Öltöztetű vmilyen ruházatu; cu un anumit fel de ímbrácáminthe; von einer bestimmten Kleidung. Szék: német ~. 1823–1830: Körmetzivel ilyen történetem volt: én előbb menvén Göttingába, mint ő, egy napon vakáció alkalmatosságával a szálláson, német kurta nadrágban az ablakba való virágokat tisztítgatván, bejön egy hasonló német öltöztetű ember, s azt kérdi, hogy gróf Bethlen Imre itt vagyon-e szállva [FogE 244].

Öltözik 1. ruháját magára veszi, felöltözik; a se ímbráca; sich anziehen/kleiden. 1568: Steph(a)nus Kowacz iur(atus) fass(us) est ... hogy ezth latta hogy az darabontok zalast kernek az szöchtol, es Eyel Nyikogast hallek, Tolway Jwoltest ky Menek hat az szöch kyalt tolwayt kerdem mi dolog ... tehát az darabontok Jgen öltöznek az hazban, En az szöchyot Jgen pirongatam és bé kwidem az hazba ... azt monda hogy ne(m) tutta hogy az felesége kurua [Kv; TJK III/1. 225]. 1631: akkor vasarnapra viradolagh ot halanak az mi pajtanka(n) egiütt Uasarnap reggel ala mentek Baczki Györgynehöz ot kezdőneődtek ismeg be ot eöltözeöt abba az ruhábanis az kibem most vagjon [Mv; MvLt 290. 247a]. 1653: Azok a választott szép ifjak mind jó lovan, aranyos szerszámban s kamuka bársony és vont aranyban valának öltözve; de csak egy dolmányban valának, aranyos nyergek és kengyelek vala, nem patyolatjok hanem egyéb-forma vala a fejkébéli süvegek [ETA I, 134 NSz]. 1710: (Béldi Pálné) kevély, pompás asszony lévén, ritkán udvarolja vala a fejedelemasszonyt, mikor néha-néha udvarhoz megyen vala is, mentől cifrább köntösi valának, azokban öltözik vala, s kevélyen úgy mutogatja vala magát, melyért a több úriasszonyok is frigykednek vala rája [CsH 127]. 1747: Pap Mihály ... falumbéli ismérem, ábrázattyában fejérszeg, Szöke Sárja bajuszsa vagyon, természetben közép rendű, szederjes dolmányban és mentében Veres hosszú kalpagban öltözve vala, az állán pedig egyik felől forradás forma jegyecské vagyon [Csicsópoján SzD; Ks 27. XVII]. 1749: midőn edgyik fatens bé ment a' fogadob(an), mar akkor azon személy szürke czondráb(an) volt öltözve [Torda; TJKt III. 255]. 1843: Varga Katalint láttam ezelőtt valami hat vagy hét héttel, a vásárbán Abrudbányán. Ki is egy középkorú és -termetű, barnaszeg, himlőhelyes fejérnép, öltözve volt sárgás vigánába, feje sárga keszkenővel bekötve [VKp 87].

Szék: tisztába ~. 1640: hazament Török András, s mindjárt levette ingét s lábravalóját s tisztában öltözött [Mv; MvLt 291. 233a átirásban].

2. vhogyan öltözik/öltözködik; a se ímbráca íntr-un anumit fel; sich auf eine bestimmte Art kleiden. 1705: Ugyan ma reggel felkldvén az úr az fejedelemasszony látogatására, kit is igen cifrán öltözve találék [WIN I, 587]. 1736: De az urak, főrendek, nemesek temetésire még az

idegen emberek s asszonyok is czifra köntösben nem men-tenek, hanem mentől közönségesebben lehetett, úgy öltö-zenek, sőt azféle alkalmatosságra nem csak gyászköntöst, hanem színes posztóból valót külön tartottanak, szederjes, violaszín posztóból valót [MetTr 406]. 1819: a' Decan ... az halattas Házoknál idején jelenjék még, ott amik Szüksé-gesek azokrol gondoskodják ... és mindenképpen arra töre-keadjék, hogy mindenek Szép rendel, és helyesen folyának ... vigyázzán arrais hogy a halatos házánál minden Mester ember tisztességesen öltözve jelenjen meg ... [Kv; MészCLEv.]. 1823–1830: Abban az időben igen pompás lakodalmak és temetések estek az urak között, a lakodalom egy hétig is eltartott, akkora mind magok, mind cselédjeik igen pompásan öltöztek [FogE 63].

Szék: feketébe ~. 1704: Ma újítottuk meg Istennel való szövetségünket a szent sacramentum által. Ugyan ma öltöz-tek feketébe az úr leányai, mind kicsinyek s mind nagyok. Prédikált Zilahi uram, az udvari pap, Josue 24:24 [WIN I, 62]. 1705: Ma reggel az úr felmene a generálhoz condoleálni a császár halálát, és immáron mind a német tisztke-nek, mind a magyaroknak az elejek feketébe akarván öltö-zni, a fekete posztókat és materiákat a görögöktől igen elszedték, úgyhogy az mi urunknak és az asszonyunknak is csak valami színes materiákat és posztókat kellett megfes-tenni. Az úr úgy beszél, hogy rea főgnak vigyázni, kik gyá-szolják meg a császárt magyarok és kik nem. Melyre nézve aligha magamnak is feketébe nem kell öltöznöm, melyet itt költséggel viszen vége az ember, aki is itt felette szűk [WIN I, 446–7] * *fekete posztóba* ~. 1736: Az keservesek mentől durvább fekete posztóban öltöztenek ... Az aszo-nyok kendervászonból burkot csináltak az fejekre, azt megfeketítették, hamuszín volt, azt az hátokon leeresztet-tek, hogy az földön vonszolódott az farka, azt pedig az háta közepin még egy helytt az közepin felakasztották, ott egy darabig hármason függött az burok [MetTr 405] * *köny-nyen* ~. 1736: Épen nem nagyították akkor az emberek magokat; urfiak, elévaló fő és nemes emberek, hűsvét másod napján az az vízben vető hétfün rendre járták az falut, erősen öntözték egymást az leányokat hányták az vízben, sőt az elévaló embereknél csak magok házoknál is eszve az frajok az leányok házában kádakkal hordották fel az vizet, reggel csak könnyen öltöztek, tudva már az jövőn-dőt [MetTr 359] * *magyar formában* ~. 1671: Akartam Nagyságotat alázatosan tudósitanom, hogy Szathmárról jötenek valami katonák és németek, magyar formában öltö-zvén, kiket hová expedíáljon Strasoldo, irván mellettek nekem és Pelei uramnak [TML V, 478 Teleki Mihály a fej-hez] * *magyar köntösbe* ~. 1677: az magasabbik titkon magyar köntösben öltözvén, haját elvettettvén, valamelyik magyarnak szolgálja képiiben kimenvén, hogy csak meg-lás-sa az hadakat [TML VII, 427 ua. Baló Lászlóhoz]. 1806: öltöztem magyar köntösbe [Dés; KMN 327] * *német köntösbe* ~. 1710: II. Rákóczi Ferenc ... a hassiai Landgrá-vius leányát vévén feleségül, német köntösben öltözik, s szüntelen Bécsben lakott [CsH 328]. 1710 k.: Német köntösbe öltöznék s felmenénk Linz, Ratisbona, Norimberga, Würzburg ... és Heidelbergába [BÖN. 571].

3. vminek/vmibe öltözik, vmilyen (ál)ruhát ölt; a se ím-bráca ín ceva; sich verkleiden. Szék: *farsangos ruhába* ~. 1570: Agotha Bako Myhalne, Azt vallyá, hogy ... mykor halalos Agiaban fekwenne az Janos azkor Bezellete neky hogy Egy farsangba farsangos Rwhaba Eoltzettenek volt az Cristinawal More Ambrws feleségewel, Es az kyal vcha-

ban Mykor eleget farsangoltak volna haza Mennek, Es az kwzeobre leh fekeznek, Addegh nem hagy Bekeseget Nekj Cristina Myglen Megh kellett dolgat vele zerzeny De az kor Neotelen volt, Ezt azert Bezellete volt megh neky hogi Nem akart gywnatlan Megh halny [Kv; Tjk III/2. 148] * *férfiruhába/köntösbe* ~. 1600: Vargha Caspar ... vallya: Ferfy ruhában Nem latta hogy eoiteoztek volna | Egy iffw zemelt Jlona neweott ky ferfy ruhában eoiteozeott volt, eo k(e)gmek egez Tanachyul egyeott lewen Sententiaztak hogy az Perenger melle keottessek es ereossen megh vere- tessenek (így!) Annak vthanna ky kergetessek, es ha valaha ez varoson talaltatik megh eoletessek, es vizben butattassek [Kv; Tjk VI/1. 394, 404]. 1779: vacsora után megsúgiák nekem, hogy a kisasszony férfiköntösbe akar öltözni [RettE 404] * *maskarába/maskarának* ~. 1764: Azt is hallottam felölök, hogy Szebenben a többi között maszkarában lévén öltözve mind a kettő úgy, hogy egyik, úgymint az asszony nem ismerte az urát, Haller Pált, mivel úgy tette, hogy ő nem megyen a bálba [i.h. 168]. 1823–1830: az Hazai Maszkarásokba az a' fő mesterség, hogy magakat úgy el rejtsek, hogy meg ne esmertessenek; — Már ez az a' mi irtozatos dolog! ugyan is nem könnyen meg történhető, hogy egy néhány gonosztévők Maszkarába öltözve, estve be menjenek gonosz szándékkal valamely házhoz, és ha az alkalmatossáig szolgál, fel tett gonosz szándékjokat tökéle- tességre vigyék; ha pedig látták, hogy a' környül állások nem kedvezők, mint farsángosak úgy nézettenek, 's sza- badon el mennek [FogEK 425]. 1827: a' Fonoba jöttek még Katona Fejjérgyán Tyifor és ... Jozsiv Maszkarának öltözve — ezen két Maskarások, egy kevés ideig bent voltak az Házba — de azután mind a ketten ki mentek [Egerbegy TA; TLT Köz. ir. 1110 Ketzán Szija (16) haja- don léány vall.] * *parasztember köntösbe* ~. 1704: Azt is beszélük, hogy a Rácz Gyurka nevű kapitány, parasztember köntösbe öltözve, odament volna tegnap a kuruc táborra szilvát árulván, és megcirkálta volna, voltaképpen mint és mennyien vannak a kurucok Toroczkai urammal, és úgy re- ferálta volna voltaképpen [WIN I, 219] * *zsidónak* ~. 1823–1830: Komédiákat játszottak régen a kollégiumbeli- ek, én is gyermekkoromba emlékezem egyre, midőn a praec- ceptorom, Szigethi Mihály zsidónak volt öltözve [FogE 104].

4. katonának beöltözik; a se ínrola; sich einreihen. Szk: *fegyverbe* ~. 1823–1830: míg Bécsben mulattam, az insurrekcionának némely maradványait láttam. Mindenféle mesteremberek, kereskedők és legények fegyverbe öltöztek volt Szabad Sereg (Freiwilliger) név alatt [FogE 259] * *kuruc bőrbé* ~. 1710: Én szintén mikor Bethlen Sámuel felverék a kurucok, akkor Fejérváratt voltam, onnan haza- kérdém, hogy cselédimet valamely secúrus helyre köl- töztessem ... A paripáimot két szolgálammal együtt Ajtára beküldém, mert még oda akkor nem hatott vala a kurucság, azokat sem látam soha többször, mind szolgálaim, lovaim kuruc bőrbén öltözének [CsH 337].

5. *zsákba* ~ zsákba bújik; a se bága într-un sac; einen Sack überziehen. 1710: Ez is eleget praedicáltott szüntelen Teleki Mihály sok practiciá ellen, és ugyan olyan darabo- son, hogy felállott az emberek haja belé ... „ugyan istente- len ember volt Acháb király, de bizony meg tudtam volna téríteni, mert az Isten egyszer fenyegeté meg Achábot a próféta által, mégis mindjárt sákban öltözék” [Muffi pedig a török papokkal együtt aznap sákban öltözvén s magokat meglánczván, arccal a földre leborulnak vala ... minden

utcákon ... jajgatással úgy menének, míg a török templom- ban bemenvén ... az égre kiáltottak török nyelven [CsH 192, 199].

6. *magára* ~ *vmít átv* magára ölt/vesz vmít; a lua ceva asupra sa; etwas annehmen. 1814: Makai Miklos azt Tör- vény szerént nem tehette volna, hogy Tutorság alatt lévő árva ... Testvér ötsének Makai Mihálynak ... sorte Divisio- nis obvenialando részét is abalienálja: Azért ... Sogorunk Nzts Betze Lázlo uram ... a' Nsgod édes Attyát az irt Jok- (na)k rehabilitálásért törvénybeis fogta vala, a' mikor említett Sogorunk ... a' Nsgod édes Attyától superléválván, a' Nsgod ... édes Attyával ujabban tránsigalt, mely azon su- peradditio által, a' régibb említett Makai Miklos által tett örökös vásár zálognak természetűt öltözött magára [Dés; Borb. I].

öltözködik 1. vmibe öltözik, vmít magára ölt; a se îmbrăca cu ceva; sich mit etwas bekleiden. 1811: Végre, tsak a' tiltott Paraditsom' fáját Emlitem, jól tudjuk annak az almáját, Melybe első Apánk hogy belé harapott, Attól ő élesebb szem világot kapott; Meg-látta magán a' meztelen- séget, 'S érezni kezdte a' szemérmetségét, Isten előtt el- búvtt a' szégyenletibe 'S öltözködött fige-fá leveleibe [ÁrE 33].

2. vmilyen módon öltözik; a se îmbrăca într-un anumit fel; sich in einer Art kleiden. 1811: Az Özvegy' sirása, mint a' sebes zápor Hamar jó- és mulik: ha el-telik a' Tor ... Egyszer kezd látni a' Férijt gyérebbe, Néha már mo- solyog, 's öltözködik szebben [ÁrE 203]. 1823–1830: Azonban az úrfi zsimbelt, hogy miért csináltattam posztó- ból, hiszen abból csak a kocsisok viselnek. De én mint sze- gény legény azt gondoltam, hogy örökké csak posztót kell viselni. Még attól is féltem, hogy egy kisség színes volt. Csakugyan el is adtam ezeket, s látván más ottan tanuló- szegény legények hogy öltözködnek, én is ahhoz alkal- maztattam magamat [FogE 169].

öltöző I. mn 1. felvevő, viselő; de purtat; zum anziehen/ tragen. Szk: ~ *egyetmás* ruhanemű. 1735: öltöző edgyet- mási irant azt mondom ... az edgyikben^a holmi recék és fejernemű edgyetmások vadnak [Nyáradgálva MT; Sár. — ^aTi. ladában] * ~ *gyolcsszalup*. 1788: Galléros öltöző gyolts Szolup kettő ... Gallératlan gyolts Szolup 2 [Mv; TSb 47] * ~ *kesztyű*. 1588: 6 die Novembris veottem eoiteoze keztiutt d. 9 [Kv; Szám. 4/V. 43 Gr. Veber sp kezével] * ~ *köntös*. 1634: Suki Benedek vra(m) Suki palne azzoniomnak ... az iobbik eoiteozeo keonteosen hat zekeres loua(n) kwuwl, mind(en) hatas louaytes hadi zezamit fegiueret, az si engemet illet, kezemb(en) adgiaie auuagy ne(m) [SLT S. 43]. 1756: lévén ... egy darabb örökségetskéjek, mellyetis ... minthogy oly nagy szükségre jutattak hogy mivel éljenek, és mivel ruházkodjanak majd éppen nintsen, de nevezetesen már szintén eladó Személy lévén ... Iglai Kisanna Aszszony nagj szüksége vagyon hogj magának tisztességes öltöző köntöst szerezzenek és végyenek [Ne; DobLev. I/269. 1a]. 1829: a Gabonának is kevés termése a Jég esső által is el Károsodott Termése által csupán a' Ház, és Cselédek tartására el kelvén a jöve- delem még öltöző tisztességes köntösöimre sem maradván Jövedelem, és így kevés Jozságomnak meg tsonkittása ve- xából kéretik [Ne; DobLev. V/1155] * ~ *portéka*. 1776: Aszszonynak öltöző, Arany es ezwt portékák [M.köblös SzD; RLt Sombori Klára és Sándor lelt.] * *menyasszonyi* ~

köntös. 1772: adott ... a Méltóságos Ifiu Aszszony ö Ngának ... Uri Familiájokhoz illendő Uri Jegyet, melynek né-mély része állott Meny Asszonyi öltöző köntösből [Drág K; Tsb 21].

2. (egy) öltő/rendbeli; un rind de ...; eine Reihe von ... Szk: *egész ~ gúnya. 1780: Nagy excessus tapasztaltatván a' szolgák fizetésének egymásra, kivált a' szegenyekre nézve lett meg sokasításával ... a' kik ... Tavasszal állanak szolgálatra, a' leg első vagy jobb karbelieknek egész öltöző gúnya mellett harmincz Vonás forint, ezen álló kik meny-nyit érdemelnek, és mint alhatnak ahoz képest légyén [Torockó; Tlev. 8] * (egész) ~ köntös. 1675: 1672 esztendőben adtam János deák fiamat az Kendi János ítél-mester uram udvarába. Akkor vöttem neki jó paripát, egy szép pár pisztolyt, kardot ... csináltattam neki egy öltöző-köntöst, nyusztfarkkal bélelt süveget ... Második esztendőben is ez szerént egy egész öltözőköntöst, kék posztó remek dolmányt. Harmadik esztendőben is ez szerént egész öltözőköntöst, dolmányt, mentét, nadrágot, süveget, övet [Kv; KvE 193-4 LJ].*

3. öltözőkódéhoz használt; (care a fost) folosit la îmbrăcat; zur Kleidung benutzt. Szk: ~ *abrosz. 1857: Öltöző gámiros abrosz [Bodola Hsz; BLt II. 11] * ~ kád. 1596: Egy eoltoezoe kád vagion es egy feredeo kád [Kv; RDL I. 65] * ~ kaszten. 1835: Egy polit(urozott) diofa öltöző kaszten 5 Schildel [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.] * ~ láda. 1754: Egy lakirozott Varro Láda ... Egy feketén lakirozott Öltöző Láda [Nsz; Told. 19] * ~ medence. 1681: Egy finum Ezüst Drothbol Csinált avagy kötött öltöző medence [Uti] * ~ tükör. 1732: asztalra valo öltöző tükör tokban [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 4]. 1850 k.: Egy öltöző nagyocsa lábos tükör a' kasztenen [Pk 2].*

II. *fn* 1. öltözőkódő személy; persoană care se îmbracă; sich ankleidende Person. 1823-1830: A válnak elől volt melltartója, olyan széles, hogy a válat összehúzhatták, mert a válnak kétfelől voltak sűrűn ilyenforma kapcsai, abba pántlikát, paszomántot, lapos zsinórt, kitől mit lehetett, aggattak, és amely tartott mellén tartván az öltöző, egy más azon kötökkel úgy egybefűzte és szorította, hogy bátran még nem is beszélhetett a benne lévő [FogE 66].

2. ruhanemű; haine; Kleidungsstücke. 1768: Fejér öltöző. Tíz hoszsú gyolts ing. Aranyos Fátyol ing Előruhástól, Tászlístól, Gallérostól ... Négy rendbeli Slésiai gyolts ing, hozzá tartozó négy Előruhával együtt [Császári SzD; WassLt gr. Wass Ágnes fűhérműje].

3. ruházat; îmbrăcămintă; Kleidung. 1836: Marusan Juon-nak ... Elszökésekor volt öltözője: kerek tetejű széles karimájú kalap, — friskó, — új szűr, viseltes harisnya, bornyú-bőr csizma, piros új gyűszű a' derekán, — öt, vagy hat csattos nyári vászon újjas friskó [DLt 505 kv-i nyomt. kl].

öltöződik öltöződik; a se îmbrăcă; sich kleiden. 1749: Isten kegyelméből még vasárnap reggeli hét orakor ide Szebenbe érkezünk, de akkoron még csak Méltóságos Gubernator Urunk elő Excellentiája volt ide bé ... ma kezdetek gyűlögetni ... az Urak most érkeződven ki mosdodik ki öltöződik ki nyukszik és Semmi dologhoz nem fogtunk [ApLt 2 László András lev.]. 1849: kezdettem öltöződni, és midőn köntösömet felvettem, bekápcsolatás végett felakarek sietni a Vendler szakácsnéjához, mire Kelemen azt mondá: ne menj mert bekápcsolom magam [Kv; Végr. Vall. 37].

öltözött 1. vhog/vmilyen módon öltözött; care este îmbrăcat într-un anumit fel; auf eine bestimmte Weise bekleidet. 1662: Mely fegyvernek és belső köztünk való hadakozásnak zörgési és csattogási közt a szerencsének elegyes forgásával, megbúsulván s keményedvén és teljes-séggel dühösségre fordulván az idegen nemzet, láthatad volna fenyíték nélkül való kegyetlen ... külömb-külobb színű köntösben öltözött ellenséget a keresztyének közt zenelonával fenyegetést kiokádni [SKr 103]. 1823-1830: Onnan hazajöven, ment egyenesen Nagyszebenbe ... Mikor már itt azon gondolkodnék, hogy élet módjára találna, a piacon megszólít egy cifrán öltözött udvari inást, s tudakozza attól, hogy nem tudna-e valamely úrnál munkát [FogE 61].

Szk: *bárszonyba ~. 1779: Hallottam beszélni, de kitől arra nem emlékezem, hogy Székely Ferentz milyen kedves mutogatva, hogy milyen Barszonban öltözött fia volna, akin értette Báro Kemény Miklos urat [Szászszombor SzD; Ks Geor. Cs. Ajtai de Vajasd (55) insp. bon. vall.] * fekete gyászba ~. 1662: Az ország szamosújvári gyűlésén a sok kesergő édes anyák és rabságban levő férjeket nagy zokogással sirató, fekete gyászba öltözött úri, fő és nemes rendek, becsületes asszonyállatok keserves siránkozásokra ... a szegény hazánk megmaradt részé majd azt is felejteleni láttatik vala ... az országnak közönséges megmaradásáról gondot viselni miképpen kellene [SKr 389].*

2. felöltözött; care este îmbrăcat; angekleidet. 1710 k.: Én felöltözém s megmondám még félíg sem öltözött, de a fraucimmerétől elijesztett feleségemnek: ne féljen [BÖn. 765].

3. *magára ~ magára vett/öltött; îmbrăcat; angezogen. 1786: magára öltezett téli köntessét nagy hideg lévén, az az bundáját hátáról sokaknak láttokra le huzta [Szökefva KK; Told. 76].*

4. felszerszámozott; echipat; ausgerüstet | felöltöztetett; îmbrăcat; bekleidet. 1668: Jött a váradi Szokolovit Mehmet pasa követe hozzám, egy öltözött lovat hozván ajándékban [AMN 145].

Szk: *bakacsiban ~ ló. 1736: az kinél az fekete zászló volt, az ment az bakacsiban öltözött lón [MetTr 410].*

öltöztet 1. ruhát ad rá, felöltöztet; a îmbrăcă; în an-leiden. 1572: nehay Somogy Andrasne Martha, Azt Vaillya hogy az Kis boldyzarnetwl Bekennetwl hallota ezt bezelly volt az Thakachne mykor Igen beteges vala hyvatott hozza hogi be kezkenedim Eolteztesse(m) [Kv; TJK III/3. 43]. 1671: Die 12 Octobris Doctoráltak egy Déakot az, Jusban, et solennit(er) in choro Templi majoris kappázták ... palástot ad(na)k réa az also Cathedrátol fel szolítván az Professor maga mellé, ott vetkezteti, öltözteti, az Pandectót bé fedve eleib(en) teszi ... Arany lánczat vetvén az nyakáb(a) ... és egy arany gyűrővel meg ajándékozzák [PatN 50a]. 1806: Koporsom Bakatsinnal boritassék bé, belőlis semmi Selyem vagy Fátyol ne aplicáltassék; hanem valamint születésemkor ruhákban poláltattam, ugy halálom utánis Gyolts ruhákban Slafrokban öltöztessenek [Dés; Ks 14. XLIIb gr. Teleki Károly végr.].

Szk: *aranyos papi ruhába ~. 1710 k.: a mű fejevári scholánkban grammatikát tanuló ifjascskát, bábolnai oláh pap fiát ... tette püspökké ... Apor István aranyos papi ruhába, mitrába öltöztetvén ... maga hintáján solennis proces-sióban vivé az oláh templomba, és instellálák püspöknek [BÖn. 873-4] * asszonyember-köntösbe ~. 1705: Ugyan*

ma reggel exequálának egy német asszonyt és egy orosz leányt, kiknek a piacon vövék fejeket. Okának mondták, hogy németeket öltöztettek volna asszonyember-köntösbe, és úgy akarták volna őket elszóktetni, azért ölték volna meg őket. Ezekkel már 30-nál több holt meg mióta itt vagyunk [WIN I, 423] * *katonaköntösbe* ~. 1657: Visszajöttömben Fileken két franciskánus barátok ... igen hozánk ereszkedének ... jelenté az egyik titkon, hogy meggyőztetvén elkieszméretitől, mind az baráti állapot, s mind az religio mellől el akarna állani, kénszerítvén Istenre, lelkemre, hogy vinném el ... megcselekedém ... lóra ültetvén katonaköntösben öltöztetve más úton valóban szaporán elrándulék vele [KemÖn. 117–8] * *katonának* ~. 1761: A többi, akik ifjabbak voltak, katonának öltöztették, az öregeket, pedig ad perpetuos labores Fehérvárra damnálák [RettE 124] * *koldus ruhába* ~. 1657: Egy tizedest koldus ruhában öltöztetve expediálván az váró kassai generális-hoz levéllel, és azt intercipiálván, megérttettem vala, hogy élésből nemsokára megszökülnének, éshogy az magyar s német praesidium között egyenlenség volna [KemÖn. 198] * *magyar köntösbe* ~. 1672: mikor tavaly ... az fiaskámát kereszteltettem, küldvén ő egy németet, magyar köntösben öltöztetvén, be Erdélyben ... kémnek [TML VI, 18–9 Teleki Mihály a fej-hez] * *mirába* ~ → *aranyos papi ruhába* ~.

2. ruhaneműt (bábra) ráhúz; a *imbráca* (o pápuša/mariónetá); (eine Puppe) bekleiden. 1582: Berekzazy Lukach es Zabo Leorinch ... valliak, Lattuk az Babot^a hog eg kerez modra chinalt karora colteoztettek vala, eg foztan vala raita, de Immar hog oda lutank az eorizeo Drabantok keze-nel vala [Kv; TJK IV/1. 33. — ^aFarsangi bábót].

3. *fejérbe* ~ tisztába húz; a *primeni*, a *imbráca* cu rufe curate; überziehen, mit sauberer Kleidung bekleiden. 1781: Paplanyos ágyat is tartott az Aszszony Kapitány Urnak minden szombaton én öltöztettem fejérbe az ágyat [A.csermáton Hsz; HSzjP Fazakas Andrásné Birtalan Mária (30)jb vall.].

4. *órv* vmilyen formába önt; a formula într-un fel, a da o anumită formă; irgendene Form geben. 1811: ne tudáld, ha nem találsz minden ki-fejezést inyed szerint ... ne ítélj-meg ... hogy Énekeimet Városi köntösbe nem öltöztettem, mert én Falusi Ember vagyok, tsak Falusi módon irtam [ÁrE IV].

Öltöztetés felöltöztetés; imbrácare, imbrăcat; Kleidung. 1666: (Ebeni István) az éjjel ... keserves kínokkal meghala. Ha az asszony, generálisné asszonyom, itt nem lett volna, talám csak öltöztetése is nem lehetett volna tisztességesen [TML III, 607–8 Veér György Teleki Mihályhoz].

Öltöztetett I. felöltöztetett; care este imbrăcat (în ...); an-gekleidet. 1823–1830: Rüstkammer ebben láttuk a sokféle régi készüléket, úm. különb-különb háموkat, löszerszámokat, lótakarókat, címereket ... Vert ezüstbe öltöztetett darabontokat [FogE 184].

2. (diszesen) felszerszámozott; echipat (frumos); (schön) ausgerüstet (diszes) lótakaróval takart; acoperit cu valtrap/cioitar; mit Pferdedecke bedeckt. 1704: Reggel ... az úr adván két öltöztet paripát, egyet ismet Apor uram, és az Apor uramén vitte a zászlót szokás szerint Haller György uram [WIN I, 203]. 1736 u.: Mikes Mihály, maga meghagyta, egy ingben lábravalóban nyújtóztassék el, a koporsóját is kívül vastag gyolccsal vonják be, úgy is vonták;

azt is meghagyta, semmi pompa, sem öltöztetett lovak, se zászló ne legyen; nem is volt [MetTrCs 479].

3. díszített; împodobit; geschmückt | felszerelt; inzestrat; ausgestattet. 1657: (A házigazda) elsőben istállójában vün, holott hatalmas szép lovait ... mutogatná ... azután vün fel igen frissen épült s öltöztetett házaiban [KemÖn. 56].

Öltözteteth bevonhat; a putea îmbrăca; kleiden können. XVIII. sz. eleje: Mikor Nagy Ember hal meg ... Az nyuto deszkán a Theatrumát úgy kel csináltatni, hogy két grádics légyen körös körül s a Theatrum pedig ne légyen magasabb egy asztalnál, szélyeseb s hoszab légyen a Testnél ... Az Theatrumat ki mint szereti, úgy öltöztetheti, csak a Theatrum fája ki ne lássék [Ks].

Ölv I. örv, eltérő színű (világos) szőrzet alkotta csík az állat fején/nyakán; dungă albă pe cap/în jurul gîtului (la animale); heller Streifen auf dem Kopf/Hals (von Tieren). 1814: Egy vén sárga Ló ... a Homlokától fogva le az ajakáig lámpásos, vagy hodos, az jobb fülén fejr ölv vagyon [DLt 336 nyomt. kl].

2. nyakörv; zgardă; Halsband. 1755: Láttam benne^a ... két Kapuczánt, két s.v. kutya nyakára valo Csígás ölvét [Gernyeszeg MT; TSb. — ^aA ládában].

Vö. az örv címszóval.

Ölves világos szőrzet alkotta csíkos nyakú állat; cu o dungă albă în jurul gîtului/în dreptul petelor; Tier mit einem hellen Streifen auf dem Hals. XIX. sz. köz.: Ölyves disznó megbugott [HSzj búg al.].

Ölvesnyakú világos szőrzet alkotta csíkos nyakú; gulerat, care are/cu o dungă albă în jurul gîtului; mit einem hellen Streifen auf dem Hals. 1758: egy ölves nyaku fekete szőri millora bányát ki vetette potentiose, el becsültette [Firtosmartonos U; Pf]. 1821: égy Hajtásban ... 14 medve jött ki vagy 6 sebet kapott de el ment kettő égy égy lövsre el eset, a harmadik égy ölves nyaku s fejr szűgű homlokán és ktsi fejrsej meg egyébb aránt Tiszta fekete de rettenetes Nagy állat volt ... directe rám jött azon meg veszet alapattyáb(an) [A.porumbák F; RLt Kállay János Rettégi Sándorhoz].

Ölvy a sasok családjaiba tartozó ragadozó madár; uliu; Bussard. 1571: cle zamlalhatatlan rajtok valo ado es birsag zedes ... karulioknak colveknek solmoknak keresesekre es zerzesekre fogsagokkal birsagvetelekkel erooltetesek es kynzasok [SzO II, 330 a székely nemzet foly.]. 1676: Barcsai szolgainak kik harom karulyt és egy ölyuet hosztanak f. 4 [Utl]. 1710 k.: Egyszer a szőlőben Búnon egy szakadásban nyúl-süldőkre igazítanak; el én mindjárt a szegény Pál öcsémnel a szőlőbe az ölyvvel csak gyalog ... Menénk a szőlőszakadásban, kerestetjük a vizslákkal, az én ölyvem, rettenetesképpen rl, mely a madarászásnak údején szokás és majd csaknem természet ellen vagyon. Én haragomban leveté a kezemről a földre [BÖn. 549]. 1766: A szegény fogoly madarak is majd mind elveszének az ölyvek miá ... Kár ennek a jó kis madárnak elveszni amiá a gaz ölyv ragadozó madár miá [RettE 195]. 1816: 20 Tyuk ... hat az Ülűk által veszték el [Majos MT; Told. 47].

Sz. 1796: mindgyárt osztán meg és fogták tépték, húzták vonták Nyíkolájt s hozták mint az öllý a tsirkét egyenesen Panitba, hogy pedig valakít agyon akart volna Nyíkoláj

vágni azt nem láttuk de módgya sem vólt nékie abban [Panit Sz; Tsb 2].

őlyves I. mn I. (eredetileg) őlyvben gazdag; (inicial) bogat in ulii; (ursprünglich) reich an Bussarden. Hn. 1450 k./1761: quandam vallem Ewlvsebik^a vocatum [TelO II, 44. — *Mihályfva (NK) táján, Szakácsi határában]. 1642: az Őlveság patakán alól. Őlveság és Pisztrangos patakan feljül [Bikfva Hsz; EHA]. 1739: Őlves Patakan (k) [Vista K; KHn 270]. 1772: Őlves Fejben [Kászónújfalú Cs; EHA].

2. ? őlyvet szelídítő; care se ocupă cu îmblinzirea uliilor; Bussardbändiger. Szn. 1588: Eolues Janos desi biro [Dés; DLt 222 Temesvári János reg.]. 1596: Apahjdj Eóliweds Antal [Kv; Szám. 6/XXIX. 154 Bachi Tamas sp kezével]. 1603: Th. Őlves szab. [Galambod MT; SzO V, 268]. 1612/1687 k.: Őlvös Tamás [uo.; MMatr. 418]. 1614: Eóliueos Imre jb [Fiátfva U; BethU 170].

II. fn (eredetileg) őlyvben gazdag hely; (inicial) loc bogat in ulii; Gebiet (ursprünglich) reich an Bussarden. Hn. 1616: Eolues neweo havasunkon leveo Ezthenankban [HSzj juh al.]. 1637: Őlyvesben (r) [Folyfva MT; EHA]. 1647: Hetbiket es Eolueost az Ueczkei iozagot adak Balassi Mihálynek Petki Ersebethnek [Vécke U; Bállt 82]. 1715: az Őllyves hidgánál (k) [Sárd K; KHn 228]. 1719: Az olvesben (k) [uo.; i.h.]. 1740: Olljves (e) [Vista K; KHn 270]. 1749: Őlves Lokán (sz). Őlves Kuttya mellett (k) [Etéd U; EHA]. 1758: az Őlves mellett (k) [Selye MT; EHA]. 1772: Őlvesben (k) vicin(ussa) kereken az Erdő [Tusnád Cs; EHA]. 1782: Az Őlves Mellett lévő orotvány kis kaszálo egy Merekjényi [Magyaros MT; Told. 76]. 1808: Kis Őlves és Nagy Őlves (e) [Méra K; EHA]. 1814: Őllyves oldala (k). az Őllyves Tsupja [Pusztakamarás K; EHA]. 1826: Őlves Pataka melléke [Korond U; EHA].

őlyvesi a (Nagy)őlyves (MT) in -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului (Nagy)őlyves/Ulies; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON (Nagy)őlyves. Szn. 1590: Eolueosy Balint [Bács K; GyU 19].

őmagában ön/egymagában; așa cum este/se găsește; and und für sich. 1650: az Castelyka eő magaba(n) keo kerite-seuel eggiut alkalmas ... az benne valo lakasra [Folt H; BK sub nro 117].

őmellé, őmelléje melléje, vki oldalára/pártjára; de partea cuiva; auf die Seite von jm. 1614: Mikor Géczi András kijöve az Portáról, adá őszve magát a brassaiakkal, azkik akkor teljességgel ellenségi valának Báthorinak ... De őmelléjek az ország népe nem méne | meg is mondúk neki, hogy csak heába lészen az Bethlen Gábor dolga, mert mi tudjuk, hogy az ország őmellé nem áll [BTN² 61, 76]. 1619: És valameddig Ferdinandus az ő királyságában benne lészen ... nekünk addig semmi módunk nincs, hogy övle frigvet bontsunk, innet őellene segítséget adjunk, őmellé sem adunk, ha csak egy embert kérne is, mert az frige>levélben nincs, hogy mű néki segítséggel tartozunk [i.h. 298].

őmellette 1. mellette; lingă el/ea; neben ihm/ihr. 1653: Szezarma(n) lako Jacob Mihálytól az mostani Felesege Demeter Mihalne Ferenczi Marta akar el valni ferjétől proponalua(n), hogy Uranak semmi Ferfisága nem volna az ő

velle valo kőzósülesevel, azért akar cziak egi Tőke mellett fekűnnék akar eő mellette [Szjk 26].

2. vki (közvetlen) szomszédságában; in (imediata) vecinătate a cuiva; in der unmittelbaren Nachbarschaft von jm. 1568: Genes (?) Varga Jmrene Margareta georgy l(i-te)r(a)ti iurati ... fassi sunt, hogy o melletek vagion szöleye, bor egeteo Martonak es szemekel lattak hogy az eo maga szöleyet ky asta es az puzta földre horta a kyt szabo ferenctől wth [Kv; Tjk III/1. 242]. 1572: Zemlye Syteo Istwan, Es dorotya felesége, Azt valliak hogy lakot Ezten-deig Keomies gergh eo Melletek, De semmyt felesége elety feleol Nem latak, talalta egynehanzor az keozt ky bontwa Nem twgia kyk Jartak Beh Rajta [Kv; Tjk III/3. 5].

3. (harcban) vki oldalán/rendelkezése alatt; (in luptă) la dispoziția cuiva; (im Kampf) im Auftrag von jm. 1618: Daut pasa mellé még csak egy hadat is nem adtak, hanem csak maga szolgálai vagon ... ha olyan nagy expeditiōra kellene vagy kellett volna Daut pasának menni, haddal, lővőszerszámmal kellett volna lenni, de őmellette az csak egy is nincs [BTN² 116].

4. vki pártján (vall); (a depune ca martor) in favoarea cuiva; zu js Gunsten (aussagen). 1570: Nicolaus Kolb, Michael Zeoch, Joannes palocky ... vallyak, hogy ez ely mwlt Karachon Napjyaban hytta voltt fwzessy peter Radnay Anthalt Ew eleyekbe, ky eo eleotek ... Azt Montha Jo vraym en Thwdomant Tezek kegek Elewt hogy Engemet fwzessy peter penzert Nem fogadot, Egy penzet sem latta(m) sem veottom hogy eo Mellette en azert vallotta(m) volna, hanc(m) Az my (!) Thwtam es lattam azt Montam es Igazan vallotta(m) [Kv; Tjk III/2. 39].

őméltsósága méltóságos címmel megjelölt személy; excellența sa; Seine Exzellenz. 1852: eő Méltósága erdőssze [Mny XXXVIII, 131].

őmia, őmiája őmiatta, az ő hibájából; din cauza lui/ei; seinet/ihtretwegen. 1593: Kotloczi Jmre vallia ... Tudom ezt hogi az haifono az en hazamtol veze el gonozol, ammikor ezwnkbe veuwk, gianosagunk mingiarast Bachi Leoriczre leon, kit annak vtana megh ertetem hogi eo dolga volt, es eo mia vezet volt el, kit vizzais hoztanak minekwnk [Kv; Tjk V/1. 341]. 1625: hogy ez giwmolcziot eretlen koraba(n) le uertek karomra ... gianakodom hogy eő mia eset azis ... mint hogy az giwmolcz le ueres felol csak gianoual keresem ha az giano ellen mentj magat absoulaltassek abol a rezbol [Uszt 64a]. 1658: megfogatók az tisztetek, holnap megöletünk benne ... ő miájok romol Erdély, romlunk mi, romol ez darab föld s magyar nemzet, az áruló ebek miá [RákCsLev. 559 Rákóczi György anyjához].

őmiatta 1. miatta, az ő hibájából; din cauza lui/ei; seinet/ihtretwegen. 1572: eo k. varoswl ky adot regula az Safar vrainnak, hogy eo k. Byro vramhoz vgi halgassanak es vgi Beochwllick hogy az eo k. paranczolatyara kessek es Engedelmessek legenek Minden Ideoben hogy seh az fyeedelem sem az varos dolgaiban eo Myattok fogiatkozas ne Essek [Kv; Tanjk V/3. 54b]. 1573: veres Marton Azt vallia hogy Mywlta darochy lanos asast teot az Eo kertebe az vtan zar-mazot ky az Fodor Istwanne towabol az vyz es vgi holtak meg az toba az halak, byzonial Tugia hogi eo myatta leot kara [Kv; Tjk III/3. 181]. 1584: Ersebet Zegedy Georgne vallia hogy fennegette Danch Leorincz Viczey Andrast, es tudomis hogy gonoz ember ... Teglas Antalis azt monda

hogy eo miatta kel hazat el vesztegetny [Kv; TJK IV/1. 359]. 1590: Actor p(ro)testat, hogy az feo Byzonjsagh ki volna, az Byro wram pechietire ell nem Jeoth, ha mi defectus Esik dolgomban eo miatta Esik [Gyerőmonostor K; KP. Th. Kabos de Gieroe Monostora vall.]. 1591: az borbelinak eo miattok fizettem fl. 5. ez zolga(m)nak etere itara keolteottem fl 2 [UszT 13/67]. 1597: Bek Peter ... wallia ... Elek Janos ... ige(n) el zegeniedet az tarsasagh miat, seot vgja(n) azt mondotta hagi atta volna Jste(n) hagi soha ne tarsalkodhatot volna Baniai Janossal mert eomiatta zegeniedet el [Kv; TJK VII/1. 13–4]. 1604: ual mire ualo gondoltaba(n) el ne(m) kwlde az eokret eket, es ige eo miatta uetetlenül marada feoldem [UszT 18/43]. 1646: eö semmjet el ne(m) lopatta, se ökre megh nem halt eö miatta [Kv; TJK VIII/4. 131]. 1710: Söt inkább akarom, ma szemem előtt mind a leányom meghaljon, s mind a vejem elvesszen, mintsem ömiattok hazám békessége, melyet nehezen s sok pusztulás után Isten kiváltképpen való kegyelmességiből nemrégén ada megérnünk, újabbon felforduljon [CsH 108].

2. fölle; din partea lui/ei; von ihm/ihr aus. 1646: Nem azért mondgya hogy az Vrat haragra ingerellye de sembes haragos volt eo hozzaja jo akarattyat nem mutatta egy feore valonal teobbet nekie nem veot, Mostanis penig it fogva tartua(n) etellel nem taplalta eo miatta ehelis megh halhatot volna ha ā sok jamborok nem taplaltak volna [Kv; TJK VII/4. 54].

ömlődik ömlík, tódul; a nāvāli; sich drängen. 1672: Látom, mindennap ömlődik Neszter Fejérvár felé az török [TML VI, 44 Nemes János Teleki Mihályhoz].

ömlöttet (vizet) vhová elvezet; a deriva/abate (o apă curgătoare); (Wasser) ableiten. 1826 k.: a Kelemenelki szomszéd helységgel ... békességbe éltünk ... most nem tudjuk mitsoda ösztönből a Kelemenelki Csulak ágy nevű Patakot, mely ... a Természettől jo Ágyába, mint minden vizek lefelé Nap nyugot felé foly ... a harmadik határból ide a Gyalakuti Határunkba, s még pedig a Nagyságod Buza Lábjának közök közepettére Új ágyat akamak árkolatni, hogy ... a meg nyitandó Küküllőbe ömltessék [Gyalakuta MT; GylJ].

ön¹ 1. ő maga, saját maga; el însuși, ea însăși; er/sie/es selbst. Szk: ~ *közöttük/köztük* saját maguk között. 1570: Ersebet Bothos Istwanne, Azonkeppen val mynt az eleotte valo vallo, eo Ne(m) Thwgia hagi oztotak volna, hane(m) ha Eon kezeottek leot volna [Kv; TJK III/2. 138]. 1593: Ach Matias, es Ach Gergeli ... valliak: Semlieswteo Istuan es Keotuelueo Lukachne, egienleo akaratból hiúának minket Kis Mester vezaba az eo hazok bechwlleni, kit mi megis bechwllenk, de nem tudgiuk mint s hogy oztotzanak egimással annak vtanna ... igei zolanak vala, hagi ha menel fellieb el adhatnak az bechwuel az hazat, azt aequaliter diuidalliak eon keozteok [Kv; TJK V/1. 348]. 1606: mikor meg az penzt meg ne(m) oztotak wala lattam az chiomoiat ..., de mikor meg oztotak ... be rekezkettek az hazba s ot oztotak meg ön köztek minket oda ne(m) Erezetek [Medesér U; UszT 20/210 Lazlo Imreh medeseri vall.].

2. saját, tulajdon; propriul lui/ei; sein/ihr eigen. 1584: Ilona Zekel Marton felesége vallia ... Elseoben mikor chehi Caspar az Darochy Istwanne hazara leowe Eyel ... Nem vala hon Daroczy Istwanne ... megh Jeowe Daroczine Az zonzedsagbol es raita mingiarast ez Caspar, eon wgiewel

hatalmaual az zablia lapossauual vgy megh veré hogy a kariat a' feicheöz Ne(m) vihette Daroczine [Kv; TJK IV/1. 345]. 1615: az vén szentdemeteri Balassi Ferenczet beküldi az fejedelem főkövetségbe, ön helyembe kapitianak Daniel Deákot [ToldE 224]. 1838: A' T: Fő Biro Ur parantsolatlya nyomán az Aléra Czéhunk tagjai ön zsebekből öszve tévén 16 Rfr: 15 xrt [Kv; ÖCLev.]. 1847: Szükségesnek láttatik azon rendtelenség korlátozása is mi szerént több csak Ön jelenbeni hasznokat nező személylek, a közönség kárára Constitutionk meg tapodására ugy is igen kicsi határunkba több rendbeli foglalásokat tettek [Torockó; TLev. 10/9].

Szk: ~ *feleletére* saját felelősségére. 1840: A' ... kezesek ön feleletekre és tellyes kifizetés terhe alatt az egy esztendőre illő 500 ~ öt száz válto Rforintokat pontosann nekém fizessék bé két versen [Torockó; Bosla] * ~ *hitével* saját/tulajdon esküjével/esküje erejével. 1606: az mit az A. Imreh Lukacz talalt, el kel tyrni, de az mit eö az A. chlekedett az J(uctus)on osuat Janoson, Azert valami faidalmat Intental Arrúl eön hitiuel ket forintot vehet, az keouyl mi(n)den fori(n)trúl egy egy embert alasson [UszT 20/205]. 1610: az Actornak iobban sonal az vallas, Az Actore az teórúeny eön hitiuel, s az utan teóruijenk lezen [i.h. 35b] * ~ *kárára* saját/tulajdon kárára/kockázatára. 1599: Az minemeö tilalm<at> teotték wolt kadachiak walami erdeö es mezeö wegett ... Dobofalwa es Wagas elle(n) azt eön karokra megh zabadittottam. Zaladsi Daniel [i.h. 15/188]. 1602: Kereztur falwi peter georgi Zabadiittata magat rekez belj zenafwbe Timafalwi hatarban sardi balint cziouaia Ellen, Eon karara [i.h. 16/84]. 1603: medeseri lazlo Imrehét is Zabadiittotta mattias peter wram törwinre Eön karara, az kert fel chinalasaba, lörincz Janos Ellen [i.h. 16/85] * ~ *kezelével* saját kezével. 1555: kelth ez lewel feyrwarath Zonbaton aldozo Napnak vtanna ezer et zaz etwen eth eztendeben Malom wyzy Kendeffy Gaspar wn kezywel [Gyf; GyfKápt. A.I. V. 101].

◇ Hn. 1723: az Ön föld nevű helyben (sz) [Barót Hsz; EHA].

ön² *udv* egysz 2. szem-ű nm; pronume personală, pers. a 2-a sg.; Personalpronomen, 2. Ps Ez.; dumneavoastră; Sie. 1843: Melyre én megjegyzém, hogy ezt nem szabad megtenni, ő pedig azt mondotta nekem: „Úgy tetszik nékem, hogy ön is egy afféle fiscus embere”. A többire semmit [VKp 109]. 1848: Jól emlékezhetik ön, hogy ezelőtt mint egy két évvel intető aszszonyynál 'Siboi Krisán Mária részére szállást fogadott ... igérvén Ön maga részéről, hogy ezért illendőleg meg fizetendő ... de a' szállás és kosztbért ... é mái napig se adta meg [Kv; Végr. Vall.]. 1849: (A podgyászokat) ... Kriszán Mária ... titkos uton elhordogatta, és azok az ön és Wendler Károly közbe jöttével egy rendbe meg találtattak volna [Kv; i.h. 8]. 1853 k.: el küldendem Önhez M. Vásárhelyre [Gálfa MT; DE 3]. 1855: A' Horvát Katától valo három darab helyeket, a' zállag summa, építmények és javittatások ki fizetése mellett átadom önként értetődven hogy az érőnök idei növése is mely — mivel az idén az én pénzem hevert a' joszágon — engem illet, önn által kifizetendő [Káptalan AF; DobLev. V/1394 Molnár Pál Dobolyi Bálinthoz]. 1861: nem a' leg jobb neven vészem hogy ön tudva kötolességet, tőstént be nem perlette [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.].

őnagyméltósága 1. magas rangú tisztségviselő címe; titlu acordat marilor demnitari de stat; Titel großer Staats-

beamter: excelența sa; Seine Exzellenz. 1845: Felső Szilvási Napcsa Elek Erdélyi Udvari kórlátnok Ur eő Nagy Méltósága Saját kérelmére kórlátnoki hivatalától felmentetvén, hiv. szolgálati meg esmeréséül Léopoldi (!) Császár jeles Rendje Nagy Keresztjével meg ajándékoztattott [UszLt XI. 85/3. 5]. 1849 u.: erdélyi fő comendirázó tábornok Bucher Antal ő nagy méltósága rendelést bocsátott a háromszéki székelly gyalogezredhez [EM XLIX, 547 Zeyk Károly kezével]. 1867: Május 1 én jövő Kir. Biztos eő Nagy Méltóságát a' T. Esperes ur fogadandja N. Kapuson, mire a T. Papok is palástosan meg jelenni köteleztetnek [Gyalu K; RAK 132 esp. ki]. 1869: a miniszter ur ő nagy méltósága azt javalja, hogy a tanítóknak írásban tételessé szoros kötelességekké a mulasztó gyermekek és mulasztási eseteknek az egyházi hatóságokhoz időnkénti feljelentése [M.bikal K; RAK 175 ua.].

2. e címmel megjelölt személy; persoană căreia se adresează prin acest termen; Person mit diesem Titel. 1849 u.: a' b. Vay ellen fel dühült nép tömegtől csak éltém koczázatásával sikerült ő nagy méltóságát a legnagyobb méltatlanságoktól talám a' haláltól is megmenteni [EM XLIX, 549 Zeyk Károly kezével].

őnagysága 1. az erdélyi fejedelem, ill. más uralkodók, valamint főurak címe; titlu acordat principelui, respectiv domnitorilor și persoanelor de rang înalt; Titel des Fürsten bzw. anderer Herrscher und hochadeliger Personen. 1558 k.: forghat ferench ő Nagysága, doctor Blondrata es az töb vrak ... zoukert el Inditam Bölchessegemnek titkat ky Jelenteny, tudny Illik az Cementnek Minden Rendy zerent valo lucumot [Nsz; MKsz 1896. 294]. 1574: Ryr Adam Dypebe lakozo wayda wrwnk w nagysagha Jobbagya ... ezt valla [Erked K; LLt Fasc. 29. — "Köv. a vall.]. 1577: Az Dewa vara prefecturayát es annak yewedelme administralsat Wrunk ew Nagysaga meg nyugodwan Regtewl fogwa meg tapasztalt hywsegebe gondviselsebe rea bizta [Ks Báthory Kristóf aláírásával. — "Ti. Apafi Istvánra]. 1585: 26 No: Vrunk ő Nagysaga Jndula el Jnnet Az kowet Jt marada mert Igen meg Betegüle [Kv; Szám. 3/XVIII. 32 Gellien Imre sp kezével]. 1591: Battory Boldysar eo Nadsaga Jwrtot Byro vram akaratyabol attam ... Az Konyha Mesternek Safarnak zakachyoknak Trombtytasoknak 12 Eytelt f — d 36 [Kv; i.h. 5/I. 30–1]. 1642: vrunkot s asszonyunkot ő nagyságokat kellettett megtalálnunk [Gyf; SzO VI, 170]. 1656: Irja Stefán vajda ő nagysága az dumsánya dolgat istenre hagyja [RákDiplO 443 Balogh Máté erdélyi kapikiha Kostantinápolyból a fej-hez]. 1670: Az Asszonyunk ő Nagycsa(ga) szoknyaja ala adtam harom sing köz landist s eg fertalt [Uti]. 1702: Méltóságos gubernátorunk Banfi Gjörgy ő Nagysága különösen tsak maga egy alkalmatossággal Privilegialis Levelünket kívánta látni 's meg is mutattuk [Torockó; TLev. 4/3. 2a]. 1709: méltóságos komendezőző gyeneralis uram ő nagysága engemet Szabolcs vármegyébe meghagyott [SzZs 767]. 1746: a' Kiss Küküllőből ki szakadtott ér viznek a' hason fele ... Gróff Csáki Sigmondné Asszonyom ő Nagysága széna fűv helyen jár [Ádamos KK; JHb XIX/6]. 1765: Az Urak eő Natságak Gratiájakból számamra erogalodatt Cub 10 [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.]. 1796: a Néhai Groff Ur eő Nagysága decessusa után maradtanak ... két helyt lako Czigányai, ugy mint Jankó és Sándri, kik is mind ketten külön külön hurubákba laknak [Szentegyed SzD. WassLt]. 1798: egy felől ... Bornemisza Anna Maria Ur Asszony ő Natsága sze-

méllyesen, más felől ... Zágoni Milgos L. Báro Szentkereszti György Ur ő Natsága ... benntünket kéz bé adással meg bírálván mi előttünk illyen állandó meg másalhatottlan, fel bonthatottlan egyezésre cserére lépének [Ádamos KK; JHb XIX/61]. 1813: Mi is ... jo idővel az előtt még ennél nagyobb Tábla erdött fogtunk volt Földes Urunk eő Nadsága számára [F.berekso Sz; BfR III. 12/9 Koza Ursz (45) col. vall.].

2. e címmel megjelölt személy; persoană căreia se adresează prin acest termen; Person mit diesem Titel. 1569/1571: Egy olykor mikor eo nagysaganak Joakarattyá leon oda Swkra Jozaga es Maiorsaga latni, vala akor eo N: Molnaba(n) feomester andras mester [Dés/Székelvársárhely; SLt XJ. 24]. 1570: Teob Jo Engezteleo zokalis keryek hogy ez dologban legen Bekesege eo Nagsaga [Kv; TanJk V/3. 16a]. 1572: az kegelmed lewelere ... az tegla vetewk dolga felewl ... walamjoms Jewe ew Nagysagatol melyet kegelmedys meg ert az ew Nagysaga parancholatijabol [Csicsókeresztúr SzD; BeszLt 3697 Thorma Jannos Vywary Vdwar byro mp Dawn gergely Bezterchey few Byrohoz]. 1648/1723: Mivel ... az Hesdái Jobbagiok szammal nem adeqvaliak a Léthai Jobbagiokat, Létharul adnak ő Nacsagok harom Jobbagiokat, hogy Suppléolodgyek ki az Jobbagszam [O.fenes K; JHb XIV/13]. 1658: im egy könyörgő levelesckit küldötttem kegelmedhez ... cselekegyek kegelmed anyi irgalmassagot en vellem olvassa el kegelmed ezt az könyörgő levelet es ha mod vagon benne ... levelet küldene ő nacsaganak [Beszt; Ks 90 Cseffey László kezével]. 1664: bíztam, hogyha gonosz akaróm vádol is ő nagysága előtt, Kegyelmed leszen mentőm [TML III, 333 Boldai Márton Teleki Mihályhoz]. 1746: A meg nevezet egész Hejségnek also nagjábik részit ... eő Nagicsága részére valonak Tugjuk lenni [Monor BN; Ks 7. XX. 19]. 1757: mondam miért hatalmaskodnak, s miért szedik az eő Natsága török buzáját [Omlásalja SzD; Ks 19/IX. 12]. 1766: Tugyaé a' Tanu ... valaki Más ő Natságán kívül birtaé ezen kis helyyetskét? [Dob.; WassLt vk]. 1782/1799: A' mi a' Buza Vámolás dolgát illeti eddig az ő Nagyságok Malmába a' Molnárok egy kupát vettének egy véka gabonából [Torockó; TLev 5/16 Transm. 380]. 1801: ezen Just, a mely vagon itten Zabolán és Kőrülbé eő Nagysaga birta mind addig a míg a fiának ... nem régiben által adá, s ma eő Nagysága birja [Zabola Hsz; BLt 6 St. Remány (40) col. vall.]. 1802: minekutánna ... Illyés György a' Tzejből fel szabadul egyenesen tartozik az eő Nagyságok Udvarában menni, es mesterségével eő Nagyságokat illendő fizetésért hiven szolgálni; de ő Nagyságok is tartoznak ő nekie illendő házat lakására adni, mihelyét fel allítani ... mindennapi praemondaval vagy asztallal tartani [Ne; Incz. XII. 1a].

3. úri nő megnevezése; titulatură dată unei doamne; Nennung einer Dame. 1891: Kedves asszonya őnagyságának alázatos tiszteletemet mondja meg [PLev. 157 Petelei István Ferenczi Zoltánhoz]. 1896: Kedves Gyalui! Ajánljon a felesége őnagysága jóindulatába, s maga, édes fiam, a régi vonzalomból őrizzen meg egy kicsit az én részemre [i.h. 188 ua. Gyalui Farkashoz].

4. (levél) címzésben; în adresare (a unei scrisori); bei Anschriften. 1667: Czim: Méltóságos erdélyi fejedelem-asszonynak ő nagyságának [TML IV, 46 Teleki Mihály Bornemisza Annához]. 1815: Méltóságos R.Sz. Bhéli Groff Széki Teleki Domokos Urhaz Nemes Torda Vármege Nagy erdemű Fo Ispannyahaz, Eő Nagyságához, Nagy

Kegyeségű Jo Patronus Urához alázatas Instantiája Csipkés Albertnek [TLt Praes. lev.].

őnála 1. nála, az ő házánál; la el/ea, in casa lui/ei; bei ihm/ihr, bei seinem/ihrerem Haus. 1568: Emericus Sala ... fassus est, hogy mikor az lean Calara o nálla lakik volt vezet volt egy kapat Sala Imre el, es mayd mynd egy fel eztendeyg sem lettek [Kv; Tjk III/1. 199]. 1570: Maradek peterne Anna, ezt vallia hogy eo Nala zolgalt ez Borbara New lean es my (!) egy kort keretzett volt Teole az predicatora es sokaig keset oda | Orsoliazzon Eothwes Jm-rehne, Ezt vallyia hithy zarent hogy ez ferench lakot eo Nalok eothwes Jnas volt [Kv; Tjk III/2. 89, 109]. 1573: Anna geobel Andrasne azt vallia hogi zolgalt eonallok Kadar Andras Legen koraba betegenis fekw otth [Kv; Tjk III/3. 151]. 1598: lakik nala en neke(m) egy eóchem ... ky megh hala ... kinek maradott eo nallok kez penze ... Ezeket megh keuano(m) teólle, merth engemet illet ne(m) eót [UszT 13/79]. 1628: Annak felette hogi az gjurót neki attakis hat el nem veótte^a hanem Marha Thamasne votte el es ő nálla allot mind addegh mig ereóvel megh eskúttet velle [Szjk 24. — ^aTi. a leány]. 1639: Meszaros Imreh Minden latornak helt ad, s minden or, toluaj ot talalia heliet, az kik az eó lovat el loptakis ot voltak szallason eo nala [Mv; MvLt 291. 203a]. 1681: Onadi Janos ... Mint hogi Zavidoczki Pal ennek nagi annyat vette el; igi mostoha Unokaja leven; ő nálla lakik [Vh; ALt Urb. 8]. 1770: lanko ... kerdetle ... eótsétől, minemü idegeny Cziganyok lennenek eo Nálla [Pagocsa MT; SzentkGy]. 1840: megint delig ő nálla mulattam [Dés; DLt 1073].

2. őhozzá, házához; la el/ea, in casa lui/ei; zu ihm/ihr, zu seinem/ihrerem Haus. 1574: Eottwes Lazlo ... vallia hogi ... leotvolt Ide ez varosra Zabo Bertalanne Nagibaniarol zallot volt Eo nálla [Kv; Tjk III/3. 396].

3. az ő kezénél/birtokában; in mīna/posesia lui/ei; in seinem/ihrerem Besitz. 1546: Arannyon, es Gernyezegen, zam zerenth, wagon negyven kylenecz, eke, azokbol agyanak, Banffy Bernaldnak negy Eketh, ahöz, az ki mostan nala wagon, az thyzen nyolcz eke kywel lezen, oztan, Ew nala, hvzonkeeth eke [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19]. 1569: Az leweleknek eleó Adasarwl Jgy Jgyenesednek hogy Kwn ferencz Ew maga ezen megh Eskedgyek, hogy Minden leweleketh kik Iztrigj Janost Jllethnek, kik Ew nala wolnanak, Awagy Egyebwth Ew birtokaban, megh Adna Iztrigj Janosnak [Mányik SzD; IB VI. 225/13]. 1574: Ferenchy Antal Es Hwszar ferench hitek vtan llen vallast tesznek hogy ... Emlékezet meg Eottwes orban hogi Eonalla volna egi Arany keszentyw az Arwaktul [Kv; Tjk III/3. 322]. 1584: Zabo Miklos Es Szöech Peter valliak, Minket ketten kere Bakj pal hogy Mennenk Balassy Gergelyheöz, es aminemeó ezewst marhay kj vesztenek volna az eo Beór Zepetebeöl azokat teorvennelkw Adna megh ... el Menenk Balassy gergelheöz, es meg mondwa(n) a Bakj Pal Izenetit, ezt felele ... EoNalla Bakj palnak semmye Ninche(n) [Kv; Tjk IV/1. 197]. 1600: allegaliak azt az Inctak hogy eo nallok az Tilalomnak Jdejen Gabor deaknak semmyneomeo marhajok (!) nem volt, kit hitekis confirmalni akarnak: Tetczyk azert az theorwennek hogy az Inctak azon meg eskeodgyenek hogy ... Akkoron eo nallok semmy marhaya Gabor deaknak nem volt [Kv; Tjk VI/1. 397]. 1610: Nagi Gasparnak volt adossaga ... melljet fel zedet es eo Nalla Maradot [UszT 4/2a]. 1625: egy darab szena fwve volt Dombi Balasnak eo nalla azt az szena

fwvet szalagjaval egjetemben megh senkeli Dombi Balasnak [Ikafva Hsz; HSzJP]. 1670: Péter János az csipkét megküldte, de egyéb, az miről írt Kegyelmed, ő nála nincs, azt mondja [TML V, 144 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1831: Azután hogy a' Lovak ellopattattak a nevezet Gujás ... hol szokott éjszakánként mulatni? mi féle csomo pénzt látott a' Tanu ő nálla 's azon Gubát mellyet azután viselt, kítől szerezte? [Dés; DLt 332. 2 vk].

Szk: ~ áll. 1574: Maradek peter hity vtan azt vallia hogy ... Eois vgi ertette Zabo Sebestien zowabol hogy Zabo ferenche az Marha, aztwl fogwa eo Nalla al [Kv; Tjk III/3. 311] * ~ *zalogban/zálogon van*. 1556: dorothyia azzon nagy sebestyenne Nehay vas gergelnek leanya ... az ew Jozagat Magyar es olah frathan Mynd az ky Ewstol maradot, es az vas Janos rezet ... ky Ew nala zalagon vagon es az ew vranal, tyzen hat fíba es almadj tamasnak eg haz heljet ... kyn Mostan az w Jobagia Anthal kenez laknek, ky Ew nalok tyzen hat fíba volna zalago(n) akarna Jsmeg valamy summa penzbe el zalagosithany [Fráta K; SLt V. 26]. 1572: meg gondoluan ... Wysseleeny Myklosnak hozzank való Jo akarattiz Vér találkozik a Márkodi Kápolna számára adgyon flor. 3 [Márkod MT; MMatr. 229].

4. kb. az ő részéről; din partea lui/ei; seinerseits, ihrerseits. 1617: eó nallak ugj uagyon tudua hogy keözelljeb ualo attja fiays uadnak Boljaj Gasparnenak Paczolaj Istuannal kiknek dossatt hagyhatta volna [Benedek AF; JHb XXI/14].

5. ~ná/ kf-ú m n v. hsz mellett hasonlítás/viszonyítás kif.; urmat de un adjectiv sau adverb la gradul comparativ pentru a exprima o comparație; neben einem Adjektiv oder Adverb im Komparativ zum Ausdruck des Vergleiches: mint ő; ca el/ea; wie er/sie. 1618: Csodálom én, hogy az urad olyan követet küld az hatalmas császár Portájára, azki az urának s országnak akar ártani, nem az ura dolgát beszéli, hanem csak azt beszéli, hogy az ország jobb részént övé, s az országban őnálánál nagyobb úr s eszesb nincsen, valamit ő akar s parancsol, az országban mind az léssen [BTN² 145]. 1648: Tiltata ... szabo Janos Vram en altalam ... Erszentkiraly Janos Vramot Burjanos ó Budan ... az Török reztul ... hogi rajta ne ippeczen semmit ... melire ellen ualazt teón Erszentkiraly Janos Vram igenis ippetek mert keözelleb ualo uir vagiok eo nallanal megh bizonyitom az Teóreók rezhez [Burjánosóbuda K; JHbK XXII/33]. 1653: Ezekre Nyerges Janos ismet ezeket monda Meszaros Pater^a felöl Földesi Mihálynak: ... Soha vitez ember ne(m) volt; külömbeket talált volna arra a' Tisztre az Var(me)gie eo nálánál; ha ream atták volna, bizony csak enis kwlőmben viseltem volna az Vice Ispansagot nálánál [Ne; KemLev. 1394. — ^aFejér megye közelebből meghielt viceispánja]. 1710 k.: Keresztúri Pálnak az a boldogsága nem abban állott, hogy ő, amikor élt s tanított, mindenél tudósabb lett volna, mert nagy professzorok prédikátorok voltak az ő tődejében őnálánál tudósabbak Erdélyben s Magyarországnak, csak akiket én ismertem is [Bón. 533].

őnáállóság őnhatalmúlag; cu de la sine putere; selb-
ständig. 1843: Egy hajdoni fejedelmi engedmény nyomán,
melyet ők privilégiumnak lenni képzének ... az uradalmi
szolgáltatást őnáállóság vakmerőn megtagadták [VKp 119].

őneki 1. neki (magának); lui, ei; ihm, ihr. 1540: Bathory
Andras es Dragffy vram ... Azt es mondaak, hogy ez wrak
ymar Nadasdytol, Bebektel es myndaz egyeb kewethekthel
myndent meg erthethenek, azert az wrak the k: ew nekyk
myndent yzenhethnek [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic.
Thelegdyhez]. 1568: Catherina vxor Elię Kalmar ... fassa
e(st), hogy eo neky azt monta seres Anna, hogy harmom fõbe
Jaro dolga vagyon [Kv; Tjk III/1. 228]. 1570 k.: Mi azért
... egyenlõ vigezetbül es akarathbül (!) őneki, hogy céhet
szerezzenek es tartsanak megengedtük [Dés; DFaz. 6].
1572: Zekel Margit azt vallia: Ez eozzel vgyimint 10 orakor
Jeottok volt 13 ... az kyket Esmerhetet keozzwleok Kalmar
peter es Bwdy Georgh volt ... Es kezdenek ott Ideztowa
Nezny, Mond Eonekyk myt kerestek It Illenkor, Byzon
megh Mondom hogy Ezt mywelitek [Kv; Tjk III/3. 7-8].
1573: Zambó gergel azt vallia hogy Twgia azt hogy Az
Santa Imre Boryat teletette Tamas ... Azvtan az Tawasra
kelwe panazolokodik volt Eoneky Tamas Illenmodon Im vgi
Mond az Batia(m) felesége Santa Imrehne az teletetést
sem fizyete meg [Kv; i.h. 243a]. 1591: En eo neki abbalj
keresetemre eleg valaszt ne(m) tehettem [Uszt]. 1613:
mely Summaczykanak hatra maradt Tizen hat forintiat my
eleottwnk veüe fel ... es igy Aztalos Miklos vallast teon my
eleottwnk, hogy Radnothy Jstua(n) vram Jmmar egy
penzeuel sem uolna eo neky ados [Kv; RDL I. 92]. 1638:
eo neki az Desi Biro ne(m) paranczol, az hazzolis se adot
nem ad, sem rolla nem szolgat [Dés; DLT 402]. 1744: eo
neki kerkedet egy Flora Lupuly nevü pakulár hogy anyi
mézet ett hogy a hasa miat nem is mehet el [Gyeke K; Ks].
1819: Madarasi! A Mikor a feleséged innen Batzába most
viszsa mene, megparantsaltam volt ő nekie hogy három
hét mulva a proventusambol pénzt várok [Gyalakuta MT;
1B].

2. őhozzá; către/la el/ea; zu ihm/ihr. 1570: Neste Pays
Iarto Illyesne ... vallia hogy egy korba Az piachon Talalta
az Darochy Tamasnak Az annyat, Eo neky Illien Modon
zolt* [Kv; Tjk III/2. 178. — *Köv. a nyil.]. 1574: olayos
vinche Meg elteben volt ados valamy Mezarosoknak fl 58
Addegh Eszedezet eo neky Mind Annyawal Egetembe hagi
Eo fizettet meg Erte az mezarosoknak [Kv; Tjk III/3. 325].
1597: Ifiabik Zigiarto Balint ... wallia ... Az teob vendegek
keozet penigh semmi vizza wonas sem zobol sem chele-
kedetbeol semmi nem wolt ... minniaian nyaiaskottunk
chiak zinte Sarkeozy Janostol eset minde(n) haborüssagh
eonekys penigh senki chiak egi lelekis ellene walo zot
semmit ne(m) zolt [Kv; Tjk VI/1. 29].

3. az ő számára; pentru el/ea; für ihn/sie. 1560: En tho-
rouk (!) Marton ... newntn (!) kezsemhez Ez — tyzteletes
zemeltewl Zewch Lenartwl ... harmom aranyas kwpat ...
kiktlw w neky Ez en lewelemeth adom Erewke walo mene-
dekewl [Beszt.; BesztLt 27] | ez en lewelemet Attam en ew
nekie ennek emlekezetyre es byzonsagara pechetemmel
meg pechetlettet kywel zoktam ylnem [Ketesd K; SLt J.1
Bethlen Gergely jb - adományozó lev.]. 1584: Annak
okayerth őneki sem jar semmy iowedelmek az keözön-
siges iokbwl [Torda; DLT 212]. 1589/XVII. sz. eleje: Be-
reczk Mihaly Berkeniesi Mathe Ceh mesterek ... Keoniör-
gének ennek okaert, hagi mi ... ujonnan iratot Articuluso-

kat, kegiesen Atyai engedelemmel vennők, megh erthenők,
es ... őnekiek egesz Cehul edgi bizonios erősségwl
Priuilegiumul, ki adnok [Kv; KőmCART. 1]. 1633: Hallot-
tam aztis Zabo Jacobnetol hogy eo neky karmasin sarut
adot Abrugi [Mv; MvLt 290. 122b]. 1681: Bugyul Janos
nevü nemes ember Dragics Peter nevü jobbagitol foglalt el
egi szöllõt hatalmasul; valamely helytelen praetextus alatt
... de à mint à jobbagi referallya, se eo neki azo(n) szõlõ
arra megh nem adatott, se penig masok kezehez nem
deponaltatott; azert csak bitangh leven azo(n) öröksegh,
mais Bugyul Janos usuallya [M.bretttye H; VhU 118].
1711: o nem fegyverkezni ment Biro Sandor Ur(am) hazá-
hoz, hanem gratiat nyerjen ő neki ... s ugy könyörgõt, hogy
õtõt az ő szavaib(an) megh tartsák, mert ha fegyverkezni
ment volna, fegyver ki huzva ment volna be [Dánfva Cs;
Born. XXXIX. 50 Danfalvi Bõjte Peter vall.]. 1796 k.: A
Toroczkojak antecessori 1291ben hozottattak ki a vas
munkanak giakorlására a mint az őneki adat privilegium
Copiaia mutatja [Torockó; TLev. 5/9]. 1827: az Istenelen
gonosz Cselekedetü Gergelijfi Borbei Ihmre aztat hiresztel-
te, hogy itt ő nekie igazságot nem Szolgáltatván ... Bétsben
mégyen a hol nekie is igazat tésznek, meljet mi meg
siratunk [Nagylak AF; DobLev. V/125].

4. az ő javára; in favorem lui/ei; zu seinen/ihren
Gunsten. 1570: Borbara Azzon Bachy Gergne ... vallia,
hogy Zylagy Myhalne eo Nekey haytotta volt Az Myhal
Deak adossagat [Kv; Tjk III/2. 95]. 1584: Zekely Balasne
vallia ... Zabo Catonak Zaiabol hallotta sokzor hogy Azt
mondotta ... hogy az en Aniam Bozorkany volt es adig meg
nem halhatot hanem Eoneky hatta az Bozorkansagot [Kv;
Tjk IV/1. 220]. 1630: hiszem nagj dologh az menjt szol-
galtat(m) en eo nekiek [Mv; MvLt 290. 220b]. 1654/1681:
megh tekéntven ... Hunyadi Peternek húséges jambor szol-
galattyát, ő neki, es ő általa maradékinakis ... minden Job-
bagsagat örökösen megh engedtem ... es manumittalom
[Vh; VhU 264 Nic. Zolyomi ad. lev.].

5. az ő kezéhez; lui/ei (personal); ihm/ihr (persönlich).
1570: Zeoch Imrehne orsolyazzon azt vallia hogy ... az
Andras New legen ky Zabo Balinthne Marhaiait egy lopta
volt ... eo neky vythe az gywreot adossagaert fizetny [Kv;
Tjk III/2. 66]. 1570 k.: Anna Coniunx Johannis Ban ...
fassa est, hogy wneky Adot ez Bornemiza Janosne ...
wtedfel chyó Aranyat Ez elmult farsang farkaba kybeol
Zeot hat Arany parthat [Kv; i.h. 102c]. 1573: Aztalos Leo-
rinch ... vallia hogy Minekwanna ely temetek volna Mol-
nar Boldysamet ... az my haz keozbely Marhaia Marat volt
az felseo kis hazban hantak be, Es hagi be zegeztek Aytaiat
az kwlichion Nem alhatnak volt megh ky tartna, hane(m)
vegre eo neky attak tartani | Erzen Iarto Myhal azt vallia,
hagi Tavaly Eztendeoben Torozkay Meg Iratta volt az my
Marhaia Palochinak az eo hazaban Maradot Es az regestu-
mot atta volt eoneky Tartani [Kv; Tjk III/3. 72, 84]. 1629:
eo nekie toobbet eotod fel forintara premlen nem adot
[Kv; Tjk VII/3. 145]. 1705: És őneki olyan orderek ment,
hogy Tordától forduljanak és Gyalu felé kinyomuljanak
[WIN I, 595].

Szk: ~ zálogba vet. 1578: Meg kerwk az Jozagot az pa-
ranchyolat tartasa zerent ... tholalagy Balas twl de my-
nekwnk ez walazt thewe hogy wneky chyak zalogba
wethette Thodalagy Ferencz 57 forynthba [Póka MT; Thor.
VII/2].

6. az ő részére/birtokába; pentru el/ea; für ihn/sie. 1545:
En Sombory Janos vallom Ez lewelenek zeribe hogy En az

en atyamffyanak Sombory Mihalynek Somborbely es az dalbeli rezt az ky nalam tewle zalagon aloth keth zaz forinterth ma zent Matyas bewytin en ew neky meg bochatom azon keth zaz forinterth az kiben nalam zalagon volth kyrewl menedeketh ez en lewelemel adok pechetemel meg erewsetwen [Zsombor K; MNy XL, 137]. 1550: En Kemenj Ferencz jelentem ... hogy Az Eghez reznek ... hasonfelet: eztrigy Myhálnak: Megh <e>reztettem Az kep-pen Az Mykeppen thordan Az fogot Emberek Megh Lettek wolth Az Massodyk hassony felet kedyh Az folyo Bechert zalagol Addygh tartom Az Mygh Az Nemes Eztrygy Myhaly kez penzewl En Nekem hwz foryntot le nem tezen Mellyet le tewen Az yozagot En es Ew nekye tartozok Meg Ereztenyi Mynden Pernelkwl [Berend K; BfN VI. 28/2. — L. MNy LVIII, 490 Kemény Ferenc biznyságlev.]. 1573: Katalin azony Keomyves gergelne azt valya ... balog Janossne mongia volt Keomyves gergelyenek hogy mond meg borbely Janossnak hogy En az hazbol Eőnekie harmadot nem adok [Kv; TJK III/3. 159]. 1592: vete zalogban asz vitezleő versendy Janos ... Az Pokafaluj hatarban valo zanto feoldejtt, mellyek Jutottanak Eo nekie [Pókafva AF; JHb XXV/38]. 1621: ennek utanna Vincze Andras sem a fia Vincze Istvan sőt megh posteritassokis Beke Marthat avagi posteritassat a gümölcz kert(nek) birasab(an) ne(m) haborgattak ellenben) Borbelj Gergeljencis Beke Marthaszsonj avagi posteritassais Vincze Andrast es Istvant avagy az ő posteritassokot az ő neki adot öröksegek birasab(an) megh nem haborgattak hanem bekeselesen birmi engedik [Asz; Borb. I]. 1631: Ha peniglen azt difficultalnak az ezer forintert Hidge Kut nevű Falumat adgyak eő nekik [Nagyteremi KK; Ks L. 5. Sükösd György végr.] | uagion arania ... de azt bizony nem adgia sem Palnak sem Peternek ... mert azt eő nekie hatta az Annia [Mv; MvLt 290. 259a]. 1714: Az Fatensék közül edgyik ... fateallya hogy eő nekije ez Szena réteht Horvat Peter, atta engette ... Senki birásáb(an) nem haborgatta [Nagylak AF; DobLev. I/88].

Szk: ~ köt örökségül hogy vkinek. 1628: Azt keuanua(n) Seres Janos hogy es mely keret eő neki Eletebe(n) keőteht volt Kosa Miklos hogy mi azt eő nekie keziben adnok ... Azert eő teőruent keuanna [Kv; RDL I. 18] * ~ száll örökségként rámarad. 1620: Ezeknek vthana az Eőreőkegeket fel keresuen; talaltuk hogy Vrbeőger Gergelyne az eő zwkőlkedesse miat bizonios zemelyeknek eőreők aran el atta, hanem az keőpez vczaj hazat melj eő nekj elejteől zalot uolt ... beőchwltwk megh vérek keőzeőtt kétt zasz f(or)intra [Kv; i.h. 97 Junck András kezével].

7. őiránta; fařa de el/ea; ihm/ihr gegenüber. 1573: En Bekes Gaspar ... megh tekyntwen Zolgalattyath az wytez-leo Kamwthy Balasnak ... myes azokrol eo neky nem Akar-thwnk halaadathlanok Lenny [Fog.; Törzs]. 1579: chūkat (!) peter ... Jelente hog ő fő Capitan volna es ő felsége lengell kyral hyvata lengel orzagban ... Es en ő Neky semy tyztsegeel nem vagyok ayandekokat tartoznam Neky adny [Kv; Szám. I/XVIII. 12].

8. ~ úgy tetszik neki úgy tűnik; așa i se pare lui/ei; es kommt ihm/ihr vor. 1568: ach Georg' Jlylen walast twn hog' twgya ... dimientwl keoweth wot eo nag' pinzen, mely dolog Ew nekiye wg' techyk hog' wagian 25 Eztendeye hog' birta dimien az Eoroksegot [Abrudbánya; Törzs]. 1573: Zabo Marton polgar Balasy Georgy olah Mihal Istwan deak, Azt valliak hogi mykoron feierwary Imre halala vtan gywltenek volna Andras deakhoz Nemy dolgo-

kert, Azomba leot Be Iffiabik Bwday Georgy egi ados lewelel Andras deak Eleyben kiben fl 99 volt Irwa ... Mon-da Bwday Georgy hogi Regestumais vagian rola, Aztis latny kewanta Andras deak, mykor oda hozta volna es meg Nezte Andras deak, Mond hogi kylembez az ados leweltwl Mert Ninchen Annye Benne Irwa ... Eonekikes vgi Thecct hogi Nem Illik Eozwen (!), Ezen meg haborodot Bwday Georgi es ely Ment onnat [Kv; TJK III/3. 296].

9. ~ van/nincs/sincs a vea, a nu avea; jd hat etw./nicht. 1539: az Sombori benedek az Sombor mellett walo rythbely rezyeth, wetthe zalagon az ew atyafyanak Sombori mihálnak huzonharom forynthba es az feleth kewtthe magath hogh az my zalagossa ew Neky Sombory Mihalnal wolna, egy masnal kewl Megh nhe (!) wathathna, ha nem ha echyersmynd mynden zalagossanak le thenne az penzyth, az kor thartozzyk megh adny [MNy XL, 137]. 1568: Thomas budai ... fass(us) e(st), Tudom azt hogy ez el mult esztendőbe ... karacson elöth, akor volt az qzue vezes Jtues (!) orban es qtués gergel közöt es harmad napra meg bekellettwk oket, es az vtan Egy nehanzor p(ro)testalt Rola, hogy ... vagyon q neky biraya, es Jg zege meg qtués orban az zerzest [Kv; TJK III/1. 179]. 1570: Az Lw nyomoth vyveok az vermessay hathara, Az wermessayek ... Azt mon-dak hogy ... W nekyk levelek vagyon hogy Nyomot el ne vegyenek [Vermes BN; BesztLt 77 Val. Ekler de Bongarth jb vall.] | Orsolya azzon Nyreo ferenchne ... vallya ... Zabo Janosne ... Montha hogy az wra ely very kergethy az hawtwl hogy penzt keressen neky, Es eo neky Ninchen Myhez Nyulny egyebhez hane(m) az my hazatayan vagyon | Rac-z fey Krestel, Stephen oth ... vallyak, hogy Eonekykes volt Lenek es keolesck [Kv; TJK III/2. 22, 191]. 1579: Vneky vagio(n) chak keozel eordeongeosheoz eg faluckaia Bozed [Néma MT; Told. 31/1]. 1591: az oculatorok megh lattak az kert foliast hogy ott nem volt eo nekj kertj s eo nem kertelj [UszT]. 1602 k.: halottam az Aniatoll hogi eő neki ninchen semj marhaia mertt azok megh holtak [i.h. 16/62 Antall Andras Marefalvj zabad zekel vall.]. 1605: eő nekj egy penze sinch el keőltette [i.h. 20/133 Catherina Ricta quond(am) Leonardi Varga In Vduarhely vall.]. 1612: à ki-nek az Berekzaj Lukacz reszen küüül valamj resze volna az hazban öröksegeben városúknak törüeny szerent muta-toagyek kj: Mint hogy az Attyafiak azt praetendallyak, hogy ő nekiekis abban portioiok volna: Kiknek mi igassa-gok legyen mutatna az törüeny megh [Kv; PLPr 23]. 1673: azt mondják, ő nekik csak csizmára való pénzek sincs [TML VI, 416 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz]. 1678: magatol Sükösd Mihaly Uramtol hallottam egy néhányszor ... hogy ő neki egy is ninczen örökös Jobbágya [Somosd MT; Ks].

10. birt. szr-os névszók mellett nyomatékosító részeshatározóként; lingă nume cu sufix posesiv ca complement indirect; neben Nomina mit Possessivsuffixen als Dativobjekt: neki magának; lui însuși, ei însăși; ihm/ihr selbst. 1550: w nekj Jarth Barma az Cyllan wys wolt oth [Körös-fő/Damos K; MNy XXIV, 290]. 1570: Kwpas Istiwan ezt vallya ... ew neky^a Teort volt ely farago Zekeerceye kywel Mywelt | Lakatos peter es Bernald peter Ezt vallyak ... ha zinthen eoket oda hittak volnais, de eonekyk Ezekben Nem Jwth [Kv; TJK III/2. 85, 133. — ^aEothwes Lwkacznak]. 1585: Keoteles peter vallya ... Keoteles Brez Ides Mester vgia(n) bankodot raita hogy Tamas az Ides Mesterek Akaratiai mo(n)ta hogy el vigiek a' ladat holot Nem volt Akaratiaual eo Neky [Kv; TJK IV/1. 440]. 1595: az J.

olyan valaszt teón hogy feizetis viitt el hatalmasúl eo nekj hyre nelkil, melyet az A ne(m) tagad, de olyan okoth ad hogy Attiatul maratt zabadon el vihette [Uzst 10/49]. 1610: iéot uolt uele egy rab az iéott uala az Templu(m)hoz hogj kj iöüenk a p(rac)dicationul kezde bezelleni sirúa hogj eo nekj 50 forint arra marhaianal többet uitték el az Toluaiok [i.h. 4. 9c]. 1615: ha w neki holta tortennek, es az felesege vagy maradeki el akarnak az Vari Miklos földéről menni, bekevel bocziassa Vari Miklos [Vaja MT; Törzs]. 1616: hallotta(m) azt Bagosinetol hogy eo neki egy hordo borat el votte volna Banffy Janos [Bh; Told. 1.]. 1630: en monda(m) neki hogj ne men(n)ie(n) ki mert semmi jaroja ninczen eo neki ot [Mv; MvLt 290. 194b]. 1642: Sz. Lazlaj Nagi Giörgi ... azt monda olykor hogy ő nekj ket ökre volna az batthia hazanal [SzJk 59]. 1769: Popa Danila beszéllette nekem, hogy ő nékie az Istenit egyben káromolta volna ... Tyu (!) György [Bukuresd H; Ks].

11. a *kell, lehet, szabad*-féle áll-ok mellett álló fn-i in-ek részeshatározójaként; ca complement indirect al infinitive-lor de lingă predicate de tipul a *trebui, a putea, a avea voie*; als Dativobjekt der neben dem Prädikat stehenden Infinitive *sollen, können, dürfen*: neki *kell/lehet/szabad* vmit tenni(e); a *trebui/a putea/a avea voie* să facă ceva; etwas tun *sollen/können/dürfen*. 1568: Elia Toth ... Gaspar varga ... fassi sunt ... az azzony azt forgattya vala hogy qneky hazot kel venny [Kv; Tjk III/1. 232]. 1569: nincz ky az zegeny niomorodott Eoczeokre Leanyokra gondott wiselnie (!), hanem Isten wthan eo nekyek kellene [BesztLt 104 Georgius Barta a beszt-i bíróhoz]. 1573: Ersebet Zabo Martonne zolgaloia Azt vallia ... vgian halalig mynd Azt kyaltotta^a ... hogi Eo neky az Irmes Bor Miat kelj meg halny [Nilas Mate ... vallia ... az Biro Ilken tērwent teot keoztek hogi valamikor az kowachok ldegen mywet arwl-nak Eo nekyes zabad legen az piachon arwlly [Kv; Tjk III/3. 114, 180. — *Borbel Bálintné]. 1592: Zabo Marton vallia ... azzal mente magát; hogi eo neki ketelen kellett akkor az hazbol ki menni [Kv; Tjk V/1. 287]. 1603: az torueny ugj tallala hogy w nekyk el kel lgazyttany az louoth uagj az lo marad Torok Istuannal uagj az arra [Uzst 17/73 benkő lórcnc Almassy szabad szekely vall.]. 1662: miért kellene önekiek másoknak erősséget csinálniak [SKr 493]. 1741: Bok Bumbultul hallottam hogy ő néki ... az fogados Kindai Ferencz miá tsak ide kell ez falut hadni, el kell bujdosnia [M.frata K; BLt 1 Pajus Gjermán vall.]. 1794: ő Nékie lehetetlen tovább gazdáját szolgálni [Betlensztmiklós KK; BK Szászvolgyi ir. Árván Toma (34) vall.].

önelismerés beismerés; recunoaștere; Erkenntnis, Bekenntnis. 1858: a Tekintetes ur ... elesméri hogy Dobossal ki bekült ... én tahát az érintett Levelet ide zárva küldöm, ez ön elesmérés, s az ellen nem lehet ki fogás [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.].

önerő saját erő; forță/putere proprie; eigene Kraft. 1843: a kérelem legyen kérelem, nem erőszak, mert mézzel több legyen fogtak, mint ecettel, s ne bízzatok tú önerőtökbe, mert van a kormányknak annyi bajonettja, hogy minden országok ereje csekélység a kormány hatalma előtt. [VKp 119–20]. 1862: oly szükséges lett volna arra: hogy gyenge magzatait táplálja, és oltalmazza^a mind addig mig maguk

képesek lettek volna önjerejükön az élet viharaival megküzdeni [Kv; Végr. — *Az apa].

önfejlés saját akaratóból; din voință proprie; aus eigenem Willen. 1849: a t. Rendőrséghez bé adott jegyzékben foglaltakat is mint miket maga Kelemen Beni önjfejlés tartoztatott le, mint sajátaimat kiadatni ... kérem [Kv; Végr. Vall. 56–7].

öngyilkos sinucigaș; Selbstmörder. 1879: Te nem képezed azt, mennyire bántott engem az a sok rosszakarát, gyűlölködés, amellyel találkoztam azolta, hogy öngyilkos nem lévén, nevem mégis megjelent egyszer-mászor nyomtatásban [PLev. 52 Petelei István Jakab Ödönhoz].

önhatalmával önhatalmúlag; cu de la sine putere; eigenmächtig. 1856: a tulajdonos Úrat is felhatolmazzuk, hogy a pásztori Dijján fejjül — minden tiszti közben jövetel nélkül (:a tény el követőn:) 6 válto Rfokot Ön hatalmával fel vehessen [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1405].

öniskoláztatás saját maga iskoláztatása; instruirea lui/ei în cadrul școlii; Selbstausbildung. 1854: A szegény fiut a tanodába viszik, átvoncolja sok éveken át az öniskoláztatás nehéz terhét [Újfe 92].

önkéjén önként; benevol, de bunăvoie; freiwillig. 1570: Vernaika Taligas Janosne, Erzebet Dabo Thamasne ... valyak ... More Ambrus ... Az ew Rezeret Jwto Marhaba adot Zabab akaratyá zerint vizza az azonnak egy paplant ... egy Nozolyat ... egy kendeo kezkenoet, ezeket ewnkeyen megh engette az azzonnak [Kv; Tjk III/2. 69]. 1662: A magát könnyen megcsalni engedő s elkétségített nép is osztán önkéjén egyetértett istentelen királyával s gyönyörűséggel gyakorlotta magát a szörnyű vétkekben [SKr 706]. 1743: mind két részről ön kéjén (!) való szabad akaratyokból senki sem kenyszeritvén ... tönek mi előttünk közönséges megh egyezésből ilyen alkalmat és vásárt^a [Torokkó; Bosla. — *Köv. a részl.]. 1744: a meg irt Venditorok ön kejen magok joakarattyokból magokot kéz bé adással, s áldomás itallalis obligálák [uo.; i.h.].

önként 1. önszántából, saját akaratóból; de bunăvoie, benevol; freiwillig, von selbst. 1710 k.: nagy külső tisztein kívül az erdélyi reformata ecclesia s kollégiomok főkurátorságát maga^a önként vállalta fel [BÖN. 487. — *Bethlen János]. 1737: látván ezenn szükségét^a, s megszorult állapotját a Nms Városnak Nzetes Bónis János atyánkfia ő kglme, igére, önként a Nms Városn(a)k költsönn 30 ~ harminz M. forintokat [Dés; Jk 484a. — *A malomgát építési költségének hiányát]. 1745: Magok renunciantan önként a processusnak [Torda; Tjkt II. 56]. 1795: Soha nem is tagadtam én azt, hogj nekem az Joszág nem Kalákázot falunként ... a kik akartak délben vagj delután akkor jötenek, de Semmi erőltetést én rajtok nem tettem, hanem önként jötenek [Dobra H; Ks Dévai urad. Mixtae relatoriae et documenta XXVI/1–12]. 1801: Kadár János ... önként állott Katonának [DLT nyomt. kl]. 1812: Tudom hogj a Groff ortal mais itt hejt lehetne a' Groffne a' Groff el sem kergette, hanem önként ment el [Héderfája KK; IB. Magyar János (19) grófi kertészlegény vall.]. 1877: Tamás Pál és Mátyás Kata hibájukat elismervén önkint ajánkoz-

tak eklesia követésre [M.bikal K; RAK 336]. — L. még VKp 98.

Szk: ~ való önkéntes, kényszer nélküli. 1764: mely Summat el véné ... Fodor Györgyné Aszszanyom Gyermekei négy egyenlő részre fél osztván önként való kezek be adásával obligálák magokat^a [Asz; Borb. I. — *Köv. a nyil.]. 1779: jól ismértem ... Székely Ferentzet, és tudom bizonyosan hogy önként való jó akarattal hadgyta el néhai idősb Báro Kemény Sigmondné ... szolgálattját, és nem tsapás képpen tsapták el [Nagysajó BN; KS. Blasius Thott de Angyalos (79) ref. pap vall.]. 1807: a fenn irt két testvérek önként való magok jóakaratajokból ... békességre lépének [Szárhely Cs; RSzF 242].

2. szántszándékkal; dinadins, intentionat; absichtlich, vorsätzlich. 1738: (Az Incának) nem egj(gj) Quindena, hanem négy adatott, úgy hogj száz mértföldrol is, ha lett volna hunnan maga mentességére való igasságát el-hozhatta volna; de nem; hanem, önként ... engemet Contra Leges Patriae hurtzol [Dés; Jk 264b]. 1766: az I ... a Hüttöl a' Conjuratorokat el nem tiltotta, hanem önként el halgatta [Torda; TJKT V. 300]. 1805: a Birak negligenciaja a leg hasznosabb rendelkezéseket is ... fustbe menni el nezi a Tarsasag pedig maga kárára önként által hagja meltan el lehet mondani, hogy magadtól vagyon romlásod szerencsétlen Tarsaság [Torockósztyörgy TA; TLev.; 9/41 br. Thoroczka Josef kezével].

3. div is önmagától, beavatkozás nélkül; de la sine; von selbst. 1780/1804: Belső részei valamely Bányák(ak) önként vagy töltögetés által bé omladozván ... mely állapot közönségesen Törésnek szokott nevezettni ... arról is hitelesen demonstrálnak, hogy nem magok öntötték töltötték el Bányajokat, hanem önként magától romlott vagy mások által öntetett bé [Torockó; TLev. 2/4–5]. 1813 k.: a' Felpere Tanúi ellen tett Ellenvetései az Alperesek(ne)k önként el-enyész(n)e(k) [Dés; DLT 56]. 1835: ha meg nézetetik máji állása a Temető Helynek és az Ujj sírok Hányása, önként ki tettzik hogy az Jármianus Successorok Lábja végeben arra temetkeznek ma az M Dellei Lakosak [M.dellő TA; DobLev. V/1209 K. Dobolyi Sigmond Kiss Sámuel ref. esp-hez].

Szk: ~ értetődik. 1855: A' Horvát Katától való három darab helyeket, a' zálog summa ... ki fizetése mellett átadom önként értetődően hogy az erdőnek idei növése ... engem illet [Káptalan AF; DobLev. V/1394 Molnár Pál Dobolyi Bálinthoz]. 1862: csak az ideiglenes haszonélvezeti jogra nézve teszem e' rendelkezést, önként értetődik, hogy hasznát élvező leányaim arra semmi nemű terüht nem fektethetnek [Kv; Végr.]* ~ következik. 1790: Helvetiai Confessiot tarto Vallásunk a' több bé vett vallásokkal egyenlővé tétetvén, azon egyenlősítésből önként következik, annak szabad gyakorlása [Kv; SRE 267–8]. 1818: ezeken az erőtelen s á valósággal ellenkező Principiumokon fundálván meg kedves Öcsém Ur(am) további feleletyeit, önként következik hogy kéntelenek lészünk a magunk jussunkat és részünket a maga uttyán ki keresni kedves ötsém Ur(am) keziből [Szentbenedek AF; DobLev. V/1014 Mohai Lőrincz Dobolyi Sigmondhoz].

4. állatra von.; referitor la animale; in bezug auf Tiere: magától; singur; allein. 1765: az pásztorak Hadaro Nyikula által kezek alá adott tulkát, fizetés mellet, őrizték, a mikor eltevelyedet, akkor is az edgjik pásztor látta s még is meg nem térítette, hanem önként hadta bodorogni [Torda; TJKT V. 293]. 1810 k.: azon Sertéseket Magok önként a' kutyák

Zaklatták fel üzték és marczangoltak [Dés; DLT 82]. 1819: Sibilisi Stéfán Merintzát két ketske keresetere magam eleib(en) hozatván ... az ketske meg njuzásáért 6 palcza ütésekkel meg buntetven mint hogy a ketskét nem lopta, hanem az ő Turmájába önként ment [H; JF 36 Prot. 28].

5. egyénenként; individual, ficcare in parte; einzeln, individuell. 1719: Tudgyák é nyilván és bizonyosan a Tanúk önként vagy Falunként, hogy ... [H; BK sub nro 262 vk].

Önkéntes I. mn 1. saját magából fakadó/saját akaratából eredő; benevol; freiwillig. 1812: Dobolyi Josef Ur ... önkéntes ajánlása szerint ... által is adá a tisztelt Collegiumnak Nemes N.Enyed városban ... lévő egész Fundussát, rajta lévő minden épületekkel kő házakkal [Ne; DobLev. IV/944. 2a]. 1840: egy felől Bosla Ferentz Uram; más részről pedig ... Fülep András ő klme ... egy más között mentenek légyen e következő önkéntes állandó es meg másolhatatlan eg(g)yezésre^a [A.szentmihályfa TA; Bosla. Kövendi Kováts János a szék bírja kezével. — *Köv. a megegyezés]. 1841: A nevezett szolgának ... az előbbi ... önkéntes szelid vallomása ... a gazdája most le irtt vallomásával sokakban nem lévén egyező — a gazdát ... a szolgálával szembesítjük [Dés; DLT 1541. 9a]. 1845: Halász Franciska 18 éves hajadon R. Catholica önkéntes meg győződésből lépett által vallásunkba [Burjánosóbuda K; RAK 129]. — L. még RSzF 246; VKp 110, 218, 224.

2. magától (külső ok nélkül) bekövetkező; acceptat de bunävoie; von selbst eintreffend. 1818: kész vagyok a' halálra, de önkéntesre, vagy természet szerint valora, de ha erőszakos halált kell szenvednem, azért a Te Leikd fog számolni [M.régen MT; TLT 321 Palatzka Anna fiához].

3. vmire önként vállalkozó; voluntar; freiwillig. 1810: eleintén Fizi Mihály kívánta Mivhelyébe vissza rendeltetni; minekutánna pedig látta volna, hogy kedve nem volna az önkéntes vissza menetelre, ottan a gyűlésben le mondott ezen Kérvánságáról [Kv; ACLev.]. 1842: Ezen bizonyítás magában is bár két Regius írja alá nagyon simplex — önkéntes vallok' mese beszédjek után a' szokott pecsét egy helyen nem létez — s csak azért se jo Levél [Szászrégen; DE 2].

Szk: ~ katona. 1869: a májor ... kimondotta rám a karom gyengesége miatt az untauglichot. Csak képzeld, most azért hogy egy évig kényszerített önkéntes katona lehessenek ... folyamodnom kell Szebenbe super visitatoria [Pf Pálffy Károly lev. Kv-ról].

II. fn önkéntes katona; voluntar; Freiwillige(r). 1848: az önkéntesek számára hoztak ... 5 harisnyát | az önkéntesek számára hoztak ... 2 pár Csidmát [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP] | hoztak gunya neműt aztot ide haza ki osztottam az önkénteseknek [Lemhény Hsz; i.h.]. 1869: Jelenleg itt 17 önkéntes van | A kik egy évi önkéntesek meg van engedve, hogy év végivel tisztí vizsgát tessenek [Pf Pálffy Károly lev. Kv-ról].

Önkéntesen I. saját akaratából/elhatározásából, önként; benevol, de bunävoie; freiwillig. 1812: melj iljetén önkéntesen való declaratioja ... acceptaltatván mindenik rendbéli adosság ... a következő modan legitimáltatnak [Ne; DobLev. IV/944. 1b]. | Tudom hogy a Groff Ur eő nsga az Aszszony eő Nsgát elnem üldözte és kergette, hanem önkéntesen ment el [Héderfája KK; IB. Bordi István (32) jb vall.]. 1826: Dobolyi Sigmond Ur önkéntesen ígére T.

Vizi Josef Urnak 150. Száz ötven valto tzedula forintokat [Nagylak AF; DobLev. V/1116. 1b]. 1830: Praediumomat ... Arendában tarto Lengyel Simon cö kegyelme ... Zállogos és Arendatitius Contraktusokrol önkéntesen le mondván, nékem a' Praediumot ... remittálta [Nagyikland TA; TLt Közig. ir. 1748]. 1843: Török Pista, önkéntesen elment az öreg Váro Mozes Urhoz feleségestől együtt azért, hogy az általa ellopott méheket elbékélje [Bágyon TA; KLev.]. — L. még VKp 219.

2. ellenkezés/kényszerítés nélkül; de bunävoie; ohne Widerstand, freiwillig. 1829: a Dnalis Biro az Ajtot ki nyitvan önkéntesen bé bötötött mondván parantsolatom vagon hogy az Executio bötötöttem bé [Felfalu MT; DE 2]. 1837: önkéntesen ajánlotta magát a' büntetés meg fizetésére [KV; ACLev. Perc. 26].

Önkénti önkéntes; benevol, de bunävoie; freiwillig. 1840: Ha a pásztorkok a fenn írt modot s magok önkénti elöttünk való lekötélezéseket nem teljesítenék ... azon hibajokért a meglyírt szénafürestől elmaradva nemes falunk hasznára fordíttassék [Tapolca Cs; RSzF 201].

Önkény önkényeskedés; samavolnicie; Willkür. 1847: Én a királyi fiscus jogait soha nem boncolgattam másképpen, hanem mindig csak azt mondtam nékik, hogy a királyi fiscus önkénye szerinti szolgálattal nem tartoznak | Jogot, törvényt önkénye szerint tapodott [VKp 175, 202].

Önkényes 1. a törvényt/szokásjogot semmibe vevő; samavolnic, arbitrar; willkürlich, selbstherrlich. 1847: Nemkülönben az úrbéri szolgálatnak, a maga által helyesnek állított régibb szabály szerinti tételére és a korcsmárlási jognak önkényes használására ingerelte [VKp 296]. 1854: Báro Wesselényi Miklós ... némi bátor honfi nyilatkozataiért, József császár önkényes parancsára Bátoron elfogatván német katonaság által M Vásárhelyre hurczoltatott [ÚjFE 32]. 1862: a' Nyárszói ... nép igen szabad és önkényes kezeket vetett az Ekkla erdeire [Gyalu K; RAK 67].

2. szándékolt; fäcut în mod intenționat/voit; absichtlich. 1837: A Czel arányos hasznos, Szükséges külső vagy belső gazdasági önkényes, és szabados építményekben, és elkerülhetetlen javítottásokban, a zállogban vevő Urat gátolni, és korlátozni nem akarván, ez oly formán engedtetik meg: hogy azoknak értéke ... a ki váltó által fordíttassék meg [Dés; BetLt 5].

3. makacs; încäpäținat; eigensinnig, stur. 1847: Biri ... mostanság erősen önkényes, durtság lett ... nyelvelt, mint a legutolsó kofa, órákig [KV; Pk 7].

Önkényesen önként; benevol, de bunävoie; freiwillig. 1847: Én ... a bucsumi közönséget ezen ellenszegülésre sem nem ingereltem, sem nem biztattam, hanem ök magok önkényesen szölitván fel engemet, beszélttem helyettek és érettek az oltalom terhé ök magok önkényesen vállalták magokra [VKp 171–2].

Önkényesség a törvényt semmibe vevő magatartás; samavolnicie; Willkür. 1841: (A) tudatlan, együgyü ... emberek ... mivel illető tisztviselőiknek vélek való bánásaik módja miatt az akok eránti hiteket már elvesztették, csak egynémely előjáróik önkényességét vélték lenni [VKp 61].

Önképzőkör cerc literar; Selbstbildungsverein. 1870 k./1914: Önképzőkör: a felsőbb osztályok tanulóiból alakult, rendszeren az irodalmat tanító, vagy arra hivatottabb tanár elnökle alatt szavalásban ... prózai és verses munkák írásában, bírálásában magukat gyakorló és egymást képző, mivelő társaság [MvÉrt. 29–30].

Önképző társaság művelődési egylet; asociație culturală; Selbstbildungsgesellschaft. 1879: Jakab Ödön! Én mind énekelhetem az egész világnak, hogy a Kem. Zsig. önképző társaságról szóló bolondságot nem te irtad [PLEv. 40 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Önkívület inconstiență; Bewußtlosigkeit. 1879: Nem szabad semmit dolgoznom. Bolond szédüléseim vannak. Néha önkívületbe esem [PLEv. 38 Petelei István Jakab Ödönhöz].

őnmaga 1. ő maga, saját maga; el însuși, ea însăși; er/sie/es selbst/selber. 1561: illyk hogy az mesterek feienek az halottaknak temetesre ualo kesereseben ielen leg'enek. Az sirasas peniglen az iffiw mesterek gong'a legen, es o tiztek auag onmagok meg' assak a' uagy penig. Ewnmagok tartozzanak az iffiw mesterek az Sirhoz vinny | Senkit penig az Cehbe ne veg'enek ha nem ha elozor onmagat tiztesseges hazassagra kotelezi [KV; ÖCART.]. 1575: Balog Márton sódost adott a Békés hadába; wn maga véres nyársot hordozott selet, azzal támasztotta a népet Békés mellé [Barabás, SzO 311]. 1604: ha az meg neuezet Kantor Janos az kezessebbe bele hadna ... minden marhaiabol Jozagabol, az mig fel Erj Jgazat wehesenek Anak fölötte Eon maganakis ha Jozagat fel nem Ery az feyhöz niulhassanak [Uszt 18/140]. 1606: Fel peres nagi petternę Kereztur warossj Annazonj bizonitia Timafalwa ellen, hagi az cziäko simo nilat nagi peter birta az wra, ön maga is birta az hazbais azzol maradot; az falutis megj kinalta hogy ha ki ne(m) agiak ne(m) megien arol hadba az falu meg Jgierte. I. Timafalua bizonittia hagi sem nagi peter sem az felesége soha nem birta [i.h. 20/297]. 1662: Nadányi Mihály itélőmesternek ... felesége ... az öreg feje-delemasszonyt ... supplcálta, alázatos könyörgésével a grátiáért megtalálta vala. De a feje-delemasszonyt is nagy keményen exprobráltatván ... válasza csak az lett vala: az kik önagyságok romlásokat nem szánnák, sőt annak szerző okait adnának, hogy azok is elvesznének, őnmagoknál kárbab nem volna [SKr 512].

2. szn előtt v. után; înainte sau după nume de persoane; vor oder nach Personennamen: ő maga személyesen; el/ea personal; er/sie persönlich. 1603: ön magays mondotta Tot mihalj hogy keressek Jol meg mindenwt [Uszt 17/22 Koronkaj Peter Etedi Zabad Zekel vall.]. 1609: aztis hal-lotta(m) ... bech Imrehteol, eön magatol hogy montan hagi meg ueöttem eztis^a [Szentgyörgy Cs; BLt Mattias Janos Zent martoni lofeöd emb. (40) vall. — ^aTi. a tanorokot].

3. birt. jelzőként; ca atribut posesiv; als Possessivattribut: saját (maga), tulajdon; propriul său, propria sa; eigen. 1604: az ön magok lowokotis mjnd haza hoztak wala, s az ő lowokal egiwt Tartottak az fwn, Egikor raiok Jönek az raczok. akor mind el wizik az ő lowokat, cziak ezt az simo martonet wonzak Jgen hamar az Bokorba [Kecsed U; Uszt 18/125 Palfi Janos fia Janos Czijk Illiesne Keczeti vall.]. | az eon maga palántiat ki zedegette masnak atta s az lopot palántot wltette heliebe hagi az Job wolt [i.h. 20/320 Kosa

Boldy menessj maroszekben lako (16) vall.]. 1606: Ke-rezturfalvi sipos gergelne borbara zabaditata magat az ön maga buzaianak el czipelteteseben Zent Ersebeti Janos diak elle(n) [i.h. 20/243].

Szk: ~ *hitével meghitet* saját/tulajdon esküjével megbizonyít. 1603: Jtellei meg az ktek Zeki vagy ön maga hitiwel uagi masod magauval ... hitesse meg welwnk az Jo azonj hogy az kis giernek az mi attiank fia weretöl walo [i.h. 17/65].

4. *~iöl* saját magától (beavatkozás nélkül); de la sine; von sich aus. 1576: Vas lagitas. Ved igazan özue soot, agiagot, Mezet, Hagymat es fa olayt, Törd meg es kend bel vele az vasat, fwch meg io erőssen, es hogy Meg fwlt, hadmeg önmagától hwly es Jo lagy lezen [Nsz; MKsz 1896. 368–9]. 1609: Váradon a várviraszónak az süveg az fején önmagától meggyúlt, a fején semmi nyavalyája nem lött [Kv; KvE 140 SB].

Önmeggyőződés saját meggyőződés; *convingere proprie*; eigene Überzeugung. 1856: az itteni birtokkal cserét nem reméllem hogy tehessünk mert ... véleményeink nem öszhangzók ... Ön meg győződésemet pedig más bírálatának is nem örömet vetem alá [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.].

Önmegismerés saját beismerés; *mārturisire proprie*; eigenes Geständnis. 1840: nyilvánásra jött az hogy Bátoriné ... részegecske volt' s vgy szintén ... a' panaszonak későbbeni, s hosszas fatsarasságai után ön meg esméréséből — hogy rab Kováts Gyurit a' pricről le tasztította, láрма támadatt [Dés; DLt 36/1841 Dósa István városi szb kezével].

Önmegtartás önvédelem; *autoapārare*; Selbstverteidigung. 1855: Látva a süket, mely első léptein nyíllott, békén haladt a fölébredt óriás, s rémületesnek látszott kezében a fegyver ... az önmegtartás fegyvere [ÚjFE 336].

Önnön 1. saját, tulajdon; *proprius sū, propria sa*; eigen. 1542: Az mi kegyelmes azzonywnknak adassek ez lewel onnen kezybe [LevT I, 20 Olah Balas és Mottnoky Layos lev.]. 1566: Eok az Beszterczey piacon 30 pinzen veettek volna keoblet^a, Annak felette az Eonneon zekereken oda Deesre keoldottek volna [BesztLt 6 fej. — ^aA zabnak]. 1568: Marta Bwday ötues Janosne ... fassa e(st) ... Andras Kato valamj penzt kezd keresny ... Es Talal az gazda szolgaya meg negyed fel talert, s' mond Andras Katho hogy eque, Es az Armyek szeken lelte ... vgy dugta volt el, egy torsok ala, az onon Erzenyebé [Kv; Tjk III/1. 236]. 1572: az Bezterczey tartamanbelj olahoktwl wetteek volna el az Jwhokat az ewnen hatarokbwl [Bongart BN; BesztLt 3684 Lukas Pisthaky a besz-i bírákhoz és esküdt polgárokhoz]. 1584: Melnek erősségere attam ezen leuelemet enneny kezeml Jrtat pechtemel meg erőssyttettett ez felywl Meg lrtt nemes Szemelyek előtt [Csapósztygörgy TA; Ks Myske András kezével]. 1587 u.: Raita keónieriluen Emberemeth fel ylttetem az Attia helyen az enne(n) keólchegeben vgy wlttem az hadba [UszT]. 1592: a felsco plebanos, Az magyar Vczaiak templumaban, mind eyel Nappal tartozzek sayat eonnen fizetesen egy predicator tariani [Kv; DiósyInd. 44]. 1597: praesentalak az Demeter Deak Testamentu(m) tetelereól valo leuelet mely eónne(n) keze lrasa [UszT 12/129]. 1603: Varga Istwan zolgaloia Ersebet vallia: Hallottam Nyreo Martontol hogy monta az eoneon

gierneknek hogy az Gergel Antalne hazához ne menie(n) [Kv; Tjk VI/1. 642]. 1829: a' Felperesek ... a' mellett is hogy tudások Szerint Testamentaria Özvegy vagyok ... még is önnön tudások, s' a dolog valósága ellen ... mint Simplex Dotálistát ugy kívánnak perelni [Ne; DobLev. V/1155]. — L. még ETA I, 12.

Szk: ~ *nyelve vallásából* saját/tulajdon vallomásától. 1591: mind az bizonsagokból, s mind az eoneon nieluek vallasabol vilagoson megh teccik, hogi ... Bathor Simon, es zappanios Jstuan, eoltek megh Zeoleos Gaspart [Kv; Tjk VI/1. 109] * ~ *nyelvével* saját szájával, személyesen. 1584: eonneon nyelvevel zabad akarattyá zerentt teon Jlyen vallast [Dés; DLt 211].

2. önmaga, saját maga; el însuși, ea însăși; *er/sie/es selbst*. Szk: ~ *közzöttük/köztük* önmaguk között. 1561: the k. Jntenee Jketh ... hogy Jnen kezethtek Megh alkonnanak, es zerzednenek megh [Dés; BesztLt 6]. 1578: Azert latwa(n) es Ertwe(n) eó kgmek egez varassul, hogy az engedelem zerzet it önné(n) keoztekis valamj mod nelkwl valo batorsagot ... wegeztek voxot kerdwe(n) ... hogy ennek vtanna minden zaz ember ... titizessege(n) zollyon ithen az gywleosbe egy masnak [Kv; TanJk V/3. 169b]. 1589/ XVII. sz. eleje: Az Ceh Mesterek tartozzanak minden holnapontkent az Cehet bę giwtieni, hogy eónneón keöszteök minden irigisegeket nialualiakat, boszusagokat ... el igazi-czianak [Kv; KömCART. 23]. 1592: Birot eonneon keozteok egienleo akarattal chinallianak [Kv; DiósyInd. 42]. 1597: Ifiabik Zigiarto Balint ... wallia ... mint ollia(n) lakodalm helie(n) az vendegek wigan lewe(n) ... ot eoneon keozteok trefalodtak hogi aki ne(m) izik megh ewssek az bottal [Kv; Tjk VI/1. 29] * ~ *közlük* önmaguk közül. 1586: Kerik Biro vramat ... valazzanak Negy vramait eonneon keozzwleokis az Vonas Igazgatasara [Kv; TanJk I/1. 21].

Önnönmaga 1. önmaga, saját maga; el însuși, ea însăși; *er/sie/es selbst*. 1526–1528: es fel wéwe ... öltözetth ... fv-lelybevalo éékes čerčel'eyth, es g'vröth, es myndenekwel megh éékesyté önön magat [Nytár XV, 15 SzékK]. 1566: A királynak ugyan a volt az akarattja, hogy önnönmaga személye szerént császárhoz menne [ETA I, 24 BS]. 1580: azon possessioban Eormenzekesson lakok pariformi(te)r consentialtak azmy diuidalasunknak mely diuisionak ... Eorokke walo meg allasat meg Tartasat minden fel Eonno(n) magokra Libere assum(m)alak [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. 1595: Biro Wram önen maga vitetet 2. Tyúkot varoset, az zedes alat hogy en hon nem voltam [Kv; Szám. 6/XVIIa. 188 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1610: (Az alperes) eóneón maga kj haniatot tizet az iuhokban [UszT 34a]. 1698: á Zinteremre is vágta(na)k eónnön magok a Falubeliek^a [Andrásfva MT; Bállt 50. — ^aFát]. 1737: Minden Czezbéli Emberek önnön magok(na)k szerzéseket szerzehetnek a Fejedelem engedelmeből [Dés; Jk]. 1781: ha ő maga^a deficialna s a Szöllöt nem dolgozhatná fogadása szerint: tehat ... magok a kezesek tartozzanak a Szöllöt mivelní, a mig a 90. Veder Must^b ki pótoltatik: vagy önön magok meg fizessék [Borosbocsárd AF; DobLev. III/560. 1a. — ^aA kölcsönző. ^bA kölcsönvett 30 vforint ellenértéke]. — L. még FogE 242; SKr 489.

2. szn v. foglalkozásnév előtt v. után; inainte sau după nume de persoane sau nume de ocupații; vor oder nach Personen- oder Berufsnamen: ő maga személyesen; el/ea personal; *er/sie/es selbst*. 1586: Eccer ... bot lörcin Jde

iwue azt hallam tölle sogor en onnot szerzenek ha megh uenned ... önön maganak bot lörcinek latam ket darab onniat [Kv; Tjk IV/1. 551a]. 1591: Eoneon maga az Korchyolias volt ott hatt napigh Egy napra kywant d 20 f l d 20 [Kv; Szám. 5/X. 85]. 1612/1613: Orsolia önnön maga beszellelte megh nekem minden vele^a valo dolgat [Mocs K; KJ. — ^aCzereny Gáspárral].

3. birt. jelzőként; ca atribut posesiv; als Possessivattribut: saját maga, tulajdon; propriul său, propria sa; eigen. 1558: az mel penzt w fel weoth volth farkas vrtol ... Myszaros peternek farkas vr az wnneon maga Embersigre Atta, lgh hog Ezwsteoth Aggyon Jrette [BesztLi 30 Felsőbánya tanácsa Beszt-ház]. 1582: Gialaj Molnar Jstua(n) leania Anna Azzony ezt mo(n)gia ... szilagi Mihaly ... ugy czapa az pallossal hozza^a hogi az giertia kette szakada keziben ... az eönneón maga gyermekehez ugj rüga az labadál, hogi az kw fal tarta meg [Kv; Tjk IV/1. 60a. — ^aFeleségéhez]. 1588: Vegheztenek eó kgmek varosul, hogi Matol fogwant eo kgmek senkiwel in similib(us) Casib(us) az eonneon maghok feiekteol Ne chelekeggienek [Kv; TanJk I/1. 91]. 1589/XVII. sz. eleje: Ez illien mesterek ... lnast es Legént ne tarthassanak, hane(m) cziak saiat, egiedwl valo, tulajdon eönneón maga keze munkaiaual eüliek, mind addigh miglen az Cehet nem keuethetik [Kv; KőmCART. 21]. 1597: sem az ew Annuentiaiokhöz melliet az bodogh emlékezetew Istwan kiralitol impetraltak wolt, sem az eonneon magok igireti, magok ayanlasához ... magokat^a nem tartottak, hanem mind ez ideighis vakmerekpeppen viseltek magokat ew kegek ellen varosul [Kv; TanJk I/1. 297. — ^aA mészárosok]. 1600: mondék neki, Niawalias Palo(n) bizony Istennek nagy ostroma wago(n), Monda arra Chiki Marta, a ne(m) lste(n) akarattia, hane(m) eönne(n) magha wetsighe [UszT 15/124 Pos Mihaly Almási vall.]. 1809: munkánkknak, mind az önnön magunk, mind a' Publicum kárára állani kelletik [Torockó; TLev. 9/43].

Szk: ~ *hitével* saját esküjével. 1646: Miuel a foglyok nem tagadgyak hogi ... eczakanak idejen együt nem lettek volna ... az A kewansaga szerént tartoznak magokat egy eonneon magok hwteokkal expurgalni hogi egymastol eok tisztak [Kv; Tjk VIII/4. 141].

4. *~tól* saját erejéből; de la sine; von sich aus. 1589/XVII. sz. eleje: Minek utanna az Heti Beres szolga az eo tanusaganak Remeket önnön magatol el kesztuen ... mesterseget megh bizonittia, Mind az egesz két fele Cehbeli mestereket edgi tisztesseges Uacziorauul meg vendegellie [Kv; KőmCART. 10]. 1714: 20 esztendeje, avagy több is, hogi az viz, önnön magatol erre szakadott ... laxi Gabor ur(am) Malma felé [Romosz H; BK ad nro 434 Georg. Apoldi (60) vall.].

önszeretet kb. kölcsönös szeretet; iubire reciprocă; gegenseitige Liebe. 1827: Sogor Vram a minapiban azt mondotta ... hogi a Zabolai fiaí kevés idő mulva engem megh kineznek ... mert a Sogor Ur nékiek, ha jól meg vernek 200 forintot ígért ... ha edgyüt ualo bajunkat ön szeretetből nem tudjuk igazittani van Törvény [Asszonynépe AF; DobLev. V/1122. 1b Borberek József Dobolyi Zsigmondhoz].

önt 1. (folyadékot) vhová/vmire tölt; a turna (un lichid) in/peste/pe ceva; (Flüssigkeit) in/auf etw. gießen. 1558 k.: Meg töltöd az tegelth es tapazd be Jol, es ... agy onkye

elqzqr lassu twzeth, annak vtanna Nagiobich meg ... es az Meg oluadoth allatoth qsd az vaz zomorloban az köz olayban es lach chodalatos feiersegeth [Nsz; MKsz 1896. 284]. 1570: Recepta contra frigus dolorosa Vegy apiomot partem 1, Petrisolimoto partem 1^a ... Törd özwe Jol, es annak utanna ös erős echetet Reaia es fachard meg [Nsz; i.h. 372. — ^aFolyt. a fels.]. 1573: Fabian Zeoch Mate Zol-gaja ... vallia ... latot otth ket legent egy yzset Mer volt, Masik Eotty volt [Kv; Tjk III/3. 189]. 1574: Margit Broz Swterne, Angalit Varga Martonne, Anna Varga Symonne Azt vallyak hogi ketteyt vicey Antalne tanytotta volt rea ... hogi Beteges gyermekeket kyn az Ebagia New betegseg vagion, Az eb keolyeknek feiet meg feozek, Es azban feressek ... Nemellyik az vtan az Zamosba eotette [Kv; Tjk III/3. 370]. 1584: Halász Gergelne vallia ... Monda feyer Kalmanne: Mennye es ha chak egy marokal lehetis fey teyet beleolle^a es eös bort bele, tedgiem (!), a twzheöz, es meg twrozik velle^b [Kv; Tjk IV/1. 263–4. — ^aA beteg tehénből. ^bFolyt. a gyógyítás leírása]. XVIII. sz. eleje: Az melly lovat á folyó keh háborgat ... ó hájat tyukmóny fejérel, eczettel ... egybe kell keverni ... kétt tyuk tojás haj-ba kel önteni ... s belle kel az orrába tölteni [JHb 17/10 ló-tartási ut.]. 1736: mivel az darvak többire szürkék, kiszédtek az tollakat szép gyengén s fa olajat öntöttének az tollu tokjában s ismét helyre rakták az kiszédett tollakat, úgy fejéredtenek meg [MetTr 347]. 1823–1830: a gazdaasz-szony ... szalonnát aprított, a bográncsba hányta, megolvasztotta, a lélegyből vizet öntött rá [FogE 265].

Szk: *nyakon* ~ (ételt) vmivel leönt. 1760: Murok, répa és egyéb Leguminakból a' Cselédek(ne)k főzetni kell, ugy árva Laskát és Kását, melyeket egy egy kis Sirral nyakon lehet önteni [Szentmargita SzD; Ks 18. CII].

Sz: *alája* ~i(k) a forró/forró vizet. 1659: ha most ő nagyságát kitehetik az fejedelemségből, soha bizony többé be nem ül, mert most az szép szín alatt alája öntik a forró ő nagyságának [TML I, 325 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. 1676: Bánfi György ... Bethlen Páltól ... hal-lott volna ilyen szót Kegyelmed felől, hogi az német császárnak ígerte volna kegyelem Huszot és Kővart, csak kegyelmednek adjanak hasonló jószágot az magyarországi birodalomban ... Azért akarám idején értékre adni Kegyelmednek, hogi ártatlanul az forró alája ne öntsék [TML VII, 259 Haller János ua-hoz]. 1710: amennyiben lehet, igen csendesen s óvást bánjék minden occurentiák-kal, mert a német hamar alátok önti a forró vizet [CsH 413] * *olajat ~ a tűzre*. 1710 k.: Én mondám ... Elég énnékem ez az excellentiad szava, azzal az írással ne öntsünk több olajat a tűzre [BÖn. 853]. 1811: így szólnak magokba: Itt' bé telik: öntnek olajat tűzre, És tesznek eleven szentet a' fejire [ÁrÉ 59].

2. (folyadékot) vkire ráönt; a vörse (un lichid) pe cineva; Flüssigkeit auf jn schütten. 1573: Hombar lanos azt vallia hogi latta azt Nagy peter egi fillerara Bort Teoltetet es azt egi aztal Nepe keozybe Eontette az mertekbeol | Koncha lanos azt vallia latta hogi keozykb Eontette peter az Bort es azon Indwtak fely ... de nem twgia mellik zertette meg [Kv; Tjk III/3. 203].

Szk: *arcul* ~. 1584: Sophia Borbely ferenczne vallia ... Lattam aztis hogi Arczul eotte Balassy Sandor Katalint valamy Rut vizzel | Marta Jstua(n) deakne Zolgaloia vallia ... Arczul cottleotte az Moslekal Andras Katalinh Balasy gergely [Kv; Tjk IV/1. 196]. 1601: Kowach Ferencz vallya ... ele leowe az drabant az chapzekhez es egi bor lwh (!)

chiupor vala kezeben kezdé mondanj az chaplarnak hogy Aggyon bort mert archul eothe az chiuprot hozzaya ... az chaplar monda vaj ne eodt mert ennekem penzt nem adtal [Kv; TJK VI/1. 547] * *nyakon* ~. 1771: Zilahiné Aszszonyom a mint haza ment volna ... észre vevén hogy az Urának Kurvája mellette fekszik forro vizet vive bé, és mind a kettőt nyakon öntvén, a kurvának köntösét a mint le vetkezet volt, Zilahi Ur(am) ki hánta az ablakon [Dés; DLt 321. 46–7 Anna Szabo (28) vall.]. 1772: hallottam ... hogy ... Zilahi István Uram Gázmér Kriskát egy Eczaka maga mellé fektette volna egy ágyban, és a Felesége rajta kapván nyakon öntötte foro vízzel [Dés; i.h. 64a Mich. Szazvai (48) ns vall.].

3. (pénzt/kavicsot) tesz/halmoz vhová; a turna/pune în ceva (bani/pietrisuri); (Geld/Kieselsteine) in etwas gießen. 1584: En penig Zigiarto Jacabne ezt is tudom hogy Az Margit Azzony Zanizlo Bencheine ... hozza hiwt, mert Komam Azzony wala, Es Arany tallert cottoet az Eleo rühamba hogy aligh kelhettem volna fel az feoldreol de ne(m) tuggyuk hol veeote [Kv; TJK IV/1. 343]. 1636: az sutoe kemenczieben hammat fazezkebol ontottenek, de nem uolt tuzes [Mv; MvLt 291. 64a]. 1776: (A bányászok) tavaszra két ló követ hordhatnak a' régi usus szerint, de ezt sitt felett különös rakásban önteni tartozzanak [Torockó; TLev. 7/5].

4. (olvasztott fémből) kiönt/készít; a turna/face (din metal topit); (aus geschmolzenem Metall) etwas ausgießen/ anfertigen. 1635/1650: Zilahi Pal Vra(m) Inassais Darotzi Ferkeo ebben az dologban reszes volt, miuel hogy az Sarga rezbeol valo Giurwt eo eontotte, ki reszelte ... annak vtan-(n)a ... Darotzi Ferkeo megh araniozta [Kv; ÖCJk]. 1653: hozának három öreg fáltörő ágyukat Szamos-Ujvárból Görénybe, annak az egyiknek Basiliscus neve az öregbiknek, és az a vers nagyon reá öntve [ETA I, 147–8 Nsz. — *Köv. egy latin nyelvű verssor]. 1656: vagion az ablak keő melljekében onval eontve 4 rendbeli vas sark [UF II, 128]. 1710: Onnan a hadak kieszolván ... Bánffy Dénes jószágiban szörnyű praedálást cselekesznek ... az ezüst tálakot, nem tudván a paraszthad, mire való, egybeolvasztván s golyóbisokat öntvén belőle [CsH 117]. 1762: csak Áront vegyük fel, ő önte legelsőbbben bálványt az Izrael népének, melyért az Urstennek nagy haragja felgerjede ellenek [RettE 140]. 1838–1845: Musta ... csizmadia-pöröly ... ón-, réz- vagy vasból öntve [MNyTK 107]. 1840: a' Felesegem aztat hogy en hamis huszast csináltam volna; ki nem kiálhatta; mert én soha sem öntöttem [KLev. Szász István (30) székelly vall.].

5. (mészből és fűvenyből készült anyaggal) bevon/önt; a turna (un strat dintr-un amestec de var și nisip); einen Überzug gießen (aus Kalk und Sand). 1681: Ebédő nagy Palota; Az allya öntött ... egy darab helyen az öntés ighen fel bomlot, rút godrós, azo(n) helyen ujonnan kellene önteni [Vh; VhU 543].

6. árvtölt; a insufla; einblasen. 1663: azon való gondolkodásim öntenek elmémben sok kételkedéseket, hogy Kegyelmed ha mit ért is, de nekem vagy igen ritkán keveset vagy semmit sem ír [TML II, 657 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz]. 1710 k.: az ördög a kevelységet önti a lelkébe^a, a nyálakságot szótétetlen csak a szemére, szájára bizza [BÖn. 473. — *Évának]. 1811: Jó kedvel, és nyájas engedelmisséggel Szoktak viseltetni hozzátok^a oly' véggel, Hogy meg-szelidítsék hatalmasságtokat, S' szivetekbe öntsék öröm bal'samjokat [ÁrÉ 129. — *Az asszonyok].

1812: a Groffné eő naga ... a számtartót kérdezte hol legyen, ámbátor nem volt messze mégis Zugalódásával felszet öntött mondván: mért hagyja az udvart pusztán mért nem ül Hejt [Héderfája KK; IB. Varro Gyuri (29) grófi kocsis vall.].

öntés 1. (vízzel való) elárasztás; inundare (cu apă); Überschwemmung. 1780/1804: a' régi ős Gazdák Bányákat magok öntötték bé, vagy a romlodozást öntésekkel segítették | ha ... a' Bányászok közt valami Insolentiák, patratumok történnének, úgy mint: Bánya rontás, füstölés, hajigálás, vízzel való öntés ... flor. 12 büntetessenek 's a' mely károkat tettek meg fizessék [Torockó; TLev. 5, 8].

2. kifolyás/ömlés; scurgere; Abfluß. 1710 k.: úgy találta, hogy az az Onán büne nem abban a magnak az ő természeti folyása szerint való kibocsátásában és a földre való öntésében állott [BÖn. 506].

3. a fémöntés művelete; (lucrări de) turnare; Gießen. 1572: (Az arany) rezes es felette slakos es az Massaban öttesben sokat apadot [Msz; MKsz 1896. 359].

4. (olvasztott) fémből való kiöntés/készítés; turnare din metal topit; Gießen aus geschmolzenem Metall. 1591: Kadar Mihaj es a Harangeotheo, En magam, es zolgakis voltak, egy Nap estigh forgottunk, az Tarazk Golyobis Eontesseben [Kv; Szám. 5/X. 12]. 1662: minden dolgaiban, oeconomiajában ... lövészszámok, szép harangok öntésiben ... szorgalmatos gondviselő vala [SKr 143]. 1763: 13-tia Martii 1763 fogtunk az harangunk öntéséhez [RettE 151].

5. fémöntéssel készített munka/díszítés; lucrare/ornament făcut prin turnare; durch Gießen angefertigte Arbeit/Verzierung. 1596: Egy parta ew 12. boglarw eöttes m 2 p 38. Eot kalan Eöntes az nyele nyom m 0 p 42 1/2 [Kv; RDL I. 65]. 1629: Ket gieöngieos dupletos öntes viragos kapoczi nyom az kettoe m. — p 24 1/2 ér tt f. 13. d. 25 [Kv; i.h. 143]. 1816: Egy ónos Bokáj kanna ... fedelének felső felén a' Passarovitzai Békesség emlékezetére vert monéta formáját mutató öntés vagyon [Szentgerice MT; UnVjk 19–20].

Szk: virágos ~. 1711/1770 k.: Egy ... kised on Pohár ... Az Ajaka kívülről virágos öntésekkel alább veres abrontsal [SzConscr.].

6. (mészből és fűvenyből készült) padlóbevonat; straturnat (dintr-un amestec de var și nisip); (aus Kalk und Sand) gegossener Belag. 1681: Ebédő nagy Palota; Az allya öntött ... az ajton belől egi darab helyen az öntés ighen fel bomlot, rút godrós, azo(n) helyen ujonnan kellene önteni [Vh; VhU 543].

öntés-monéta öntött érme; monedă turnată; Gußmünze. 1624: Ezust Marhabol Jutott Andorkonak ... Az Attia ... ada lo Akarattiabol Egi Ontes monetatt, kin az Ch(rist)us fel tamadasa, es az Jonas historiaia vagio(n) nio(m) p 5 f. 1 d. 25 [Kv; RDL I. 123].

öntésű fémöntéssel készített; care a fost turnat; gegossen. 1662: egy igen szép mesterséggel öntetett Farkas nevű öreg álgú, oly mesterséges öntésű, hogy annak mását akárhol is valaki alig láthatná [SKr 524].

öntet 1. töltet; a pune să toarne (un lichid în ceva); gießen lassen. 1595: Es megis fejereitettem az egez Nagy zobath: Mezzet hozottam ... 4 vedreth ... d 20 Teyet

öntetem az mezben p(er) d. 3 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 255 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

2. (olvasztott fémből) öntéssel készített; a pune pe cineva să toarne (din metal topit); (aus geschmolzenem Metall) gießen lassen. 1578: az romlot harangokból cottesenek wyat [Kv; TanJk V/3. 163a]. 1585: Marttont az Lowasz Legenit kuldek feierwarra az puska pör Chinalowal hogy walamj Rezmiet ottessenek az puska por Malomhoz f — d 87 [Kv; Szám. 3/XVIII. 9a Gellien Imre sp kezével]. 1652: Ez Kerek Bástya mellett a Folyaso alatt egy Réz Taraczk, Ferdinand Császár öntette, 1545 esztendőbe(n) [Görgény MT; Törzs]. 1662: szép három harangokat ... öntetett | Ali pasa egy igen nagy mozsárt* ... melyet a fejedelem Rákóczi György ... maga címerére öntetett ... portára bevitette vala [SKr 293–4, 455. — *Értsd: mozsár-ágyút]. 1724: öntetett harmadik kis harangot a Csit Sz Ivani Eccia [MMatr. 328]. 1754: A Böi Reformata Ekklesia in A 1754 Öntetett maga kölcségevel hatvan hat forintban egy harangot [i.h. 265]. 1797: Két romladozott lapos tálból, és 6. olyan tányérokbl öntettem 2 lapos tálat, és négy tányért [Déva; Ks 96]. 1870: óhajtaná az egyház ... egyetlen hasadt csengettyűjüket újból és nagyobbba öntetni [Noszoly SzD; ETF 107. 31].

3. pénzt veret; a pune pe cineva să bată monede; Münzen prägen lassen. 1582: Desi Janoswal eottettem eg' gira pogan penzt mellinek az ewstyt tt f 8 [Kv; Szám. 3/VIII. 1].

4. fémanyagot beleolvasztat; a dispune să fie adăugat la ceva după topire; etw. sich verschmelzen lassen. 1700: Mikor az Zoányiak ... az Harangot öregbítették volna ... Az ket On kannát es egy On Pohárt az Harangban öntették [Zovány Sz; SzVJk 54].

Öntetendő fémöntéssel készítettendő (harang); (clopot) care urmează să fie turnat; zugießend (Glocke). 1791: a meg hasadozott nagy Harangunk helyében öntetendő Harangnak készítését ki akarván idevaló betsületes Harangöntő ő kegyelmével ... olly conditioval. hogy a Harang materiáján kívül minden egyéb hozzá tartozó készülékeket 's materiálékát ... tartozzék a' maga költségén meg szerezní, és el készíteni [Kv; SRE 274].

Öntetés olvasztott fémből való öntés; turnare din metal topit; aus geschmolzenem Metall angefertiger Guß. 1657: (Stanislaus Lubemierszkihez) azért expediala, küldvén is feles rezet néki ajándékon akkor építendő várában lövőszerszámok öntetésére [KemOn. 83]. 1767: Emlité Tek. Curator Pataki István Uram, a' régi Nagy harangnak ujjolag való öntetésének szükséges voltát [Kv; SRE 223]. 1791: a mostani meg hasadozott nagy Harang ... tartassék meg továbbra, a midőn annak is ujra leendő öntetésébe(n) még mód találathatik [Kv; SRE 275].

Öntetett fémöntéssel készítettett; care a fost turnat (din metal topit); gegossen. 1662: Fejérvárat, a Kendervárbán lévén egy igen szép mesterséggel öntetett Farkas nevű öreg álgú | (A törökök) Az három oszlopokon álló és IV. László^a király lovas nagy mesterségesen öntetett statuait ... diribről darabra roncsolták vala [SKr 524, 633. — *Helyesen: Szent László]. 1702 u.: Nemzetes Sandor Mihaly Ur(am) Szilágy Bagosi akkori lakos maga költségén öntetett harmadik kis harangot ... c(on)ferállya az Ecclesia szolgáltyára [Bagos Sz; SzVJk 48].

Öntetik 1. olvasztott fémből öntéssel készítettik; a fi turnat din metal topit; aus geschmolzenem Metall angefertigt werden. 1662: huszonnégy mind egyforma közepszerű lövőszerszámok öntettek s készítették vala [SKr 201]. 1791: a' mostani meg hasadott nagy Harang öntessék é újra, vagy pedig azon nagy Harangnak félben maradt darabja ... fordíttassék a' mostan készitendő nagy Harang öntetésére [Kv; SRE 274–5].

2. árv teremődik; a fi creat/făcut; geschaffen sein. 1811: Nem öntetett minden ember egy formára; A' ki hát nem ilyen, ne vegye magára [ArÉ 74].

Öntetlen nem öntéssel készült; care nu a fost făcut prin turnare; nicht durch Gießen angefertigt. 1788: Öntetlen nagy Réz gyertya tarto négy rozszak jukatosok [Mv; TSB 47].

Öntetszéséből kénye-kedve szerint; după bunul plac al său; nach Lust und Laune. 1847: Varga Katalina ... a vármegyei kisbíró, Dáncs Juont is hivatalából lecsapta, s más nevezett ki helyette öntetszéséből [VKP 198].

Öntetettett fémöntéssel készítettett; care a fost turnat; durch Gießen angefertigt. 1662: (A faltörő ágyúk) újak és igen szép virágos mesterséggel öntetettek valának [SKr 256].

Öntettetik 1. bocsáttatik, töltetik; a fi turnat; gegossen sein. Sz. 1662: Tudná jól maga is a csauz ... mint biztatta volna ugyan hittel is! de még a fővezér maga ő nagysága is! Mindazáltal hogy azalatt csak forró akart alája öntettetni, im! nyilván tapasztaltatik [SKr 185].

2. fémből kiöntettetik; a fi turnat din metal topit; aus geschmolzenem Metall gegossen werden. 1662: Egyháza is ... újonnan megépítettettvén, és amellé szép alkalmas harang is öntettettvén, hogy akármely üremer is gyönyörködve ellakhatnék benne [SKr 201].

Öntő I. mn (gomb)öntéssel foglalkozó; care se ocupă cu turnarea nasturilor; sich mit Knopfgießerei beschäftigend. 1736: Az on Gombokat öntő Ember ki nem mehet ha Ngod onat küd ... akar mentekre akar dolmanyokra valokat pikelésén meg önti [TL. Mihály Deák lev.].

II. fn fémöntő mester; turnátor; Gießer. 1803: égy Nagybobbatska sima On Tányér, mely(ne)k feneke közepére kívülről égy más mellett lévő két kús Mezőtskében az öntőnek Czimerei égyik bütüs, a más sima [Harangláb KK; UnVJk 167].

Öntődik 1. vhová befolyik; a se vărsa în ...; hineinfließen. 1662: háromfelé deriválhatnék az víz ugyan réz csövkön ... jól távul való forrásokra ... és ezen forráson kiöntödvén, innét ismét ugyan a föld és az új torony alatt a Diga vizében öntődnek [SKr 263–4].

2. szerteszét folyik; a curge în toate părțile; überall fließen. 1662: egy nyárban egy nagy zápor és égszakadás lévén, azon tónak gátját az árvíz elszaggatná, és a sok szép kecségék, a tó vizével együtt, mind az érben s annak nádas, sásos rétségére öntődtek és széleztek vala [SKr 297].

Öntőfogó ötvösszerszám; unealtă de aurar; Goldschmiedewerkzeug. 1622: Egi ollo, Lapis orru fogo No 6 hegies oru fogo No 7 ... Egi drot uono fogo ... Egi cöntő fogo [Kv;

RDL I. 119 néhai Tótházi Eötues Mihály ötvösműszereinek lelt.].

öntőforma fémöntéshez használt forma; formă de turnătorie/turnare; für das Gießen gebrauchte Form. 1632: Taraczki goliobis eönteo forma ... N. 2 [Fog.; UF I, 136]. 1673: egy álgú golyobis öntő forma [CsVh 44]. 1691: Az háromban uagyon ... Egy álgú golyobis eönteo forma [i.h. 114].

öntőget fémből egyre önt/készít vmit; a turna/face într-una/meru; öfters gießen. 1650: David Weymberg is panaszkodik egy Legeniére Ebel Janosra ... nagy gianossága vagyon rea hogy az Kreczet ki mosta, miel hogy olyan forma esőlek Aranyat lattak volna nalla, es giüreoketis Eöntőgetett volna [Kv; ÖCJk].

öntött I. vhová töltött; care a fost turnat în ceva; in etwas gegossen. 1802: Tálba öntött egyenlő Nagyságu három darab Viasz meg olvasztva [Ne; DobLev. IV/858. 7].

2. leforrázott/öntött; opárlt; verbrüht. Szk: ~ *saláta*. 1840: a' Feleségem Testvére Molnár Tamás hozzám jöve ... jól ett puliszkát, Rátottát és öntött salátát [Homoródsz. mártón U; KLev. Szász István (30) szabad székely vall.].

3. vmilyen fémből öntéssel készült; care a fost turnat/făcut din metal topit; aus geschmolzenem Metall angefertigt. 1648: Vagion rézbeöl eönteött szakaszos wueghnek való egy forma [Komána F; UF I, 938]. 1652: egy rövid füles Fejér Vart idvezült Ur(unkna)k öntöt Agyu [Görgény MT; Törzs]. 1656: az eleb megh említett torom tetejében vagion velenczei reszbeöl önteöt eoregh gomb [Fog.; UF II, 136]. 1679: Öntött kis rez csegetyü nro I [Uzdiztpéter K; TL. Bajomi János inv. 82]. 1714: Gyermek(ne)k való öntett Agyu két Delphin halakkal 3/60 [AH 48]. 1747: Ló nyakára való öntött harang Nro 8 Ugyan Ló nyakára való öntött kolomp Nro I [Spring AF; JHb XXV/88. 3]. 1768: Fánk-nak való öntött rez forma I [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb]. 1789: Négy öntött rez gyertya tarto ket vas Kop-pantoval Rf 4 [Mv; ConscrAp. 3]. 1797: Egy öntett rez gyertya-tartó [Koronka MT; Told. 34]. 1839: Egy — vasbol öntött 3. czilinderes uj kementze [Dés; DLt 87/1840]. 1851: Két öntött kásztion [Dés; DLt 2284]. 1861: a díszszobába az öntött fűtőhöz ... cső ... 5 fl 20 xr [Kv; Újf. I]. 1869: egy, 5 öntött plattból álló vas ajtos kemence [Somkerék SzD; Ks 73/55].

Szk: ~ *önbetű*. 1737: Az Unitaria Ecclesianak lévén egy néhány Mása öntött ön Betűje ... azokat a' Tiszt. és Ns Consistorium végye-meg | Az Unitaria Ecclának öntött Ön Betűit az Reform. Ecclesia számára meg-vészi [Kv; SRE 164, 166] * *virágokkal* ~. 1711/XVIII. sz. köz.: egy régi fejr onbol mesterséges virágokkal öntött keresztelő Pohar [SzConscr.].

4. üvegöntéssel készült; (care a fost) turnat/făcut din sticlă topită; aus geschmolzenem Glas angefertigt. 1646: Egy öntött üveg kari gyertyatartó [Dés; Berz. 20]. 1714: Üveg Kanna vörös festékekkel öntett ... fl Hung 10 [AH 32].

5. olvasztott szurokból/viaszból készült; (care a fost) făcut din rășină/ceară topită; aus geschmolzenem Pech/Wachs angefertigt. 1637: Vagion Lampas szwókal eönteot n 3 [Ebesfva; UtI]. 1681: Nebojsza Bástyá ... Bástyára való kész, öntött faklya vas abronczai vas méczelő vas serpenyőjével [Vh; VhU 558].

6. (mészből és fővenyből készült anyaggal) bevont; care este turnat (dintr-un amestec de var și nisip); (mit einer Mischung aus Kalk und Sand) überzogen. 1681: Számartó Ház Szobája. Keő boltos. az allya öntött | Ebédő nagy Palota; Az allya öntött | Aranyas ház allya öntett | hoszszu folyoso. Keöböl eppetett; az allya öntött, feli gerendas [Vh; VhU 521, 543, 552, 582].

7. (mészből és fővenyből készült anyaggal) bevont padlójú; cu podea turnată/făcută (dintr-un amestec de var și nisip); mit einem Fußboden, der (mit einer Mischung von Kalk und Sand) überzogen ist. 1705: A belső öntött házban pedig egyedül eszik vala a fejedelemasszony egy kisasztalnál, kinek a lovászmester udvarol [WIN I, 598].

öntött-ön öntvény; plumb turnat; gegossenes Zinn, Gußzinn. 1604: Vagion wuegh tanier mely az ablaktól megh maradot ... Marattak ehez az wuegh tanierokhoz darab eöntheot ohnok [Kv; RDL I. 77].

öntöttrez I. rézöntvény; cupru turnat; gegossenes Kupfer, Gußkupfer. 1586: az mit az Malom hazra es az poorhosz valora keölteottem ... Eötweós Andrastól veotunk egy Teolgi fa deszkát, kibén az nilak által iarnak attam f I, It(em) hat nil faert kibén az Eontot reész vagion attam Kerekes Palnak —/60 [Kv; Szám. 3/XXIV. 23].

2. rézöntvényből való; de/din cupru turnat; aus gegossenen Kupfer. 1789: Supládák, minden(ne)k öntött rez a' Fogantyuja [Mv; ConscrAp. 87].

Szk: ~ *harangocska*. 1732: (Az oldalkamarában) találunk ... egy öntött rez harangocskát cir(citer) huszonöt font njomót, tengeljével edgütt [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc].

öntöttvas I. vasöntvény; fontă (de turnătorie); Gußeisen. 1802: Egy jo Simitto rez öntött Vasával [Ne; DobLev. IV/858. 8a].

2. öntöttvasból készült; de/din fontă; aus Gußeisen. 1852: a korong fázék öntött vas, perselye vásott, a garat viseltes gyenge [Km; KmULev. 2].

Szk: ~ *fűtő*. 1793: Az első házban ... vagyon egy öntött vas fűtő [Koscsd H; Ks 78. XVIII. 1]. 1823–1830: nem is meleg a szoba, pedig külfűtő öntöttvas fűtő vagyon benne; rendszerént reggel és este fűtik be [FogE 225] * ~ *kemen-ce*. 1812: en ugyan annyiszor félre taszítottam Grantzkit látván hogy a' Grofot megis taszigálta dőjtven az öntött vas kementzéhez [Héderfája KK; IB. Takáts Joseff (45) gr. I. Bethlen Sámuel tisztje vall.]. 1849: van ezen Kertesi szobába, egy öntött vas kis kementze [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] * ~ *platten*. 1850: három nagy öntött vas plattenek el vitettek [Dés; DLt 879].

öntöz I. locsol; a stropi/uda; gießen, spritzen. 1617: az azalast elvegheztem vgyan eonteoizhemis az tüzet az Azalo torkaba vgy indultam az zalad levenny [HSzj *aszaló* al.]. 1679: Vetemeny öntözni való, paraszt rostas korso nro I [Uzdiztpéter K; TL. Bajomi János inv. 12]. 1704: a han-tok megszáradván vizet öntöztek, hogy inkább kizödüljön [WIN I, 95]. 1724/1779: Az kertész szüntelen dolgozzék, az meleg Agyakat, és Veres hagymát, az palántot öntözzé [Gerend TA; KS. Bethlen Ágnes lev.].

Sz. 1679: Nagod levelét csudálkozással olvastam, kire való válaszat szánászándékkal mulatom el, nem akarván az tüzet olajjal öntözni [TML VIII, 554 Teleki Mihály Lónyai Annához].

2. (vízzel) leönt; a uda (cu apă) pe cineva; jn begießen, übergießen. 1765: miglen az parancsolt summát az után ki tölthetők, addig rajtunk ülték az Executorok, s ottan gazloltak, szidtak, kötözték, öntözték [Ompoica AF; Eszt-Mk Vall. 19].

Szk: *nyakon* ~. 1657: az ajtó felett vala egy muzsikáló hely, deszkás, kibén felhágatván szolgálmat, s vizet bővön adván kezéhez, jelt adtunk az mikor alkalmatlan időben alkalmatlan emberek jüttek bé, nyakon öntöztvén őket [Kem-Ön. 84].

3. ~ik egymást (húsvétkor) locsolkodnak; a se stropi reciproc; sich gegenseitig begießen. 1736: Épen nem nagy-zották akkor az emberek magokat; urfiak, elévaló fő és nemes emberek, húsvét másod napján az az vízben vető hétfőn rendre járták az falut, erősen öntözték egymást, az leányokat hányták az vízben [MetTr 359].

Öntözés 1. locsolás; stropire, stropit; Begießen. 1621: Az nagi Eóreghe Czebret mellyet njarba az Czinterembe tartunk az Templomok Eottezeseyert Zironios abronczal keoteotte megh Pocz Janos d 10 [Kv; Szám. 15b/IV. 18]. 1729: egy közönséges kő kutacská, vize mind(en)kor lévén szűkség-(ne)k idején alkalmas a' vetemény öntözésre [Buza SzD; JHbK V/2].

2. reáöntés; turnarea unui lichid peste/pe cineva; Übergießen. 1662: a mieink is ... sürű lövöldözésekkel, olvasztott forró fagyúnak víznek szemközben való rájok öntözésével nagy keménységgel és bátorsággal fogadják és viselik vala őket [SKr 607].

Öntözget rendre reáönt; a turna rînd pe rînd peste cineva; jn nach und nach begießen. 1818: Ifjabb Hegyesi Elek ... Puskát, pistollyt ragadott rája, tejet ... etzetet valamit tsak elől hátul kaphatott mind a Nagy Annyára öntöztette [Vajdasztiván MT; TLt Praes. ir. 321 Budai István viceispán kezével].

Öntöző 1. mn 1. öntözésre szolgáló; folosit pentru stropit; für das Begießen gebraucht. Szk: ~ *cső*. 1746: öntöző tsű [Borsa K; Told. 49] * ~ *fakártya*. 1780: Öntöző fa kártya félig borsoval 1 [Bethlen SzD; BK] * ~ *kártus/kártya*. 1735: Öntöző Kártus nem igen jok 2 [Kóród KK; Ks 66. 45. 171]. 1747: Öntöző kártya báldog Csövel [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. 1786: Öntöző kártyus 1 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36]. 1804: Két Uj öntöző Kártya [Benedek AF; SLev. 1 Somlyai János inv.]. 1852: Kertész pinczéjébe ... egy öntöző kártya [Görgénysztimre MT; Born. F. VIIIb br. Bornemisza cs. Ielt.] * ~ *pléhkártus/kártya*. 1780: Öntöző pléh kártus [Bethlen SzD; BK]. 1837: Egy öntöző pléh kártya [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] * *vetemény* ~ *fenyőkártos*. 1794: Vetemény öntöző avatag fenyő kártos Pléhestől [Nagyfalu Sz; CU] * *vetemény* ~ *pléhes kártyus*. 1810: Egy vetemény öntöző pléhes kártyus ... Rf 2 xr 2 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 20].

2. ~ *kertész átv* vmit ápoló/fenntartó ember; persoană care susține ceva; etw. behauptende Person. 1710 k.: soha azt a mérges plántát szívéből ki nem vehetném, melyet a sátán és én társaim odaültetettek ... mert ugyancsak magok lőnek annak szorgalmatos öntöző, nevelő kertészei szüntelenül való vádlások, rágalmazások által [BIm. 994].

II. fn öntözőkanna; stropitoare; Gießkanne. 1716: hat cseber, egy ötözö, egy vaj köpüllő két medencze [Kv; Pk 6].

Öntöződés húsvéti locsolkodás; stropitul de Paști; Osterbegießen. 1705: Ugyan az elmúlt húsvéthétfőn az öntöződésért kiprédikálván bennünket Zilahi uram, kiért az úr megnehezeltvén, benn a házbán kemény szókat szólott Zilahi uram iránt [WIN I, 417].

Öntözőkanna locsolókanna; stropitoare; Gießkanne. 1757: két öntöző Kannára s egy kártosra fl. Ren. 02 xr 48 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 119b].

Öntöztet leöntet; a pune să stropescă (pe cineva); jn begießen lassen. 1629: oly rezegen ieőt ki hogj el deölt az kapun kívül rutul fel foztozodva en az kapuból tizedes leuen Víz elöteoztettem hogj el nem menth ... kweömben [Kv; TJK VII/3. 62]. 1765: valami rancorbol a Kornis Uram Parancsolattyából ... az említett Birámnak Feleséget kis gyermekivel, telnek hideg idején s. v. az sertés ölba rekesztette, s marha ganéjos vízzel öntöztette eöket az sertés olban [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall.].

Öntöztetés locsoltatás; stropire, stropit; Begießen. 1742: Alázatosan köszön(öm) Ngod gratiáját az Tuba Rosa öntöztötése (!) iránt [ApLt 4 Apor Anna Apor Péternéhez Brassóból].

Öntudat conștiință; Bewußtsein. 1854: nemzetünk régi álmából kiöcsudva férfias öntudatra ébredett [Kv; BLt 12 nyomt. kl].

Öntudatlan félálomban levő; în stare de somnolență; bewußtlos, im Halbschlummer. 1868: Kudor Ferencz ... öntudatlan állapotában kiáltott fel, a mint elszunyodván álmából hirtelen felrázatott [M. bikal K; RAK 269].

Öntudomás vki saját tudomása; cunoaștere de sine; j. Kenntnisse. 1857: az alólírt tanúkat ... Varga Katalina bűntényeire nézve kikérdeztük, a következendőkben tették meg magok öntudomásuk szerénti vallomásaikat^a [VKp 182. — ^aKöv. a részl.].

Önvédelem autoapărare; Selbstverteidigung. 1888: Te kieroszakoltad azokkal a védelmekkel a mi önvédelmünket [PLEv. 137 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Önzés egoism; Selbstsucht. 1879: Írj sokat — s ne vádoldj önzéssel, ha ennyiszor ismétlem ezt a szót [PLEv. 44 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Önző egoist; selbstsüchtig. 1863: nehogy ... megörzött javaimban érdemtelnek részesüljenek, s azok felett önző civakodások támadjanak ... végrendeletemet a következendőkben kívánom megtenni [Kv; Végr.].

ör 1. örökdő/öriző, vkit/vmit szemmel tartó személy; paznic; Wächter. 1681: Békességes ideőben, ennek az eörnek áll utait, csak két ember állja, mind az eörrel^a edgyütt [CsVh 104. — ^aA címszónak ez az előfordulása tartozik ide. — A teljesebb szöveg 2. alatt]. 1809: az Határunkon az Héjjasfalvi marha döge kerülése aránt éjjel napal keményen őrt állittattam eddig [UszLt ComGub. 1638]. 1846: a' jo záros mérszárszékéből el oroztatott pénz meg fizetése senki máson nem fenekülhet, mint azon örökön kik

azon éjjelre a' ns Város piattzán, és uttzáin ki rendeltetve valának [Dés; DLt 810].

Szn. 1579–1581: eor Peter [Kajántó K; GyU 2].

2. (székely) határőrség/őrhely; post de grānicer, strajă; Grenzwache. 1680: tudjuk azt, hogy Máthé Balás, Becze Márton, Kuti János, Pál János az őrbén szolgáló személyek voltak | ez a Kosa Miklos ... őrgő (!) Rákóczi idejében az hadban szolgálta, annak utánna az őrbén szolgált [CsVh 81]. 1681: En Emdes Miklós adom emlékezetül az kiknek illik mindeneknek, hogy ... szabad jó akaratom szerint uállaltam fel az csiki fiscalis uas hámor és ahoz tartozó uám és eörheöz kiuantató gonduiselésének tisztit | Szépvízi harminczadnak és eörnek álljoji ... Békességes ideőben, ennek az eörnek áll utait csak két ember állja, mind az eörrel edgyütt; háboruságos, sokadalmas és egyéb ideőben pedig tíz ember is állja, az végre, hogy mind Moldova felől ide bé jóni akaró, s mind innen ki szándékozó embereket mindenképpen meg próbálván szorossan meg visgállanak és az igaz ügyben és kereskedésben járó embereket ... taxával, vectigállal, harminczados czédulája mellett békével bocsásának, effélvel ellenkezőket pedig ... méltó és tartozó büntetésre vonnyanak [i.h. 86, 104].

3. ~t áll a. őrködi; a sta de pază; Wache halten. 1839: minden fazakas mester katlannýat úgy készítse hogy az megne gyuladhason ... egeteskor a katlanýok mellett mind addig aljanak őrt míg a tűz merobe meg alszik [ZFaz. katlan al.]. — b. határőrszolgálatot teljesít; a sta de strajă; Grenzwache halten. 1677: Békességes időben az határ szélyben Molduva felől Ghemes váránál minden héten ketten-ketten szoktak őrt állani, avagy strásálni [CsVh 63].

4. ~be fogva őrizet alatt; sub escortă; unter Haft. 1592: Eorbe fogua be vittik volt [Dés; DLt 235].

o Hn. 1797: Szőlő Őriben (sz) [Tordátfva U; EHA].

őrajta 1. rajta, az ő testén; pe el/ea, pe corpul lui/ei; auf ihm/ihr, auf seinem/iherem Körper. 1572: Zigarto Georgy azt vallya hogy ... lakatos Peterne fatynak zydia volt lakatos leorinchet, Meg fogya leorinch eo rayta az keontest es vgian Megh tartoztaya (!) [Kv; Tjk III/3. 29]. 1594: Hoz Leorencz es Zabo Georgi vramek ... valliak, mikoron minket ketten az tanach az sebes legini latni kwleot volna, megh kerdwk kiteol esset volna eo raita az az halalos seb [Kv; Tjk V/1. 464]. 1599: ha elegh Nem volna az bjzon-sagh hwtre is fogh Jobbagiom hogy Kan pal chelekette w rajta ezeket [Szinye SzD; Ks]. 1630: En az Fazakas Gyeorgy előbi Felesege betegsegeben mentem latni es kerdem mi lelte, de en egiebet nem erttetem teolle hane(m) agiaban fekwuen fel fedte magat es mutatta hagi eo raita niczen (!) semy Verés hanem az madraia miat monda hagi meg kell halni [Kv; RDL I. 20 Szabo Gyorgine Borbarazoni vall.]. 1647: az I ... igerte magat arra be adua(n) azokatt, hagi megh biszonittia Szigethi Janos ellen, hagi eo rajta violentiatt czielekedett [Szjk 66].

2. az ő személyén; de el/ea; an ihm/ihr. 1570: Nagy Neste ... valya aztis ... hagi felette haborgo és Nywkhatalan Mind az kernywle valokal, Eo raytais sok zydalmas dolgokat mywelt gyakorta [Kv; Tjk III/2. 79]. 1573: Brozer Anna zekesfeyerwary Borbel Janosne ... vallia ... Mond conekey Boncdaïne De haly zep dolgozt Myt Mond ez leany, hat azt Bezelly, hogy ez dolognak* Mind azzonyom oka Eo Rayta al megh ez dolog [Kv; Tjk III/3. 59. — *A Sánta Erzsébet elfogása].

Szk: ~ áll. 1671: az mi ő rajta állana dolgunkban, csendesíti [TML V, 658 Szilvási Bálint Teleki Mihályhoz]. 1704: Toroczka István uram a besztercei németek iránt azt írta, hogy nem őrajta áll elbocsátása [WIN I, 157–8] * ~ működik (el). 1588: en kez voltam minden igassagomal rajtam nem mwlt hanem eo raytok mwlt [Zsákíva Sz; WLt Lucas Barlas jb vall.]. 1710: De Teleki Mihály sokakat megfogata s megaccoltatá, mintha őrajtok múlt volna el, hogy a németet ki nem verték az országból [CsH 196. — 1686-ra von. feljegyzés].

Sz. 1662: Melly szenvedhetetlen rút dolog volna, ha mi itthon nem sírnánk, nem nyegnénk ... Megemlékezvén mind a közönséges sorsrol, hogy ha ma őrajtok, holnap mirajtunk ... és végezetre hogy a seregeknek ura Istene ez nagy romlás által minket hív sírásra, jajgatásra [SKr 699–700].

3. az ő kárára/rovására; in detrimentul lui/ei; auf seine/ihre Kosten. 1570: Katalin néhai pinter Lwkachne, Mostan Varga Janosne, Azt vallya hogy ... az eo elseo vaj pinter Lwkacz 12 flon vett volt egy hazat hoz Bartostwl ... Twgya azt hogy Gereb Balase volt ... De eo Rayta senky Restantiat Ne(m) kert mygh Benne lakot | Repas Myhal ... vallya, hogy ... Illyen modon zolt Mogioro Esthwan Nagy Salanenak ... en azt Mondom hogy ha K. en Raytam Soha nem keressy* En sem keressem eo rayta [Kv; Tjk III/2. 156, 175. — *Az adósságot]. 1576: soha Thamas vaida az varos Neűe alol el nem aggia magat, seot ha mas vr Neűe ala adna magat, tehát eo raitok az kezesőkeon meg vehesék az zaz forintot [Dés; DLt 193]. 1592 k.: Megh fizetett volt az J. az kezessegert, nalla tartotta, eo vétke hogy megh ne(m) atta az ideigh migh megh dúltak az Adossagert Ahogy azt lattattia az J. hogy meltatla(n) kereskedik eo rajta [UszT]. 1606: az melj egi wneó tehenet keres az A. eo rajta ... azt az tehenet az Tizt tarto ... atta eo neki [i.h. 19/25]. 1711: azon adosagban vagion hatra tizen hét forint az meljekét is eo rajtok vesznek megh [Ksz; BCs].

4. őellene, ellenében; pe el/ea; gegen/wider ihn/sie. 1741: Sipos István ... híhető hogy ennek előtte haragudott volt meg Balog Lászlora 's most ... akart bosszút állani ő rajta [Szilágycsch; IB. III. 106/16 G. Bálint (28) jb vall.]. 1769: Tobias György-is ellenem áskál de ő rajta ki kaptam, mert a feleségit meg basztam [Bukuresd H; Ks].

Szk: erőt vehet ~ legyőzhet. 1619: te magad látod, ezek is ez mostani német követek mint futják az Portát, nem két várat-hármát ígímek, hanem magatokat egész Magyarországot az hatalmas császárnak, csak ... az magyar ne vehessen őrajtok erőt [BTN² 369].

őrállás őrködés; pază; Wache. 1809: az Határunkon az Héjjasfalvi Marha dőge lehető el kerülése aránt éjjel nappal keményen őrt állittattam eddig ... de éj jo hir jött fel ... méltozassék meg tekinteni és további őrállás vagi félbe hagyása aránt parantsolni [UszLt ComGub. 1638].

őrálló I. mn (székely) határőr/határőrségi szolgálatot teljesítő; care stă/face de strajă; Wache stehend. 1684: Csik szeki szent Miklosi Gegő Peter Primipilus an(norum) 60 ... Erős Marton Felső de eadem Eör allo személy an(norum) 48 ... Erős Istvanne Margith de Eadem Eör allo személy an(norum) 32 ... Petei Istvanne Ersebeth de Eadem Eör allo személy an(norum) 45 [Borb. II].

II. fn 1. (székely) határőr/határőrségi szolgálatot teljesítő személy; străjer; Wächter. 1647: Az Gyirgyai Eör állók

allapattya feleől talaltattunk meg Vitezleő Gurzo Istuan hivünk által [Fog.; LLt Fasc. 69]. 1659: Kupás Georgy Eör álló, Annor(um) cír 70 [Gysz; LLt]. 1677: Ferencz Mihály, Szakács Ferencz Simon eör állók [Szépvíz Cs; CsVh 61] | Valaki pedig közökben áal az eör állóknak, esztendeig szolgálni kel, onnét addig közüllők ki nem álhat. Mikor pedig zászló alól, vagy nemes emberek közül akarja magát be íratni az eör állók közzé, avagy ki az eör állók közül, az főtiszt és harmincados hirivel kel lenni [i.h. 63]. 1680: Tudod-e hogy az örállók, kik az vámhöz szolgáltak, azokat ki szabadította ki s ki szabadulásáért ki mit fizetett és kinek [CsVh 80 vk] | tudjuk hogy Máthé Balás örálló volt, továbbá Becze Márton, Kuti János és Pál János. Ezek mind az örállók között szolgáltak, de ki által szabadultak ki és még most is ki mentegeti, nem tudjuk [i.h.]. 1681: az hámor és eörhöz is elejteől foguán rendszerent tartozó szolgálkót ... nem fogiatom, seőt ha kik eddigh is ki iratták magokat uagy másképpen is elidegenedtenek, helyekre hozni s számokat az jó műeseknek, bányászoknak s eörállóknak ... szaporítani ... igiekezem | Ezen eör állóknak fizetések semmi sincsen. Hadi menccséggel élnek az ő nagysága kemlyemességéből [i.h. 87, 104]. 1738: lévén székünkben örállók, vagysis plájások, a kik is fele adójokból és extraordináriákbl immunisok ... és minthogy a mostani időkben az passusokot nem az plájások, hanem az ő fge militiája őrzi, nem annyi hasznót ő fgének, mint az harminczadosoknak dolgozásokkal hajanak [Meggyes; SzO VII, 396].

Szk.: ~k bírja. 1711: Az Molduvában járo Passuson lévő Vice Vámos, hasonloképpe(n) az Ör állók Bírāja exemptusok [Born. XXXIX. 52].

2. őrhely; strajá; (Grenz)wache. Hn. 1720: Ör álló(an) (k) [Menaság Cs; EHA].

ördomb őrző domb; deal de strajă; Wachhügel. Hn. 1740: Ör Domb oldalán (sz) [Sztána K; EHA]. 1758: Az Ör Domb Farán (sz) [uo.; EHA].

ördög 1. gonosz lélek, sátán; drac, diabol; Teufel | árv a gonoszság megtestesítője; răutatea întrupată; die verkörperte Schlechtigkeit. 1582: akor az Ideobe hallottam vala hogy vadnak Eordeongeos keonyvek es ha ember olwas benne tehát eleo Jeonek az Eordeogeok [Kv; TJK IV/1. 106]. 1584: vgy chelekedek giermekemmel hogy oly eppen ada kezembe hogy semmi Niaualiaiat Ne(m) esmerhetem mingiarast el hiuem hogy amely Eordeogteol volt Niaualiaia, Azon eordegh volna giogitoia *Immar Mint Negh hete vala, hogy A masik labatis megv veoztek, mondam Azt, No az Vrsten ream bochatta ostoral az eordeogteot, de myert hogy vgia(n) ez tehet rolla hiuassuk ide | Nem tuggyatok thy Azt sem lattiatok hogy mikor a chorda be Jeó az tehenek hatan egy egy eordeogh wil [Kv; i.h. 258, 280–1]. 1630 k.: ugj mond, mind eltigh az en segge(m) ragolod ... eois arra azt mondotta hogy ragja menyí eordeogh pokolba vagyon [Mv; MvLt 290. 43b]. 1631: testet lelket az ördögnek adta ugj eskütt az aszony s el kellett hinni [Mv; i.h. 55b]. 1653: Ezt tudom az kérdésben, hogy nehai Meszaros Peter^a temetesekor ... Nyerges Janos ... monda nekem: Im mely nagy szel vala, de meg állá, mert Meszaros Petert el kisirek immar az eordögök pokolban [Ne; KemLev. 1394 St. Borbely Varadi (26) ns vall. — ^aFejér m. volt viceispánja]. 1670: az Incta I(sten) elle(n) valo karomkodását tagadgia, hogy a' mint az A. vadollya, ne(m) lste(n) teremptette volna Gabort hanc(m) az ördögh, az

nem mondta volna [Kv; TJK XI/1. 20]. 1674: In causa Pauli Mondre ... Delib(eratur) ... meg visgaluán eő Kglmek Tanaczul ... az Inek I(sten)telen gonosz czelekedetét ... mely I(sten)nek törvénye, és az közönségheis társaság(na)k tisztasagh(na)k ellen va(gyo)n, specicsse leve(n) czelekedeti az ördöggel valo correspondentia(na)k várásás(na)k, bűjös bajoskodas(na)k [Kv; i.h. 335]. 1746: Illyen act(i)om vagon az I^a ellen ... hogy ... sokakat bűvös bájos mestersegevel meg kuruslott, ördögök segittsegivel sok keresztény emberek(ne)k ártott [Torda; TJKt III. 48. — ^aSophia Szakács Stephani Csukás cons.]. 1775: a szolgállo ... az ellene tet panaszt Nem tagadta, hanem hogy ördög Unszolta arra feleletül adta [H; Ks 114 Vegyes ir.]. 1779: Mikor az Adám Czigány Leánya haza jött Csesztvéről a volt a híre hogy ördög butt volna beleje, a mely baja leánykorában nem volt meg [M.lapád AF; Mk 5/3 Tzigány Híma cons. Tzigány Vaszi (20) jb vall.]. 1796: a' Cículusnak közepében állította T Ambrus Gedeon Uram, a' Mester jobb kezében a' Bibliát adván, oly meghagyással, hogy a' Cículuson kívül ne lépne, mert az Ördögök Fejedelme Terafi el-ragadná [K; KmLev. 1265]. — L. még Blm. 1033; BÖn. 473, 475, 477; Ethn. XXIV, 165; Kemlr. 335; KemÖn. 125; SKr 436, 703; TML III, 288, IV, 419, 589, VI, 33, VII, 238, VIII, 92, 156; 473; VKp 158; WIN I, 112.

Szn. 1492: Johanne Ewrdeg de Naghfalw^a [BfO II, 306. — ^aSz]. 1550: Simonem Eordog [SzO III, 302]. 1559: erdeogh antal [Kv; Szám. I/IV. 178]. 1564: Ewrdeg Daniel [Kv; i.h. 1/XII. 10]. 1583: Balthasar Ördög [Körös Hsz; Szentk.]. 1583/1584: eordeogh Janos [Újfalu K; Ks 42. B. 9]. 1591: eordeogh farkas [Szkr; UszT]. 1592: Martinus Eordeogh [Kozárvár SzD; DLt 235]. 1596: Ördög Andrasne [Kv; Szám. 6/XVIIa. 7 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1597: Eordeog Istuan [Kv; i.h. 7/XII. 100 Filstich Lőrinc sp kezével]. 1598: Eordeogh ferencz [M.fodorháza K; Ks]. 1608: Eördogi Istuan aknai fw biró [Dés; DLt 302]. 1614: Eordeogh Jan(os) [Madaras Cs; BethU 476] | Eordeogh Benedek zs [Szentmihály Cs; i.h. 459] | Eordeogh Peter ppix. Eordeogh Tamas Czionka lib. [A.csemáton Hsz; BethU 297–8] | Eördeogh Andras ppix [Feldoboly Hsz; i.h. 217] | Eördeogh Mihály ns [Feltorja Hsz; i.h. 309] | Eordogh Janos pp. Eordogh Gergely pp. Eordogh Tamas lib. [Udvarfva MT; i.h. 39]. 1651: Ördögh Imre [Zoltán Hsz; HSzjP]. 1698: Ördögh Mihály Uram fia Ördögh Istok [Kv; ACJk 27]. 1849: Falusi biro f: Ördög Mihály [Magyaró MT; DE 2].

Hn. 1578: az Eordeogh kúthyanak [Borzaszeg MT]. 1614/1616: az Colossi hataron az mely Szenafüet Ördög nyomanak hynak [Torda; RDL I. 100]. 1648: az Ördög Kemenczéje alat (sz) [Hidalmás K]. 1653: Eördeogh gat pataka [Szováta MT]. 1676: Ördögh Arkara [Gyula K]. 1699: Az eordögh kutban az Bodon kutnal leuó uerő fenyben [Gyula K; SLt AK. 7]. 1715: az Eördög orna uerü ut alatt [Kide K; BHn 87]. 1722: Az Ördögök Széna füve mellet Ördög János és Kelemen szom(szédságában) [Csomakörös Hsz]. 1729: Az ördög árkában (ku) [Dányán KK]. 1737: Ördög szántás(an) (sz) [Bh; KHn 13] | Az Ördög Szemnél (sz) [Széplak KK]. 1738: Ördög nyaláb alatt (sz, k) [Bözödújfalú U]. XVIII. sz. köz.: Ördög szántásan (k) [Gyalakuta MT]. 1753: Az Ördög órán (sz) [M.décse SzD]. 1756: az Ördög halmánál (sz) [Farnas K; KHn 287]. 1758: Az Ördög juknál (sz) [Bh] | Ördög Külü tetejin (sz). Az Ördög Kővin (sz) [M.kiskapus K]. 1766: Ördög lik felé bé menőben [Szentkirály Cs]. 1767: az ördög ágygya alatt

[Dányán KK]. 1774: az ördög nyomán [Kolozs]. 1776: Az Ördög ereszköd tetején [Maksa Hsz]. 1799: Ördög Szegiben (sz) [Fiátfva U]. 1803: az Ördög Tövisse nevezett helyben (sz) [Dicösözmárton]. 1815: Ördög pataka [Lisznyó Hsz]. 1826: Az Ördög Seggben (k) [Pusztakamarás K.]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

A hn-ek egy része nem közvetlenül az ördög köznévből, hanem a hasonló szn-ből származhat.

Szk: ~gel való cimborálás/társalkodás. 1726: Ördögökkel való társalkodásatis subinferályak az fatensek [Dés; Jk]. 1771: Hát Bővölésekben bájolásokban Ördöggel való Cimborálásokban Boszorkányságban kik elegyítették magokat? [Dés; DLt 321. 2a. vk] * az ~ *incselkedése*. 1749: az uton Dumitru haláláról felesen beszéltem s kérdezök, hogy miért Cselekette volna aztat ... azt felelé hogy az Ördög intselkedéséből Cselekette volna [Korolya H; Ks 101] * az ~nek él. 1691: Ca(us)a Szekiensis György Miklós Judith kíván separatiot Posoni György Mátájától, ez okon hogy az legénytől mindenképpen meg hülemedett ... jó most meg válniok egy másút, mint sem ez után ördög(ne)k ellyenek [Szjk 249]. 1775: A leány is észrevénén a nagy bünt, az apácz köz é ment. Melyet midőn mások dissvadeáltak neki, azt felelte, hogy eleget élt az ördögnek, már azután akár Istennek élni [RettE 346] * az ~*öket vendéggé hívja*. 1593: Borbara zabo Jstuan deak zolgaloia vallia: Hallottam hogi Niari Martonne azt mondotta az vranak Niari Martonnak, az te aniad vgi mond, az az ... bwueos baous bozorkani kurua az ki az eordeogeoket vendegge hitta [Kv; Tjk V/1. 332] * ~*öt üz vkiből*. 1710: Ennek a Tofeusnak idejiben akarának üzni ördögöt egy emberből a fejérvári pápista papok, de rajtavesztek [CsH 192–3] * ~ *tagja*. 1629: Uarbeli Mathene ... azon eskeszik vala, hogi éo nem úteotte az gyermekeit, Ne eskedjel gonosz aszony mert ... nem Jstennek hiue uagy hanem ördögnek tagja uagy hogi illien igen eskeszel [Mv; MvLt 290. 142b]. 1694: Mivel Gergely Ersebet(ne)k sok rendbeli varaslati kuraslasi ördögi Practikai mellyek szerint Urnak veszedelmére sőt halálára is igyekezett ... comproballatot. Azért az artatla(n) félt (!) az ördög(ne)k ily(en) gyilkos es hitetlen tagjaival ne(m) tartatik, hanem absolvattatik ... az infedelis ördögh Taghja Felesege vincualtattik [Szjk 279] * *csúfabb az ~nél*. 1846: a mikor magát ki festi ... hasonló az Isten Angyalához a mikor ki mosdik tsufabb az ördögnél [Ilyefva Hsz; HSzjP] * *elviheti az ~*. 1591: Kalmar Janosne vallia ... Jeoue ele Dabo Erse ... Monde nekj, el vihet az eordeog hogi adossagert eskwittel megh [Kv; Tjk V/1. 126] * *elviszi az ~*. 1573: Sophia nehai varga Peterne, Ilona nehai Karacon Janosne, Azt valliak ... ott volt az leaniis, hogi hallia Mond oh vristen ha meg eskesik byzon ely vyzy az Eordeg Mert byzon Igen vere anyamat [Kv; Tjk III/3. 107]. 1653: Nyerges Janos ... monda nekem: Am el vittik az ördögök az bestye hamis lelek kurva fiat Meszaros Petert ... nem szannám magamis a' testet megh egetni [Ne; KemLev. 1394].

Sz: ~ a *komája* bűnös ember. 1840: Én semit nem tudok az Üstről, Ördög volt komája [Kvh; HSzjP]. — *A cigány-nak, aki üstöt lopott] * az ~nek *lámpást tart*. 1720: tovább is az ördögnek Lámpást kíván tartani [MNY XXVIII, 304] * az ~ *nem aluszik*. 1750: külömb(en) nem lehet ha csak meg nem fogatik, mert ugjanis szabadon léven, egy vagi más fegverhez kapvan az ördög nem aluszik [Bölon Hsz; ApLt 3 Donáth György Apor Péterhez] * az ~*ök elszag-*

gatják lelke a pokolra jut. 1710: Carafa nagy haraggal azt izeni ... huszon négy óra alatt Fogarásból az urakat mind oda hozassa, mert az ördögök elszaggassák ötet, ha úgy nem bánatik Teleki Mihállyal, példa lesz örökké Erdélyben [CsH 208]. 1759: hallottuk, hogi éjtszakának idején az ablakára mentenek volna ijesztették hogi te vén Boszorka itt ne lakjál mert az ördögök el szaggatnak [Albis Hsz; DobLev. I/292. 3a]. 1760: erre Mihaly fel haraguván azt kezdé mondani, hogy az ördögök szaggassák el a ki a másében lakik [Ditró Cs; LLt Fasc. 149] * az ~*ök taligán jönnek a lelkeért* biztosan elkárhozik. 1645: ā fogoly ... maga vallotta maga feleol, hogy ā kire eo megh haragszik el arullya s hamissannis megh eskeszik reaja, ha az Eordeogök taligan jeonenekis a lelkejért [Kv; Tjk VIII/4. 29] * ~*öt fog* rajtaveszt. 1750: az mint mondotta is hogi ugj nyulljon akarki valamijéhez hogi ördögöt fogh [Bölon Hsz; ApLt 3 Donáth György Apor Péterhez] * az ~ *s a hamis ember mindent feltalál*. 1676: Nem kétlem, hogy eleget nem mondanának Kegyelmed (felől), hiszem én felőlem is mit nem mondanak? az ördög s az hamis ember mindent feltanál [TML VII, 187 Székely László Teleki Mihályhoz] * az ~ *sem szánt, sem kapál*. 1644: ragada Csizsar Andrasne az kést ... En megh zolita(m) hogi tegje el ez kest, mert az Eördeogh sem zant sem kapal [Mv; MvLt 291. 430a] * *aki ~nek szolgál, kinnal fizet*. 1674: Úgy látom, ebnek eb barátja; az ki ördögnek szolgál, kinnal fizet etc. [TML VI, 579 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1704: Aki ördögnek szolgál, kinnal fizet [WIN I, 180] * *lator az ~*. 1667: Bánfi uram ... Gyaluban megyen az innepre. Nekem az ugyan nem tetszik, de még is Kegyelmed, ha ő nagyságának nehézségét látná, csendesítse ... Hidd el, Koma, lator az ördög [TML IV, 246 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz]. 1676: Az törökök indulása sem volt, Uram, higye Kegyelmed, ok nélkül: lator az ördög, s nem szünik munkálkodni [TML VII, 280 Mikes Kelemen Teleki Mihályhoz] * *mester az ~, sokképpen is mesterkedik*. 1676: Az Haller János uram levelei hadd legyenek Nagyságodnál. Mester az ördög, sokképpen is mesterkedik. Megvilágosítom én jobban is Nagyságodnak, ne tudja senki is, hogy oda küldtem őket [TML VII, 265 Teleki Mihály Bornemisza Annához] * *nem olyan szörnyű az ~ mint írják*. 1659: bizony bánom is, az jó sógor, hogy annyira ijesztett, mert nem szintén olyan szörnyű az ördög, az mint írják [TML I, 472 Teleki Mihály feleségéhez, Pekri Sófiahoz] * *úgy féli az Istent, hogy az ~öt meg ne bántsa*. 1772: Noha életében a reformata igaz evangelica religiót tartotta, de igen kevés jelét mutatta ... azaz ne tudja senki valósággal mit hiszen, hanem accomodálja mindennekhez magát, hogy mindenneknek eleget tenni láttassék. Egyszóval úgy félje az Istent, hogy az ördögöt meg ne bántsa [RettE 285] * *úgy kerül, mint az ~ a keresztet*. 1665: úgy kerül, mind az ördög a keresztet [SzO VI, 296] * *a világot az ~ nyargalja*. 1626/XVIII. sz.: Ez világot szerte az ördög nyargalja [IK 1931. 85].

2. gonosz/rossz ember; om räu/hain; böser Mensch. 1590: Latam hogy leowe, s az keresztett ... szida Eoreos-ne(n) Eordeogeok vattok este lelek kwrwak ... Ennekemis mo(n)da tejs Eordeogh vagy az en hazomhoz ne Jeoly (!) [Szu; UszT]. 1592: Georgy Eotweos Marton Inassa ... vallia Jgy zidta Kalmar Tamasne a' Njari Marton Annia: Megh egettetem Az Bw Bajos bestie lelek Curwat Eordeog volt ne(m) ember volt ... mert eo keoteotte meg leaniomat hogi gyermeke Ne(m) leze(n) [Kv; Tjk V/1. 300]. 1639:

Hallottam az Csizmadia Lőrincnéől, hogy oly ördög ez az Kállai Gyurkáné, hogy nagyobb nem lehet [Mv; MvLt 291. 188 átírásban]. 1663: magam is úgy értem, bizonyos és meghitt emberétől, az elébbi fejedelmasszonynak egy ördöge van, ki avval biztatja, nem sokára Haller Gábor uram leszen az fejedelem és ő nagyságát elveszi feleségül [TML II, 639 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez] | Félő, a magyarországi ördögök profetiája nem telik be, mivel én soha szabadulását nem várom^a [i.h. 645 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — ^aHaller Gábornak]. 1710 k.: Hintzing collegám, vagy mondjam dis-legam, megtestesült ördög volt [BÖn. 756]. 1794: Muntyán Gligort jól esmérem ... éppen távol vagyon attól, hogy rosza valo hajlandóság volna ő benne, hanem minthogy Szomszédjai is Nyelvétsékké, az Felesége pedig annál nagyobb Ördög, nem enged ő senkinek [Déva; Ks].

Szk: vén ~. 1666: ihon jó az Vén eordogh utánnom [KJ]. 1783: Ládd vén ordög, most árulkodol, tsak nézek a' mit nézek mert meg vernélek, de sajnálatta ütni [Szökefva KK; Ks 92].

3. szitk kb. az 1 v. 2 alatti jel-ben; in sensul dat la punctul 1 sau 2; im Sinne von 1 oder 2. 1590: Pribek Gergely ... Erossen szida a papas Balwaniozo Eordeogh lelek kwrwak Eordeog az a kereszt ... azokis mind Eordeogeok az kik alatta vadnak [Szu; UszT]. 1698: akkori feleséget csak halála elot is nem sok idővel ... ördögh tördellye megh belleit, és tőb hasonló tilal(ma)s szitkokkal szidalmazta [Dés; DLt 476]. 1704: a Medgyesre szorult németet, nro 2000, ott akarják rekeszteni^a, kiknek generálja báró Tige, szarjék az ördög a fazakába [Kv; KvE 285 SzF. — ^aA kurucok]. 1743/1747: Vass Ádám Uram ... őszve káromlá Ördög Szántson a Lelkeden, s baszom a Lelkedet nem tudod a' Törvént [Császári SzD; WassLt St. Ladányi de Szerents (35) servus aulicus vall.]. 1771: En Verekedőnek Verengezőnek és Isten ellen szőmyen káromkodnak tudom Imbrefi szőts Ferentzet ... a leg közelebb mult Tavaszszal ... kutya Baszam Ördög és a mi száján ki fért atta Teremtettével káromkodot [Dés; DLt 321. 26–7 Daniel Tot (45) ns vall.] | Imbrefi Ferentz is ... monda az Inskának hat te mért buttál el előlem Lantzas Diszno Ördög Menkö Kutya Teremtette? ki mondotta hogy ide jő? [Dés; i.h. 39 Lad. Mak (26) vall.].

4. indultos kifejezésekben elhomályosult jelentéssel; in expresii vehemente cu sens neprecizat/vag; in heftigen Redewendungen mit verdunkelter Bedeutung. 1570: Golnar peter ... vallya, hogy ... Ezt halwan az azzon, Mond Simon(n)ak Bestie kwrwa fy legez, vyanis Mindenkor az Eottues Adorian Marhaiara egyhezle. De ky vonzak aztis az Erdégeh (!) thorkodbol [Kv; Tjk III/2. 166]. 1582: Marta Consors ... Martini Daly ... fassa est ... Monda Kalman vramne En Immaron oly Nag keserwsegeben vagiok ez Lucza miat az en zolgalo leaniom miat ... Mert az eordeog mindenkor oda be hewertety, eo lat wramhoz en semmire Nem kellek ... eo az Azzony vram vthan [Kv; Tjk IV/1. 39]. 1609: monda az posta akar kj Eordeoge legen de en el vizem^a [Dés; DLt 313. — ^aA lovat]. 1619: Mondának ... nem kell az hatalmas császárnak az ti pénztek ... de ha adót kellene rajtatok kérni, hol ördögbe adhatjátok meg 26 esztendőtl fogva való adótokot? [BTN² 207–8]. 1672: az magyarországiak azt mondták ő nagyságának, consentiens voltam dolgokban. Hogy ördöggel lehettem én consentiens, mikor nem is tudtam? [TML VI, 171 Teleki Mihály Székely Lászlóhoz]. 1710 k.: Ő megharaguvék

ugyan valójában s mond: Az ördög látott ilyen mátkájával megesküvő legényt [BÖn. 752]. 1756: halgas ördögbe ne legyen arra gondod hanem az Uraság szolgálatyara légyen gondod [Ilondapataka SzD; TKI Silam (!) Mafté (32) vall.]. 1758: úgy alkalmaztassa a dolgot, hogy én ne lássam a levelet. Ördögöt! ő alig várta szegény, hogy hozzáj küldje [RettE 74]. 1794: mondtatá aztis Hogy az ördögöt akarná fel perselni? azonn szolgálta által fel perselendő ördögönis Semmiképpen nem mást tsak egyedül a Gazdáját lehetett s kellett érteni [Kük.; BK Szászvolgyi ir. vk].

Szk: az ~ bijt bele. 1667: Kisebb dolgot sem tudok én avval az rossz emberrel véghez vitetni; azokban Sárnásival az ördög butt beléjek [TML IV, 10 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz]. 1847: Hallottam, hogy Varga Katalin a szolgabíró urat szidta, mondván: Bújjék az ördög beléje, csak húzni, vonni szereti a szegény embereken [VKp 271] * az ~ hoz vkit vhova. 1666: ha az ördög Soljom Mártont oda nem hozta volna, úgy bánta (!) volna velle, hogy soha nem prokatorkodott volna [Buda K; Ks 65. 43. 10]. 1770: Ez az ember igen sok kárt tett nekünk az apahidai jussunk dolgában. Ugyanis ha az ördög oda nem hozta volna, Apahida egészen kezünkbe esett volna [RettE 232] * az ~ nek ad. 1559: Zent Mathe nap wtan heftfen ördoghnek attam ... d 50 [Kv; Szám. 1/V. 178] * ki (az) ~ ... 1662: ki ördög mehetne ennyi cseléddel ki három lovon? [TML II, 245 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1672: Ki ördög jovallaná urának, fejedelmének, hogy porta ellen valamit cselekedjék? [TML VI, 171 Teleki Mihály Székely Lászlóhoz]. 1787: Ki az Ördög hidgye meg már honnan irtad a Levelet [Szászalmás NK; IB gr. Toldi Sigmond gr. Bethlen Sámuelhez] * menjen ~be. 1582: Elisabetha consors Sth(eph)ani Kadar fassa est ... Mondam Neki, the Rut kwrwaneo ha ig Akarz zolgalny Nem kellez ennekem, eregyi eordeogbe [Kv; Tjk IV/1. 3]. 1670: az ki nem akar na megesküdni, menne ördögben innét [TML V, 38 Teleki Mihály Nalácsi Istvánhoz]. 1678: adgyák meg pénzét az mivel adossok Eordögbe menjenek ő nem busul töbet miatlok [Kisgörgény MT; Ks] * mi ~ ... 1621: Egeresi Istuanis ... vgyan megh zolita Pocz Istvan tenekedis vgy mondo(m) mint az teőbinek nem tudom ha tanacz vagy vagy mi eőrdög vagi de nekedis szinten vgy mondom [Dés; DLt 345]. 1623 k.: egykor az gyermeke kezdde fuladozni monda(m) Kata Kata mit czinalz megh fulaztod az gyermeket monda nem tudo(m) mi eordeogh leolte [Mv; MvLt 290. 29a] * mi ~öt cselekszik/csinál/keres. 1572: Lattam hogi Eggik az Monostory Nemeos wraym keozwl vyzza Mene Es Monda hogi hew (!) My Eordeogeoth celekeoztok, wgmond [Jákótelke K; KP. tolway orban jb vall.]. 1592: Catus Bek Janosne zolgaloia valia ... be leoue az legini, es fekwnek mellem, mondek nekj, nem tudo(m) mi eordeogeot kerez it [Kv; Tjk V/1. 270]. 1632: mj eőrdögöt keres illien kor it az iffiu legeny [Mv; MvLt 290. 81b]. 1772: Gazdag István ... élte Törökknét sok időktől fogva melyet nékem maga Török Mihály Uram panasz képpen panaszolt e szerint: Elné s akár mi ördögöt csinálna velle, tsak a Feleségem ne innék [Dés; DLt 321. 78b St. Sarosi (46) ns vall.] * tudja (az) ~. 1567: Ad que rursus hoc dixisset Phile Ferenczne Twgia ordög ha iambor uagi uag' ne(m) Mert en nem witem labodnal [Kv; Tjk III/1. 104]. 1633: egikor jöue hozza(m) az Zabo Jacobne szolgálója egett borert es mo(n)gia vala tugia az eőrdögh hogi Aszonio(m) mindennel le fekszik [Mv; MvLt 290. 123a]. 1761: Darabán Vonulné ... adott holmi ördög tudta mi féle port s

arra tanított hogy aztat az Vram(na)k adgyam bé s meg nem verhet [Gycke K; Ks 4. V. 20] * *vigye (el) az ~* 1573: Orsolia Mezaros Balintne Azont vallya ... hagi paloczinak az felesége Mongia volt hogy az Eordeg eotet ely vige ha az hazban lakyk [Kv; TJK III/3. 237]. 1697: uitték volna el az ördögök s szaggatták volna el, mert soha nem szerettem mint hamis lelkűt, nemis szeretem soha [Szentgyörgy Cs; CsJk 7 Szeben Györgyné Katalin (40) pp vall.]. 1761: A bátyám ... Arra ismét mondá: „Vigyen el az ördög” [RettE 128]. 1812: A mikor pedig vala hová indult a Groff ur eő naga nagy felszoval azt kialtozta eő nsga után’ — Mennyel, meny el vigyen el az Ördög [Héderfája KK; IB. Nemes Kolombán Imreh (21) vall.]. 1847: Az idevaló uradalmi ispány urról Varga Katalin annyit mondott: „Ördög vigyel!” [VKp 272].

5. *szegény* ~ nagyon szegény ember; un biet om/norocit; armer Teufel/Kerl. 1899: Egy igen szegény, jó fiút szeretnék kenyérbe tenni Kolozsvárra ... Ott van maga. Jó erős és hosszú keze van; szegény ördög volt, tehát tudja, be kutya nehéz dolog az első lépést megtenni; segítség nélkül ... hát, ime, írok magának: tegyen valamit [PLEv. 202–3 Petelei István Gyalui Farkashoz].

6. tagadó m-ban; in propositiōi negative; in Verneinung-sätzen. Szk: ~ *baja sem* semmi baja sem; nu are nimic, nu are nici pe dracu; er hat nichts. 1835: Tudom azt is hogy Kovátsnak másnap ördög baja sem volt [Zsibó Sz; WLt] * *az ~ sem* senki sem; nici dracul, nimeni; niemand. 1759: Sokféle encsembencs módi vagyon még az úri asszonyok között, melyeket az ördög sem győzne elszámolni [RettE 91]. 1763: A continuum iudicium felállá ... ez a mi főispánunk ... azon instált, hogy ne Széken, hanem Nagysajón legyen ... melyre nézve a kimondhatatlan rossz út és messzeség miá az ördög sem megyen [i.h. 154]. 1842: Sem a marhának sem p(e)d(ig) a bornak nintsén árok 's kiváltképp a bort az ut rosszassága miatt az ördög sem vészti [Bözdőújfalú U; Pf Kovács Sándor lev.].

7. jelzői haszn-ban indulatol beszédben; cu funcție de atribut, in vorbirea vehementă; in attributivem Gebrauch bei heftigem Gerede: mi ~ (*ember/dolog*) kb. műféle/micso-da különös/nem tetsző (ember/dolog); ce fel de (om/lucru), ce drăcie; was für ein (Mensch/Ding), was zum Teufel. 1602: Nemez gyarto Jstwan ... vallia ... vgy talalek egy zoknyat monduan magamban mer eordegk zoknja ez [Kv; TJK VI/1. 618]. 1638: hallank nagi rikoltast ... es mi kerdwk miczioda ember uagi; es monda az az legeni hat ti mi ördög emberek uattok, es intwk hagi ne kialtozzon mert az kalikaban (!) uiszik [Mv; MvLt 291. 139a].

Ördögadta I. mn alávaló, semmirekellő; netrebnic, mize-rabil; nichtsnutzig. 1707: Peter Deakne aszonyomat ... ördög atta kurvaja(na)k Szitta [Dés; DLt 488]. 1711: ördög atta fekete kurvájá(na)k szidott [Dés; Jk]. 1716: Kertész István szidalmazta ördög attdával teremttével mondotta: Házába égetem az ördög adta teremttete Sodomitá fiát [MNY XXXVI, 269]. 1752: Ördög adta nagy Urai a Szegénységgel nem gondol(na)k [WLt]. 1754: meg veri az ördög adta czi-gánynyt [Mezősámsond MT; Berz. XIX/11]. 1756: Kutja ördögadta Teremtette Diszno Pásztori tü még az én udva-romban jötek portio kérni [Petek U; Hr 3/15]. 1785: No ördög adta huntz futtya meg szántád a' földemet ... de annak meg adod az árrát [Kv; AggmLt B. 26].

Szk: ~ *lelkű*. 1670: Levay Ferents megh ragada melly-b(en) s monda No te Ördögh atta Lelkü miért szidod megh

anyámat [Görgénysztimre MT; RLt Petri Szilágyi cons. Margerita Nagy (32) ns vall.]. 1686: hallam hogy hijja vala ki Gáspárt, mondan jer ki ördöghatta lelkü bajra [Mező-sámsond MT; Berz. XVII/15].

II. *fn* 1. *szitk* rendsz. megszólításban; de obicei în adresări; in Anrede: ördögfajzat; diavol; Teufelsbrut. 1721: Latám szemeimmel hogy az Beréi Szabadi Mihaly oda jöve és azt mondgya ördögh atták miért pusztittyátok az nyira-somot [Torboszló MT; MvLev. Bereczki Lev. 96. — Pál Sándor kijegyzése]. 1745: Fő Biro Urt meg Szidá egy hosszú Sárga bajuszu katona mondván ... nekem nem parantsol mert nekem nem Ur(am) Söt inkab meg erdemel-ném én hogy ő Süvegelne meg mit (!) sem én az ördög adtát [Kiscég K; Ks 3. K. 6 Kerekes János (24) zs vall.]. 1763: nagyot riaszkodik nékik ezt mondván után (!) az ördög ilyen 's amollyan adtának etc. öllyük meg 's tegyük le az dijját [Udvarfva MT; Told. 44/15]. 1768: azt mondá Drágus Márkully: V.V. Ördög atta ne állj az ökrök eleiben, mert ugy meg ütők hogy soha sem eszel több kenyerett [Madaras MT; BK. Kalányos Miklos (30) jb vall.].

Szk: *lancos* ~. 1742: Ördög láncosz atták ugy mennyet-tek az Plebanosra, hogy meg verettek és az lspotálllybul ki tsapatlak benneteket [Kv; AggmLt C. 12. — *Panaszkod-ni].

2. az *ördögadta* szó mint szitokszó; cuvîntul *ördögadta* folosit ca înjurătură/sudalmă; das Wort *ördögadta* als Schimpfwort gebraucht. 1672: Egy captivust vadolnak az Directorok azzal hogy ördögh lelküjével, ördögh adta lelküjével, eb adta, ördögh adtával szidkozodott volna [Kv; TJK XI/1. 247]. 1675: az ördög lelküel, ördögh attaul 's töb effele szitkokkal elők megh köueztessenek [Fog.; UF II, 677]. 1680: Az I. az l(ste)nt, Ördögh atta szitkozodással karomlotta mely cselekedetiért a Nemes Ország Törvénye szerint vitessek ki az piacra, es az Henger igen keményen ... palczazza megh [Dés; Jk]. 1722: Pap Peter ur(am) ... engemet meg fogott, majd meg vert; ördög attával öszve baszván az Anyáért ... fenyegetett [Kecsed SzD; TL. Seporán Thoma (36) prov. vall.]. 1739: Ács Gergelynek ördögadtával káromkodását az Összel egynehánszor hal-lottam [Bözdő U; Ethn. XXIV, 86 Koncz Péter (19) ns vall.]. 1759: az I. Liszka Benjámin ő kglme, nagi Isten ellen való káromkodásokkal, ördög és Eb-attával 's terem-tettével ... káromkodott ... Azért, noha ... Halállal büntetet-tetett volna ... Deliberáltatott, hogj ... a' Nms Város Piatzán ... a kalodában, Hóhérr által keményen meg pál-czáztassék ... és a Szent Eklat ... kövesse meg [Dés; Jk 319].

Szk: *kutya ~-val megszid*. 1771: Szeki Persi ... hogy meg szidta kutya ördög attával az édes Anynyát fülemmel hallottam [Dés; DLt 321. 18b Elisabeta Cziro cons. Joannis Imbre (50) vall.] * *tüzes ~-nal káromol vkit*. 1728: Constal hogy az I: Citatoriamb(an) declaralt ... személyt Tüzes Ördög attával ... káromlotta [Dés; Jk 39a] * *tüzes ~-val szitkozódik*. 1717: Hallotta(m) hogy Becski Ur(am) tüzes ördög attával szitkozodot [M.köblös SzD; RLt Dolhai Ist-ván (20) ns vall.].

III. *isz* az ördögbel; drace!; zum Teufel! 1752: ördög adta mind tolvayok vagytok [MNY XXXVI, 269].

Ördögfi szitk ördög-származék; pui de drac; Teufelkerl. 1644: mondam en Cziisar Peternek hogj ne veszedgedjek s en nekemis azt monda eregi teis eördeogh fi ne jüi hozzam [Mv; MvLt 291. 422a].

Ördögharapás ördögharaptafű; *Succisa pratensis*; ruina; Teufelsabbüß. 1726: Ördög harapást nem küldhettem mert még sem(m)i jövése nincsen, hogy Leveleiről megismerhetné az Ember; aszt az Ördög harapást az oláhok Rujen, annak hiják ... a Levele hoszuko mint egy petyegetet, a karoja magassan nő fel, a tetein uagyon két virágja, akkora mint egy poltura kerek s mint egy Szurosocska [L.Lt].

Ördöghitű szitk kb. hitetlen; necredincios; ungläubig. 1688: egy Seres Gyurka nevű Inas menten hazamhoz jöven ... ott újutt vendégeskedett ... magamat ördög hitű(ne)k, hamis lelkű(ne)k szidott [SzJk 229].

Ördögi 1. ördögtől való; diabolic; teuflisch. 1584: Takach Jeremias vallasa ... az giermeknek talpa fel fordulva(n) es ky tekeredwe(n), ez Azony huiatla(n) oda me(n)t, es eordeoghy hatalmawal illien veszet Niauialat vgy hozot chak harmadnapra helire hogy semmit a' giermeken tizta epp testnel Ne(m) esmertek [Kv; TJK IV/1. 259]. 1710 k.: Hogy nem ördögi illuzió vagy diabolicum somnium ezekből concludálom^a [Blm. 1033. — ^aKöv. a konklúziók]. 1765: Elfelejtkezven az I. maga emberi tartozásáról ... nem hogy Isteni félelemmel élt volna, hanem ördögi praktikákat tartott, ördögi segítséget advocált s ezáltal büjes bajos boszorkanyi varasításokat vitt véghez [Torda; TJKT V. 284–5].

2. bűbajos, boszorkányos; de vrājitoare; hexenhaft. SzK: ~ mesterség. 1694: Gellert György Procurator(ána)k vallya Lázár Györgyöt Felesege Gergely Ersok elle(n) Divortiumot kívá(n) ... mert ördögi mesterseggel varással Uranak halálára igyekezett [SzJk 279]. 1748: Déván ... Haller János Ur eő Exja Középső Malmában Iako Molnár János ... magod el felejtven mind Isten, es Nemes Haza afféle bujos bajos ördögi mesterseggel élő emberekől irt törvényeiről magadot a rossz életben elejitetted ... azzal kérkedtél hogy olly ördögi Mesterséget tanultal az Német Molnártól, hogy az Malom el bomlik meg nem marad Semmi [Déva; Ks 112 Vegyes ir.]. 1756: Matyás Juonra egész falustol nagy gyanuságunk volt, hogy ördögi Mesterséggel, boszorkánysággal élő gonosz ember let volna [Vályebárd H; Ks 62/22] * ~ *praktika*. 1712: Ki volna Boszorkany; ördögi Praktika elö, vagy kurussalassal fenyegetőző? [MúzBethlen vk]. 1765: El felejtkezven az I. maga emberi tartozásáról ... nem hogy Isteni félelemmel élt volna, hanem ördögi praktikákat tartott ... sokaknak per incantationes veszedelmes nyavalyákat, tsonkaságokat okozott [Torda; TJKT V. 284–5] * ~ *tudomány*. 1614: teczik nekwnkis orzagul, hagi az Nezeok Jeoudeoo mondok, varaslok, Beobaioosok, ugi mint Eordeogi tudomaniok, seot nem cziak azok, hanem az kik Istennek kemeni paranczolatia ellen azok utan iarnakis, Jeouendeolttennek, varasoltatnanak uele ... teorueni zerint bunte<t>essenek [Ks 87 egy-i végzés].

3. gonosz; diabolic; demonic; teuflisch, dämonisch. 1668: Az én atyámfiaival éljen jól, ne ördögi gyűlölséggel legyen hozzájuk, ne szidja szokása szerint őket [TML IV, 401 Szalánczy Krisztina Teleki Mihályhoz]. 1699: Eördegi haragot s gyűlölséget ne(m) tart senkivel [SzJk 316]. 1710: De a fővezér ördögi kevélységgel felfúvalkodván, a jó és hasznos tanácsot megveté | Jankó Boldisárt, kire nehezteit^a ... a házánál megkapatván, ördögi kegyetlenséggel ... a kapujára felakasztatja [CsH 167, 234. — ^aMikes Pál].

4. ravasz; şiretlic, viclean; listig, schlaue. 1710: midőn a koronázás után a koronát, amely ládában szokták volt tartani, bé akarnák tenni, ördögi szemfényvesztő mesterseggel megcsalja az előtte álló urakat és az üres ládát bepecsételtetvén velek, a koronát ellopja^a | A pápa nem lön contentus a császár választételével, hanem ördögi negédségből manifestumot bocsátván, hogy a császár ... az Isten örökségit pusztítja, excomunicálja mind a császárt, mind az Olaszországban levő egész armádáját [CsH 62, 411. — ^aA özvegy királyné].

Ördöggkép ördögábrázolás; reprezentarea grafică a diavolului; graphische Darstellung des Teufels. 1582: Ez Kassay Kalmar Thamásné Borbara azzon ... veon egy keonyweth eleo ... Es kepek valanak Irwa benne, hol kiraly kepe hol eordeog kep, hol zerenchye kereke, es kileomb kwiomb fele kepek [Kv; TJK IV/1. 106]. 1662: Azon toronynak négy szegletiben^a négy emberi formában, de emberi staturákat, természetbéli mértéket meghaladó ördöggképek valának ki csinálva igen nagy mesterseggel [SKr 262–3. — ^aLichtenstein herceg kastélyában].

Ördög-koma szitk ördög a komája, cumătrul dracului; Teufels Gevatter. 1729: ördög koma, kutya koma Tüzes lobogos, lánczos Menyök Teremtettével és áttával káromkodott [Dés; Jk].

Ördöglelkű I. *mn szitk* ördögien gonosz lelkű; cu suflet rău/hain; mit teuflischer Seele. 1664: bizonj megh öllek ma ördogh lelkű olaha [A.szovát K; SLt R. 28 Kádár István (32) vall.]. 1671: edes Atyamuram hazanal ... szidot ördög lelkű hugyi pici leanyanak [Kovácsna Hsz; HSzJP]. 1679: Horsa Gabor ... az Biro Házanal sidalmazza hogj megh öl j a Birakat az Ördogh lelküeket [Iklód SzD; RLt I Pap Laszár (25) vall.].

II. *fn* 1. szitk ördögien gonosz lelkű ember; om cu suflet rău/hain; Mensch mit teuflischer Seele. 1647: az Actort az J Eb lelkűnek, Eordeogh lelkűnek Eordeogh Aniatol fajzotnak, fel faszszal Czinalt Esse lelek fianak szidalmazta [Kv; TJK VIII/4. 216]. 1660: Toth Istok ... Colosmonostorra reszezen felniargalvan ... be szidogatvan ott az Pinczeben az kik mulattak Monostorj emberek ... mindgjart megh szida eördeogh lelkűnek [Kv; TJK X/3. 313]. 1670: Az captivus J ... engemet rut I(sten) elle(n) valo szitkokkal, ördogh teremtettének, ördogh lelkűnek ... szidot [Kv; TJK XI/1. 14] | Szilagi Janosne ... monda Kotsis Ferentz(ne)k, no te hamis lelkű, Ördogh lelkű, Kutya lelkű, miért mondog azt hogy az en fiam csak kenyer héjjal tartya az szolgálóját [Görgénysztimre MT; RLt I Petri Szilagi cons. Margerita Nagy (32) ns vall.]. 1671: monda nekünk ördög lelkűk, rossz emberek vadatok, mert engemet majd meg ölnek vala, nem vadatok en Baratim [Nyújtód Hsz; HSzJP Farkas Gergely ppix de Kezdi Lemheny (28) vall.]. 1697: Kérdem, hová mégy Sogor Aszszony monda ... az Iskolába megyek, ma Kotormányba halni nem mégyek ki vonom az Ördög lelkűt ma Szebenit az Agyból [Szentgyörgy Cs; CsJk 6 Bánkfalui Szabeni György (53) pp vall.].

2. az ördöglelkű szó mint szitkcszó; cuvîntul ördöglelkű folosit ca injurătură/sudalmă; das Wort ördöglelkű als Schimpfwort gebraucht. 1665: Tudo(m) hogy Eördogh lelkűvel szitkozodat [Szűv; Born. XXXIX. 5 Szilagi János (40) vall.]. 1668: Eördogh lelkű, Eördogh teremtetet, es egieb ... karonkodasokat halotaki [uo.; i.h. vk]. 1672: (St.

Szoboszalai) Isten ellen való szitkokkal, ördögh lelkű, eb lelkű ... és ezekhez hasonló ... szitkokkal szitkozodott [Kv; TJK XI/1. 250]. 1675: Az lelek mondok megh uerettesenek ... az mas közönseges szitkokkal egy mast illetők hasonló keppen, az ördög lelkűel, ördögh attanal s' több effele szitkokkal elők megh keűeztessenek [Fog.; UF II, 677]. 1688: soha Istent meg nem káromollya. Eb, Ördög lelkű Atta, Teremtette, születette és ehez hasonló szitkokkal nem szidkozódik [Dés; Jk]. 1715: ő Szent Felsege ellen káromkodott ördög Teremtettével ördög Lelkűvel, irtoztató keppen szitkozodott, morgolódott [Vaja MT; VH].

Ördöglelkűz ördöglelkűnek mond vkit; a numi/face pe cineva om rău/hain; jn zum Teufel machen, jn Teufel nennen. 1668: (A hadnagy) miszáros Simont az nyuzásírt Eördög lelkűzte szidta s rutolta [Szűv; Born. XXXIX. 5].

Ördöglelkűződés ördöglelkűnek mondás; faptul de a numi/face pe cineva om rău/hain; die Tatsache, jn Teufel zu nennen. 1686: én magam vettem ki a' vizből két kalongya s tiz kéve virágos kendert, melyet Imreh Jancsi nagy ördög lelkűződéssel el vün azt mondvá(n), senki ne(m) parancsol az ördög lelkű az én Jóságomo(n) [Madaras Cs; BK].

Ördög-nemzetség szitk ördögfajzat; diavol, drac de om; Teufelsbrut. 1675: Citaltattam az lt, hogy ... engemet tisztességbeli Nemes személyt hamis hitűnek, es nyilván(n) való eszse lélek kurvának szidott, ördög nemzetségnek [Kv; TJK XI/1. 369].

Ördög-praktikálás bűbájlás; vrájtorie; Hexerei. 1657: Fűzesen Iako Birtha Andras ... felesége Lőke Kata ellen ily dolgot proponal: Mivel elsőbenis egybe kelesünk haszassagunk, nem lőt l(ste)nes uton modon, hanem körpiczeles, ördögh practicalas által ... Azert tüle való valast kívának [Szjk 84–5].

Ördögrokolya fehér zászpa; Veratrum Album; stirigoe, steregoie; Nieswurz. 1843: Török Ilona ... egy évig kinezván őt a hideg — egy dongai oláné ajánlá, hogy meg gyógyítja harmadnapra, és ördög rakolyát s kigyó füvet össze főzvé, annak leviből 3 jo pohárral ... meg itatott ... harmad napra meg is gyógyította — mert akkor halva volt [Nagykapus K; RAK 11].

Ördögség bűbájoskodás; vrájtorie; Hexerei. 1667: A császár Prágába készül. Sok ördögségeket találtak körülötte [TML IV, 61 Vesselenyi Pál Teleki Mihályhoz].

Ördögszülötte szitk ördögfajzat; diavol, drac de om; Teufelsbrut. 1688: soha Istent meg nem káromollya. Eb, Ördög-lelkű, Atta, Teremtette, születte és ehez hasonló szitkokkal nem szitkozódik [Dés; Jk]. 1698: (Az asszony) Urát éktelenül rut szitkokkal egész házasságokba(n) szidalmazta ... sok izben ördögh szülötte(ne)k, kutya lelkűnek [Szjk 310]. 1722: hallam mikor azt mondá Szilágyi Fogarasi Uramnak ... ördög születte baszos fia [Kv; BfN X. 2/113 gr. Teleki Miklós (18) vall.] | hallottam egy néhány izben füleimmel, hogy üdvözült Bethlen Istvá(n) Uramot szitta Kováts Mária Asszony, ezt mondván: nem kelles nekem soha, ördög születte dadogo fia [Mikefva KK; i.h. Maria Vajda provodo Michaelis Molnar cons. (32) vall.].

Ördögteremtette I. mn alávaló, semmirekellő; netrebnic, mizerabil, ticălos; nichtsnutzig. 1721: Csak azért haragszol ream ördög Teremtette Kurvája hogy az éczaka nem tehetem meg ugy néked a mint kívántad vala [Kál MT; Berz. 12. 90]. 1738: László Pista ... fenjegette Pálffy János Ur(a)ma)t, illjen szokkal: hogj várjon meg a s. v. Ördög Menko Teremtette Pálfia, mert nem fizete meg, de bizony az Házáb(a) égetem [Ádámos KK; Ks 17/LXXXII. 2]. 1772: Egy alkalmatossággal haza jövé Szilágyi Josef ittason a maga szájából hallottam tudniillik Nyisd Ördög Teremtette kurvája miért Zárod bé az ajtot előttem [Dés; DLt 321. 80a Jos. Sarkadi (48) ns vall.].

II. fn I. ördögfajzat; diavol, drac de om; Teufelsbrut. 1670: Az captivus J ... engem rut l(sten) elle(n) valo szitkokkal, ördögh teremtettenek, eördögh lelkűnek, kutya lelkűnek ... szidot [Kv; TJK XI/1. 14]. 1696: ördög adának ördög teremtettenek szidának [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP Chüdör Mihály vall.]. 1717: Azt látta(m) hogy azon furijáb(an) a Pataki Ura(m) ablakát Becski Ura(m) bé ütötte ezt mondván, Gyere ki ördög teremtettenek [M.köblös SzD; RLt Balogh Mihály (54) ns vall.]. 1762: Tudom világosan s szemeimmel láttam hogy ... Kaffai János ... az Iffiu Pétsi Pált tépi hurczolya vala, s Diszno s ördög teremtettenek káromolya vala [Geges MT; IB. Joannes Bokor (42) jb vall.]. 1772: egy Balás nevezetű Verbunkos katonának szájából hallottam ... hogy egyben veszvé a Mlgos Grof Haller Peter Ur ő Nga Inassával Mozessel ... szidta ... Te ördög teremtettenek Vincze Ersokhoz ne járj többször [Dés; DLt 321. 72a].

2. az ördögteremtette szó mint szitokszó; cuvîntul ördögteremtette folosit ca injurătură/sudalmă; das Wort ördögteremtette als Schimpfwort gebraucht. 1668: Eördögh lelkű, Eördögh teremtetet, es egieb ezekhez hasonló káromkodásokat halotaki [Szűv; Born. XXIX. 5 vk]. 1700: mind az Istennek mind a' Nemes orszag(na)k törvénye erős tilalommal tiltya az ... ördög atval s ördög teremtettenek valo szitkozodásokat [Dés; Jk 315b]. 1723: Szidalmazván l(ste)n ellen való rut karankkodásokkal, ugj mint Salva venia ördög teremtetthel (!) ugj egyébb rüt Szitkokkal [Told. 2]. 1737: hallottak egyszor ördög teremtettenek lött szitkát [Torda; TJKT I. 134]. 1761: mindennel szidalmazta, nevezetesen az ördög teremtettenek talán százsoris el mondotta [Majos MT; Told. 35]. 1771: Zilahi Istvan Ur(am) ... jó Lo hátan mindenüt utánnam a barázdán és a puska a pofájánál hogy meg löjjen haragjában, akkor szort el anyi Lanczos Menkö ördög Teremtettenek hogy az földnek nehézt volt tartani [Dés; DLt 321. 33b St. Gyöngyösi (67) ns vall.]. 1772: hallottam ... Hogy Borbély István Menkö ördög Teremtettenek káromkodott mikor kivált részeg volt [Dés; i.h. 51b Eva Dobai Relicta Vidua Nobilis quondam Michaelis Zilahi alias Gombkötő (50) vall.].

Ördögtojta becsm ördögfajzat; diavol, drac de om; Teufelsbrut. 1710: Apor István és a gubernátor, Bánffy György ... nem vigyáztván a haza törvényire s a következő rossz consequentiákra, minden ördögtojta görögöt felfogadának, s a jó fizetésért azokat tévék rationistáknak, árendátoroknak, udvarbíráknak, dézmásoknak^a [CsH 271. — ^aKöv. több név fels.].

Ördöngös I. ördöggel cimboráló, boszorkányos; posedat de draci/diavoli; vom Teufel besessen. 1614: Varady Szeőczy Gergelynek zayából hallottam hogy bezellette Egykor

Vinczen Imrephinenek egy Kis Subayat fercele(m) vala Egy eördeongeós Azzony vala ott es egy kezkenéb Czyauargat vala es kezeben [Medgyes; Vlt 53/5267 Fr. Bodogh de Varad (20) vall.]. 1624: Szakacz Thamast az Ecclesia ... parazna es őrdőngeós feleségetől fel szabadi<to>ta [Szjk 16]. 1687: Causa Varallyaiensis Fazakas János Feleségetől Gaspár Katától divortiumot kíván, mint őrdőngös és Boszorkany személytől [i.h. 218].

Szn. 1854: Asztalos Ördőngös András [ACJK IV. 42].

2. varázserejű, kuruzsló; de vrājitoare/vrājī; zauberisch, kurfuscherisch. 1584: Immar mint Neg hete vala, hogy A másik labatis megh veszték^a ... El hivatok^b ... az Zegeny gyermekel vgy Banék hogy vadin eggyed Napra kewes hogy vgian kezebe Ne(m) hala megh Azert minthogy Nem lathatt(m) eyel Eordeongeós Chelekedetit. Nem tudom valoba Mondany, de teliesegel rea gianakodom beleolle [Kv; Tjk IV/1. 258. — ^aA gyermeknek. ^bA bűbájoskodó asszonyt].

3. őrdőgi praktikákról, bűbájoskodásról szóló (könyv); (carte) de vrājitorie; Zauberei- (Buch). 1582: Borbara azzon ... az hona alol veon egy keonyweth eleo ... akkor az Ideobe hallottam vala hogy vadin Eordeongeos keonyvek es ha ember olwas benne tehat eleo Jeonek az Eordeogeok | Kuthos Iacab vallia hogi hallotta mastol hogy volt ez Cassay Azzonnal egy Eordeongeós keonyw [Kv; Tjk IV/1. 106, 108].

◊ Hn. 1579: keozel eordeongeosheoz [Néma MT; Told. 31/1]. 1600: Ethedi hatarban Eördengos hidnal walo Zanto feöld [Etéd U]. 1604: Eorde(n)gesbe(n) vagion egi feoldem [Bögöz U]. 1606: őrdőngös patakaban [Bözödújfaló U]. 1645: Tudok az Eördőngös Toban egy darab szena fűvét [Györgyfa K]. XVII. sz. köz.: Ördongös marton (sz) [Szentmárton Cs]. 1656: Az eördőngös tonal [Csobotfa Cs; CsAlt F. 28. 1/1]. 1657: őrdőngös szer labián valo kurta föld [Tarcsafva U]. 1665: Az Eördőngösbe(n) (sz) [Nyárádgálfva MT] | Ugyanott a Mart alatt, melyet őrdongosnek hinak (k) [Várhegy MT]. 1684/XVIII. sz. eleje: Az Ördőngös toban (sz) [Komjátszeg TA]. 1687 k.: Ördőngös tónn alol [Bere MT; MMatr. 225]. 1690: őrdengos Szer (sz) [Tarcsafva U]. 1695/XVIII. sz. köz.: Az őrdőngös Szegben (k) [Balavásár KK]. 1711: Ördőngös nevű helyben (sz) [Menaság Cs]. 1726: Ördőngös To mellett [Vajdasztivány MT]. 1729: Ördőngös arok labjan (sz) [Hidvéz Hsz]. 1737: Az Ördengos Toban (r) [Györgyfa K]. 1748: az őrdőngösbe(n). az Ördőngös főben (k) [Torda]. XVIII. sz. köz.: Az Ördőngös Toban (k) [Szentlászló TA]. 1757: Az Ördőngös Tónál (sz) [Csömörtán Cs]. 1758: Az Ördőngösbul [Boroskrakkó AF]. 1761: őrdőngös pataka (k, p) [Székelyjő K]. 1775: Az őrdőngös nevezetű helylen (k) [Csapó KK] | Az Ördőngös To alatt (sz, k) [Oklánd U]. 1796: Ördőngös [Póka MT]. 1797: Az Ördőngös Hegyen alol [Ajton K]. XVIII. sz. v.: Az Ördőngösre menő nevezetű helylen (sz) [Ozsdola Hsz]. 1806: Ördongus (k) [Székelyjő K]. 1820 u.: az Ördengosbe. az Nagy őrdőngösbe [Egerbegy TA; Tolvaly lev.]. 1821: Az Ördőngösben (sz) [Málnás Hsz]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

őrdőngösbeli az Ördőngös nevű helybeli; care se află în locul denumit Ördőngös; aus dem Ort Ördőngös stammend. 1579: az Kus őrdőngeosbelj rizt ... engedeok Tolalagy Balasnak [Néma MT; Told. 31/1]. 1808: az Ördengosbéli praediumatská [Bezéd és Mezörűcs (MT) körny.; Berz. 17].

őrdőngösködik boszorkányként viselkedik/árt; a practica vrājitoria; Hexerei praktizieren, zaubern. 1759: Tudgyae ... ki volt az a Kis Asszony aki mezittelen a Házban az Asztalt kerülte őrdőngösködvén ? [Altörja Hsz; HSzjP vk]. 1822: a Sokszer említett boszorkánysággal tele Bernárd Benedek ... az ő Sok Ördőngös Társakkal etc. Szakadatlan beszédekkel, tsufoló elmét fárasztó, gyengítő, álmot, minden nyugodalmat meg-gátáló, ezernyi ezer is (!) a Füleimbe Fejembe az ő boszorkányos modgyok Szerént kialtozó Ördög, kutya, veszett (:castis omnia casta:) baszom teremtetekkel rajtam őrdőngösködnék ... Bernárd oly Bűbájosságokat praktizál rajtam, a melyjekkel a boszorkányságot tudo Olánnek másokat meg-rontnak tagjaikbanis [Kv; RLt ismeretlen rk pap panasza].

őrdőngösködő boszorkányságot művelő személy; persoană care practică vrājitoria; Hexereien praktizierende Person. 1822: A minden istentelenséggel, boszorkánysággal, tolvajsággal etc. etc tele, telyes Mar(us) Széki Bernárd Benedek. A gonoszságokban Semmitt sem engedő Társával G. Mikes Joseffel s hát Menyinyi Czinkus Poroszlo boszorkánysággal egygyet értő Darabontokkal! ... bizony itten Vannak ezek a Szemfényvesztő boszorkánysággal őrdőngösködők Számoson Kolosvárt [Kv; RLt ismeretlen rk pap panasza].

őrdőngösség boszorkányság; vrājitorie; Hexerei, Teufelskunst. 1573: Kathalin Feyr Benedekne, hity vta(n) azt Mongia, hogy Eggywt Lakot Kathowal, de eo Eördongesseget ne(m) Latot sem hallot hozzaya [Kv; Tjk III/3. 86a]. 1629: monda Uarga Mihaly Takaczenek ... te szerzed eozue az te kurva atiadfíat az latorral ... nem tudom szinte mellik azt monda, hogj eördőngessegevel avagy boszorkansagaval szerzette eozue eőkett az katonával [Mv; MvLt 290. 17a].

őrdőngöz őrdőngösnek nevez; a numi/face pe cineva vrājitoare; jn Zauberei/Hexenmeister nennen. 1792: egyebet nem tudok mondani, hanem hogy egy más közt az exponensek veszekednek, edgyik a masikat illetlen Szókkal, Szidalmazásokkal illetik egy más őrdőngözik [Flapugy H; Ks XLVIII/7. 11 Médá Nyikora (60) vall.] | egymást Szidalmazták, Péter is Szida őrdőngözte az Anyát, akkor reám is Puskát rántott az özvegy Papné [uo.; i.h. 6 Gura Jósá (38) vall.].

őreá, őrá 1. reá, az ő személyére; pe el/ea; auf ihn/sie. 1570: Erzen Jarto Peter, es erzen Jarto Symon ... vallyak ... Az Masik ely Bwth volt eleotek, Es hogy megh zolal hogy Neh Bantanak az Tarsat eoreyais Rea Tamattak es eohozais wteotek [Kv; Tjk III/2. 72]. 1600: Akarya Kgtek tollónk erteny ha ide iwyone vagy pedigh eo rea vigiazzon [Dés; DLt 264]. 1619: fordítám őreá az beszédemet s mondám [BTN² 385]. 1623: az mj keues uagion job rezet az Annja, kereste az Attia holta vta(n), es eo reajs^a vgian alkalmas summát keolteot [Kv; RDL I. 120 Joh. Eppel vall. — ^aA fiúra]. 1653: a seregek ura Istene gondot viselt volna ő reá is, mi reánk is [ETA I, 145 NSz]. 1672: még ennek az gyalázatja ő reájok tér vissza s egyébiránt sem szenvedti Isten ezt a nagy gonoszságot el [TML VI, 369 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1741: Mi ok vitte erre Sipos Istvánt maga tudja ... eleg hogy akkoron Balog László semmit se vetett ellene, lehet hogy az előtt haragudott volt meg ő reája [Szilágycséh; IB III. 106/16]. 1776: ő reá azon kívülis haragutt [Szentbenedek MT; Told. 28].

Szk: ~ *gyanakodik/van gyanúsága*. 1568: Agnes Bartholomei Nagy R(elic)ta ... fassa est ... harom sing vazon veze el hazammal ... ennekem bizon o rea volt gyanosagom, merth senky egyeb hazammal ne(m) lakoth | egy golchy Jngem vezet vala el, es o rea gyanakotta(m) de bizonyal ne(m) tutta(m) [Kv; Tjk III/1. 199, 200]. 1573: Eo Rea gyanakodom hogi ely vitte az Inget [Kv; Tjk III/3. 135]. 1604: eo reaias gyanakodik Teoreok Mihaly [Ks 38. I. 16 Melch. Bogatty Kornis Boldizsárhoz]. 1629: az eo leania igen betegh s igen niomorultul vagjo(n), mert sem keze sem laba az leannak mert megh uezettek, hanem gjogijcza auagi giogitassa megh mert eorea gyanakodik; miuel ennek eloette megh feniegette volt hogi az leaniat az o fianak nem atta volt [Mv; MvLt 290. 167a] * ~ *marad*. 1584: Domini Senatores ... deliberarunt ... Miert hogi az eggik vallo ... sokzor hallotta azt Zabo Catotol, hogi eo rea az Anniarol marat volna halala vta(n) az Bozorkansagh es attol az Bozorkansagot meg tanolta, Mely vallasa tantum facit hogi Bozorkannak mongia magat, Ez vallasahoz penigh hogi eo ollia(n) zemely volna, illien dolgay accedallnak es ereossitit tudomaniarol valo vallasat hogi az faza-kasnet meg feniegette hogi chontorkaiaabol ky vagattia nyelwet addeg Ne(m) Niugzik [Kv; Tjk IV/1. 222].

2. (kötelezettségként) reá/az ő terhére; (ca obligatio) in sarcina lui/ei; (als Verpflichtung) zu seinen/ihren Lasten. 1634: Hallott<am> Kerekes Zabo Istvantol, es Uyhely Nagy Marthontol, hogi az mi eo rajok haromlik, kezek fel igazitani es megh adni Zechy Istvannak [Mv; MvLt 291. 10b]. 1681: Akar mely fele nevezetes naponis semmi fele ajandekkel nem tartoznak; hanem ha mikor a Földes Vrnak ... rend kívül valo expensajanak kellene lenni (:haszasodas, kereszteltetés ...) ilyenkor ha mit eo reajokis limitálnak, supportalni es administralni tartoz(na)k [VhU 69]. 1709: az nadg(o)d szlobosyájabeli Ember ... panaszkodik hogi ő reájajokk adott vetettek [Bukuresd H; BK. Lugosi Ferenc Bethlen Ferenchez].

3. *átv is ellene; asupra/impotriva lui/ei; gegen ihn/sie*. 1585: Ilona Molnar Georgne ... vallia ... monta, hogi sok varga kwrwafia teor eo raia de vgian senky nem vey el az eo konchat [Kv; Tjk IV/1. 398]. 1599: Erti megh Jobbagiom hogi zegeny Vramra vertik felen az harangot Alparethon es feggueres kezzel eo rea Jeónek kj az Alparetiak [Dés; Eszt-Mk]. 1619: Az palánkok dolga szinte hasonlő. Az németek indították azelőtt is azt, és hogy látják, hogy rosszkor fogtak volt hozzája, ők azért kívánják annak fennmaradását, csak hogy most az hajdúság őreájok fel ne keljen érette [BTN² 310]. 1654/1670: fát vők kezemben hogi Nádasra mennek s megh foganak engem, azt fogák benne, hogi eo reájok fogtam én fát [Szénaverős KK; LLT Henczel Lénárt (65) jb vall. — "Botot]. 1705: a dán királynak egy maga fő lakóhelyét obsidiálták nagy erővel és neki megizenték hogi mindjárt a svédell megbékélik, mert bizony ha nem ... őrea fordulnak és ötet debellálják [WIN I, 401]. 1756: meg találván dögölve sertésemet ... meg betsülttettem ... Kalákosim Jumentumok mint hogi ő rájok eset 's károm miattok történt fizessék sertésemet, juxta aestimationem [Bukuresd H; Ks 62/4].

Szk: ~ *vall*. 1573: Brozer Anna zekesfeyerwary Borbel Janosne ... vallia ... Mond eoneky Boncidaine Da haly zep dolgozt Myt mond ez leany, hat azt Bezelly, hogi ez dolognak^a mind azzonyom oka ... mind eo Rea vallanak [Kv; Tjk III/3. 59. — "Sánta Erzsébet elfogásának"] * ~ *vallhat*. 1573: Katalin Rostas Antalne ... vallia ... Kerte cotet Zok

ferenchne hogi kéneregien az Istennek hogi megh Swrya Swet giarfasnenak hogi Eo rea Neh valhasson [Kv; i.h. 68] * ~ *vet*. 1704: Kaszást pedig kergetik, hogi megfoghatnák, mivelhogi csak őrea vetnek, hogi megverték őket a németek, minthogy ő szaladott először meg köztők [WIN I, 274].

4. *őneki, az ő számára/birtokába; în posesiunea lui/ei, pentru el/ea; für ihn/sie, in seinen/ihren Besitz*. 1559: ez witezleo Rakosy Antal Rakosy Janos es Rakosy Ferencz. keötek my eleottunk magokat ... hog ... Az okleueleket, Mindeneket, Az melyek Az Zengiely Jozag feleol wolnak, mely leueleknek Az Bizonsagaul es Ereieül Az Zengiel myklostol es Zengiel Andrastol es Az Sarkan reznek felereol, Eo Reaiok, weer zerenth Minden Jgassagal zallot wolna, Barchaj Farkas kezebe Zengielbe tartozzanak Adnya [Mezőszengyel TA; BfR VI. 304/29]. 1560: Azert az ewreksegeknek kezehez kelese moggya zerenis nem suki Jstuanerra sem az Ew gyermekeyre hanem Az my Atyankra Leppeni Jstuanra zallot es Ew Reaia nez Ew vtanna my Reank [Kv; SLT ST. 6]. 1591: Demeter Pal Kouaczy Pal Demeter fia ... eo rea maradhatot az eo atia eoreoksege [UszT]. 1599: Chyerenj Lazlo ... az eo maga Nemes haza vthan valo Nemes eoreokseghy ... Ezeken kwueöl, keöeönsegeskeppen minde(n) keozepfaluba(n) valo Jussat, az mi eo rea ot Nizendeok volnak, zallogba adtha ... Theke Ferencznek, es az eo kgme felesegenek Chyereni Orsolyazzonak, es az eo kegme fiaynak leanjnak es maradekynak [Dés; SLT 29. J. 10]. 1625: az az eoreoksegh ... eo reaiók szállóth meltan ... es fabian marton ... vgj idegenitette el [UszT 86a]. 1670: Varady Istva(n) vra(m) is ... az Salfi Jozsághbol magának ... jussat ... ada Eöreökeöseön minden eo ra nezendeo igasságával es tulajdonságával ... Mikola Sigmond Vr(amna)k [Kv; JHbK XXIV. 25]. 1672: Az Töruej mind kett felet bizonsagra bocziata. Az Actort, Doceallia hogi eo rea az eo Uer attyafiarol szallot, es eo mint uerus haeres magais birta az peres földet [Ksz; BLT 3]. 1715 e.: A melly öreg Ferfiu emberek, kiknek nintsen Felesegek es fiok árnyékában nyugosznak, mivel az örökség is ő reájok néz ... fiokkal edgyutt lévén, fél bérrel tartoznak a Praedikátornak Mesternek [Göcs MT; MMatr. 112].

5. az ő kezére/gondviselésére; în grija lui/ei; in seine/ihre Fürsorge. 1572: eo k. varoswl ky adot regula az Safar vrainnak, hogi eo k. Byro vramhoz ... halgassanak ... keolcek az eo reyaiok Byzot varos Jeowedelmet az howa Byro vra(m) ... paranchollya [Kv; TanJk V/3. 54b]. 1618: az en eo rea bizott Molnomban kett lopott Disznott tartott [A.csermáton Hsz; HSzJP]. 1662: Balling János ... maga kívánta volna fejedelemtől: bízná csak őrea ott a szomszéd-ságban Ungvár állapotját, ő arra ... gondot viselne [SKR 233]. 1705: Vay László uramat a kurucok ... kemény rab-ságba tartanak, azért, hogi miért bocsátotta bé baron Tige-t a lovas haddal Medgyesről, holott őrea volt bizattatva, hogi rea vigyázzon [WIN I, 394]. 1710: mind szép szóval, mind sok ajándékokkal a török basát rávévé a fejedelem, hogi szálljon el a város alól és bízza őreája, mert ... a várost a németek keziből kiserzi [Csh 57].

Öreg I. mn 1. nagy; mare; groß. A. *bútorzatra, berendézési tárgyakra von*. 1585: fizettunk Aztalos Imrenek hogi az Scholaban egy tablat coreget chinalt attunk neky f o d 50 [Kv; Szám. 3/XIX. 29–30]. 1627: Kepek ... Charitas kepe. nagy eöreg | Ket feyer Lada Egik io Eöreg [Kv; RDL I.

132–3]. 1681: Szakadozott Öreg vadász karpit Nro 1 [Vh; VhU 555]. 1714: Feketere festett Almarium 15. kis fiokokkal, azon kívül felől s alul egy egy öreg fiokkal, mostanában (an) külömbféle irasokkal lévén meg töltve fl. Hung. 6 [AH 46].

Szk: ~ *agy*. 1685: belső ház ... Ebben ... Öreg deszkás jó ágy Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 3]. 1688: Fenyő deszkából csinált két öreg fejtér ágy [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 2] * ~ *almárium*. 1628: Az Legh belseő tárházban. Vagion egy eőreogh Almariumban Sargha Viaz eőreogh kozep es kisbe darabok Nro. 46 [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 1] * ~ *asztal*. 1585: Ket Abroz. A ket templumbeli Eoregh Asztalokra valo [Kv; Szám. 3/XIX. 5]. 1601: 1 Gywmy valo eoregh asztal [Kv; AggmLt A. 41]. 1653: Egi öregh asztal labastol [Ilencfva MT; DLev. IIB. 12]. 1753: Egy öreg Asztal a' kis ebédli palotan [Marossztkirály AF; Told. 18] * ~ *fejtér láda*. 1611: Egi zeöld eőreogh fekteő láda vy [Kv; RDL I. 88]. 1637: Eleoben attunk az ket arua szamara egy Eőregh fektő ladat, amelyben feier ruhaiokat tarchyak, aestimaltuk f. 1 d. 25 [Kv; i.h. 24]. 1708/1719: adá ... Segesvárt levő öreg fejtér fektő ladáját, egész benne tele levő fejtér nemű bonumokkal [Tarcasfva U; Pf] * ~ *kárpit*. 1669: Ezen palota(na)k ... Harom öregh iratos karpit a fal oldalán [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a] * ~ *kemence*. 1598: Hogy a Scholaban az ket eoreg kemenczet ... meg földoztattuk, Ment arra 12 ket penzes kalya tt f — d 24 [Kv; Szám. 7/XVI. 28]. 1669: (Az ebédli palotában) vagion egy öregh veres kalyhabol rakot kemencze, kinek homloka faragot kö [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. 1699: edgi faragott kö labakon álló kívül fűjtő jó nagy öreg Uj Mázos kemence [O.csesztve AF; LLt] * ~ *kép*. 1634: Egy eoreg Ramas kep ... aest(imáltatott) f. 1 [Kv; RDL I. 105] * ~ *láda*. 1570: Kerekes Mathias, Azt vallyá hogy ... az Gereb Balastwl Marat Marhat egy Low zekeren vytte volt hoz Bartos az Keres Andrasne haza eleybe ... Egy kad egy Bochyka Es Bwzas kas es egy Eoregh Lada kyben Minden approlek beh volt Rakwa [Kv; Tjk III/2. 156]. 1588: Egy Eoregh rakot lada zaros lutot Az ket Arwaknak [Kv; KvLt Vegyes I/2. 26]. 1674: Az Luts János Ur(am), ezüst s arany marháiat tarto, vas ajtos also bolbt(an) vagion egy nagy eőregh feier ladam [Szászvárosi ref. lt Halics Mihály lclt.]. 1713: Nagy Öreg Veres Bécsi Ládában ... 5. Lengyel Országai onos iratos Bokájok, egy hojagos meczet üveg pohár Srofos [WassLt id. Wass Györgyné Nemes Mária hagy.] * ~ *nyoszolya*. 1615: Egy io Eőreogh Niozolia az Eőreogh boldba(n) [Kv; RDL I. 97]. 1633: Egy Zeöldes eőregh niozolia ... f. 1 d. 50 [Kv; i.h. 103]. 1637/1639: Vagion az első nagy szobaban egy Nemet Orszagy nagy Eőregh rakott menyezetes nyoszolya [Kv; i.h. 111] * ~ *óra*. 1613: Küldettünk egy szép öreg Orat melynek Az Ara tesze(n) f 100 [Kv; PLPr 1612–15. 128] * ~ *padszék*. 1656: mely konyhaban vagion negy darab eőregh czövek labakra csinált boronakbol valo pad szek [Fog.; UF II, 177] * ~ *pohárszék*. 1632: Komanai Udvarház ... Felseő rend Palotak ... Egy Eőregh Pohar szék N 1 [UC 14/38. 126]. 1745: egy öreg paraszt Pohár Szék [Veresegyháza AF; Told. 18] * ~ *szék*. 1583: asztalos Benedeknek az Jscholaban: a Lectornak chynaltatt (!) ... keött orog zekett [Kv; Szám. 3/XIX. 12]. 1621: Egi Asztal fedelet, es Egi Eőregh Zeket [Kv; i.h. 15b/IV. 24] * ~ *szekrény*. 1594: Az Varbeli hazakban uslo Inuentarium ... Az Azzon' Thar hazaban ... vagion hozzw eőregh zekreni No 1 [Somlyó Sz; UC 78. 7/22. 34]. 1694: Kisbe öreg Szekrén [Kv; Berz. 2.

29/76] * ~ *szekrényláda*. 1585: Egi Eoregh zekreny Lada. Rosas f 1 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 4]. 1615: Egi zep rakot eőreogh zekren lada fodor faual boritot f. 10 [Kv; RDL I. 97] * ~ *szőnyeg*. 1585: Az Nagy templumban vagion az Asztalon eg' Eoregh veres Zwniegh 1 [Kv; Szám. 3/XIX. 5]. 1597: Az Gyalwy pwpok wrannak Adtanak w kegelmek wy Esztendeo Aiandekaban Egy Oreg weres szwnieget [Kv; i.h. 7/IV. 127 Masass Tamás sp kezével]. 1629: Egy falraualo Eőregh szeoniegh aestimaltuk tt f. 32 [Kv; RDL I. 132]. 1764: Négy szőnyeg, egyik nagy öreg Szőnyeg, más kettő közönséges [Kál MT; Berz. 6. 54. L. 2] * ~ *tűkör*. 1703: Edgi nagy öreg tűkör [Zabola Hsz; HSzjp]. 1711: 1 Öreg fedeles Tűkör ... —/190 [ApLt 5 Apor Péter inv.] * ~ *tűzhely*. 1679: Pitvar vagi Konyha ... Teghlaval rakot öregh Tűzhelje nro. 1 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 8–9] * ~ *ütőóra*. 1652: Balkéz felől az kapu félen cserfából jo kötözessel csinalt ora láb, fen benne eoreg ütő ora minden készségéuel [Görgény MT; Törzs] * ~ *virginás* nagy zongora. 1720: Ezen bolbtan egy öreg virgínás, más küsbe virgínás [Köröspatak Hsz; HSzjp].

B. *edényneműre, házi használati tárgyakra von. 1591*: On talak iok s alab valowak Eoregeok es aprok XXII | Vas Nias Apro s eőregh [Kv; AggmLt A. 53]. 1596: 3. Mazas fazakat attam az püspök kochnyjara, szép öregeket [Kv; Szám. 6/XVIIa. 7 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1625 k.: hat keozep tal ki eoregh ki kisbe [Kv; RDL I. 126]. 1629: az talak(na)k penigh harma eőregh volt, az teőbbi keozep es apro volt [Mv; MvLt 290. 157a]. 1656: Beles swtő Rez Tepsia ... Edgik nagy eoreg, kettej kisbe [Doboka; Mk Inv. 3]. 1657: az fejedelemnek valának huszonnégy darvas jegyű legőregebb kupái [KemOn. 121]. 1660: Harom rez konder, egyk eőregh, kettej kisbe [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117]. 1714: Öreg s kitsiny vas fazekok No 15 [AH 49]. 1736: Gróf Apor Istvánnak Ezüstből valo borhűtője volt nagy öreg, egy hat esztendő gyermekeket megfereszthettek volna benne [MetTr 318].

Szk: ~ *abáló*. 1716: Makfalvi föld édenyeket e szerént hoszta a Fazakas ... Öreg abáló, vagy porsólo Mazos No 5 [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1761: Öreg abáló ép rez Medentze Nro 1 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 26] * ~ *bárd*. 1737: Egi csont vágó öreg bárd [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.] * ~ *bélyegzővas*. 1637/1639: 1. Eoregh. Lo beljegeznj valo beljegezo vas, az Geljen Imre vram neuere csinlua(n) ... f. 1 [Kv; RDL I. 111] * ~ *berbence*. 1589: Vagion(n) mostan kit en Idemben chinaltak haro(m) eoreg berbence [Kv; Szám. 4/XI. 12] * ~ *bocska*. 1593: 1. Eoreg boczikat weotem f — d 35 [Kv; i.h. 5/XXI. 35]. 1614: Egi Jo szapullo Eoregh Boczka vy f — d. 27 [Kv; RDL I. 95] * ~ *bokálykancsó*. 1727: Vagion egy öreg két Bokály Kancsois [Kv; ACJk 135] * ~ *capapohár*. 1648: Kivül Belől megh Aranyozatt egyb(e) jaro öreg czapa poharak Nr 12 [Mk Kapi Kata kel. 5] * ~ *cseber*. 1586: Czinaltatot ... harom eoreg Cziebert kiert att(ám) — /65 [Kv; Szám. 3/XIX. 25]. 1592: Vcőttem Kadar Antalot, ket Nagi eőregh chiebert az konihara f 0 d 24 [Kv; i.h. 5/XIV. 130 Eppel Péter sp kezével]. 1687: Apro Cseber nro 1 Eőregh Cseber nro 1 [Csapó KK; Berz. 1]. 1688: Öreg cseber nrő 5 Apro nrő 7 [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 4]. 1738: Az Fa Édenyek száma ... öreg Csőber 4 [Papolic Hsz; ApLt 2]. 1763: Kis cseber No 2 Öreg cseber No 2 [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX/23] * ~ *csésze*. 1673: hat öreg fejer holyagos csészék [Fog.; Ut]. 1679: Fejtér Kristály Két fűltő öregh Csesze nro 14 apróbbis nro 7 [Uzdi-

szpéter K; TL. Bajomi János inv. 24] * ~ *dagasztótekenő*. 1591: Jspotalybely keöltsege ... 1 Öreg dagasztó tekenőt az Jspotalba f — d 45 [Kv; Szám. 5/VII. 9]. 1669: három őregh dagasztó tekenő [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. 1694: Vagyon egy Ket köblősnyi őreg Dagasztó Tekenő [Kövár Szt; JHb Inv.]. 1757: Köznek valo őrög dagasztó Tekenyők kettő [Jobbágyfa MT; Bállt 71] * ~ *deberke*. 1647: Két őregh deberke [Marossily H; Vlt 55/5415] * ~ *dézsza*. 1679: Feresztő Öregh Désa nro 1 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 74]. 1683 k.: A' kinek buzaja nincs s nem terem ad d(en). 40 vagy egy őregh désa bort, melly(en) vagy(o)n Just. Nro 11 [Bagos Sz; SzVjk 45] * ~ *ezüstcsésze*. 1703: hat őreg lábás ezüst csésze [Zabola Hsz; HSzjP] * ~ *ezüstkalán*. 1637: három Eőregh mereő Ezüst kalanok [Kv; RDL I. 24] * ~ *ezüstkanna*. 1595: Egy eoreogh Sima ezüst kanna az zelj Aranjas M 5 p 26 [Zsombor K; SL] * ~ *ezüstpohár*. 1551: Az keth Gyermek Rezere Jwotot ... eg ewreg Ezüst pohar es keth kjs Ezüst pohar [Mezőszengyel TA; Bfr 304/108. — L. MNy LVIII. 492 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztózálev.]. 1674/1676: Eormenyest meg' vőve Kamuthi Farkas vra(m) ő Naga, Golopi Farkastul két eoreg' ezüst pohárokat (a' kik vedresek volta(n)ak): adának érette [Kv; JHbK XX/21] * ~ *ezüstserleg*. 1697: Fejér Sima hasatt szélű őreg ezüst selleg [KGy]. 1719 k.: Egy őreg ezüst Sima Selleg tzapa [LLt Fasc. 115] * ~ *ezüsttál*. 1681: Eoreg ezüst talat 2. közep ezüst talat 32 Apro ezüst talat 2 [Utl]. 1688: 3 éoregh ezüst tál negyedik egy kicsinke [Beszt.; Ks S. Misc. 27] * ~ *fakalán*. 1679: Zsendicze merő őregh fa kalán nro 1 | Konyhára valo, őregh uj fa Kalan nro 8 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 30, 54]. 1681: konyhara valo Öregh fa kalán Nro 4 [Vh; VhU 517] * ~ *fakupa*. 1679: Banyai viaszszas őregh es apro fa kupa hata fedeles nro 29 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 34] * ~ *fapalack*. 1593: teoreok Janos Jowaibol a ky Registralva vagion ezek a Waros zamara valok ... Egi eoreogh fa palazk [Kv; Szám. 5/XX. 167]. 1594: Az Nagi Pinczeben Vagion Öregh fa Palazk No 7 [Somlyó Sz; UC 78. 7/22. 26] * ~ *fazék*. 1590: Veottem Eoreg fazakakat es keozep zereoket Bathory Boldysar kochyniara (!) ... d. 24 [Kv; Szám. 4/XXI. 48 Kis István sp kezével]. 1598: Nagy Eőreg fazakakat keozep zereot es Approkath ueottem tudom czjak három forintra f 3// [Kv; i.h. 8/V. 110]. 1699: Pohar szekre valo Öregh Fazék no 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. 1746: Nagy őreg fazék [Marossztkirály AF; Told. 19] * ~ *fenyőbodon*. 1652: Vajnak valo két őreg fenyő bodon [Görgény MT; Törzs] * ~ *fenyőcseber*. 1679: Fűles, őregh, fenő Cseber nro 5 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 58] * ~ *fenyőkád*. 1594: Az másik Gabonas hazban. Vagion egi eőregh fjrdo feneő kad No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22] * ~ *fenyőlégely*. 1660: Eőreg fenyő legel nro 7 [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117] * ~ *feredőkád*. 1695: Öreg feredő Kád nro 1 [O.csesztva AF; LLt] * ~ *földfazék*. 1595: Biro W. hozatat ... 28. őrög föld fazakat ... larabol, mondúa czjnalattat 1 p(er) d 20 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 198 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1679: Két fülű őregh föld fazék nro 1 | Öregh föld fazék [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 9, 88]. 1681: Két fülű őregh föld fazék Nro 1 [Vh; VhU 530]. 1696: őreg Föld Fazek nro 14 [Bethlen SzD; BK] * ~ *gazdálkodó kalán*. 1703: Edgy őregh gazdálkodó kalán [Zabola Hsz; HSzjP] * ~ *iskatulya*. 1615: Jútót Soffikanak ... Eőreogh kerekdit Iskatulya f. — d. 25 [Kv; RDL I. 97 Junck András

kezével]. 1679: Romladozott őregh Iskatulya nro 2 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 27]. 1711: 2 Öreg záros Iskatulya ... 4/20 1 Öreg Tutztinos Iskatulya ... 3// — 2 [ApLt 5 Apor Péter inv.] * ~ *ivócsésze*. 1697: Öreg Aranyos ajaku gerezeses holyagos ivo Csésze [KGy] * ~ *kalán*. 1627: Jútót három szep Eőregh Kalan [Kv; RDL I. 132] * ~ *kancsó*. 1681: Belső Sáfár ház ... Vagyon itt ... Sos Tarkony Egi őregh kancsoval [Vh; VhU 562-3] * ~ *kanna*. 1633: Egy eoregh 3 Ejteles labas abro(n)czios kanna [Kv; RDL I. 103]. 1658: Eőregh kanna uagion nr. 2 [Kv; JF]. 1714: Egy őreg Angyalos lábós három ejteles kanna [Kv; Pk 6] * ~ *katlan*. 1679: Eget bor főzeshhez valo őregh katlan nro 2 | őregh katlan ... vas pártázatos, őregh rez üst 32 vedres nro 1 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 15, 136-7]. 1692: enyv főző haz ... Vagyon ebben egy őreg katlan, abban egy őreg rez, enyv főző üst, egy enyvett szűrő kad [Görgénysztimre MT; JHb Inv.] * ~ *kés*. 1687: Apró késekre f 2// őreg kesekre f 1 [Utl] * ~ *kondér*. 1600: Veottem az ház szwkegére egy eoregh kondert [Kv; Szám. 9/XII. 65 Igyártó Simon isp. m. kezével]. 1645: Eőregh kanderokot es vas fazakokat tudok hogi ualanak [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 120]. 1720: Konyhára valo őregh kander nro 4 Kuseb Kander nro 3 [Szurduk SzD; JHbK XXVI. 12] * ~ *korsó*. 1690: Kűs Kamara ... őregh Bugyghos mazos korsok nro 2 [Kentelke SzD; BK. Bethlen Gergely inv.]. 1703: Edgy őreg korsó [Zabola Hsz; HSzjP] * ~ *kristályüveg*. 1679: víznek valo, hosszu száru, gombolyégh fejű őregh kristály üvegh nro 2 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 55] * ~ *kulcs*. 1600: Czinaltattam az Ag ház zarjához egy eoregh kolczot, es az zárt megh foldoztattam [Kv; Szám. 9/XII. 67]. 1708: Egy orek kolts, kettő kűsseb [HSzj kulcs al.] * ~ *kupa*. 1595: Egy eőregh eozeve Jaro Aranjas kupa M. 7. p 26 | Egy eoregh fedeles Aranjas kwpa M 6 p 29 [Zsombor K; SL. Sombori László reg.]. 1642: Egy eőregh kupa [Koronka MT; Told. 26]. 1674: adtak ... Az barassaiak egy őrög kupát [Fog; Utl]. 1688: Egy őreg ezüst virágos kupa, kívül belőll Aranyas Bethlen Gábor hadta volt Testamentumb(an) az Szüle Apámnak őreg Kamuthi Farkasnak [Bom. II. 18 Mikola László inv.] * ~ *lakat*. 1583: chynalthattam egi orogi Lakathott a' czyn terimb aythayara d. 32 [Kv; Szám. 3/IX. 6]. 1587: Lakatos Janossal Czinaltattunk az Tar haz aitaiaira Egi eoreg lakatot [Kv; i.h. 3/XXX. 31 Seres István sp kezével]. 1652: Az belső régi oh kapu ... ez kapu alatt az kapu előtt valo arkon alatt egy kis emelcsős híd, vas retez retezfő, őreg lakattal kulcsal [Görgény MT; Törzs]. 1720: edgy őreg Lakat kulcsával edgyütt [Sepsiköröspatak Hsz; HSzjP] * ~ *lámpás*. 1657: Vottünk az Torőnjhőz egi őreg lampast [Kv; SzClev.]. 1676/1681: à várban mindenkor, apro es őregh Lampasok legh alab à Czejk házban léygen szazigh valo [Vh; VhU 666] * ~ *liu*. 1637: Az első pinzeben vagyon ... egy eőregh liu kin egy zas abronczy [UF I. 425] * ~ *lovakaro*. 1711: 1 Öreg Lovakaro ... — //68 [ApLt 5 Apor Péter inv.] * ~ *(mosdó)medence*. 1627: Jstoknak Fa szerszambol Jútott ... Egi Eoregh lapis fenekw lzkabalt medenche f — d. 3 [Kv; RDL I. 134]. 1637/1639: Egi Eőregh mosdo medence kersoiaual egjütt aestim(al-tuk) f 2 [Kv; i.h. 111]. 1648: Egy őregh mosdo medence kersostol Nr 1 [Mk Kapi Katalin kel. 5]. 1658: Egy Eőregh sarga rez mosdo medence teort szelű [Kv; KJ] * ~ *nyárs*. 1675: ket őreg nias három kisebb nias [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1681: Öregh Nyárs alá valo vas bak Par no 1 [Vh; VhU 555] * ~ *őnkanna*. 1551: Dienessy Katha azzon

rezere ... Jwtoz ozlas zerent ... eg öreg on kanna [Mezőszengyel TA; BfR 304/108. — L. MŰNy LVIII, 492 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztózálev.]. 1604: Vagion egy eoregh ohn kanna mellyen vas karika vagion eot eyteles [Kv; RDL I. 77] * ~ *őnpalack*. 1594: Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az kwlseő Zenes hazban ... Öregh hituan on Palazk No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 23]. 1719: Két öreg on Palacz [TSb 26] * ~ *öntál*. 1551: Dienessy Katha azzon rezere ... Jwtoz ozlas zerent eg ewreg on tal, eg kozep tal, eg kjs thal [Mezőszengyel TA; BfR 304/108. — L. MŰNy LVIII, 492 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztózálev.]. 1605: Volt ezen kwyl három on kanna, egy on Palazk, egy Eoreg on tal [UstT 19/56]. 1628: On szerszámbol ... Borkanak iutot ... Egy Eöregh vy on tál [Kv; RDL I. 139]. 1681: Öregh ön Tál, közönséges önbol valo Nro 4 [Vh; VhU 539] * ~ *részfázék*. 1664: Ket filű eoreg Rez fazek Nro 1 [Dés; Hr 2/3]. 1685 e.: Fűles öreg réz fazék Nrő 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 6] * ~ *rész gyertyatartó*. 1588: Az hazban vagyon egy fwggeo eoreg Rez gyerta (!) tarto [Kv; KvLt Vegyes I/2. 13]. 1637/1639: Egi Eöregh fel flügetzo rez gjortjartuo, kett rend cseokkal ... aestim(áltuk) f. 20 [Kv; RDL I. 111]. 1657: Vagio(n) egy rez Öregh gjörtia tarto Gerendab(an) ualo hat aghaval egywt [Kv; SzCLEv.]. 1678: Uzonbol vitte(ne)k el ... Eöregh srofos Réz gyertya tartot nr. 1 [BLt I] * ~ *részharang* nagy rézkolomp. 1761: Öreg rez harang Nro 12 Kissebb rendű harang Nro 20 [Spring AF; JHb XXIII/31. 38] * ~ *részmedence*. 1560: Egy Eoregh rez Medenche [JHb QQ Temesváry János reg.]. 1615: Egi Eöregh rez medence f. 1 [Kv; RDL I. 97]. 1679: Borbely fő moso szekire valo öreg réz medence no 1 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 63] * ~ *részmosár*. 1629: Egy io Eöreg rez mosár tt f. 4 [Kv; RDL I. 132]. 1655: Egy öreg Réz mosár törősteöl — f. 5 [Kv; i.h. 29]. 1674: egy öreg rez mosár [Beszt.; WassLt 72/6]. 1677: vagyon egy hitván örög réz mosár [Mezőmadaras MT; Borb. II] * ~ *részüst*. 1591: Ser feőző haz ... Vagion abban egi eöregh Rez wst katlanba be rakot kiben a' sert feőzik de nem felette Jo [Kv; AggmLt A. 53]. 1651: Vagion egi eöreg hitvan szerű rez Ust f. 1 [Kv; RDL I. 28]. 1679: Feredő viz hevető öreg réz Üst nro 1 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 3] * ~ *rosta*. 1647: Vagion egi öreg Casvai Rosta [Marosillye H; Vlt 55/5415]. 1725: vas rostávall rostált buzát ... vetttem el Metr. 129 ... Öreg rosta bérbenn Metr. 10 [Kv; Szám. 54/IV. 3] * ~ *sajtár*. 1596: Vay uetel ... veöttem ... Bosi Demien petermetől egi eöregh sajtarral f — d 58 [Kv; i.h. 6/XXIX. 156 Bacsí Tamas sp kezével] * ~ *serleg*. 1578: (Adának) Eött Ezewst pohart, kynek kettye Eoreg Selleg wala [Kv; Thor. V/14]. 1598: Gerendj Georgynek hattam egy feyer eoregh Serleget | Az mi keuez ewst marhaczkam volt, azokbol hattam az Gazda Azzonnak, egi eoregh Serleget [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.]. 1627: Egi eoregh fehér ewzsteos selleg [BLt]. 1644: (Hagyott) egy öreg öze iaro aranis serleg [LLt] * ~ *serpenyő*. 1587: Egy Eoregh Serpenyco d 32 [Kv; KvLt Inv. I/2. 4]. 1615: ualamj vas zerzomok egy eöreg Serpenycoel egywt f 1 d 25 [Kv; RDL I. 97]. 1658: Was szerza(m) ... Egy Eoregh foltos serpenjő Est. d 80 [Kv; KJ] * ~ *szita*. 1595: vöttem az Nemeteknek ő fge kochnyaiara 1. örög zitat zürtek vele p(er) d 12 [Kv; Szám. 6/XXVII. 202 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1703: Nyolcz öreg szita [Zabola Hsz; HSzJP] * ~ *tal*. 1588: Harom egy Araniu visselt Öregh talak [Kv; KvLt Vegyes I/2. 24]. 1611: Egi

sima regj io Eöreogh tal [Kv; RDL I. 88]. 1668: Radnóthon Tálmosó Sándor keziben adtam ezüst talakat közepeket harmincnégvet ... öreg talakat négyet [AUt 3]. 1714: Nagjób Tál No 6 ... Öreg Tal No 21 [AH 43–4] * ~ *tányér*. 1630: Egy öreg es kiseb Cifras talnierok [Kv; RDL I. 147] * ~ *tekenő*. 1590: Vgion az Swteő hazhoz esmet veöttem egi eöregh tekeneőth fl. — d. 38 [Kv; Szám. 4/XXIX. 17–8]. 1602: Egi rosz Eoreg tekeneo, dagasztanj ualo [Marosjára MT; Berz. LXV/9]. 1677: Eörög Tekenők nro 11 [A.komána F; Ut]. 1687: Eöregh Tekenő nro 1. Apro Tekeno [Maroscsapó KK; Berz. 1] * ~ *tölcsér*. 1582: weottem egy keotes willat d. 13. Egy eoreg teolchert d. 6 [Kv; Szám. 3/V. 20 Lederer Mihály sp kezével] * ~ *üst*. 1596: Egy eoregh ewst [Kv; RDL I. 65]. 1599: Egy vy eoregh feoggeo eöst [Kv; Szám. 8/XV. 18]. 1632: Komai Udvarhaz ... Egy eöregh Serfeőző wst N 1 [UC 14/38. 121]. 1685 e.: Viz melegítő öreg üst Nrő 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 7]. 1699: Egy örög üst hat vedres török orszagi [Boroskrakkó AF; BfN dobozolt anyag VI] * ~ *üveg*. 1652: Egy romladozott pincze tok, ket öreg üveg benne Egyik(ne)k sutuja benne ninczen [Nsz; IB X. 2 Bethlen István lelt.] * ~ *üveglámpás*. 1666: Eöregh Eövegh lámpás [MŰNy XXXVIII, 304] * ~ *üvegpalack*. 1679: Öreg, Sotus, (egyik Csikos, másik tiszta:) üveg palacz nro 2 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 105–6] * ~ *üvegtányér*. 1722: Voillay Sorban Gabor ur(am) Also Porumbaki Udvarbiroság(an), magam lévén az Üvegesek mellett hűtös és vigyázo, porancsolt elő kglme, hogy csinaltam (!) az Üvegesekel ... örög Üveg Tanyerokatt nő 1000 mellyek(ne)k az ara Hung fl 30 // [A.porumbák F; BK] * ~ *vágókés*. 1678: Vöttem egy Jo öreg vago kest egy part egy forinton f 1 [Ut] * ~ *vasfazék*. 1590: Veottem egy Eoreg vas fazokat onozot f. 5 [Kv; Szám. 4/XXI. 30 Kis István sp kezével]. 1596: Egy eoregh vasfazek [Kv; RDL I. 65] * ~ *vaskondér*. 1594: Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Egi Öregh was konder [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 27]. 1637: három Eöregh Vas konder [Teremi KK; Ks 69. 50. 44] * ~ *vasmacska*. 1588: Egy Nagy Eoregh wasmachka [Kv; KvLt Vegyes I/2. 24].

C. *élelmiszerre von*. 1575: ket penzes kenyereket Beoweben Swssenek hagi Nem Mint Eoreget, az ket penzest ket feleh zelhessenek ... De Eoregh kenieret meg Ne darabolianak [Kv; TanJk V/3. 114a]. 1625: Veottem Sajtott szepett eöregett nro: 2 ... f 1 d 50 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 138].

Szk: ~ *cipő*. 1609: Swttem 2 keobeol liztet megh ... Swlt beleolle eoregh cipo Nro 314 [Kv; Szám. 12b/IV. 413] * ~ *dercekenyér*. 1596: az zwetre vettünk ... egi eoreg derche kenyeret ... d 25 [Kv; i.h. 7/II. 42] * ~ *házi-kenyér*. 1691: Örög Házi Kenjeret ötök nro 200 [M.bece AF; Told. 25] * ~ *kalács*. 1621: (Vettem) Egy eoreg kalaczo .../6 [Kv; Szám. 15b/IX. 222] * ~ *kenyér*. 1587: Eöreg feier keniereket veotunk f 1/80 [Kv; i.h. 3/XXX. 36 Seres István sp kezével]. 1606: az korczomarlasaert adunk flo. 2 egi eoregh kenieret es az bornak sepreiet [Miklósvár Hsz; HSzJP]. 1664: attunk ... az szcoleo pásztorok(na)k 2 eoregh kenyeret [Kv; SzCLEv.] * ~ *(kő)só*. 1594: Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az belseő kapu mellet. Wagion Öregh kerek Soo No 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22]. 1597: veottem ... Egy Eoreg keo Sot, megis eoreoltette(m) f — d 10 [Kv; Szám. 7/XII. 99 Filstich Lőrinc sp kezével]. 1711: 1 1/2 Font Üreg (!) sóó ... 1/53 [ApLt 5 Apor Péter inv.] * ~ *mészpogácsa*. 1618: parancsolná meg Nagysá-

god az brassai bíró uramnak, hogy vagy 16 középserű jó sajtot szerezne és vagy 20 öreg mézes pogácsát ... kedveskedhetnének, Kegyelmes uram, véle [BTN² 122]. 1704: Ugyan ma írtam levelet Golesscul uramnak, és két nagy öreg mézes és fűszerszámos pogácsákat is vöttem számára [WIN I, 255] * ~ *pecsenye*. 1589: kwltem Bathori Istuan vra(m)nak eo Naganak ... Ket eoregh peczeniet d. 24 [Kv; Szám. 4/X. 4]. 1590: Attanak ... 2 Eoreg pechyenet ... d. 18 [Kv; i.h. 4/XXI. 38 Kis István sp kezével] * ~ *sajt*. 1654: ada neki ... egy eörehg tauaszi es egy eösi szép saytott [Msz; LLt]. 1681: minden havastol (:a' kin Esztina vago(n):) nyárban tartoz(na)k haro(m) haro(m) jó őregh Sajtot, az D(o)m(in)us Terestris szamara, adni [JHb XXXII. 56] * ~ *szalonna*. 1589: hozattam ... Egy eoregh zalonnat az Konihara f. 3/32 [Kv; Szám. 4/X. 40]. 1640: Ostor adot mind(en) harmadik Ezendeoben adnak ... Egy eoreg szalonnatol d. 2 [Daróc K; GyU 51]. 1677: vagon két Eörög Szalonná [Mezőmadaras MT; Borb. II] * ~ *tömlő(tűró)*. 1623: 9 fejős juh tejiből egy jó öreg tömlőt, egy sajtot, egy veder ordát várj a gyűjtőtől őszig [EM IX, 622 Bethlen Gábor ut. a fogarasi ub-hoz a havasi juhgyazdálkodásra]. 1675: Ket őregh Tömlő Turo [Dés; Borb. II] * ~ *vámkenyér*. 1596: Az zwetere vetünk egy eoreg vam kenyeret p(er) f — d 20 [Kv; Szám. 7/II. 42]. 1600: Egi Eoreogh Vam kenieretis Attam [Kv; i.h. 9/XIII. 9 Damakos Máté isp. m. kezével]. 1621: Juta Teoreok Janos K eo fel: loaz mestere ... B. V. h. kultem Tiz Cipot es egy eoreog vam kenjeret f — 1/19 [Kv; i.h. 15b/IX. 86].

D. *ékszerre, díszítésre, dísz/kegytárgyakra von.* 1560: Tyzen Negy gomb aranias Ewregek Bértésék [JHb QQ Temesváry János reg.]. 1625: Wagon elegy belegy gyeongy, egy nehani szem eoreg, az teobbi keozep szerű [Kv; RDL I. 126]. 1637/1639: Egy bokor palastra valo Gyeongyos Turkeses Kapocsy, nagy Eörehg, nyom p: 39 [Kv; i.h. 111]. 1648: Egy giamondos Torokra valo, kib(en) vagio(n) tizen eöt giemant s giöngiökis őregek [Mk Kapi Krisztina kel.]. 1651: Egy eöregiet köüü Giamondos Giürüh [Szamosfva K; JHbK XVIII/27] | ezust kapciok palastra valo eoregek [Torda; Borb. II] | Egy fejer Orozlanos es Sarkanios főgö, meliben Vagion Apro gemant Tizen Egy Eöregieb Eöt [WassLt Perc. 72/2 Vaas Judit kel.]. 1710: Három rend Gyöngj az elein igen Szép őregek, az kett vegin approbbak egy egy Szem apro giöngj a nagy giöngjök között fűzve [Told. 19]. 1716: egy Vas Czimeres Medállj gyemantos három őregebb 21 approb [WassLt].

Szk: ~ (arany) *boglár*. 1628/1635: Az Zegeny Azzonj^a eolteozeti ... Egi fekete barsonj parta, kilencz őregh arani boglar rajta [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv.]. — *Néhai Uzoni Béli Kelemené Bánfi Mária]. 1633: Szöld mecczet kis Suba, eörehg es Apro arani boglarok raita [Ks Vesselin Kata kel.]. 1694: Eöt öreg Arany boglár [Ilyefva Hsz; HSzjP]. 1750: Vagon egy öreg boglar, az mellyben vagon egy nagjotska Rubint [WassLt Wass Danielné ékszeri közt] * ~ (arany) *cspike*. 1629: Egi zeold tafota cleo ruha eoregh arani czipke keorville [Gysz; LLt Fasc. 155]. 1664: Egy Tenger szin Tafota Előruhát, körről őregh Cspike rajta [Beszt; SL] * ~ *aranygyűrű*. 1629: Egy őregh Arani giwrw Amatiszt keo bele foglalua [Kv; RDL I. 143]. 1658: az Aruanak Ferkeőnek ... Jutott egy Eörehg Gamahos Arany Giürű [Kv; KJ]. 1659: az en kis Fiamnak Mihalcz Miklosnak az őregh arany turkeses giürüt hagiom [Altörja Hsz; Borb. I] * ~ *aranylánc*. 1628/1635: Arany Myuek. Egi őregh forgacz zemw aranj

lancz [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv.] * ~ *ezüstgomb*. 1693: Vagon Pappyrasban takarva, valami ezüst Porteka, egy mint Tizenöt gombolyag öreg sima mentere valo ezüst gomb [Ne; DobLev. 1/38. 8b] * ~ (ezüst) *kapocs*. 1560: Egy Bokor Eoregh Ezusth aranias kewes^a kapch [JHb QQ Temesváry János reg. — *Értsd: köves]. 1589: Vagion egy Eoregh Beortews kapoch palastra valo ... beochwltet Ad f. 7 [Kv; KvLt Vegyes 1/2. 2]. 1674: Tizen-négy bokor Aszszony ember(ne)k valo eörehg ezüst aranyos kapots [Szászvárosi ref. lt. Halics Mihály lelt.] * ~ *fűggő*. 1651: Egy őregh Orosz Leany formara czinalt Gyemantos Fűggő melyb(en) vagon nedgy őregh Gemant Aprob gyemant 2 [WassLt Wass Judit kel.]. 1681: Edgy öreg fűggő, mellyben harom őregh kek safir vagon [Altörja Hsz; HSzjP] | Egy öreg fűggő [WassLt]. 1761: Egy Mejre valo öreg Rubintos fűggő, öreg Rubintal és öreg Gyöngyel rakott, á közepin vagon egy nagy Kék öreg Sáffir [Nsz; Ks 73/55] * ~ *fülbevaló*. 1703: Edgy pár öreg fülben való [Zabola Hsz; HSzjP] * ~ *gomb*. 1628: Egi galleros zederies skarlat nestel bellet mente vitez kotesel czinalt őregh tizen ket gombok rajta [Bodola Hsz; BLt] * ~ *gyémánt*. 1628/1635: Egi nagy gemantos fuggeo, meljben uagio(n) tizeniolcz őregh gemant [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv.]. 1651: Edgy gombólegy fejű Gyűrű őregh metczet Gyemant benne [WassLt Wass Judit kel.]. 1692: Egy pelikános arany fűggő, egy őregh gyémántal és öt gyöngyökkel rakva [Bilak BN; JHbK L. 36]. 1706: Fejer lilium arany reszkető tö kinek az tetejen vagon egy őregh kún ülő gyémánt [LLt Fasc. 108] * ~ *gyöngy*. 1589: Mwbe valo eörehg Giengj [Kv; KvLt Vegyes 1/2. 46]. 1596: Egy wy gieongieös him kiben zep eoregh gieongieok vadnak [Kv; RDL I. 65]. 1648: Egy fekete Barsonyra csinalt fűzer eörög gyöngiökkel [Mk Kapi Krisztina kel. 2]. 1692: Egy arany haj nyomtato, harmincz négy valogatot őregh gyöngyökkel belé foglalua [Bilak BN; JHbK L. 36]. 1694: kett rend nyakra való Fejer örög gyongyet ... vett völt eo kgme f. 100 [Homoródsztpál U; Bállt 71] * ~ *gyöngyszem*. 1611: vagio(n) Eött eörehg giengj Zem bechwltek ... f 6 [Kv; RDL I. 88]. 1628: Aesti-maltanak eo keglmek az Aruanak illyen Aranj marhat ... Egy Arany gyureot kiben vagon egy eoregh gieongy szem foglalua ket Aranyat nyom. f. 8/ [Kv; i.h. 123]. 1648: Eötv(e)n)ket eörög gyöngy Zem torokra valo mint egy egy bab zem [Mk Kapi Krisztina kel. 1] * ~ *gyűrű*. 1628/1635: Egi fekete barsoni tokban uagion 12 giwrw hoc modo ... egy öreg tabla gemantos giwrw [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv.]. 1652/1655: Egy őregh Türkéses györu fl. 17 [Kv; CartTr II. 875]. 1703: Edgy kék zafiros öreg gyűrű [Zabola Hsz; HSzjP] * ~ *kaláris*. 1657: Vagion huszon negy szem fwzetlen Eörehg kalaris, appro Eött szem [Mihályfva NK; JHb XXII/42] * ~ *kalárisöv*. 1651: Vagon edgy őregh Kalaris Eöve, kett ret övedzik be velle [WassLt Wass Judit kel.]. 1692: Egy jo féle őregh verés kaláris öv apro veres kalárisokkal fűzve [Bilak BN; JHbK L. 36] * ~ *keresztelő szerszám*. 1585: Egy eoregh keresztileo zermam rezbeöl chinalt melj az templumban Allot [Kv; Szám. 3/XIX. 5] * ~ *koronka*. 1629: Egi eoreogh arani boglaros giengieos koronka 1 [Gysz; LLt Fasc. 155] * ~ *medál*. 1716: egy öreg gyémántos medállj 63 gyémánt benne [WassLt]. 1735: Egy Gyöngyös Gyemantos öreg medaj melyre való [MNY XXXVIII, 210]. 1736: Az Gubernátor maga első nap^a hamuszin bársony mentében, dolmányban volt ... a süvegében gyémántos

medály, az melyin, bal felől ... gyémántos öreg medály [MetTr 397. — *Gr. Bánfi György a leánya esküvője első napján 1702-ben] * ~ *rubint*. 1651: Rubintos Rosa melibe vagion Eőregh rubint Egy, Apro Tizenhat [WassLt Vaas Judit kel.]. 1661: Egy öreg Rubintos Rosás Güörö, kilencz öreg Rubint vagion benne [Ks 90 Kornis Gáspár lett.]. 1750: Egy igen szép tsinalatú Arany Médálly, melynek közepiben vagyon egy igen Szép öreg rubint [WassLt Was Danielné ékszeri]. 1768: 18 öreg és két kicsiny Rubint [Nsz; TGSz 51] * ~ *smaragd*. 1634: 3 Eőregh Smaragd [Kv; JHbK XXVII/15]. 1676: adtam ... örög smaragdot no. 1 [Utl]. 1758: Egy Smaragdos nyakba való, gyémánttal elegy, melyben vagyon 25. öreg Smaragd aranyba foglalt, és 56. apró gyémánt [Nsz; TSb 21] * ~ *türkisz*. 1585: Egy Czapragea igen zsep es draga eőregh gyeöngyekkel es thörkesekkel chinalt [BáthoryErdLev. 271] * ~ *virág*. 1710: Egy hollo szín granatt kek bagaziaval bellet harom öreg viragokra egészen körülis ezüst s arany szkofiummal gazdagon varrat Czafrog [Told. 19] * ~ *zafir*. 1628/1635: Egy homlokra ualo fugeo, meljben uagion egy öreg saphir, harom zem giongje benne [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv.]. 1687: adott volt ... ajandekben ... egy hadi szerszamos Függött, melj gyémántokkal, rubintokkal rakva, és az közepin nagy öreg mettszett kek Safir vagion [Körtvélyfája MT; BálLt 1]. 1761: Mejrre valo ... függő ... á közepin vagion egy nagy Kék öreg Sáffir [Nsz; Ks 73/55].

E. *ruhaneműre, lábbelire von*. 1644: attam(m) ket parta Eőueth ... az leania Visele, edgik kisseb Vala, a másik eoregh [Mv; MvLt 291. 437a]. 1654: Egy Czeh Süueg Eoregh [LLt 100. C].

Szk: ~ *csizma*. 1740: Constál világosan, exhibeált Inquisitoriból, az lk(nek) sok enormitások, abusok, új mint ... Talp Formájok(n)k felette kicsinységek, melyből rendes, öreg; vagy második Csizma ki nem tölt 's ki nem telik [Dés; Jk] * ~ *felsőruha*. 1596: Egy granat eoregh felseo rúha zaras gomb rayta zeöld Bagaziaval bellet ... f 22/50 [Kv; RDL I. 65]. 1598: Egy eoregh felseo ruham vagion Scharlat, mallal bellet mind roka beorrel eggwat az gazda Azzonnak hagiom [Gerend TA; Törzs. Gerend Pál végr.]. 1634: Thorma Christoph vr(am)nak eo kgnek ... hagiom az en Eoregh roka hattal berlet, felseo ruhamat [WassLt Cegei Vass János végr.]. * ~ *guba*. 1688: Egy Eőreg Gubától f — // 05 [MvRKLev. 23 Vect.]. * ~ *lajbi*. 1802: Egy Bolha szín Nagy öreg Moor Lajbi körülötte lévő fél arany paszmántal [Ne; DobLev. IV/858. 3b] * ~ *mente*. 1627: Egy veres^sskallat eoregh mente aran(n)ias kaftamial (!) bellet | Egy veres skallat eoregh mente atlázal bellet [BLt 1 Béli Kelemen inv.]. 1656: hagiok Sebessi Miklos Uram(na)k egy öreg Galle-ros, kek kaftamial berlet scarlat mentet veressett (!) [Ádamos KK; BálLt 93] * ~ *öv*. 1574: Vagion Egy nagy Eőreg Eőuem vonth Ezwstre czinalt ... azt hagiom az két ferfiu gierneknek [Gyf; JHbK XXI/12] * ~ *övedző*. 1703: Székely Andrásné Aszszonyomnak ... egy ... örege övödött [Eszelnek Hsz; HSzjP] * ~ *palást*. 1667: Anno 1667 die 25 Julii ... Adtam be az ekléziába ilyen zálogokat: öt bokor öreg palástra való kapsok [Kv; KvE 202 LJ] * ~ *párta*. 1575: Egy széles öreg gyöngyös parta, havaseli módon való [Szúv.; Veress, Doc. II, 78]. 1695: Egy nagy öreg Szász pártia io féle gyöngyel rakot [Berz. 2. 27/29] * ~ *pártaöv*. 1587: Vagion zalogba Egy Eoreg Aranyas Regi dombos Partha vw ... Tezen ... f. 17 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 6]. 1600: Ezen kyuül az meny Ezust marhám vagio(n),

hagio(m) azt az en germekjmnek Túdny Illik Egy Eoregh geongeös parta Eőueth [Kv; RDL I. 70]. 1629: Egy eoregh parta ev teorkeses gjengeos ezvst lancz az vegiben [Gysz; LLt Fasc. 155] * ~ *ruha*. 1629: Egy tarka teoreok varrasos eoregh ruha [Gysz; LLt Fasc. 155] * ~ *süveg*. 1599: Kamdort Jstwan. Hozot. Karolibal ... Egy Hordo Ereg Jglay Sweget 1000 tt 5 // [Kv; Szám. 8/XIV. 7 H] * ~ *szekernye*. 1627: A csizmadiák is mivel minden műveket képtelen drágán adják, végeztük felőlük, hogy ... miveket így adják ... Egy öreg czombig érő kocsinak való szekernyét tehénbőrből, jól készítettet, adjanak egy forinton [Gyf; EOE VIII, 452, 453 árszabályzatban] * ~ *szűr*. 1590: Az Zolgaknak penigh Zegeódsegek rend zerent ez wolt: ... Martonnak ... Egy eőregh Zwrt ki tezen fl. 1 d 16 [Kv; Szám. 4/XIX. 10]. 1599: Az Beresnek fizettem f 4 /. — Egy eoregh szwrt veottem neki f 2/50 [Kv; i.h. 8/IX. 18].

F. *ágy/asztalneműre von*. 1591: Derekaliook eőregek lok es hitwanok XIII Alab valোক es aprob derekaliook ... Nro X [Kv; AggmLt A. 53].

Szk: ~ *abrosz*. 1624: Egy Jo Eoregh Sahos Abrosz ket rendel szel benne f. 1 d. 50 [Kv; RDL I. 123]. 1651: Edgy Czillagos tarka öreg Szent edgy hazban valo Abrosz [WassLt Wass Judit kel.]. 1713: Egy Asztalra valo virágos Sáhos Abrosz [Kézdisztélék Hsz; HSzjP] * ~ *cserge*. 1623: Egy Jo Eoregh Chergebeol Jutott f. — d. 50 [Kv; RDL I. 122] * ~ *derekalj*. 1651: Egy eőregh Derekalj hajlat(n) — f. 2 d [Kv; i.h. 28] | Cziok Boldisarne Keresetlj Magdo ... igei val, lattam(m) haro(m) eoreg derekalj, kettej hajas egik mezitelen, hat feualjat, hat kekes kendő [Torda; Borb. I]. 1658: Egy Eőregh nagy mezite(n) derekalj Est f. 3 [Kv; KJ]. 1695: Négy öreg darakaly hat vankos nyolcz darakaly haját, melynek hata kekes a ketteje fel szédéses [Hsz; LLt] * ~ *kecse*. 1673: Egy Uy oróg kecse. kit Juda hozott [Fog.; Utl]. 1685: Ket öreg tarka Kecse [Gyf; Utl] * ~ *lazsnak*. 1629: Egy agi, abban uagion ket kittel heiu derekalj, az derekaliook alatt egy eoregh lasnak [Szentdemeter U; LLt]. 1660: Egy eőregh Lasnak [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 171] * ~ *lepedő*. 1625: egy eoreg lepedeo f. — 40 [Kv; RDL I. 126] * ~ *matrac*. 1681: Veres szőr atlacz öreg matracz Nro 1 [Vh; VhU 540] * ~ *vankos*. 1615: Egy eőregh hituan vankos f. — d. 25 [Kv; RDL I. 97]. 1625: Egy eoreg jo vankos er f. I. 25 [Kv; i.h. 126]. 1647: negy eoregh vankos [M.királyfva KK; BK 48/16]. 1740: Negy öreg vankos 's egy kitsinke [Hermány U; ApLt 5 Apor Péterné Kálnoki Borbála lett.].

G. *munkaeszközre, szerszáma von*. 1609: tudom hogi ... uagio(n) ... farkas michlosnit egy szaruas wleő eőregi de nagj balaszek uittek uolt el [Cszs; BLt 3 Balas benedek Zent martoni (32) ns vall.]. 1680: Övegh csűr ... Vagyon rovaczkos övegek készitessére oregie egy pár rezbol csinált forma [F.porumbák F; UF II, 973–4]. 1681: Koh nyars, három, edgyike eőreg [CsVh 92].

Szk: ~ *ásó*. 1627: egy Jó öreg asó f. 1 [Kv; RDL I. 131]. 1664: Veottünk egy jo eoregh uy ástot pro 1 d. 40 [Kv; SzCLEv.] * ~ *balta*. 1679: Topánfalvi öreg balta nro 2 [Uzdisztépér K; TL. Bajomi János inv. 72] * ~ *bokázó fűró*. 1706: egy öreg bokazo fvru [Kőrispatak U; Pf] * ~ *csákány*. 1590: veottem Razmane Azonyomtól 4 Torozkay vassat ket Eoreg Chyakannak varos zyűksegere p(ro) f. 1 d. 16 [Kv; Szám. 4/XXI. 37 Kis István sz kezé-vel]. 1621: Veottem egy Dobsai Vasat melliet az Eőreg es Apro Czakaniokra czinaltattam f — d 20 [Kv; i.h. 15b/VI. 6 Nagy Bálint mb szám.]. 1625: Az Malomra valo költség

... Az öreg Csakant el törtek az kö lyukasztásban esmeg egy toroczka vasat kellett adno(m) az Mesternek hogi meg Chinaltassa [Kv; i.h. 16/XXII. 8] * ~ *csapozó fűrő*. 1706: egy öreg csapozó fűrő [Körispatak U; Pf] * ~ *eresztő gyalu*. 1784: egy öreg eresztő gyalu [Berekeresztúr MT; BLt] * ~ *fejsze*. 1587: veottem 2 Eoreg feizet ... d. 64 [Kv; Szám. 3/XXVI. 66]. 1600: eg eoreg fejze kj megh ert volna d. 70 [Uszt 15/178]. 1647: Egi őregh fejsze [Marosillye H; Vlt 55/5415]. 1765: Jo nagy őrg fejsze 1 [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/49. 6] * ~ *fűrő*. 1647: egi irtó kapa, egi őregh fűrő [Marosillye H; Vlt 55/5415]. 1653: Vit el ... egy őregh fűrő egi belfa szegh fűrő [Ilencfva MT; DLv. 1. IIB. 11]. 1660: Egy eőregh fűrő [Lázárfa Cs; LLt Fasc. 117]. 1683: Mihoknak Egy jó öreg fűrő [Ne; DobLev. 1/38. 9]. 1694: 1. öreg fűrő [Torda; Told. 11/34] * ~ *fűrő*. 1681: két eőreg fűrő nro. 2 [CsVh 91] * ~ *gyalom*. 1671: Atam az Radnoti halo kötőnek ... tiz forintot az Ebesfalvi őreggyalomtól [Utl]. 1679: Szakadozott őregh Gyalum minden köteleivel nro 1 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 133] * ~ *háló*. 1768: A Ház hijján Rongyos őreg Háló [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX/23] * ~ *homorító*. 1622: Egi eőregh homarito es Negj apro homorito f. 1 [Kv; RDL I. 119 Tótházi Eőtes Mihály ötvösműszereinek lelt.] * ~ *korcsolya*. 1632: Kocziolátá^a Uduarház ... Egy eoreg bor uono korcsolya N 1 [UC 14/38. 137. — ^aF]. 1692: (Az) erkely alat kívül vagyon ket bor vető öreg korcsolya [Görgényszimre MT; JHb Inv.]. 1697: ltt vad(na)k eoreg korcsolyák nro 1 [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 9] * ~ *kővágó csákány*. 1600: Egy Thorozkaj vasbul Czínáltattam egy Oregh keő vago czákánt az Malomhoz az kowaczal [Kv; Szám. 9/XII. 69 Igyártó Simon isp. m. kezével] * ~ *lécsege*. 1681: Malom Selyepjéhez valo őregh Lécse szegh Nro 14 [Hátszeg; VhU 597] * ~ *ráspoly*. 1680: Vagyon ez fűresz malomhoz egy őrg raspoly mely nyelestől ket araszni [A.porumbák F; Ált Inv. 38] * ~ *reszelő*. 1622: Egi raspolj es egi eőreg reszeleő tt f. — d. 12 [Kv; RDL I. 119 néhai Tótházi Eőtes Mihály műszerei közt] * ~ *sajtó*. 1654: Egy nagy eőregh Sajto [Vajola SzD; Ks Bánfi Anna urb.]. 1692: vadnak ket őreg minden készülletivel valo jo sajtok [Görgényszimre MT; JHb Inv.]. 1709: egy gyalog sajto ... Egy öreg sajto [Kv; Pk 6]. 1794: vagyon edgy ... Sajto szín ... ezen Sajto színbe Lévo őreg Sajto [Szentmargita SzD; Ks 68. 49. 41] * ~ *szaruszeg*. 1584: Veottem 15 Zeget az sylepnek eoreg Zarw zegeoket kettyeül p(er) d 1 tezen f — d 75 [Kv; Szám. 3/XIII. 5]. 1621: Marton Kouaczj az mjt mjelt azon Kapuhoz ... 64. Eoreg zaru zeget vert. attam teolle f — 64 [Kv; i.h. 15b/IX. 240]. 1655: Ueőtteőnk az Közhez 10 Eőregh szaru szegat [Kv; SzClev.] * ~ *szegtekerő*. 1741: Egy Hat lyuku őreg Szeg tekerő 1. ket kisbe Szeg tekerő 2 [Kv; TL 90] * ~ *tőketetelő fűresz*. 1688: Egy öreg Tőke metelő fűreszis volt ... két sindely hornyolo vassal edgyütt [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 5] * ~ *(vas)fogó*. 1677: Vas verő ház ... eőreg vas fogó nro. 1 [Madaras Cs; CsVh 50]. 1681: Eőreg fogó, mellyel vasat szoktanak hordani nro 2 [CsVh 92] | Ploszka Bánya ... Kőh mester keze alatt ... Vagyon itt: Őregh vas fogó (mellyel az Kemenczeből az őszve folyt Tűzes massa vasat ki vonszak:) Nro 1 | vas forgatashoz valo őregh fogó [Vh; VhU 578, 580]. 1703: Kohosok vagy fűtatók eszközei: eőreg fogó espalnyittyával együtt nro. 1 [CsVh 118] * ~ *vasfűresz*. 1692: Fűresz malom ... Egy öreg deszkamező jo fogas vas fűresz [Görgényszimre MT; JHb Inv.] * ~ *(vas)olló*.

1637/1639: 1. Keo uonnj ualo Eőregh vas ollo — f 1 d. 25 [Kv; RDL I. 111]. 1714: Posztometztzók(ne)k ualo őreg olló 4 [AH 50] * ~ *(vas)pöröly*. 1635: adtam mw szert nekj ... egy wllott, Egy Eoregh pörölt ... egy Ljukasztott, kétt szegh fejezőtt [Uzon Hsz; BLt]. 1669: Őreg vas pöröly No 11 [Fog.; Utl]. 1677: Vas verő ház ... eőreg vas pöröly no 2 [Madaras Cs; CsVh 50]. 1681: Úy Bánya ... Vas verő őregh pöröly, gerendelyestől Nro 1 [Vh; VhU 580]. 1736: egigj őreg Pörölyt, és egigj foglaló őreg fogót [Dés; Jk] * ~ *(vas)szeg*. 1585: 3 July, vettem Eotwen lecz zeget p(ro) d. 6. vgion akor Eoregh zeget lecz zeggel elegh egietembe vette(m) p(ro) d. 11 [Kv; Szám. 3/XVII. 7–8]. 1680: Hajo-hoz valo egy araszni hosszussagu őrg vas szegek no. 12 [A.porumbák F; Ált Inv. 17]. 1702: a Nagy Házbán ... vagyon 14. fennyeo gerendákbl álló gyalult Székelly deszkával padoltatott padlása, ezen ... 14. gerendák 10. őreg vas Szegekkel vadnak a közepin fel Szegezve [O.brettey H; Born. XXIX. 4] * ~ *vasszkába*. 1680: Ezen ajtonak bellől-ről vagyon két vas Szkabakba(n) vas szegezője az szegezot is egy őrggh vas Szkaba tarttya ajto mellyékeben [A.porumbák F; Ált Inv. 4] * ~ *(vas)üllő*. 1681: Ezen verő alatt lévő őreg vas fészekben vagyon egy nagy, eőreg vas üllő is jo modgyával be csinálva [CsVh 91]. 1694: Az Kovacs mihelyben valo őreg vas üllő [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1743: (A vasmíves cigányok) vevének kezekhez ... egy pár fűrot in flor. őtt egy nagy őreg üllőt in florenis három [Árpástó SzD; Ks 17/LXXXV. 128] * ~ *vasvágó*. 1677: eőreg új vas vágó no. 2 [CsVh 49–50] * ~ *(vas)verő*. 1677: ltem vagyon az kamarában egy őreg vas verő cont. librae 93 [CsVh 49–50]. 1681: Az ennekelőtte meg lrt vas forrasztó koh előtt mingyárat vagyon egy nagy eőreg vas verő [i.h. 91] | Ploszka Bánya ... Verő mester keze alat lévő jók. Koh szin ... Őregh verő hordozasához valo vas villa Nro 1 [Vh; VhU 578–9] * ~ *vasvilla*. 1681: Eőreg vas villa, edgy [CsVh 92]. 1693: Boriczanak. Egy Szena hanyo őreg vas villa [Ne; DobLev. 1/38. 9] * ~ *veső*. 1697: Vagyon ismét edgy paraszt lādáb(an) Vas szerszámok ... Egi eőreg veső [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 5].

H. állati bőrkre/gyapjára von. 1627: Jutot ... Varga mw szerbeől. Eőregh es Apro beőreokbeol. Kaptakbol Czierző wstbeol, Czieres kádbol az mellicke Egi summa-ba(n) tesznek harmincz negi forintot d. 83 [Kv; RDL I. 135].

Szk: ~ *berbécsbőr*. 1677: Eőrg berbécs bőr 1 [Mező-madaras MT; Borb. II] * ~ *bivalybőr*. 1741: Őreg Bihal bőr nro 1 [Mocs K; JHbK XLIX/25] * ~ *cápbőr*. 1626: Az bőroket mint adják gyártatlan ... Őreg jó cápbőrt den. 50 [Gyf; EOE 328 árszabályzatban] * ~ *csávátlan bőr*. 1632: Also Porumbaki Uduar ház ... Kamara ... Beőreók ... Egi eőregh Czauaalatla(n) bial beőr N 1 [UC 14/38. 185] * ~ *csávált bőr*. 1707: Paraszt ködmönnek egy őregh csavalt bőr d. 40 [Kvh; HSzJP] * ~ *disznóbőr*. 1669: Őregh disznóbőrök ... no. 22 [Fog.; UF II, 454]. 1676: döggel holt eőrggh disznó bőr no. 21 [uo.; i.h. 705] * ~ *gyártott bőr*. 1647: Két őreg gjartot bőr [Marosillye H; Vlt 55/5415] * ~ *juh bőr*. 1654: Hozott be az Major ... Eőregh juh Beőrt nro 2 [Egeres K; Ks 70/51 Szám.]. 1677: Vadnak döggel holt Juh bőrk e' szerint ... Eőrg Juh bőrk 31 [Mező-madaras MT; Borb. II]. 1729: Adott be ... Fejér petgi Juh Bőrt nro. 10. Fekete őreg Juh Bőrt nro 6 [TKI Petki Nagy cs. szám. 33b]. 1745: Őreg fejér juh bőr nrő 63. Őreg fekete juh bőr nrő 6 [Marossztkirály AF; Told. 18] * ~ *(juh)gyapjú*. 1678: Őregh Gyapju vagyon nro 1051 [Alma-

kerék NK; Ut]. 1679: Fekete öreg Juh gyapju nro 23 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 11]. 1684: Az idej s Réghi, öreg s miliora gyapju vagyon nro. 7880 [Ebesvá; Ut]. 1685: Örögh es Notin gjapjak nrő 450 [A.porumbák F; Ut]. 1687: Sándor Fallajtar(na)k erog(altam) örög juh gyapjut nrő 3 [Bucsum F; MvRKLev.] * ~ *kecskebör*. 1679: Öregh kecske bőr nro 1 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 149.]. 1734: az gabonás ház héján ... Öreg kecske bőr nrő 3 [Datk NK; JHbB D. 1 gr. Bethlen Farkas inv.]. 1768: Öreg ketskebör éretlen 1 [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb] * ~ *medvebör*. 1675: égi oregh medve bur ki keszetet [Mezőmadaras MT; Borb. II] * ~ *ökörbör*. 1699: öreg ökör bőr készületlen nro 3 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.].

2. nagy úrtartalmú (vmennyi élelmiszer/ital tárolására/szállítására való); de mare capacitate; von großem Rauminhalt. 1585: Tanaczhy akarattjabol chynaltatta(m) az molnokhoz vy merteket mert az Elebbelyek Eöregék valának [Kv; Szám. 3/XXII. 75]. 1600: Keotttettem az szegyniek zeoleyhez harmincz ... hordokat, ki öregb s ki kisebb [Kv; i.h. 9/XII. 86 Igyártó Simon isp. m. kezével]. 1636: uagyon egy szuszék eöreg [Siménfva U; JHb Inv.]. 1640: Korczoman. Harom bort arulnak esztendob(en) ki Eoreget [Sinka F; UC 14/48. 40].

Szk: ~ *bor* nagy hordó (bor). 1591: Zabo Ferentz 2 Ereg Bort 12 Ekren vizy Tordara [Kv; Szám. 5/I. 67]. 1596: Az Ispotalj haznal kywwl wadnak eoregh borok mind oh s mind wy No 19 [Kv; i.h. 6/XIX. 24–5]. 1632: ualamey faluban eöregh bort adnak korczomara, az ollian helieken mindenwt ab usu antiquo két roka beörrel es két vago barommal tartoznak [Ludisor F; UC 14/38. 84]. 1634 k.: Kezdettem egy öregh bort Abrakosok Szamara [Ut] * ~ *hambár*. XVIII. sz. eleje: Vagyon egy öreg hambar Circiter metr. 400 [Kv; LLt Fasc. 71] * ~ *hordó*. 1594: Az Major haz Pinczeiben vagion eöreg hordo No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 17]. 1611: Egi io eoreog hordo [Kv; RDL I. 90]. 1625: Ket eöreg hordo ... egi kis hordo [UszT 8a]. 1681: Gyümölcs tarto Öregh hordo Nro 1 [Vh; VhU 561]. 1729: A Sajto szinben Öreg Csisgerés hordo nro. 2 [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb] * ~ *kád*. 1585: Egy Eoregh Mustos kad f. 1 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 4]. 1636: egy eöregh kad tele kapoztaual [Siménfva U; JHb Inv.]. 1647: Eoregh kad No. 4 ketteo kisebb [M.királyfva KK; BK 46/16]. 1732: (A pincében) találtunk négy rend cserafa aszot, ezeken hat öreg kád [Kóród KK; Ks 12. I]. 1742: 1 Öreg Kád jobbotska [Bh; Told. 25] * ~ *hárt*. 1609: Egy öreg kartot egy vedrest nyolcz pénzen [EOE VI, 151 egy-i árszabályzatban. — "Adjanak] * ~ *kas*. 1632: Az Uduar ház foliosioia alalt ualo also Tornaczban vagion ... egy eöreg Kas, meliben vagio(n) keőleős Cub: 19 [Komána F; UC 14/38. 120]. 1729: Öreg nagj font kas nrő. 2 [Petek U; TKI Petki Nagy cs. szám. 79b] * ~ *szuszék*. 1589: chinaltatta(m) 1 öreg szuszéket f. 3 d. 95 [Kv; Szám. 4/XI. 23]. 1632: Az Swetó ház megett ... uagio(n) egy nagy eöregh ket szakasztasu szuszék No 1 ... Ugian ezen fedel alatt mas eöregh szuszék N 1 ... Ugian itt egj kised szuszék [A.porumbák F; UC 14/38 175]. 1647: Gabonas haz ... benne egy eoregh ket reszben allo wres szuszék [M.királyfva KK; BK 48/16]. 1714: Fenyő fábol valo vastag deszkából cse-nyált hat eöreg szuszékok [Kászonfelfőfal Cs; LLt Fasc. 85].

3. nagy/tág befogadóképességű, öblös; mare, cuprinzător, voluminos; umfangreich, voluminös. Szk: ~ *béressze-*

kér. 1680: ezen szeker szinben be lépven, talaltunk ... Egy örög beres fako szekeret minden fai apparatussával [A.porumbák F; ÁLT Inv. 25] * ~ *bőrszekér*. 1595: Sennyei Pongratz Wram nagy örög Bör szekeret, terhessen az mint Lengyel Orszagbol jöt, hoztak 8 loual [Kv; Szám. 6/XVIIa. 53 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] * ~ *hajó a. nagy komp*. 1610 k.: (A Szamoson) ... hidat ... nem tarthatu(n)k, hanem eöreg halyokat kel yáro hydasokat tartanunk [Dés; DLt 325]. 1680: Az Olt vizén vagion egy eöreg hajo ... mellyektől ő Ngoknak vamot szoktak adni [A.porumbák F; UF II, 985]. 1731: én nem tudom ... hogy ... az Keresztési háznak s Familiának itt az Maros Szent Királyi határon, szabados reve lett volna, annyiaval is inkább hogy pénzért vagy egyéb keresetért apro vagy öregh hajot Tarthattanak volna [Marossztkirály AF; Told. 2]. — b. nagy csónak. 1735: Egy jó szekér szin melyben ... Két öreg hajók [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb] — c. tengeri hajó. 1619: Az hispániai király ... megindítá Man Ogliit Florenciából. Magok is az olaszok és törökök bizonyosan hoztak, hogy csak öreg hajók, navák voltak 100, azfelett sok gálya [BTN² 319] * ~ *hidas* nagy komp. 1745: vagion egy jó öreg hidas hozzá való ket hoszsabb 's egy kurtább lántzas horgaival edgyütt [Marossztkirály MT; Told. 18] * ~ *hintó*. 1748: Regi Modi öreg Nagj Hinto Jo nro 1 [Koronka MT; Told. 37/29]. 1823–1830: El akarván menni Debrecenből, egy Szombati nevű pápista bíróhoz mentem assignatio kémi forspontért ... s másnap elindultunk az öreg hintóban [FogE 166] * ~ *sátor*. 1681: egy Öregh sator egy Arbocz faju nro 1 [Ut] * ~ *szán*. 1587: veotttem egj Eoreg Zanatt d. 40 [Kv; Szám. 3/XXVI. 65]. 1679: Udvari öregh szannak valo bikk ffák, czak ki nagyolva Par 6 | Ló utan valo, haro(m) epplényes öregh uy Szán nro 4 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 96, 119]. 1690: Vagyon Hat Lo utan valo örögh Szán nro 1 [BK Kentelki inv. 7]. 1729: Öreg szán 4 Bak szán 2 [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb] * ~ *szekér*. 1587: Veotttem az Eoregh Zekerhez az hordasra egy hozzw nywytoth d. 8 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 2–3 Zabo György isp. m. kezével]. 1675: Vagyon(n) Egy öregh vasas szekér jo minde(n) kesegivel [Dés; Borb. II]. 1685 e.: vadnak. Öreg Szekerben valo tengely Nrő 4 ... Talyiga tengely Nrő 4 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 10]. XVIII. sz. e. f.: Három Eöreg egész Vagasu ... Szekerek [Erdőcsinád MT; TGsz 42] * ~ *társzekér*. 1671: Egy öregh vasas tár szekere mis vagion, mellyen el vihetik testemet [Ks 14/XLIIb Csáki Istvánné Mintsenti Krisztina végr.].

4. hosszú; lung; lang. 1584: Az wyzet hogy el Rekezték volt kerttem Eotues Andrastol egy dezkat eoreget ... attam f. — d. 2 [Kv; Szám. 3/XIII. 3]. 1587: Egi talpfat eoregeot vittem az vdwar feleth az ablakoknal valo Thornachira ... —/75 [Kv; i.h. 3/XXX. 19 Seres István sp kezével]. 1598: Az Alperes ... ram tamada egy nagy eoregh darabfa vala kezebe enge(m) ott le vere az feőldre [UszT 13/21]. 1599: ueotttem 3 keőteleit eöregét [Kv; Szám. 8/XIII. 7 Szabó András sp kezével]. 1652: Az Falon függenek álgyu es Taraczkokhoz valo Esztergarba(n) meczet öreg és apro dörőczköző fák, ki araszni s ki kisebb [Görgény MT; Törzs]. 1656: Ket musketa Eöreg [Doboka; Mk Inv. 2]. 1677: Ket szaz szal deszkakat öregeket uetttem f 24 [Berz. 17. XII].

Szk: ~ *acélos puska*. 1629: uagion tizenkett eoregh Aczelos puska, egj rez polhak, hat eoregh pistol [Szentdemeter U; LLt]. 1647: Varadi Istvannal az Hadnagynal egi öreg Atczelos puska [Marosillye H; VLT 55/5415] * ~

boronafa. 1648: Vagyon az Kertczy patakon az falu felseő felén egy ket kerekw felylű czapo liszteleő malom ... Az teőb oldala eoreg' boronafabol fel rova [Kerc F; UF I, 850] * ~ *cövek. 1581:* az iobaggiok hozzanak vagy 50 Eorög czöweket [Kv; TanJk V/3. 242a]. *1621:* Veottunk, az felseő Nadas hidgiahoz egy eoreg Czöueknek ualo Teolgi fat f —/34 [Kv; Szám. 15a/VIII. 10] * ~ *csigakötél. 1696:* egy öregh Tsiga Kötél nő I [Bethlen SzD; BK] * ~ *deszka. 1587:* veottem Tordan fellülił ejg faluban 10 Eoreg dezka-katt az Malom züksegere 1 p(ro) 50 d. Tezen. f 5 [Kv; Szám. 3/XXVI. 18 Suweges Gergely isp. m. kezével]. *1662:* az Padolni ualo öregh Deszkakhoz czinaltattunk ket szaz ötuen, öreg Letz szegeket [Kv; SzCLev.]. *1705:* (A) Ladaknak hozza volt 5 sing szelessege 1 sing, magassaga a mint az öregh deszkából ki tölt [Kv; ACJk 61]. *1726:* Hajo Deszkát vött nrő 10 ... Öreg Deszkát ... nro 101 ... Apro Deszkát nrő 73 [Kv; Szám. 54/IV. 28] * ~ *fa. 1585:* Az Hidkapuhoz hozattam ... Kerestely Antallal ket Nagy Erog fat [Kv; i.h. 3/XVIII. 35a Gellien Imre sp kezével]. *1595:* vöttem az tuzok mali pallohoz ... Ket öreg fatt [Kv; i.h. 6/XV. 57]. *1600:* Veottem Egy Eoregh fat az Silipen kerez-tewl által keoteo fanak [Kv; i.h. 9/VIII. 11] * ~ *felvonó kötel. 1585:* wöttem Kotelwero Ambrüstol ket Erögh fel wonő kotelet az Monostor kapuhoz f. — d. 76 [Kv; i.h. 3/XVIII. 20b Gellien Imre sp kezével] * ~ *fűrészeszka. 1636:* Az pincze padolatott eöregh fűresz dezakkal [Siménfva U; JHb Inv.] * ~ *gerenda. 1582:* veottem az tanachy hazhoz egy eoreg gerendat attam erette d. 42 [Kv; Szám. 3/V. 9 Lederer Mihály sp kezével]. *1589:* vöttem hat zal öreg gerendat f. 8 d. 25 [Kv; i.h. 4/XI. 22]. *1722:* A mellj öreg Gerendak vad(na)k itt az Udvaron ... ha elég hosszszak volná(na)k arra az szükségre lehetne fordítani [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból] * ~ *hajódeszka. 1589:* vöttem biro vramtol 24 öreg haio dezkat [Kv; Szám. 4/XI. 22-3] * ~ *istráng. 1656:* meli gradicznak ket felöl walo melljekin negi vas karikakra kötödtő korfak helljen egy egi szal eoregh jstrangh [UF II, 162]. *1688:* Egy loter^a Apro Jstrangtol, kib(en) No 1000 szál f — /50 Száz Eöreg Jstrangtol f — // 37 1/2 ... Száz Közep Jstrangtol f — // 15 [Bfr Vect. — ^aErtsd: lóteher] * ~ *kard. 1600:* hazbely ezkeoz ... ket eoregh kardok [UszT 15/178] * ~ *karó. 1586:* 7 Aprill: veottem az zobahoz konjhahoz ket zeker Eoreg karot, volt zaz es Eötven negi meljnek 35 karaiait Zabo Giorgi vitette az Tarchia haznal valo Gáth meg tartasahoz [Kv; Szám. 3/XXIV. 16] * ~ *koszorúfa. 1585:* Biro vram es a Tanach akarattiatból ... a Scolaban ... az kamara-ba vonattunk egy Mester gerendat be es megh is padaltatuk az felet, es az le dölt fal felet walo gerendak ala egy öregh koszarwfat p(ro) f — d 40 [Kv; i.h. 3/XIX. 34-5]. *1592:* veottem ... az palohoz ket zal eöregh kozorw fat f 1 d 32 [Kv; i.h. 5/XIV. 139 Eppel Péter sp kezével] * ~ *kötél. 1582:* Chynaltattam az hydkapu hűdyara két Eoreg keotelet attam erette koetelweroo Gyeorgnek f. 1/20 [Kv; i.h. 3/V. 16 Lederer Mihály sp kezével]. *1595:* Vöttem az Hidúczaı Kapunak le vonasahoz 2. Örög kötelet, Ketelűerő Drotleff Petertől ... f 1 d 50 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 123 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1745:* Hajón el-szakadt öreg kötél két darabba [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1810:* Egy öreg kötél ... Rf 3 [Mv; MvLev. Trencsini Mihály hagy. 23] * ~ *lajtorja. 1585:* Minden tized allianak, egi, egi eoregh Laytraia legien [Kv; KvLt Vegyes II/16]. *1598:* Egi eoreg laitrat vettünk p(er) f — / 75 Egi kis laitrat vettünk p(er) f —/15 [Kv; Szám. 7/XVI. 37]. *1680:* Asztagokhoz valo hosszu

örög uj laitorjak vad(na)k no 2 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 33] * ~ *lánc. 1637:* Az drabant házba(n) Eoregi láncl n 2 [Ebesfva; Ut]. *1677:* három örög Lánczok [Mezőmadaras MT; Borb. II]. *1709:* János a nagy öröglánczot ellopatta [SzZs 270]. *1723:* Egi örög láncz mely(n)e k 20 Szeme vagyon és végén örög karikája [Ludvég K; Told. 29/7] * ~ *ostorfa. 1586:* Az Tawaly eztendoben wöttem wala az hid kapúhoz 25 Zal fat ... es egy Eöreg ostorfatis wittetem oda [Kv; Szám. 3/XXVII. 12a] * ~ *pisztoly → ~ acélos puska* * ~ *rúdvas. 1609:* Veöttem esmet eg eöreg rúd vasat, czinaltatta(m) beleölle ket cziapot f. 1 [Kv; Szám. 12b/IV. 57]. *1628:* Huz eöregh rúd vas [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 13]. *1681:* Udvar Birák Háza ... az kemencze elei áll egi öregh rud vaso(n) Nro 1 [Vh; VhU 516]. *1685:* Erehg gömbölyeg Rud vas n. 132 [Gyf; Ut]. * ~ *szálfa. 1589:* veottem ... Niari Martontol egi eoregh zal fat d. 29 [Kv; Szám. 4/X. 58]. *1594:* az Srampokra walo kelcheg ... Attam en Magom Zechy Gaspar 2 Eoreg zal fatt ... d 80 [Kv; i.h. 6/VIII. 109]. *1625:* Az Monostor Vcza Kapun leueo Gemnek az faja el teorue(n) hozattam ... hozza egy eoreg zal fat ... f. 1 [Kv; i.h. 16/XXXV. 171] * ~ *talpfa. 1582:* Keowetkezik az feredeo haznal walo keoz chynaltatas weottem az thanachy hazhoz egy Eoreg talpfat d. 65 [Kv; i.h. 3/V. 28]. *1584:* veottem egy Nagy eoreg Talpfath. az Kwthoz az kyre az heyazatot Chinaltak tezen f. — d. 32 | Mostansagal veottunk az ket kamoranak egy nagy eoreg Talpfat p(er) f — d. 45 [Kv; i.h. 3/XV. 10, 14] * ~ *támasz. 1634:* veottem Huszár Peter uramtol az felseő yasol gáthoz No 84 eoregh támasokat [Kv; i.h. 19/XIII. 345] * ~ *tengely. 1587:* veottem három Eoregh Tengelt az zekerheoz ... d. 18 [Kv; i.h. 3/XXXIV. 2-3 Szabó György isp. m. kezével] * ~ *vasrúd. 1599:* Egy varadi Aszontol veöttem egy eöreg uas rudat az malom szwksegere emel-getni ualot d 85 [Kv; i.h. 8/XII. 1 J. Chanadj mb kezével].

Valószínű, hogy az ide sorolt adalékok egy részében címszavunk a „hosszú” jel. mellett a „vastag” jel-1 is hordozza.

5. súlyos; greu; schwer. Szk: ~ *ágyúgolyóbis. 1620:* Az Also Varban ... a Czayth hazba eöregh Algiu Golyobis kihez Algiu ninchje(n) vagion No 181 [Kővár Szt; Borb. II] * ~ *golyóbis. 1637:* Eöregi Giolióbis Tarazhoz ualo n 23 Közep szeörw Tarazk Gioliobis n 200 [Ebesfva; Ut]. * ~ *kőgolyóbis. 1681:* Nebojsza Bástyia ... Vagjo(n) ezen hoszu boltban ... Öregh keő golyobis 1 [Vh; VhU 557-8] * ~ *tarackgolyóbis. 1652:* Öreg s-apro Taraczk golyobis N. 277 [Görgény MT; Törzs].

6. nagy kaliberű; de calibru mare; großkalibrig. *1652:* Két réz Taraczk. Edgyik öregebb. másik kissebb [Görgény MT; Törzs]. *1657:* légyen helyben Brassóban, és ott semminémű fegyver és lövérszámok, akármely öregek is, Havasalföldéből meg nem sérthetik [KemÖn. 22].

Szk: ~ *ágyú. 1594:* 2 die octob(ris) hozak vyza Az Erog adgwkatt hűnyodrol [Kv; Szám. 6/VIII. 42 Caspar Semel sp kezével] | Ratio Istrumentorum bellicorum ... Vagion Eöregh Algiu No 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 15-6]. *1620:* Az Felseő Varba minden szerszamostol Leöveő szerszamok: // Eöregh Algiu. No. 1 ... Kett rakas eöregh Algiuhoz valo golyobis [Kővár Szt; Borb. II]. *1652:* Az Vár közepin ā Tömlőcz előtt, arczul ā kapu felé forditva egy Sorjába hat öreg czifrázot Ágyu [Görgény MT; Törzs]. *1667:* Vagyon ezen bástyán eöregh agyu sendely hejazat alatt nro. 6. 1. agyu 5 fontos. 2. agyu 10 fontos ... 6-dik 12 fontos [Fog.; UF II, 336] * ~ *falkon. 1620:* Keőwarban leveő Leöveő, es

Tuzes szerszámoknak ... Inuentalasa ... Eöreg Falkony No 1 [Kövár Szt; Borb. II] * ~ *faltörő ágyú*. 1662: az árok szélibe kasok közé állattak vala két-két öreg faltörő ágyúkat [SKr 595] * ~ *lövőszerszám*. 1710: A német pedig Komáromból, Budáról öreg lövőszerszámokat hozatván, derekasan kezdé Érsekújvárat ostromoltatni [CsH 498–9] * ~ *mozsárágyú*. 1665: Vagion ezen kasamataban ... egy eörög mosar algju [Fog.; UF II, 312] * ~ *szakállas*. 1659: Vagio(n) mindenestol foghva Eörég s apro Szakállas nro. 28 [Kv; SzCLEv.] * ~ *tarack*. 1595: Az Algyúkat vittek ... 1. Örög Taraszkot, kinek mind a 4 kereke el romlot vala [Kv; Szám. 6/XVIIa. 80 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1620: Keőwarban leveő Leődő es Tuzes szerzámoknak ... Inuentalasa ... Az Belső Varban ... a' Kozla bastian vagion ... Eöreg Forgó Taracz No 1. Kis Forgó Taracz No 1 [Kövár Szt; Borb. II]. 1673: Az Tomori bastjan vagion öreg taracz nro. 3 [Fog.; UF II, 1545].

7. széles; lat; breit. 1621: varsoczi Lector pinczeyere fellwl Egi kett fele nyilo ajto fedelet io Eöregt d. 35 [Kv; Szám. 15b/IV. 25]. 1652: Az Torokból vagion be az Pinczére egy Ajto hely ... vagion két ablaka, az edgyik kicsiny lövő lyuk forma, a másik öregeb [Görgény MT; Törzs].

Szk: ~ *ablak*. 1573: Mattheus L(ite)ratus Tarnochy luras fassus est, Ez ely mvlrt Napokba estwe Mint Niolez hora vtan allott fely az Eöreg ablakba mely Az Scholaba az kamarak keozet vagion [Kv; Tjk III/3. 275]. 1692: Ezen haznak ... öregh ablaki no. 2 [Mezőbodon TA; BK Inv. 9]. 1839: vagion egy avaték rájáru öreg ablak [Dés; DLt 1840/87] * ~ *ajtó*. 1596: Chynaltattünk a' scolaban az also gradich eleibe egi eöreg aítot ... d 85 [Kv; Szám. 7/II. 20]. 1647: Vagion más egi öreg Ajtojs Tölgy fábol valo [Marosillye H; Vlt 55/5415]. 1676: Nyilik ezen megh irt tornaczbol az eöreg palota előtt valo pitvara ... eöreg uy ajto [UF II, 731]. 1685 e.: Az pinczere nyilik jo vas sarkos pántos öreg ajto [Gyf; MvRKLev. Urb. 26] * ~ *(galamb-búgos) kapu*. 1621: Az schola Eöreg kapuiara zezegtunk Egy Fwrez dezkat 16 Lecz zeggel [Kv; Szám. 15b/IV. 13]. 1632: Komanai Udvarház ... Az Ucza feleől nilik be az Uduarra egy eöreg dezkas kapu, az fele Sindeliezett [Komána F; UC 14/38. 118]. 1636: (Az udvarháznak) uagyon nagy eöreg festett három temerdeks oszlopokon allo keőteőtt Galambugos kapuja | az haz vegibe(n) vagion egy darabocza keő kerítés es az mellett egy eöreg Galambugos kapu [Siménfva U; JHb Inv.]. 1646: vagio(n) rajta Egi Eöreg Dezkas kapu Galambhazas [M.bükkös AF] * ~ *leeresztő kapu*. 1647: Az öregh le eresztő kapun két Vas Lantz czigakon jaro [Marosillye H; Vlt 55/5415] * ~ *leveleskapu*. 1688: Montekukuli eo Nsaga Regimentjebol valo Soldatok, hostatbol valo hazamat kertemet Eöreg Leveleskapumot hortak pusztítottak el [Kv; Ut] * ~ *út*. 1764: hallottam hogy az utrizált Exponens urn(a)k utrizált erdeje ... az Mikloslakara, es Tsesztvere menő öreg utig extendlodne s az igaz hatara az Szen Kiralyi erdő [Szászújfalú AF; JHb XXVIII/64] * ~ *üvegablak*. 1647: az eöreg haz ... vagion benne egy hat tablaiu eöreg wuegh ablak [M.királyfva KK; BK 48/16]. 1656: Ezen haznak vagion 3 eöreg üveg ablaka [UF II, 132]. 1676: Az ház-nak vagion negi nyilásu egi eöreg üveg ablaka [Fog.; UF II, 709].

8. magas, magasra rakott; ínalt; hoch (gestapelt). Szk: ~ *asztal*. 1589: volt Tauazal Zab kobol 90 ... Ebeol vagion ... egy Eöreg Asztal I [Kv; Szám. 4/XII. 4]. 1605: Marat volt az Attyamtól ket eöreg asztal buza, melyekben volt hat

zaz kalongia buza [Uszt 19/56]. 1630: negi eöreg asztal [Hídvég Hsz; BLt] * ~ *buglya*. 1675: Kuczulati szigetben eörög buglyia szena vagion ... no. 1 [Komána F; UF II, 654] * ~ *búzaasztal*. 1647: Vagion egész öregh Buza Asztal Nro 6 1/2 [Marosillye H; Vlt 55/5415] * ~ *kalangya nagy/magas szénabuglya*. 1590: Vagion Mostan Az Varos kerteben zena ... Eöreg kalongya 6 [Kv; Szám. 4/XVII. 12]. 1732: Vagion öreg kalongya széna nro 3 [Nagyiklód/Szentjakab SzD; Tsb 51]. 1746: Látánk nagy öreg uj kalangya Szénát nro 6 [Borsa K; Told. 49].

9. magas, magasra épített/emelt; ínalt; hochgebaud. Szk: ~ *kő keményalj*. 1676: Ezen pitvarban vagion egy eöreg eő kemény alya az melyre megyen az egész haznakn fusti [A.szombatfva F; UF II, 759]. 1681: Pitvar ... Szenelő helye az öregh keő kemény allya [Brettve H; VhU 590] * ~ *kőláb*. 1656: Az gabonas haznak az felső reszen vagion egi jo keőből rakott pincze ... az közepin kett eöreg keő lab [Fog.; UF II, 143] * ~ *kőoszlop*. 1690: Vagion ezen Konyha Nagy Erős öregh kö Oszlopokon, kö keményével együt [BK Kentelki inv. 4–5].

10. nagy, tágas; mare, spaños, încăpător; geräumig. 1636: Az Istalo jo eöreg kett rendbeli lora valo [Siménfva U; JHb Inv.].

Szk: ~ *bástya*. 1694: az Tömlöcz es az Tomlocz Tarto haza penig mind az Tömlöczökkel edgyüt va(gyo)n az Var Kapuja mellett valo öreg Bastyanak also reszeben [Kövár Szt; JHb Inv.] * ~ *cseledház*. 1677: egy öregh Czieled hazat, fundamentombol az kerüllette ualo palankjával éppen fel allattak 29 Jun(ii) [Berz. 17 Fasc. XII] * ~ *csűr*. 1589: Chinaltatta(m) Meraba eg' io eöreg chürt [Kv; Szám. 4/XI. 26]. 1632: Cziwres kerth ... Az kert közepin vagion egi hozzu eöreg Sindelies Cziwr, az oldala keőreős keőmiwl dezkazott [A.porumbák F; UC 14/38. 190]. 1648: negi eöreg zendelies Cziür, es igen io leszas kert uala keorülle [Türe K; JHbK L. 12]. 1675: Az Kertben vagion egi jo öregh Csűr [Mezőmadaras MT; Borb. II] * ~ *ebéd-lőház*. 1650: az Castelyba ... az Eöreg ebédlő ház [Folt H; BK sub nro 117] * ~ *ebédlő palota*. 1692: 2 Haz ... öreg ebédlő Palotának hivatik [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1693: az öregh ebédlő palota [Abafája MT; Told. 8] * ~ *egyház*. 1662: Az vár előtt amelly öreg egyház vagion belől a palákon, annak éjszak felől való szegeletinél vetetvén sáncot egy éjszaka, a kapitány onnan kezdte lőtetni a vár kapujára | Ezekután Rákóczi Zsigmond ... fejevári öreg egyházban, édesatya temetőhelyében ... nagy solemnis pompával temettetett vala [SKr 234. 314] * ~ *gabonás ház*. 1677: építettek egy öregh Gabonas hazat mind öregh tölgy fábol ki faragva [Berz. 17. XII] * ~ *ház*. 1584: Volfárd Istwa(n) vram vallia ezt, Emliekezem arra hogy Tar Istwan minek vthanna az Magiar vczaiz Eöreg hazat ... beőchwltete Kendy Ianosnak be leowe egikor Biro letemkort eleombe, Es Azt monda eleottwnk ... hogy azt a' ket hazat meg Ne(m) valtia Thar Istwa(n) [Kv; Tjk IV/1. 356]. 1685 e.: mentünk az vegso öreg házra ... Ebben vad-(na)k ... So öröl hozá valo készületivel Nrő 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 8]. — Vö. az *öregház* címszóval * ~ *istálló*. 1717: sendellyel fedett két nagy öreg istálló egi fedel álat, és egy Contiguitásban [Nagyrapolt H; JHb XXXI/6. 3] * ~ *konyha*. 1679: Öreg uy konyha. Ez ... az Ifju Aszzonj lakadalmi szűkségere czínáltatott volt [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 93]. 1681: Öreg Konyha; Ez Keő boltos, Keregeded Kö Kéménye Nro 1 [Vh; VhU 518]. 1692: kezdetek most köből egy öreg konyhat

építeni [Mezőbodon TA; BK] * ~ (kő)bolt. 1604: Vagion eoregh keobolt az kenier Zer feleol [Kv; RDL I. 77]. 1621: Immar keouetkezik a mit az Eöreg keo Boltok felet, az haro(m) Aczj ... Myeltenek [Kv; Szám. 15b/IV. 21]. 1647: az öregh Bóltban be menven ... Ablakiaj jok; Edgyikben vagion töredezés [Marosillye H; VLT 55/5415] * ~ malomház. 1699: a Küköllön ... Öreg malom ház [Szentdemeter U; LLt] * ~ pajta. 1680: Vagyon ... egy örög disznokat hizlalo Pajta [A.porumbák F; Ált Inv. 25] * ~ palota. 1637: Az Eoregh palotaba(n) ... Harom Giontaros berlet pad, egy berlet pad paraszt [Teremi KK; Ks 69. 50. 44]. 1669: Az öreg palotában két renddel végig volt az asztal, mégis nehezen fértek le mind [TML IV, 491 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1679: Hoszsza, öreg, Uy Palota. Ennek belől szelessege öt öt öl; hoszszasaga 18 1/2 öl [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 48] * ~ pitvar. 1665: vago(n) ... régi ház az külseo falán kívül ... az eoregh palota(n) kívül egy öregh pitvar [Bethlen SzD; BLt] * ~ sütőház. 1605: Thorda útza(n) ... Örög Sütő hazat akarna Biro W. epitenj [Kv; TanJk I/1. 507] * ~ tornác. 1636: az kis Tornaczbol uagyon mas ayto hely egy eoregh Tornaczra | Ez eoregh Tornacz padgyara most hanyattak éppen ualo meg padlasara uy furesz dezakatt [Siménfva U; JHB Inv.].

11. kiterjedt, nagy kiterjedésű; intins, mare; ausgedehnt. 1571: egy zantho feold Jo eoreg [Marossztygyörgy MT; Bállt 78]. 1576: De myert hogy az kuty peter zanto feolde ... eoregh nagibbis vala az Lazlo pap zanto feoldenel, annak supplementumara ada azon Lazlo pap ... Kuti peternek ... Tizen eott magyar forintoth [Uzon Hsz; Kp I]. 1654: Egy jo Eöregh pusztá Too hely [Ks Bánfi Anna urb.]. 1766: Az Szilágy nevezetű helyben tud é hallott é vagy annál inkább ért é a Tanu egy ojjan Öreg gyümölsős bongordos helyet mely régen Zakariás kovátsé volt ...? [BSz; Ks 33. II. 15 vk. — "Szásznyiresen (SzD)]. 1842: minden öreg ülést Telek után ... három ezüst xr. fel vétetvén [Dés; DLT 622].

Szk: ~ erdő. 1810: a Birtalanok Erdeje, ez Cserés Öreg Erdő [Bibarcfva U] * ~ föld. 1588: Az Balas Caspar feolde ... Esmet egy nagy eoreg feold ellenbe [Kv; Szám. 4/IV. 5]. 1633: Zah Peter eöreg földetis nekj attá az edes attia rezeben [Mv; MvLt 290. 139b/2]. 1641: Vagion az Berek alat egi nagy öregh föld [Csepegőmacskás K; SLt AM. 19]. 1711: Vagyon ... a Kis Pad nevű hely(en) egy öreg föld [Csittsziván MT; MMatr. 333] O Hn. 1645: Az Szent egyház felet valo Eoregh föld [Póka MT]. 1820: Az Öreg Földbe [Buza SzD] * ~ halastó. 1675: Egi öregh Halas toh azon egi rosz malom haz kett küre forogh [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1680: Szarataj Halas To. Vagyon ... egy örög halas Tovok [A.porumbák F; Ált Inv. 37] * ~ ház hely. 1736: Meg mérvén penig az egész faluban az Bánfi részéből álló falu helyet ... szaggatott és borozdoltatott két 26 öreg ház hely [Záh TA; Mk V. VII/9] * ~ nyíl nagy/egész nyílföld. 1735: (Felosztatván) A széna fű ... Nyilakra ... és azon Nyilakbolis az eddig birattott három Nyilatskákhoz ... egy egész öreg Nyil excindáltatvan ... a Mező Csáni két olá Papok számára szakasztatván a Máhully részre hagyatott [Mezőcsán TA; DobLev. 1/260. 8–9]. 1758: a két Sessio után 8 nyilnak kellene lenni 6 öreg nyilnak, 's két kissebnek [Gyéres TA; Born. IX. 43 Paulus Pataki (46) ns vall.] * ~ rét. 1637: A Vár alatt valo öregh retth [Fog; MNyTK 132. 48]. 1640: az Goczi Hatarban levő Eöregh Ret [Msz; Törzs. Vajai Daczo István vall.] *

~ szántóföld. 1600: az Dello zegibe(n) egi eoreogh Santho feold [Fintaháza MT]. 1669: egy nagy eoregh Szanto föld [Sámsond MT] * ~ szénafű. 1750: Az Hideg völgy nevű Széna fűben vagion egy öreg Széna fű a borozdolt nyilak között [Mezőbánd MT] * ~ szőlő. 1651: egy öregh kerek szőlő [Désakna]. 1784: azon Kis Szőlő mellett ... az öreg Szőlőnek jobb része [Galambod MT; Told. 29] * ~ tanorok. 1669: Ezen Udvarház eleött vagion egi öregh tanorok be kerteltetve az elei Satoros, fedeles kertel [Királyhalma NK; Ks 66. 46. 24a] * ~ tö. 1632: Az Sorompo mellet valo öreg to [Fog; MNyTK 132. 48]. 1647: Vagion az Uduarház mellett egy eoregh Tho, de igen sáros, az halais apros — rosz [Drassó AF; BK 48/16].

12. nagy területen fekvő; (cu suprafatá) mare, intins; auf ausgedehntem Gebiet liegend. 1632: Zolgalattioknak Adozasoknak, es minden jebüedelmek be szolgáltatatanak, azon foliasa, rende es teöruenje, mint felső Uczianak, az uagi akar mellik eöregh falunak, kiket ide eleb specificce lathatni, miczoda proventusok legienek [Dridif F; UC 14/38. 46] | Adaiokat, Dezmaioikatt, Eles be szolgáltatatoskatt, korczoma tartast, es akarmi Proventust, az szent administraliak mint eöregh es egész falu [Lesza F; i.h. 79]. 1680: Munera et Onopolium. Mivel ez örög Falu, azért ket annyitt szokot (!) adni ezekben mint az Korbiak [F.ucsfa F; Ált Urb. 78].

13. környezetéből kimagasló; inalt; hoch. Hn. 1702: Czigány hegy. Öreg hegy (szó) [Balla Sz; MNyTK 132. 117].

14. nagyra/magasra nőtt; mare, inalt; hochgewachsen. 1551: kyrem ... k: Mynt Jo Apamat hogh the k: Aggyon Egh Emberth Velek^a, ky Mwtsa megh Az helyet holott Eöregh fakat találnak [BesztL 49 Joannes Dobai Vincencius swch beszt-i bírőhoz. — "Az ácsokkal]. 1647: az Falu mellett, es Maros mellett vagion egy Teolgyes Erdois nagy Eoregh fak vadnak benne [Megykerék AF; BK 48/16]. 1728: vagion edgi darab erdő Csere erdő, öreg fák vannak benne [Zalán Hsz; SVJk].

Szk: ~ almafa. 1625 u./1687 k.: Fodor Mártha Havadi ada egy öreg édes alma fát ... egy ház számára [MMatr. 159] * ~ borostyánfa. 1712: öreg borostján fák [MNy XXXVIII, 304] * ~ cserefa. 1696: edgy erdoczke imit amot nem igen sűrűn vadnak benne öregh agas bogos edj-néhány Csérfák [Gyeke K; LLt Fasc. 75]. 1778: Ezen Erdő ... nagy öreg, és apro fiatal Csere Fákbol allot [Koronka MT; Told. 79] * ~ diófa. 1699: vagion tiz öreg dio fák, ket Barkocza fa ... es Silva fák felesen [Szentdemeter U; LLt] * ~ fűzfa. 1604: Marat vo<lt> ozlas kwwyl egy darab fwzes ret kin nagy Eoreg fwz fák voltanak [UzT 18/3] * ~ körtvélyfa. XVIII. sz. eleje: Az Eöregh keörtevelj fat tudom, hogi az galok Birtak raztak [HSzj körtefa al.].

15. a szokásosnál nagyobb szemű/termésű; cu fructe mai mari (ca cel obișnuit); von größerer Frucht als gewöhnlich. 1595: 24 Octobris ... vötmem vala ... 4 pfont Gesztennyet öröget Samúel Deaknetol ... d 24 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 22 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

Szk: ~ alma. 1596: veottem ... Egi cheber eoregh almat ... d 16 [Kv; i.h. 6/XXIX. 149 Bachi Tamás sp kezével] * ~ bab. 1725: Sz Pali István Vr(am) ... ajandekoza az Fel(esé)g(éne)k ... mint egi tyuk tojasni aranyot ... megint ezen ... hajadon Leánya(na)k ... termés aranyat akkorat cir(citer) mint egy öreg bab [Szentkgy Gabr. Toldalagi de N: Ikldod (53) vall.] * ~ citrom. 1671: két öregh Czitrom [Uti] * ~ hagyma. 1595: 3. Júly ... 2. veka zep örög hagy-

mat vöttem p(er) d 32 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 200 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] * ~ *körtvély*. 1595: vöttem ... örög körtüelt p(er) d 17 [Kv; i.h. 214 ua.] * ~ *malozsa szőlő*. 1597: Eoreog malosza zeoleot ... d 8 | Eoreog Malosa zeoleot ... d 6 [Kv; i.h. 7/XII. 3, 6 Filstich Lőrinc sp kezével] * ~ *narancs*. 1595: vasarlottam ... 21 Naranczot ... f 2 d 62 7. Örög Naranczot ... p(er) f 1 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 315 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] * ~ *pomagránát*. 1595: vasarlottam ... 3. Örög Pomagránatot p(er) f 1 [Kv; i.h. ua.] * ~ *szőlő*. 1587: Mondolat hordottanak 12 fontot az arra f. 2/40 Eoreg szeoleot 14 fontot az arra f 1/40 apro szeoleot Belesheoz valot ... 18 ... pensen fontiat [Kv; i.h. 3/XXX. 39 Seres István sp kezével].

16. vimből jókora/jelentékeny nagyságú/mennyiségű; (foarte) mare/mult din ceva; beträchtliche Größe/Menge von etw. Szék: ~ *csomó*. 1737: két örög csomó viasz [Brasó; ApLt 5 Apor Péter inv.] * ~ *koszorú*. 1679: Ez idei Fokhagima, öregh koszorúval nro 55 [Uzdiszpéter K; TL Bajomi János inv. 34] * ~ *matring*. 1679: Varrani valo veres fejto Öregh motringh nro 1 1/2 [uo.; i.h. 81]. 1727: vették ki ... Arany fonalat másfél örög matringot [Koronka MT; Told. 29/9].

17. kifejlett (állat); (animal) mare; (Tier) entwickelt | nagynövésű; bine dezvoltat; von großem Wuchs. 1578: Az labos marhaara mind eöregre aprora olly gongya legyen, hogy vagy niawolia miatt, vagy gonoz ember miatt benne kar ne essek [Kisfalud AF; OL M. Kamara Instr. E-136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104-6 V. Kovachoczy ut. Mathias Niary gondv-höz]. 1590: Attanak ... eo keglmek dyznokat 29 ... Azon (!) kozul holt meg 3 dyzno Eoreg [Kv; Szám. 4/XVII. 14]. 1595: Adam haitotta az Monos-torj vtzaj kö kertben: 22 Lúdfiat Jo öröget ... f 1 d 76 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 194 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1598: Js-meg kellett 4 tiúkfiat oda adnom ezek Eöregbek ualanak az eleobbinel ... d 24 [Kv; i.h. 8/V. 26]. 1623: Moldouaboll az Neszter az Prwt melleől, haueselfeoldebeől az Duna melleől jgen jo fele eoregh zeöke disznokott vetessen 200 teneztyn valokot tauazall jo kanokotis vagy 10 igen eöregket es arra viseltessen emberul gondot [BGU 121]. 1653: Vágo marhat az konyhámra illendő jo husu marhát adgyanak annuatim egyet az négy falukból, de harmad-fwnél eöregjebbet, azért pénzél bár ne fizessenek [Cege SzD; WassLt. — *Lápos vidékén Debrik, Ünőmező, Ungurfalva és Kupsafalva]. 1660: Jarmas okrok öregek Nrő. 6 [Mv; MRLt]. 1663: Harjinnaj Ferencz Ur(na)k juta egy ekeor eoregh, s egy teolgyelleő tehen [Erdőcsinád MT; Told. 1a]. 1696: volt 1 lovász paripája, 2, hatas kanczaja, menesse öregh 9. aprois volt de azokat nem tud(om) meny-nyi [Buza SzD; LLt Fasc. 146].

Szék: ~ *agár*. 1680: Talaltattak az Istallo vegehez ragasz-tot egy hitvan olban ... egy Tisza nevű örögh nosteny agar [A.porumbák F; ÁLT Inv. 25]. 1696: öregh par agár 3 [Buza SzD; LLt Fasc. 146] * ~ *ártány*. 1637: Uagyon eöregh artany ... nro. 46 [Fog.; UF 1, 415]. 1657: percipial-tam ... Eoregh Artant, N. 3 [Borberek AF; WassLt Perc. 15]. 1696: örög Artany nro 10 [Bethlen SzD; BK]. 1761: Fejér Farkas szőru cs Tarka örög ártány 11 [Branyicska H; JHb XXXV/39, 19] * ~ *barom*. 1592: Ez el mult 1591 Esztendeobe Zent marton nap tajat ... hoztak el Johaynkot vgj mynt ket falykat Jde ala ola faluba ... az ket falyka Johnak vagyon 40 Eöreg barom hija [Uszt] * ~ *berbécs*. 1647: Eoregh Beorbecz No. 32. — Taúalyi Beorbecz No. 36 [Megykerék AF; BK 48/16]. 1687: Eorögh Berbecs nro

10 [Csapó KK; Berz. 1 Fasc. 21/11]. 1735: Örög fejér Berbécs 4 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. 1766: Fejer örög Berbécs ... Nro. 3 Fekete örög Berbécs ... Nro 5 [Mezőcsán TA; Ks 26. X] * ~ *bika*. 1627: Eoregh bika vagion Nro 3. Harmadfw bika Nro 1. Tauli kis bikaczka Nro. 1 [Rücs MT; BLt 1]. 1632: Eöregh zeöke Bika N 2 [A.porumbák F; UC 14/38]. 1647: Eoregh bika No. 2. Harmad-fw bika Nro 3 [Nagyteremi KK; BK 48/1c]. 1729: Mohárol hajtottak szarvas marhakat ez szerént örög Bikát nrő 2 [TKI Petki Nagy cs. szám. 86a] * ~ *bikaszarvas*. 1720: edgy örög bika szarvast löttének [Ks 96 Apor Péter lev. Kézdisztélekről (Hsz)] * ~ *bivalybika*. 1680: Extractus Buballor(um) ... Eoreg Bivaly bika no 2 [Fog.; UtI]. 1684: Eorögh Bial bika [Drassó AF; LLt 13/5]. 1700: Bihalyak számma ... Örög Bihály Bika nro 1 [Fog.; UtI] * ~ *bivalyborjú*. 1684: Örög bialy borju nrő 6 [Ebesfva; UtI] * ~ *bivalytehén*. 1684: Eorögh bial tehen [Drassó AF; LLt 13/5]. 1688: holt megh megint döggel örög bialy Tehen nro 1 [Bucsum F; MvRKLev. 7]. 1729: Két örög Bial Tehen [Marossztyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. 1793: Bihalok; 1. Örög Bihal Tehen [Bodola Hsz; BLt 2] * ~ *borjú*. 1584: Eg Jo kedwes tehene vala az Aniamnak es annak egi Eoreg Boria vala [Kv; TJK IV/1. 278] * ~ *cáp*. 1687: Eöreg Czápok nro. 3. Az idei Czáp nrő 2 [Mocs K; JHbK LVI/6]. 1690: Eörög es miliora czap vagyon nrő 3 [Küküllővár KK; UtI]. 1696: Örög Czáp nrő 5. ez idei Czáp nrő 5 [Bethlen SzD; BK]. 1735: Örög Czáp 8 Tavalyi Czáp gidő 11 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb] * ~ *csik*. 1595: fel Eyttel valagatot örög Czík. p(ro) d 25 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 16 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] * ~ *csirke*. 1621: Veottem ... Harom eoreg Czirket d 12 [Kv; i.h. 15b/X. 212] * ~ *csődör*. 1679: Ménes száma ... Czigány lovának is mondatik egi öregh Csődör nro 1 [Uzdiszpéter K; TL Bajomi János inv. 119-20] * ~ *csuka*. 1585: ket Eöreg Czhyukat penze(n) vöttem az pyaczho(n) [Kv; Szám. 3/XXII. 64]. 1586: Veegj Giorgnenek attam eoreg Cziwka-kert f. 1/25 | Egi Eoreg Cziwka 12 fontos —/48 [Kv; i.h. 3/XXIV. 9, 78] * ~ *disznó*. 1592: Az Zamueto Vraim attak mi kezunkben az Jnuentalskor, Eöregh diznokat es Swldókett No 60 [Kv; i.h. 5/XII. 6]. 1600: egy swldutis ad wala az l de ne(m) weötte el az felperes azzony, eöregh diznot kewa(n) wala [Uszt 15/267 Hadnagy Jakab Farkaslaky, Lofeő vall.]. 1627: Eoregh dizno vagion Nro 20 [Kozmás Cs; BLt 1 Inv.] 1693: A Testamentum szerent egy maladzo örög dizno adascek a Relictanak [DobLev. 1/38. 6b] * ~ *eme*. 1676: Eöregh eme nro 48 [Szűv; UtI]. 1678: Vagyon jelen Eörögh Eme nro 8. Esztendős Eme nro 13 [Radnót KK; UtI]. 1696: örög eme nrő 27 ... Teli eme no 21 [Bethlen SzD; BK]. 1718: Eöreg Eme nr. 14 [Hosszúaszó KK; Szentk. II] * ~ *emediszno/sértés*. 1647: Vagyon eöregh Eme dizno No 3 [Sólyomkő K; SLt GH. 5]. 1675: Eöregh es esztendős eme diznok ... nr 40 [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1700: Vöttem Magnak két Eoreg Eme diznot [Kv; Szám. 40/I. 25]. 1747: Örög eme sértes 8 ... Esztendős eme 25 [Borsa K; Told. 24]. 1753: Majorság Sertések találtatt(anak) Eörög Eme Dizno nro 25 ... Eme Süldök Ideiek nro 4 [Záh TA; Told. 18 gr. Toldalagi Ferenc inv.] * ~ *fejőstehén*. 1627: Eoregh feiös tehen ... eot [Mezőrtucs MT; BLt]. 1673: Majorság örög Fejős Tehen huszan hét [Fog.; UtI]. 1678: Eörögh Fejős Tehen vagion nro 22 [Radnót KK; UtI] * ~ *gácsér(réce)*. 1697: Ez Ud-varon ... vad(na)k szárnys majorsag(na)k valo olacskák és szin. Ebben vagion szárnys majorság ez szerint ... Eöreg

Gacsér nro 6 [Borberek AF; Mk Urb. 6]. 1755: Őreg gátsér Rétze 2 [Bencenc H; BK sub nr. 1020 Nalácsi conscr.] * ~ *galla*. 1674: Disznok, Eörög Galla nr 28 [Radnót KK; UtI] * ~ *golda*. 1646: Disznok ... Eoregh golda ... no. 176 [Örményes TA; RákGír. 601] * ~ *gorkakas*. 1595: Tyukot szettem be ... 1. örög Ghor kakast Kappancr p(er) d 7 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 209 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] * ~ *gölye*. 1632: Disznok. Eöregh Gölie No 106 [Komána F; UC 14/38]. 1744: Eöreg Göje nro 4 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12]. 1770: őreg Gölye rideg nro 19 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb] * ~ *gölyedisznó/sertés*. 1633: Őregh gölie dizno No. 129 [UF I, 315]. 1744: Őreg Göje Sertes nro 13 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13]. 1759/1779: Őreg Gölye Sertes nro 11 [O.andrásfva K; Mk]. 1761: Őreg Göje Sertes Nro 5 [Siménfva U; JHb XXXII/31. 17] * ~ *gönne*. 1717: Őreg Gönne nro 34 [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 7]. 1756: Magyarországi őreg gönne 3 ... Tavallyi Gönne 13 [Déva; Ks 92. I. 32 Kúrialeír.]. 1764: Őreg Gönne 2 Tavallyi gönne 2 [Csapó KK; Berz. 7. 72] * ~ *hal*. 1597: Halaz Marthonneteol Eoregh feier halat f — d 29 [Kv; Szám. 7/XII. 128 Filstich Lörinc sp kezével]. 1680: Szarataj Halas To ... mely (!) örög halakot szoktanak tartani [A.porumbák F; ÁLt Inv. 37] * ~ *harcsa*. 1633: hallo-ta(m) ... magatol Szabo Mihalitol hog' ötet Bandi Ferencz igazgatta hog' az halazok igen szép őreg harczat kötenek az tulso hid ala | monda Bandi Ferencz minekvnk az vra(m)mal az tulso hid ala bezzeg szép eőreg Harczat keőtenek az halazok [Mv; MvLt 290. 119b] * ~ *juh*. 1587: Restal még a' leouendeo Zamadasra őreg Jüh kossal, kechkeuel, Miluaraual es barannial egietemben 312 [Kv; Szám. 4/XI. 10]. 1627: Eoregh feiős Juh vagion Nro 217 [Kozmás Cs; BLt I Inv.] | Az Juhoknak Zamok. Feiős eoregh Juh vagion Nro 91 [Rücs MT; BLt I Inv.]. 1658: böczüllenk ... egy tavaly millyorat három eoregh juhót, két tavalyi kost [Tarcasfva U; Pf] * ~ *kacola (ló)*. 1585: valami hituan El vetet kaciola louakat ha adna Miske Thamas el ne tartozzek vennj Dechey Mihali hane(m) Eoreg kaciola-kat [M.csesztve AF; Told. 27]. 1594: Ratio Equorum ... Az Somlioi feőldően vagion az Menesben eoregh kaczo-la No. 16 [Somlyó Sz; UC 78/7. 13–4] * ~ *kakas*. 1588: Veres Peterne Azzoniomnal volt egy feo olaz Eoteod magawal biro Vram akarattiabol kwlte(m) egy Eoregh kakast neky es Egy Tikot veottem d. 11 [Kv; Szám. 4/I. 30] * ~ *kakaspulyka*. 1784: Őreg Kakas Pujka [Vingárd AF; MkG] * ~ *kan*. 1636: Disznok Dobokan. Eöregn kan vagion Nro 2 [Doboka; Mk Inv. 11]. 1677: Sertes Marhák Száma. Eörög Kan no. 1 [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1681: Disznók száma. Őregn kan Nr 3. Tavalyi kan súldó Nr 12. Ez idei kan Súldó Nr 14 [Vh; VhU 569]. 1744: Sertések. Őreg kan nro 2 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12] * ~ *kanca (ló)*. 1627: Az Meneseknek szamok. Feiér kek eoreg kanca vemhes Nro 5 [Rücs MT; BLt I Inv.]. 1638: Maczkasi Ferencz Vramnak egy őreg kanca louat es ket be fogo Tulkot hagiok [Cege SzD; WassLt Vass György végr. St. Mogiorokereki pastor keze írása]. 1680: ada ... edgy eoregh barna holdos Kanczát czitkajával [Vágás U; Pf]. 1699: Menes. Eöreg kanca Lovak nr 10. Ezekben Csitkos nr 6 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.] * ~ *kappan*. 1753: Őreg Kappan N 4 Idei Kappan N 10 [Karácsonfva AF; Told. 18] * ~ *kápra*. 1632: Hauasalföldi hatarban leueő maiorsagh juhok ... Eöregn kapra ... no. 36 Milliara kapra ... no. 6 [Fog; RákGír. 454]. 1711: hajtot-tak Eöreg Fejős Kaprát no 3 ... Eöreg meddü kaprátt no 10

[Fejér m.; LLt 33. C] * ~ *kársz*. 1584: Aggiak ... Eoregh karznak ky Egy egy fontot Niom Awagy nagiobat Lib. p. d. III [Kv; KvLt Vegyes III/7–8] * ~ *kecske*. 1582: Hét őreg kecske s hét tavalyi [Simontelke BN; TT 1879. 559]. 1610: Az eőregn kezdke N 37 ... Holt megh benne N 4 [Gyalu K; Sennyei 47/11]. 1745: Őreg ketske 32 Notin ketske 3 [Marossztkirály AF; Told. 18] * ~ *koca (disznó/sertés)*. 1681: Disznók száma ... Őregn kocza Nr 26. Tavalyi kocza Nr 24 Ez idei kocza Nr 20 [Vh; VhU 569]. 1687: Két őregn kocza disznót, Tiz súldóivel együtt [Déva; Szer.]. 1765: két őreg katza Sertés [Mv; Sár] * ~ *kos*. 1627: Eoregh koos Nro. 3 Dizke koos Nro 2 [Rücs MT; BLt I Inv.]. 1679: Morvai Őregn Kos nro 12 ... Magyarországi Őregn Kos nro 28 [Uzdisztpéter K; TL. Bajonai János inv. 123]. 1698: Eörög kos numero 2 [Cege SzD; WassLt] * ~ *lábasmarha*. 1673: mikor valaki juhait vagi egieb őregn labas marhait az havasra fel szállította czedulat valtot az udvarbiraktul [UF II, 569] * ~ *ló*. 1598: Az roh paripat, es az eoregh louat, az koczis louakat, koczim<al> egietemben az Gazda Azz<onna>k hagiom [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.]. 1611: Egy őreg kek lo [Tapolca Cs; LLt Fasc. 155]. 1621: Gubernator vra(m) Eoregh Louay [Kv; Szám. 15b/XI. 149] * ~ *lúd*. 1647: Őregn Lud nro 9 [Marosillye H; VLt 55/5415]. 1680: Szarnyas Majorsag. Talaltunk itt ... Eörögh Ludokot Gunarokkal es Ludfiakkal nō 33 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 30]. 1729: Őrög Lud nr 25 [Marossztygyörgy MT; Ks 23. XXIIb] * ~ *medve*. 1662: Szerdahely es Szászsebes között egy Sina nevű havas erdején többi között egykor csak medvét egy nap huszonnégyet veretne, kik közül csak négy vagy öt lévén középszerű s nevedékenyek, mind hatalmas nagyok, őreg medvék voltak [SKR 282] * ~ *méh*. 1807: a' mult Tavaszszal el döglett őt Kosár őreg méh [Kiscég K; Pf] * ~ *ménló*. 1636: Vagyo(n) ... egy őreg Fejer menlo körme szorulonak mondgyak [Dob.; Mk Inv. 7]. 1677: Menesek Száma ... Eörög Fako mén lo no 1 [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1684: Őrög szürke Török Mén Lo, kettő [UtI] * ~ *miórajuh*. 1682: Eörög Miliora Juh vagyo(n) nro 357 [UtI] * ~ *ökör*. 1587: Az Jobbajomnak Nagy Kozma Tamasnak attam 2 Tulkot p(ro) f. 3 ... Es eo adot ... egy eoreg ökreot [Kv; Szám. 3/XXVI. 15 Suweges Gergely isp. m. kezével]. 1680: Eörög jármos ökör ... 8 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 37]. 1687: Eörögh bika Vagyon Nro 3. Eörögh Eöör Vagyon Nro 2 [Küküllővár KK; UtI] * ~ *pipe*. 1595: vittem ... 2 Őrög pipet ... d 16 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 181 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1621: Vittem eo Nagának Ajandekot ... Egy eoreg pypet kit veottem ... / 9 [Kv; i.h. 15b/IX. 209] * ~ *pisztráng*. 1637: Vagyon egy szép haltartois, kiben szép eöregn piztrangkott mond(na)k lenni [F.árpás F; UC 14/42. 181]. 1650: Föztemet Eöregn pizstrangkott Nro 12 ... d. 72 [Kv; Szám. 26/VI. 414] * ~ *pulyka*. 1680: Szarnyas Majorsag. Talaltunk itt ... Eöreg Pujkakot kakassokkal nō 68 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 30]. 1714: Őregn Pujka n. 2 [Kászonfelsőfal Cs; LLt Fasc. 85]. 1725: Őreg pujka n 5 [Pókafva AF; Told. 18]. 1784: Őreg Tojo Pujka [Vingárd AF; MkG] * ~ *réce*. 1753: Őreg retze N 3 [Szászbesenyő AF; Told. 18]. 1763: Őreg Récze 11 [Szakatura SzD; TGsz 70]. 1770: Őreg Récze 2 [Eszmény SzD; Told. 29] * ~ *retke*. 1590: Attanak Ayande-kán 1 Eoreg Retket ... d. 18 [Kv; Szám. 4/XXI. 38 Kis Ist-ván sp kezével]. 1595: vőt ... Egy örög retket ... d 40 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 28 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] * ~ *sertés*. 1722: Vagion őreg Sertés elegi ártány és eme nō 34

[Algyógy H; Born. XXIXa. 8 Bornemisza János conscr. 4]. 1730: ada ... Két öreg Sörtes hejen, hasonló két öreg Sörtest, Harom Süldökert [Usz; Pf]. 1735: Seresek ... Rűdeg Öreg Seres Nro 3 [Mezősztyakab TA; JHb XI/9. 11] * ~ *suta*. 1761: Czapok. Öreg Suta 1 Szarvas öreg 1 [Kéménd H; JHb XXXV/39. 31] * ~ *süldő*. 1649: Eoregh Swideok nro 19 [Kv; Szám. 26/VI. 499] * ~ *tehen*. 1598: Eoregh tehen nro. 5. Harmad feowek nro 8 [Kv; i.h. 8/IV. 30]. 1627: Az eoregh meddw Tehenek keozeot vagio(n) egj fel kertt Valazuti Jobbaginak egj szeoke tehene [Mezőrűcs MT; BLt]. 1692: Öregh Tehén, Kőrmos fenn-állo szarvu bellyeges [Mezőbodon TA; BK Inv. 21–2]. 1761: Öreg Tehén Nro 4 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 16] * ~ *tehenbivaly*. 1689: Bialyok extractussa. Vannak jelen öreg Tehén bialj [A.porumbák F; Ut]. 1698: Eoreg Tehén Bial [O.csesztve AF; LLt]. 1720: Öregh tehen Bial nrő 4 [Szurduk SzD; JHbK XXVI. 12] * ~ *tulok*. 1676: Öreg Tanult Tulok nrő 3. Tanulatlan örögh tulok nrő 5 [Porumbák F; Ut] * ~ *tyuk*. 1589: 2 Eoreg tykot d. 10 [Kv; Szám. 4/VI. 34 Stenzely András sp kezével]. 1669: Eöregh Tyuk vagion Nro. 80 [Kóhalom NK; Ks 67. 46. 21a]. 1697: Eöreg tyuk nro 26. Ertze tyuk nro 16 [Borberek AF; Mk Urb. 6] * ~ *tyúkfű*. 1589: Giulai Pal it letebe kwitem nekj ... harom tykfiot d. 13 ... Bathori Istvan vram it leteben veotte(m) ... Negi eoregh tykfiat d. 16 [Kv; Szám. 4/X. 19]. 1729: Öreg tyukot és tyukfiat adtunk nr. 100 [Ádámos KK; TSb 36] * ~ *ünő* (*barom*). 1551: Tyzen hat Ewreg Ewnő [Mezőszengyel TA; BfR 304/108. — L. MNy LVIII. 492 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztozólev.]. 1589: Az Alseő (!) Jspitalban ... Jarő Ekeor Zam Zerent No 24 ... Eoreg Vnő Barom No 14 [Kv; Szám. 4/VIII. 3] * ~ *ürü*. 1598: Az hawasely kozakok es Gialogok Agaianak ... kwitem 2 Oreg wrwt f 2 d 10 [Kv; i.h. 7/XVIII. 67 Masass Thomas sp kezével].

18. vén; bátrín; alt. *XVIII. sz. eleje*: Ha lehet Öreg Men Lovat ne vegy á Menesedbe, mert fáját (!) nem veheted, akar mint röhögjen eo, de tsak fejét sem emelíti, á Sárhoto Kancza [JHb 17/10 lótarási ut.]. 1768: Pénzen distráhlátam ... Öreg, el esett, és Járamban nem alkalmas bérés Ökröt Nr 02 [K; DobLev. II/390. 11a]. 1795: A Kosesdi^a Posta Háznál ... Vagyon Hat Posta Ló melyek gyengék, és öregek [Ks 78. XVII. 13. — ^aH].

Szk: ~ *szám* vén, öreg számba menő. 1735: Öreg szám ollozó kecske 14 [Királyhalmá NK; Ks 23. XXIIb] * ~ *számban* levő. 1684: Eöregh számban lévő: Kann nrő 4. Artany nrő 32. Eme nrő 67 [Szűv; Ut]. 1689: Öreg számban lévő 3d és 4dfü Tehen nrő 16 [Fog; Ut] * ~ *számban* való. 1733: Meddű Tehen öreg Szamba valok Kesely szörű Nro 1 [Szarhegy Cs; LLt] * ~ *számi*. 1627: Eoregh szamu wneo vagion Nro 74 [Bodola Hsz; BLt]. 1649: Eoregh szamu Elegh beliegh Diszno vagio(n) Nro: 19 [Kv; Szám. 26/VI. 490].

19. idős, vén; bátrín, in virstá/etate; alt. bejahrt. 1578: wegeztek ... egienleo Ertelemmel ... hogy ennek vtanna minde(n) zaz ember vagy Nagy, vagy kichin, vag iffiu vag' örögh, tiztessegesse(n) zollon itben az gywleosbe egy masnak [Kv; TanJk V/3. 169b]. 1596: fogattam Bajusz Gaspert zakaz rakni 6 nap fizettem f — d 72 Esmet hogj nem gieőzi vala egjedwl az igazgatast es heazast, hivatam ... Molnar Albertot ... Esmet volt egi eöregh olah, ezek mellet zakaz igazgato [Kv; Szám. 6/XXIX. 171 Bachi Tamas sp kezével]. 1614/1615: az Christoph deakne Azzonio(m) Zolgai ... eoteot kezen foghua uezetttek ki á kapun,

megh á hajatis megh fogtak uolt, ugy akartak ki vetni de az ki eoregieb volt keőzteók az ne(m) hatta [Györgyfva K; Ks M. 20a]. 1631: mezei Katonainknak haggiuk es paronczolljukis, hogy mikor Desi uarosunkba Eoket be szalítani akarjak ... Senki semmi uton es modo(n) ... Eoregh beteges ven Emberekre szalani ez leuelwnk latuan ne mereszelljen [DLt 365 fej.]. 1638: az az eöregh Monar, az nap mind iddogalt eucl az Padocz Istua(n)nal [Mv; MvLt 291. 170a]. 1703: én ló haton nem járhatok, mivel igen öreg, Sérvéses, beteges ember vagyok [Ksz; KaLt Apor István ir. Kászoni Imreh deák Apor Istvánhoz]. 1726: az Györgj Szimionnak is az édes Apjat értem ... tudom hogy igen öreg Ember vala [Bongárd BN; Szentk. Bulz Vaszily (79) vall.]. 1765: náállomnál örögöb emberek meg tudgyák mondani [Csávás KK; LLt].

Szk: A. ~ *állapot*. 1638/1647: eo kegl(m)e nalamnal ifiabi ember, en penigh eoregieb allapattal valo beteges ember vagiok [Noszoly SzD; WassLt]. 1700: Méltó consideratióban veuen Csatari Csörke Varucsuj Janosnak, kedvetlen öreg állapotra jutott értelen venseget ... circumscribaltuk ... esztendeig valo immunitaltatásanak állapottyat ad fl. 3. Hungaricales [Dés; Jk 302a]. 1767: Kováts Margit ... Öreg állapottyában egészen meg tibőljodot vala [Medesér U; Ks 20. XIV. 1]. 1768: (Flora Péter) öreg allopattyában magam is esmertem [F.borgó BN; BK. Stypor András (73) jb vall.] * ~ *idejű*. 1657: Nem Kornis Zsigmondnak mégis, hanem vala egy Petneházi István jenei kapitány, kisded, módos, immár öreg idejű, de híres vitéz ümber, annak parancsolá, hogy azalatt az seregeket rendelne [KemÖn. 70. — ^aA fej.]. * ~ *korában*. 1734: Belső Közép Uttzában Szintén 15 tizen ött Esztendők alatt nyomorgó; Várad Varga Ersók Váradon lakott Varga Istvánnak tetsesemő korában el-hagyatott árvája ... el eset hetven Esztendős öreg koromban, folyamodtam a Kolosvári Tktes Refta Ekklesiához, hogy engemet venne ... Szarnyai alá [KvRLt IV. 321] * ~ *napjai*. 1815: Térjj meg azért már valahára ... menny bé Wásárhelyré Iskolában 's Tanoly jól ... hogy ha már egyéb nem is, leg alább hogy leheszen egy jó tisztesseges Balavásári Diszno Pásztor belőlled; s á által, hogy leheszen nékem is öreg napjaimban; örömmő benned [Kóród KK; Ks 101 gr. Kornis Gábor lev. fiához]. 1854: fiam Szentpály Sándor által ... öreg napjaimra minden tulajdonomtól ... meg fosztattattam [Kv; Végr.].

B. ~ *asszonyunk* idős úrnő/fejedelemasszony. 1595: 19 Augusti hogy Öreg Azzonnyunk vizza mene ... Gazdalkodot Janos W(ram) hazatolt, az Tanacz hazban j 16 Augüsti Zekel Andrast az Loas Legent, kültek Biro U(ra)mek Thordara az kamora Ispanhoz túdakozni, mikorra varyak Wrúnkat öreg Azzonnyunkkal egyetemben vizza menőben 1 lora ... d 25 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 20, 90 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1654: Öreg asszonyunk, a decedált boldog emlékezetű Rákóczi György fejedelem relictiája, a fiához látogatni Erdélybe bejőve [ETA I, 157 NSz]. 1659: Az Márton lova nem akarván úgy az dolgot, mint tegnap, majd későn jöhettem be, mely miatt sem Boldvai uramékkal, sem öreg asszonyunk ő nagysága szolgálva nem beszélhettem [TML I, 407–8 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz] * ~ *atyafi* idős rokon. 1660: én nékem úgy tetszik, hogy Kegyelmeddel emberséges ember megalkhatik, de minthogy Kegyelmed lakott közelebb, az szegény hűgom is tudom megmondotta, mint tartotta Kegyelmed, öregebb atyafi is lévén, szóljon hozzá [i.h. 524 Veér Mihály ua-hoz]. 1731: e meg mondott négy öreg Atyafiak égj

Testvérik voltak de az Atyokak kik(ne)k (!) hitták ... nem tudom [Ilondapataka SzD; TKI]. 1766: a' helyetskének a Felső szegletiben ... Pap Todor ... egy házatskát épített volt Pománában egy el esett öreg atyafijának Pap Stéfán-nak [Szentegedy SzD; WassL Moldván Kratsun (80) zs vall.]. 1781: ezekről soha Hügum Aszszony el ne felejtkez-zék, és roszt nevenis Ne vegye az Örög Atyafinak jo intésit [Mezőkövesd MT; Kp III. 206 Újfalvi János lev.] * ~ *atyái vkinek* felmenők, elődök. 1663: Jó fiaim, nem akarvám ezt is elmulatni, hanem az ti öreg atyáitokról emlékezetet akarok tenni [Kv; KvE 173 LJ] * ~ *eleink*. 1769: ugy halottuk régi Öreg Eleinktől hogy még mikor ezen Falut a Magyarok lakták akkoris ezen Telek Ecclesia Fundussa volt, és mikor az oláh Ecclesia itten fundáltatott, az akkori Possessor uraktolis Ecclesia részire hagyatott [O. horváti Sz; BfR 88/5 Avosan Silimon (77) jb vall.] * ~ *hajdú*. 1794: Szolga Biro Korponai Sámuel Vram ... az öreg Hajdút a' ki a' pitvarba volt, ugy verte, mint a' marhát [Ne; DobLev. IV/728. 1] * ~ *pap*. 1635: az Eoregh pap fia ... Enellem Eggiwt Egi hetigh zimboraban zantot nozali³ feöldeón [Cente SzD; Ks 72. C. 15. — *Noszoly SzD]. 1751: teczet a Judiciumnak, hogy ... Sztrencz Mihaila azon földesckét birhassa és az J. nyakosságáért, azon Szegej öreg Pap meg motskolásáért poenam fl. h. 12 incurálni [H; Ks 62/5] — Vö. az *őregpap* címszóval * ~ *szolga*. 1600: Mi zolgalonk wolo Farkas Antal felesigenek az annia, kett előregh zolgánk wala, eö azokhoz zimboralt [UszT 15/37]. 1710 k.: Látván azét én a hügelen vak indulatnak rajtam való uralkodását ... mindenképpen igyekeztem orvosolni és ellene állani ... embereimnek meghagytam, hogy ... ne haragítsanak, káraitam bizvást mondják meg ugyan, de okosan, vagy feleségem, prédikátor vagy olyan öreg szolgám által, akire méltán ne haraghassem a megmondott kárért [BÖn. 496] * ~ *úr* idős földesúr. 1701: Az Buga David és Gergely Moldvából való ki iövetelét s ez eöreg ur keze alá való adását iobbaglyul ugy vallya mint az első vallo [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69]. 1734: Igenis adtanak Gabonát költsön az Jobbagyok(na)k de mennyit bizonynyal nem tudom az árát felis Szedtük, és az örögh ur(na)k beis adtuk [Kővárhosszúfalu Szt; TKhf] — Vö. az *őregúr* címszóval * (*a falu*) ~ *előjárói*. 1821: megkérdetvén mű, a ditrai és szárhegyi commonitások bírái, hűtősei és öreg előjárói az aránt: hogy szárhegyi méltóságos gróf Lázár József úr Borszékba házat és egyéb épületeket szándékozván építeni, a két birtakos commonitások bírái és esküttei az aránt tettenek-e protestatiót [Ditr/Szárhegy Cs; RSzF 140] * *a falu* ~ *rendei* falusi vénség. 1820: a 7 Számbol álló öreg Falu rengyei ütök (!) után a fen irt módon adták légyen ki [A.hagymás SzD; KcsL 5] * (*falusi*) ~ *emberek* 'ua'. 1597: ezen may Hatar irassukba mwogattak az Alpretty eoregh win emberek mynekönkis az keresztet hatar fakat [A.csobánka SzD; Ks]. 1751: az Uraság bíráját az Falu Eskütiivel és leg örögöb Falusi két embereinket azon helyem el igazitása véget az föld színere Sallarium mellett ... ki vittem volna [H; Ks 62/5]. 1769: a Falusi Öregb embereket ... kemenyen meg hűtellettvén [Váka H; Berz. 7. 62. V. 6]. 1821: a Tekintetes Exponens Ur ... a' processualis Szolga Biro Ur jelen létében a Falusi Öregebb Embereket a Hely színire ki vitette, és ki jartottatta ... és azon le kaszált fű az Exponens Urnak iteltetett és járatottat [Aphida K; PLt O. 2 Tyikos Vasilika (70) vall.] * *határigazító* ~ *ember*. 1645: Beodeöni szomszidsagbeli hatar igazito eöregb ember [Szentjakab TA; Told. 27] * *hiteles* ~

ember. 1764: Mü mind hárman ugy tudgyuk és régi hiteles öreg emberekölis mindenkor ugy értettük s hallottuk bizonyson hogy az utrizált Faluban ... antiqua Colonialis Sessio, vagyis régi ülő ház helye ... tsak tizenkettő tartatik régi ülő ház helynek [Gyurkapataka SzD; JHBK LIV ad 28. 6].

20. ~ *uraim* a kv-i százérfiak tanácsának tagjai, centumvirek; centumvir; Centumviren (Mitglieder des Hundertmännerrates). 1584: Ertettek Biro vram panazolkodasat minemeö Modnelkwil és lagia(n) fognanak az Monostor vczej Epitesheöz, De hogy ... vegheöz Mennyen, valasztotak eo kgmek keozewleok ket Eoregh vramath [Kv; TanJk V/3. 283b]. 1595: 24. Octobris: Biro Wram ökme Egez Tanacz akarattyabol, hiüata be mellic az örög Wramat Az Jo hirnek mellyet Hawas elő földéből hoztak vala örömere: Tüdnia illik hogy Szjnan Bassa meg fütamodot volna Wrünk ö fge hada elől | Az örög Wramat be gyütüen Tanaczul együt vezeték ö km(e)k, hogy altalam fogwa az Birak Wram Wrünk eleiben ... gratificalny mennyenek | Az 2. porozlo faratsagat, es keües fizetesset vetüen, panazolkodanak Biro Wramnak: Ö kegyelme az egez Tanaczot és az Örög Wramat rea gyütüen. Ö kem(e)k egy akarattal el vezeték ... hogy fizetesseteket esz esztöndöben meg Jobbjczák úgy mint egynek 2. köbel búzaual [Kv; Szám. 6/XVIIa. 21, 153, 232 if. Heltai Gáspár sp kezével]. 1597: Biro vram ... az eoregh vramat gyeuwe be [Kv; TanJk I/I. 303]. 1603: minek ütanna ö kmk Basta Wram ö Nghoz ket Tanaczbeli Attyokfiat boczatottak volna, keüanta ö Nga, hogy az örög Wram közzül szüessen küldenek hozzáia, tellyes tanúsagual, okat meg értüen, miért attak volna meg az varast modnelkül ... írúa okait ö Nghanak viüen [Kv; i.h. 453].

21. céhen belüli fontosság/(rend)fokozat jelölésében; pentru indicarea importanței pe scara ierarhică a breslei; für die Bezeichnung der Wichtigkeit/des Dienstgrades innerhalb der Zunft. a. idős; bátrni; alt. Szk: ~ *bejárómester*. 1811: Örög bejárómester: Szasz Istvan. — Ifjú bejárómester: Tot Zsigmond [Dés; DFaz. 40] * ~ *mester(ember)*. 1645/1650: Devay Matyas eoregh ven Mester leuen halalakor, az koporsoia be szegezese Gyulaj Samuel semmi intesre keresre nem akarvan bemenni az vakmerőségert vetettek eo Kgmek Cehwl rea ket lott Ezüst büntetést. soluit [Kv; ÖCJk]. 1655/1754 k.: Eöreg Mester emberek observáltassanak rend szerint haton, Ifju fen-szolgáló Mesterek négyen ... Mikor pedig az öreg Mesterek között Vácántia esik ... a le-ült közép Mesterekből suppléaltassék a vacantia [Kv; ACJk 17–8]. 1701: Valamelly Mester ember az Eörögjebbek közzül Legény dolgabol meg fogyatkoznék, tartozék á Céh Iffiab Mester ember Mühelyéből fel kövedzeni és Eörögjebb Mester embernek Mühelyében fel ültetni [Kv; PosztCart. 32] — Vö. az *őregmester* címszóval * ~ *számban levő mesterember*. 1764: az nemes céh számához képest tartatván az alkalmazta<tott> 6 ~ hat öreg számban lévő mesteremberré ne ingredialtatna és bé se vétetödhették<k> [Dés; DFaz. 22].

b. nagy; mare; groß. Szk: ~ *mesterasztal*. 1698: mostan egy öregh Mester Asztalt imponalt volt a B. Ceh büntetésb(en) reaja | (Megrészegedvén) Boldisar Ur(am) ... tehát ugyis ezen egész öreg mester Asztal büntetése fel állyon [Kv; ACJk 29]. — Vö. a *mesterasztal* címszóval.

22. kf testvérek közül az idősebb; mai mare în vîrstă dintre frați; unter den Geschwistern der ältere. 1657: az fejedelemasszony ... engem igen szép gyémántos, szűfor-

mán metszett kövü arany gyűrűvel megajándékozván (kivel jedzettem is el az feleségemet magam, azután öregbebb fiam is feleségét), elmenék [KemÖn. 61].

23. felnőtt, nagykorú; adult; erwachsen. 1588: miwel hogy ennekem negy eoreg fiam vala hazas annak az kettye akaranak kwleon kwleon egy egy hazat czinalny Megis czinaltak wala [Zsákfa Sz; Wlt Mich. Talas j b vall.]. 1593: Anna Azzöni, feierdi Balintne vallia ... Eo magais bezellette ferenczi Istuan, hogi eo neki nagy eoreg fiais vagion [Kv; TJK V/1. 383].

Szk: ~ emberkor nagykorúság. 1598/1635: Mely ingo jouaimat mind azo(n) altal megis hagio(m), hogy az kett meg neuezett gyermekimnek ha uallemlyike, az en halalomnak ideigh (!) meg halna, tehat annak rezzett az Testamentumosok, avagy Tutörök meg tarciak es mikor annak gyermekt Jsten öregh emberkorban jutattia, akkor adgiak eppen meg nekik [Mv; APol. I. 68/3].

24. nemzedékvizonyító jelzőként; ca attribut adjectival indicind relajia dintre generatii; als Attribut im Vergleich von Generationen: idősebb; mai in virstä, senior; älter. A. af a. vn + kn előtt. 1596: Öreg Palastos István [Kv; Szám. 6/XVII. 4]. 1614/1687 k.: Öreg Farkas Mihály [Harasztke-rék MT; MMatr. 117]. 1623: Eoregh Kerekes Janosne [Kv; RDL I. 122]. 1627: Eoreg Kanta Mihálne [Kv; i.h. 134]. 1632: abba(n) az hazba(n) az kiben most Szabo Andras lakik az eoregh fazakas Balas lakik vala [Mv; MvLt 290. 72a]. 1639: Eöregh Kanta Mihálne ... Kanta Mihálne Iffibbik [Kv; RDL I. 116] | eöregh Monar Janosne [Mv; MvLt 291. 188a]. 1654: sokszor vöttem füvet az eöregh Záz Jakabtól s Kus száz Jakabtól [Feketelak SzD; WassLt Barla János (50) j b vall.]. 1668: Öregh Sukj Pal [Kályán K; SLT D. 12]. 1673: Eörög Redai Ferenczne [Marossztkirály AF; IB]. 1674: öregh Rakoczi Georgy [Mezőörményes K; JHbK XX/20]. 1683 k.: bőcsülletes hűtös ember Öregh Szabo Mihály [SzVjk 61]. 1726: Pokafalvi Paraszt Személyek ... Jffjabbik Buzaféjű András ... Eörög Buzaféjű András [Pókafva AF; JHb XXV/46]. 1741: eöreg Vass Györgj [Mezősályi TA; Ks]. 1793: néhai öreg Serbán Mojsza [Keresztelek Sz; TKhf 13/34 Rátz Simon (80) zs vall.]. 1800: Örog Polgár Gábor [Zágor KK; Ks 67. 47. 27]. 1854: Öreg Varga Sámuel [Kv; ACLv. Kül. Perc. 72]. — b. vn + kn után. 1640: Petri Balint Eoregh [Km; GyU 46]. 1657: Thökölyi István, az öreg [KemÖn. 228]. 1670: Kende András az öreg [TML V, 406 Keresztes András lev.]. 1753: Ertük életben Nehai Csáki Laszlot az oreget [Nagyalmás K; JHb XXX/9]. 1772: Borbély Istváné az öreg [Dés; DLt 321. 51b]. 1782: Toth Márton Uramnál, az örögnél [Torda; KW].

B. kf a. vn + kn előtt. 1657: öregh Rákóczi György fejedelm [KemÖn. 17]. 1662: öregebb gróf Csáky Istvánnak [SKr 459]. 1764: Öregebb Hoszszu Vonu [Dob.; JHb IV/13]. 1767: Méltóságos Groff örögöb Bethleni Bethlen Gergely Ur [Bethlenszmtiklós KK; BK]. 1780 k.: Mélgos Grof öregebb Bethlen Gergely Ur Ó Excellenciaja [Szászváros; BK]. 1803: az Öregebb Moses János [Szentersébet U; Borb. II]. 1806: Öregebb Papp János [DLt 730 nyomt. kl]. 1816: Öregebb Fodor Sándor [Kv; Born. IV. 41]. — b. vn + kn után. 1573: Hoszw Jacob Eoregh [Kv; TJK III/3. 91]. 1793: Ns Kozma Gábor Uram öregebb 75. Esztendő [A. csemáton Hsz; HSzjP]. 1856: Doci András öregebb [Gyalu K; Rak 35].

25. régi; vechi; alt, von früher. A. emberre von. 1730: Mind ket Esztendőkbéli Ratioimat ... commendalom az

Tisz. Exactoria szokot irgalmassággal és igassággal folytatando Ventilatiojára ... consolaltatásomat telles bizodalommal Várván vagjok és maradok ... alázatos öreg szolgálja Füzéry György mpr. [Kv; Szám. 56/XIX. 29]. 1735: néhai Szilvasi János ur(am) gondolván hogi a' Patai határ talám az emlitet helljeken kívül fog lenni, feles öreg commetaneusokat, és vicinusokat convocaltotván ... azok ... mindenütt a töllem elő mondot terminusokig, és helljelig mutottak a' Patai és Deszméri határokat [Szamosfva K; JHbK XLII/27].

B. tárgyra von. 1681: Az örögh palaczok nyomnak Lib: 35 ... Az Uyok nyomta(na)k Lib. 45 [Radnót KK; Törzs].

C. épületre von. 1810: (Az) örög megromlott szín deszkával való megfedését határozzák [Dés; MNy XXXV, 122]. 1857: azon Telken lévő el<a>vult igen öreg háznak a' bütűjét ő építvén meg, — az egész<z> ház még is oly gyenge állapotban vagyon, hogy a' merőbe meg építést kíván [Márkosfva Hsz; BetLt 4].

26. mértékegységek megnevezésében; in denumirea unităților de măsură; in Benennungen von Maßeinheiten: a hasonló nevű mértékegységek közül a nagyobbik; cea mai mare dintre măsurile cu același nume; der/die/das größere von den mit gleichem Namen benannten (Maßeinheiten). Szk: ~ hold. 1639: Berke szilvája mellett egy nagj öreg hod föld [M. köblös SzD; DHn 47]. 1641: Vagion ... Ez mellet mindgiart egy öreg hold feold [Csepegőmacskás K; SLT AM. 19] | also Arok keoze neuo heliben az Nyarad uize folyasa keozot egy eoreg hold parlag szanto feolde [Jobbágyfva MT]. 1686 k.: Vagyon Vecze átallyáb(an) fel hágora menőleg egy jo öreg hold föld [Tompá MT; MMatr. 257] * ~ icce. XVII. sz. v.: Minden Paraszt ember, adot, Tiz Tiz öreg Desa bort, melyben volt Tiz Tiz öreg itcze [Ilosva Sz; SzVjk 177] * ~ köblös. 1667 k.: ez a föld ugy tudom huzon hat eöreg köblös [Kv; Ks 11. XLV. 10]. 1708: (A) föld négy öreg köblös [Kv; ACJk 69]. 1713: három eöreg köblös szánto föld [Kv; Pk 3]. 1734: három eoreg köblös szánto föld [Kv; Pk 6] * ~ köből a. nagy köből mint ürmérték. 1563: a búzának a szépinek öregekőle járt huszonkét pénzen [ETA I, 20 BS]. 1609: Erdeos Martonnak ... Eott Eöreg keőbeól bwza, Eott eoregh keőbeól keoles, Egy eöregh keőbeol arpa [Torda; TJKt I. 63]. 1640: Az Ostor adoban ... Egy eoreg keobeol buzatol d. 2 [Gyalu K; GyU 56]. 1656: (Hagyok az) otvalo kuldusok(na)k husz öreg köből buzat [Adámos KK; BálLt 93]. 1675: Eoröltette(m) meg a' szegenjek szamara ... husz eoregh köből buzat [Kv; Szám. 35/I. 13]. 1676: Ezek mind örögh köblök [Mezőharasztos K; Told. 8]. 1695: Az Tanito Aszszonyoknak fizetések leszen, három öreg köből buza, Hatt magyar forintok [Kv; SRE 28]. 1696: edgynéhány öregh köből buza [Gyeke K; LLt Fasc. 75]. — b. nagy köből mint területmérték. 1627: Vetesek. Az almasi hataron buza vetesem vagion eöregh keőbeól eo buza cub. 236 [Nagyalmás K; CsákyO I/2. 676–7 A vár lett.]. 1647: Vetetlen Vgar Vagyo(n) kit be ne(m) vethettek az mir(i)gy halal miat husz eöregh köbőlre valo [Solyomkó K; SLT GH. 5]. 1722 k.: Ket öreg köből Buza vetes [Ölves MT; GörgJk 179] * ~ lépés. 1767: három Öreg lépesre a kerten innen [Csapó KK; Berz. 3. 7. C. 6] * ~ mérőföld. 1783: Három öreg Melj földniről jártak Szent Ivánba perelni [Szentiván Hsz; HSzjP Gabriel Pogádi (30) ns vall.] * ~ ölnyi. 1715: Az merő rud(na)k az hoszsza volt kett öreg ölni s kett arasz ket ujni hoszu [Kide K; EMLt Kidei lev.]. 1743: (Az)

erdőhez szakosztának az atyafiak 130 eöreg h előni jo ép erdőt [Kál MT; Berz. 2. 41/124] * ~ *pint*. 1683 k.: egy öregh pint — bort ad [Hadad Sz; SzVJk 140].

Vö. az *örögve* címszóval.

27. pénz/érme megnevezésében; in denumirea unităților bănești/monedelor; in Benennungen von Geldsorten/Münzen: a hasonló nevű pénz/nemek/érték közül a nagyobbik/nagyobb értéket képviselő; cea mai mare/prețioasă dintre monedele cu același nume; die größere/wertvollere von den mit gleichem Namen benannten Münzen. 1628: Keörmeczi pénz iutot tizenket forint ... Vy garas mostani eöt penzes iutot tizen Egy forint ... Degradalt garas Eöreg h es aprob fele ... f 64 [Kv; RDL I. 137]. 1691: kert volt az nehaj Uram kezességen ... talleros kettőt öreget [Barátos Hsz; HSzjP].

Szk: ~ *arany*. 1595: Egy Lisimachus, egy eoregh Aranj, 3 Arany pénz [Zsombor K; SL. Sombori László reg.]. 1634: Pater Generalis Vr(na)k, eo Atyasaganak, maganak hagiok egy eoregh Araniat, három keozep araniat, es három darab Gostyant [WassLt Cegei János végr.]. 1637/1639: Egj Eöreg h arany tizenket arany nyomo Bathorj Sigmond kepe raita [Kv; RDL I. 111] * ~ *gostyán*. 1595: Egy eoregh gostian megh er keonye(n) aur. p. 3 [Zsombor K; SL. Sombori László reg.] * ~ *imperiális tallér*. 1689: Petrityevit Horvát Miklos Uram ada meg ... Jármí Ersébeth Aszszonyanak száz öreg h ezüst két forintot erő Imperialis Tallérokatt [Búzásbesenyő KK; SLt AU. 41] * ~ *pogány-pénz*. 1638: 8 oregh pogan pénz es egj kiczid [Nyújtód Hsz; HSzjP] * ~ *tallér*. 1651: Kére költsön Béli Pál ur ő kegyelme Sattzáb(an) 445 öreg Tallérokatt [Árapatak Hsz; BLt]. 1653: még vagyon száz forintom egy zatskoben hat vagy hét arany, husz öreg Tallér azzal Boros Imre érje meg [Siketfva MT; DobLev. I/1. 95a]. 1799: méltotasson az Alperes méltóságos Groffné, minémű es valoru Tallérok voltanak azok, meg-bizonyítani: öreg Tallér é ? vagy oroszlanysos? [Magyarország TA; JHBK LX/6. 27] * ~ *tizes aranyforint*. 1637/1639: mas Eoregh tizes Aranj forint, azonis Bathorj Sigm(ond) kepe [Kv; RDL I. 111].

28. nagy méretű/formátumú; de format mare; von großem Format. 1589: Vagion egj Eöreg h constos keonyw harthias ... Mely keony egimbe megh Eerne f. 4 [Kv; KvLt Inv. I/2. 47]. 1681: Templomban valo varadi Nyomtatás egész Impressum, öregh [Vh; VhU 542]. 1687 k.: az Urba(n) ki mult Atyánkfia ... Uzoni Balas hadta Tes(tamen)-tumb(an) a Gyalakuti Ecclesiához A 1661 esztendőben Váradon az öreg formába(n) ki nyomtatottat Bibliat az Urnak ditsőségére az es Eccla(na)k épületire [Gyalakuta MT; MMatr. 136]. XVII. sz. v.: Öreg könyv 2. Apró 4 [Berz. 12. 92/50]. 1714: Csávási János kovács adott az Csávási Ecclesia(na)k fl. 3. mellyel vötenek Eccla számára egy öreg Impressumot [Mezőcsávás MT; MMatr. 413]. 1718: Adott Miklos Boldisárné ... egy Váradí Bibliat öreget Templom számára [Havád MT; MMatr. 161]. 1812: Egy Biblia öreg [M. gyermónostor K; KCs 11].

Szk: ~ *katekézis*. 1667: Ket psalteriumott kotast f. 3// — Ket kis Kátekésist f. — // 40. Egy öregh Catekésist fl. — // 60 [Utl] * ~ *váradí Biblia*. 1680: öreg Atyám Mihály Pap ő kegyelmének adott egy-egy öreg Váradí Bibliát [Martonfva Hsz; HSzjP]. 1695: a mely Öreg Varadj Bibliat, idvezült Mogyorosj Esther Aszszony eo kglme hagyott eo kglme(ne)k eleteig, arra szorgalmatas(an) gondot visel eo kglme [SzJk 294]. 1714 e.: Pápai Sigmond Ur(am) hagyott

Eccla számára flor. 5. ... Ez öt forintokon egy öreg varadj Bibliát vöttek [Mezőcsávás MT; MMatr. 412].

29. ~ *Isten* nagy Isten; Dumnezeu-Tatál; Gottvater. 1846: szidta az Nagy Ur Istent, öreg szakállas Istent Áp-jának, Anyának [Dés; DLt 965].

30. régebbi keletű, előbbi; anterior, precedent; vorherig, vorig. Szk: ~ *divizionális régi/korábbi osztozólevél*. 1781: azon rész Joszágotskát ... a kezünknel lévő öreg Divisionalisbol, melly költ Die 3lma Mensis Aprilis ezenn folylo 1781dik Esztendőben ... köz akarattal ... osztottuk meg ... negy egyenlő Részekre ... nyil vonás által [Mezőcsán TA; DobLev. III/560a] * ~ *dolog* régi ügy. 1590: Az Waros pereynek gongia Wisselesere valasztottak az eleobby vraimath ... De ha mely eoregh dologh talaltatik, tanach keresre talalliak megh ez vraimat* [Kv; TanJK I/1. 128. — *Köv. négy név fels.] * ~ *levél* régi/korábbi oklevél. 1842: Ezen vallomasaimat a' nallamnál régibb emberektől tudom, és Öreg levelekből olvasni hallottam [Páncélcseh SzD; RLt Kimpán Antonia (60) vall.].

31. kb. fontos, nagy jelentőségű; important, inemnat; bedeutend. 1669: mutassa meg öreg cselekedettel, hogy jó-akaróm, s bizony itt is barátjára talál [TML IV, 611 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

32. ~ *hit* nagy/erős esku; jurámint hotárit/puternic; großer/starker Eid. 1805: Elé állittatvan az all-peres ... az öreg hitet offerál, melyre a' Fell peres is réá állván, az öreg hitét le tészi [Petrilla H; JF 36].

◊ Hn. 1666: Az öreg főben két nyil föld [Kóródsztrmárton KK; Ks 13. XVII. 4].

II. fn 1. öregeMBER; (om) bättrín; der Alte, Greis. 1671: igen szükséges(ne)k lattuk hogy tartozzanak a p(re)dikatori rendek minden Ecclesiakb(an) az ifjjakat s öregeket is a' kik nem tudnak az Cathecismusra tanítani [SzJk 116–7]. 1718: Pestis alkalmatosságával ... Tessék az Magistratusnak delegálni bizonyos betsülletes Embereket Tanácsbol ... és köz jora intentus Eöreg h közöttül hármat vagj négjet [KvLt I/225 gub.]. 1732: Thót János Feleségetlen gyermeketlen öreg circit(er) 60 esztendő ... mással lakik [Szásznyires SzD; Ks 40. XXVIIIc]. 1749: az öreg-ek to hallottam ... Nemes földeket a' Szilasb(an) [Szind TA; DobLev. I/236. 13b]. 1753/1781: az Öregek által adásából jól tudjuk, hogy azon Bogya László ... Fianak lett Fia Ignáth [Nagyaranyos AF; JHBK LII. 4. 55]. 1757: Ugy értük az öregektől is ugj hallottuk [Csüdöttele KK; Ks 66. 45. 17f]. 1763: En mind ugj hallottam az öregektől, hogy az hidra a' Falu az tulajdon maga Erdejéből vágot volna fát [Gambuc AF; BK. Jepure Györgye (19) jb vall.]. 1778: magani le hozok mind a ket öreget, es ot tisztessegesen lattak, gondjokot viseltek [Albis Hsz; BLev.]. 1797: Hallottam az öregektől hogy Backor Kornya adta légyen Zeszt-rába az említett földeket edgy Leányának Lábas Marhák helyet [F. árpás F; TL]. 1814: mentől hamarab Kolos vara megyek az Öreghöz [Sárd AF; KmULev. 3 Szilágyi Ádám lev.].

Szk: *régi (ős) ~(e)ink*. 1757: amint Falunkb(an) elt régibb öregeinktől sokszor hallottuk beszélteni ... Falunk-(na)k ... nagyobb része a ... Méltóságos Uraságok idejében kezdettek ujra közinkb(e) származni és megtelepedni [Guraszáda H; BK ad nro 144] | en a régi öregektől hallat-tam hogj ... ezen heljen meljlen allak ... Nagj Erdo volt [Búzaháza SzD; Ks 36. V. 20]. 1776: az régi ő s, öregektől s eleinktől is ugj hallattuk ... hogy ezen végit terminállya ... a' ... Közőnséges Ut [Ádamos KK; JHB XIX/18]. 1807:

Ugy értettem a Régi örögöktől [M.bólkény MT; Born. G. XIII. 14 Nagy Ferentz (57) ns vall.] * *szava bevehető* ~. 1769: hallottam pediglen mind a Néhai édes Atyámtól mind pediglen szava bé vehető idős öregektől [Kászonjakabfva Cs; LLt Csáky-per 299 L. 3. 13]. 1804: Tudgyae, értette szavak bévehető régi öregektől hallottaé a' Tanu? [Makfva MT; DLev. 5 vk].

2. *tbsz* a (falu)közösséget irányító vénnek; sfatul bátrínilor satului; Mitglieder des (Dorf)rats der Ältesten. 1715: hivatal az Hidegvizi Örögöktől ... es examinálam ezen örögöktől ... azon hogy mi formában bírja Mihaila Tolcs az padurica alatt valo földet [Hidegviz NK; JHb XXVI/53]. 1722/1826: Esküdtek, és Örögök a' két egész Falu képeken Kezünk egy másnak beadtuk, és betsületes Collationkba áldamást is ittunk [SzentkZs Lodormányi dözma 85]. 1762: ki idéztetvén a' meg irt Czegei Esküttek és örögök, egy darab kaszálo Hellyetskének el igazittása véget ... Néhai Szolga Mihály nevezetű Sellére Házhelye után, és Nyilába jutott Földé avagy nem? [Cege SzD; WassLt vk]. 1772: az egész Circulusb(an) lévő Faluk Birái Esküttei, és örögjei részszerint egyebet nem felelnek^a [Algyógy H; JF 36 Ferentzi Ádám szb kezével. — *Köv. a nyil.]. 1801: ha az M. N. Sombori Öregek az Commune Terenunomok kijárásan hibáztak ... azon hibás munkájok az Öregeknek ... meg változtassék [M.zsombor K; Somb. II]. 1803: más egy vasárnap estvé felé a' Topplitzai Öregekkel, hogy a helyet ki metáztassam oda mentem [Szászregén; Born. XVc. 1/63 Joannes Fritsch (43) civis vall.].

Szk: *falu* ~ei. 1708: En a' Sarkanyi Felnagyot, Ispant a' Falu örögjeivel edgyütt be hivatva(n) fatealtattam és Testimonialisb(a) vevén fassiojokat subscriptio alatt kgd kezehez küldött(em) [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1739: Nalatzia Maria Aszszony az akkori szolga birott ... az Falu örögjeivel edgyütt ki vitte az meg nevezett helyre, és az belé rugo földek(ne)k vegeket meg hatarazták [Hidegviz NK; JHb XXIII/149. 9]. 1747: azon helyett ... az Falu Örögjei Dobrelly Nyikula öröksegehez excindaltak, kiis metáztok [Branyicska H; JHb]. 1791: a' Felnagj Házához hivatam a' Falu Öregeit és első Emberit [Gergelyfája AF; LLt 19/17]. 1799: az Birák, az esküttekkel, és Falu örögjeivel edgyütt, a' Szöllőben ki menvén, asztat ... ki metázták [Szászkerék K; LLt 67/1858] * *falusi* ~ek. 1766: (A ház-helyet) ennek előtte Cir(citer) két esztendeje az Falusi Öregek ki mutatták [Csapó KK; Berz. 17. XII]. 1776: (Az) odavalo két Régiusokkal a Falusi örögökis ad faciem loci ... ki jöjjenek [Fejér m.; DobLev. II/477. 1a]. 1794: edgyütt valo egyezésből a Falusi Örögöktől ki vittük, és az régi szokott mértéke szerént ki jártottattván a Tiszt jelenlétében akkoronn Semmi Difficultást nem talált [Ádamos KK; JHb XIX/41] * *hiteles* ~ek. 1762: az régi hiteles öregektől hallottam annak előtteis örökké Szent Lászlai Határhoz valonak tartatott [JHb XXXIV/1] * *tisztes* ~ek. 1798: Ezen ... 13 számból álló tisztes öregei Gergelyfájának hitek után vallának e' szerint [Gergelyfája AF; DobLev. IV/797. 3a] * *választott* ~ek. 1817: Légyenek a' nemessi Rend és Civisek közül egyenlő Számmal huszon négy választott öregek, azoknak egy Praesesse vagy orátora, kik is a' Magistratussal együtt léve, a' mit a' városnak jóvára végeznek a' Szent és állandó légyen [Szu; USzLT VIII. 68].

3. *tbsz* a céhet irányító idős mesterek; mešterii mai în vîrstă ai unei bresle, care conduc bresla; die Zunft leitende alte Zunftmeister. 1655/1754 k.: Mikor ... az öreg Mesterek

között Vácantia esik, ezekből a le-ült közép Mesterekből suppléaltassék a vacantia; az a Közép Mester penig mikor az öregek közé bé lépik, tartozzék az öreg Mestereknek borral, egy tál étellel ... petsenyével [Kv; ACJk 17-8]. 1748: (A mesterasztal taxája) légjen a' közonséges Czéhé, ne(m) az öregeké | A' Király is a Privilegiumot nem hat hét ember(ne)k, hane(m) az egész Czéh(ne)k adta, és a' nevezetis: Mester asztal magaval hozza hogy nem privatus embereké hanem az Czéhé, mivel nem öregek asztalá(na)k, hanem közonséges Mester asztal(na)k nevezetik [Torda; TJkt III. 222-3]. 1764: érkezvén ehhez a nemes céh öregei részéről bennhagyott becsületes személyeknek votumok és megégyezett akaratiok is, nevezett Madarasi János öklme az öregek számára vétetett | mostantól fogva ... minden inas szegődségben esni szokott jövedelem az nyolc öregeknek és catalogussok szerint behivatattandó két-két céhbéli ifjaknak menjen részekben [Dés; DFaz. 22-3]. 1838: A Czéh Mester ... a Czéh Öregeit Kik a Czéhnek felét formálják ezen hiba el látásáért ... égyben hívatta [Kv; ACProt. 8].

4. ~e a. emberek vmely csoportjának az idősebbje; bátrínii grupului/unui grup; die älteren einer menschlichen Gruppe. 1589: eo kgmek ... Weottek eszekbe(n) az Rut, Izoniv zítokknak el aradasat ... melyben Nem chak az Nepnek eoreghy de mégh az Jffiusagh seot az Azzony Allathy, leanzoy Rendis ektelenewl vetkezik az Jstennek tiztessege ellen [Kv; TanJk I/1. 94]. 1662: siralmas vala nézni a sok ártatlanoknak ... főképpen a nép öregeinek fegyverre való hányattatásokat [SKr 437]. 1710 k.: a fejedelem nem admittálá, melyen az embereknek eszese és örege elbámult [BÖn. 687. — ^aAlvinczi István megkegyelmeztetés].

b. állatok vmely csoportjából a nagyobbak/kifejlettebbek; animalele mai mari/dezvoltate dintr-o turmă/cireadă; die größeren/entwickelteren von den Tieren. 1561: Zenttyéssy Luckachoz haytata vala az dyznót toth estuan aztys twdom hogy az qregy oda marada az malachyaban [Ráton Sz; BálLt]. 1604: ez mostani maknak ideje(n) diznajkat legeltettwk ... Mind apostrol wztek be harom zaz diznajukat, seot talam teobis uolt, es azok keozwzl, az eoregibe es iouaba tizet kj hantak [USzT 18/59]. 1721: hajtottak Almasra harmincz hetet es husz ideji Barant ... a Dezma mindenestül mind öregi Apraja in summa 19 | van Lesneken Majorsagh Diszno nro 35 Az öregi het a kannal egjgyütt a Süldője nrő 28 [Lezsnek H; Szer.].

c. a szóban forgó dolgoknak a nagyja; exemplarele mai mari dintre obiectele in discutie; unter gleichartigen Dingen die größeren von Ausmaß. 1590: 5 Legeny vagot fath az Tanacz y háázna! Az Eoregyt valogatak. fiztettem f. — d. 60 [Kv; Szám. 4/XXI. 39 Kis István sp kezével]. 1593: vgian Ezen ouar szorosaban vallo padimentomosszasra kelletett szajatt maga(m) szuksigire Hozott köuett oda Adnom tunj Jlik padimontom köuett melliett Ez folliamra felliüll Bolittozasara kelletett az öregiben raknuk (!) az ttobiuel az sorosatt padimontomostattam Es Ippitettem meg velle [Kv; i.h. 5/XXIV. 6]. 1705: (A fejedelemszöny házában) oly cifra székek vannak újak készítve ... kiknek az öregi kettő amaz gazdagon szött török cafrangokból voltak készítve és bévonva [WIN I, 587].

5. a család tagjai közül az idősebbik; cei mai în vîrstă dintre membrii unei familii; der ältere von den Familienangehörigen. 1848: ezen rész Joszágát mindenkor a Mlgs Familiából az öregebb használta [Görgény MT; Born. 7. Vilc].

6. *-ekül* öregemberekként; cei bátrini; als die Alten. 1791: Othonis marasztaltak volt bennünket örögökül [F.tök SzD; WassLt Logyin Korián (64) zs vall.].

7. *-estől* (az aprók) a nagyokkal együtt; (și cei mici) și cei mari; (die kleinen Dinge) zusammen mit den großen. 1589: 8 Lada mind eoregesteol Apostol [Kv; KvLt Vegyes I/2. 70].

8. *biz* megszólításban; ca termen de adresare; in Anrede: kb. barátom!; bátrine!; alter Freund! 1879: Öreg! Hidd el nekem, hogy Tolnai^a az összegyűjtött téglából, malterből és fővényből lépcsőt rak — lépcsőt egyetemi tanárságra [PLev. 49 Petelei István Jakab Ódönhöz. — ^aTolnai Lajos, író].

◊ **Hn.** 1762: Az Also Határban(an) az öregben(en) az Irotványok véginél (k) [Ilencfva MT]. 1772: Öreg nevű Hellyben (k) [Csekefva Cs]. 1826: Az Örögbe (sz, k) [Mezőmadaras MT]. 1836: Az Örög nevű helyen (k) [Harasztkerék MT]. 1838: Az Örögben (sz) [Mezőmadaras MT]. 1840: Az Örögben (sz) [Udvarfva MT]. 1842: az Örög nevezetű rétek végei [Ilencfva MT; DLev. I. II. 30].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók

öréganya 1. nagyanya; bunică; Großmutter. 1680: Lupul Kriczul ... Egy örög anyyaval együtt L(akik) [F.ucsfa F; Ált Urb. 76]. 1796: Szegény öreg Anyám ... Ngoddat, es Kegyes Groffnéjat eő Ngát alázatosan Tiszteli [Vaja MT; Ks 101 Balla Imre Kornis Gáspárhoz]. 1824: Az öreg Anyámekrol valo megemlékezéseket Édes Atyám Uraimeknek alázatosan köszönöm [Hosszútelve AF; DobLev. VI/1084. 2a].

2. anyós; soacră; Schwiegermutter. 1810: egy derekajt, két vánkost, egy tsergét ... és a' feleségétől most a temetés-kor meg maradt par tsidmát viszsza adja^a az Öreg Anyának [F.rákos U; Falujk 49 Sebe János pap-not. kezével. — ^aTi. a férj].

örégapa nagyapa; bunic; Großvater. 1757: hallottam az eőreg Apámtól [Erdőalja KK; Ks 66. 45. 17g]. 1823–1830: Az öreg doktor szívesen fogadott ... a több beszédek között mondja, hogy az ablakon ki az öregapám látta, s kérdezte, hogy miért nem vittem ki magamhoz [FogE 290–1].

örégasszony 1. idős asszony; femeie bătrână; alte Frau. 1585: Benchel Andras^a ... latta(m) az eoreög Azzonnal A Marhakat [Kv; TJK IV/1. 326. — ^aVallja]. 1600: Veres Lenart^a ... mind az ket fiat Razman Jstwant es palt segitette ... seott az eoregh azzony panazolkodot hogy az pal chyak kezt koelt, de Jstwan megys mezarlasabol segitsegel vagon [Kv; TJK VI/1. 450. — ^aVallja]. 1615: Az Sugar Gergely örökseget harme ozzak és az harmad reze az öreghez azzonnak maradgio(n) [Szentimre Cs; LLt]. 1630: ez az Halom Gieörgj ... ereössen megh uere ezt az eőregh Aszont ... mind korbacsal, s mind egy nagj palczaval [Mv; MvLt 290. 223a]. 1657: Egy eőreög asszonyi asztalosne holt megh harangoztak keczer atak f. I [Kv; KvRLt I. C. 3. 19]. 1765: Az Örög Asszony Pinczejébe(n) Rez Gyertja Marto vas I [Kóród KK; Ks 19/I. 6]. 1783: az örög Asszony ... a Templomatis nem gyakorolhatta [Karácsonfva MT; Told. 76]. 1832: nyughatatlan örög Asszony az örög Zoja Sára Balás Istvánné [Kissáros KK; DLev. 2 XIIA. 2].

2. (nemesi/főúri háznál) belső, bizalmi szolgálatban levő idős asszony; femeie mai în vîrstă angajată în serviciul cuiva (într-o casă nobiliară/domnească); vertraute alte Frau

(in einem adeligen/aristokratischen Haus). 1621: Azzoniunk Eoregh Azzonyinak es Leani Azzonyinak aztalokra Feier Cipot 8 [Kv; Szám. 15b/XI. 147]. 1625: az Vrunck Leany mellet valo eőregh Azzonj es kett Leany Azzony, es ezek mellet egj Jnas Vruncktol Erkezwe(n) Egj hintoban hatt Lowal ... Attam Etelt es Italt [Kv; i.h. 16/XXXIV. 82]. 1670: Szent Páliné asszonyom commendál egy öreg asszonyt, ki Bethlen Ferenczné asszonyom vagy Haller Györgyné asszonyom öreg asszonya volt [TML V, 94–5 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz]. 1724: Anyám Asz(o)nytól hallottam (:mivel ő kglme öreg Asz(o)nya volt Pekri Ur(am)nak:) hogy ő kglm(ene)k Sem(m)i betsületi nem volt egy tatskó Leány (:Susi:) miatt, mivel minden éjjel véle hált Pekri ur(am) Susival [Harcó MT; BK. Makai Mihályné (23) ns vall.]. 1735: jó öreg Asszonyt s szolgálat tartott az Nehai idvezült Ur a p(rac)titulalt urffi számára [Kendilóna SzD; TKI Anna Gyulai quondam Francisci Detsei de Nagy Doba rel. vidua (54) vall.]. 1736: Az mely úrnak, fő rendnek két hintaja volt, az kétfelé eresztős az úré volt, az orsós az asszonyé; mikor együtt mentenek valahová, az kétfelé-eresztősben az úr ment s az asszony s az gyermekei, az orsósban az öreg asszony az frajokkal | (A vőlegény) az öreg asszonyt és az leány apjának az cselédeknek az eleit megajándékozta [MetTr 373, 377]. 1791: Éppen most karátson hetib(en) érkezett Türből V. Ispány Gyujtó Ur indításából ide egy özvegy Papné öreg Asszonyinak, ez előtt volt Magyar Brettyén a B. Bornemisza Joefff Ur udvarába gazdasszony [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1813: Tresi Kis Asszony csak egyedül dajkálta, 's tartottak egy Öreg Asszonytis a' tisztelt Ur mellett segelytségre [Sszgy; HSzJP Bogos Ignázt Asztalos felesége Keresztes Klára (40) vall.].

Szk: *udvari* ~. 1780: a fenn tisztelt Nagy Asszony Groff Bethlen Kata Asszony eő Nsga Udvari örög Asszonya Nztes Kovásznai Rachel Asszony Nemzetes Kőrösi Elek Uram házas Társa [Mv; BetLt 5].

3. bába; moașă; Hebamme. 1737: Hadnagj Atyánkfia ő kglme a Désenn lakó Öreg-Asszonyokat; avagy Bábakat, a jövő Péntekre hivassa a Nms Tanács eleibe, hogj be es-ketessenek a Bábaságra [Dés; Jk 471b].

örégatya nagyapa; bunic; Großvater. 1680: az öreg Atyám Mihály Pap ő kegyelmének adott egy-egy öreg Váradí Bibliát [Martonfva Hsz; HSzJP]. 1750–1760: vagon nekem is egy fiam ... aztis hívják Pistának velem a feleségem Öreg átya Demeter Peter [Nagykend KK; Kp III. 106 Junior Koncz István (36) jb vall.].

örégbed nagyobb; mai mare; größer. 1592: 24. Nouem-(bris) Hozanak vrunk zamara 43. általagh borokat 4 eőreg-bed attunk zekeret alaya Tordaigh [Kv; Szám. 5/XIV. 99 Eppel Péter sp kezével].

örégbedés (számbeli) növekedés; sporire, creștere (numerică); Vermehrung. 1591 k.: Az Nemessigne zamok eoregbedése [Dés; DLt 233].

örégbedik 1. (haszon) növekedik; a crește/spori (profitul); (Gewinn) sich vermehren. 1597: az vasarbirak ... hiwatalliokban Zorgalmatosban el iaryanak, es az varosnakis hazna eoregbedgiek [Kv; TanJk I/1. 296].

2. súlyosbodik; a se agrava; sich verschlimmern. 1621: Megh tekintőe(n), annak okajert feő Biro Gellien Jmreh

vramnak eő kglmenek sok wdeőkteől foghwa(n) valo sullios tereh wiseleset ... es hogy ennelis inkab niavaliaja es betegsege eő kglmenek ne eőreghbedgiek, hanem inkab keserwes es fajdalmas szjwe megh enjheődgiek. Azert megh engettek eő kglmek, hogi az Templumba(n) az eő kglme Jo emlekezetw Attia koporsojaba(n) temettesek az Istenben el niūgot Gellien Jmrehne Azzoniomnak holt Teste [Kv; TanJk II/1]. 1643 k.: Mivel az magyar orszaghi urak, nemessek, feő nepek, Varasok, az nemettől szabadsagokban ighen megh bantodtanak ... talaltak megh nemeth Czaszart ... de ... eőketh megh ne(m) halgatta, naprol napra eőreghbedven haborgattatasok az nemet miatt ... talaltanak megh minket, hogy fel kelven ... seghitsegekre mennenk, és eőket vennők az mj oltalmunk es gondviselesünk ala [Törzs. fej.]. 1653/1655: Csepreghi T. Mihály Ur(am), az el mult esztendőben) sokat betegeskedvén, midőn egy alkalmatossággal Veres Marti Gáspár Uram(m)al eő kgl(ne)k latogatására mentünk volna, kézdé beszelleni panaszolkodo szokkal, mi nemű nagy busulása érkezett, mely miat nyavalyajais őregbedet volna rajta [Kv; CartTr II. 874 lgaz Kálmány Kolosvári Orthodoxus Schola Mester kezével]. 1743: Mi ... Torotzkó Várossában lakó Hites személljek ... némű némű fogyatkozásokat Hazánknek nagy kárára naponként őregbedni tapasztalván, akartuk hivatalunk szerént idejen korán meg előzni [Torockó; TLv. 10/1].

3. (atyafiság) szorosabbá válik; (despre legăturile de rudenie) a se întâri, a deveni mai strîne; (verwandschaftliche Verbindungen) enger werden. 1659: Régtől fogva Kegyelmedhez viselt atyafiságom Kegyelmed árva atyafiaival való megismerkedésemmel annyival is őregbedvén, akarám ez alkalmatossággal is Kegyelmedet levelem által látogatnom [TML I, 437 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

őregbedő súlyosbodó; care se agravează; sich verschlimmern. 1678: En Uram, még eddig Isten kegyelméből enyi szerint szerte uralkodó s naponként őregbedő pestis között is élek ... tűrhetőképben [TML VIII, 234–5 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz].

őregbéli az Őreg nevű helybeli; în partea de hotar numit Őreg; im Ort namens Őreg liegend. Hn. 1838: Az őregbéli helyen (sz) [Mezőmadaras MT; EHA].

őregben nagyobb darabokban; în bucăți mai mari; in größeren Stücken. 1614: Mi feyedelmi keg(iel)messegwnket szemwnk eleot viselűen ... megh engettwk hogy ott az Zent Pali Hataro(n), Negy szaz forint ereő sőt vagatwan, abbol az Bornemizza Diznay Jozaganak valtsagat leűalhasa De igy hogy az Sot Eőreghben szokasaűal ne vagassa, Milliennel, darabokkal (gy!), az közel valo tartomant megh ne beoűiczie s leys ne teolczie [Gyf; Törzs. Bethlen Gábor Szentpáli Kornis Ferenchez].

őregbéres a béresnek munkáját irányító idősebb béres; vátat peste argați; Altknecht. 1667: Deo adjuvante. Die 5 Jan. A. 1667. Szegődem megh eőregh béresnek Bethleni Juvont az Olah Karacsonigh. adok neki^a [UF II, 252. — ^aKöv. a járandóságok részl.]. 1668: A. 1668 die 5 Jan. Eőregh béresnek fogadám megh Mondrai Marian Grapila fiat Románt esztendőre^a [UF II, 253. — ^aKöv. a részl.]. 1746: Cselédek Conventioja ... Semesnye Mososán Juvon

őreg Beres fizetése ... Málé m. 1/2 egy szűr, egy szokmány két pár harisnya [M.köblös SzD; RLt Rettégi István, Diar-Oec. 40].

Szk: udvari ~. XVIII. sz. e. f.: Uduari Eőreg Biresek [Erdőcsinád MT; TGSz 42].

őregbik, őregebbik I. mn 1. (két v. több dolog/tárgy közül) a nagyobbik; care este mai mare (dintre lucruri/obiecte de același fel); (von zwei od. mehreren Sachen/Gegenständen) der/die/das größere. 1574: az Eőreghbik Saphyllt hagiom Vramnak w kgnek [Gyf; JHbK XXU/12]. 1595: Weres Tamas W(ram) ... hatta meg Kerekes Palnak, hogy az őregbik kerekitis meg falaza, czjnalta meg ... d 36 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 119 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1652: Kovacsnak valo két vas verő, az őregbik(ne)k nyele N. 2 [Görgény MT; Törzs]. 1656: hagiom ... Hiusz lábball berlett, hay szín mentemet, veres Scarlat, nustal berlett, őregbik szűvegemmel edgiűtt [Ádamos KK; BálLt 93]. 1666: szalanczi Janosnak hagiom az őregbik függőmett Aranny lanczal edgiűtt [Radnótfája MT; BLt]. 1679: kolczos, vas sarkas, vertes, őreg Láda, egy másb(an) téve nro. 2. az őregbik(ne)k szegeletin foglaló vas pánt. 8 [Uzdiszt Péter K; TL. Bajomi János inv. 22].

2. a nagyobbik befogadóképességű; care este mai mare/încăpător; an Rauminhalt der größere. 1592: Kerekes Mathiasnak fizettem, hog ... Egi sarwgliat chinalt az Eőreghbik kuchihoz f 0 d 16 [Kv; Szám. 5/XIV. 115 Eppel Péter sp kezével].

3. a hosszabbik; care este mai lung; der längere. 1592: Keőwetkezik az Waros Towahoz az Siliphez walo fak hordattasa az Meraj Erdeőreől ... Chiapo Balas fodor Janossal esmet eoze fogwan 16 Eőkeőrről az eőreghbik fenek dezkat el hoztak f 0 d 80 [Kv; Szám. 5/XIV. 169 Eppel Péter sp kezével].

4. a magasabbik; care este mai înalt; der höhere. 1632: ez eőreghbik toronnak teteje eppen plehel boritot [Fog.; UF I, 172].

5. két vagy több épület(rész) közül a nagyobb méretű; care este mai mare dintre două sau mai multe (părți de) clădiri; (von zwei od. mehreren Gebäuden an Maß das größere) a tágasabbik; care este mai spațios/încăpător; das geräumigere. 1584: Margit Molnar Gergelne vallia, Amikor megh Arult volt Bokor Caspar Kos Istwannal ily Conditio volt benne, hogy ez Jstwan a' hazba bator bele keőlteozzek, de Bokor Caspart benne hagyga Bodog Azony Napig az eőreghbik zobaban [Kv; Tjk IV/1. 319]. 1596: az eőreghbik auditoriumnak chynaltattunk nyolcz ablak ramat [Kv; Szám. 7/II. 33]. 1632: Koczolatai Uduarház ... Harmadik ház. Az Eőreghbik Uduarlo Palotara nilik egy fejer bellett vas pantos sarkos paraszt Zaros aito [UC 14/38. 135]. 1648: Be menvén az megh irt felseo folyosorul az eőreghbik Udvarlo házban ... vagyon rayta három üveges ablak [Komána F; UF I, 829]. 1662: az őregbik egyházba die 29. Martii nagy solennitással és tisztességgel temettetett vala^a [SKr 285. — ^aBethlen István].

6. a nagyobb kiterjedésű; care are o întindere mai mare; der umfangreichere. 1584: Anna Daroczy Balinthne ... vallia, Bizonnial tudom hogy Mynekeőnk az eőreghbik Toth es kerteket, Az Daroczy Ianos Adossagaert beoűhwilek [Kv; Tjk IV/1. 309]. 1638: Petki Farkas uramnak attuk Czykban az Danfalui hatarban levő Eőreghbik Tobéli reszwnket örök arron [Nagyteremi KK; BálLt 61 Georgius Fiattfalvi kezével].

7. idősebbik; care este mai în vîrstă; der/die ältere. 1595: Az eoregbik zolganak Balintnak attam penzü f 16^a [Kv; Szám. 6/XIII. 6–7. — ^aFolyt. a fels.]. 1637: Wass Ferencznek az annyat szolgálta ... Getzi Istvan ... mikor az Atyamnal szollottak, akkor eoregbik szolgálta volt Getzi Istvan [Kv; LLt St. Seres (45) aurifaber vall.]. 1640: Mű Köszvényessen lako Eőregbik Pater, Stephanus de Salanis Vaiaj Harko Andras, es Harko Peter Nemes emberek minnyaian Marosszekben lakok; Ez ide alab meg Jrt dologban Testamentomos birak^a [Msz; Törzs. — ^aKöv. a végr.]. 1736: 2. lan. ... fogadtam meg őregbik szolgálom(na)k Szöts Erso-kot [ArJk 33].

Szk: ~ *asszonyunk* idősebbik úrnőnk. 1650: Erkezek Foltj Ferencz Eczedből Eőregbik Asz(onyun)k eő Naga Innya adoja [Kv; Szám. 26/VI. 262] * ~ *fejedelemasszonyunk*. 1654: En Hidueghy Georgy mostan, az mi kegl eőregbik fejedelem asszonyunk eő Naga Komanay Udvar biraja [Szád.] * ~ *urunk*. 1593: Zabo mihalj wizj tarsawal az eoregbik wrunk Taar zekeret 8 lowon tordaig f 2 [Kv; Szám. 5/XXI. 122] * *vki* ~ *bátyja*. 1642: inditatek ... Trauzner Kata, az őregbik Battyahoz Confugialni ... az ... Ugron Andrasnál levő lobbagyoknak el Zalagositasokert valo Summajert [Hadrév TA; DobLev. II/12] * *vki* ~ *fia*. 1577: Vagjon Jaraban Wago Mihaly hazastol Eoregbik fjawal Janossal [Vajdasztiván MT; BfN 71/19]. 1584: az oregbyk fjamath ew Nnak atham es orok zolgawol (!) komendaltam [Komlód K; WLt]. 1598: Az Gerendj hazamat penigh hagiom az ket kwsebbik fiammal Petiuel es Istokal felesegemnek Heasfoluj Annanak, ha az ket Eoregbik fiam megh akar oztoznj vellek, az ket kwsebbik fiam felesegemmel eggwit tegiek kj őket [Gerend TA; Törzs. Gerendi Pál végr.]. 1657: Ez táborozás alatt hagyattam szakállt; immár pedig született volt őregbik fiam, Simon, az mint említém 1633-ban karácson hetiben [KemÖn. 169] * *vki* ~ *unokája*. 1616: iutott ... Pokafalwa(n)^a, Az Kompsa Danda haza helye Zithian Eoregbik vnokaiaual ... wersendi Margitnak [JHb XXV/25. — ^aAF].

8. nemzedékviszonyító jelzőként; ca attribut adjectival indicind relatiia dintre generatii; als Attribut im Vergleich von Generationen: idősebbik; mai în vîrstă, mai bătrîn; der/die ältere. a. vn + kn előtt. 1597: Eoregbik Bek Janosne [Kv; TJK VI/1. 63.]. 1625: Kereztfurfwy eoregbik gyerfy Janosne Cata nemes zemely [UiszT 178c]. 1629: Eoregbik Philep Palne Anna asszony [Mv; MvLt 290. 186a]. 1630: Eoregbik Kadar Mihaly [Mv; i.h. 216a]. 1632: Eoregbik Groff Bethle(n) Istua(n) Ur(am) [UC 14/38. 110]. 1633: Eoregbik Kraitsar Andras [Kv; RDL I. 101]. 1655: Eoregbik kolosvári Rázmány István Ur [Gyf; CartTr II]. 1658: En Marus Vasarhely Eőregbik Szabo Ferencz [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. 1674: Nagy szaju Balas az Eoregbik l(ste)nb(en) el nyugut Lazar Istuan Ur(am)nak jobbaga vala [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 68]. 1679: Nehai eoregbik Nagy Pal, kúsebbik Nagy Pal [Hévíz NK; JHbT]. 1684: Vitezlo őregbik Barannay Janos [Msz; Told. 8]. 1698: eőrogebbik Kemeny Peter [M.bükkös AF; BálLt 71]. 1710: Karatnai őregbik Koncezi Mihaly Ur(am) [Hsz; LLt]. 1748: őregbik Tisza László Ur(am) [H; Born. XL. 20]. — b. vn + kn után. 1598: Zigyarto Balindtwl az Oregbiktwl [Kv; Szám. 7/XVIII. 43 Masass Tamás sp kezével]. 1630: Kanta Mihalne Eoregbik [Kv; TJK VIII/1. 117]. 1638: Bacsí Istuan Eoregbik [Kv; RDL I. 107 Andreas Junck kezével]. 1646: Keőteles Janos Eoregbik [Mv; MvLt 291. 246a] | Kabos Gaspar Eoregbik [WassLt].

1649: Leczmerj Mihalyne, őregbik [Nagyfalu Sz; Eszt.]. 1732: Szasz István az őregbik [Feldoboly Hsz; DobLev. I/146]. 1785: Rátz Mihály az Őregebbik [Varsolc Sz; Born. XXIXb 20/383 Kornis Krisztina conscr.].

9. ~ *pecsét* város nagyobbik pecsétje; sigiliul mai mare al oraşului; größeres Petschaft der Stadt. 1628: Mivel hogy pedig mindenféle mesterség és tudomány Istentől vagyón, főképpen pedig az borbélyság felette nagy dologban jár és gyakorta sok tudatlan borbély mesterek miá sokaknak halálak is történik; mi ... az ő kívánságokat jóvalottuk, approbaltuk, méltónak és illendőnek tilttuk és nekik az ő kívánságok szerint való articulásokat és rendtartásokat irva kiadtuk ... és városunk őregbik pecsétivel megerősítettünk [Mv; SzO VI, 82].

II. *fn* a szóban forgó személyek közül az idősebbik; persoana mai în vîrstă dintre cele pomenite; der/die ältere von den erwähnten Personen. 1598: Balassi Balint ... wallia Engemet kert wala Weres Balint hogi Palastos Istvanhoz menienek ... az eoregbiket hon ne(m) talala(m) hane(m) menek az fiahoz [Kv; TJK V/1. 198]. 1657: Bethlen Gábor ... őccse is, István, fejedelemséget viselt. Másik István, ez őregbiknek fia váradi kapitán | derekas jó emberek valának, de az őregbik igen virtuosus [KemÖn. 14, 53]. 1660: mellíjk Boytos Istvan eoregbike vagy Jffiabik? [Kv; TJK X/3. 281]. 1662: négy fia lévén ... azok közül főképpen az őregbiket bécsi jesuiták collégiumokban taníttatta vala [SKR 159].

őregbít I. nagyobbít; a mări, a face să devină mai mare; vergrößern. 1578: Az Zolokre gondot wiseltessen, hogy minden myweket yol es ydeyen megh adassa, epiche es eőregbiche eöket [Kisfalud AF; OL M.Kamara Instr. E–136 Fasc. 34 Fol. 105–6 V. Kovachoczky ur. Mathias Niary gondv-höz]. 1700: Mikor az Zoányiak l(ste)nhez valo buzgosságokbul az Harangot őregbítették volna ... Az ket On kannát és egy On Pohárt az Harangban öntették, mert fejer onát nem kaphattak [Zovány Sz; SzVJk 54].

2. *árv* nővel; a creşte/spori; erhöhen. 1569: Az Hatalmas Wr Jsten ... nevelie elthesse az kthek zerenczeyettth es eoregbiczye [BesztLt 104 G. Barta a beszt-i bírőhoz]. 1664: ez mostani Kegyelmedben megtapasztalt hozzánk való jó akaratja s hűsége ... meg újította s őregbítette ben-nünk Kegyelmedhez való jóakarunkat s indulatunkat [TML III, 88 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. 1677: mivel a' mi szegény hazánk minden felől külömb külömb Nemzetekkel vétetet környül, és történhetnék oly repentinum imminens periculum, melyben csak egy oraíg valo késedelem-is az hazára következendő veszedelmet őregbitené, annál inkább hoszszas tanácsra valo idő ártalmas lenne [AC 36]. 1710 k.: Az építésre nagy hajlandóságom, melyet őregbített az, hogy az architecturát, mind civilist, mind militarist tanultam volt az academiákban [BÖn. 502].

Szk: *híret* *nevét* ~i. 1676: a Jaxó uram ellen való felindulását is a katonaságnak lecsendesítvén Kegyelmed, maga jó híret nevét őregbíti [TML VII, 230 Teleki Mihály Vesselenyi Pálhoz].

3. (adót) felelmei; a creşte/mări; steigern. 1573: Eo k. Meg beochwilyk az eo k. Igazitasat Nemis Akaryak kyleomben változtatny, hanem ez Eztendeo altal keleyeben (!) akaryak tartany, sem zalitany sem Eoregbiteny^a [Kv; TanJk V/3. 73a. — ^aAz adót]. 1590: Eo kmeketh kerem hogy eo kmekis atyay indulattal legjen hozzam, es az haznak adayat tarcha megh abba az allapatba az mibe ekkedig volt, hogy ne eoregbitené eo kmek [Kv; i.h. I/1. 131a].

4. (betegséget) súlyosbít; a agrava (o boală); verschlimmern. 1664: Kegyelmed itthon létében is elég alkalmazhatóságom vagon az búsulásra. Higgye Kegyelmed, az én nyavalyámat az is öregbíti [TML III, 27 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. 1727: A Mlgs Aszszony beteges állapotjan ... szívesen szánakozom; melyet nem kevesse nevel s öregbit ā bu bánat s keserűség [ApL 2 Henter Elek Apor Péteréhez Kv-ról]. 1730: De mivel Huszti Mihály Ur(am) már hoszasz üdőtől fogvást, nehéz betegségben sindik, a' mely nyavalyáját hogy ne mondhassek ez által is öregbiteni, nem prosequálhattya [Kv; TJK XV/7. 92]. 1732: a kinos köszvény ... ugy annyira el kinzott, s naponkint öregbitvén sulyát anyira vagyok hogy semmi tagomat nem bírom [Ks 99 Petki Dávid lev.]. 1818: az effélék engemet érdekelvén mostani betegségemet öregbitik az orvosságok erejét semmivé teszik [Vályebrád H; Ks 111 Vegyes ir.].

5. szaporít; a spori/inmulți; vermehren. 1592/1593: az derek zamos nem Annjra fekszik vala Zent Benedek fele, de az viznek az ereje addigh verekedek egyczeris mazzoris, az porondot kezdé eoregbitenj es hannj fellieb Dees fele [Déce SzD; Ks].

6. gyarapít, tökéletesít; a îmbogăți, perfecționa; vervollkommen. 1755: Bartos Kelemen ... igyekezik a' külső Fővebb Oskolák(na)k látogatására ki fordulni, és ottan el kezdett szép Tudományát öregbiteni [Ne; BLev.].

7. kiegészít; a completa; ergänzen. 1592/1593: Chyko Fabian^a ... azont valjja minden chikkelyben azmint Chyko Thamas chiak hogy ezzel eoregbeti, hogy az mikor megh feoueniesedtis kesore, iol tudgia, De egy keuisse Dees fele ... kezdet vala feoueniesednj [Ks. — ^aÁrpástórol (SzD) valól].

8. fokoz; a intensifica; verstärken. 1818: Kedves Fiam! ... az Unokám ... az előtt is gyakorlott gonoszságait el meneteledtől fogva, kétszerte inkább kezdette öregbíteni [M.regen MT; TLt Praes. ir. 321 Palatkai Anna fiához].

9. tetéz; a amplifica; überhäufen. 1797: a Menyetske is bárdolatlanágát durva makatssággal, engedetlenséggel ne öregbitse [Szilágycseh; IB. Dombi János prédikátor kezével].

Öregbítés 1. növelés; creștere, sporire; Erhöhung. 1634: (Az udvarbíró) azt köüsse es czelekedgie mindenekben valamit jóságunknak iauára, óltalmazására ... hasznunknak jöuedelmünknek öregbítésére ... és kárunknak ... eltaoztatására legh iobbat feltalalhat [UF I, 338]. 1662: tárháza jövedelme öregbítésében ... váraknak^a ... muniálásában ... szorgalmatos gondviselő vala^a [SKR 143. — ^aI. Rákóczi György].

2. felemelés; mărire; Steigerung. 1701: a' Soos Ur(am)^a fizetésenek öregbítése, szűkítette a' köz jövedelmet [Kv; SRE 74. — ^aA kv-i harmadik pap].

3. átv gyarapítás, tökéletesítés; îmbogățire, perfecționare; Vermehrung, Vervollkommnung. 1755: Bartos Kelemen ... érdemesnek es méltónak ítéltetett ... a' külső Tartományokban lévő Académiákon, maga Tudományának öregbítésére [Ne; BLev.]. 1792: Az oskolákban fojtatni Szokott Tanulásnak modja, és a Tanulo Ifjaknak Tudománnyok Öregbítése végett idegen Országokra Szabados ki bocsáttatások [Zilah; Borb. II]. 1813: Nemes Háromszéki Körösi Csoma Sándor tanítványunk ... Végezván már itthon tanolását, szándékoznék eddig gyűjtött tudományának öregbítése véget még azon a' nyáron valamelyik Felső országi Universitasra menni [Ne; Nyírk XII, 137].

Öregbíthet 1. nagyobbíthat; a putea mări; vergrößern können. 1788: (Egy) szántó földét ... adá ... Somai Gergelyné Kolosvári Susánna Aszszonyom(na)k ... örökös Cserében ... hogy ... Allodiális szántó és kaszálo Terrénumaikat öregbíthessék, és az által hasznossabbakká tehessék [M.köblös SzD; RLt].

2. átv növelhet; a putea crește; vermehren können. 1672: Minekokáért ilyen nagy és terhes dolgok lévén fenn mostan is, azonban csak egy óra is mindezeket mivel öregbítheti és nehezítheti, igen szükségesnek itiltük Kegyelmeteket az böcsületes tanácsi rendet convocáltassuk [TML VI, 288 a fejt. Teleki Mihályhoz].

Öregbítő előmozdító; sustinător; Förderer. 1654: En, Uduarhely szeki Fülei Daniel ... szabad ioakarato(m) szerint kötelezém magamat ... hagi ... mindeneb(en) eo Ngokhoz egész obs-e-quiumot praestalo, es tellyes tehetsegem szerint karok(na)k el tauoztatoja; s eo Ngok melto-saganak ... eoregbítője ... leszek [Fog.; KemLev. 1430 David Janos kezével].

Öregbül 1. növekedik; a crește; sich vergrößern. 1836: Érzem gyengeseget s hijjánim ösmerete a telő üdővel öregbül [Zsibó Sz; WLt Kelemen Benjámín lev.].

2. átv gyarapodik vmiben; a se spori; sich vermehren. 1666: En, Uram, eddig sem voltam ő nagyságoknak ezen az portán vak s süket szolgálók, annál inkább ennekutánna tanúságomban s ismeretségemben is öregbülvén, az ő nagyságok kegyelmességekből többre mehetek [TML III, 597 Rozsnyai Dávid Teleki Mihályhoz Drinápolyból].

3. kb. erősödik; a se întări; sich verstärken. 1652: Az itt valo Reformata Ecclesianak Curatori es Moderatori ... vigiazanak hogy ... az Ecclesia mellynek tarsosagaba(n) vagynak naponkent eoregbullien es tisztan tartassek [Kv; KvRLt X. A. 1].

4. súlyosbodik; a se agrava; sich verschlimmern. 1668: a ki pogány fogságra esik, az minden keresztyén embertől szívesen szánatik, gyalázattjára nem szolgál ... egyedül Istennek könyörög dolgaiért, lelkének csendességével türi, nyavalyája napról napra nem öregbül [TML IV, 379 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz].

5. átv gazdagodik; a se îmbogăți; reicher werden. 1662: ha az országoknak virágzó állapotjok mind külső-, belső-képpen, azaz midőn magistrátusok, gondviselők igazgatják azokat, mikoron a nép jó szóhalló, az igaz vallásra s annak Istentől rendelt eszközeire serény gondviselés vagon, azokra terjed az, öregbülnek s gyarapodnak a lakosok az üdvösséges értelemben [SKR 695].

Öregbülés 1. növekedés; creștere, sporire; Zunehmen. 1591 k.: feoldi Gabonának Nem termise Zeoleo hegieinknek el vezise Az Nemessigne zamok eoregbeolise miat el fogyatkoztnk [Dés; DLt 233].

Szk: hire-neve -e. 1589/XVII. sz. eleje: Az Ceh Mesterek penigh iol rea vigiazzanak, hagi ... az fel fogadot miut szep takarosan, es az eő tisztességeknak, io hireknek neuknek öregbwlésre, dicziretre, vegezzenek el minden fel fogadot epitmenieket [Kv; KőmCArt. 19].

2. gyarapodás; îmbogățire; Vermehrung. 1657: Ha kik vagy a gyermekek, vagy a succrescensek közzül bővebben való öregbülésért a tudományban a deáki scholaban akar-nak promoveáltatni, az oláh scholában végezván dolgokat ... promoveálják is örömet a kik arra illendők [UF II, 188].

1662: Megkötődött a mennyei szent tudományban való öregbülésnek s annak terjedésének és az élet megjobbításának sok szép hasznos útja [SKr 715]. 1663: Készen és jó karban lévén azért, Istennek hála, Nagyságod dolga az kereszténység és ő felsége előtt, melynek öregbülésére kívántatik csak az Nagyságod jó maga alkalmaztatása és ajánlása [TML II, 590 Teleki Mihály a fej-hez].

3. súlyosbodás; agravare; Verschlimmerung. 1678: feleségem nyavalyájára nézve, melynek öregbüléseért tegnap majd nyargalva jöttem haza, el nem mennék ki nem irhatom mennyiért, de mind az közjő, mind magam kicsiny becsületi ösztönöz [TML VIII, 192 Vesselenyi Pál Teleki Mihályhoz].

öregbülhet kb. fontosságában növekedhetik; a putea crește în importanță; an Bedeutung wachsen können. 1666: csak eddig látott sokszori szükségiműl lehessen megmenekedésem, s azonban az ő nagyságok s szegény haza javára nézendő hivatalom is naponként öregbülhessen [TML III, 638 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz Drinápolyból].

öregdeák felső osztályos diák; elev din clasele mai mari; die höherer Klassen besuchender Schüler. 1572: eo k. azt kewannak hogy az Mester az germekeket az Eoregh deakok keozbye ozsa tanításra, Es megh hogia nekyk hogi zorgalmatossaggal tanichak eeket [Kv; TanJk V/3. 57b]. 1584: az Nagy iskolaban ... az hon az eoreg deakoknak Leczetk olvasnak othys Kemenczit meg Chinaltatuk [Kv; Szám. 3/XV. 18]. 1621: Az Tordaj eoreg Deakoknak recordalasset f — /l. 20 az mendicusoknak f — /l. 6 [Kv; i.h. 15b/IX. 191].

öregded nagyocska; mai mare; hübsch groß. 1549: Mykorth Ideye lezewn Eleozewr Napyaban Egy saythoth kel chynalny ... Annak vthanna hogy az Baran Ewregded lezen, Napyaban keth keth saythoth kel chynalny [Fog.; NyIrK VI, 375 Daczó Máté Nádasdy Tamáshoz].

öregebbik l. öregbik

öregebbszerű nagyobbszerű; cu ceva mai mare; ziemlich groß. 1680: aszu olti hal, es Pisztrang no. 200. ördög szerű asszu hal nő 3 [A.porumbák F; Ált Inv. 4].

öregecske nagyocska; (cu ceva) mai mare; ziemlich groß. 1685: Egy öregecske RZ üst [Utl]. 1713: Egy elő pártá aranból, rubintós, öregecske jó fele gyöngy közbe 13 boglárból álló [WassLt id. Wass Györgyné Nemes Mária hagy.].

öregember idős ember; (om) bátrín; alter Mensch. 1567: Anna, Rlta Pauli Eothwos ... fassa est ... Magdalena dixisset Ez e a io leany a' ky el rantottha a laytrat az en Anyam ahol eleg eből thanítottad hogy el ranchia öreg ember alol a laytrath [Kv; TJK III/1. 94]. 1568: Agnes R(elic)ta Mattei biro ... fassa est ... hogy eő meg zolytotta volt az Kodory Gasparne gyermeketh, hogy ne zydna vg az eőreg embert [Kv; i.h. 223]. 1617: magos ember kerekded abrazattia vala, de imar eőreg ember vala [Szövérd MT; BfN Cath. Caspor relicta Ioanis Czibi de Bordos (65) vall.]. 1645: ezen Eőrégh embernek kerítették uala egy hazacskat Szent Mikloson [Györgyfa K; Told. 26]. 1653: ő kegyelmenek meg mond, mind az ketten öreg emberek

vagyunk, gondolkodgyek, tegye le az oknel kül valo haragot [Sófva BN; Ks 41. E. 31]. 1684: halottam ezzek(ne)k az örög emberek(ne)k szájakból ... Mikor meg esküvenek énis jelen voltam [Ribice H; Ks 93. 23/3 Clis Kosztin (80) jb vall.]. 1731: égy ide Valo igen öreg Mik Gligor nevű öreg Ember ... akivel atyafiságos is Völt, erre Valo nézve mondott a le az ide Való örökségéről [Ilondapataka SzD; TKI]. 1763: hallottam egy örög embertől mondani, hogy ez a' Patak régentén még azon a rozoron tul valo kerten felől folyt [Szecsel SzB; JHB Dán Grip (55) jb vall.]. 1799: öt mint Örög Embert talám szégyenlette meg verni [Náznánfa MT; Berz. 4. 31. N. 27].

Szk: elesett ~. 1703: külgion annyi számu Lovasokat megint ... a mennyi szamut előszer parantsoltunk volt ... nemis erőten gjenge gyermekeket, vagj el esett öreg Embereket, hanem erős és egesés, az Csatazasra és Haza oltalmára alkalmas Embereket [UszLt IX. 77/77 gub.] * erőtlen ~. 1627: creőtelen Eoregh Ember leuen, annak az Haznak epitesere elegtelennek itele magát [Kv; RDL I. 130]. 1652: Beres Mihaly ... Ereotlen benna eoreg Ember [M.zsuk K; GyU 142] * gutaütött ~. 1673: Adtam egy szegenj Guta ütöt öreg embernek hatvan penzt, Eperjessi Andras(na)k —/160 [Utl] * időtöltött ~. 1764: en magam is Lörincz Jánosnit voltam, kgle már idő töltött öreg ember [Oltszem Hsz; Mk II. 2/65] * régi(bb) ~. 1625: ugj iteltwk ... mind kett feleknek az Gat feleől beöveben valo uetelkeseket es feleleteket ertue(n), es ott lakos negj öregh embereknek uallasokból es száuokból az dolgot ol meg h ertue(n) ... Akar hua follion az uiz de ez okon, senkj annak hazon ueueő hielietől molnatol ... megh nem főztatik [UszT 176]. 1628: Az rigi Eőreg emberektwl vgi hallotam hogi az meli riz jozagot it Zent egeden es pulionban ... Macjkasi Ferenc vram bir mostan felesige es Mustoha fia Buni Betlen janos vram utan azok az riz jozagok vas jozagok uoltak rigen [WassLt Helena Haceki de Zenteged rel. Val. Toluaj (50) ns vall.]. 1741: a' nállamnál regibb öreg emberektől is mindenkor azt hallotta(m) hogi ... Szárhegyi Lázár Ferencz ur(am) az első Felesége jussán az itt valo Kornis részt birja vala [Ks; 69. 50. 44] * sok időt töltött ~. 1753: Nyikula ... Abrug Bányai Oláh Popa ... meg halván a' fia Succedált Stefán ki most is Abrug Bányai Oláh Popa, noha már sok időt töltött öreg ember ... fia ... Nyikulucza ... Abrug bányán Oláh Popa [Bukuresd H; Ks 72] * szavabevehető ~. 1748: Tudgyaé a' Tanu ... hallotta-é Szava bé vehető régi örög emberektől ...? [T; Borm. G. XI. 3 vk]. 1791: régi Szava bé vehető Örög emberek [Kecset K; Told. 73].

öregembség idős állapot; bátrínete; Alter. 1673/1681: V. Hunyadon Lako Takacz Jstvan Egiház fia Supplicatiojara valo válasz ... Ezen Supplicans(na)k megh tekintven öregh emberségét, megh engettem hogi életeigh fizessen esztendőnkent öt forint Taxat, de asztis oly Conditional, hogi ha bár az Egiház fiui Tisztben lézenis megh adgya [VhU 441].

öregen 1. ? egészben; in întregime; im ganzen. 1599: 10 Tikmoniat feőzteek eőregen petreseljmet czinaltak rea d 4 [Kv; Szám. 8/XIII. 17 Szabó András sp kezével].

2. darabosan; vulgar; grob. 1751: Nohát jó öregen (!) mondom Ha magamat le is fingom^a [Hétfalu Br; EM LI, 124 betl. játék. — ^aE szó kihúzva és talán más kéz írásában utána írva a *birom* szó].

◊ Sz. 1668: nem érthetem az Inczédi uram hozta dolgozat, de az mint Kegyelmed irásából is colligálom, úgy hiszem, öregem súlt az [TML IV, 285 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

Öreges idős; mai in virstä; alt, bejahrt. 1770: (Br. Inczédi Sámuelnek) Maradott négy fia ... Sámuel gárdista volt s kapitányi titulussal lejárta vette Vitéz György leányát, Vitéz Évát ... de nem neki való lett volna, mivel ő ifjú szép ember, az asszony pedig öreges s rút is [RettE 230].

Öreg-falnagy falusi főbíró; jude mare; Dorfschulze. 1739: Öreg Fónagy Herbert Samuel [Nyírk XVI, 100]. 1764: Csern(at)f(alusi)* Kús Janos ör(eg) Fálnagy [i.h. 99. — *Br]. 1771: Szász János Türk(ösi)* Ör(eg) Fálnagy [i.h. — *Br]. 1774: Davis Istvan Ör(eg) Fáln(a)g(y) [i.h.].

Vö.: a falnagy címszóval.

Öregfejű nagy fejű; cu cap mare; großköpfig. 1694: (A kapu) hosszú szal deszkával belletet meg, két ket rendel, mindenik meg is veretett nagy öreg fejű Lecz szegekkel [Kövar Szt; JHb Inv.]. 1713: A Kalamáris Ládában vadnak e szerint ... Nagy öreg fejű arany Gyűrű kék Túrke (!) a közepin, Söfir tiz gyémánt. Nagy öreg fejű arany gyűrű ege-tetlen, Kafir fen benne körül hat gyémánt [WassLt Vas Györgyné Nemes Mária hagy.].

Öregféle nagyobbfajta; mai mare; ziemlich groß. 1586: Váas Giorgnek vittunk aiandekot ... ket cziwkát, az arra /29. Az Eöreg fele retkeben eggiet /20 [Kv; Szám. 3/XXIV. 10]. 1595: Palastos Jstwan hogi az zakallosokat be hordata maradt meg hatra nalla egi zakallos, eöreg fele [Kv; i.h. 6/XI. 39].

Öregföld-váltság ? földbér; cens; Ackerzins. 1607: Ke-rekes Marton Tizes Kadar Gabor Tizedes Eöreg Föld Valtagh [Mv; APol. I. 179 D].

Öreggyűlés (céhbeli) nagygyűlés; adunare generală (în cadrul breslei); Zunftversammlung. 1777: Anno 1777dik die 9bris öreg gyűlése lévén a Nemes Céhnek, amikor Getse János öklime inasságra megszokott mesterségünknek megtanulására beszégette ifjú Székelyhidi Sámuel [Dés; DFaz. 29].

Öregharang nagyharang; clopotul mare; große Glocke. 1585: Mikor az eoregh harangh kiweol az teobit cozwe vonzak ... Egyetembe fizessenek d. 60 [Kv; Szám. 3/XIX. 6]. 1604: Mikor az nagy harangot az teob harangokkal ketczer vonzak cozwe, akkor varosé f. 1 ... Mikor az eoregh harangh kyweol az teobbit egybe vonniak ... fizessenek ... f — / 60 [Kv; RDL I. 77]. 1662: a régi királyok idejébéli szép öreg harangot is ... meglőtték és elrontották vala [SKr 594].

Öregharangsó nagyharangsó; sunetul clopotului mare; Gelaute mit der großen Glocke. 1603: Ha derek dologh er-kezyk tehat az szaz vrainis czedulat ne varianak, hanem az eoregh harangzot halúan mingyarast gywlyenek be [Kv; TanJk I/1. 442].

Öregház (utca felőli) nagyszoba; camera mare (dinspre strada); großes Zimmer (zur Straße). 1647: Ebbeol esmet

az eoregh hazra nap nyugot fele nyilik egy ... festet ... Cza-po záru ... Aito | az eoregh haz ... vagion abban ... Egy festett Aztal | Az megh irt eoregh hazbol megien egy boltra egy Uy boglaros Zaros kolczos aito [M.királyfa KK; BK 48/16].

Öreghimlő hólyagos himlő; variolă pustuloasă; Blattern. 1658: Irhatom Kegyelmednek, hogy az szegény Boricza asszony meghimlősedik; most kezdett kiütni rajta ... örög himlő leszen [TML I, 169 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz].

Öregkapu nagykapu; poartă mare; großes Tor. 1680: Nyilik ezen Gabonás házra ... fenyő deszkából való öreg kapu [A.porumbák F; ÁLT Inv. 20]. 1690: Egy fele nylo örögh kapu hasonló kis kapujával egyben [BK Kentelki inv. 3]. 1694: az öreg Kapunak ... közepe irant egy kes-keny Pallo formara fel vono Hidacsakajais van [Kövar Szt; JHb Inv.]. 1699: faragot, és hornyolt bik fa deszkából csinált eöreg kapu mely jo szarvazásu, és roszt sup fedelű [Ke-lementelke MT; LLt]. 1732: ezen major udvarra az Uczárolis nyilik kétfelé egy ... galambug alatt álló, négy szegre faragott kapu lábakon álló, vas sarkokon forgo ... öreg kapu [Kv; Ks 40 Varia XXVIII gr. Kornis Zsigmond lelt.].

Szk: emelcsős ~. 1665: harmadik auuagi belső emelcsős eörög kapun vagion három fel vono lancz [Fog.; UF II, 309].

Öregleány 1. nagyleány; fată mare; erwachsenes Mädchen. 1588: Az Leanioknak megh Zegeodeot ruhazatiok-nak megh fizetese ... 2 die Januáry Zegeottem esmegh egy eoregh leant melnek neve ugia(n) Ersebeth [Kv; Szám. 4/V. 39 Gr. Veber sp kezével].

2. vénleány; fată bătrână; alte Jungfer. 1788: Kováts Kis-anna nevű öreg Leány (me)g holt [Vista K; RAK 90].

Öreglegény 1. nagy/vénlegény; flăcău (bătrîn); erwachsener/alter Bursche | idős szolgállegény; slugă bătrînă; alter Knecht. 1574: mykor egy vasarnap laczany ki Mente-nek volna az Leoweo helyre ... koezetek volt az Inassis ky meg holt ... Mas Ayton karokkal Nagy zok Eoreg legeniek ky leottek es Reaiok Indwltanak es eok latwan azt Megh fwtanak eleotek [Kv; Tjk III/3. 350]. 1599: Witzei Mathe szolgália Mihály Moga Deuaj fy ... ugya(n) eze(n)t valya kit az rúdas es örög Legeny, Meszel Janos [Kv; Tjk VI/1. 385]. 1600: Andrászt, az eoregh Legént fogatta(m) megh esztendeigh f 22 ... Kett Jnghbe, kett gattyaba^a | 23 Marcy veottem az Eoregh leginnek egy hozzá száru sarut d 70 [Kv; Szám. 9/XII. 65 Ígyártó Simon isp. m. kezével. — *Folyt. a fels.]. 1621: Mez keüerök keo hordok mez hordók 4: Eoregh Leghinjek ... d. 48 [Kv; i.h. 15b/IV. 19]. 1657: az atyám valamely öreg legényt mellettem nem tartott, hanem csak magamhoz hasonló hívván inast [KemÖn. 37]. 1710 k.: Szállásunk, asztalunk az atyám házánál vala egy Nyitrai Pál nevű öreg legény gondviselése alatt, szakács volt, szolgáló s minden [BÖn. 546]. 1765: A' mi G. Károlyival való Tractát nézi alázatosan meg követem Excellentiád kegyelmes személyét én abban Semmi hebe-hurgyaságot nem cselekedtem, nemis hozzám illik a hebe-hurgyaság már mind öreg Legény Lévéen [Aranyosmeggyes Szt; WLT]. 1823–1830: praceptor volt Telegdi Mihály, egy öreg legény | Öreg legény volt az apám, ifjú leány az anyám, mikor egybekeltek [FogE 79, 81].

2. (őreg) mesterlegény; calfă bătrână; (alter) Handwerks-geselle. 1561: Akar mely ewreg legenis penig neg' ezten-dot kel zolgálni hog' azt ky tolti tartozik az q ura neky eg' forintarra Rwhawal [Kv; ÓArt.].

őreglegénység aggregénység; starea de burlac; Hagestol-zentum. 1816: (Meghalt) Ják(ótelki) Miklos Bandi őreg Legénységében éhségben [Damos K; RAK 103].

őregmama ? nagymama; bunică; Großmutter. 1850: a' fattyak mind künn ülnek őreg Mamával a' kitsi színben | Nem csuda tehát, ha őreg mama váltig kívánczik Ádá-mosra, hogy Miklos urfit az udvaron a' kertben pajkoskod-ni 's betyároskodni láthassa [Kv; Pk 7].

őregmarha szarvasmarha; vită (cornută); Hornvieh. 1652: Vagyon egy fel Vam is. Gyalog Embertwl ketteőtl 1 penz Egy terhes szekertwl 4 penz. Vrestwl 2. ket cőreg marhatul 1 penz [Türe K; GyU 97]. 1668: tudom azt bizo-nyoson hogy ebben az elműlt veszedelmes űdőben ugy mint 1659 esztendőben Bethlen János Uram szálla be novayban az Szentpáli Janos Uram ioszágára Udvarhely szeki, és haromszeki szekelyekkel ... maga parancsolta nekik Bethlen János Uram, hogy csak az cőregh marhát ne báncsák, egyebet semmit se hadgyanak [Novaj K; BfR 57/1 Paulus Sos (38) prov. vall.]. 1672: Ha valamely Mester Ember őreg marhát akar vagini: azt tartozzek elsőben a' Nemes Varosnak Hadnagyatul és Assessoritol arra rendel-tett lato mesterrel meglattatni hogy ha alkalmaztose [Dés; Jk]. 1677: szabadoson behajthattyák az idegen marhákat a' nyomásrol-is ... egy őreg marháért, egyszeri bé-hajtásért két pénzt, apro marháért, egy pénzt exigallyanak [AC 107]. 1688: hol, kik micsoda karokat vallottanak, buzajokban, gabonajokban, Borokban ... cőregh és apro marhájokban ...? [Kv; UtI]. 1699: a' Mészárosok ... őreg marhakatis elegyesleg vagjanak, minden heten kettőt harmat sub poena fl. 3 [Dés; Jk 286a]. 1705: Az rácok ... sok szá-m-talan marhát hajtottanak, többet kétezernél bé, juhokat és őreg marhákat, kik mind a szegénységé voltanak [WIN I, 442].

őregmester (céhbeli) idős mester; meşter mai în vîrstă (inclus într-o breaslă); alter Zunftmeister. 1655/1754 k.: A' szegődés után tartozik az az Ifjú a' két Czéh Mestert Notá-riussával és akiket az őreg Mesterek közül mellejek hivatnak egy asztalra tisztességes collatioval és szabad borral meg-vendégelni | Mikor ... az őreg Mesterek között Vácántia esik ... a le-ült közép Mesterekből suppléaltassék a vacantia; az a' Közép Mester penig ... tartozzék az őreg Mestereknek borral, egy tál étellel ... Mikor penig valamely Ifjú collatioját a' lé-ülésért meg-adgya tudni illik flor. 5 az légyen tsak a' hat őreg Mesteré [Kv; ACJk 13, 17–8]. 1684: Mikor az őreg mesteremberek el akarnak menni, tartozik az szolgáló mester házához késérni ... az hazakésé-rés után tartozik az céhben visszamenni, izenetit az őreg mesternek az céhben megmondani. Minden ifjú mester ha az ellen cselekszik, elmarad érette [Dés; DFaz. 11–2]. 1764: Sitter Ferenc ökglme is contentumot tévén nemes céhének ... ugyan az őreg mesterek száma közzé bétetetik [Dés; i.h. 22]. 1768: A Le ülő Mesterek pedig minden hibákat Czéh Mestereikre kívánnak hárittani, s az őreg Mesterek, és Legények között való ... differentiák(na)kis okát oda rejciálják [Kv; ACJk 35]. 1770: Székely Mihály

uram ökglme ... mikor megitasodik sem céhmestertől, sem őregmester társaitól semmi dépendentiát ... nem tart [Dés; DFaz. 28].

Vö. az őreg mn 21. és fr 3. alatti adalékokkal.

őregmesterség árv nagymesterség; perfecțiune într-un anumit domeniu de activitate; Meisterschaft. 1710 k.: a világ inasesztendejéből, a scholából, mesterlegénységre kimehetsz, de bizony őregmesterségre nem, halálodig kell azt tanulnod, mint én hatvanhat esztendeig [BÖn. 483].

őregpap nagypap; primul preot; Oberpfarrer. 1760: oly fősvénységbe ejtette magát szegény^a, hogy nem átalotta el-mondani, hogy Bonchidán nincs mit egyék, s a szegény bá-doki őreg papot, Vásárhelyi Istvánt, ki is kevés gabonát in-stált tőle, egy szem nélkül bocsátotta el [RettE 112. — *Barcsai Gergelyné Naláczai Sára].

őreg pecsét feji-nagypecsét; sigillum magnum/maiestatis; marele sigiliu; fürstliches größeres Petschaft. 1662: (A levélre) a fejedelem őreg pecsétje rá vala sutólva | az város^a assecuratóriáját ... Stépán Ferenc többekkel Székelyhidra, a fejedelemhez vivén ... maga is subscriptioja, fejedelmi őreg pecsétje alatt, die 25. Augusti sub verbo suo principali, ilyen punctumokról való assecuratóriát küldött vala [SKR 169, 497. — *Várad].

őregpolgár városi tanácsstag; consilier orășenesc; Mit-glied des Magistrats. 1694: Medgyes Székben Szasz Sáro-son lako ... Balás János mostani Felnagy, Fulcza Peter mé-száros György Czink István, mind hárman Eőreg Polgárok ... kényszerítették kéri ... Száz magyar forintokat [SLT 14. A. 4]. 1696: My Rosnyai Szabo István Biroság viselt, Halmágyi Mihály mostani Fő Biro, Kovács Szöcs Miklos, őreg Polgár, Kis Kádár Márton, Borbely Szöcs István Ta-nácsbeli, es olajos György Déák hites Notar(ius) minnyájan ... Maros Vásárhelyen lako tisztessegbéli Személyek es az Becsülletes Tanácsol exmittaltatott Divisorok [Mv; MbK 80].

Szk: hites ~. 1715: My Tőke Márton hűtös őregh Polgár, Borbély István hűtös Notarius, mind ketten Maros Vásár-helyen lako tisztessegbeli személyek [Mv; Mv-i lakatos céh lev.].

őregrend I. nagyobb méretű; mai mare; größer. 1692: Egy főre való gyöngy csipke gazdag őregh közép és apro rend gyöngyökkel fűzve, hat apro arany boglárával együtt | Egy arany medály tizen kilencz őregh közép rend és apro gyémántokkal meg rakva [Bilak BN; JHbK L. 36].

2. idős; bátrín; alt. 1693: őreg rend emberek [Gergely-fája AF; LLt 19/9]. 1735: jövén énis az Rettegi Sokada-lombul, aszt az Kóvár vidéki őreg rend ősz szakált borot-váltato ködmönös kised embert ... it az Györgyfálvi tilal-másb(an) ... találván ... énis meg szállék hozzájuk [Gáncs/Csicsógyörgyfva SzD; TKI Pintye Petre (22) jb vall.]. 1736: (Étkezéskor) egy őreg rend szolgál, mint egy hompster lassan jött előttök | Az őreg rend asszonyok fekete selyem biborból csinált nyári palástot viseltenek [MeTr 324, 343]. 1775: jött hozzám egy zászlótartó őregrend ember ... egy káplár, ki bárónak mondotta magát [RettE 351]. 1779: én azt bizonyoson nem tudom hogy ki mejik másikat ütötte mivel őrg rend ember lévén s tavul eszett létem az verekedés heljétől nem szemléltém őket

[Záh TA; Mk V. VII/12 Gramma Puj (60) j b vall.]. 1823–1830: Ez az esperes ... feleségestül együtt ügyes termetű, nemigen magos, közép, de hasos emberek voltak, szép öreg rend emberek [FogE 273].

örögrendű vén; bátrín; alt. 1811: A Tehén öreg rendű ... bal füle hegye el-van tsonkázva, jobb füle meg hasított [DLT 168 nyomt. kl].

örökség 1. öregkor; bátríneje; Alter. 1683: Mikoron volnak (!) udvarhelyszekb(en) Karacson falua(n) ... jelente Gedo Janos hogy eo maghtalan ember leue(n) hadakozasra eleghtelen, mivel mar az Eoreghsegis szinten közelgetet talalta megh az Urat Tekintetes Nemzetes Redej Ferencz Urunkot eo kegiemet hogi szerezne neki az mi Kegiemes Urunkot eo nagtol Exemptiot hogi eleitegh hadi expeditiokb(an) hagjattat(ne)k nekj (igy!) [Karacsonfva U; BLT 11]. 1693: Viski Pál ... ratioját ... exhibeálák Nemz. Számvévő Uraimék ... a' Tiszt. Eccia nagy boldogtalanságát, öregsejét és gutta ütesből való erőtlenséget ... latván, es hogy a második gyermekéget el érvén alkalmatlan majd minden dologra [Kv; SRE 20]. 1704: lattja mar Pater Györgyfi Peter Vram hogy mind az eöregseg mind Pedig sok sanyarusagibol szarmazot fogyatkozások naponként inkab érdeklik eletinek pedig hatarat nem tudhattya [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 71]. 1765: Tudgyuk hogy a Monosterialan lako Popa Von az örög Kotój Todor Hazában lakik mellyet ... oly veggel epített hogy öregegenek nyugalma lenne azon haziko [Szászbanyica K; BfR A. XXI]. 1778: mind Etzken Andras Uramat mind utolszori Feleségét ismértem gyenge állapotra jutottak volt Öregsegekre [Albis Hsz; BLv.]. 1786: En öregségem miat el erőtlenedvén a' mostani terhes szolgálatat nem vihetem [Mezőmadaras MT; TLv. 5/5 Medve Mihály prókator lev.].

Szk: ~re hajlott. 1863: fiam Szentés Károly azon véleményben, hogy én mint öregségre hajlott anya tán előtte fogok elhalni, s így ő a köztünk létre jött mutua fassionál fogva az én vagyonomat is öröklendi ... egy codicillust hagyott hátra, melyben nem csak köteleességi részemet megsejtette, hanem saját összes vagyonomról is végrendelkezett [Kv; Végr.] * elesett ~. 1705: Az éjszaka 12 órakor egy Tyukodi nevű öreg emberünk ... kinek is esztendei 70 esztendőknél sokkal többek voltak, most már elesett öregségében elnehezdedvén, meghala [WIN I, 374].

2. idős céhbéli mesterek, a vénség; mesterii mai in virstá din breslá, care conduc bresla; Zunftvorstand. 1764: (Az öregmesterek közé választottak) az több öregekkel az eddig obveniaált szokott jövedelmekből két-két just vehetnek, tartozván mindazonáltal mindketten ögklmek a nemes öregségnek békőszónéskor ... szokott onust megadni [Dés; DFaz. 22]. 1769: Ami penig az öregséget és nemes céhet illeti, hogy az ily tagjait jó tanács-adásokkal és articulusoknak igaz magyarázásával éltessek, hozzája illendő engedelmességgel viseltessenek, az arbitrativa sessio az egyenességet atyáiképpen intimálja [Dés; i.h. 26].

Szk: ~gyűlés(e). 1770: az incutus ögklme ... ittás fővel jöven bé az öregség gyűlésben haszontalan esküvésével, ördögatta, disznószülette mondásával és nagy zajgásával az ottan levőket nagyon megsértette [Dés; i.h. 28]. 1813: Egy alkalmatossággal Öregség Gyűlése lévén ... eo Klme egy kevéssé ittás lévén magát igen helytelenül viselte, nevezetesen a Czéh Mesterünkél ... Competált, Teremtettödzödött Baratosi Joseffné Aszszony ... Nemes Dobolyi Mihály Ura-

mot, egy bizonyos Örögség Gyűlésében, öszve teremtetézte, s a Feleségét pedig öszve kurvazta, és mutskolta mindenek [Dés; DLT 8–9, 24].

3. végelgyengülés; inanitie; Altersschwäche. 1816: (Meghalt) Id. Péter János örogségben [Damos K; RAK 103].

örökségbeli (a céh vezetőségét alkotó) vénségbeli; care revine mestertilor bátríni (din conducerea breslei); vom Zunftvorstand. 1764: Sitter Ferenc ögklme ... (ámátor nem kívánta légyen is az öregségbeli gradust, mindazonáltal, hogy gradussában ne változzék) ugyan az öreg mesterék száma közzé bétetetik [Dés; DFaz. 22].

örökségi öregkori; de bátríneje; vom Greisenalter. Szk: ~elgyengülés végelgyengülés. 1855: halt meg Benkő Mária Özv. Szöcs Istvánné ... 90 éves korában öregségi elgyengülésben [Dés; RHAK 71]. 1860: halt meg Kozta Gyuriné Bódi Juliska 77 éves Czigánné öregségi elgyengülésben [Dés; i.h. 111].

örög sütő sütőmester; brutar; Bäcker. 1691: Egy Eörög es Inas Sütök(ne)k Czipajak nro 7 [Kövár Szt; Ut].

örög szabású nagyméretű; mare; ziemlich groß. 1585: Az Gatnak epwletire vegienek valamý eoregh zabasú fwzetket a' berekbe(n), es Az gat Ala wltessek Az Gathoz lato vram [Kv; TanJk I/1. 13]. 1625: Az Asztalos vram, harom eoregh szabasu Taltokhoz valo lo fat faraghva(n), es Enyvezven egibe(n), Vrunck eö felge szwksegere ... Attam f 2 d. 60 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 272].

örögszerű nagyocska; puřin mai mare; ziemlich groß. 1585: Eoregh Zerew on talak vadnak Nro 15 vyseltek beochwltek ... f 10/33 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 3]. 1589: Eoregh szerw gyeongyeok [Kv; i.h. 33]. 1688: Három öregh szerű arany Lánccz Egy öreg szerű arany Médaly gyémántos rubintos [Bom. II. 18 Mikola László inv.].

örögszoba (utca felőli) nagyszoba; camera mare (dinspre stradă); großes Zimmer (zur Straße). 1648: Az eoreg szobabol ismet az emletet pitvarra ki jwuen nylik az hatulso pincze felet valo hazra egy felszer reghi ... vas kelinczw ayto [UF I, 848]. 1651: ada ... Zallagban ... az elseo eoregh szobat, kamarastol Boltostol [Kv; Ks 90].

örögszülő tbsz nagyszülők; bunici; Großeltern. 1794: Ezen két Curialis Hellyeket még az öreg szüleimtől is ugy hallottam, 's magam is ugy értem hogy örökke Curialis és Nms Hellyek voltak [M.bagó AF; DobLev. IV/734. 3a Kri-sán Flóra (87) j b vall.].

örögtemplom nagytemplom; biserică mare; Hauptkirche. 1657: Cselekedék sok építéseket, többek között nevezetéseket: az fejérvári öreg templumnak és toronynak is renovatióját; csomka toronynak építését | csináltatá az fejérvári öreg templumban az új prédikáló széket [KemÖn. 32, 52]. 1677: a' Dési Öreg pusztá templomnak-is megépítése, azon religion lévőeknek birására engedtetett, mellyek mostan-is helyben hagyattatnak, és confirmaltatnak [AC 4].

örögtestű nagytestű; cu corp mare; beleibt. 1653: 1610 esztendőben die 18 augusti délután jutának a sáskák ide

hozzánk, kiknek az idén mind hallottuk az híreket: nagysokaságu sáskák, öreg-testű állat — a mi sáskáinknál nagyobb — szöke színű, a szárnya szép tarka vala [ETA I, 103 NSz].

őregujj hüvelykujj; degetul gros (de la mină), policar; Daumen. 1753: látám hogy az kezin lévő kis ujja ketté volt vágva, az öregujjatis meg vágta volt, az Kis Ujját én magam kötém bé [Erdőfalja KK; Ks 38. X. 10].

őregúr 1. idős férfi; domn/bárbat bătrîn; alter Herr. 1657: Cseleküdte vala azt is az fejedelem, hogy Bethlen Gábornót az fejérvári collegium épületeire legáltatott néhány ezer forintokat kölcsönzésnek színe alatt azon öreg úrtól, Bethlen Istvántól extorqueálván, semmiképpen meg nem adá sok unszolására is [KemÖn. 168]. 1662: a becsületes öreg úrnak is tekintetes, nagyságos ruszka Kornis Zsigmondnak radnóti házánál lőtt szomorú halála nem kevésbé újította vala a szegény haza szomorúságát [SKr 304]. 1667: Édes Bátyám uram, nem tudom, ha hallotta Kegyelmed az szegény öreg úr gróf Rédei Ferencz uram halálát [TML IV, 122 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1670: Vagyon itt az vármegyében egy Bocskó nevű jószág, melyet a szegény öregúr valami úton módon Kordának adott volt [TML V, 40–I Teleki Mihály Nálaçzi Istvánhoz]. 1736: Nyárban penig az öreg urak matéria köntösben jártanak, az vagy bibor vagy kanavác vagy kamuka volt [MetTr 352].

2. egysz. 1. szem-ű birt. szr-os alakban; cu suffix posesiv la pers. 1. sg; mit Possessivendung in I. P. Ez.: apósom; socrul meu; mein Schwiegerater. 1580: Ezeket hatta Oereg Vram Miklos Vramnak az meliek az ladaban vadanak mind aranj miet es mind ewst miet [Mny XXXV, 56]. 1602: kerem eőreög Vramat Bogati Andrast az en szerelmes Vramnak Bogati Janosnak edes Attiat az Istenre ... fizessen meg ... az szolgaknak [Márkod MT; Bállt 93 Varadi Zsuzsánna végr.]. 1722: Felső Veniczén micsoda Metalis reambulatio lőtt légye(n) sok volna le írni, az öreg Ur(am) jártatta ki határat [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

őregvéka 1. nagyvéka (régi gabonamérő úrmérték); oca mare; Großscheffel. 1683 k.: A Nemessek közzől, minden házas ember ad^a az Reghi őregh vekával ket ket őregh veka buzát sine ulla limitatione [Mocsolya Sz; SzVJk 168. — ^aA papnak]. XV/II. sz. v.: Minden Nemes ember adot Nyolcz őreg veka buzát ... mely őreg veka tett Somlyai más-fel vekát [Ilosva Sz; i.h. 177].

2. vmiből vhány őregvékányi; cu un anumit număr de ocale mari din ceva; einige Großscheffel (viel) von etw. 1683 k.: A^a kinek dezmaja ne(m) leszen egy őregh veka buzat vagy Erdelyi két veka buzát ad [Szilágyfő-keresztúr Sz; i.h. 77] | az Pastornak ... Az kőssegh ad ilyen béért: Minden házas ember ad az Prédikatornak d. 25. Ismet ad minden ember négy négy pint bort, egy egy őregh veka buzat mely nem csak az Erdelyi, hanem az Somlyai es Marghithai vekanalis nagyobb [Nagyfalu Sz; i.h. 50].

Vö. az őreg mn 26. alatt felsorolt mértékegység-megnevezésekkel, a bánya 2-vel, ill. a kis- és nagyvéka, valamint az erdélyi véka címszókkel és az utóbbihoz csatlakozó jegyzettel.

őrhalom őrdomb; movilă pentru paznici/străjeri, movilă/ridicătură folosită ca loc de strajă; Wachhügel. Hn. 1725: Az Őr Halom csupjánál (sz) [Mezőbánd MT; EHA].

1777: Őr halom tsupján belől [uo.; EHA]. 1807: az őrhalom Csupjánál (sz) [uo.; EHA].

őrhegy őrző/vigyázó hegy/magaslat; dealul paznicilor/străjerilor, deal folosit ca loc de strajă; Wachberg. Hn. 1377: (Meta) iret versus meridiem in radicem cuiusdam montis Eurhyg vocati [Kozmateke K; BFO I, 336]. 1399: montem Eurhegy vocatum [M.bikal K; KHn 70]. 1675/1687 u.: az űr hegyben (sz) [Csejd MT; MMatr. 292]. 1712: Az Őr hegyre mégyen végel (sz) [Borsa K; BHN 111]. 1715: az Őr hegy alatt az uton fellyül (sz) [M.sárd K; KHn 228]. 1737: A(z) űr hegyin (sz) [Nyárszó K; KHn 121]. 1738: Őr hegy oldalán (sz) [Ketesd K; KHn 62]. 1744: Az Őrhegy csupja alatt (sz) [Marossztkirály AF; EHA]. 1753: Őr hegy oldalában (sz) [M.nádas K; RLt]. 1757: Az Őrhegy Sorkán a Havason (k) [Szentmihály Cs; EHA]. 1765: az Őr hegyb(en) a Körtély fa n. Lábban (sz) [Ne; EHA]. 1767: az az űr hegyben oldalas közönséges helyen (sz) [Csejd MT; EHA]. 1802: Az Őrhegy oldalán [Ajton K; EHA]. 1855: Kondor tájánál (Őrhegy:) [uo.; EHA].

őrhely őrzésre kijelölt/vigyázó hely, rég várta; loc de pază/strajă; Wachposten. 1662: midőn az ellenség a Meszesen általköltöznek ... már a mieink lesben nem messze lévén, strázsájok az ellenségnek érkezését, megtelepedését egy őrhelyből mind végig jól néznē [SKr 444]. 1677: Az vámnak penig és eőr helyeknek vigyázására ... mindnyájan kötelesek^a úgy amint az harminczados nekik parancsolja [CsVh 63. — ^aAz őrállók].

Hn. 1696: Őrhely oldala [M.nádas K; KHn 222].

őriz 1. őrködi vki/vmi felett; a pázi; wachen. 1566: császár ... követek által a királynak azt hagyá, hogy országában veszteg lenne és az országot őrizné [ETA I, 24 BS]. 1570: Anna Jerney ferencz deakne, Hithy Zerent vallyia, hogy ... eccher ... hatta wolt Ez More Ambrwsnet Sathoraba wrzeny, myglen eomaga Egyeb dolgait zerzenē [Kv; Tjk III/2. 146]. 1573: Eothues ferench hity vitan vallyia, hogy ... talalia Eotet Kappa Myhal es Mond neky Jol vryztetek Ide haza hogy Kerestury Petert megh vagdaltak | Fenessy Janos azt vallyia hogy Eoryzeo volt es hogi Balassy lazlo es golnar peter hittak ely meg fogny az legent ky Tamas deakot Meg zertette ... es ott talaltak valamy teob Emberekel wlwe, oth Eottwes Ambrws Igen zidogatta ... Eotet ott hattak Eorzeny ez haznal [Kv; Tjk III/3. 53, 110d]. 1650: Attam az Varos Drabantjnak kik az Vrnk posztioatt Eőrzőttek Ebedre Vaczorara, V. Czipot Nro. 8 [Kv; Szám. 26/VI. 424]. 1697: hallotta(m) mondotta^a, csak hēyáb(an) uersz s őrsesz, mert ha rea uetem magamot, csak oda lesz dolgom egy órában [Szentsimon Cs; CsJk 10 Göve (?) Mihály (38) pp vall. — ^aA fiú az anyjának]. 1710: (Mátyás király fegyveres és könyvtartó házeit) ... a törökök ... nagy vigiliával őrzőttek mindenkor [CSH 55]. 1748: en az ház őrsesére nem mentem, s másokat sem tudok, hogy őrzőttek [Mv; SLt 16 MV. 13 Iffibb Lakatos Mihály (21) vall.]. 1795/1800: Groff Toldalagi Farkas Urfi ... Rákosi Istvánnét ki akarta hanyatni a^a ... Jozságból, ujra meg egyeztenek ismét, hogy éltéig lakhatnék benne, s midőn meg-holt, Osváték Puskával őrizték a Jozságot [Told. 30]. 1820: Itélet ... minden ... kötele a magáit^a őrizni és meg tartani [F.rákos U; Falujk 100 Barrabás Áron pap-not. kezével. — ^aTi. a folyóvíz által elmosott föld-részét]. — L. még RSZF 245.

2. katonaságot kirendelve/ört állítva védelmez (várost/falut/országhatárt), a pázi/strájui/apára (oraşul/comuna/hotarul); (Stadt/Dorf/Staatsgrenze) bewachen. 1540: az Balassy Sygmond zolgay, kik akor Hwnyadon^a thwl Remethen az wthat alyak es eryzyk wala, engemeth megh thartoztattak wala [LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez. — *Bh]. 1586: Meg emlékeznek Vrunknak illie(n) parancholattiarolis hogy Sarampokat kewan lenny az hostatok veghin ... Minden Vczakat azon vczabeliek vagy Seowennel vagy theowissel ... be chinallia(na)k, es Eorizzekis minde(n) nap ket ember hywsegesen senkyt, deogeos helyreol leoweat, be Ne bochassanak [Kv; TanJk I/1. 33] | Boldis Jakab viszen tisz drabantot gwniaiokkal kik az keoreosben az halal vtat eorizztik az harom lora tordaig —/75 [Kv; Szám. 3/XXIV. 51]. 1600: Veres tornyot diligenter akarják őrizni, őrizik is [SzO IV, 137]. 1608: vegeztük aszt is, hogy az faluth minden Ezel eorizztek sub poena fl. 12 [HSzj *falu-örzés* al.]. 1619: ez nyáron félíg, vagy ha egészen is az hatalmas császár hadai őrzik a Fekete-tengert [BTN² 264]. 1657: Jutván azért az Jablonka havasára, tehát azt az passust császár praesidiumja őrzötte [KemÖn. 60].

Szk: *kaput* ~. 1600: Hamis, álnok csalárdság szívében lévén, mondván, hogy azok az jancsárok őrizvén az kaput, hogy már az töröktől semmi bántódásunk ne lehetne [Kv; KVE 180 LJ]. 1676/1681: Porkolab ur(ám) se hamorokra, se egyebűve az Jóság(b)a ki ne jarjon, hanem á várat s á kaput őrizze [Vh; VhU 665]. 1756: Gyorgy Szimu a Matsukással a más kapuban nem vólt, noha velem vólt rendes hogy őrizzük a kapukat ... de velem ezen az Estvén nem Strásálott [Bencenc H; BK Misc. 1143 Tot Marián (37) jb vall.] * *passzust* ~. 1671: Küldnök mi oda hadakat, a kik őrizték ott az huszti passzust [TML V, 577 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1753: eő Flge a regi szabadságot meg igrívén, ennek utánna Passusokot Plajokot fogunk szabad szekellyekül őrizni [Maksa Hsz; Törzs. Sig. Márk (38) ns vall.] * *pláj(á)t* ~. 1753: Passusokot Plajokot fogunk ... őrizni [uo.; i.h.]. 1757: mű itten a' Pláját őriztük, s akkor Gáborfi uram ... meg parantsolá hogy ha ezen Controversias helyen sertések járnak meg lövöldözzük [Gyszmi; DE 3 Franciscus Gábor (51) pp vall.] * *vámat* ~. 1705: mikor a generális azon a völgyön ment a hadakkal, a hegyeken akkor takarodtanak egynéhány zászlóalja kuruc<ok>, akik a vámat őrizték Verestoronynál [WIN I, 616] * *várat* ~. 1619: Azt soha ne gondoljátok, hogy az én uram őrizze váratokat, mert az bizony soha nem léssen [BTN² 232]. 1677: Szatmárban is kevesebb németet hagytak; azoknak is parancsolatjok az, az várat őrizzék [TML VI, 409 Teleki Mihály a tanácsurakhoz].

3. *ilan* strázsál, őrt áll; a strájui/veghea, a sta de straj; Wache stehen. 1558: Nagy Janos Megh eskewen azth walla ... Mykor ewryz wolth Annak wthanna az ewrzeketh oda hytta hogy lassak Az dolgot [Kv; TanJk I/1. — *Az előzőekben leírtat]. 1575: Az Magiarwchay es Zenwchay Kis Aytok Nitasanak Meg, Es ... egi egi drabant legin rajtok Eorzeny [Kv; i.h. V/3. 127b]. 1593: Zekel Antal vallia: Mikoron eorzenen, toluai kialtast hallank [Kv; Tjk V/1. 364]. 1602: Kupas Georgy ... vallia ... En ewel az Farkas Mihaliál azon etczaka ... egywt eoriztem ... az thoronynak felső feleben igazitam megh hagiám neky minth vigyazon, en it Alat vigyaztam [Kv; Tjk VI/1. 622]. 1678: Kopatseli Plajások tudhattyak az dolgot mert ők őriztek akkor [Sebes F; BK]. 1703: Aranyasszéket és egynéhány vármegyékét ... gróf Bethlen Sámuel commendója által küldi

Szamosujvárhoz, hogy a végeken őrizzenek [Kv; KVE 241 VBgy]. 1742: egy Éczaka magamis őrzettem [Bernád KK; Sár.].

Szk: (*hid*) *kapuban/kapun* ~. 1570: Zigartho Andras hithy zarent vallya hogy Mykor az kapw(n) wrzenenek Aznap latta hogy ... az Lean meg Teert Zeoch Demeterrel [Kv; Tjk III/2. 82]. 1573: Thakacz Andras, Takacz Antal, fazakas peter ... azt valliak hogy zent Antal nap Eleot vasarnap az hid kapwn Eorzenek volt, Lattak hogy ky Ment Nyreo Andras feleségestwl | feyr tamas ewel meg teobbyte wallasat, hogy egczer eoryz volt eo az hyt kapuba(n), azon Megie(n) ky adam Jstwa(n) | Takach gergj Falk Ambrus, strayfert gergel, Emrich Nekl Azt valliak hagi egi Nap az kapwba wrzeottek iacob Kadaris keoztek volt [Kv; Tjk III/3. 77, 198, 264]. 1574: Minden kapun Minden Nap egy egy tyzed Eoryzzen ... senky keozzwek keowetes nelkwly Ne tawozzek az kapurol Es egyzer eginel teob ely Ne Mehessen [Kv; TanJk V/3. 103a].

4. (erdő/mezőt/szőlőt) kártevő embertől/állattól (meg)véd/oaltalmaz; a pázi (pădurea/cîmpul/via); (Wald/Wiese/Weinberg) bewachen. 1568: 13 July ... Az Eleott Molnar Istwannak az Drabantnak, az ky ott alat az Kyralj Retin eorzeott attam keet kynyeret^a ... 23 July Attam az Ret Eorzeonek Lukachnak Masfel Kynyeret husra d. 6 ... Eorizte Myndenesteol fogva Mas fel Egez holnapig teott fizettesse f. 8 [Kv; Szám. 4/1. 60–1. — *Folyt. a fels.]. 1594: Keouetkezik rend zerent az eorizeo Darabantokra valo keöltsegh, az kik Biro Vram, es az Eghez Thanacz akarattiabol Zeoleoheggetth, zenafwueth, Dinnyes kertheth, zenas kertheth, Es Tilalmas Erdeoketh etc Eoriztenek [Kv; i.h. 6/X. 1]. 1595: Könyues Balintot és Ianos Deakot, kültém ala az retre hogy az kalongyat igazgassak, és azokat őrtüzek [Kv; i.h. 6/XVIIa. 273 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1675: Ez mező pásztor ... ne(m) gondolvá(n) ... köteleességével ... hogy azt igazán őrzi mindenektől ... az Váras(na)k mezeire idegen Juhokat fogadott bér(b)é [Kv; Tjk XI/1. 371]. 1756: ejjel nappal botokkal s dorongokkal kelletet az Uraság Maleját őriznünk [Remete Sz; TKI]. 1782: Az határt az határpásztorok Szent György-naptól fogva az más Szent György-napig tartoznak őrizni [Oroszfalu Hsz; RSzF 152]. 1786: ha magak nem őrizték volna ... s most is nem őrzene ... nem volna erdejek olly állapotban, mint vagyan [Torockó; TLev. 4/13. 10]. 1790: a' Pásztor a' mikor a Szőlő kezd émi a' Kutýáktól és Madaraktól Puskával Ostorral, Tsergettyüvel, Serényen és Faradhatlanul őrizze [Nyáradkarácsonfva MT; Told. 76]. 1802: a' Pusztá Szőlőb(en) Szilvát őrtet [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1816: gabonáit, Szőlőit ... erdeit sat miként őrzette, vedelmezte? [Mezőmadaras MT; Born. XVb vk]. — L. még RSzF 177.

Szk: *búzát* ~. 1723: ha az Szégeny Bátyam őrzötte volna is az buzajat En s Ijfabik Vass György vr(ám) nem őrzöttük [Ks 7. XVII. 5]. 1869: hétfőn délután férje a buzát őrizvén elaludt [M.bikal K; RAK 276] * *dinnyét* ~. 1621: Attunk Biro V. hagiásabol az Darabantnak a ki az Keo mall allat az Dinnet eorezte Puska port Libr. I [Kv; Szám. 15b/VIII. 3] * *erdő* ~. 1594: Rendelték eo kegmek az Thilalmas Erdeok Eorizni huzon három Darabantokath [Kv; i.h. 6/X. 11] * *erdőt* ~. 1580: ekegyh is az varas Zolgay eorzettek az erdeot [Kv; TanJk V/3. 207b]. 1684: hogy ki az erdőt nem őrzi, hanem könyörög az falu előtt csak forinton büntetődjék [HSzj *erdő-örzés* al.]. 1779: Ezenn Erdőt tiz Esztendőktől főgva, mind magam őrzöttem, és még, mostis

magam Örzöm [Kosztésd H; BK sub nro 306]. 1856: az itt való Kakasdi Erdőket örizni magamatt kötölözöm [DE 2] * *gabonát* ~. 1810: Fola Gligor ... Hajtás is Léven az Mlgos Uraság gabonáját Nagyön Örizte [Sóakna MT; Born. G. IX. 4 Roska Vaszilika (35) vall.] * *határ ~ni*. 1782: Az határpásztorok <nak> határörzeni egy lovon nem is több<ön> léssen szabad menni [Oroszfalu Hsz; RSzF 152]. 1843: a' szomszédomtól, ki éppen Határpásztor volt, midőn Határ örözni hivatam, hallottam, hogy a más három Udvar lekaszáltatta, azt felelvén nekem, midőn Határ örözni hivatam: Nem menyek [Bodola Hsz; BLt 12 Gál János (38) szolgáló ember vall.] * *határt* ~. 1768: már annyira meg ijedet töllek az Sitaramis hogy nem meri a határt örizni [A. karácsonfva AF; Told. 5a]. 1784 k.: Voltak Birák, Polgárok és Határ pásztrok, kiknek volt kötelességek a határt örözni, a Törvéteneket büntetni, károkat meg fizeteni [Zetelaka U; UszLt XII. 89]. 1835: A Felső Sinfalviak(na)k gondviselések alá, úgy engedtetett vala az Also Sinfalvi Praedialis Hely hogy a Határt örizzek [Asz; Borb. II] * *havast* ~. 1632: Istuan kiraly idejeben, Fogarasj Kapitán Horuat Kozma telepítette elseőben az Poianamaruliokatt, lattua(n) az Hauasok(na)k es Erdeőknek nagy pusztulasat, hasonlokeppen az halas patakoknak hazontalan voltat, akkori wdeőben semmi egieb szolgatlattok nem uolt egieb hanem cziak az Erdeoket hauasokat es halas vizeket eőrzettenek [Poianamarul F; UC 14/38. 16] * *kertet* ~. 1796: Csepekkel őriztek a kertiket [Tarcasfva U; Pf] * *szénát* ~. 1582: Zekeres Gyeorg'nek hogy az waras zenayat Eorzetie Eot hetyg attam f. 3/25 [Kv; Szám. 3/V. 22 Lederer Mihály sp kezével]. 1592: A wendegles vtan attam ... ket Darabantnok Melyek az varos Zenayat Eryzték ... Tezen hett Nap ... d 56 [Kv; i.h. 5/XIV. 341 Eppel Péter sp kezével]. 1597: kwltem ... az Kiraly Ritire az ket darabantnak az kik az szinat Orisztik ... kenieret ... /08 [Kv; i.h. 7/XIV. 46 Masass Tamás sp kezével] * *szőlő ~ni*. 1570: Seuerinus Brozer, Azt vallya hogy Mykor az Borsaj Petert megh fogattak volna az zomzedsagal zeolew Eorzeny Monta hogy egyedwl Nem bírna, hane(m) egy Jnas kellene Mellye [Kv; Tjk III/2. 108] * *szőlőt* ~. 1570: Bozy Isthwan, Azt vallya hogy Nem Mezze az zakal Ambur zeoleyet eorzeotte Eo Mykor Jaray Janos az ferencz deak zeoleyet wrzy volt, De eo Nem lathot semy kar tethelt [Kv; i.h. 200]. 1598: attam a zekeleknek kik az zeoleőketh Eőriztek Ebedre waczjorara ital penzt f —/50 [Kv; Szám. 8/V. 69]. 1603: Osdj Jstwan ... vallia ... az eo zeoleiet fogta eorzenj [Kv; Tjk VI/1. 648]. 1805: (A fákat) a mig ő a szőlőt őrzette el lopták [Buza SzD; LLt Csáky-per 124. L. 31] * *törökbúzá* ~. 1842: én az Apám helyébe botáskodtam, őrizvén a török búzákat [Bábony K; KLev. Bódis Pista (13) vall.]

5. pásztorol; a pástori, a pázi in timp ce păște; Herde hűten. 1568: Henteler simone ... fassa est, Ezt hallottam hogy monta Czzyehy Balintne, az fianak haych el fym gyorson az tehent ... az Veres Tamaseth ... nem akarom hogy grizd ... az Anya azt monda az Veres Tamas gyermekek Ne haych oda mert beste kurua legiek ha az en gyermeke(m) eorizyj (!) [Kv; Tjk III/1. 224]. 1591: Az myert penig be haytattam^a, oka ez hogj hatalmasul szep uiragzo buzaban eorzeotte [UszT. — ^aA marhát]. 1597: meg kerdeok ... Peter Ismerede eztt: Az ficzyortt monda Az hogy nem Jsmerem es monda ez Az ficzyor hogy nem Jsmerz ha ez nyaronys egjuth eoryztwnk [i.h. 12/66]. 1618/1729: az Göcsi Marhának ... szabad légyen az Küküllőre az

Balavásári határban bē Járni innya, és ott is ha akarják ... az oldalra ki hajtani és ott addig őrizni, Jártatni ... meddig akarják [Balavásár KK; Ks 13. XV]. 1711: Néhai Solyom Thamás ur(am)nális volt 4 fejár fennálló Szarvu Tehen, a Fiam Csorda Pásztor lévén, őrzőtteis, ugjan azon Njáron, mikor a fiam őrzőtte, egjik meg holt vala [Kilyénfva Cs; WLt]. 1744: Egy Tavasszal az ő kglme Szöllejébe szaladván a' nyomásból valami Ketskék, a Fitzko aki őrzőtte utánnok bē szőkőtt, hogy ki hajtja [Szentegyed SzD; WassLt]. 1782: A gyepeken és utakon egymás mellett három vagy négy marhánál többet jártatni és őrizni szabad ne légyen [Oroszfalu Hsz; RSzF 171].

Szk: *barmot* ~. 1500: w lffyw koraban mykor walkon lakot volna a Cylla mezőn barmot őrizőth mynd az beles twygh [Nagykapus/Damos K; MNy XXIV, 292 Melchior Czyde de Nag' kapos jb vall.]. 1574: Koznar pal Jday harinnay Janos Jobbagya ... ezt walla hog mykor az mold-wayak beztercet meg zallottak vala, akkor apamwal erkede fwtottwnk wala, es ot az Barmot oryztam es akkor mw-tattak az erkedegek hog az was kwt folyamya vermen twl ne eerezem az barmot mert be haytyak az tekeyek [Erked K; LLt Fasc. 29]. 1600: tudo(m) azt hogy az keőrnéől ualo faluk eoriztek barmokat teőlle mind niomas ideien mind egiebkor kertnel kul ualo zena fw volt mind eőreőkke [UszT 15/99 Sos Mihaj zent Marthoni (60) vall.] * *bivalyt* ~. 1869: Okos András ... a Martonban volt Bivalyát őrizni [M.bikal K; RAK 275] * (*borjú*-, *meddő*-, *ménés*-, *ökör*-, *sertés*-, *tehén*-, *tolok*) *csordát* ~. 1586: (A) pásztorok az Menes Cziordat eorisztek | Az kik az Tulok chordat őrzottek az quartas vraimmal adatanak Tanaczul egy Kőbol Búzat [Kv; Szám. 3/XXIV. 12, 3/XXVII. 11b]. 1696: ma bizony lepedőb(en) hozzák haza ha megh kapatom soha csordát nem őriz^a [Mikháza MT; Berz. 17. XII. — ^aPásztorral kapcsolatos fenyegetőzés]. 1715: az kérdőben forgo helyyeken mindenüt szabad az sertés Csordát őzenem [Szemerja Hsz; LLt]. 1758: a ficsor és Léány kik akkor a Csordát őrzettek mindenik Legitimae aetasu, magok mutattak ki a Tehenet [Doboka; TL]. 1806: A pásztorok a közönség ököir, tehén-, ménés-, meddő- és borjúcsordáit karácsontól fogva a más karácsönig híven és igazán őrizik [F.rákos U; RSzF 195]. 1810: (A pásztor) felfogadá a közönség Burju Csordáját ... hogy híven és igazán őrizi | Az ököir és Tehen Csordákat, együtt a' lovakkal őrizik [uo.; Falujk 58, 64 Sebe János pap-not. kezével] * *disznót* ~. 1569: dyznayat ... lth őryzyk vala toh Janosnak [Kv; Bállt 78]. 1604: Vagio(n) 16, uagy huz eztendeje hogy en Hannagy Leőrincel egjit eoriztem Vala az malomfalúj diznot [UszT 18/78 Georgius Menihart de Malomfalúa (50) lib. vall.]. 1606: Az moharos mezeőn Koro(n)di Vas Peter latta(m) diznot eorizett [i.h. 20/72 Paulus Kys de Jlike (50) lib. vall.]. 1641: Diznot őrzőttam ott [Görgénysztimre MT; Sár.]. * *juhnyáját* ~. 1856: (Az) igért berét nevezzet Duma Vaszilja pakulár tartozik ... hogy a keze alá adott juh nyáját jól őrzzi, gondolzza [Torockó; Bosla] * *juhot* ~. 1572: Doche (!) Ianos Azt vallia hogy eo tawaly Nyarban Eorzette lwhait [Kv; Tjk III/3. 47]. 1592: Zent georgy napba rege(n) eorzeott Juhot az Nywladban, es egy Jstwa(n) Andras newu Ember, ki orozhegy volt, ki kergette volt onnet, azt mondotta volt hogy nem engedj hogy ott őrizze [UszT]. 1630: Eyel az Juhot Eőrizuen ot fezkik <val>a [Nagycég K; VLT 16/1527]. 1717: itt hazasodtam meg Czelnán mind Pásztorokdтам juhokot őriztem ezen a Havason [TGsz 51

Trucz Mihaila (80) csákyai jb vall.). 1735: az Venczel Fia Mátyás ... mikor ot közel az Juhokot őrzötte m képen ieztette meg [Kézdisztlélek Hsz; ApL 2 vk] * *lovat* ~. 1598: az louakott ött őreztem az szepuiz mellet [Pálfa Cs; Bállt 81]. 1757: én 20 Esztendőig Lovászkadtam az eő Nga Lovait gyakorta itt oriztem Czövökön [Gyeke K; Ks 4. VII. 6 Lovász Kira (44) zs vall.] * *marhát* ~. 1603: Stephanus Perecheny ... vallia ... Kerenek engemet egienleo akaraból hogy eyel ... eorzenem az Marhat [Kv; Tjk IV/1. 650]. 1765: Az pásztorok ... márháimot ot őrzöttek [Csobotfva Cs; Ks Csikcsobotfalui Bartalis János lev.]. 1801: Erdős Pált ... a kaszabban kaptuk az eő Nagysága Erdő Pásztorával most a nyáiban hogy ott őrzötte a 4. Marhát [Koronka MT; Told. 10 Pap Gábor (36) erdőpásztor vall.] * *ménest* ~. 1731: magok lovokon őrizték a ménest | a ménest a magok lovokon tartoznak őrizni [Dés; Jk] * *őkröt* ~. 1589: En az okreoket eorzeom vala [Szentkirály U; UszT]. 1606: Az J Bizonicza azt meg hogi ahol az őkröt őriztek tilalmasba wolt [i.h. 20/289]. 1752: Boér Sámuel Vr ... azt mondotta hogy által lövi, miért őri ott az őkrököt [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 32]. 1761: láttom az utrizált személyeket hogy egy jó Tsaport őkröt őrzöttek [M.herepe AF; BK Herepei lev.] * *sértést* ~. 1728: mikor Sertéseket őriztünk itten ... Soha Senki nem bojgattott [Hidvég Hsz; Mk I Fasc. I Math. Pap (61) zs vall.]. 1771: (Bágy Juon) a maros mellet valami Sertéseket őrzet de hogi ki Sertésit őrzette nem tudom [A.gáld AF; JHb Száva Juon (65) jb vall.] * *tehenet* ~. 1568: Catharina Magiary Tamasne ... fassa este, hogy oda Jque Veres Tamasne es azt monda, Myre hogy azt montad hogy ne orize a te fiad a bestie kúrú a tehenet, es mond chyezy Balintne ha montamis Nem Noked montam(m) hane(m) az en gyermekemnek Mert ne(m) akarom hogy senky tehenet orizy (!) [Kv; Tjk III/1. 224]. 1596: te tot Janos, ne őrizd az Janosj görgy tehenet ha őrzeöd ha az falún talallak wagy az mezőn addig el verlek az mig eggiet rughacz [UszT 11/70]. 1729: ennek apjaval őrzöttem az teheneket [Kiskájon SzD; BK. Michael Lupán (100) jb vall.] * *tulkot* ~. 1765: az pasztorak Hadaro Nyikula által kezik alai adatt tulkát, fizetés mellet őrizték [Torda; TjKT V. 293].

6. *méhet* ~ méhre felügyel/vigyáz; a supravgehealbinele, a avea grija de albine; Bienen hüten. 1584: Rosa Ambrus Deakne vallia ... Egkor hagia Az Ania(m) hogy az meheket eorize(m) [Kv; Tjk IV/1. 265].

7. (meg)öv/oltalmaz (vkitől/vmitől); a feri/proteja/ocroti (de cineva/ceva); schützen. 1585: Sophia eg' Santa leany ... vallia ... mj legie(p) az oka hogi Nem ellenzettek Azzonomek ez ket zemelt^a azwagy Nem eoriztek az egy hazba(n) valo halasert Ne(m) tudom [Kv; Tjk IV/1. 451. — ^aErszébetet és a legényt]. 1619: Azt akarják csak panaszkodni, hogy az én uram őrzze őket várokbán is minden latorlót [BTN² 237]. 1778: A hasnak pedig meg szorulása mindenkor ártalmas ... Ettől is azért a' beteget őrizni kell [MvAlL Mátyus, ConsSan. gub.]. 1795: a Felesége el nyomorodván ... örökké őrzni kellett a Feleségit mind haláláig [Elekes AF; BK]. 1803: ezen pásztorok ... számadások és kezek alatt lévő nyáját ... minden megeshető veszélyektől szorgalmasan őrizni tartoznak | Az ökr-, tinó- és ménes-pásztorok a kezek alatt lévő nyáját igen jó vigyázással minden megeshető veszélyektől őrizni és a pásztoroktól kitelhető nyavalyákat szorgalmasan orvosolni tartoznak [M.hermány U; RSzF 191–2]. 1804: én a Jozságot ... el nem pusztítottam vala mint magamét úgy őrzem [Ádamos

KK; Pk 5]. 1831: mivel a' Gyertyanos meszsire van el kanyaradva, a' Ferentzi Károly ur lovai hol lehetnek, nem ügyeltem, és mivel a' Guja mellett jól aludtam, kivált ha szemesen nem őrizték könnyen el lophatták azokat [Dés; DLt 332. 8].

8. foglyokra/rabokra felügyel/vigyáz; a pázi/supraveghea prizonierii/deținutii; Gefangene bewachen. 1590: Az az Mihaly my nekőnk azt mondotta hogi azt bar ne eorizzetek, Mert oth lakat vagion Azon az pinczien | Az falus Birot oda hyttuk, teob polgarokkal egyete(m)be, Azt mondottuk nekik, Ez pincziben vagion egj fogsagh myatt megh holth olahne, Az gylkosis itt vagion az ki keze myatt megh holt, Azert hyuattunk vgjmond Ide Jo Attyamffiaj, Eoriszetek Addigh migh tizt tartonak hirre tehetiük, Az falus Biro azt monda mind az faluúal Egietembe hogi eők nem tartoznak eorizni, mert ez nemes Ember hazanal es zolagy keoszt eset az chélekedet, my nem tartozunk eorizni [UszT]. 1600: Georgius Theolchieres ... fassus est ... az Byro azt montha eorizzetek ne hadgiatok el menny ... Reggel ... el zeokeót [Kv; Tjk VI/1. 412]. 1671: Székelységen az hol kevés az Drabant, a' Lófejek-is tartozzanak foglyot őrzni és késérni [CCI]. 1687: Soha az előtt Rabokat szőlő művelni, kertek kapálni ki nem vittek, hanem Tavalytúl fogva Udvarbíró Vr(am) kezdette el, és Drabantot kívánt kisérti, de most Rab Pásztor van, az őrizi [Szilágycseh; GramTr VIII Somogyi István (50), a csehi lovas sereg zászlótartójának vall.].

Szk: *fegyveres kézzel* ~. 1712: egy nehany napokig fegyveres kezzel őrzöttek [Dés; Hr 6/28] * *szoros őrizet alatt* ~. 1704: az cancellariust, úgymint Bethlen Miklós uramat maga szállásán megfogván a németek, vitték a commendans házához, oda, ahol Szász János volt fogva, és ott szoros őrizet alatt őrzik a németek [WIN I, 110].

9. (állandóan) szemmel tart vkit; a supravgehea (in permanentă) pe cineva; im Auge behalten. 1776: á M.Praepost Ur ezen punctumokat ... a' tett Terminus ... nem subscribálta ... azt vélem okának, hogy attyafiai, és több Méltóságok szüntelen ide 's tova hivattatták, és őrizték [GyL. Adalbertus Biro scilicet ex Csik Kartzfalva nunc residens in Pago Csokfalva vall.].

10. *átv* megvéd/oltalmaz vmit; a apăra ceva; schützen. 1764: tsekély Gavalérsagomat olyan emberséggel őrzöm mint a leg nagyobb Generalis [Középlak K; BfR].

Szk: *Istennek tisztességét őrizi*. 1587: Towaba lathwan Az Varosban az bwnnek el Aradasath Valazotttanak ket fő vraitam, tablara Iarwan, tudni illik Eotweos Andrast Benchel Andrast Hog' ez ket feo vrait az Istennek tiztesseget melynek otalmara megh eskuttenek eo kgmek ... eorizek otalmazak [Kv; TanJk I/1. 48] * *saját tisztességét őrizi*. 1606: en kurua sem uagiok, es kurua fia sem uagiok. ualamiuel szokta ember s iambor az eő tiztesseget eorizni es otalmazni mindennel eorizni es otalmazni akarom az en tiztesseget [UszT 20/143].

11. szk-ban; in constructiō; in Wortkonstruktionen: *Isten* ~ (vkit vmitől) Isten megőriz/öv vkit vmitől; Dumnezeu ocrotește pe cineva de ceva; Gott bewahrt. 1675: ha Isten nem őrzött volna, most fekünném az sírban [TML VII, 37 Béli Pál Teleki Mihályhoz]. 1679: Ezzel Istennek ajánlom Kegyelmedet, Isten minden boldogtalanságtól őrizze Kegyelmedet, kívánom^a [TML VIII, 446 Wesselényi Pálné Béli Szuzsánna ua-hoz. — ^aLevélzáró formulában]. 1695: Bajcsi Sámuel uram sok keserves bujdosási után Isten segedelméből indult ez sovány földről édes hazánkba, kit

Isten vezéreljen szent lelkével, őrizze minden gonoszoktól [Kv; VvE 237 VBGy]. 1737: Havasalföldet teli mondjak velle^a lenni. Az Isten őrzötte eddighis Erdelit túllők [Kv; Ks 83 Mikola László lev. — ^aA pogánnyal]. 1738: (Egy béres szolga) egy kolosvári Hüvejes Gyurka nevű legényt halálón meg vert sebhete, ugy annyira hogy ha l(ste)n nem őrzötte volna, meg is holt volna [Torda; TJKt I. 174]. 1749: elég dolgunk van az több Atyafiakkal. perelnek az Guberniumb(an), az Isten tudgya csak micsoda Atyafisag-talanság van itt. Isten őrizzen minden Familiat ez féletől [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. XVIII. sz. köz.: még most négy esztendeje tsak az Isten őrzött hogy a kaszával egybe nem vagdalt [LLt Fasc. 69]. 1797: egy kezében lévő darab fával agyba főbe annyira kezdett ütni verni, hogy szinte meg őlt, az Isten őrizzen is mindenkit olyan durva pogány embertől [Berz. 3. 3. N. 21] * az (Úr)Isten ~zen (attól, hogy ...) Isten mentesen (attól, hogy ...); Dumnezeu sá ne ferească de ...; Gott schütze uns vor ... 1697: hamisan írja hogy az en kglmes ur(am) jobbágya ellen volnek l(ste)n őrizen sőt ijel napal melletek futok fáradok oltalmazom [Szilágycseh; BK. Kúmvies Gergely Bethlen Gergelyhez]. 1761: (látván ő Ngok közt disharmoniat:) jóvalloottam Daniel Urfi ő Ngának hogy helyesebb lészen az Udvar házok iránt atyafiságoson végezni, hogy sem atyafiságtalanság (:kitől Isten őrizzen:) származzék belőlle [Branyicska H; JHb XXXV/46. 18]. 1809: En, az Ur Isten őrzözen, hogy fortélyal kíványak senkitőlis költsönözni [Marosjára MT; Berz. 11. 75].

Sz. 1676: Noha az igazakat megsegíti az Isten, de az Isten is azokat szokta őrzni, kik magokat őrzik [TML VII, 280 Mikes Kelemen Teleki Mihályhoz]. 1676/1681: paraszt példababnis szoktak mondani: hogi l(ste)nis aszt őrzi, aki magát őrzi [Vh; VhU 664].

12. őrzi magát a. (meg)védi/védelmezi magát; a se apára; sich verteiden. 1619: ha ország kell, szabályot legyen s őrizték magukatok | Ha vitéz emberek ... kimenjenek az várból, s őrzözzék magokat [BTN² 232, 237]. 1663: ha amazoknak valahonnan segítségk leszen, ha nem is, tudom őrzik magokat [TML III, 414 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. — b. óvakodik vmitől; a se feri de ceva; sich hüten. 1761: (Bányai Ferencz) Feleségeis ... ennek-utánna a' Férfjét jobban meg betsülje, szavát fogadja, és a másokkal való gyanus Conversatiotol magát őrizze [Kv; SRE 200].

13. fenntart; a menține/păstra; aufrechterhalten. 1618: sem az hatalmas császár, sem az vezérek csak meg sem gondolták azt, hogy az római császárral való frigyet fel akarják bontani, sőt igen akarják azt őrzni | az hatalmas császár és az vezér az német császárral való frigyet és békességet föl bontani nem akarják, hanem erősen őrizik [BTN² 115–6].

14. (pénzt) félretesz/megőriz; a păstra, a pune de o parte (bani); (Geld) sparen. 1695: Ezt pedig a' pénzt, ugy kell őrizni hogy jövőendő(en) szönyog vetetodgyek vele [SzJk 292].

15. vmi védelmet nyújt; a proteja ceva; Schutz bieten. 1800: az Migos Udvar ... az eddig jo moddal való gypűtt le vágván, mely is eddig a szőlőt őrzette, most gypű nélkül hadták [Ádamos KK; JHb XX/19].

16. (kutya) őrködik vmi felett; (despre ciini) a păzi ceva; wachen (Hund). 1764: talaltanak ... az ilk szállásokhoz közel ... egy bugjában uj sertes hájot, veséjével ... melyet egy fejr kuvasz őrzett [Torda; TJKt V. 206].

◊ Szk: ágyat ~ betegként ágyban fekszik; a zăcea în pat; im Bett als Kranke(r) liegen. 1881: Az oka annak, hogy nem írtam, az vala, hogy 10 napig az ágyat őriztem otthon [PLv. 90 Petelei István Jakab Ödönhoz] * korcsomát ~ kocsmázik; tsi petrece timpul prin circiumi; ständig in der Kneipe sitzen. 1604: zwksegh megh tartany az lowasokat de olyanokat a' kik az zolgalatra elegsegek lehesenek ne az korchyomakat eorizzek [Kv; TanJk I/1. 442]. 1605: Az teob tilalmas erdeekre es el adot erdeekre is paran-chiolia megh az erdeo paztoroknak legyen zorgalmatos vi-gyazasok, ne chyak az korchyomat eorizzek [Kv; i.h. 511].

őrizés I. őrzés

őrizet 1. őrzés, vigyázás; pază; Bewachung. 1592: Felek fundalasat az Wt eorizetiert, paranczolta Lajos kiraly a' Coloswariaknak [Kv; Diósyld. 56]. 1657: kezdenek taka-rodni is ki az várasról ... Ez vala felette nagy megszomorodásomra, látván az álnak hűtelenségeket, feltűn pedig táborunkat ... mert nagy őrizet alatt voltunk [KemÖn. 182]. 1675: Az pocsai hidhoz jöttek volt éppen az ellenség, de látván mind az vizet s mind az őrizetét, csak visszatértek [TML VII, 106 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. 1677: Az Oláh Országi határok felől valo szély helyekben ... a' Várakban és utakon valo őrizetek és vigyázások-is, az ed-dig valo usus szerint, continuatassanak [AC 156]. 1711: A fővezér ... praesidiumot hagyván a híd őrizetére ... nagy hirtelenséggel a muszka cár táborá eleiben megyen [CsH 469]. 1737: a Tktes Nemes V(ár)(me)gjékről Congerált magazinalis szénák(na)k őrizetire ... strásák állittassanak Nms Városunkbólis [Dés; Jk 472b].

2. (város/falu/kapu) őrzés/strázsálás; străjuire/păzire (a oraşului/satului/portii); (Stadt/Dorf/Tor) Bewachung. 1585: Ha mely tizedes az eorizest el halgattia, es az eo tizede alatt valo keosseget, Vagi wakmereosegebeol, Vagi gonduseletlensegebeol az eorizetre es egieb keőzeónseges Akarminemeó Zolgalatra el nem Vetne, tehagh az Tizedest hūzon eot penzel bewntessek [Kv; PolgK 16]. 1588: Amit a kis Aytok feleol vezetene azba maradgion, Nytuak(n) legienek de az eorizetinek moggiaban Biro vram(m) lellien rendet [Kv; TanJk I/1. 75]. 1603: városunknak kapuit az Nemeth gyalogok kezdetek allany ... Eo kgmek ... az kapuknak eorizetit magoknak akarjak tartany warosul az Instructio tartasa zere(n)t biro vram azert Tanachyawal izennye megh ez város vezeteset az nemeth Hadnagyok-(na)k hogy az nemeteket az kapukrol el vigyek es az vthan oda ne menniének az eorizetre [Kv; i.h. 442]. 1604: valamely Tizedes awagy egyeb rendbely Zemely rezegen megyen az eorizetre tehat az affeleket mingyarast biro vram awagy arra rendeltet Vraim, az kalitkaba tetessek [Kv; i.h. 485].

Szk: ~et tesz. 1605: Tetzet ezis hogy mint szinten egyeb lakos, hogy sem(m)j szedes vedestol nem im(m)unis, ha-nem mind adot, őrzet és zolgalatot tezen Azonkeppen az Sütő hazok is im(m)unisok ne legyc(n)ek, hanem mind őrzetre, mind penig egyeb zolgalatra hirdettessenek és szolgáltatassanak [Kv; i.h. 507].

3. (erdő/mező/szőlő)őrzés; păzire (a pădurii/cîmpului/viei); Bewachung (von Wald/Wiese/Weinberg). 1741: Hogy ha ... olly quantitásb(an) 's nagy mértékben vettet-nék az málé, a gabona földekbe, hogj ketten^a nem lennének elégsegek őrizetekre, tehát, in tali Casu, szabadságab(an) fog állani a Nms Városnak, többekét is azon málék(na)k

őrizetekre adhibeálni [Dés; Jk 549–50. — ^A mezőpásztorok]. 1776: Bodi István ... azon Erdőt ... az Mikala Részre Kemény őrizettel Vigyázta [Ádámos KK; JHb XIX/18]. 1781: ő Nga a Malaistyt ... a Fadsét Arkától a Malaistye Arkáig el metáztatta ... Az erdős részét meg tiltotta, Pásztorokat tett őrizetére [F. nádásd H; JHb XXXII/32]. 1830: az erdőpásztorok az mely falusi lakosokat megtanáltak erdei praevicacióba, azért semmi jutalmat nem kaptak; s az mián az őrizet is igen gyengén van az falus feleink aránt [Árkos Hsz; RSzF 118] | a mostani erdőt ... nagy őrizet mellet neveltük, hogy a Berendi utba lévő őt hidakat ... legyen honnot conserváljuk [K; Somb. II].

Szk: *–e alá vesz.* 1832: a Pityókás Kert őrzése, az eddig való usus szerint károsnak esmérített ... Végeztetett, hogy ezentúl a Nagy Avasi Pityókás Kert őrzete a falu határ-pásztoraié legyen; kik is esmerjék kötelességeiknek azon kertet őrizetek alá venni, őrizni [Árkos Hsz; RSzF 155] * *(erős/szoros) ~ alatt tart.* 1785: (Az erdőt) erős őrizet s tilalom alatt tartjuk [Torockó; TLv. 4/11. 1b]. 1793: azon erdőt ... Szoros őrizet alatt ... tartottuk [Kakasd MT; DLv. 2. XIIIb. 16]. 1794: Erdőt Szöllőket, Kaszalokat nagy fenyték, és őrizet alatt tartom [Vingárd AF; TSb 24] * *szoros ~ alá tétetik.* 1840: Én személyem szerint akarom, hogy az Erdő szoros őrizet alá tétessék [Tarcsafva U; Pf].

4. pásztorlás; pásztorire, pázit; Herdehűten. 1734: Kimpan György Bács és Kimpan Jeremia Pakurar kezek, őrizetek alatt ... ő Nga juhait közzül, hanj juhot, vagy berbétet, kik(nek) cseréltek által nagyobbakért [Szentmargita SzD; Ks LXXVIII. 14. 15 vk]. 1760 k.: annak is végire járjon a Dékány hogy ha oljan Emberé az Marha hogj aki szokasos marháját kardalészára hadni, és szánszándékkal el hadja minden örözetnél kül az illjen Gazdát ... bé jelentse a Tekintetes Hadnagy Urnak [Torda; KW]. 1831: ha ott nem voltál és háltál, magad helyett a Guja Őrizetére kit hagyta? [Dés; DLT 332. 2 vk]. 1840: senkinek nem lészen szabad amidőn szénáért megyen, az őkreit szabadosan elcsapni. Ha el akarja csapni, úgy bocsássa el, hogy a maga tulajdon helyén őrizet alatt, úgy őriztesse, hoghya másnak kárában mégyen, akkor a tulajdonos minden egy ökörtől egy váltó magyar forintot vehessen [Jenőfva Cs; RSzF 157].

Szk: *–e elé befogad.* 1807: az ökök Pásztorok(na)k büntetés alatt nem lészen szabad lo márhát maga őrzete elé befogadni [F. rákos U; Falujk 27 Sebe János pap-not. kezével] * *vki ~e alá ad.* 1821: (Gruja) ő Sertéseit a' Sertés pásztor őrizete alá adta [H; JF 36 Prot. 26].

5. (fogoly/rab) őrzés/felügyelet; pázire, supraveghere (a prizonierilor/dejinuților); Haft. 1657: akkor mondották meg neki: rab vagy; s leódták fegyverét, és szállására őrizet alá vitték [KemÖn. 161. — ^AKékedi Zsigmondnak]. 1662: (Barcsai Ákos) Szegedi Péter, Jármí János nevű nemes emberek rendeltetvén bizonyos praesídiummal őrizetire, minden javaival együtt Görgényben, a maga várában őrizet alá vetetett alá [SKr 646]. 1675: ha mi foglyok kezi alá bizatnak azokat ... jo gondviselés alát tartassa, orizet alát, dolgoztassa [Fog.; UF II, 676 Bornemisza Anna fejedelemszony ut.]. 1702: ez Hazab(an) sok felől halatnak tolvajok ... ha el foghat benne, jó őrizet alatt küldje ide Feiervarra [UszLT IX. 77/50 gub.]. 1704: Ugyan ma vitték a Torockaiakat is keményebb rabságra, németek őrizeti alá [WIN I, 63]. 1776: ez két Detentus kemény őrizet alatt tartassék [Déva; Ks 111 Vegyes ir.]. 1818: az Unokám Tegnap ... Mint hegyi Tolvaj ... erőszakoson pénz adásra

szorongatott ... nagynehezen elfogattam ... a' Vice Ispány Urnak ... legottan írtam, hogy mig veled ennek mikénti meg orvoslásáról végezhetek, addig tartassa ... őrizet alatt [M. régen MT; TLt Praes. ir. 321 Palatkai Anna fiához].

Szk: *szoros ~ alatt.* 1704: az cancellariust, úgymint Bethlen Miklós uramat maga szállásán megfogván a németek, vitték a commendans házához, oda, ahol Szász János volt fogva, és ott szoros őrizet alatt őrzik a németek [WIN I, 110]. 1836: (A béres) megaláltatása' esetében elfogatván, mint kivilágosodott Gyilkos szoros őrizet alatt kísértessen a Tordai Praetoriumhoz [DLT 505 kv-i nyomt. kl].

6. (katonai) felügyelet; supraveghere (militară); Schutzgeleit. 1809: mint azon személyeket, kik magokat fizetésért el-kötelezték katonaságra, bátorságos őrizet alatt Dallyába Com(m)issarius Türi Simon Uramhoz késértessük [Kőhalmoszek; UszLT GomGub. 1746].

Szk: *katonai ~.* 1817: a Roskányi Krájinicális Státionak bátorsága fenn tartására nézve nyoltz számbol álló katonai őrizet az ide valo Compagnia Commendánsától ki eszközlőni méltóztassék [H; Ks 91. C. 8].

7. ~ül őrzőként, felügyelőként; ca supraveghetor; als Wächter. 1838–1845: Macsukás ... 1. neve azon földészeknek, kiket falukról a megyebörtönbe kísérendő rabok mellé őrizetül rendelnek [MNYTK 107].

őrizettétel őrzés, strázsálás; paza, pázire, strājuire; Bewachung. 1799: Már egy néhány esztendőktől háborús idők lévén ... az Arestans Katonák Sztasálása, a' Falusi éjjeli és Nappali őrizet tétel (Matsukulás) ... felette igen sa nyargatnak bennünket [A. árpás F; TKI BB. IV. 5 Számoila Mándá (50) col. vall.].

őrizget őrizet alatt tart; a pázi mai tot timpul, a tot pázi; in Haft halten. 1796: Tudom hogy Tilalmaztatott Kis Pál Uramektól azon hely de hogy a Kosakot onat ki üldözték volna valaha azt nem tudom s nem hallottam Noha őrzgették s üldözték onnan a Marhával járo gyermekeket [Uzon Hsz; Kp IV. 288 Mich. Kadar (53) lovas kat. vall.].

őrizhet 1. (mező/határ)őrzést végezhet; a putea pázi (cîmpul/hotarul); (Wiese/Flur) bewachen können. 1756: ital közben a sitár panasolni kezdte hogy ő nem orizheti a határt, mert sok marha és ember vagyona a határban [Bencenc H; BK Misc. 1148 Makis (?) Lazer (50) jb vall.].

2. pásztorolhat; a putea pásztori/pázi; Herde hűten können. 1629: megis izentűk Szeőcz Mihálynak hogj ki fogja az menesbeől mert nem eorizhetjük [Mv; MvLT 290. 164a].

3. állatra felügyelhet; a putea supraveghea animalele; Tier hűten können. 1748: mikor nappal az Vram ... a maga hizo sertésinek enniek adatott, szüntelen ott kellett őrzennük a' mig öttenek, mivel a' Tatar Vr(am) sertéssé ki ötték előllök, étszakánként pedig, hogj ott nem őrizhettük, mindenkor azok ötték meg előllök [Torda; TJkT III. 240]. 1843: (A falusiak) kérték az ott volt gornyikokat, hogy oda erdőt ne vessenek, mert a marháinkat nem őrizhetjük, hogy oda ne menjenek [VKp 103].

4. ~i magát magát óvhatja/oltalmazhatja; a se putea feri/ocroti/pázi; sich verteidigen können. 1676: én feci, quod potui; már mi következik, csak az úr lsten tudja, csak magam őrizhessem [TML VII, 275 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

őrizkedés védekezés, óvakodás; oprotire, protejare; Schutz. 1809: (A marhák között) a' meg vetel után dög ütötte ki magát. A' mellyis a' Szükséges tudás, és attól való őrizkedés végett, olyan meg hagyással adatik kegyelme-tek(ne)k is ezennel tudokra, hogy ... azon rosszsznak ... tovább terjedhetesit ... meg akadályoztatni igyekezzenek [UslLt ComGub. 1750 gub.].

őrizkedhetik óvakodhatik; a se putea păzi/feri de ceva; sich hüten können. 1745: Azért hogy minden keresztény Jámborok az Jnek szokásos kár tételtől őrizkedhessenek (.remittaltatván ex Gr(ati)a sedis respectu aetatis. enittal a felakasztás:) hogy meg béjegeztessék s örta tudniillik el vágatassék ... itteltett [Torda; TJKT II. 58].

őrizkedik 1. óvakodik vkitől/vmitől; a se păzi/feri de cineva/ceva; sich hüten/schützen. 1619: (Az) inas minden actáit, leveleit Báthori fejedelemnek s Felségednek is in paribus ki küldte ... Ugyan studio admonéala is, hogy Felségednek írjak felőle, hogy Felséged ezfélekéltől igen őrizkedjék [BTN² 326]. 1671: noha Kegyelmed kigondolni nem tudja, kiktől kell azon materiában őrizkedni, melyről világosabban írom semmiképpen nem bátorkodhatom [TML V, 429 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. 1705: attól igen őrizkednek a szászok, hogy a magyarok meg ne szaporodjanak Szebenben [WIN I, 546]. 1710 k.: Szitok nélkül lévő, halovány, hallgató, mosolygó haragú embertől Isten oltalmazzon minden keresztény felebarátomat, emgemet is, és az én gyermekem attól őrizkedjék leginkább [BÖn. 498]. 1796: Gyermekek koromban Kispál Uraiméktől is őrizkettünk mikor a Marhákkal ottan járogattunk [Uzon Hsz; Kp IV. 288 Andreas Béres (30) col. vall.]. 1800: a Grofné ő Nga Fogadosneja idevaló Danyilane^a tüllem őrizkednek mind a kortsomárosak [Somkerék SzD; JF. Andrejka Janko (46) úparaszt vall. — ^aMondja]. 1804: a' szökött Katonák dugatásától, és lappangtatásának meg-engedésétől ... őrizkedgyék [DLt nyomt. kl]. 1843: Minthogy én Varga Katalin és a falu előtt ezen cél ellen nyilatkoztam, én sem a falu, sem Varga Katalin tanácsába meg nem egyeztem, tőlem őrizkedtek, s velem a dolgokat nem közölték [VKp 112].

2. őriz/védi magát, védekezik; a se păzi/feri de cineva; sich verteidigen. 1653: Gyulafi is itt a medgyesi némettől és ráczoktól őrizkedett, és alá jártak csatára reájok [ETA I, 94 NSz].

őrizd l. őrző

őriztet 1. őrködtet, vigyáztat vmire; a pune (pe cineva) să păzească ceva; bewachen lassen. 1657: addig megértvén, hogy az vajda az tatrosi Ojtoz útját Soldán nevű bojár sógorával néhány ezer emberrel őriztetné, én arra indulék | Őrizteti vala pedig az ojtozi utat Lupul | jégverem is lévően, mely nélkül az fejedelem csaknem halálban nem lehet vala: ezt igen őriztettem számára [KemÖn. 186–7, 284]. 1662: a generálok és az armádabeli fő-fő tisztviselők ... az armádát Aszáló várására és mezejére, az Hernád mellé szállítván, magokat igen-igen erős sáncban vötték vala; úgy a várának az Hernádon négy forgó, igen fő malmát az armádának közepette ejtvén, és azt a folyóvíznek mindkét felől való részén igen erős sáncba befoglalván, nagy szorgalmatossággal őriztetnék, hogy valamint a mieinktől fel ne egettetnék [SKr 251]. 1679: most is elég passus vagy ide alá, nem győzem őket őriztetni [TML VIII, 443 Nalácsi István

Teleki Mihályhoz]. 1704: (Henter Mihály) volt az első a székeleyek között, amint az harcról elszaladtott és Havasalföldébe szaladtanak volna által, a passusokat őriztetvén az vajda, ugyan megfögták [WIN I, 82].

Szk: plájt ~. 1763: a plájokat, hol katonák nem lesznek, őriztessék a régi plájások | kérte a sanitis commissio a guberniumot, hogy állítsa fel a gubernium a régi plájokat és az akkori mód szerint őriztesse [HalmNlr. 72, 83].

2. ~ vki után leskelődött vki után; a pune (pe cineva) să pindească ...; lauern lassen. 1778: Groff Toldalagi István Ur eő Naga erőssen feltett, ha el szököm, és ugy leseltetett, őriztetett utánnam, mint egy el szökő gyilkos után [Jedd MT; Told. 6].

3. (erdő/határ)őrzést végeztet; a pune (pe cineva) să păzească (pădurea/hotarul); (Wald/Flur) bewachen lassen. 1578: Az Erdeőket mindenik falw hataran, a kik tilalmasok eőriztesse, wagny es hordany senkinek az en engedelmem nelkeől ne hadgya [Kisfalud AF; OL M.Kamara Instr. E–136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104–6. V. Kovachoczy ut. Mathias Niary gondv-höz]. 1586: emberek valasztassanak, kik hyt zarent Inquiraliak az Zena reteknek epiteset, valamely Ret penig epitetet eot eztendeotóól (!) fogwa ez napigh, Azt mind el vegiek es Varos zamara el tilchak, Erdeo Neowesre eppen megh tarchak, eoriztessek zorgalmatoson [Kv; TanJk I/I. 29]. 1640: ezt a falut Istvan Kirali be iovetelekor, Maylad Gabor Ideieb(en) ultettek es telepitetek volt megh elsőb(en) ez vegre hogy az Barczasagiak az hausasokon sok karakat teven, töllők azakat oltalmaztatnak es Eoriztetnek vellek [Holbák F; UC 14/48. 45]. 1700: Kezdettem az Spotaly Buzajat őriztetni ket Gyermekekkel [Kv; Szám. 40/I. 20]. 1762: az ... erdőtt ... az ... Kornis Urak bírták mellyet ... Sz: Iványi Sigmondné Aszszonyom embere által a Le vágás Után Ugy hallattam Őröztetett is [Gyula K; Ks Basa Péter (40) zs vall.]. 1768: a mű itt laktunkban, mindenkor Legény Birot tartottunk s annak kellett őrizni, és őriztetni a marha Legeltető helyet [Szentlászló TA; JHb XXXVII/17]. 1786: nem praedallyak itten az Erdot sött nagyban feltik és őriztetik [Torockó; TLv. 4/13. 35]. 1847: ellenőri erdő Biztosokot választson, akiknek kötelességekké tétetik az hogy ... Pásztorok által, hiven és a leg nagyobb szorgalommal őriztessék, pasztoroltassák^a [uo.; i.h. 10/9. — ^aAz említett erdőket].

4. pásztortoltat; a pune (pe cineva) să păzească animale; Herde hüten lassen. 1587: Az mely 11. kost az Johok keozzwl ky walaztottak mellyet az feleken kwlcen Eoriztettem Attam ... d. 33 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 16 Zabo György isp. m. kezével]. 1591: Atta(m) az paztor Eleiben az diznokatt Eörzettem Mig az Magra hajtottak fyeztem Neki — f — d 80 [Kv; i.h. 5/IV. 16]. 1768: az külső possessorok is tartoznak őriztetni, akiknek marhájok vagy sertések vagy akármí marhájok az falu csordájában járnak [Oroszfalu Hsz; RSzF 187]. 1831: a mely iga vono Marhakat a Mészárosak ejtzakara a Gujába ki hajtatnak, az essék meg estvéli harangazás előtt, külömben a mellyeket azután későbbre hajtanak, azokat reggelig a Mészárosak tartoznak őriztetni [Dés; DLt 332. 2]. 1836: minden Lovat tarto Gazda és 'Sellér Ember a' maga hámos, hátas, meddű Lovát, Kantzáját, Csitkoját ... a' Ménés pásztor által őriztetni köteleztetik [F.rákos Ú; Falujk 130]. 1840: (Az ökröket a gazda) a maga tulajdon helyén őrizet alatt úgy őriztesse, hogyha másnak kárában mégyen, akkor a tulajdonos minden egy ökörtől egy váltó magyar forintot vehessen, a kár-tétel megfizetése mellett [Jenőfva Cs; RSzF 157].

Szk: *barmot* ~. 1584: Ersebet Daroczy Istwanne vallia, hogy ... Barmatis oroztettewk eze(n) Daroczy Peternek a' fianak [Kv; TJK IV/1. 230] * *bivalyt* ~. 1729: Bialokot öröztették velle [Berend K; Born. V. 41] * *juhót* ~. 1765: egy néhány Juhamott az Fiammal öriztettem [Marosbogát TA; Mk V. V/97 László János (58) jb vall.] * *marhát* ~. 1843: erdőgornyik Zsurka Juon ... arra inté a falu közön-ségét, hogy marhát öriztesse s a vetésre menni ne engedje | a fennálló törvény és felsőbb rendelkezések szerént minden helység a maga marhát pásztortolatni s örizetni köteles [VKp 118, 123] * *pipét* ~. 1696: Székely Boldisár Uram Udvarában pipét öriztettek [HSzj *pipe* al.].

5. rabra felügyeltet; a dispune supavegherea unui dejnut; Gefangenen bewachen lassen. 1678: noha eddig semmi ujjabb vádak nem jöttek a portáról ... Kitől lehet ez az ő nagyságok nehézsége, nem tudhatjuk, kik gerjesztik ő nagyságát, mely miatt már szegény uram oly elalélt testtel és lélekkel vagyon, én nem hiszem, hogy sokáig öriztesse ő nagysága, ha Isten nem könyörül rajta, elmegyen vele, oly nyavalya találta [TML VIII, 165–6 Kapi Györgyné Teleki Mihályhoz]. 1705: Beszéllette Acton uram azt is, hogy Falkenheim uramat micsoda botos emberekkel öriztették, hadviselő ember lévén [WIN I, 506].

6. oltalmaztat/óvat vmitől; a dispune să fie ocrotit/ferit de ceva; schützen lassen. 1657: (A) kertnél falu és igen szép udvarház is vala, kit elégeztől, pusztitástól mind az svecusok, mind mi öriztettünk [KemOn. 284].

7. ~i magát oltalmaztatja/óvatja magát vmitől; a dispune să fie păzit/ocrotit; sich verteidigen lassen. 1827: valahára a mi életünk és vagyonunk felett való rebegésünk lelhessen már enyhülést, és nyugodalmat, ne kellessék továbbis magunkat vagyonunkot Ellenségünk rosz szándékától ejjel nappal örizetni [Nagylak AF; DobLev. V/1125].

öriztetés pásztortoltatás; păzire, păstorire; Herdehüten. 1575: vagion Nagi panazolkodas az Bwza vetesben zena fwben valo Zena rakasokban Mynemw Nagy kart tetetnek az Jwhokal Eo K. kerik Biro vramat Es az Thanaczt hogi legien gongiok rea Mind meg kialtassal mynd Eoryztetssel Be haytassal és meg Bwntetessel [Kv; TanJk V/3. 109b].

öriztetik 1. védelmeztetik; a fi păzit/apărat; bewacht werden. 1662: És így a kapukra elegendő grabantokat állattatván, a város kapui éjjel-nappal öriztetnek [SKr 579].

2. (erdő/határ) kártevéstől oltalmaztatik; a fi păzit (pădurea/hotarul); (Wald/Flur) bewacht werden. 1765: megtiltatott, tsóvázatatott, öriztetett is volt^a a két ... Udvar szükségére [Zentelke K; BfN. — ^aA kaszáló rét]. 1847: nagyobb ügyelettel öriztetvén mind az erdőség, mind a határ sérthetetlen maradgjon [Torockó; TLev. 10/9].

3. pásztortolatik; a fi păstorit/păzit; Herde gehütet werden. 1841: nyári dologúddig s annak elteltével mindenkor a fenn írt pásztorkor által öriztessék a csorda [Taploca Cs; RSzF 202].

4. oltalmaztatik/óvatik vmitől; a fi păzit/ferit de ceva; beschützt werden. 1803: A borjúk különösen öriztessenek a sertésektől, midőn makk lészen Szentmihály-nap előtt [M.hermány U; RSzF 191].

öriztetetés oltalmaztatás; ocrotire, păzire; Bewachung. 1792: a Tilalmasnak egész öriztetése az udvaran függett [Déva; Ks 73. 74. VIII. 98].

örkődik 1. ügyel, vigyáz; a avea grijă de ...; wachen. 1848: A helységek minden lakosai, nevezetesen — a fálusi bíró, esküdtek és gornyikok, — szorosan örkődni, s éber figyelemmel lenni tartoznak [RLt II/1 nyomt. kl].

2. *ts* megőriz; a păzi; bewahren. 1796: a dohányára ment volt hogy el lopja Kováts Josi de örkötte s nem lophatta el [Tarcsafva U; PF].

3. ~ *vmi felett ellenőrzést/felügyeletet* végez; a asigură controlul/supravegherea unui lucru; Kontrolle/Überwachung leisten. 1865: Tisztelettel fel keresem az Erdélyi Mélt. ev. ref. Főegyháztanácsot, méltóztat e tőkésített 2000 f. felett örkődni, hogy annak évenkénti kamatja, a kijelölt uton a fennebb ki jelelt két célra és nem egyébbre fordittassék [Kv; Végr. 5].

örlés (gabona)örölés; măcinare, măcinat; Mahlen. 1578: Valamikor yde be az haz zöksegeere erőltet, mindenkor wagy az byro, wagy eggik hytes polgar legyen mellette, hogy az erőles modgyawal és Zerewel legyen [Kisfalud AF; OL M.Kamara Instr. E-136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104–6 V. Kovachoczy ut. Mathias Niary gondv-höz]. 1592: Az taligasnak Minden hetre Attam eg' eg' cub zabot. Ahol peniglen az erőles meg zorgosult, Attam masfel cub zabot [Kv; Szám. 5/XIV. 57 Eppel Péter sp kezével]. 1635: Ebben az esztendőben ... az búzavetés is későn költ az szárazság miá; az örlés is igen szűkőn lehetett [Kv; KvE 167 SB]. 1689: meg szűkült állapotyat latvan az falunak^a ... intercedalanak ... Boer Thamas Uram(na)k ő kglmenek, hogy ő kglme ujolagh erigalván az malomhoz valo Eszközöket, ő kglme inditassa meg; hogy az örölés mia ehel halasra az falu ne kenszeritessék jutni [Szád. Szilágyi Mihály fej-i írődeák kezével. — ^aF.venicének (F)]. 1695: kevés respectusba veszik^a az Ecclesiának becsületes tagjait Praedicatorit Professorit Cantorit és mas rendbeli szolgait ... hanem holmi hitvan Sütőnéket a' kik egetborozzák őket elől bocsáttják az örlésben, amazok penig sok várakozással jutnak az örléshez [Kv; SRE 41. — ^aA molnárok]. 1722: A Malmokb(an) valo örölőnek (!) is modgya és duplás vám vétel őbserváltassék [Ks 83 gub.]. 1761: Sztána Vaszilia, és György nevezetű Emberek(ne)k vagyon a Falun alól ... egy kővű s kerekű felyül Csapó Malmok, a mely Csak mikor eső vagyon akkor jár nemis fructifical annuatim, a magok örlesekön kívül többet, 10 véka gabonánál [Boz H; JHb LXX/3. 179]. 1796: A mi pedig ezen Malom hasznát illeti ... midőn ideje vagyon az örölőnek, nincs rostok, és olyankor minden 24 órák alatt tiz köblöt ki jár [Verebes Cs; Berz. 7. 66. V. 1]. 1809: az két Molnárok, tetemes károkat térsnek örlésekkel [F.rákos U; Falujk 31b Szepesi Sándor szb kezével]. 1851: ottan a Molnár szert adván nekem az örölésre mi előtt szerem el következett volna történt azon eset, hogy a' malom el romlott [Dés; DLt 87]. — L. még WIN I, 440, 481.

örlésbéli örölésbéli; de măcinare/măcinat; vom Mahlen. 1723: Maga a Fatens akarjaé a Malomnak meg maradását, és ha mi kár miatta volna is Tűrhetőnek Tartyaé, az örlésbéli Könnyeséghez képest ...? [Kük.; MbK 150 vk.] | Tudom az egész Falu is akarja ennek a Malomnak meg maradását; méltónak itélem azt a kárt el szenvedni, mely ennek Gáttya miatt eshetik, az örlésbéli Könnyeséghez képest [Sóvényfa KK; i.h.].

örlet *ige* (meg)öröltet; a da/duce la măcinat; mahlen lassen. 1593: 3 weka semlie lizet weotom Mert nem ereok

meg az haro(m) keobeol buzawal az kit Eorletunk wala [Kv; Szám. 5/XXI. 35]. 1596: minden nap sakkal hordotta az kopoknak az eb peczer, mind faggiat, kinieret, korpát, varos zabiat is haro(m) keobleot eorlettwnk nekik [Kv; i.h. 6/XXIX. 137 Bachi Tamás sp kezével]. 1600: Tudom hogy az mustra vtan iart az malom, eorlettemis benne maga(m) zamara [Uszt 15/266 Nobilis Michael Damakos (Lengyel-falva) vall.]. 1664: nem régen örlettem volt két kis zsák cipónak valót, de azt úgy el vesztegették, semmire sem jól örölték [TML III, 42 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. 1740: az Utrumban fel tett Molnar nekünk jól örölt, miolta ... mi ott öröltünk semmi panaszo(m) nincs ellene [Papolt Hsz; Szentkgy Kús Davidne Anna (34) ns vall.]. 1798: Kozma Mihályinak ... a Tavaszal két Sakkal emlékezem hogy örlettem* [Méra K; AggmLt C. 108. — *Búzá].

Vö. az örölet címszóval.

örlet *fn* örlemény; mácinatúra, mácinis; Mahlprodukt. 1765: fel öntette Urszuj az egy véka búzát az Patru hire nélkül az Garatban, az hová Patru is fel akart volna önteni, s osztán mondotta volna Péter Urszuj(na)k haragason hogy merje ki mingyárt az fel öntet búzáját az kasbol mert ... nékiek nintsen Semmi örlettyek az Udvarban [Záh TA; Mk V. VII/19 Gramma Stéphan (52) jb vall.].

örletés öröltetés; mácinare, mácinat; Mahlung. 1682: Az Örletésből lött Liszt Kób(öl) 222 [Szűv; Utl].

örletlenség az örölés lehetőségének hiánya; impossibilitate a de mácinare; Unmöglichkeit des Mahlens. 1782: azon mal-mok ... hoszas idők alatt nem forogván, az örletlenség mián, kivált kik(ne)k marhájak nintsen, külső helyekre nem mehetvén éjszagra is Jutottak [Déva; Ks 75. VIIIb. 122].

örlető öröltető, örlest végzettető; client al morarului, persoană care duce cereale la măcinat; Mahlenlassender. 1842: se az örletők marháinak sem a' taligás lovainak Istálója vagy színje nincsen [Kv; KmULev. 3].

örlettet öröltet; a da/duce la măcinat; mahlen lassen. 1595: Miert hogy ekkor is Saffran kel vala, hozottam és örlettetem 12 lotot ... f 4 d 20 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 292 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

örölő I. mn 1. örlest végző/végeztető; care duce cereale la măcinat; mahlend, mahlen lassend. 1590/1593: az peres feoldet mindenkor az Serienj Miklos eleji birtak ... chiak az Eorleo emberek barmanak volt zabad rajta Jamj [Bálványosváralja SzD; Ks]. 1662: bizonyos compániabéliek a magyar katonákkal egybetanálkodván ... a nagybányai város köfalán kívül levő város malmát éjszaka felvén, öt vagy hat ártatlan öröl embereket az övék mellett egy malommesterrel együtt megölövdözvén, valamennyi lisztet, gabonát a malomban találnak takarítva, mind elvitték vala [SKr 674]. 1704: Rákosi Péter uram majorja is meggyúlván, megége. Ott való öröl embereket, a malomban akiket találtak ... csak erővel felgyújtották* [Kv; KvE 286 SzF. — *A kurucok]. 1840: a' Benedeki Malomba lévő örölő, oda jött egy idegen örölő Ember [Dés; DLT 116].

Szn. 1570: Erlew Myhal [Kv; TJK III/2. 84j].

2. ~ *barom* örlest végző/végeztető személy barma; vitele persoanei care duce cereale la măcinat; Vieh des Mahlenlassenden/Mahlenden. 1592/1593: hajtotta ide az peres

feoldre eorleo barmat az Christoff vra(m) molnabol de chiak akkor mikor az teób Dirik Deesi Rett niomas volt, de mikor tilalmas volt akkor soha ne(m) mertik ide haitanj | meegh egyszer az feietis be teortik volt ez vallonak eyel érette az Deesi riz eorizeok hogy rea haitottak volt az erleo barmokat az Christoff Vram Molnabol [Bálványosváralja SzD; Ks] | mindenkor zabad volt az porond vetis ... Az eorleo barom rea iart, mikor few volt rajta, nem volt tilalma sem Zent Benedekieknek, sem az Deesi Malomba Jaroknak [Mikeháza SzD; Ks 35. V. 12] | ha tul az Reti Malomban eorleottewnkis, akkoris zabadon iart ... az eorleo barom rejta, Az zent Benedekjnekis zabad volt rejta dillenj [Szásznyires SzD; Ks].

◊ **Hn. 1641/1687 k.** Szilvásban az Örölő út mellett egy hold föld [Székes MT; MMatr. 286]. 1679: Az örölő Kuton félyül (sz) [Vajdasztván MT; EHA]. 1680/1825: Az Örölő Kutnál [uo.; EHA]. 1754: az Örölő út Pataka fejin (sz). Az örölő út Szeriben (sz). Az Örölő Pataknál (sz) [Sárpatok MT; EHA]. 1759: Az Örölő út mellet (sz, k) [Székes MT; EHA]. 1783: in Faeneto plane Örölő Ut dicto [Szék SzD; EHA]. 1874/1906: Régi örölő pallonál [Buzaháza MT; EHA].

II. fn 1. örlest végző/végeztető személy; client al morarului, persoană care duce cereale la măcinat; Mahlender, Mahlenlassender. 1578: (A molnárok) az eorloket az molnoktol, walamy hamis magok hazna keresesewel el ne idegenichek igaz mertekkel ellyenek [Kisfalud AF; OL M.Kamara Instr. E-136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104–6 V. Kovachocz ut. Mathias Niary gondv-höz]. 1590/1593: Soha az zent Benedekyek az peres feoldet bekessegesen nem ilhetik, hanem chiak az Deesieknek es az eo eorleoyeoknak volt zabad, es ada eltik mindenkor [Mikeháza SzD; Ks]. 1592/1593: (A porond) hogy megh kezdé fwiesednj ... zabadon élthe az eorleo marhaja ... keoz poronda leon [Szásznyires SzD; Ks] | Az eorleóis ot itettek Mindenkor [Szentmargita SzD; Ks]. 1630: aszt^a pedig valami kiczid ut nélkül nem lehet az hun az örölő el Jarjon [Fehéregyház BN; TGsz 51. — *Ti. az egyezséget megkötni]. 1742: mostis elég örölők vadnak [Méra K; AggmLt C. 12]. 1765: a drága és igen sok költséggel épült malmaiban az örölők nem igen mehetnek, mivel a' Réven meg merülnek [Nánánfva MT; Berz. 13. V. 13]. 1773: azon tsegej mindenkor az örölők Marhai számokra tartatot [Szentháromság MT; Sár.]. 1790: mostis jönnek feles örölők az Malmaink-b(an) [Sztrezakercsesora F; TL. Wessényi Dániel jószágig. Teleki Józsefhez]. 1851: Még van a' malom udvarán egy 15 cserefa lábakon álló eres; ez az örölők számára készített [Erdősztygyörgy MT; TSB 34].

2. örölnivaló; cereale de măcinat; Getreide zum Mahlen. 1636: (A malomnak) minden koro(n) elegendendő eorleője Jo uidikje uagyon mind telben nyarban forogh [Siménfva U; JHb Inv.]. 1791: a Nagy Szamosnak Vizén vagyon ... egy Hajos Malma, mely-is ha maga idejében mindenkor forogna és örölője is Szűntelen volna több jövedelme-is lehetne [Búzamező SzD; Ks 74/56 Conscri. 10]. 1814: Mikor az Nemes Uradalom Tisztyei örölt fognak od (!) vitetni, azt minden vám fizetés nélkül köteleztetik meg örletetni [Déva; Ks 117 Vegyes ir.].

3. örölsé rend; rind la moară; Mahlreihenfolge. 1765: az birois ... Mingyárást kénszeríteni kezdé Urszulyt szép szoval arra hogy merje ki az kasbol az gabonáját mert Semmiképpen meg nem engedi hogy az ő Aszszonya örölője előtt meg öröllye [Záh TA; Mk V. VII/19 Blága Györgyvitze (43) jb vall.].

◊ **Hn. 1748:** az belső fordulob(an) az Nagj Tekenyő ör-
löben [Mezőmadaras MT; EHA].

örölőbíró malombíró; gociu; Mühlrichter. 1700: Istvan
örölő bíró [Bonchida K; EMLt].

örölődik árny emésztődik; a se frământa/consuma; aufge-
rieben werden. 1710 k.: A gubernátor osztán kéré Seaut ...
hadd mehessen haza a leánya lakodalmához való készülete-
re. Libenter; fiat. Meglön; mű is mind elolvadánk, öröl-
dénk, Eckler, Simonfi, Sándorra hagyván a dolgot [BÖn.
909].

örölőkerék öröl malomkerék; roata morii; Mahlmühlrad.
1823–1830: a' viznek tsak a' vizen való Partyán is husz Ma-
lom, vagis öröl, és Fűrész Kerekek vagynak [FogEK 262].

örölőkő öröl malomkő; piatră alergătoare (la moară);
Mühlstein. 1817: A Kis Malom ... a kő pad meg van re-
pedve, mellyen a felső öröl kövek jok az alsók el váltak egy
mástól [Ördögösfüzes SzD; ÖrmMúz. 9].

örölmalom lisztelő/lisztörölő malom; moară de măcinat
(făină); Mahlmühle. 1640: Az Sarkani vize ... Fűrész ma-
lom. 2 vagion raita ... Eorló malom, Vagion edgy ket keőre
[Sinka F; UF I, 717].

örölpad malompad; podul morii; Mühlendachboden.
1817: vagyon az Ujj Malom ... az öröl Pad végig jo, és ép
mellyre két rendbéli jo graditsakan mennek fel [Ördögös-
füzes SzD; ÖrmMúz. 8–9].

öröl-rezsnyice kézimalom; rîșniță; Handmühle. 1766:
egy jo öröl resnyitze [Nyárádsztlászló MT; Sár.].

örölt I. *mn* (meg)örölt; măcinat; gemahlen. 1642:
Farinae Keszen eörleott feier es keöz cziponak valo liszt
vagon cub. minor. nro. 4/2 [Porumbák F; UF I, 816].
1787: hat véka örölt Buza Liszt ... Hf 4 Dr. 62 | Találtatott
a Pitvarba egy Szuszékba circiter más fél véka közönséges
házi kenyérnek való Buza ... Ugyan ott egy szekrénybe más
fél Véka örölt Törökbuza Liszt [Mv; MvLev.].

Szk: *durván* ~. 1815: Napjában leg-alább egyszer forrá-
zott kevertet adni, Korpából durván örölt Arpa, vagy Zab-
lisztból [DLt 168 nyomt. k].

II. *fn* örlemény, örölt gabona; măcinătură; Mahlprodukt.
XIX. sz. *eleje*: Bölcsen tudja Nságtok a mostani Malmok
mijen szűkülésben vagynak viz dolgából melly mián én is
Másokkal együtt örölt dolgából meg szorultam [BfR 88/18
O. Horváthi Süle Szimion kérése gr. I. Bethlen Sámuelhez].

örmény¹ I. *mn* I. armean; armenisch. 1668: az mely ör-
mény legény eleitől fogva ebben a dologban admittátott,
legalább sok fáradsága és költsége után remél ötszáz tallért
[TML IV, 359 Rozsnyay Dávid Teleki Mihályhoz Konstan-
tinápolyból]. 1702: Rabutin generális ő excellentiája regi-
mentjéből lévén az vicecolonellus uram ő nagysága
compániája, azok közül egy katona erősen megvagdalt egy
örmény szőcsöt² [Gyszm; SzO VII, 110 a gyergyóiak pana-
sza. — ²Folyt. a részl.]. 1731: János Albert nevű Örmény
Legényt ... meg korbácsla maga kezével [Gyszm; LLt]. 1761:
Ersébeth Városi örmény Compágniához tartozando és
lako ecustor (!) Csiki Emmanuel és Péter uraimék [BálLt

92]. 1773: Katso Sára ... Ebesfalván ... az Örmény Ur(na)k
a' borát lopva illogatta [Selye/Magyaros MT; BetLt 7 Bar-
bara Balog (16) vall.]. 1823–1830: (Zilahon) szállottunk
báró Kemény Miklós fogadójába, ahol örmény fogadós volt
[FogE 163].

Szn. 1616: Eormeny Balintt. Eormeny Matias [Kentelke
SzD; KCs IV/91].

Szk: ~ *arendátor*. 1803: Mind ezen erdők ma el vagy-
nak pusztulva mert a' különöst a' volt örmény arendátor, a
közöst pedig a' részesek el éltek [Berekeresztúr MT; BetLt
5 Mart. Sinka (50) ns vall.]. | Ezen erdők ma el pusztult
állapotyokban vagynak ... az örmény Arendátorok itt lété-
ben éltek el [Márkod MT; i.h. Ioannes senior Kacso (67) ns
vall.] * ~ *bíró*. 1732: Akarmely Nemes Ember mennyenis
lakasra az Örmény Városb(an) az Örmény Biro palczája
alá, míg ott lakik, nem tartatik Nemes Ember(ne)k [Dés;
Jk] * ~ *kereskedő*. 1792: Örmény kereskedők: Olá
Thodor, Pap Lukás^a [Dés; DLt. — ^aFolyt. a fels.]. 1823–
1830: máris Remeteszeget Örmény kereskedő ezerekbe
birja [FogEK 28]. 1831: Also Járai Dávid Antal nevezetű
örmény Kereskedő ... Cridázhatása meg engedését kérte [T;
TLt Köz. ir. 403] * ~ *tanács*. 1739: az örmény Tanács
előtt ... Férje éle(té)ben, nyilván való kurvának pronunciat-
ta^a [Dés; Jk 299a. — ^aFeleségét, Kibédi Máriát]. 1764: Azt
is hallám ugyanott az örmény tanácsban, hogy procurátor
Simon János uram megholt [RettE 177] * ~ *város*. 1739:
öt, hat Fatensek világosan subinterferállyak az I Kibédi
Mária Asz(szo)nyn(a)k, ezen Nms B. Szólnok V(ár)r-
(me)gjeb(en) Örmény Városn^a; Nehai Férjével ... egygyütt
lakásokb(an), ferjén kívül való paráznságát [Dés; Jk 299a.
— ^aTi. Szamosújváron].

2. örmény gyártmányú; de fabricație armeană; von
Armeniern hergestell | örmény módon készült; armenesc;
auf armenischer Weise. Szk: ~ *járom*. 1761: Két pár hámra
való Örmény járom Semmirekellő Nro 4 [Vessződ NK;
JHb XXIII/31. 25] * ~ *kocsi*. 1793: A Kotsi Szinben egy
jo fedeles Örmény kotsi melynek Két kerekei rosszszak
[Gyalakuta MT; TSb 17] * ~ *matéria*. 1715/1720: Edgy
paplan boritéknak való örmény ma(teri)aból és bagaziából
[Cege SzD; WassLt Vas György hagy.]. * ~ *sátor*. 1823–
1830: A teátrum volt építve a kollégium udvarán ... felül
fedél helyett az örményektől kért sátorvászonnal volt be-
húzva ... A nézőhely alatt volta a földön, ez is elől az urak
feje felett örmény sátorral bevonva [FogE 106] * ~ *süveg*.
1763: in hoc anno 1763 kezdének némelyek viselni fejér
vagyis hamuszín berke- és másféle báránnyór süvegeket,
melyek kívül-belől báránnyórbeli valók, félig felhajtvá, de a
külső része kihatítva s cifrán pántlikával összekötve úgy,
hogy mikor akarja leeresztheti. Eddig is volt, de posztóból
volt a külső része. Ezt örmény-, a másikat lengyelsüvegnek
mondják [RettE 103] * ~ *vásznonlepedő*. 1705: Egy bokor
készítetlen vékony örmény vászon lepedő [LLt Fasc. 146].

3. örmény kat. szertartású; armean; armenisch. Szk: ~
püspök. 1710: Csikban is két híres tolvajt fogának el a
labancok a moldovai erdőn ... az örmény püspök grátiát
kére nekik, ne karózzák fel, hanem fejeket vegyék [CsH
431]. 1710 k.: Jutá ... eszembe in anno 1652. az örmény
püspök Oxendiu Verziurescussal is mint jártam volt. Ez az
ember valóságos és apertus romanocatholicus püspök volt,
Bécsben a császár capellájában is szolgálatott misét [BÖn.
882] * ~ *templom*. 1773: a közép Tizesben a Magyar
Templomon ... állól az Örmény Templom mellett [Gyszm;
GyHn 37–8].

II. fn 1. örmény személy; armean; Armenier | örmény kereskedő/iparos; comerciant/meseria; armean; armenischer Kaufmann/Werkmann. 1591: 29 die Janüary ... Kozma Matyas hozat Ermenynyeket Lengyel orzagbol, ketten voltak, Menttek ... Tordara f l [Kv; Szám. 5/I. 17]. 1621: valami Eörményeknek akaruan az puzta boltok keozzwl adni, Mint hogi Gellien vram Zamara regteol fogua allot hiaba Egi bolt [Kv; i.h. 15b/IV. 21]. 1653: Galatában Konstánczinápoly mellett ... Mostan immár a törököknek is vagyon mecsetjek, de a keresztyének is békével viszik templomokban végbe isteni szolgálatokat minden innepnap és vasárnap, s a törökök is az ő mecsetjekben. Annak felette egyéb nemzet is, ugymint: görög, örmény, sidó és a gregoriánusok — kiki az ő rendjét tartja | És mostan a templom közepén vagyon a szent koporsó, és a templomban körül esmét rekeszek vagy kápolnák s oltárok vagynak ... Legnagyobb részek azért a catholicusoknak vagyon ott, azután a görögöknek, örményeknek, georgianusoknak is vagyon [ETA I, 118–20 NSz]. 1671: holmi Rabok ki váltására némely Eörményektől maga kezességére kért volt fel bizonyos summa pénzt [Radnót KK; DLev. 3. XXXIA. 14]. 1677: Görögöknek, Örményeknek, Rácoknak, Bolgároknak, Dalmatáknak, és egyéb nemzeteknek-is kik kiáltképpen a' Török birodalmából szoktak jöni, menni, és kereskedni ... ez után-is ... azoknak az Országban szabados járásoknak, kereskedéseknek meg-engedése, vagy némely időkben meg-tiltása, ál a' Fejedelmeknek dispositiojokban [AC 135–6]. 1726: Tudatja, hogy a gabona szűk termése miatt a pálinkafőzéstől a zsidókat, örményeket, rácokat, bolgárokat, muntyánokat eltiltották [Kv; SzO VII, 321]. 1755: Idvezölt édes Feleségen (!) fizettem adosságát egy örménynek Rhf. 30 xr 34 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 8b]. 1766: az említett napon esendő Sokadalom ezen Városunkban lévén, a' szokás szerint, a Circumspectus ide gyűlt Ormenyek meg fogadtak volt Szekelly Janost Etzakai Orzőnek [Szilágycseh; BfR 104. 2 Jos. Szabo (26) jb vall.]. 1840: utamba Deésen felkerestem a' Prokátort s beszéllek vele — Jonak gondolok, hogy az Örményt, (kinek neve Novalist Bogdán) illasztanok meg, vagysis admoneálatnok, hogy mostani lakhelyiről ki fogjuk tenni [A.ilosva SzD; Kf].

Szk: dévai ~. 1780: az Dévai örményektől ... Szokták venni az Titkon Árulo kurta korcsmárosok az Pálinkát | az kérdésben forgo kurta korcsmárosokat az Dévai örmények Szokták pénzes Pálinkával tartani [Déva; Ks 113 Vegyes ir.]. * *gerlai ~.* 1729: Az Kordovány kiszitő Szamos Ujvári vagy Gerlai Örményeket az láto pénz exigalasokkal az Kordovány, vagy szattyán iránt országos sokadalminkbol el idegenítették [Dés; Jk] * *gyergyói ~.* 1769: valami Gyergyai nyigotz örmény oda menvén ... a lova riá isméré [Nagyercse MT; Told. 3a]. 1788: Gyergyai örmény [Báld K; BLt] * *kereskedő ~.* 1823: most nem régiben egy Mulattságba, a Mulato Házhoz bé Szálván egy Kereskedő örmény ... a mulattság közbe láttam hogy az aszszony az örmény térgyire ült [Radnótfája MT; TLt Praes ir. 65/827 Csarvasi Péter (35) ns vall.] | (A mulattságban) ott láttam egy kereskedő örmént ... oda jött Nms Szabo Josef Uram is Feleségivel, s együtt az örménnyel ittak [uo.; i.h. Baróti János (44) ns vall.] * *kordoványos ~.* 1768: Pénznek Percept(ioja) ... Szamos Ujvári kordoványos Örményektől 4. Sokadalmokkor kapuközi bért Hf 12 [K; DobLev. II/390. 19a] * *marhahizláló ~.* 1838–1845: Hódály ... nagy marhalegelő, milyen a Mezőségen sok van s többnyire

marhahizláló örményeknek adatnak bérbe [MNYTK 107] * *szamosújvári ~* → *gerlai ~.*

2. vn + kn előtt v. után az 1. alatti jel-ben; înainte sau după nume + prenume cu sensul dat la 1.; vor oder nach Familien- und Vornamen mit der Bedeutung von 1. 1644: Dioson ... Iako eörmeni laszno petert Inteneök, hogi Kovacziban az szenie Janos Joszaganak hatalmasul uolo elfoglasatul es birasatul szwnek megh [Diós K; Ks 65. 43. 10]. 1646: Ipo Marton ... Burianos ő Budan^a Iako Ipo Margit Aszszonial Eörmény Lazar Peternek kedue elle(n) megh nem bekellik [Ks 65. 43. 10. — ^aK]. 1651: Eormin Lazar Peter [Diós SzD; JHbK XVI/25]. 1667: Dioson Iako Vitezeleo Örminj Lázár Péter Ur(am) [Ks 65. 43. 10]. 1749: Ebesfalvi Örmény Krátson Gergely protestal ... Örmény Jakab Márton ellen [Torda; TJKt III. 251]. 1757: én a' tájb(an) Szolgáltam Thódor Gergély örmént [Gysz; DE 3]. 1789: Kifizetendo Adosság ... Csiki Mártonnak az Örménynek Rf 1900 [Mv; ConscrAp.]. 1840: ottan tanáltam örmény Cziffra Gergélyt, ki a fortgyogo fördöt mereti vala ki [Bereck Hsz; HSzJP Finta Moyses (37) városi tanácsos vall.].

örmény² örvény, vízforgás; vízteje, viltoare; Wirbel | mélyvíz; apă adincă; Tiefwasser. Hn. 1643 u./1770 k.: in Oris Nagy Örmény (sz) [Kozárvár SzD; EHA]. 1690: Vízrelvé valo hatarban Ormeny nevű helyben (sz) [Kökös Hsz; EHA]. 1736: Örmény Szegb(en) (k) [Várhegy MT; EHA]. 1746: A Hoszszu örményb(en) (sz) [Hagymásbodon MT; EHA]. — A hn-i adalékok lehetséges kn-i jel-eire nézve l. FNESz.

örményes¹ örmény fajtára emlékeztető (ló); specific/ca-racteristic calului armean; für die armenische Pferderasse charakteristisch. 1821: A kantza ... hátulso lábán lévő körme balog, nagyon tsikozo ... járása örményes [DLt nyomt. kl].

örményes² örvényes; cu vízteje/viltoare; mit Wirbel. Hn. 1587 k.: Eormjnyes [Mk]. 1637/1778: Örményes [Erdősztygyörgy MT; EHA]. 1638: Eörménysben (sz) [Kőrispatak U; EHA]. 1681/1748: Örményesb(en) (sz) [Szancsal KK; EHA]. 1713: ormenyes száadában (sz) [Kőrispatak U; EHA]. 1731: Kús Örményesben (sz) [uo.; EHA]. 1756: A meg nevezett Örményes Patak nevezetű Erdőben [Kóród KK; Ks 17/LXXXI. 15]. 1774: az Örményesben (sz). Az Örményes tetejin (e) [Erdősztygyörgy MT; EHA]. 1811: Örményes elő nevezetű helyben vitzinussa belől ... az örményesre járo országot ut [Kőrispatak U; EHA].

örményesen örmény módon; ca armenii; für Armeniertypisch. 1839: Kis János, Debreczeni születésűnek adta ki magát ... magyar beszédbe örményesen beszél [DLt 893 nyomt. kl].

örménygyökér örvénygyökér; Inula helenium; iarbă-mare frumoasă; Helenenkraut. 1719: Valamikor Hazabol Dögös időben Emberek közti kimegyen az Ember Szegeny Legeny Dohant. Basalicumn, mellyet biszioknak is hinak vagy örmény Gyükeret, vagy Livisticum Gyükeret vagy tsak Fenyő magot ropogasson [Ks 54. 84 Medica instructio].

örményné örmény asszony; armeancă; Armenierin. 1808: Sibai örménye Majorsagra 10 — [Wlt Cserei

Heléna jk 108a]. 1830: egy gazdag ifjú örménynét temet-
tek ... nagy pompát látott [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjé-
hez]. 1834: Egeresi Mihály Katalin Örményné [Nagykapus
K; RAK 30].

Örménység örmény kereskedők; comercianți armeni; ar-
menische Kaufleute. 1829: Az örménység pedig se Bá-
rányt, se egjebet valami enni valo Az szek huson, es Tesz-
tabúl álló enni valon kívül se 12 oraig, se az után ki mene-
telekig is ne vehessenek ha pedig vesznek Vasár birák
Atyankfiai töllök el vegyék, és Hadnagi Atyánkfiához eő
kglmekhez vigjék, ha pedig eő kglmeknek vigjazatlansagok
miatt akarmi enni valot vennenek ... az örményék, s elis
vinnék Tehát eő kglmek Cum fl. 6. büntetessenek [Dés; Jk
386a].

Örményül örmény nyelven; armeneste, în limba ar-
meană; in armenischer Sprache. 1775: Ennek a Vaji
Adámménak a leányát ... elvette volt már örmény Dániel
Tódor fia Dániel (örményül Aszrádur) János [RetTE 355].

örmezei az Örmező (Sz) tn -i képzős szárm.; derivatul
format cu sufixul -i al toponimului Örmező/Var; mit dem
Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Örmező. I. mn
Örmezőn levő; din/care se află la Örmező; sich in Örmező
befindend. XVII. sz.: Az dési czellíreknek vigezesek ngos
Gyulafi Laszloval eörmezey portusrol [GyK].

II. fn Örmező lakosa; locuitor din Örmező; Bewohner
von Örmező. 1772: Úgy tett Tihón is, hogy jó alólcsapó
malmát elrontá, felülcsapóra csináltatá ... Azután ismét
alólcsapóra vette, úgy kinozza azokat a szegény örmezeiek-
ket [RetTE 273]. 1782: a Galgaiaknak és Örmezeieknek
közös sővénynek [Almásalgó Sz; EHA].

öröla 1. róla, az ő testéről; de pe el/ea; von seinem/
ihrem Körper. 1573: Pocz lanos Azt vallia hogi ... chisar
lanos ... Mond hogi Am egy bestie kwrwafi hayta Zabo
gergiet Eo rolla ream pattana [Kv; Tjk III/3. 209]. 1597:
Herczeg Gasparne Calara azzony ... wallia ... en ezeket
hallottam akkor az leantol, megh en kerde(m) ha tudgiae az
vra monda hogi iol tudgia mert az firistis eo rolla le wonta
s az leannak atta vgi bochiatotta el [Kv; Tjk VI/1. 84].

2. róla, az ő személyéről; despre el/ea; über ihn/sie.
1602: Vgi uagio(n) az eőczé Balint Deak newe wolt
nagiubban az otalomsaghnak newe, de eő rolla erre^a
szallott [UiszT 16/3. — ^aAz alperesre]. 1618–1619/XVIII.
sz. köz.: Egi Nemes Uduarhaz helys uagion Az Uduarhaz
heljet birta Sziluasi Janos, felesége utan ő rolla maradot
Eördögh Ferenczre [Kovácsi K; BLt 11]. 1705: Gombos
generál ... minden rebelliókban tökéletesen megmaradott az
őfelsége hűségében, monda azért öröla nékem Virmond
generál, hogy sok kéne ilyen magyar híve a császárnak,
mint ez az ember [WIN I, 651]. 1710 k.: bezzeg már akkor
kezd szenvedni, megilletetni az, akiről a szó vagon,
amint a szőlők öröla jól avagy rosszul szólnak [BÖn.
410].

örök I. mn 1. vall időben végtelen, folytonosan létező;
etern; ewig. Szk: ~ (Atya)isten/Úristen. 1562/1567: Az
eoreok Isten tarchya meg felsegedet Nagy Sok eztendeyg
[Pókafva AF; Jhb XXVI/33]. 1584: Forma iuramenti
Exactor(um) Rationu(m) Colosuarien(sium). Az eőreók
mindenhato Isten, Mennnek feoldnek terempteioe titeoket

vgy seghillien hogy amy kis repositumot az vristen ez
varosnak Adot es Adando, azt senkinek megh Nem
Jelentytek [Kv; Szám. 3/XIV. 1]. 1637: Mw Toroczko(n)
... lakok, Ekart Mihaly es Tot Andras Eskeszwnk az Eörök
Attya mindenhato Istennek^a [Thor. — ^aFolyt. az esküszö-
veg]. 1665: Esküszöm azert enis az elő Istenre ki Attia fiu
sz. lelek egy bizoni örök isten^a [Récsé F; Szád. — ^aFolyt.
az esküszöveg]. 1671: En Kemény János Erdély Országnak
Fejedelme, Magyar Ország hozzá tartozó részeinek Ura, és
Székelyek Ispánnya, Esküszöm az élő Istenre, ki Atya, Fiu,
Sz. Lélek tellyes Sz. Háromsag edgy igaz örök Isten^a [CC
18. — ^aFolyt. az esküszöveg]. 1678–1683: edes mara-
dekim, s, nemzetim ajanlok mindjajon benneteket, az
teljes szent Háromsagh egy bizonj örök Ur ls(te)n kegies
gondviselese ala [Ks Kornis Gáspár kezével]. 1713:
Esküszöm az élő, igaz és örök Istenre [Hsz; ApLt 2. —
^aFolyt. a szöveg.] * ~ **boldogság**. 1605: az lélek főbb része
az embernek, ki az eoreog (!) életre és boldogságra való
[Nsz; SzO VI, 16]. 1662: De ha úgy tetszenék is Istennek,
hogy mindnyáján a kegyetlen ellenség miatt a szép végház
oltalma mellett halált szenvednünk kellene is, úgy is ez
életben is jó hírünk-nevünk dicsíretes szép emlékezetben
maradna, lelkeink pedig örök boldogsággal koronáztatnak!
[SKr 586]. 1695: Anno 1695 die 25 Augusti múlt ki ez
világból boldog emlékeztű Brozer Péter uram, kinek adjon
az Úristen az örök boldogságnak elvételére üdvösséget
[Kv; KvE 221 GM] * ~ **dicsőség**. 1635: Kiert az Jsten eő
felsege, mind ez Eletben, mind az Eőreök ducsusegben,
tegie boldoga kigielmeteket [Kv; Céhir. I. 13 a varga céh
lev. a tanácshoz]. 1736 u.: az én Istenem is nyugassza meg
mind testiben a föld gyomrában, mind lelkiben az örök
dicsőségben [MetTrCs 482] * ~ **halál**. 1710 k.: a halál
kapuján az üdöböl örökkévalóságra általment lélek bizo-
nyos arról, hogy amely állapotba ő akkor tétetik, az osztán
soha nem változik, sem el nem végeződik, ez már az örök
élet, vagon örök halál, pokol [BÖn. 465] * ~ **idők**. 1710 k.:
Az elsőt méltán tarthatjuk és nevezhetjük, avagy csak
tanúságnak okáért, egész örökkévalóságnak, a másikat
pedig fél örökkévalóságnak avagy örök üdőknek [BÖn
459] * ~ **idvesség**. 1725: kié hát az haereditárium, és
proprietaryum jus azon ház(an) ... örök idvességed, és jó
Lelkiismereted alatt mond meg [Ne; DobLev. I/113 vk] *
~ **kárhozat**. 1710 k.: Adom mindezek után tanácsul gyer-
mekemnek ... ha az Istennek ajándéka nagyobb nem lészen
nála, mint énnálam volt, mocskolódjék inkább a két gonosz
között a kisebbel, mintsem az paráznától francut és egyéb
sokféle nyavalyát, és az Istentől gonosz kurva feleséget, és
végtére az örök kárhozatot nyerje [BÖn. 507–8]. 1806: Én
esküszöm az egy igaz Istenre és az ő Szent Evangéliomára,
aki Atya, fiu, Szent Lélek, hogy engemet úgy segéljen, úgy
adja ezen világban való szerencsém, más világon pedig
tegye örök kárhozatra a lelkemet, valamicsoda igazán én
esküszöm, hogy Kari Ferenc huszár ökegyelme lopta el az
én pénzemet [Szárhely Cs; RSzF 263] * ~ **nyugodalom**.
1720: üdvez(ült) Csengeri Peter ur(am) c világol az örök
nyugodalomra ment [Kv; SRE 133–4] * ~ **rendelés**. 1657:
Felségednek kiáltunk Tehozzád, szívünknek nagy szomo-
ruságával és orcánkknak pirulásával emlékezvén örök ren-
delésed szerént születésünk idejétől fogva közöltt lelki és
testi bőséges áldásidról [Kemír. 331].

2. soha meg nem szűnő/véget nem érő; vešnic, etern, ne-
peritor; ewig, unendlich. Szk: ~ **emlékezet/emlékeztet**.
1676: Lelkem Uram, munkálódjék Kegyelmed benne, hogy

én kötöttem s Kegyelmed között, az én s Kegyelmed maredéki között maradjon mindenkor egymás szeretetire ösztönző okúl köztök az Kegyelmed ez iránt való hasznos szolgálatja s hadd legyen örök emlékezetre nálók [TML VII, 227 Vessélyeni Pál Teleki Mihályhoz]. 1710: Mely dolognak^a örök emlékezetre a harc helyén nagy köoszlopot emelének [CsH 354. — *Ti. az előbb leírt harcnak (1704)]. 1710 k.: Ehhez az árnyékhoz kapdostak az épületben örök emlékezetet kereső hatalmasok is | Ami nehezebb, maga az Isten Dávid által ... a barmokhoz hasonlítja, a koporsóba, a pokolba igazítja őket^a. Ez a jó hírnév, becsület, örök emlékezet? [BÖn. 421. — *Az említetteket] * ~ emlékeztetése ad. 1816: adgyuk tudtára, és örök emlékeztetere mindéneknek mostaniaknak és jövődöbélieknek ezen Contractuális Levelünknek rendiben^a [Szentimre MT; BalLev. — *Köv. a nyil.]. 1841: Mű kik aláb neveinket leírt személyek adgyuk tudtára és örök emlékeztetere mindéneknek akiket ezen dolog illet mostaniaknak és jövődöbélieknek ezen mű általunk készült örökös tserevásról írt Kontraktuális levelünknek rengyeiben^a [Bözd U; Borb. II. — *Köv. a nyil.]. * ~ emlékeztetnek okáért. 1700: (A) harangot felis csináltatta elő klme^a cum omnibus appertinen(tiis) tisztessege(n) a' mint kívantott a' Décsi Nagy Toronyak Dél felől való oldalara a' felső ablakba(n) örök emlékeztet(ne)k okáért [Dés; Jk 311a. — *Nemz. Diószegi István] * ~ emlékeztetere méltó. 1736: Fundált vala ... academiát Kolosvárra ama dicsőséges örök emlékeztetere méltó lengyel király Báthori István [MetTr 424] * ~ emlékeztetül. 1807: Hallottam az Néhai édes atyámtól, és egy Német Márton nevezetű 100. Esztendőös öreg Embertől ennek előtte mint egy 40. Esztendőssel beszélni, hogy az Határ járásokról ... el menvén a' Körösőfi Hágó vagy is Bábucz oldal tetőre, ottan meg állottak, és harmas Határ Dombokat tsináltak, melyeket el készített, örök emlékeztetül ottan palínkazzanak, és ... a Palinkas Üvegeket a Földhöz vevén, Darabjait a Határ Domba bé ásták [Körösőfi K; KmULev. 3 Steph. Mihály (62) jöb vall.] * ~ feledékenység. 1653: Azt hiszem, hogy nagy ígéretet is tett, nékiek^a, hogy inkább melléje vehesse őket; sőt az elmúlt időben, hogy mellőle eljövénnek Brassótól, hiendő dolog, hogy ígérhette azt is nékik, hogy arról meg nem emlékezik, hanem örök feledékenységben lészen [ETA I, 106 NSz. — *1611-ben Báthori Gábor fej. Nagy András főkapitánynak és a többi kapitánynak]. 1662: De azután hová lett^a, arról csak altissimum et perpetuum silentium, örök feledékenység [SKr 158. — *Kovacsóczy István kancellár feljegyzései]. 1832: mert hogy én mint egy rossz kurva úgy csapattassam ki — úgy inkább vesztsem volna az örök felelősségbe [Torda; IB. Demény János tt lev.].

3. örökké hatályos/érvényben maradó; care este valabil pentru totdeauna; immer gültig. Szk: ~ átok alatt kiátkoz. 1710: mocskos, fertelmes szókkal az austriai házat és a római császár directióját örök átok alatt kiátkozzák^a [CsH 383. — *1707-ben] * ~ átok alatt megtiltatik. 1710: a jus ligatum az Approbata Constitutióban örök átok alatt megtiltatott Erdélyben [CsH 132] * ~ törvény. 1609: megh a Szekelsegh köztis cziak vsusok voltak azok, vgj mint halál vyttas, tetem emeles, föl buczuzas ott sem örök törvény volt ez [Hídvég Hsz; HSzjP].

4. örökös, az ember élete végéig tartó; pe viață/vecie; ewig, bis zum Ende des Lebens dauernd. 1570: attiwk az mi leaniunkatt chereni borbara assontt az witezleo sido georgnek isten teorwenie zerintt orok hazas tarsswl [A.ba-

lázsfa BN; BesztLt 104 Casparus Chereni comes com. Tordensis Zcheoch (!) Gaspar beszt-i bíróhoz]. 1619: én immár régen elszántam vala magamban, hogy én örök búdosásra Miszirbe menjek [BTN² 296]. 1646: (Szabó Jánosnak) ez mostani Pestisben mind fia, s mind penigh az egy Leanya mellet ... Pál Gasparnak Adott volt örök feleségül megh holtanak [Búrjánosbuda K; JHbK XXII/29]. 1656/XVIII. sz. eleje: a' Széplaki Ecclésiára való gondviselésből látván a' Párochiális házatt, illetlen és a' Sz: Egjházról távol való helylen lenni ... ugjan a' sz: Egjházhoz közel való helylen adtam más házatt érette ... örök Prédikátorság után járo háznak [SzVjk 200].

Szk: ~ rabság. 1662: Siralmas szemmel tekinthetett volna a keresztyéneknek gyermekeivel megterhelteket lovakat, kik örök rabságra vitetnek vala [SKr 103].

5. végleges/megmáshíthatatlan érvényű; definitiv, irrevocabil; endgültig, unveränderbar. Szk: ~ cserében (által) ad. 1633: ez levelben meg írt eoreokseget feoldeket eoreok czierében adak egymasnak fiurol fiura meg hihatatlanul [Szenterzsébet U; KCs IV. 21]. 1758: Ezen kis darabocska földet ada Kusztos Peterne Aszszonyom fiurol fiura Kocsis Pal Ur(amna)k örök cserébe meg hihatatlan keppen [Albis Hsz; BLev.]. 1823: meg fontoltuk volna egy aránt a más Határon lévő Birtokkal jámi szokott alkalmatlanságokat, és ... örökkösön fel cseréltük, adván a nevezett helyeken edgyik a' másoknak által minden jus szerént ottan illető s biro részünket örök cserébe [Szentbenedek AF; DobLev. VI/1072]. 1840: (A) Jóságot Kitsinsége és közös volta miat ... használni nem tudhatván által adák örök Tserébe Tkts Kispál Károlyl Urnak [Uzon Hsz; Kp V. 369].

6. fiúról fiúra öröklődő/szálló; care se transmite prin moștenire din tată în fiu; vom Sohn zum Sohn erbend. Szk: ~ birodalmában hagy. 1607: melj iozagok uadnak Czik zekben Kozmason es Zent martonon es Kazonban egjebutis akar hol legjenek mindeneket eo kegmenek ... kezében ittattuk (!) es attuk ... örök birodalmába hattuk minden haznauial egjetembe(n) [BLt 3] * ~ birodalmában marad. 1800: 58 Jugerumnyi Irtásokból örök Biradalmakban maradt [Mv; TSb 24]. 1800/1827: ő klimeknek az 58 Jugerumnyi Irtásokból örök Birodalmakban maradt 52 ~ Ötven két egész Jugerum [Erdősztyörgy MT/Mv; TSb 51] * ~ föld. 1591: Akkor mindenen valamik voltanak mind haz es Eoreokseg ... Eoreok Es nyl feoldek valamik ahöz valok voltak En kezembe(n) szall(an)ok [UszT]. 1592: Hallottam hogi monta Menihart Janosnak az Attia hogi ezt ez feoldett kit teolle most el akarok venni eoreok feolden czierelte de en ezt nem tudom ha eoreok feolde [i.h.]. 1604: (A föld) ne(m) nyl feöld, hane(m) eörek feöld [i.h. 18/163]. 1606: Semien miklos wram Zalita magara az cziakan Balas wram perit az örök föld felől, Timafalwi hatarban az wölgi pataka mellet, gal Ferenczne Annazonj ellen [i.h. 20/297]. 1615/1687 k.: Gáspár György, Gáspár Thamás adtak a Sz. egyház földéhez egy örök földet Kerek eger határban(an) az also felét úgy hogy dézmájában birhasák [Szentsimon MT; MMatr. 165]. 1633: az alá meneő Datkora beli eörok földön [Szentimre Cs; EHA]. 1635: az mely helyen ziluas kertbe(n) mongya Nagy Janos zanto földet lenny Nem volt ott semi birodalma Nagy Mattyasnak sem nila sem eörok földé [Kál MT; Berz. 2. 40/82] * ~ fundus. 1771: egj darab belső örök fundussa vagion Tusnád Szeretségben [Tusnád Cs; EHA] * ~ irásföld. 1591: az nem magwa szakat nyl volt mert en vagiok veer hozza ... Ezek örök irtás feoldek [UszT] * ~ ker. 1594 k.: A'hol

eörek kerteket tudom ez pereseknek egy arant tudo(m) kerteket [i.h.] * ~ (ülés)hely. 1573: aada ... Pais Janos, veres istuannak egy eörök wles heljet ... meg hyuatatlan az orzag teoruene szyrint [Hsz; Bállt 1]. 1597: az hol ez tawazo(n) el asta nagy Gergely az arokott az feold Peter Janosneje en zantotta(m) me<gh> orok helljett Peter Janosnenak [UszT 12/75].

7. örökös, ő; pe vecie, pentru totdeauna; für ewig. Szk: ~ *jobbágy földesura személyéhez, ill. a telekhez külön hitlevél v. kezeslevél erejével kötött jobbágy*. 1597: Lomperti giurka Matthe neüth Jobbagia ... ha uram (?) feolde-ruly es neue aloly ely budosnek, es eo kegelmet eoreok Jobbagyul nem akarna zolgalny tehett mingiarast ugi-an ezen leucely ereicuely hozzaio<h> niulhaszon Teoreok Gabor Vram ... megh uehesze az kulon kulon negue(n) neguen forintot, az utta(n) pedig ugi-an kergethesse teoreok gabor uram Giurka Matthe mintth eoreok Jobbagiatth [Dob.; Wlt. — ^aTi. a kezesekhez] * ~ *jobbágnak köti magát*. 1590: Bathori Elekne Jakczy Anna Azzony nemi nemeo Diosadban Iakozo Farkas Janos Neweo Jobbagyanak meg eoleseert Citaltatta wolt* ... hogy az eo ... Jobagiat Artatla-nol Eolte volna meg ... keote magat ez meg Nevezet Azalos Thamas maga zemelyeben eoreok Zabados Jobagnak eo maga reze zerent valo hazawal es minden eoreoksegewel Egyetembe hogy ennek vtana vgy minth eoreokeos Jobagy Zabadosagban Ado fizetetlenol Zolgalna Bathori Elekne azzonyomath es minden maradekit [Bönye Sz; Wlt. — ^aAzalos Tamást] * ~ *jobbágságra adja magát*. 1628: Debreceni Janos halaira valo dologba, vgy mint lopasba talaltatua(n) sok Jamborok teorekedesere Beldj Keleme(n) vra(m) megí engedi halalat noha arra melto vala illien oko(n) hagi eoreok Jobbagisagra adna magat [Uzon Hsz; BLt 5] * ~ *jobbágyul (be)adja magát*. 1573: Merigyoi Tott Janos ... Byzonys okokbul Ada My eleottewnk, eoreok Jobbagywl Magat ... vitezleo Hozwtelki ferencznek [M.frata K; SLt J. 4]. 1580: Ada be magatth, Kozarvary gergelnek, racz peter ... fiurül fiura eörök lobagül, il okyrt hog az vrais wtett még segitue(n) az w kiwansaga zerint ... ha penet (!) teörtinik el budosasa, mynden newezetes helieken hozia nülhason mykjen v saját Jobagiahöz [Melegföldvár SzD; SLt EF. 1]. 1597: My keöz birak kik vagiunk ez dologban* ... Adgiuk emlekezetyre es tud(as)ara Mindeneknek Az kiknek illik Az my leueleönknek rendi-ben Hogy my eleöteönk, zabad Akarattya zerinth es kezytis bi ada mi Nekéönk, adá eöreök Jobbagyul magat fiurull fiura megh hihatatlanul. tudny Jllik Keötelenden Iakozo Oznay Istuan ... Az vitezleö Baad Istuannak Alias vajda, pancselcehen Iako Nemes zemylnek [Páncelcseh SzD; RLt O. 5. — ^aKöv. a nevek fels.] * ~ *jobbágyul szolgál*. 1597: Lomperti giurka Matthe ... ha ... eo kegelmet eoreok Jobbagyul nem akarna zolgalny ... kergethesse teoreok gabor uram Giurka Matthe [Dob.; Wlt. — A teljesebb szöveg ~ *jobbágy al.*] * ~ *jobbágyul visszamarad*. 1628: Magiar orszaghi Istuan ... minden maraduany visza maradgjanak Eöreök Jobbagiul Kouaczi Istuannak vagi posteritassinak mindennemö Ingo bingo, fel keleö marhayual es Jawayual [Mezőmadaras MT; Berz. 12. 92/99] * ~ *szolga*. 1584: az oregbyk fjamat ew Nnak atham es orok zolgawol (!) komendaltam [Kömlöd K; Wlt Petrichewich Kozma vall.].

8. örök áron való; pentru totdeauna/pe veci la prețul fixat/stabilit; für ewige Zeiten auf einem bestimmten Preis (verkauft). Szk: ~ *eladás*. 1857: Azon esetre pedig ha egyik vagy másik fél jelen alkutól 14 napok alatt el állana,

az el álo a' más felnek negy ezüst R forintot fizesen banat penzül, és az örök el adás mind a' mellett erejében maradjon [Szováta MT; Bereczki József lev. (Mt)].

9. örökre szóló, megmásíthatatlan, végérvényes; definitív, irevocabil; endgültig, unveränderbar. Szk: ~ *örökben*. 1617: Ez felliuul megh irt czere leon mi eleottünk mind az ket felek zembe leuen, Zabad akarattiok zerent. Eoreok eoreokbe fiuról Fiura, maradurol maraduara irreuocabiliter [Szentgyörgy Cs; IB] * ~ *örökben ad*. 1581: ada Teölgyes pal ... az w reszet Markalt peternek es Antalnak Tudni illik egi hold. Azt ada Eöreok Eöreökben fiu fiura (igy!) mind öreöкке [Bikfva Hsz; Törzs]. 1608: Berecz Lukaczi Berecz Istuannak ada ... egi hold zanto feoldet p flo 16 ... meli feoldeket ada Eoreok eoreokbe fiuról fiura maradurol maraduara megh hihatatlan kepe(n) [Uzon Hsz; BLt]. 1631: adanak ... egy belseö ereokseget ... Adák peniglen eöreök eöreöкке, fiuról fiura, maradurol maraduara irreuocabiliter [Szentgyörgy Cs; IB]. 1714: adá ... cseréb(en) örök örökben fijurol fijuá maradurol maraduara egy Darab Ben valo heyet [Bibarcfva U; Hr 1/2] * ~ *örökben vesz*. 1623: veöt uolt Sigmond Janos ... egy darab ziluas kertet ... Veres Annazzontol eöreök eöreöкке ... adak ezt az kertet es földet ... Veres Christina azzony Nagy And-rastul marat Aruainak eöreök eoreokbe megh hihatatlanul fiuról fiura mind ket agra [Megyesfva MT; DLv. 1. II. 32] * ~ *örökre ad*. 1665: ada ... Damokos Mihaly, al(ia)s Pal Mihály ezt az malombol fiura reszet, es szenafűczeket. flo. 8 örök örökre fiuról fiura [Impérfa Cs; BCs].

◇ Szk: ~ *búcsúját veszi* végbúcsúját veszi; a-și lua rămas bun pentru totdeauna; für ewig Abschied nehmen. 1710: Zrínyi Péter ... Így kezdé el levelét: „Anna Catharina ... Holnap tíz órákor nekem s a te bátyádnak fejűnk elvétetik. Ma egymást megölelgetvén, egymástól elbúcsúztunk, azért töled is e világön örök búcsúmat veszem” [CsH 90. — 1671-re von. feljegyzés] * ~ *emberi általános emberi; eternul/veşnicul omenesc; das Ewig-Menschliche*. 1880: (Petelei egyik elbeszélése) nem nemzeti érthetetlen típusok, hanem az örök emberit ábrázolja [PLv. 79 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz] * ~ *ura örökre szóló ura; stápin pe vecie; ewiger Besitzer*. 1542: Ez lewel adassek az en kegelmes wrannak Zalay Janosnak, Poson warmegeknek lspanyanak Fogaras waranak ewrewk wranak nekem kegelmes wrannak [Fog.; LevT I, 16 Petrus Orozy lev.].

◇ Hn. 1795: az örök Erdön (e) [Göcs MT; EHA].

II. fn 1. örökség, ősi/örökölt birtok/jószág; moşie/pose-siune moştenită, moştenire; Erbschaft, Besitztum. 1547: quasdam hereditates Siculicales Zeep peter ereke vocatos [Márkusfva Hsz; SzO III, 283]. 1548: quedam hereditas Siculicales, Sypos myklos ereke vocata, in Markosfalwa, in Sede kzyz (!) existens et adiacens [i.h. 248.] causam eandem racione cuiusdam hereditatis siculicalis Zeph Peter wroke vocate [Márkusfva Hsz/Prázmár Br; i.h. 298]. 1552: Tartazzek Barchay Georgys, meg bochathny az Thonak feleeth, ky Zalagwl vagian Nalla, de az feleeth, ug Byria annak utannays mynth Ewreket [Mezőszengyel TA; BfR]. 1569: En az Nagy Martont tellyesseghevl ky fiztettem az örökből penzvel [Sepsiziván Hsz; HSzJP] | apam, Zabo Istuan ... az teerben kazalt, bernald balas fenyegette ... de aszt Ne(m) tudo(m) eöreöкке volte bernald balassnak [Mezőbánd MT; Vlt 7/692 Blasius Zabo de Band vall.]. 1576: Ez Esketes wtan menenk osztan az feold szinire mellyet az Andoryas gyeorgy eoreokihez tartozan-donak vallanak [Eresztevény Hsz; HSzJP]. 1591: az nyl

feoldeket ... zabadon birtwk. Nemis attwk penigh mi ez nyl feoldet Dersi Leorinczinek hane(m) chiak az eoreokeot mert vgian nem is adhattwk mert az nylnak falvra kellett szallani [UszT]. 1607: Az Veres Balint eoreoksegitis miolta en tudo(m), az Beldiek byrtak mindeltigh. Az fozto Demeter es kereztes menyhart eoreokeitis az Beldjek birtak miolta en emberkort emlitték [Uzon Hsz; BLt]. 1671: Csik Széknek volt ilyen meg-bántodása, hogy a Csiki hámoren, harminczadokon, és örökön lévő Gondviseloek, nem akarának a' vitézlő Rendnek törvényt szolgáltatni [CC 39]. 1681: Ezen régi gazdák Jobbagoiok, mindenik külön kenye-re(n) vagy(o)n). mint hogi egi örökon laknak, szolgatlattokis csak egi személyb(en) determinálódik. most Lovas szabadsággal szolg(al)nak ezen örökségtől [A.nádasd H; VhU 94]. 1687: az az helyi micsoda rész nem tudom, azt sem tudom, ha Lippai András Felesége részszeré birtac' azt az ülés helyet vagy hogy maga saját örökje volt [Vajdasztiván MT; Ks 90]. 1770: azon Malom ... nem de nem eleitől fogva az Exponens Ur Praedecessorai birtáké mint osztály szerént részekb(e) jutott örököket? [H; JHb XXXI/17. 2 vk]. 1807: mikor ... a határ gyeplő fel tsináltatik ... a mostani metákon ki-ki a Gyeplőt úgy tsinálja fel örökire [Nyárádszibenedek MT; Told. 37].

Hn. 1744: Az Örögbe edgi nyil (k) [Mezőmadaras MT; EHA]. 1754: A Sejki Istva(n) örökiben (k) [Marossárpatak MT; EHA] | a' Gyeplős örök (k) [Sáromberke MT; EHA]. 1762: Az örög(en) az lirovtánjok (!) betűjén (k) [Ilencfva MT; EHA].

Szk: ~re való. 1593: Wadnak az kwwl az hazhoz walo zanto feöldek nemelljek eöreökre walog nemellyek zalogosok, mellyeket az my athiank es aniank zalogosítottak es eöreökteöttek az hazhoz [Szu; UszT 9/43].

2. birt. szr-os alakban; cu suffix posesiv; mit Possessiv-suffix: ~ère (nézve) örökösödési jogára nézve; cu privire la dreptul de moštenire/successiune al cuiva; auf sein Erbrecht bezogen. 1690/1731: az Kérdésben fel tett föld örökkire nézve néhai Orbán Lőrinczé vala | azon Szánto földet örökkire Orbán Péter az Lőrincz fia bírú [Jedd MT; LLt]. 1781: Gutí Kristina Aszszony azon darabotska Földet ... mikor fogta fel? Es azon Helly, az Aszszony által lett fel fogása előtt, mitsoda Hellynek tartatott? Es az örökjére nézve kit illetne? [Szság; IB vk].

3. örök/ősjobbagság; iobăgie pe vecie; ewige Leib-eigenschaft. Szk: ~be adja/köti magát vkinek. 1614: Adorjan Thamas ket eokörert 3 keoból buzaért 2 frtert egi tehenert eorókbe keotte magát [Kövesd MT; BethU 30] | Sikej Janos Zabo Daidnak atta magát eorókbe ket eokreön s eott kóbból buzán [Ménés MT; i.h. 39].

4. ~ül ad örökre/örökös tulajdonként ad; a da in posesiunea cuiva pe vecie; als ewiges Besitztum geben. 1656: ada ... Czerebe eorókwil ... az Czik szeki Kozmasi hatarba(n) az meszób(en) harom kóbból fereje földet [Szentimre Cs; BCs].

III. hsz-szerű haszn-ban; adverbial; in adverbialem Gebrauch: örökké; pe vecie; für ewig. Szk: ~ boldogul. 1619: az Felséged híre-neve minden nemzetek között örök boldogul hirdetessék és terjedjen [BTN² 379] * ~ való haza. 1705: Az kegyelmes úr lsten ... minket is ... sok bűneinknek méltó büntetése után az nyomorúságnak pusztájából vigyen által az örök való hazába [WIN I, 658–9].

örök-állandóképpen örökire; pe vecie, pentru totdeauna; für ewig. 1752: Annak okáért hogy az eddig lőtt, s ez után is következhetendő Controversiak Sopialtassanak az árok

helyet ... adá által örök állandóképpen ... Benedek János Ur(am) ... Petki Klára Kiss Aszszony eö Ng(a)nak [Cso-botfva Cs; Ks 65. 44. 13].

örök ár örökös tulajdonjog megszerzése fejében fizetett vételár; preț de cumpărare plătit pentru un bun vîndut pe vecie; Preis für etwas für ewige Zeiten Verkauften. 1585: Zabo Marton valla, Egikor mikor keolteöznek Olaios Georgy ... kerdem Minth Alkuttak, De eo sem cheret sem Eöreök Arat Nem emlite [Kv; Tjk IV/1. 411]. 1609: Ada mi eleottunk ... Istok Gergelne ... egi darab eoreokseghet, az Nehay Kouacz Mathenenak, es Bereczk Jstuannak eoreok eoreokbe, fiurol fiura ... melinek eoreok arra tizen egi forint [Uzon Hsz; BLt 3]. 1624: Tudode ... ha azt mon-dotta volna Balint Kovacz Ird eöreök arron csak most, az Uton alkudgial oztan az fiaimmal [Kvh; HszjP]. 1733: Az Actor ö Kglme nem irattja meg Citatoriajaban a Lit(i)g(i)o-sum Bonumnak örök árrával kínálataé vagy böcsü szerint valo árrával, vagy Zalagos árrával, a melynek szükséges-képpen meg kel vala lenni; mert mindenik(ne)k külön processussa vagyon úgy hogy az örök arr(nak) longus processussa vagyon ... minthogy azért omittalta az örök árt ambiguitas leven benne mitsoda árrával kinaltat nem pronuncialhat a biro batran, szükségesképpen azért ezen Causanak cassaltatni kell [Torda; TjkT I. 19]. 1739: Balla Andras Ura(m) ö kegjelme kegyelmedet ... kenaltattya egi tsumo penzzel, azaz a' fen meg irt szőlőnek örökárrával [Várfva TA; Barla lev.].

Szk: ~on abalienálhat. 1737: Senkinek pedig Nms Vá-rasunk Lakosi közzül, per absolutum szabad nem léssen és meg nem engedtetik, hogi magok házok utánn való nyilait-akat örök árron abalienálhassák [Dés; Jk 478a] * ~on (ál-tal) ad. XVI. sz. köz.: En Barabassy Farkas ... en atam az en rezemet ky Hederffayan volna Barabassi lenart batyamnak örök aron ket zaz nyolcy forinton [Héderfája (KK) körny.; BfN VI. 125/126]. 1554: En feyerdy ferench ... sardon szaz istwan haza ky wala ... attam orok arron fl ... Somaj balint vramnak es az w felesigynék Katalin azzonnak orokbe meg hihatatlan kypen [Sárd K; Törzs]. 1555: en Apaffy lazlo attam az borzovaly rezemeth az beztechey (!) Wraymnak Wrwk arron es ennekem megh fizeteth tellyessel negyzaz foryntoth [Apanagyfalu SzD; BesztLt 4]. 1570: Borbely ferencz, Ezt vallya hogy Twgya hogy zekely Simonneh Az vra halala vthan attha Aztalos Myhálnak az Mayort Erekk arro(n) ... fl. 20 [Kv; Tjk III/2. 198]. 1602: drabant hazunkat ... zantho feoldeiucl, Erdeiuel ... Janos Deaknak es Eo neky mind ket Agon walo maradekynak mind eoreokke, eoreok arron megh hyhatatlanul adak, semmi igassagokat sem magoknak sem maradekoknak nem tartvan benne [Sóvárad MT; Berz. 15. XXXIX/1]. 1617: Leorincz Balasnak az Anya Eoreok aron adot uolt egi darab Feoldet az Attianak, Keleme(n) Peternek [Szent-györgy Cs; IB]. 1624: ez megh neuezet, egez haz helt ada eöreök arron, minden igassagat ki ueuen beleölleók Zalancz Istua(n) vramnak ... megh hihatatlanul [Mihályfva NK; JHb XXIII/6]. 1652: ada mw előttunk, Feliet meg irt Birak előt ... egy Feoldet, eörök arron [Tarcsafva U; Borb. II]. 1687: Nehay Lakatár Görög Mihaly Relictaja Pripia Aszony ... Ada ... Nemz(ete)s Boer Peter Ur(am)nak ö kglnek Egy Majlát al(ia)s László nevű Czigány Hegedus jobbgyot örök arron, meg hihatatlanul in et pro f. 27 [Fog.; Szád.]. 1713: (A jószágot) adá ... örök áran ... az mely 11 farintakat mi előttünk meg is ada Nemes Gabor

Ur(am) Bekési Andras Ur(am)nak [Gerendkeresztúr TA; JHb XI/1]. 1760: a' ... Reformáta Ecclesiának által adá Temető Hellynek örök árón [Ne; EHA] * ~on bír. 1613: Tudgia keglđ Ha Rethi Istvan Ura(m) ó kegme az Kover Istva(n) Ur(am) Jozsagat s ahoz tartozando pertinentiaiot Falun, Erdeón, mezeón zalago(n) biria avagj eörök arro(n) [Altörja Hsz; Borb. I] * ~on elad. 1579: ha ky penigh hazat el Akarya valaky keotny a' wagy örök Arron el adny, az varas zokassat keowesse es kialtassa fel haromzor [Kv; TanJk V/3. 199b]. 1606: Az hegien valo feöldet Nagy Sigo(n)d el attá volt, eörök arron, s Nagy Mihaly teörue(n)yel hozá vizza .d. 50 [UszT 20/308 Laurentius Nagy de Oroszhegy (50) lib. vall.] 1687: kentelenitetet ... egy szanto földet örök arron, meg masolhatatlanul el adni [Fog.; Szád.]. 1739: szölőjek ... bokros reszit ki végig adák el örök árón ... tözsomszédgjának Dobolyi István ur(am)nak [Ne; DobLev. I/176]. 1803: egy fertállyi Pusztátskámat, vagyis gyümölsősnek valo földömet ... adtam el örök árón [Kv; Pk 3] * ~on eladhat. 1677: Hogy örök árón, a' Nemességen kívül, hadban szolgáló Vitézlő rend földet és örökségét semmiképpen el ne adhassa, hanem csak Zálágban, annak valoráig, a' kik penig adnák vagy vennék, azok ellen az elébbi poena és processus maradgyon, ugy mint őt száz forint [AC 154–5] * ~on eladott. 1690: (Az) örök árón el adott malom helynek ... alkalmatossagit az Venditorok edgjut oculalván és ki járván, adá el örök árón, immár specifiált Hurézi Laszlo Boér Ur(am) nyolczvan magyar forintokért [Huréz F; Szád.] * ~on elidegenit. 1706: Kételenitetet ... Sardi Gaspár uram ... az Kecské kutnáll ... lévő két Hold sóvány nemes szanto földeket ... örök arron meg hihatatlanul ... el adni és el idegeniteni [Ne; DobLev. I/60] * ~on kér. 1600: Arra azt mo(n)dotta az azzony, Miert io Gergelly vra(m) nam eörök arronis kerted azt a helechket teölle(m) [UszT 15/87 Zakuly Peter Kaidichfalui Zabád Zekelj vall.] * ~on megvásárolt. 1854: az 1854ik évre is meg marasztottam ... örök árón meg vásárolt edgyik Curialis Telekben Petruz Nyikulajt a' következendő Haszonbéri edgyezmény mellett^a [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1374. — ^aKöv. a részl. Dobolyi Bálint kezével] * ~on (meg)vásárol. 1710: a székelység szabadsággal élő nátió ... minden fejedelmek szorgalmatozon vigyáztak arra, hogy a közöttök való nemesség ... a székelyek szántóföldit, örökségit örökáron meg ne vásárolja | A dánfalvi jószágunkot is, kit az atyám nem lőfü embertől, hanem nemesembertől örökáron, ország törvénye szerint, Tatárországából váltván ki azzal a pénznel, vásárolt vala, egy Bíró Márton nevű ember szintén elnyeri vala a commissárius urak előtt [CsH 183] * ~on (meg)vesz. 1553: Azkyk az Retnek az hatarat ky attak Megy Eskesnek hogy czarno akymtol Ereke arron vette meg^a [Sólyomkö K; KCs. — ^aA szóban forgó rétet]. 1580: En Walazwthly Mattyas Deak, Adom Emlekezetre az en Lewelemnek rendyben ... hogy En ... chyereben weóttom Varga wczaban ... Kodory Ghyeorgiteöl egi hazat ... Eóreók Arron fywru fywra [Dés; DLT 206]. 1600: Hallattom ... hogy azt mon-dotta, hogy az Zenth Martonit p.f. 13 ... weótte eörök arro(n) [UszT 15/132 Demeter Imreh Kenossi Zabád Zekely vall.]. 1607: Szasz Matias mondotta hogy megh weótte az peörös Eórekséget eörök aro(n) Eördeogh Peterne-teöl [i.h. 16/34]. 1638: Vettem egy Martin neuű cigant hazas fiaual egiűt ... Cziűeß Mihalne Aszoniomtol ... eörök arron pro f. 22 [Fog.; Szád.]. 1740: (A) Házat és Fundust örök árón vette vólt meg az A. ó kgíme Nagj Anya [Dés;

Jk 339a] * ~on vagyon vkinél. 1590: Az mj neszi az Jobbagja feölde dolgath, Aszis eörök arro(n) vago(n) en nalla(m) [UszT]. 1600: az felperes azzonyth az bizonsag nyilwan megh tartia, hogy eö neki saiat eöröksighe az peörös hell: es az Alperes azzonnal ne(m) eörök arro(n) vago(n), hane(m) chak Zalagkeppe(n) harom forintba [i.h. 15/139–40] * ~on vásároltatik. 1791: a' Szálas elein mellj is minthogy a' Nagy Fyaktól örök árón ... vásároltatott volt, Nagy Fyák erdejének hivattatott [Backamadaras MT; CU] * ~on vett. 1728: Örrök árón vótt Szölője [Dés; Jk].

Örökbecs a közbecs tízszeres értéke (csak ingatlanra von.); perennalis eastimatio; valoare estimativá perená; Ewigkeitswert (zehnfacher Wert der amtlichen Schätzung). 1586/1629: ha mit az Zalagos eoreoksegeken az megh valtasnak idejeigh ... az Jobbagyok epittenek azt az megh valtasnak idejen, eoreok beczw zerint megh beczwluen, az arrat le tegeyk [Dob.; JHb III/30].

Örökbe fogad szülői és gyermeki viszonyinak megfelelő törvényes kapcsolatot létesít; a adopta/infia (un copil); adoptieren. 1805: Stefu Pask panaszolja, hogy ... Sztán Martyin örökbe fiának fogadván most ötet el tsapván mást akar helyébe fogadni [Füzesd H; JF 36].

Örökbe fogadott gyermekévé fogadott; adoptat, infiat; adoptiert. 1826: felperes Illyés Jánosné fogadott fiának feleségét, Bíró Annát mint alperest törvénybe szólítja ily okon; hogy ... mejbe megragadván a sárba belérontotta ... s csufos szókkal illette ... hoz a falu ítélőszéke ilyen ítéletet ... nem lesz vala szabad^a semmi esetre ... a felperest a sárba, pacsaljába belérántani ... szidalmazni mind magának és örökbe fogadott férjének csaknem édesanyja helyett való anyját és legjobb jöltevőjét [F.rákos U; RSzF 275–6. — ^aAz alperesnek].

Örökbe(n) 1. örökre; pentru totdeauna, pe vecie; fűr ewig. 1614: az hatalmas császár ... az országnak Bethlen Gábor által mikor athnamét adott, abban ... az erdélyi adót örökbe tízezer aranyra engedte [BTN² 75]. 1619: Azmi hír hallattott nagyságodtól az keresztyén fejedelmeknek némünemű tanácskozásokról az muzulmán nemzet ellen, hiszem jobb, azmint magát arra ígri, hogy az hatalmas császár ellenségit olyan láb alól tisztítsák ő magok el, ne az hatalmas császár; azmint mondják, hogy örökbe megáll az, hogy nem megyen az kozák többé az Fekete-tengerre seregüstül, hanem lopva [i.h. 266]. 1625: valamelliek Elsőben meg halna az Eleő fellre maragio(n) mindene az Meg holt felnek senkinek ne köthesse se ne hagihasa semmi fele marhaiatt ha nem ez az kötes lenne Eöreökbe meg hihatattatlanul az ket felek között [Szentimre Cs; UszT 17a]. 1626: az az wtt az hol Lorinczj Balint az vizet fel folytotta s gatoth dugoth, az eöreokbe szabad utt uolt [Kozmás Cs; BLt 3].

Szk: ~ való igaz lsten. 1600: Vgy Segillien minket az egy eoreokbe walo igaz lsten [SzO IV, 141].

2. örökösen, örökös tulajdonul; în posesiune pe vecie, pe veşnicie; als ewiges Besitztum | örökségként; drept moştenire; als Erbschaft. 1569: az nagy veolgy torkon alol ... az harom falw, attá vala bernald balasnak ... Eöreokbeye, auagy mynt, azolta vgy bytta [Mezőbánd MT; Vlt 7/692 Marcus Bandi de Band vall.] | Az kychies veolgyet hallot-

ta(m) hogy bernald balase volt Eoreokbe, de nyilwan ne(m) tudom [uo.; i.h.]. 1598: az meli riz iozagot vgian Chiereni Lazlo wrunk zalagositot volt Also Balasfalwan^a zaz huzon eot forintba veres georginek, meli zalagos riz iozagot valt kezhez Chiereni Caspar wrunk veres georgiteol ... engede ... Teke Ferencz wrunknak ... meg valtani mint propriumokat eoreokbe [Törzs. — ^aBN]. 1657: az bekesség is végben méne ... Munkács, Tokaj, Ecsed maradának az fejedelemnél, ki summában, ki örökben [KemÖn. 50].

Vö. az örök 1.9. alatti adalékokkal.

Szk: ~ (által)ad. 1560: En Bethlen Gergely ... Attam egy lobagyt az wytezlew hozzwtelky ferencz fymának, kynek newe wolah Antal mely Zenth myclosrol az en fewldemrewl el zewkek ... en ezt Attam es Adom, ez meg mondot hozzwtelky ferencz fymának ewrewkbehy fywrol fywrah es valahal meg talalya mynt ewehez hozza nywlhasson es el wyhesséh es wgy tarcha mynt yobbagyat [Ketesd K; SLT Y. I]. 1568: Tholdalagy Andras ... valamgy weghez Megyen az per, gongyatt wysseli^a ... Ennek tekyn-tetyertt Zekel Janos wyzontagh Tholdalagy Andrasnak ... az Meg ltyeltt Negy falubol ... három Joh haz Jobbagyt aad eoreokbe ... ha penyg teobbet Nyernek osztany leany Agra az Negy falwnal, hatt haz Jobbagyt Aad, eoreokbe fywrol fywra az ew Rezebeol [Gyf; BfN 54/6. — ^aZekel Janosnak]. 1609: Adanak ... Zeüuerdi Janosnak eorekbe egy darab szena fyüt [UuszT 20/349]. 1616: teőnek my eleottwnk illien fel bomolhatatlan arwt hogy ... ada az fellel megh irt Elekes Janos Berecz Jstuannak egy darab zena fwuert eoreokben fiutol fiura maraduárol maraduára megh hihatatlan kepen p. flo. 7 et d. 50 [Uzon Hsz; BLT]. 1692/1792: kéntelenítettém Etzken András Bányától, mint Vér Atyánk fiától kérni 200 ~ két száz Magyar forintokat ... ezen jorattyának (!) meg-hálálására által adtam minden Etzken Jussion valo Joszágomat ... örökbe Fiúrol Fiura [BLEv. Transs. 16] * ~ bir. 1569: az kynchies domb teryt ... Bernald balas ... hogy sayatul Eoreokbe byrta volna aszt nem tudo(m) [Mezőbánd MT; VLT 7/692]. 1598: az leani Azzoninak firhez menesse vagi halala vtan, ha magtalanul meg halna Chereni lazlor szallana^a azokba valo iussatis Chiereni lazlo eoreokbe Teke Ferencz wrunknak es felessiginek Chiereni Orsolianak valla chjerebe birniok eoreokbe [Törzs. — ^aA jószág]. 1652: Bako Suska Aszszony ... mindenüt valo Joszágakhoz s iokhoz valamelyekben tarthatna es remelhetne valami jussát igazságot es praetensioját magának és két agon lévő posteritássinak le hadgya es örökben birni s elni megh hivathatatlanul ő kglmek(ne)k engedi es adgya^a [Kelemenelke MT; Ks 13. XVIII. 5. — ^aKöv. a nevek fels.]. * ~ birhat. 1618: Melly záz flot, ha arra az napra eő gneg ... megh nem adnam, uagj adnj nem akarnám, hat eő kgme azon Niarlo Kekesj Jozagot azontúl vizza foglalhassa, es az megh adot záz forintomis oda ueszion eoreokben birhassa [Kv; RDL I. 105 Kowachoczj István kezével] * ~ él → ~ bir * ~ el-adott. 1693: Ratothi Gyulafti László Ur(am) ... Domaldi^a Jobbágyinak eorökb(en), és Zállogb(an) el adott Orotvány szánto földeneik, és széna rettjei(ne)k Extractussa [LLT. — ^aKK] * ~ hagy. 1570: feolch Antal azt vallya ... Bezellenek volt az varga Tamas zeoleye feol, Mond az azzon, Neh Mongia bator senky hogi Tamasnak éregbe hattak volna az zeolet, hane(m) chyak Migh ely, az vtan az atthiafiakra zallion [Kv; Tjk III/2. 124b]. 1598: Az Bwrkeosy Jozagomat penigh hagiom az en meg mondot

leanio(m)nak az eo Annjauel egietemben, kwüwl valo Jozagomalis egietemben reze zerint eoreokben [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pal végr.]. 1641/1642: az ő elej, az en eleim osztozo Attjafiak voltak ezen joszagba(n) hagio(m) örökb(en) ő kgme(ne)k maga(m) ott valo rata portiomat [Gyalu K; JHb XXV/4] * ~ konferáltak. 1677: Az 1615 Esztendőtl fogva inscribált Fiscale bonumok hagyattattak a' Donatioknak Continentiaja szerint ... afféléknek collatioja, a' Fiscusnak szabados dispositioján áll, de ugy hogy se örökben ne Conferáltassanak irredemptibiliter, se valorán fellyel valo summában ne inscribáltassanak [AC 42] * ~ megenged. 1572: (A berket) hadriui Ferencz vram meg engette azzonionnak fiurul fiura es az w meg maradekíra vizontak Azzoniom Orsoliazzon az my Jussat Reminleotte volna Hadriui Ferencz vramnak Lw kertiben molnaban, hat Myndeneket meg engedot azzoniom Ferencz vramnak Es az w maradikínak eoreogbe [Gerend TA; BK] * ~ megvesz. XVII. sz. köz.: az malom helyet üttem megh ... eörökben [Impérfa Cs; BCs] * ~ való vallás örökvallás (fassio perennalis), örök tulajdonul átruházás. 1568: Mykor az per, es Jobagyok Meg Adassa keozteok weghez Megyen, Zekel Janos erreol Mester Awagy kaptalan eleott eoreokbe walo wallast tezen [Gyf; BfN 54/6] * ~ vet. 1570: Borbely ferencz ... valia hogy ... Har-sandy Thamas megh vallya Byro eleot hogi eo neky nem eorekbe hanem Zalagba 12 forintert vetete^a addegh mygh megh valthatya [Kv; Tjk III/2. 116. — ^aA földet Kaczkán Janos]. 1719: vettem egy Darabot flo. 8 felyeb az Gelen-czej határban ... a szék vetette örökben 18 zlotért [Imecsfva Hsz; Borb. I] * ~ vkié lesz. 1554: En Borlobassy Janos ... ezwn zenth myklos nap elwt valo kedwn vizwntag Engetem Ez en vramnak Es atyamffyanak Egy El zwkw Jobagom az Kys tamast hedwrffayt lg hogy Ewrwkbe Ewe legwn az en atyamffay az vytezlo Borlobassy linarti [Héderfája KK; BfN].

3. ~ tart vkit gyermekeként tart vkit; a ține pe cineva ca pe propriul copil; in als sein eigenes Kind halten. 1683: az Atyam Uramis magam szamara tanittatta az szakacsot; az inast pedigle(n) magam tartottam örökbe [Diód AF; Incz. V. 20]. 1691/XVIII. sz. eleje: Domokos Janos ... Felesege-vel Dobos Kisannával ... ha mellettek lévő arva leánykat, mellyet öreg(en) tartanak eletekben ki nem hazasithatnak ... holtok után az Ecclesia^a tartozzek ki hazasitani [MMatr. 450. — ^aA szentgerice (MT) ref. eklézsia]. 1755: adok által Kolosvárat lakó Tyukodi Pál Vram Feleségének Lukáts Kata Ötsém Aszszony(n)ak, minthogy az gyermeket Székely Juditot is örögben tartani oda attam ezeket: egy küsed fekete ládában^a [Aranyosrákos TA; Borb. II Néhai Székely György reliktya Cipkés Borbára végr. Szaniszló Sigmund kezével. — ^aKöv. az ingóságok fels.]. 1806: Ujvári házassodik vészi Fekete Károlinát, a' kit öregben Bethlen Sándorné tartott [Mv; Ks Thuróczy Károly lev.].

örökbít örök érvényűvé tesz; a statornici/permanentiza; endgültig machen. 1619: Az minémü boldogságos áldásit az mi kegelymes szent Istenünk ez ideig bőségesen terjesztette ... azon áldásit ezután is ő szent Felsége terjessze és örökbítse Felségedre nagy bőségesen [BTN² 379].

örökélet örök üdvösség; fericirea cea de veci/din lumea de apoi; ewige Seligkeit. 1561: az orok eletre ualo vtosso fel tamadaswnk kerestyeni modra tizteltessek [Kv; ÓArt.]. 1605: az lélek főbb része az embernek, ki az

eoreog (!) életre és boldogságra való [Nsz; SzO VI, 16]. 1623/1687: (A végrendeletet) ha ki fel háborittaná, lelkeim lelkeivel az eoreok életben perben legyen érette [Altörja Hsz; HSzjP]. 1678: Kgd lewélet vettem, édes Bátyám uram, melyből szomorúan értem az szegény néném aszszonynak halálát; az Isten nyugossa meg. El is hiszem, hogy az örök életben elért [TML VIII, 369 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1702: Anno 1702 die 9 Novembris múlt ki ez világból néhai Thordai Borbára aszszony, kinek Isten őfelsége adjon boldog feltámadást az örökéletnek elvételére [Kv; KvE 221 GM]. 1710 k.: a halál kapuján az üdöböl örökkévalóságra általment lélek bizonyos arról, hogy amely állapotba ő akkor tétetik, az osztán soha nem változik, sem el nem végeződik, ez már az örök élet, a mennyország, vagy örök halál, pokol [BÖn. 465]. 1764: Ugy tartom én is hogy az Interessatioval való élés ... nagy akadály az örök életre való által menetelre [Középlak K; BfR]. 1766: Enyedi István ... igen jámbor, istenfélő ... ember vala ... Isten nyugtassa meg szegényt s adjon boldog feltámadást az örök életre [RetE 204].

Szk: ~et elveheti üdvözölhet. 1622: vehessem el az örök iletet [Nagydoba Sz; LLt Fasc. 71].

örökké I. örökre

Örök-fal (bokros élősvényből való) határ/falukerítés; (gard viu servind drept) tariná; Dorf/Flurzaun (aus buschiger Hecke). 1635: az falu gondviseltensége az, hogy arra az eozhatárukra az függő örök falakat es hitvan tanorokot meg nem czenaltattanak mostis Nemeli eoreók falon 6 eokru szeker salvum sit kiterne oly res vagion [HSzj örök-fal al.]. 1645: meli földlab kert nem örök fal volt [i.h. föld-láb-kert al.]. 1737: Erdőről, Határkertekről, Örökfalakról és Szénafü étetésről és annak hordásáról tartozzék a Biro minden Esztendőben háromszor esketni [i.h. örök-fal al.].

Szk: ~ kertes. 1792: azon két határoknak bejáró kapu helyeket is hadni kellett ... mely kapu helyeket ... bizonyos falusi emberek magokra vettek es vállaltak bizonyos conditiók alatt, hogy eltartják ... hogy azok mindenkor ... jó státusban találtsanak; különben valamint szintén az örökfal kerteseket, úgy ezen kapufákat is toties quoties hibáson találtnak, hatalma legyen a falusi bírónak megbüntetni [Árkos Hsz; RSzF 148] * ~al tart. 1648: az en fundusom mellett hosszabban kertel örök fállal tartotta, nem akarvan keosz kertett tartani [HSzj köz-kert al.].

örökké örökös jószágként csatol; a lása mostenire; vererben. 1593: Wadnak az kwvl az hazhoz walo zanto feledek nemeljek eoreókra walog nemeljek zalogosok, melljeket az my athiánk es aniank zalogosítottak es eoreókjeitettek az hazhoz [Szu; UszT 9/43].

örökké I. vall az idők végtelenségéig; in vecii vecilor; bis zum Ende der Zeiten. 1629: ennek előtte való időkben három rendbéli testamentumot tettem ... harmadik testamentumot újólág itt Erdélyben létemben ... ezt — az szent Istennek az ő nagy áldásából, melyért örökké dicsértessék az ő áldott szent neve [BTN² 419–20]. 1644/1785: Elsőbenn ... az örökké állandó szent Istennek ... vezérlése által Iffiúságomnak sok féle vétkeit Penitentia tartással el hagyván, életemet meg jobbitottam [BfN Kémeri^a Huszti Márton főharmincados végr. — ^aSzj]. 1653: Akkor így tartá

meg az úr Isten a mi várunkat a veszedelemtől az ő jóvótábol, kiért dicsértessék az ő szent neve örökké [ETA I, 147 NSz]. 1658: (A) polgári tisztimnek hivatalai alatt sok ízben voltam fejedelmekhez legatióban és gyűlésekben, mindenkor az Úr megáldván utaimat, kiért örökké dicsőség adassék őfelségének [Kv; KvE 176 LJ]. 1710: Ő szent felségít én, akihez holnap napon menni bízom, szüntelen azon kérem, hogy a boldogult lelkek dicsőségében veled együtt az ő látásával örökké gyönyörködjünk^a [CsH 90. — ^aA halálraitelt Zrínyi Péter búcsúlev-ből]. 1751: Egészséggel régen kivant Sz: Királyunk Légy áldot örökké édes Messiásunk [Hétfalu Br; EM LI, 126 betl. játék].

Szk: ~ tartó. 1758: Hiszem is, hogy ő szent felsége ... az örökké tartó boldogságból, több szegény megtérő bűnösökkel együtt, ki nem rekeszt [RetE 81]. 1759: Mert egyedül csak önála vagyon amaz elfogyhatatlan örökké tartó boldogság, melyet adjon meg ő szent felsége mindazoknak, valakik benne vetik az ő reménységeket [i.h. 86].

2. örökre; pentru totdeauna, pe veci; für ewig. 1560: Isten keoztunk Lewen hozok Jlien Jgenessegbe, es Bekessegbe Eoket^a, Eoreoke meg Maradandó es meg hihatatlan [Ebesfva; Ks 101. — ^aA peres feleket]. 1568: Tyzteletes Solymossy Barrabas Beozodeon lakozo Gal Albertal es annak fyawal Tamassal teot ilyen eoreokke meg maradando Drinchet^a [Kissolymos K; SzO II, 227 fej. megerősítő lev. — ^aKöv. a csere részl.]. 1599: Jgy Alkwanak es wegezenek my Eletwnk Eoreoke meggy allando keppen [M.fráta K; SLt Y. 8]. 1612/1687 k.: Mező Madaraso(n) lako Balai János ... Nagy Ferencz, nagyobbik Szóts István Tanách béli személyek ... Maros Vársárhelyiek előtt ... valla egy erdőt a Madarasi Templomhoz test(amen)tumb(an) ... De így hogy éltég élhessen belőle ha penig történnék onnet el bontakozása légye(n) a' templomé, ha holta történnék annál inkább a' Templomé légyen örökre [MMatr. 375]. 1687: az Soo Varadi^a félső határbán Sáros Patak közü nevű helyben építettének volt fel egy más erejével egj két köjü kása törőjü Malmot ... és ... egjmást magoknak illvény csinálások alá így Submittalak, es magoknak illjen örökre meg álló el bomolhatatlan törvényt és vezérest csinálának [Sóváradi Bíró lev. — ^aMT]. 1752: Az oltványokat Gile János és Stefanék vagdalták ki ... magok hatalmával, azért hogj az ő Mosiájok(na)k tartják de nem az ő Mosiájoké, hanem ... Borzáék Mosiájoké az öröke földes urok részerül [Jáz Sz; BK. Budzán Péter (41) zs vall.]. 1761: Vadnak némelly Sessiok után olly örökös appertinentiák, mellyek ámbár deficiállyanakis a Sessiokon lako emberek, mind az által, azokot nem vehetik ell az Attya fiai, hanem örökre a Sessioval maradnak [Martónfva NK; JHBK LXVIII/1. 393].

Szk: ~ ad. 1545 k.: En Sombori Janos ... Sombori mihiyal: az en atyam fiawal tewtem illen igenesseget, hogy az mi rezem ennekem ozlasba jutot volna az wagy Jewendewbe Jutni kellene ... attam az en atyamffianak Sombori mihálnak eskewlewbeli rezeyerth ewrewek fiwrol fiwra megh hywathatatlanul [Zsombor K; MNy XL, 137–8] * ~ bennehagy. 1561: My cereny gaspar es zalay gaspar kechety menihart Agywk emlekezete ez my leuleunknek rendyben hogy ... ky hyuatok az soofalui espant es gerebeket ... az peres feoldre es my megj kerdeok Ewket hogy ha mondanak ellene anak az rez feuldnek mert my az kyalry nemetyeket beleye jktattuk es bene hagyuk ewreoke byrni es tartany [BesztL 21] * ~ bír. 1579: Atta penig^a Fiurul Fiura eoröke birnia meg hihatatlanul [Vajdasztiván MT;

Bállt. — ^aA berket]. 1607: ket haz Jobbagiot ... haz helieket, zantofeoldeket, irotuaniokot, Erdeokeot, Molnot, malom helieket, es mind(en) igassagit melliek volnanak ... Sovaradgian es hataraban ... mindenecket azo(n) igassággal melliel eok birták ... adá eoreokke birnia [Mv; Berz. 15. XXXIX. 4]. 1812: Ezen már meg mondotam, s meg határozam Berket kétségen kívül valo dolog, hogy örökké, akar mellyik ember értékére is, mindég a Nagy Laki Reformata Sz Eklésia bírta [Nagylak AF; DobLev. IV/943. 29a Jurkás Vaszilie (50) jb vall.].

3. állandóan, mindig; mereu, totdeauna; ständig, immer. 1573: Kalmár Janos vallása igaz hyty zeren ... En Intetem^a hogi el mennyen^b, mertt ha nem megyen es fel gyogyl orekke rea nehezel erette [Kv; Tjk III/3. 174b. — ^aAz asszonyt. ^bVáradra beteglätogatásra]. 1626/1681: Erdőhati Porkolabnak Esküttei ... Mi az mi hitünk szerint így Conferralluk az Thoma Peter Uram es Thoma Laszlo Ur(am) leveleket, hogy mi örökke azt tudtuk s tudgyuk hogy mind az előtis kenésségekkel szolgáltak mind ez oraigh [Vh; VhU 349]. 1677: Mellyek legyenek a' szomszédos idegen Országokra nyitot és szabados Utak, az már mindenecknél constálván, azon kívül valo több Utak sohul ne hagyattasának, mindenüt bé-vágattasának, örökké tilalomban legyenek [AC 110]. 1698/1699: Eöreokki kitem eö kglmét azon hogy ... az több Czegej erdöt osszszuk fel [Cege SZd; WassLt]. 1724: Sitart azon erdőben örökke vagy Gergely Fajáról vagy Springről tudok [Gergelyfája AF; JHb XXVII/2]. 1734: azt öröki Én is Hallattam Másaktól [M.régen MT; BLt]. 1742: valamikor haza jönnek örökké panaszkodnak [Méra K; AggmLt C. 12]. 1780: Én örökké Szabados Utának értem, de hogy Kováts István Ur kezibe ment ő kegyelme el kertelte a betűin [Páva Hsz; HSzjP]. 1794: Avart kik gyujtottak meg mondani nem tudam, hanem azt láttam hogy örökké éget ezen a tavaszon [Nagykristolc SZd; JHb]. 1801: az anyám ... semiségekért örökké benem lakik ... mindgyárt szüntelen belém akad ok nélkült [Mv; SLt 17 P. Horváth Trézsia atyjához]. 1820: a Baro Ur ... beteges volt ugyan de nem fekküit örökke ágyban ottan ottan felkölt [Aranyosrákos TA; JHb 48 Ballos Nasztaszia Opra Juon felesége (20) majorosné vall.].

4. (az ember) élete végéig; in tot timpul vieții, pînă la sfîrșitul vieții; bis zum Ende des Lebens. 1542: Ha kegelmedeth meg nem banthanam wele, kegelmedeth kernem, mynth kegelmes wramoth, hog k. adathna Cristof wramwal neg zantho ewkrewth az en pwzthamba, kynek jowendore ne keresne walaky az arath raytham, kyth en kegelmednek ewreoke meg akarok zolgalny mynth kegelmes wramnak otthan [Fog.; LevT I, 17 Petrus Orozy Zalay Janoshoz, Poson m. ispánjához, Fog. vára urához]. 1584: Volman Mihály vallia, Ez Lakatosne egkor vgy feniegete megh Megh lad vgmond hogy olliat chelekeze(m) hogy eoreokke megh emlekezel rolla [Kv; Tjk IV/1. 261]. 1625: myert az foldre le wtöt öröke ualaghig ellek felzeგი ember lezek [Uszt 115a]. 1710: A szebeni királybíró, Szász Jánost is utóléré az isteni boszúállás, ki teljes életit örökké a sok practiciálásban tölté el [CsH 345]. 1739: Mikor ... Koncz Pálnak a felesége meg nyomorodott vala, Faluvéginéhez^a békülde, hogy menjen bé a feleségéhez; Falu véginé azt mondja: én nem menyek mert én megátkoztam, hogy legyen falu bolondja és csúfja és nyomorék örökké [Bözdöd U; Ethn. XXIV, 88 Gyergyai Boldizsárné Osvát Anna (32) pix. vall. — ^aFaluvégi Mihályné Berei Sára boszorkánysággal gyanúsított asszony]. 1819: Néhai Rákosi Bol-

disár számtalanszor feleségének mondotta hogy te teszel engemet ... a' földbe ... hanem okát soha fel nem fedezte ... hanem mint házi keresztyét örökké magába tartotta [Kv; Pk 2].

5. örökösen, nemzedékről nemzedékre; veșnic, din generație în generație; ewig, von einer Generation zur anderen. 1570: Nagy Barlabas hithy zerent vallya ... kery wolt Zas Janos Barbely Lazlot hogy engedne eoneky harom lab nyomneh feoldet ... Es ha meg Engedne kes lenne Minden koron mynd az ew elteben, Szeot megh gyermeky es thartoznanak Eoreokke az keozth thartany az eonen keolchegekel [Kv; Tjk III/2. 162]. 1576: Az ven Janos Cigan fia, Thamas Cigan Myuelhogi Eósyreol es attiarol Regteol fogwa Désheoz Tartozo öolt ... örökke fywrol fywra varos Cigannia lezeon [Dés; DLt 193].

6. örökvényűen; definitiv, irevocabil; endgültig. Szk: ~ *alkuszik*. 1621: mind az ket felt ... vgy vittwk az ide ala megh irt alkalomra, alkuanak azert my eleóttwnk eórókke megh allandokeppen es megh hihatatlantul [Szentháromság MT; Berz. 8. 72/23] * ~ *állandó*. 1598: ieouenek mi eleonkbe, egi feleol, vitezleo Teke ferencz vrunk, Belseo Zolnok varmegienek Jspannia. Es mas feleol, vitezleo Chiereni lazlo, es az ileo zaiokal teonek mi eleotconk egi mas keozcott illien alat meg irt eoreokke allando chieret es vigezest [Törzs].

örökképpen örökbe fogadva; prin adopțiune; adoptierend. Szk: ~ *tart*. 1839: Néhány esztendőkig tartám öröképpen kised korától olta, most már hajadon Rosaliat [Dés; DLt 1230].

örökkétig mindig, minduntalan; mereu, totdeauna; immer. 1755: ez az Rusz Danila miolta ide szarmazott ebbe az ide valo vendégfogadóba örökkétig afele ismeretlen Tolvoj emberekkel tartotta inkább barátságot [Vajdasztiván MT; Told. 3a]. 1770: (A malomnak) most pedig a gondviseletlenség miatt eseté hibája nem tudom, mivel örökkeitig változtatták a molnárokat [Királyfva KK; JHb LXVII/108]. 1827: a' remekező Legények örökkétig a' Tizenkét öregebb Mesterek között azon rendel az öregség vagyis a' Czébeállaskori rend szerént következnek, osztasának ki [Kv; ACJk 21].

örökkévaló I. mn 1. vall örökké tartó; veșnic, etern; immerdauernd. Szk: ~ *becsület*. 1710 k.: (Adám és Éva) az Istentől néki adott örökkévaló becsületet veszté el [BÖn. 419] * ~ *boldogság*. 1710: némelyek közülök feljebb becsülván a világi haszontalan s elmulandó jókot az örökkévaló boldogságnál, hogy tisztokban s jószágokban megmaradjanak, hiték mellől elállanak és pápistákká lőnek [CsH 94]. 1778: (Viski József) azt mondotta, hogy néki olyan szép különös vallása vagyon, melyet csak maga tud. Bár lett volna olyan, mely által az örökké való boldogságot nyerte volna el [RettE 388] * ~ *büntetés*. 1710 k.: A moralis philosophia ... a civile jus ... csak a földön és világi életlen határozatnak, és azon túl nem mennek az örök életre, örökkévalóságra. Nem szorgalmatoskodnak azon, mint keresik magoknak a test és lélek, és mint érdemlik együtt az örökkévaló büntetést [BÖn. 469] * ~ *élet*. 1653: az én feleségem Rósás Ersébet ... Die 28 sept. dél után két órákor meg hala ... kinek az Ur Isten adja meg az örökkévaló életet és boldogságot [ETA I, 151 NSz] * ~ *gyehena*. 1704: Ne féljetez attól, akik csak a testet ölhetik meg,

hanem attól, aki mind a testet és lelket az örökkévaló gehennára vetheti [WIN I, 135] * ~ *jók*. 1710 k.: mint édes Atya, véghetetlen szerelem, mind kedves menyedet, leányodat befogadád, megöleled, megcsókolád, és úgy adád a te szerelmes fiadnak örökös házastársul, és úgy adál néki és öböne mindnyájunknak s nékém is a te fiadban minden elmét, gondolatot és képzelést felülmúló lelki, testi, idő szerént és örökkévaló jókat [Blm. 1038. — *Az anyaszent-egyházat] * ~ *megkoronáztatás*. 1702: Felséges és Kegyelmes Császárukknak ... a' más élet szerént ... a' boldogult hívek között öröke való meg koronáztatást és Isten előtt való gyönyörűséges, és örvendetes lakást^a [Torockó; TLev. 4/3. 3a. — *Kívánunk] * ~ *mennyei dicsőség*. 1763: Nyugossa meg az Isten lelket^a az örökkévaló mennyei dicsőségben [RetE 150. — *Gr. Bethlen Farkas generálisnak] * ~ *nyugalom*, 1629: Kit^a hiszek és valok is az életnek megújulására az én Messiásomnak eljöveteleiben, és az híveknek az örökkévaló nyugalomnak boldogságára feltámadni [BTN² 424. — *Az Isten] * ~ *valóság*. 1710 k.: ide alább az örökkévaló valóságról szólnak [BÖn. 441].

2. *vall* örökké élő/létező; cel fārā de inceput și fārā de sfīrșit; unvergänglich. Szk: ~ *Isten*. 1636: Az egy igaz öröke való Istennek, az ki Atya, Fiu, és Szent Lelek, legyen ditseret ditsőség, menyben es az földön [ÖGr Aj]. 1722 k.: esküszöm az élő, igaz Istenre, ki Atya, Fiu, Sz. Lélek, személljében három, állatjában egy örökké való Isten [GörgJk 76].

3. örökös, örökké megmaradandó; vešnic, etern; ewig. 1662: valljon nem lészen-e nekünk örökké való gyalázatos hírnök, nevünk, emlékezetünk, hazájok-árulói nevünk ...? [SKr 578].

Szk: ~ *békesség*. 1620: Korlát István uram jött Magyarországnak képében csak azért, hogy a hatalmas császár jó szerencséjére köszönjön bé Magyarországgal és az több ahhoz ragaszkodott országokkal, hogy ha az hatalmas császárnak kellenek-e azoknak az országoknak igaz hűvségek és örökké való békességek? [BTN² 407] * ~ *birás*. 1589/XVII. sz. *eleje*: Teőrueny szerent megh látatott, rostaltatott, be veött es helylen hagiatoit és az Keömues giwlekezetnek örökke való Birasara ... ki adatot Ceh leuelnek es abbeli Articulusoknak bizonsagara, erősségere, Ez mi Priuilegiumi leuelwnket Varosunknak nagjokib es fvggeő pecczeti alát ... mostaniaknak es keőuetkezendőőknek ... örökke való wdeokiglen, attuk es ajandekosztunk [Kv; KőmCART. 28–9] * ~ *drincs* örökös csere. 1568: Tyzteletes Solymossy Barrabas Beozodeőn lakozo Gal Albertain es annak fyawal, Tamassal teott ilylen eoreokke meg maradando Drinchet. Az mely wles heljen solymossy Barrabas hazat chynaltatot annak egyky Rezet Gal Retet ... egy darab zanto feoldet, es három kys darab zena Retet is Solymossy Barrabasnak atta ... azok helyeben Solymossy Barrabas ... Gal Albertain adot zanto feoldet ... az w chwyry mellet. Mindenek egy masnak meg hyhatatlankeppen eoreokke való Drynchbe atta [Kissolymos U; SzO II, 227] * ~ *frigy*. 1619: Az én uram oly békességszerető fejedelem, hogy semmit magától nem cselekedett, hanem hitták, sőt kételenítették az én uratot egynehány ország, kik megunták az német lelki-testi igáját és örökkévaló frigyot akarnak kötni az hatalmas császárral az én uram által [BTN² 342] * ~ *megállás*. 1580: azon possessioban Eormenzekesson lakok pariformi(te)r consentialtak azmy diuidalasunknak mely diuisionak ... Eorokke walo meg allasat meg Tartasat minden fel Eonno(n) magokra Libere

assum(m)alak [Pókafva AF; JHb XXVI/8] * ~ *megmaradás*. 1580: Enek Az dolognak wrwke walo meg maradasaert my(n)d az ket fel wonek za forynt kwtélet fel my elwtwnk wg mynt kwz byrak elwt [Légen K; JHbK XVI/23]. 1583: Amenybe(n) a theorwenyreol lrt keonywechke meg tiztul es helyen hagiattatik, Vrnkal eo Ngawal az varossy keosseg keozot eoreokke walo meg maradasara meg Confirmaltassek [Kv; TanJk V/3. 277a] * ~ *megtartás*. 1580: (A) diuisionak ... Eorokke walo meg allasat meg Tartasat minden fel Eonno(n) magokra Libere assum(m)alak [Pókafva AF; JHb XXVI/8. — A teljesebb szöveg ~ *megállás* al.]. 1631/1687 k.: A' kik bé adták kezeket ezenn a végezése(n), ezek kik ide alá meg irattak^a ... ugy hogy örökké való meg tartás legyen ez ő közöttők [Msz; MMatr. 223. — *Köv. falunként és személyenként a fels.].

4. az ember élete végéig tartó; vešnic, pe viafā; bis zum Ende des Lebens dauernd. 1664: örökkévaló hirt, emlékezetet most szerezhet Kegyelmed avval magának, ha igaz igyit megértvén Székelyhid megmaradásának ... promoveálja, elősegíti [TML III, 292 Boldai Márton Teleki Mihályhoz Székelyhídról]. 1765: az Mester Uram szolgálját meg támották tul a' vizen ... ha nem sérénkedet volna, a Székér által ment volna rajta, s örökké való nyomorék let volna [Marosbogat TA; Mk V. V/97 Szőlősi Mihály (80) zs vall.].

Szk: ~ *menedék*. 1560: En thorouk (!) Marton Nagylaky feyer warmeegy Jspan Kyrálnak w felségynék dyrectora ... w neky^a Ez en lewelemeth adom Erewke walo menedekewl [Beszt.; BesztLt 27. — *Zewch Lenartnak] * ~ *rabság*. 1660: (A) janicsárok) mindjárt vasat verének az lábomra. Várván csak azt, hogy életmenek véget vessenek, avagy örökké való rabságban tartsanak [Kv; KvE 181 LJ] * ~ *számkivetés*. 1711 k.: valaki most ki nem jő, soha többször bizony Erdélyben bé nem bocsátják, sőt házat, jószágát több el hányatja s pusztítja es kegyelmetek örökké való számkivetésben marad [Rákos Cs; SzO VII, 172 Cserei Mihály a Moldovába kibújdosott kurucokat Rabutin császári tábornok kegyelméről és visszatérési lehetőségükről tájékoztatja] * ~ *szolgálat*. 1542: Ewrewkke való Zolgalatwnkath ilyok mint kegyelmes wrwnknak [Fog; LevT I, 19 Daczo Mathe és Olah Balas Maylath Gaborhoz, Fog. vára urához]. 1566: Felsiges kegyelmes Vrnk es feiedelmünk Szekelysigbeli hyuey fű Vraink Lufieiek Felsigednek örökkeualo szolgaltatiok izenik mint kegyelmes feiedelmünknek [SzO II, 186 a székyi főemberek és lőfők a fejhez]. 1569: Eoreokke való Zolgalathomott Aianlom knek minth thiztelendeo wramnak [BesztLt 104 Georgius Barta a beszt-i bíróhoz]. 1576: örökke való hywseges Zolgalatwnknak Ayanlata wtan Jelentywk [Jobbágyfva MT; Bállt 78]. 1584: Eőreőke való hiwsegeős zolgalatunkot aianliuk [PókA MT; i.h. 69].

5. örökös, fiúról fiúra öröklődő/szálló; care se transmite prin moștenire din tată în fiu, pe vešnicie; vom Sohn zum Sohn erbend. Szk: ~ *jobbágy*. 1599: Ada my Eleottw(n)k őreőkkeh való Jobbagiol fjurol fyura maradekrol maradekara szel Janos vramenenk Piroksa azzonnak Bogdan Istua(n) vgjan Kus szederyeszi [Kisszederyes MT; Told. 21] * ~ *parasztságra jut*. 1623: Szokasok szerenth az szuksegnak ldejin ne budossanak az szolgalat cleott^a magokat ne uonyogassak ... auagy egyeb mesterseges szynek alatt el ne kossek mertha ... akamynemw szyn alatt meg nem bechúluen szép szabadsagokott — magok halallal buntettett-

nek, feleségek, gyermekek, ereokkeualo parazcsagra iutnak [Csikszereida; Törzs. — ^aAz újra szabaddá tett székelyek. — Erre nézve 1. EOE VIII, 106] * ~ *szabadságot ad*. 1563: Suki Istvan Vramis zeki palnak fiurol fiura oroke valo Zabadsagott ad hogy sem Magat se(m) fiaytt, se(m) ew kege se(m) fiay nem haborgattyak soha [Kv; SLt G. 5 Zeki Pál és Suki István egyezséglevelé Kerestel Bálint szolgálatása ügyében].

II. *fi az ~ az Isten; Dumnezeu; Gott*. 1847: elmégyek az örökkévalónak trónusához, és övéle beszélek [VKp 163 Varga Katalin sk].

örökkévalóság 1. vall öröklét, túlvilág; eternitate, viața de apoi; Ewigkeit. 1710 k.: Az örökkévalóságról, mely is kétféle, úgymint: egész, azaz isteni, és fél, azaz teremtetett lelkekben lévő. Először az egész vagy isteni örökkévalóságról^a Az örökkévalóság, aeternitas azért nem egyéb, hanem annak az ensnek, állat, valóság, substantiának, vagy dolognak, accidensnek, amelyben vagyon és mondatik lenni, azon egy állapotban való állhatatos és változás nélkül való megállása, valósága, maradása [A fél, azaz a teremtetett állatok, kiváltképpen az ember lelke örökkévalóságáról, és mennyországának, pokolnak állapotjáról^b Lépjünk a második, vagy fél örökkévalóságra. Mindenikünk szerént közönségesen a teremtetett állat örökkévalósága [BÖn. 458, 463. — ^{a-b}Fejezetcímbe]. 1765: en soha harag tarto nem voltam, kivált most a midőn az örökké valóságra készülök [Somogyom KK; Ks 8. XXIV Tolnai János özv. gr. Kornis Antalné Petki Annához]. 1777/1785: Nehai Budai István Uram Özvegye Székely Borbár Aszony ... Amely Gyermekeken akarna menni lakni oda mehessen ... ha pedig midőn Ist(en) ez életből az Örökkévalóságra ki szollittana ha mi ingo portekái, és Jovacskaí maradnának, a hol, es akinek házánál meg hal, nem tartozik <azo>n Edes Anyarol maradando portekátskákrol és pénzről a Több Atyafiak(na)k számadolni [Vajdasztván MT; MbK X. 48]. 1782: ama nagy emlekezetű Meltosagos Liber Báro, és Gyeneralis Branyicskai Josika Joeff Ur ... meg emlekezvén ez boldog, és boldogtalan örökevalóság közzé helyzetett, kitsiny Punktumotskának az az ennek az Életnek bizontalan volta-rol ... Springi Udvarházánál Testamentumot tett [Kv; JHb V/9]. 1849: az Isteni szent végzése (!) szerint minden halandónak ez árnyék ... világból az örökké valóságba át költözni kelletik [Kv; Végr. Tamás Bogdán végr.]. — L. még Blm. 1013, 1018–9; BÖn. 439–40, 459.

Szk: *egész ~*. 1710 k.: Először az egész vagy isteni örökévalóságról [BÖn. 458. — A teljesebb szöveg fennebb] * *fél ~*. 1710 k.: Lépjünk a második, vagy fél örökévalóságra [BÖn. 463. — A teljesebb szöveg fennebb] * *isteni ~* → *egész ~*.

2. vall örökké létezés, öröklét; veșnicie, eternitate; Ewigkeit. 1662: Esküszöm a mennynek, földnek teremő Istenének örökévalóságára^a [SKr 427. — ^aFolyt. az esküszöveg].

örökévalóságbeli öröklétebeli; în eternitate; in Ewigkeit. 1710 k.: az Isten ... kinek koronát, pálcát, kinek kardot, kinek könyvet, kinek kaszát, kapát adott, hogy ebben a világban éljen utána és keresse a majd rá rohanó változatlan örökévalóságbeli állapotját [BÖn. 446].

örökkön-örökké 1. vall végtelen ideig; în vecii vecilor, de-a pururi; für immer und ewig. 1636: Ez volt az Istennek

minden, üdövel végben vitetendő munkáinak ... tzelul fel tétetett végek, hogy az ő neve ditsőitessék belőlök. Ez nélkül soha semmit sem az égben ... sem ez földön nem teremtet, hanem örökkön örökké tsak egygyes egyedül lőtt volna [ÖGr Aj. 5]. 1736: Áldassék, dicsértessék, felmagasztaltassék örökkön örökké Istennek szent neve [MetTr 421]. 1739: Az minden hato nagy irgalmu, és véghetetlen jószágú Isten ... örökkön örökké valo Szt. Fiának drágalatos verével meg váltott [JHb IX/30 Bornemisza János végr.].

2. örökkösen, fiúrol fiúra öröklődően/szállóan; pe veci, pentru totdeauna; vom Sohn zum Sohn erbend. Szk: ~ ad. 1631: az feliül dénotált malom heliet, mys eő Kgmenek adgiuk attiafian nemzetségul s mind fiainknak es leanyknak io teczésekből es akaratiokból, aiandekön pénznelkül, fiurol, fiura, leánrol leánra, nemzetségrül nemzetségre ... megh hyhatatlanul, örökön öröke [F.venice F; UF I, 128] * ~ *birhat*. 1573: En Bekes Gaspar ... az hazath mely Regen Zakmary Balase wolt az my falwnkba Magyar orboba ... neky^a attwk es wallottwk Nemes hazwl, mynden Zabadsagawal ... hog' Byrhassa Eoreokken Eoreokke fywrol fywra [Fog.; Törzs. — ^aTi. vitezleo Kamwthy Balasnak]. 1606: Sebest(ien) Ja(nosnak) es Balintnak ... hatalmokba legie(n) valamikor szinte(n) akariak, hogi az Oltot altal ashassak Agoston falua alatt, es köpochj hatarba szakazthassak s vgj birhas(s)ak mynt saiatitiokot, fiurol fiura, oreokkon orokke [Köpec Hsz; Ks 60].

3. állandóan, mindig; totdeauna, mereu; ständig, immer. 1813: Barátosi Joseffné Aszszony, az Uram, eő Kmét pi-rangatta ... a Ked Urais hibázott miért Kurvázta le a' Czéh Mesternét, melyre Barátosi azt felelte: Jol tette, hogy le Kurvazta, mert piros Kurva volt, örökkön örökké azis lesz holtig [Dés; DLt 56. 17–8].

öröklő örökös; moștenitor, care moștenește ceva; erbend. 1839: A' Kérdezettő Ns Nagy Ferentzet jol esmerem, mivel gyermek korába itten Kávason tartotta 's nevelte fel Er Kávason öröklő Néhai Ns Nagy Andrást [Borb. II Nisztor György (65) nemesek hadnagya, görög egyesült vallású vall. Veress Lajos megyei esküdt kezével].

öröklött, örökölt örökségként kapott/szerzett, ek jussolt; moștenit, dobîndit prin moștenire; geerbt. 1852: Ezen kérelemmel Tisztelettel folyamadok a T. Cs. Kir. Kerületi Biztonsághoz hogy ... Komáromi Klárától örökölt osztály szerinti Birtokoknak Borozdái ki jártatásokra méltoztatnak a' helybéli Bírának és Jegyzőknek^a hogy azon öregekkel kik a Birtok eredeti állását tisztán tudgyák szállyanak ki [Nagylak AF; DobLev. V/1329 Dobolyi Bálint kezével. — ^aTollban maradt: utasítást adni]. 1855: Apjáról örökölt vagyonát nem félszegesiti s mint apja, úri házat tart [ÚjFE 180].

öröködik megmarad; a rămîne; bleiben. 1732: az gabona cresztöten leven töb nem öröködött belöle egj forintnal es azt is be szolgalta az Eccl(esi)anak [Illyefva Hsz; SVJK].

örököl¹ örökségként kap/részesül, ek jussol; a moșteni; erben. 1863: fiam Szentes Károly ... az én vagyonomat is öröklendi [Kv; Végr.]. 1865: rendelem, hogy ha kedves gyermekeim közül bár melyik maradék nélkül halna el, vagyonát egyenlő mértékben örököljék a fenn maradók [Kv; i.h. 6].

örököl² udv levélzáró formulában; in formulă de încheiere a unei scrisori; in der Schlußformel von Briefen: kb. (továbbra is) marad; a rămîne (și pe mai departe); bleiben (auch weiter). 1849: Vigasztalo rendelkezéséért esedezve — Alázatos tisztelettel öröklők ... Csizmadia Kotzok Josef [Mv; MvLev.]. 1854: Melyek közlése mellett öröklek a' méltóságos Báro Urnak alázatos szolgálja Dósa Elek Jogtudor [Mv; Born. XVd]. 1861: általános tudosítottását hova hamarabb elvárva ... tisztelettel öröklők a' Tekintetes urnak alázatos szolgálja Sylvester Dávid mp. [Komolló Hsz; BetLt 4].

örökölt l. öröklött

örökös¹ 1. vall örökké tartó, örökre szóló; vešnic; ewig. 1710 k.: (Az anyaszentegyházat) mint édes Atya, végheletlen szerelem, mind kedves menyedet, leányodat befogadnád ... úgy adád a te szerelmes szent fiadnak örökös házastársul [BIm. 1038].

Szk: ~ hajlék sír. 1705: Ugyan ma hívogattánk mind a német, magyar és szász urakat, holnap kilenc órára, hogy a mi édes kisleánykánkat koporsóba, az ő testecskéjének örökös hajlékában betegyük [WIN I, 563].

2. soha meg nem szűnő; vešnic, care nu se sfirșește niciodată; ewig, unendlich. Szk: ~ emlékezet. 1662: Jenőt pedig Ali nevű híres-neves passa gondviselésére bízván, s a lövészermekoknak szépeiben egynehányat a portárul hozottakn megcserélvén, többek között egy igen nagy mozsárt ... melyet a fejedelem Rákóczi György ... maga örökös emlékeztire odaküldött volna [SKr 455] * ~ szokás. 1662: Örökös állandó szokása ez a császárnak, hogy amit egyszer megparancsol, abban állhatatos lévén, ugyanazt újabban nem kettőzteti [SKr 426] * ~ tisztelet. 1832: A' mi megkeseredett szívünkben az ő örökkös tiszteletére emelt oszlop' felállításán kívül, a' mit még ő ertette tehetünk az ő meghidegedett tetemeinek tisztességes eltakarítása [Nagylak AF; DobLev. V/1185 Dobolyi Zsigmondné Szántó Rósalia nyomt. gyászjel.].

3. megmaradandó, örök; vešnic, dăinuito; ewig, dauernd. 1580: Az my az zolgának valo buza adast illety ... az porozloknak mykor buzat rendelték volt, mywelte volt eo kegmek az wdoknek my woltához kepest, hogy Az dragasagba ne fogyatkozzanak megh ... de nem vgy hogy erőkes teorwennye walne [Kv; TanJk V/3. 213a]. 1591: kinek bizonisagara attűk, az vitezleo Güülay Balas wramnak az my lewelünkket, Warossún pecčetiüel Erössebe eoreokeos woltaire megh ereositettet [Déva; JHb 53/f]. 1672: ország szükségire senki pénzét kölcsön ki nem adhatja ... Mind ennyi akadályok között mit kellessék cselekednünk, hogy az ország örökös kárt ne valljon az mostan fennforgó materiában, Kegyelmed tetszését elvárjuk [TML VI, 12 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1710: (A zálogosításnak) örökös és állhatatos Voltárol nekünk köz Biráknak eo kglme kezeket bé adák [Nsz; DobLev. 1/68]. 1722/1826: azon Határ aránt sok üdőtől fogván valo Controversia mind két résznek sok kárt és nyughatatlanságot szerzett eddigis; mellynekis mind két részről valo örökkös sopialására igyekezvén ... mind két Fél Csendességére nézve alkuvának meg azon darab Határ felett mi előttünk [SzentkZs Lodormányi dézma 81–2]. 1768: Az kissebb Kiris nevezetű Erdőben ... az régi méták kerestessenek ki és ha azok elrontattattanak s egyik a' másikebol el foglalt ujra métáztatásék fel és állandó örökös metakkal distinguvaltassék [Cege

SzD; WassLt]. 1792: arra penig hogi ezen Istenes és Atjafiságos osztozásoknak és meg edjezeseknek örökös és szentül valo meg állói lésznek ... az osztozo Felek magokat le kötelezék [Aranyosrákos TA; Borb. I]. 1829: reménykedet ... hogy halgassak véle ne hogy örökös romlást és gyalazatot okozzak [Dés; DLt 87/1828].

Szk: ~ állandóság. 1677: Vegezetett volt ennek-előtte is boldog emlékezetű eleinktől ... hogy soha ... magunk és posteritásink-is immaturus gyermek Fejedelmeket ne válasszának ... mely végezés a' jövődő időkre, mostan is örökös állandóságra confirmáltatik [AC 29]. 1748: Mind ezek e' szerént menvén végben, Müis alább Nevünk fel irásával; és Petsétünkkel örökös állandóságra nézve meg erősítettűk [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb] * ~ békeség. 1770: A török ezt véné észre amaz örökös békeség mellett, mely volt a lengyel és a török között, felkél olyan szándékkal, hogy ... ne engedje a muszkának elfoglalni Lengyelországot [RettE 218] * ~ frigy. 1619: ne harcoljanak az muzulmán nemzettel, hanem inkább csináljanak oly örökös frigyét, hogy maradhassanak meg eddig megmaradott országokban [BTN² 330. — "A magyarok]. 1620: (Magyarország és néhány más ország) küldjenek bízvást főkövetet az hatalmas császár Portájára tractálni örökös frigyét [i.h. 401] * ~ liga maradandó/örök szövetség. 1672: Német császár török ellen való örökös ligáját én nem hihetem [TML VI, 61 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * ~ obligáció. 1729: Örökös alázatos obligatium(na)k bé mutatására a' mostani Sz: Adventi napok alkalmatosságot suppeditalnak [Nagylak AF; Ks 99 Samuel Biro lev.] * ~ veszedelem. 1710: (A királyné) a koronát ellopja, mind gyermekkel^a együtt felviszi Bécsben Friderik Császárhoz, a gyermek bátyjához. Innen lön Magyarországának örökös veszedelme [CsH 62. — "V. (Posthumus) László m. királyt].

4. állandó; necontentit, vešnic; ständig. 1655: Az Tatrang vízenek pedig örökös, és egy helyben valo folyásárol lön ilyen Conclus(um)^a [Brassó; BLt 3. — "Köv. a részl.]. 1842: szegény Josi is nagyon beteg — ott meg hült a' temetésen ... nagy fájdalomi vadnak örökös hideglése, kedvetlen ... még fen járagat [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.].

5. állandóan használt/működő; stabil, care este folosit/in funcțiune tot timpul; ständig benutzt/funktionierend. 1702: hol lehesse(n) az örökös orszagh uttya en ne(m) tudom [Csitsztiván/Mezőbánd MT; MbK 98]. 1754/1758: Stompamatis aláb szállítottván szabadságot csináltam az ő kglyme^a Stompjának, hogy ő kglyme örökös Stompat s jóságát epithessen [Abrudbánya; Szer. Floka Peter vall. — "Jonás Pál].

6. vkinek élete végéig tartó, életre szóló; pc viață, vešnic; bis zum Ende des Lebens dauernd. 1662: (Az előzőkben említettetteknek) örökös amnistia, minden cselekedetüknek feledékenysébe való bocsátása adassék [SKr 191]. 1667: Tudja Kegyelmed, lelkem Uram, gyakran az házásoknak örökös boldog- vagy boldogtalanságok függ az első ismerkedéstől [TML IV, 142 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1695: Én Gálffy Mihály jegyezvén el magamnak örökös házastársul néhai boldog emlékezetű Brozer Péter uram leányát, Brozer Katát, vele Isten öfelsége bölcs rendelkezésből lakodalmunk napja volt in anno 1700 die 1 Februarii [Kv; KvE 221 GM]. 1760 k.: Noha boldokron, és csoportoson a' Sok rossz hírek a Mlgs Groff Exponens Vrnakis örökös szomorúságára Ngod ellenn nagyon megtó-

dultanak, és tsoportosodtanak; de a' Groff Vr még is egészen Ngodhoz való Atyafiságról persvasus lévén hitelt nem adhat [TKI gr. Teleki Adám kezével]. 1767: édes Attya Mósiját ... előreökös lakására^a [Dés; DLT Liber Inventionis. — ^aKéri]. 1772: morodtam Tkts Hadnagy Uramnak, és a Tkts Nms Tanácsnak, és U(nive)rsitásnak alázatos engedelmes szolgálja, s örökös Jobbágya Czigány Kornis László^a [Dés; DLT 321a. — ^aMás kézzel]. 1776: (Gr. Lázár János) a' M. Anniko Kis Aszszont Szereti, holtíg nem hadgya, örökös Feleségül el veszi [GyL. Adalbertus Biro siculus ex Csik Kartzfalva vall.]. 1809: Meszar szeke örökes bírásában ... meg tartya [Dés; DLT].

Szk: A. ~ *gyász*. 1824: Hetfűn, reggeli 6: óráig mula becses Elete, s az az nagy reménységű Fiju kibén vetettem vala minden világi reménységemet ... nagy és életem fogytáig tarto Késérőségemre el vétetett, oda lett és örökös gyászt hagyott Házamban [Nagylak AF; DobLev. V/1094. lb id. Dobolyi Sigmond panasza fia halálakor] * ~ *hála*. 1894: ha örökös hálára akar szert tenni, mindjárt, de mindjárt egy ilyen darabot vegyen meg [PLev. 166 Petelei István Gyalui Farkashoz] * ~ *háládatosság*. 1816: fogadja el Nagyságod háládatos alázatos köszönetünket, örökes háládatosságunkat ... éltesse az Isten a' nagy reménységű Domokos Urfit, tartsa meg ezen familiát örökes Kegyelmeiben az emberiség boldogítására [Héderfája KK; IB. Molnár Sámuel lev.] * ~ *harag*. 1659: Rettenetes búsulással vagyok miatta, mindazáltal resolutionom ez, hogysem másik urunknak ő nagyságának ... örökös haragjában essem, nagy káromnak érzésével is meg nem cselekedem [TML I, 411 Rédei Ferenc Teleki Mihályhoz] * ~ *kegyelem* → ~ *háládatosság* * ~ *kointelligencia*. 1806: Groff Haller Gábor ... Nagysagodhoz és Házához örökös atyai, és atyafiai protectioját, és Cointelligentiaját vallotta [Ks 94 Thuroczy Károly lev.] * ~ *nyomorúság*. 1710: Ugy szeressük felebarátunkot, hogy azalatt magunkot érettek örökös nyomorúságba ne ejtsük [CsH 107]. 1780: Eb ugatta kedves Barátom ugyan réam taszítottak a nagy igát Örökös njomoruságot [Betlensztrniklós KK; BK. Bodo Zsigmond gazdatiszt lev.] * ~ *protekció* → ~ *kointelligencia* * ~ *szolgaság*. 1654: En Udvarhely szeki Fülei Daniel Maczkos Janos fia (igy!) ... Kiraly Janos szolgálaiának ... megh ölete-sebe(n) jelen volta(m), és mind harmunkat azo(n) Iffiu legennek haláláért az Mag(istra)tus ... halakra sententiazt ... de ... meltosagos Kemeny Janos Ur(na)k eo Nag(sá)gán)ak ... szíuet meg szalua(n), ... eiletemnek megh keg(ye)lmeze; illy forma(n) hagi eo N(agysa)gat és posteritassit eiletem fogitaig örökös szolgasagul fizetesert szolgallia(m) [Fog.; KemLev. 1430 Daudid Janos kezével] * ~ *tisztelet*(tel marad). 1815: Maradtam örökös tisztelettel ... alázatos szolgálja Mezőbándi Szodos György mp Nemes Maros Szék(ne)k hűtes Ass(ess)ora [Mezőbánd MT; DobLev. V/986. lb]. 1816: Mig személyesen Udvaralnék Nagyságodnak, ajánljuk addig is magunkat Nagyságod gratiajába, maradván örökes mély tisztelettel alázatos Szolgája Molnár Sámuel [Héderfája KK; IB]. 1827: Vigosztozo és kegyes válószált oajtása mellett örekes mély tisztelettel maradtam Nagyságodnak és a' Tektes Ns Tisztségnek Alázatos könyörgő szegény szolgálja Fonyi Sándor mp. [TLt Közig. ir. 1519].

B. ~ *főispánság*. 1678: Mi Uram sem az fiscus várait, sem más urak jószágait nem kívánjuk, hanem kívánjuk csak az magunkét, melyeket méltóságos eleink is pacifice birtanak, vita durante, az hunyadi s máramarusi örökös

főispánságokkal együtt [TML VIII, 4 Zólyomi Miklós Teleki Mihályhoz] * ~ *ispán*. 1573: En Bekes Gaspar Kornyathy Fogaras Feoldenek Zabado Wra es Eoreokes Jspannya etc. Adom emlekezetre ez en Lewelemnek Rendybe Myndeneknek akynak Jlyk [Fog.; BesztLt I/54].

7. örök érvényű, megmásíthatatlan; definitív, irevocabil; unveränderbar, immer gültig. Szk: ~ *alkalom*. 1654: mind ket felek kezeket be adva(n) és biralva(n) minköt, tönök előttünk illy előreökös és megh masolhatatlan keppen valo alkolmat [Uzon Hsz; Kp I. 75]. 1699: nehaj Borosjenei Zöldi Istvánne, Nemzetes Tokai Anna Assz(ony) ... Nemzetes Bolgarffalvi Sebei Benjamin Ur(amm)al tön illjen örökös és meghihatalan alkalmott [Sárd AF; JHb XXXVII/3]. 1710: Mi^a ... kézen fogott köz Birák: Adgyuk emlekezetre mostaniaknak és jövőendőlieknek ... lévén mi előttünk egy rész (!) ... Dobolyi Mihály Ur(am), más részről pedig ... Egri Szöcs Gáspár Ur(am): kik is ... jelentek illyen egy más között megedgyezéseket, meg allando, es fel bomolhatatlan örökös alkalmokat [Ne; DobLev. I/69. — ^aKöv. két név.]. 1726: parte ab una Bartos Marton Uram es felesége Elekes Ilona Aszszony parte vero ab altera Nemes orbai szeki Gelenczei Biro Pál Uram hütös társa Dimen Ersok Aszszony ... tönök ... mi előttünk illyen örökös es inviolabilis alkalmat^a [Albis Hsz; BLv. — ^aKöv. az alku]. 1762: tönök mü előttünk illyen örökös és meg masolhatatlan alkolmat [Szentimre Cs; Hr 5/30] * ~ *alkuvás*. 1712: Iffiai Nemes Szekély Ferentz és ... Nemes Szekély Miklos fivai ... tönök mi előttünk illyen meg masolhatatlan örökös alkuvást es végezést^a [Aranyosrákos TA; Borb. II. — ^aKöv. a részl.] * ~ *bírás*. 1761: kénlelenittem leválni ... Flor: Hung: 20 ... A mely Sum(m)a pénzbe adom örökösön ... Durdulia nevű láb földemet ... és facultálom ő Nsgát annak örökös bírására [BetLt 2]. 1777: Tudhattyák kigyelmekek miképpen, és micsoda Conditio alatt ... Transigáltak vala ... Kigyelmekek ... azon rész Jozságok(na)k idegenektől valo ki keresese s annak utána örökös bírása iránt, melyeket a kigyelmekek ... Praedecessora ... Domokos Tamás Uramtól ... acquirált volt ... Mező Madarason, és Pagocsa nevű Falukban? [Dés; Borb. I vk] * ~ *birtokosság*. 1757: a' mostan el-adott Szőlőnek örökös birhatosagab(an) ... Intze István vramot, Hites Társát Tőke Sára Aszszont, mind két Ag Maradékit és Legatariussit ő kglmek(ne)k, in ejusdem perennali Possessione meg-is-erősítte [Mv; DLv. 5. XVII/1] * ~ *birodalom*. 1589/XVII. sz. eleje: Bereczk Mihaly, Berkeniesi Mathe Ceh Mesterek ... Keoniörgenek ennekokaert, hagi mi ... ujonnan iratot Articulusokat, kegiesen Atyai engedelemmel vennők, megh értenők, es ... ő nekiek egesz Cehul edgi bizonios erősségw, Priuilegiumul, ki adnok az ő Ceheknek örökeos birodalmara, igazgatasara [Kv; KőmCART. 1] * ~ *birtok* örök érvényű birtoklás. 1638: mü előttünk Balog Márton Uram ő kegyelme, és Hites Társa Dosa Rákhel Aszszony jo Lelkek esméretek szerint azt adák fel hogy nagyobb edes Leányokot Klárát férjhez adván ... a' mely Mobiliakot, parafernumokot ő kegyelmek edes Leányok örökös birtokába által adának, azokat hogy irnok meg [Szentimre MT; BalLev.]. 1846: kedves Leányom Katona Klári örökes birtokába rész szerént által adott, és ajándékozott, rész szerént holtam után kezére Szállando, akár fekvő akár fel kelhető Szerzeményeim javaim ... olly Sajáttyai és tulajdonai légyenek Kedves Leányom Katona Klárinak ... hogy azoknak jövőendő Birtokossa, mindenkor es jövőendőbe állandoul és örökösen rendelkezessék, ezekbeli szabad rendelkezése Senki által

meg gátolthatassék [Kv; Végr.] * ~ csere örökcseré. 1711/1815: Tettünk ötsém Szalántzi Gábor Urral ilyen másolhatatlan örökös cserét [Meggyes; HG Bethlen lev.]. 1716: az Urnakis lévén Ugyan azon völgyben egy ahoz hasanlo Széna Rétye ... Azon kéré ... hogj ... Csinályanok örökös Cserét [Szászvevsszöd NK; JHb XXIII/10]. 1766: mind két fél; mind a' Falu, mind a' Megye az ... örökös Cserét meg nem másolják [Csitsztiván MT; MMatr. 482]. 1788: szánto földét ... ada ... Somai Gergelyné Kolosvári Susánna Aszszonyom(na)k ... örökös Cserében [M.köblös SzD; RLt]. 1795: Turi Kristina Aszszony ... egy felől ... más felől ... Szánto Sándor ur(am) ... tévének és tsinálának mi előttünk illy örökös, és meg másolhatatlan Cserét és Vásárt* [Veres-egyháza AF; DobLev. IV/755. 1a. — *Köv. a csere részl.]. 1802: Leményi Péntek Mihály ... L Baronissa Bornemisza Mária Aszszony eő Nagyságának ... Legitimus Plenipotentiarissza ... adom által örökös Cserébe ... Hertzeg Moses Urnak a Méltóságos Aszszony eő Nga Majorság szánto földjéit [Búrjánosöbuda K; JHb VI/28] * ~ cserevásár örökcserévásár. 1821: Melly örökös Csere vásár előttünk esvén meg, annak meg tartására a Felek Magokat és maradékaikat el kötelezvénn irtuk meg miis a mi igaz hitünk szerint s tulajdon subscripionk és szokott pecsettünk erőssége alatt ki adtuk [Nagylak AF; DobLev. V/1041]. 1831: (Az) örökös Csere vásárt meg nem másolyák, hanem mind magok, mind penig Succesorai annak megállói lésznek [Erdősztygyörgy MT; TSb 35]. 1847: Mú kik alább neveinket le írjuk és az alább meg irtandó örökös Csere vásárára kész fogással fel hatalmazott köz birakok vagyunk adgyuk tudtára és örök emlékezetre mindeneknek a kiket ezen dolog illet vagy illethet* [Bözöd U; Borb. II László István székely n. kezéül. — *Köv. a csere részl.] * ~ divízió. 1715: Celebralanak* ... illyen örökös divisiót* [Étfva Hsz; Borb. II. — *Bakcsi Ferencz és Bakcsi István. *Köv. az osztózás] * ~ egyezés. 1821: egy részről ... Tekin. Dobai Sigmund Ur, más részről Tek. Gerendi Gerendi Sándor Ur ... lépének egy más közt e következő örökös és meg hihatatlan egyezésre és Cserére [Nagylak AF; DobLev. V/1042] * ~ egyezmény. 1843: Melly örökös vásár és Egyezmény hogy mindenekben a' fennebb megirt mod szerent ment légyen véghez azt műis jo Lelki esmerettel irtuk meg s neveink alairásával és szokat pecsettünkkel is meg erősítven ... ki adtuk [Bözöd U; Borb. II] * ~ elidegenítés. 1643: az à fundus Eosteol maraduan Lazar Peterre, elegseges okot nem adhatott volna az Eoreokeos el idegenítesse [K; Ks 65. 43. 10] * ~ fundáció. 1849: A Szamos Ujvári Szegények Intézetének örökös fondatioul ajállok 100 ~ Száz pengő forintot, hogy ennek évenkénti kamatja, a Szamos Ujvári Szegények közt osztodjon [Km; Végr. Tamás Bogdán végr.] * ~ juss. 1662: Melly miatt hogy az ország fiscális váraitól a jószágok annyira elosztogatattak volna, 1615-ben ugyan orvoslást is kellett vala tenni a státusoknak, úgy, hogy az olyan örökös jussal elidegenített fiscális jószágok zálogos jusra hozatván, a donatáriusoktól az ország házához ... váltogattatnának vissza [SKr 92]. 1758: (A) két darab Szánto földet ... adom es per manus transferalom azon örökös jussal Méltóságos Groff Ur Bethleni Bethlen Lajos Urnak eő Natságának az alább Coramizalt betsületes Személyek előtt* [Bethlen SzD; IB. — *Köv. a nevek fels.]. XVIII. sz. v.: Seprődbe lako Nagy István a' maga lako Jóságának hátulso résziből ... ada Örökös jussal egy akkora helyet, a' mellyen, a' Seprödi Gyülekezethez alkalmaztatott Kápolna, és a' kápolna

tspegeésein kívül egy öllel kert férhessen [Seprőd MT; MMatr. 238]. 1798: hasanlo örökös Jussal, és meg hihatottlanul adá ... Baro Ur ö Natsága ... egy ... éppen hasanlo benn valo Sessiot [Ádámos KK; JHb XIX/61]. 1805: a' bé adott Contractusok sem mutatnak arra, hogy az egész Patzolai által Lugosinak el adott To-Helly örökös jusson birattatnék az Alperesek által [Ne; DobLev. IV/887. 32] * ~ kompozíció. 1633: thónek mj előttünk Illie(n) öreókeos es allando Compositiot [Polyán Hsz; BálLt I]. 1668: tónek mj előttünk ... illyen eörökös, és megh hihatatlan Compositiot [Impérfva Cs; BCs] * ~ konkábium. 1650: Teőnek mw eleottwnk ... illyen eörökös és megh allando compositiot es Concambiot [Maksa Hsz; Eszt-Mk Cserei lev.]. 1715: műnköt ... mind két reszről kéz bé adással megh bírálván tónek egy más között illyen eörökös és megh masolhatatlan cserét és concambiot [Szemerja Hsz; Kp I. 106] * ~ kontraktális levél. 1816: adgyuk tudtára ... mostaniaknak és Jövendő idő bélieknek ezen Örökös Vásárról irtott örökös Contractuális levelünknek rendében [Szentimre MT; BalLev.]. 1842: ezen ... örökös Contractuális levél minden pontyaira nézve örökre meg állyon és meg maradjon [Bözöd U; Borb. II Bözödi László István Székely Nemes keze írása] * ~ kontraktus. 1699: jövenek mű élönken egy reszről Fel Csik szeki Danfalui Lukács, és István Lo fő nemes személyek, Mas reszről Kézdj szeki Also Torjai Nem(zetes) Mihalcz Miklos Ur(am) eő kglme és felessege Nem(zetes) Sandor Borbara Aszszony) nemes személyek ... Tónek illyen örökös és megh masolhatatlan Contractust [Borb. II]. 1793: a nagy rét béli kaszálóban való jussokotis örökkös Contractus mellett ... Eő Exjának által adtak volna [Ádámos KK; JHb XIX/38]. 1834 u.: Dersi Györgytől vásárlott kis Szöllőről szollo örökös Contractus [Borb. II] * ~ megállás. 1781: a' fenn veghez ment és meg irt osztást minden pontjában jovallák, és helyben hagyák, és annak örökkös meg állására kezek bé adásával magokat és maradékaikat kötelezik [Asz; Borb. I] * ~ megosztás. 1674: az mostani takarodo vdőhöz kepest tsak a fvueket osztottak fel eo kk; eorokös es allando megh osztasat mas alkalmatossab vdőre halasztvan [Gyula K; SLt AK. 4] * ~ privilegium. 1588: Az Mezarosok keonicorgeset megh engettek varosul hogy Matol fogwa(n)t az hust pwnkeostigh egy fontiaawl Aggiai ... Mindazon altal ... Nem vgy engedik eo kegmek Varosul a' Meszarosoknak Minth egy eőreókeos priuilegiumot, hanem ... az Wdeonek változasa Jarasa zarent Moderalliak az engedelmet [Kv; TanJk I/I. 88]. 1589/XVII. sz. eleje: (Az) Articulusokat ... teollook be uéuén, megh hanian uetuen, emendáluan ... ez farago es Rako kömives mestereknek örökös Priuilegiumara ... ki attuk örökeoswl, s meg allandoul [Kv; KömCArt. 2] * ~ szabadság. 1642: eo Nga Bolon Peter(ne)k es maradekinek, eörökös szabadsagot engede mw előttünk [Bonyha KK; WassLt]. 1673: Ezen Nehai nagy emlekezetű Felsőes Bethlen Gabor Fejedelem Magyarorsdi Thoma Laszlonak es Thoma Peternek örökös szabadsagarul ki adot kglmes levele előmbe producatatvan ... tölemis helyben hagyattatik, es confirmaltatik [Vh; VhU 350 Thököly Imre ad. lev.] * ~ testamentum. 1683/1751: Maros székben Süketfalvában ... Nemzetes Boros Gáll Uram eő Kegyelme ... tön mű előttünk illyen örökös, és meg masolhatatlan Testamentumot [Süketfva MT; DobLev. I/95a] * ~ titulus alatt. 1765/1783: ezen ... acquiralt Jóságot ... örökös birodalmok alá által adák ... Kenderesi ur, és Kedves Élete Párja ... oly örökös Titulus alatt, mint

eddig ... Mgs Báro Ur birta, mindketten birhassák, fiurol, fiura, maradványrol maradványra [Kv; i.h. III/574]. 1769: Már szt Márton Nap után kezdődik az örökös Titulus alatt lévő Jóságok iránt mozdított perek(ne)k Periodussa, és tart Karátsonig [UszLt XIII. 97] * ~ *uraság*. 1608: Moricz Janosne Azzoniatom ... annak^a Eoreokeos vrasagaban niugolmaban mindenek ellen megh otalmazom [Dés; DLT 300. — *Ti. a háznak]. 1632: Hiripi Geörgy Uramat ... az megh nevezet haznak eörökes urasagaban azon Nemessi Zabadsagall es igassagall az minemwel Zegedi Istvan ... vette volt es egy nehany eztendeigh pacifice birtais iktattuk [Ne; DE 2] * ~ *vásár örökvásár*. 1762: nagy szükségektől kényszerítvén tövénnek mi elöntünk (!) illjen örökös vásárt [Szentbenedek MT; Told. 28]. 1806: ezenn örökös vásár in-vigore meg-maradgvan [Vaja MT; SLt 12. V. 20 Vajai Sepsi Mihály hitess assz. kezével]. 1827: meg oltalmazza ezen örökösen eladatt föld ... békességes birásában. Söt ennek örökösen valo meg állására magát es Successorait az Venditrix kötölezi 25 huszanöt Mforint vinculum alatt ... megis ezen örökös Vásár a maga erejében meg maradgjan [Asz; Borb. I Várfalvi Fodor Samuel ns kezével] * ~ *vásárlás örökvásárlás*. 1712: ha pedig valamelyik fel ezen irredemptibiliter löt örökös vásárlást vel in toto, vel in parte fel botana, vagy posteritassokis violálnák, tehát az violáns fél ötven forint poenán convinctatassek [Aranyosrákos TA; Borb. II] * ~ *végezés*. 1597: eo kegmek az also Tanachbeli vraimmal egygyewt lewen illien eoreokeos vegezest celebraitak [Kv; TanJk I/1. 297]. 1652: My kik ez ide alab megh irt dologhban fogot birak vagyunk^a ... Jeovenek mi előnkben^a ... es es tönek my előtunk illyen örökös es megh allando concambiomot es vegezest [Hsz; Borb. I. — ^aKöv. a nevek fels.] * *kollacionális ~ juss*. 1780: félbe szakadatt a' szép törvény szerént való rend, mert vagy három Gazdák^a ... nem harmintz, hanem négyven öt, s némelyike hatvan vas tsinálást akar fel fogni, mely végre ... a' törvénnel való ellenkezést el palástoló Instantiat adván Natságtaknak, hogy tudni illik valamennyi verőt vérség vagy Collationalis örökös Jussal söt zálagulis birnak ... fel foghassák [Torockó; TLev. 9/16. — ^aKöv. a nevek fels.]

örökös² I. mn 1. ősi, öröklött; mostenit, dobíndit prin mostenire; geerbt. 1620: Ez Haasznak p(ro)prietassagat es Eöreokeos voltat vgy mint Attyaj agrol ualo vnokaknak, az Vrbeöger Balint gyermekjnek itiltwk [Kv; RDL I. 97 Junck András kezével]. 1681: A Töuissi portio ket karba(n) áll. Az edgyik része mely Szegeny Atyamrol maradt régi örökös ... A másik része ... senkiuel se közös [BálLt I] | Mü Uzoni Beldi Kelemen, és David, minden mü Jozságinak, mind Eörökösöt, s mind keresmenyünket, es minden lngó es lngatlan jonkot, valamelyeket most birunk, vagy jövendöb(en) kereshetünk, köttyük ennyi summa penzigh, az mi jo Urainknak Atyankfiának [BLt]. 1723 k.: A' Peres örösön — 3 — nyil erdő örökös ... A Csere végbe egy darab ősi Erdő ... A Motsi faron egy szalos Erdő örökös [HbEk]. 1732/1735: a' Szász ut mellett egy hold ... örökös [Albis Hsz; BLev. Transs. 11]. 1766: Vagyon egy kaszallocska a mellyis örökös [M.köblös SzD; RLt].

Szk: ~ *appertinencia*. 1761: Vadnak némelly Sessiok utan olly örökös appertinentiák, mellyek ámbár dificiállyanakis á Sessiokon lako emberek, mindazáltal, azokat nem vehetik ell az Attyafiai hanem örökké a' Sessioval maradtak [Martonfva NK; JHbK LXVIII/1. 393] * ~ *birodalmú*. 1787: Minthogy Lajos Miklós sem az becsületes falusi

bírótól nem kérte, sem pedig az örökös birodalmú vicinuskótl, csak maga jóakaratiából minden hír nélkül; azért nem szabad senki örökös jószága között magának örökséget csinálni [Taploca Cs; RSZF 138] * ~ *birodalom*. 1653: (Az) hat Nyilakat es tellyes abbeli igassagat azon Sententia vigoraual cö kegmé Balogh Lazlo Vram, es Successori számokra el foglalnok es eöreökeös birodalmaban hadnok [DLev. 5]. 1689: Teleken a faluban semmi eörökös birodalmat nem tudom [Olasztelek U; HSzJP]. 1769: a' ... Hegyes Ér nevezetü helynek a Keresztur felől valo oldala mind a' Possessor Urak örökös biradalmáb(an) volt s vagon [Maroskeresztúr MT; SLt XLVIII. 15]. 1817: (A) Föld a középén ketté rovattatván, egész hasonfele része Makkai Miklosnak örökös birodalma ala ment [Udvarfva MT; Told. 42] * ~ *birtokosság*. 1807: Nem Gondolván az Exponensek örökös birtokosságakkal [Aranyosrákos TA; Borb.] * ~ *erdő*. 1782: a Torotzkai Lakosok nem tsak a Torotzkai határon lévő örökös Erdeinket bitongolták, s bitangolják mais, hanem es felett más Faluink határaitais ki terjeszkednek [Torockó; Thor. XX/2] * ~ *falu*. 1676: Tudode ... hogy ... eoreghbik Rakoczi Feiedelem ... Mezeo Szilvas^a nevü eoreokeos Falumnak ... semminemü teorvényes remediumokat nem admittálván, mezei katonaiaval kezünkbeol ki foglaltatta volna ...? [JHbK XX/22 vk. — ^aK]. 1700: Teleki Mihalne aszoniom ... rea küldött hatalmasul ... Kolozsvármegjeben egy Kölesmezö nevü örökös falumra fegyveres paraszt embereket [EMLt] * ~ *faluhely*. 1671: elébbeni Fejedelmek, Mikola Sigmond Atyankfiának Colosvármegjében lévő Pusztá Szent Miklos nevü örökös Falu helye határan, néha az lovakat hatalmasul es sok kárával az Colosvárat quartélyozó Katonák füvelték [CC 92] * ~ *föld*. 1570: az ky eorekes foeldet akar zanthany kerie attol az kye es fizessen Beert twille [Kv; TanJk V/3. 11a]. 1587: (A) Ret penigh, Nyl zamra ozollion ... soha eoreokeos foelde senkinek Ne lehessé(n) ... Mert felekis ... Colosvary hatar [Kv; i.h. V/1. 53–4]. 1697: Viciunussa ... Szekely Janos örökös földje [Dés; Jk]. 1753: négy hold moston széna fünek usuált örökös Föld [Záh TA; Told. 3]. 1794: örökös földeimet Aranyos széken Rákosan el adtam ... 70 v. forintokan [Asz; Borb. I]. 1801: A kis völgy ... mégyen ki ... az örökös földek lábja végiben a' Megyesre menő utonn aloll [Sóvényfva KK; EHA] * ~ *fundus*. 1770: Bodó Páll ... kéntelenített azon ... pártikula jószágotskát Örökös fundusából kiszakasztatni [Madéfva Cs; Ks 65. 44. 13] * ~ *ház*. 1600: Broszer Thamas ... vallya Nem thwdgya hogy ha Herczegh Barbaraban Az Magyar vchaj haz eoreokeos haza volte mikor Teutsch Janos el vottle [Kv; Tjk VI/1. 393]. 1768: engemet Testvér Bátyám inhiéalt ezen Jozságnak remissiojátol ha azon örökös Enyedi ház remittáltatik [Asszonynépe AF; DobLev. II/405] * ~ *ház-hely*. 1666: Csiszer Annok ... örökös ház helyet ... adá örökösön Racz Peter Ur(na)k ... es maradvainak minden hozza tartozo pertinentiaival edjüt [Rápol H; JHb XXIX/33]. 1732: Amazokat azert hivják örökös régi haz helyek(ne)k, hogy a réghi Falu helylén vadnak [Nagyida K; EHA]. 1742/1760: mindenkor hallottam Régi Emberektől hogy az kérdésben említett Szilágyi Familiának itten örökös ház helyei volnának [Pujon SzD; WassLt Elisabeta Farkas rel. Joh. Farkas (70) jb vall.] * ~ *hely*. 1826: a Tekintő alatt vagon egy darabotska örökös helyem, a' melyekre a' Városi Nyilak rugnak réá véggel [Dés; EHA] * ~ *helység*. 1777: Instálunk ... alázatossággal Ngodnak, méltotzassék

a' maga örökös Helysége és szegény Jobbággyai mellett teljes autoritassa szerént assistalni [Torockó; TLev. 13/2] * ~ *jók*. 1721: Mi aláb Subscribalt Személyek ... Nemes Belső Szolnok Va(rme)gyeben Kecsetben Confluáltunk a Végre Hogy emlitet Csegezi Judith Aszszonytul réánk devenialt mobile és immobile örökös és acqviralat jokat Subdividualtuk [RLt] * ~ *jószág*. 1606: Akkor Bence Gergelj és Gedeo Sigmond valanak annak az alzege eörkes iozaganak biraj [UszT 20/232 Georgius Marko de Olaztelek a nunc in S. Marto(n) commorans (40) pp vall.]. 1666: azon Onok nevű Falutskat ... meltoztassék keglsen én nékem adni, hogy örökös jószágát Feleségemnek ... penzemmelis toldva(n) redimalhassam [JHbK XXIV/24 Mikola Zsigmond kérv.]. 1711: az én mostoha Atya(m) adosságáért se egy, se más az én maga(m) és Bátyá(m) Dési Szabo György Ur(am) örökös jószágához ne nyullyon [Dés; Jk 357–8]. 1781: Tudgyuk ... bizonyosan vallani, hogy vannak ezen örökös Jószághoz tartazo valamelly közés Erdők, és Havasakis ... de ezek mindétig osztatlanak voltak [Szárzypatak Hsz; Hr] * ~ *juss*. 1671: Mikola Sigmond Atyánkfiának Colosvármegyében lévő Pusztá Szent Miklos nevű örökös Falu helye határán, néha az lovakat hatalmasul ... az Colosvárat quartélyozó Katonák füvelték, de sokszori alázatos instantiaj és örökös jussát látván iffiabbik boldog emlékeztetű Rákoczi György Fejedelem in 1653 ... remittalta volt meg-irt Mikola Sigmond Atyánkfiának in perpetuum, mellyet előttünk exhibealt testimonialissából világosan láttunk [CC 92]. 1760: praetendallak a fiak, hogy azon aqvistumok valamelyek vadnak találtnak, mint hogy az örökös Jus perse igen kevés volt ... mind azok maradgya(nak) a fiu haereseknek [Oroszfalu Hsz; BLev.]. 1793: melly Kaszálot ... az én értemre mindenkor mind maga örekes jussat egy birta [Mezősámsód MT; Berz. 5. 43. S. 88] * ~ *kaszáló/kaszáló-rét*. 1700: bocsátott eö Kgle nékem a Déési réten cserében edgy örökös kaszálo rétet [Szentbenedek SzD; Ks 25. VI]. 1753: Szénafű az Falú közönséges Nyilas Rétiből ... obvenial egy egy Gazda ember(nek) három három szekér szénára valo nyl szerint ... állando örökös kaszálo Rét, avagy szénafű nintsen az házhelyek után [F.zsuk K; SLt E. 20]. 1809–1815: Kodori völgyen a Salánki László örökös kaszáloja végébenn [Dés; EHA] * ~ *köz*. 1617/1687 k.: (A falubeliek) meg vallották, legitimo modo lett meg kínálás mellet, mint saját örökös és az előtt oppignoralat Portiojokat [Zarand m.; JHb XXXVII. 29] * ~ *rátá*. 1752: Bottz Pintyet, és Botz Jakobot ugy Botz Nyikorátis értük mikor ell bujdostak, kikis az Ur ó Nadságának örökös ratajab(a) jutott Jobbággyi Voltak [Búzamező SzD; Ks 16. LXXXVIII] * ~ *rész*. 1761: A' Veszsődi Nyilban az örök igen kevés

rész, nagyobbára a' Portiok mind hypotecario Jure aqviralattanak, a' más két Nyil pedig mind örökös részekből emegált [H; JHb XXXVI/40. 8] * ~ *részjószág*. 1605: az Nehai Nemes Janosne Laios Katha és Nemes Andras az fia ... uetettek Zaz forinthba zalagba Keofalubeli eoreokeos es zalagos rez iozagokat [Déva; JHb XXXVI/2] * ~ *rét*. 1717: A Déési nagy Réten a Tökös Tón tul vagyon egy darab kaszálo Rét Zöldi László Ur(am) örökös Réti szomszédságába(n) [Dés; EHA] * ~ *szántóföld*. 1762: az örökös szánto földekből ... nékem Dósa Farkasnak obvenial tizen három köből férő föld [Makfva MT; DLev. 2. XVB. 4]. 1785: Botár István ... praetendálja most egy örökös szántóföldet megváltani testvérbátyjától, Botár Jánostól, minthogy ökegyelmét is úgy illeti, mint az bátyját [Taploca Cs; RSzF 252] * ~ *szénafű*. 1727: A Paraszt Fundusok után nincsen más örökös Széna fű, hanem az Falunak levén közönséges böv Széna füvei, mikor abban osztnak, nemelylek a' Szegényebbek között, kettő, három áll egy rudra [Mezőcsán TA; Ks 15. XLIX. 5] * ~ *szénafűhely*. 1787: azt kívánja irt Csedő Ignác, hogy <amit> az ökegyelme örökös szénafűhelyei között orotott, ökegyelmit illeti [Taploca Cs; RSzF 138] * ~ *szőlő*. 1803: Szánto Sándor Ur örökös Szőlője [O.asszonynepe AF; DobLev. IV/862. 29b] * ~ *telkecske*. XVIII. sz. köz.: nekem jutott ... örökös Teltekémet [Komjátszeg TA; AbN].

E jelentést vö. az *ős-örökös* címszóval.

2. örököst megillető; *ereditar*; *dem Erben gebührend*. Szk: ~ *hereditarius juss*. 1677: Ha mely jószágban Jus Regium löt volna-is valamikor, és annak Possessori decedálván, mások akar kik is olyan jószágot apprehendáltak volna, és ad Fiscum Regium nem redealhatot volna, harmincz két Esztendőnek forgása alatt, és annak a' jószágnak pacificum dominiumjában lehetneken volna, ez ilyen módon valo idő töltéssel absolvallatot a' Jus Regium praetensioja alol, és ismét a' régi örökös haereditarium jusra redealt, s' azzal birattathatik [AC 150] * ~ *jog*. 1841: most ezen igazan ki mért, 's az Bátyám ... Alldiális Tábla Földjiből ki vágott, hasított, oly Minéműségű rész Föld, effective az én Tábla Földemhez Csatoltatván ... a midőn tehát továbbat a Bátyám, vagy akár mely maradékától, csak mint Zállagoss birtokosoktól ... kezemhez akarom venni ... csak is ezen Csere földhez lehet örökös Jogunk [M.zsombar K; Somb. II].

3. örökség útján birtokolt; *care a fost dobîndit prin moştenire*; als Erbschaft bekommen. 1628: En azon hire mondo(m) az kire megh esküttem hofi en nem tudom ha zalogh uolte Bojer Peternel auzagi eörökös az a peres öröksegh [Récsé F; Szád. Reczen Iako Komsa Popa (70) vall.]. 1685: Tudgyae Kglmek itt Kézdizsékben Alsó Torján az Kisseb Vizi Péter ioszága között való darab ioszágozczkát ha Nehay Kálnoki Jánosné Aszsz(onyo)m birta volna ? ... Kálnoki Jánosné Aszsz(onyo)m(nak) zálagos jószágae vagy örökkös? [Altörja Hsz; Borb. II vk]. 1714: I. ne(m) Zálagosnak hane(m) örökösnek tartya 2. fele Zálag fele pedig a Falu földiből fogattatott volt fel [JHbB M. 47]. 1777: Etzken András Iako Nemes Jószágit ... Három Határokan lévő Szánto földet, mind örökösökdöt, mind Zálagosittatokat mostan kik, és mitsoda jusson birják? [Hsz; BLev. Vall. 2 vk].

4. (vmely helységben) ingatlan jószággal/örökséggel bíró; *care a dobîndit bunuri prin moştenire* (intr-o localitate); (in einer Siedlung) Erbschaft habend. 1570: Panazol-

kodnak egynehan Vraim Az kereskedew Nepek feleol kyk hwl kolosvariaknak hwl Debrechenyeknek Newezyk Magokat, sem egyywt sem Masswt eoreokesek [Kv; TanJk V/3. 13a]. 1572: az ky lakos Es eorekes ha ely zeoknek az ado eleot Marhaia sem Maradna, hazatis fely kialtassak es ely agiak, az adoert vgi se legien restantia [Kv; i.h. 54a]. 1590: Ez Jo tanachbol valo Warakodas penig kit ideigh hattanak ne(m) lattatik azt inseralni, hogy vgyan eoreokeos lenne^a [Kv; i.h. I/1. 128-9. — *Az Espotaly Mester Baloghly Farkas]. 1687 k.: Proventus Pastoris ... á ki örökös á megyéb(en) bért adott á Praedikátor(na)k [Kebelesztiván MT; MMatr. 297]. 1704: in A(nno) 1296 esztendőbenis az törvény adjudicalta, hogy az előtti, örökösök voltak, Ösbén, Palotkán, Petében, és Legenen nagyobb reszeben^a ... az törvényben is megh bizonyították hogy örökösök voltak, s azért Adjudicalták [BLT 7 Palotkai István Kolos V(ár)mege]i Fő Biro kezével. — *A palatkaia].

Szk: ~ ember. 1575: Az Drabantok feleol penig eo. K. varoswl azt kewannyak hogi eo K. Biro vra(m) es az tanacz ollyakat fogadgianak kyk lamborok es Ez varosba Eorekes Emberek legienek [Kv; TanJk V/3. 110a]. 1625: ot az heliben ldegen ember az J De en ot ualo örökös ember uagiok [UszT 111a]. 1740 k.: ez ideig soha ... Szilágyban Solymos nevű Falunak hirit sem hallottuk, nem hogy oda való örökös emberek volnánk [TKI] * ~ fi/fiú (vmely helységben) ingatlan jószággal/örökséggel bíró ember leszármazottja. 1585: Az Eyelj laras, Zitkozodas Zankozas kialtas es egieb chintalsagh feleol vezetnek hogy ha Nioicz ora vta(n) az illie(n) vetekben valakik meg talatnak, ha Ridegh legeny lezen, Az kalitkaba vitettesek, Es ha lt valo Eoreokeos vagy Eos fiw, Awagy hazas Ember lezen ... egy forintal bewntesse Biro vram [Kv; TanJk I/1. 2]. 1630: Jol ismerte(m) Majos Mattjast Luduige(n) Eoreokeos fiu volt itt hazatis czinalt vala [Ludvég K; Told. Huszár lev. 17a]. 1645/1646: Az en Attiam Stanisai eoreokeos fiu volt [Kurety H; JHb XXXVII. 1]. 1663: Tudode Bizonioson Szymul Gabort ha Kaloczaj D(obo)ka varm(e)gyébélj örökös fiu volt, Putnokj Uramék(na)k örökös ö jobbajik lótt volna ...? [Dob.; SLt AX. 17 vk]. 1666: Szabo Mihály, itt való örökös fi, s ado fizető röt személyi lévén, Kendi János vram(na)k jobbajja vala [Balavásár KK; Ks 19/III. 13] * ~ gazda. 1809: Kortsomáros Deak Imre itten Udvarhely Varosáb(an) Jozságtalan ember mégis ... mint szinten más leg törösökössebb Jozságosabb Városi lakos, és Gazda, a Városi Piaczon kereskedik ad veszen mint akár ki: mely szerént ha egy városi örökös, és Törösökös Gazda minden közs köteles terheket köteles vinni ... Diak Imre a ki jövényen nem menekedhetik a köz terheknek supportalása alol [UszLt ComGub. 1715] * ~ hèresz. 1625: ó ot idegeny en penig örökös heres vagiok [UszT 119] * ~ lakó. 1585: Ha melj hatalmaskodo halalra valo Sebet ... Eoldéoklest ... Tolwaylast ... chielekednek ... zemelywalogatatsnelkewl az dolognak ... vegere menwen, mind Nemes es kewlseo embereketh, s mind ez Warossy eoreokeos lakokat hamarsaggal Sereny segel meg fogianak Lanczozzanak [Kv; KvLt Vegyes III/17] * ~ posszessor. 1776: Igazé hogy mind az ki most birja, mind azok, a kiktől vette volt^a az mostani Possessor Káálnaban nem Örökös Possessorok, hanem külsők ...? [BSz; Ks 39. XV. 2 vk. — *A birtokot]. 1789: mindenkor elég az örökös Possessornak azon eredendő gyökeres Jushoz ragaszkodni, valameddig az ellenkező fél maga kívánságát ellenkező fundamentumra nem állítja [JHb II/7].

5. ősi, ősiségi; strámošesc, care este moștenit de la strămoși; angestammt. 1580: Erdeo falwan ... maradott wolt egj puzta haz ... Kemeny Janosne azzonyom Ada egj Jobbagianak ... Zőoke Antalnak melj Kemeny Boldisarnak Eostwl maratt Jobbagia Eőreokeos [Gyerőmonostor K; KCs IV. 52]. 1718: A hetedik fatens Isák Lőrincz ... az Jobbagjok iránt ugj felel mint az elso bizonsagh, az egy Lukács Mihaljon kívül mivel azt nem tudja örökkös é vagi acqvisitum [Szentmihály Cs; Borb. II].

Szk: ~ földesúr. 1726: Czelnának örökes földes Ura [TGSz 51]. 1772: reménkedem Tkts Hadnagy Uram(na)k, és az Tkts Nms Tanácsnak, mint örökös Földös Uraimnak ... hogy méltóztassanak ... károsodásomat ... resorcialtottni [Dés; DLT 321]. 1779: Sztánék ... onnan szolgálták ... Gróff Lázár Janas Ur eő Excellentiáját mint örökös Földös Urakot [O.monostor K; Gyl. Surs Nyisztor (60) jb vall.] * ~ jobbágy földesura személyéhez és a telekhez kötött jobbágy. 1580: ha wdeoforgasaban ... Kemeny Georgj, az megh neuzett Jozagot Kemeny Boldisartol megh waltana ... Kemeny Boldisar az eő Eőreokeos Jobbagiat az hazbol kj hozhassa [Gyerőmonostor K; KCs IV. 52]. 1592: Az Arkot ... Az eorekes Jobbagj Arokollia az Regj foliasba [UszT]. 1593: ada az Varossnak Deesnek ... Zawl Lúca-chiot ... eoreokeos es twlaydon Jobbagiat, fiolor flora megh hyhatatlanul [Dés; DLT 238]. 1600: En Geresj nagy Miclos Bathory Peter vram jobbajja. Esküzeom ... hogy en az en vramnak, az vjtezleo Bathory Peternek fiurol fiura fiurol örökeos jobbajja leszek [Perecsen Sz; WLt]. 1619: Feyer Mathe ... Badarka, mas neucl Nagy Thamas neuú eoreokeos Jobajja ... fiat Balintot meghyhatatlanul ... Náray Janos deaknak ... adá [Vacsárcsi Cs; Berz. 12. 92/87]. 1674: ha kik penig az oda szállando parasztságh közzül ezen Bőcsülletes Nemes emberek(ne)k eorökös Jobbagyi lésznek, azok(na)k állio(n) szabaczagokban, ha az Vrak(na)k rendeltetett taxa szerént fizetneke annuatim, auuagy szolgálnak minden héten édyg édyg napot [K; SLt D. 18]. 1754: Vas Mives Czigány Urszuly ... Tömősvári János Uram ó kglme örökös Jobbagya [Monostorszeg SzD; SLt 35. HA. 37] * ~ jobbágyfundus. 1732: (A) Nms Curia ... allyából Jobbagy ház helyeket excindálták, mostis laknak rajtok és már azok örökös Jobbagy fundusok(na)k reputáltat(na)k [Szászsztjakab SzD; TSb 51] * ~ jobbágyi szolgálat. 1724: Pajkos Juon es Pajkos Vaszil edes Attyok Pajkos Máté ... örökös jobbágyi szolgálattal tartozo jobbágyi lőtte-nek volna ...? [Kiskájon SzD; BK vk]. 1737: örökös Jobbagyi szolgálattal szolgálták mindetig, de ha ab antiquo őstől maradott ő örökös Jobbagyi lettek volna ő Ngákk, bizonyosan nem merjük mondani [BfN Kidei cs.] * ~ jobbágy(na)k/jobbágyul adja/köti magát. 1619: bizonios somma fizetesert keoteotte uolt magatt Eoreokeos Jobbagiul, melly Kus Janos annak Eleotte Zabad szekelj uolt [Kál MT; Berz. 10. 77/13]. 1637/1674: Marosi Pal feje valtsagaert atta volt es kőtte magát ... eörökös jobbagiul [Hr 2/3]. 1642: Monta Janos es Monta Voniga ezek hűte-seok kezessegh alatt eőreokeos jobbagiok(na)k keőteőttek magokatt [Hidegszamos K; GyU 87] * ~ jobbágytság. 1694: Miis el menenk ... Melegh Földvárta, az holott magat ... Földvári Ersebet Aszszont nem talállok, hanem egy Tsato Janos nevű örökös iobbágyát talalvan ... el olvasván előtte ... Kerekes alias Nagj Geörgj örökös ... jobbágyiságarol valo Rélatoriaját ... hét száz magyar forint birságh alatt fel kérök ... Kerekes alias Nagj Geörgjöt feleségével gyer-mekeivel és minden ingo, bingo javaival edjűtt [SLt AM.

25) * ~ *jobbágyságába esik vkinek*. 1689: Kováts Mihály ... ha ... meg nem adná az Lo arrát valahonnot kapná vagy kaphattatná ... tehát mind maga s mind maradéki örökös Jobbágyság(a) essenek Petritjewis Horvát Miklos Uram(na)k es ket agon levő maradékinak [Széplak KK; SLt AK. 28] * ~ *jobbágyságra adja/köti magát*. 1700: Iuon Szurdul sive Siket a Csermai Malomban molnár lévén, azonn Molnarságában Nehai Csonokosi Balint uram eö kglme számadásra Constringálván Ciceriter nyolczvan veka buzaig tette s marasztatta adossá ... de mint hogj adosnak agnoscsálta magát lenni az en preasentiamban köte s ada ... Csonokosi Balint ur(amna)k örökös jobbágyságra magát [Rusor H; Szer. Joannes Pap de Macsedz (40) ns vall.] * ~ *jobbágyságra esik*. 1710: A fejedelem^a ... Bethlen Gergelyt s Mikes Keleмент ... egyenesen Béli ellen expedálja, a székelységre is mindenüvé kemény commissiókat küldvén ki, hogy Béli factiója mellől valaki el nem áll, örökös jobbágyságra esik mind maga, mind maradékja [CsH 137. — ^a1678-ban] * ~ *jobbágyságra kötelezett*. 1753: Valaltanak volt magokra kezességet ... Marsinán Vonulért ... Dobolyi István Ur(amna)k ... örökös Jobbágyságra kötelezett Jobbágysáért [Benedek AF; DobLev. I/264. 1a] * ~ *jobbágyságra obligálja magát*. 1702: obligálja magát ... Poroszka Thodor N(e)mz(ete)s Mihálcz Miklós Ur(am)nak, és ő kglme Posteritássinak örökkös jobbágyságra [Altörja Hsz; Borb. Nicolaus Marton ludi-magister gymnasy Al Torjensis kezével] * ~ *jobbágyszabadosság* a földesúri szolgáltatásokon kívül egyéb teherviseléstől való mentesség. 1590: keote magát ez meg Nevezet Azalos Thamas ... hazawal es minden eoreokeosegewel Egyetembe hogy ennek vtana vgy minth eoreokeos Jobagy Zabadossagban Adofizetetlenol Zolgalna Bathori Elekne azzonyomath es minden maradékit [Bönye Sz; WLt] * ~ *jobbágyl szolgál*. 1666: Rettegi János al(ia)s Pulyomi ifju legényt, ki Udvari Gyalogink között lakván ho penzünkkel es ruhankal el szökvén ket izbenis ... halaira adjudicaltatot volna, mely ifju legényt Fejedelmi keg(yes)segünköl azon sententia alol ki vöttünk es neki megh kegelmeztünk ugj hogj ... Jeddí Pál szolgálkat es ket agon levő maradékit ... örökös jobbágyl szolgállya [Szád. fej.] * ~ *kolonusának kötelezi magát vkinek*. 1801: Sandor Jantsi ... a kár fizetés mián magát köteleszte ő Ngának örökös Colonusának [Erdősztgyörgy MT; WH. Lázár György (76) cigány vall.] * ~ *nemességgel megajándékoz*. 1664/1681: megh tekéntvén Vajda Hunyadi Kloká alias Miklos Deaknak Vajda Hunyadi Várámban, es ahoz tartozo Jozzagomban reabizattatott hivatallya szerint valo hűséges forgolodassat es jambor szolgálattat ... az mely hazban mostan lakik ... azon hazat mindennemű paraszti szolgulat, ado, szedés, véves dézma es kilenczed adas alol kiveszem, es örökös Nemességgel megh ajándékozom [Vh; VhU 267–8 Zólyomi Dávid ad. lev.] * ~ *parasztság alá vetetik*. 1796: valakik azon Paraszti tumultusba magokat belé elegyítették, in Notam perpetuae infidelitatis incurraltanak, és minden szabadsagokat el vesztették, 's örökkös parasztság alá vetttenek [Mv; TLev. 5/16 Transm. 94 tábl.] * ~ *úr*. 1640: miolta en emberkört tudok, az oltalt fogua senkit nem tudok Szamosffaluanak egyeb örökös urat az mikolaknal az Gieröffieknel [O.kiskapus K; Ks 90]. 1676: Egerhazi Ura(m) földlen lakva(n) az a Szász Mihály az örökös Ura ide jöven fel kerete [Mezőbánd MT; MbK]. 1677: A' mely Jobbágyl Mihály Vajda bé-jövelele elöt mentenek-el és bujdostanak-el örökös Uroknak földökröl, azok longo litis processu

kerestessenek [AC 193]. 1699: Az méltóságos úrnak, Te-kintetes Széki Teleki Mihály uramnak ő kegyelmének ... Sz. Péter, Sorostély örökös urának^a [TML IV, 627 Naláczi István Teleki Mihályhoz. — ^aLevélcímzésben] * ~ *zsellér*. 1692: Census. Mindenütt való örökös Jobbágyl, és Sellyérek, az kiknek marhájak vagyon capitatim tartoznak adni egy egy köből Zabot, két két karacson Tyukját ... Decimae. Mindenfele Gabonakban, Barány, es Juhokban Méhekben tizedet adnak mind örökös Jobbágyl, és Sellyérek [Mezőbodon TA; BK Inv. 3] * ~ *zsellérjobbágyl*. 1678: Drucza al(ia)s Porfyrus Janos ... ennek előtte sem örökös sem bé adott seller jobbágyl az Csakj Urak(na)k soha nem volt nemis szolgálta soha el ngokat sem örökös sem seller jobbágyl [(Füzes)sztpéter SzD; RLt 1] * ~ *zsellérségre kötelezi magát*. 1726: egy Szilágyi György nevű ember ... köteleze magát keze bé adásával ... örökös, és nem kóborló Sellyérségre [Császári SzD; WassLt] * ~ *zsellérül köti magát*. 1721: köték magokat es posteritásokat ... örökös Sellerül [Vadad MT; VK].

6. öröklésre jogosult; care are dreptul la moștenire; Erb-recht habend. 1604: mostis az fen megh irt okok alatt ugia(n) Benedekfy Janosnak itelj az teórwenj a' Tutorsagot, mjwel hogi Benedekfy Janosne Azzoniommal eóreke az liany, ne(m) Gherendj Palne Azzoniom(m)al [UszT 20/128].

Szk: ~ *szukcesszor öröklésre jogosult utód*. 1608: ha valamikor Ideo jartaban Valakj eo keglmit Moricz Janosne Azzoniomat, Vagy az eo keglme giermekit es Eoreokeos successorit, teourinniell ... keresné es haborgatna, tehát az ollian haborgatok ellen minden terhit gonduisselesit magamra vezek [Dés; DLt 300].

7. ~ *fejedelem örökségi jogon uralkodó fejedelem; domnitor ereditar; Erbfürst*. 1758: Felseges Asszanyuk (!) és örökös Fejedelmunk Compulsorim Mandatumanak engedelmeskedni ... akarván ... elmentük (!) ... Czintosra Szkridon Juvon ... Falusi hités Esküt házahaz Az holott is az ... vallokat ... meg Examinalvan ... vallas teteleket irtuk meg [TKI 19/42]. 1794: Felseges örökös Fejedelmünk kivanja ... az Erdellyi Nemes Regimenteket ... egysébe fen tartani [M.bikal K; Rak 7].

8. ~ *ország öröklés jogán birtokolt ország; țară ereditară (a coroanei); Erbland*. 1760: Ditsőségesen országlo Felseges Aszszonyunk maga kedves első szülöttéye Felseges Josephus Benedictus Ertz Hertzeg közelitő Lakadalmi Sollemnitásának vigasztalásat, nem tsak minden örökös orszá-gaira, hanem ezeknek Tömlötzeire, es deliquenseire is önként valo Királyi Kegjességéből terjeszteti kívánván az actu detentioban lévő Rabok el botsáttása iránt mely keglmessen méltotztatot parantsolni Királyi Levelének idezárt mássa maga mutattya [DLt 321 gub.]. 1769: Valamint hogy minden örökös Országaib(an) ő Felsegenek, uj fabricanak vagy tsinalmánnak ő Felsege hire nélkül fel alitasa nem szabad ugy e Nms Hazában is meg tiltatot [UszLt XIII. 97].

II. fn 1. ősrörökös jószág; moșie, proprietate (funciară) moștenită; Besitztum, Erbschaft. 1644: mivel azo(n) ioszaghba(n) ugy mint Doboka(n) losardo(n) es Sziluaszo(n) Eöreökeösemis uagio(n) nekem ... azok is oszollianak az szerent ket felé [Kv; JHb III/6]. 1671: meg bocasson, hogy az föld felett kellett eddig ő kglmjuel izetlenkednj, miuel-hogy ő kglmeis maga örökösinek gondolta lennj [Körtvélyfája MT; BálLt 52]. 1677/XVIII. sz.: Hallottam réghi paraszt emberektől, hogy Báthori Gábor életéb(en) 's Feje-

delemségében Török Kata birta volna Hunyad várat ... a mely jöszagival együtt örökösse lett volna a Török familiá(na)k [H; Born. 3/7 Fr. Pap de Also Nádasd (60) ns vall.]. 1710/1792: Aranyas hegyenis vagyon fel hold örökös öt vékás, melyet Moyses Deák Ur(amna)k deferaltak [Albis Hsz; BLev. Transs. 29]. 1736: micsoda igazsággal lehetett elvenni az Báthori István jöszágát, a mely örökös volt [MeTr 424. — *Ti. amelyet a maga birtokából a kv-i akademiára hagyott]. 1746: jövendőre ... az Ának viszsza itiltetik mint örökösse a Szőlő egészszen [Torda; TJKt III. 79]. 1750/1797: (A telek) azótától fogva egy néhány kézen fordult meg úgy hogy most Jankó András birja Zálogképpen és rajta is lakik azon a' Jussan a' kit Kun Mihály Vr maga örökössének tartott [Vérvolgy Sz; Borb. II]. 1763: Ezen Nagy Mező nevezetű Helység az Udvarfalviaknak^a többire örökösök [Told. 44/8. — *MT]. 1780: a Mosia is az Olosz Uré, még is meg engedi hogy más birja, s tsudálkozom hogy engedi más(na)k a maga örökössét [Gyalmar H; BK ad nro 450 Bujka Jakob nyil. Kalimán Angel (90) jb vall.]. 1780/1784: Ha valaki ez előtt harminz két esztendőkel valamely helyet fel fogván az olta birja, a mint örökösse maradjon kezénél s el ne vétetődjen tölle, a mit pedig harminz két esztendőn innen fogott az el vétetődven Közre bocsátassék és oszlora mennyen [Galambod MT; Told. 29]. 1817: azon Helyek és Irtványok, a' melyekre ők telepedtek volt, nem az ők örökössek, hanem a' Mlgs Uradalomé volt [Kásva MT; Born. XVIII. 5 Szegedi László hites assz. keze írás].

Hn. 1759: Az örökös n. bardos de külömben a teteje felé meg ritkított [M.bece AF; EHA].

Szk: ős ~. 1762: azon helye elő Kegyelmeének őss, örökösse lett volna [Körtvélyfája MT; BálLt 87].

2. ősi/örökség útján birtokolt jöszág; proprietate (funciara) dobínditá prin moštenire; Erbschaft. 1712: Gyecrofi György Ur(am) ... hány ház heljet birt olha (!) es Magyar ródón s mi kepen birta azokat. Zalogossi voltanake vagy mind eörökosei? [K; Ks 33 Ród II vk] | negyet tudok eörököt [K; i.h.]. 1724: hallottam közönseges Falu gjülesiben az Sütő Mihály állítól hogj neki az föld nem örökösse hanem tsak zalogossa, akkor mondák néki az emberek hogy rotassa maga öröksegenek de eo nem rotata, hanem tsak zallagossá(na)k, az fia ... már maga örökösseinek rotata [Vécs MT; Mk 9 Joan. Farkas (40) ns vall.]. 1730: Az Fel Csik Széki Szent Mihályj Szép Viz felől valo fordulob(an) nemes Curiahoz mely Nehaj Tks Nmzs Sándor Mihály vr(am)tól maradot mind örökösök(ne)k és Zállagosok(na)k Cum distinctione valo Regestruma [Szentmihály Cs; Borb. II]. 1761: az meg nevezet föld elő Kigyelmek(ne)k örökösse volté vagy Zálogul birta nem tudom [Petek U; Hr 2/34]. 1762: A mely tsérét ... Rosnyai Josef Uram adott itten M Járab(an) én ugy tudom világosan hogy nem örökösse, hanem Illyei Néhaj Kováts Sigmund Uramtól Zálogositott Jöszága volt [Erdőcsinád MT; Told. 43/88].

3. öröklésre jogosult/örökségből részesülő személy; moštenitor, successor; erbberechtigte Person. 1580: az Nehay Kemeny Lazlo fia wetette wolt zalogba Gyecrod Monostorban Derethen Olah Monostorban Erdő falwan Bedeczyben walo Rezyt Kabos Gabrielnak Melljet Kemeny Janosné Azzonyom fia Kemeny Boldisar kepeben megh waltott wgy minth ez Jöszagnak teorweny szereznt walo Eőreokeose [Gyerőmonostor K; KCs IV. 52]. 1590: mint gilkost megh fogtak Molnar Petert es it Vduarhely varaban

fogwa volt az Gilkossagertt keoteotte magat mi Eleotteonk^a ... hogy Jobbagia lezen Pernieczy Jstvan vramnak es mind az eo maredekinak (!) eoreokeossineks [UuszT. — *Köv. a nevek fels.]. 1607: ligien Varga Thamas es felesége Erzeb Azzoni es giermeki niluan ualo örökösök benne [Szentmihály U; Pf]. 1718/1793: Etzken András Uramnak ... által adám mindennemű ben és kün valo Jöszágaimot ... (semmi örökösöm nem lévén, kibem maradna nevem:) [Albis Hsz; BLev. Transs. 5]. 1734: egy Ház teleket ... mind addig ő kmekek békeségesenn birják: valameddig az el zálogosítók vagy maradékok a meg irt harmincz forintokat és husz pénzeket ő kk(ne)k le tészik, le téven pedig, ő kmekek is tartozzanak a jöszágot az örökösök(ne)k ki bocsátani [Szécs Cs; Borb. II]. 1795: ellenkezik mind az I(ste)n Törvényével, mind az Hazáéval ilyen Hite szeget Aszszont Vra Jöszágában introducálni, és benne hagyni az örökösök(ne)k nagy meg rontásokra és keserítésekre [Albis Hsz; BLev.]. 1850: köteles leendő haszonbérő sógorom, annyi bé vetett földet adni viszsza az örökösöknek, a hány földet jelenleg bé vetve vészen által [Ne; DobLev. V/1298]. 1863: kedves nóm Özvegyi kenyerebe birja, amig él, a Nagy hid végénél lévő Iső szám alatti házat és telket is — csakis Nóm halála után fogván minden örökösseimre át szállani [Kv; Végr.].

Szk: általános ~. 1860: (Akontz István) kötelevit ... általános örökösöm Péchy László őcsém adja ki [Kv; Végr.]. 1868: Egyebekben általános örökösömmnek kinevezem Ügyvéd Simon Elek őcsémet, s felkérem ... hogy mint örökösöm ... végrendeletemet oltalmazza [Kv; i.h.] * *egyenes ~. 1862:* minden bár hol is találtathato ingo és ingatlan birtokunkban ... egyenes örökösöm maradjon, az én kedves nóm Tamási Anna | Ha ... Isten ő Szent felsége kegyelmének tetzene egyenes és törvényes örökösünket az élők sorából ki szollitnia; azon esetre maradjon az én kedves nóm Tamási Anna a vagyonnak szabad tetzése szerénti rendelkezője [Kv; i.h.] * *igaz ~. 1805:* Ngod a' die dati semminémű ugy nevezett javításokon többé azon kiváltando Jöszágokban ne igyekezzék, hogy aival is igaz örökösöknek nyilvánásagos praecjudiciumára a' jöszágokat jobban és többel ne terhelje [Mv; Ks 92] * *törvényes ~. 1662:* meggondolhatja akárki is, minémű keserűségére leheteti^a, nem látván fiúágon való posteritást, maradékok csak egyet is, ki sok szép javaiban, jöszágaiban törvényes örökös lehetne [SKr 285. — *Az öreg Bethlen Istvánnak].

4. városi ingatlannal/örökséggel rendelkező (az után adót fizető) polgár; cetățean/persoană care a dobîndit bunuri imobile în perimetrul unui oraș; in einer Stadt Besiztun habender Bürger. 1572: Megh Ertettek eo k. Byro vra(m) panazolkodasat az Eyel larok feleolis ... ha valamely oly Neotelen legen leynd vigeak ez Thoromba, ha ky Eorekes hyak Teorwnre Es teorwennel Bwntessek [Kv; TanJk V/3. 61b]. 1573: Ez epwletnek penig ely kezdesere mostan eo k. rendeltek egy vonasra d 20 ... De senkyt eo k. sem Eorekest sem zellert zabadoswl Nem akarnak hadny Ezbeol [Kv; i.h. 75b]. 1605: Vegeztek eo kegek varosul hogy az hostatoks esmet megh eppwlhessenek walamelly eorekesnek ház helie vagion kit eorekeswl bir, megh eppytse [Kv; i.h. I/1. 505–6].

5. örök/ősjobbág/alattvaló; iobag pe vecie; ewiger Leibeigener. 1698: teszek ilyen dispositiöt ... mivel az Attya^a is nem volt egészen örökösöm ... ezt egyedül fel szabaditom Több jobbágym közöttül fiurul, fiura [SLt AI. 50 Ebeni Judit nyil. — *Ti. Majlát Márton nevű szolgájának apja]. 1776–1815: a Vén Tolvaj katona ada kötette őrekesnek a

Grofhöz^a ... a Nsagod kenyerit észí [Szentbenedek MT; Told. 6 Barrabás István lev. — ^aAz embert].

6. örökös jogon bírt országot; tará ereditará (a coronei); Erbland. 1710: az electorok választásából I. Josefus magyar király római királyságra emelteték ... noha a francia erősen munkálódott ... hogy többször az austriai házból császárt ne válasszanak, mert utóljára haereditáriumának teszi az Impériumot, mint Cseh- és Magyarországot, kiknek is királyságában elsőben szabad választással lépett be, már most örökösinek tette [CsH 237].

örökösön¹ 1. örökre, örökérvényűen; pentru totdeauna, pe vecinie; für ewig. 1592: Wegheztek egienleo nyelwell ... Hogy Valaki az lelkelwel Zitkozodik ... egy forintot vegienek raita ... ez Weghezes Nem chak Egy Biro Ideyeben hanem coreokeoseon megh gywkereztek [Kv; TanJk I/1. 175]. 1619: ne adjon Nagyságod az országot új háborúságára okot az hatalmas császárral, hanem az régi békeségről és az mostaninak is az kezdetiről jól megemlékezvén igen szeme előtt viselvén, az hatalmas császáré legyen meg és maradjon meg az jó békség örökösön [BTN² 134]. 1698: munkót kezek be adásával meg biralvan tőnek mű elottunk ilyen örökösön meg allando alkalmat [Hsz; LLt]. 1710: ha a francia király conjugalta volna^a a némettel ... könnyű lesz vala akkor a töröktől nem csak Constantinápolyt elvenni, hanem a töröktől s tatár egész Európából örökösön áthalajtani a tengeren [CsH 217. — ^aMagát]. 1745: á mi kevés pénzke vagyon ... örökösön oda vész [Torda; TJKt II. 36]. 1772: osztály keppen örökösön egy más között tőnnék ilyen rendelt^a [Nagyik AF; DobLev. II/436. 1b. — ^aKöv. a részl.]. 1796: bőltsen Méltotzatik a' Méltóságos Királyi Tábla meg Itelni, hogy ilyen embereknek a' kik ha szinte Jussok lett volna is a' fel kért Privilegialis Levélhez, de azt örökösön el vészették, vagyoné Fel Perességek vagy nintsen [Mv; TLev. 5/16 Transm. 16 tábl.]. 1834: némellyek(ne)k zálogja örökösön is oda vészett [Asz; Borb. I].

Szk: ~ *becsül* örökérvényűen felbecsül. 1699: böcsüllés hűtös embereket ki külden meg böcsülltette az ur eö kglme mellyet^a örökösön böcsüllöttek tíz magiar forintokra [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 152. — ^aTi. egy cserélt telket] * ~ *lehagy*. 1652: Bako Suska Aszszony ... minden perit es perbeli p(rae)tensiojat Bako Ersebet Aszszony successori ellen örökösön le hadgya engede es in perpetuum sopiala [Kelementelke MT; Ks 13. XVII. 5] * ~ *lemond vmiről*. 1742/1792: (A pereskedők) mind meg bókellének ... és minden együtt valo Törvénykezésről le mondanak örökösön [Albis Hsz; BLev. Transs. 35]. 1783: az Inclutum Oloszianum Gyalog Regimentben Kantonaskodo Akosfalvi Titt. Szilágyi Sándor ö kglme ... Néhai édes Attyának per extensum minden féle Mobiliiá iránt ... a Nemes Marus széki Tkts Cont. Táblán pert indított vala ... meg edgyezvén ... azok aránt indított perlekedésről örökösön és meg hihatatlantul le monda [Mezöbánd MT; MbK XI. 69]. 1802: azon rétről ... a' mellyből az el foglaltatott vala, mind magára, mind két ág maradékira, mind pedig minden veireire nézve örökösön le mondván, azon leveleket, mellyek mellett az Ekkálával kötődött, erőtelenek(ne)k, és más rétről szollók(na)k lenni meg ismérné 's declarálná [uo.; MMatr. 372] * ~ *megalkuszik*. 1772: jozon és meg nyugutt elmével meg bírálván, meg egyezének meg alkuvának örökösön [Ikafva Hsz; HSzjP] * ~ *megnemesít*. 1671: (A) Házheljeket ... meg-nemesittyük, örökösön és

meg-másolhatatlantul, ez levelünk által [Berz. 17b Bornemisza Anna ad. lev.] * ~ *megtart*. 1617: Vagio(n) egy Kerek Stomp Verespatakb(an) ... meli felől igi vegeztünk, hogi ... ha ... eörökösön megh akaria tartani valamellik, fordicion egyik az másik(na)k flo 80 [Abrudbánya; Törzs.]. 1757: Melly állandó, meg másolhatatlan ös örökös tserét mind két fél maga, Successori, posteritassi és Legatarussi ... ratihebecalják és örökösön meg tartják [Kis- esküllő K; Somb. I] * ~ *végez*. 1595: Amy Nezy Azokath, kik az varos keonyweben magokat be nem irattak volna, vegheztek erreol coreokeoseon^a [Kv; TanJk I/1. 258. — ^aKöv. a részl.] * ~ *végezhet*. 1594: ezten ez Napon Biro vram io reggelre be hywassa az 8. zamweweo Vramat ... hogy ... vegezessenek coreokeoseon [Kv; i.h. I/1. 230].

2. állandóan, mindig; mereu, totdeauna, vecinic; immer, ständig. 1670: Nem kétleim, Kegyelmed az többi dolgokban is úgy operál, hogy az jó szomszedság örökösön megmaradhasson [TML V, 323 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz]. 1835: az 'Siboi emberek örökösön gyűléseket [Zsibó Sz; Wlt]. 1850: Pozler Lajos ... hosszas évek óta örökösön több segédkevel fuserkedett [Kv; ACProt.].

3. vkinek élete végéig; pînă la sfîrșitul vieții; bis zum Ende des Lebens. 1629: Zekelj Gyeorgyeot az Atyafiak tulajdon keppen hattak coreokeoseon az hazban [Kv; TJK VII/3. 24]. 1665: vasárnap vitték be az új pasát sok törökkel nagy pompával; úgy hirdetik örökösön adta császárnak nagy pompával; úgy hirdetik örökösön adta császárnak neki az pasaságot [TML III, 517 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1687: Kötelenen^a lako Andreka Simon ... akaráván örökösön azon Falub(an) megh Telepedni ... Suki Pal vr(am) földén es neve' alatt, kívánom eze(n) Andreka Sion (!) egy ugjan Köteleny Marusan al(ia)s Bank Peter nevű öregh embernek kiis az Suki Pal vr(am) jobbagya minden házat és egyéb benne levő minde(n) jóvait es marhait holta uta(n) neki maradni [SLt O. 39. — ^aK]. 1720/1792: ha azon földért valaki azon sárnak csinálását örökösön magára vállalná szabadoson el-adhassa akárkinek [Albis Hsz; BLev. 31–2]. 1729: Ember Erso is már égi néhányszori fertelmeskedés(e) elegyitven magát ugjan Szokasossá lett ... az Pellengéren ö is hoher által keményen meg Csapattatik, és mind kettő az Városrol es határárol is örökösön el kergettetnek [Kv; TJK XV/7. 35]. 1777: (Bruckenthal Sámuel) nemcsak az erdélyi gubernátorságot nyeré el örökösön, hanem thesaurarius lévén gr. Bethlen Miklós, azt onnat kitudta statuum praesesnek, ő maga fogja másodmagával az egész Kamarát dirigálni [RettE 378]. 1816: siratta Nagyságod is egykor vigasztalhatatlantul a' jo Atyát, nem foradtak bé a' sebek azután is, s az érzékeny fájdalom örökösön maradt Nagyságod nemes szívében [Héderfája KK; IB. Molnár Sámuel lev.]. 1819: örökösön a Czéhbol ki reskeszessék [Kv; MészCLEv.].

Szk: ~ *rajta marad*. 1804: (A szegény emberek között) olyanak vadnak hogi magak tudja hányfelé adóss, így hát némellyiken orokösön is rajta marad az adósság [Ádamos KK; Pk 5].

örökösön² (adományként/cserében/örök áron) fiúról fiúra öröklődően; (prin/ca donatie/schimb/cumpărare) moștenindu-se din tată în fiu; (als Spende/Wechsel/Verkauf) vom Sohn zum Sohn erbend. 1639: ne(m) tudo(m) mellik Fejedele(m) idejeb(en) es Donatioval volt az Iktatas, es örökösőne vagy sumaba(n) volt [Vingárd AF; JHb XXVI/16]. 1642: Tudom hogi az megh neuzet Nagi Keo Banya, Eöreokeoseon az Nehay Vayda Martone uolt [Ab-

rudbánya; Törzs]. 1685/1792: a' Bekék Nyire ... Etzken Andrásra és Gyermekire mentek volt által Nagy Annok után örökösön [BLv. Transs. 15]. 1701: Czegei Vass Georgy Ur(am) ... mindennemű ... külső belső portioját ... kezében ereszté ... Vas Daniel Ur(amna)k és fiu ágon lévő maradéknak örökösön meg hihatalanul [Cege SzD; WassLt]. 1720/1811: Vagynak örökösön vet földéki ... a Kurtáb(an) egy hasáb ... a Hoszszub(an) is egy hasáb [Szotyor Hsz; Borb. II]. 1759/1766: Kis Kendi Jozsághoz tartazo ... Varga Gyurka nevezetű nótelen Jobbágy Legényt örökösön cedalak Biro Moses és Sigmond Urak Kemény Kristina Aszszonyinak [Mv; DobLev. II/372. 2b]. 1771: az also Ton fellül valo pusztá To, őkegyelméé légyen örökösön^a [Fejér m.; i.h. II/428. 7a. — ^aLugosi Ferentz]. 1812: kére Nagy Elek Ur Tkts Rettegi Mihály Urto ... Száz Német forintokat, ígervén ezenn Summa pénzért, és per Manus assignálván örökösön és Nullum Jussal három Jobbágy Cigányait^a [Palatka K; RLt O. 2. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1849: a Birtokott örökösön fiurol fiura által bocsátok [Bözd U; Borb. II].

Szk: ~ ad. 1608: megh neuzet hazamat adom es keoteom eo kglminek Eoreokeoseon megh hihatalanul fiurol fiura [Dés; DLt 300]. 1638: attam a' megh neuzet cziganokot Nagy Tamas Vramnak eörökösen fiurol fiura [Fog.; Szád.]. 1668: Colos vármegjében lévő Erked es Solymos nevű falukat, az nagy emlekezetu Bethlen Gábor Fejedelem adta volt Istenben ell nyugott Szárhegyi Lázár István Vrnak örökösön, az mint aral emanaltot Donationnak pariajából látta(m) es olvastam [LLt P. Biro táblai scriba kezével]. 1677: Pogácsan egy röt ház hely az mellyet Domokas Tamás Vram Eörökösön adot volt Makai Mihály Vr(amna)k [Mezőmádas MT; Borb. II]. 1701: Melly Ferencz István nevű Jobbagyat ada Dalnoki Hadnagy Matyas Ur(am) a Méltóságos Groff Bethlen Miklos Ur(amna)k ... mint maga örökös Jobbagyát ada örökösön irrevocabilit, Melly Jobbagyért ada ... hatvan forintokat [Gyf; WLt] * ~ adatik. 1737: Kis Marjai Albert Ur(na)k adatott egy darab az örökösön [Dés; Jk 477a]. 1760: a' Hegyek között a' mely kitsiny tepsesz észkos borkor vagyon, közönséges akarattól adatott Gróff Toldalagi László Uramnak, és minden Haressinek örökösön [Koronka MT; EHA] * ~ adattatik. 1739: Ntzes Váradi György atyánkfianak írtásra adattatott nyilacsakájára, a melly darabocská széna fű rüg ... örökösön adattatott ... adattatik hasznára ... Szombati István ő kglminek [Dés; Jk 518 b]. 1789: ha ... ezen Licitatio halasztodnék, mindenképpen azon lenni tessék ... hogy a' Major vagy örökösön, vagy árendába adattassék [Kv; KvRLt IV. 31] * ~ ajándékoz. 1669: En Gyerő Monostori Kemény Simon ... Fogarasban az vár ellenében való uczában ... pusztá ház helyemet ... Csókási Katha Asz(ony)na)k, és ő kegmé mind két ágon lévő szerelmes posteritásinak adtam, és ajándékoztam örökösön, és megh másolhatatlanul [Inc. III. 7]. 1713: ada és ajándékoza ő Ng(na)k örökösön két darab Szőlőköt, mellyekis most pusztajában hevernek az Uj Thordai hataron az Mezes Mál nevű Szőlő hegyben [Torda; JHb XV/11] * ~ általad. 1717: Besenyei György Ura(m) az Karko felől valo Nagjobbik Külső labbéli földét örökösön által ada Kis Peter Ur(amna)k [Vajasd AF; DobLev. I/93]. 1765/1783: (A) tizenkét ház helynek megh örökösítésé végett ... Báro Kemény Sigmond ur ő Nagysága, és Élete Kedves Párja Mlgs Groff Vass Éva Aszszony ő Nsga, conveniálák Titt. Gerendi László Urat, és Feleségít, Sarádi

Susánna Aszszonyt és kérék azon, hogy ... adnak által ő Nsgok(na)k örökösön, mint Csere mellett lett magok acquisitumokat [Kv; i.h. III/874]. 1805: Trauzner István ezen Tóóbéli maga Részit Détséi Istvánnak örökösön által adta [Ne; i.h. IV/887. 3b] * ~ általbocsát. 1726: Lévén a T. Ecclesianak Tuzok málban egy regtől fogva nagy pusztasagban lévő Szőleje ... Mostan pedig T. Cantor Sz. Kiralyi Gerson Atyánkfia kezere véven s munkában vette ... Instantiája által meg kerésven a T. Consistoriumot: hogy azon Szőlőt bocsatana által örökösön ... Látván a T. Consistorium az ő klmé kivansaganak illendőségét ... örökösön által adgya T: Ecclesia [Kv; SRE 151] * ~ (által)enged. 1647: Az Ouár kapunál leuod hazat az attiafiakkal egjüt engedék Josef Schelker ura(m)nak, és feleségének eörököseon [Kv; RDL I. 134]. 1814: Azért az nemes hütösség is, hogy mindenekét jó, új szemre véven, általengede örökösön, hogyha hasznát vehet belőle, legyen örökös birtokában [Szarhegy Cs; RSZF 139] * ~ assignál. 1792: Márkodba, a' Ns és Vitezlő Márton Mátyás, mint Ekkla Curatora^a ... és Kovács Tamás, az egész Megye képebe, és nevébe ... mi velünk edjűtt a' mezőre ki jövének meg mutogaták, és örökösön assignálák ... ezen alább le irt szántó Földeket, és kaszáló réteket [MMatr. 453. — ^aKöv. még nyolc név fels.] * ~ bir. 1636: Azt az Egi fertali szeoleot hasznostul itiltwk Teglas Annanak Eöreokeoseon birni [Kv; RDL I. 109]. 1700: a' mely fundus(na)k penzewel kinal en azt örökösön birom [Dés; Jk 314b] * ~ birhat. 1624: egy Manylla Demeter tős és örökös bedelljei ... jobbágya ... Toroczka Zsigmond uramnak búdosóban volt ... az ő szerelmes atyafianak, Toroczka Ilona asszonnak ... adá, köté, vallá és conferálá ... mind feleségestől, gyermekstől in perpetuum, hogy valahal ő kegyelme ... avagy ő kegyelme ura Novák Farkas uram feltálálhatják, az ő földekre szállithassák és örökösön birhassák [Torockosztgyörgy TA; SzO VI, 76]. 1748: föld örökségetskémét ... örökösön birhassák [Komjatszég TA; AbN] * ~ cserébe (által)ad. 1701: Adák penig ... ez még irt földeket örökösön cserébe, fiurol fiura, maradványrol maradványra [Uzon Hsz; Kp I. 93]. 1763: amely pusztá Fundussa minden hozzá tartozando külső és belső appertinentiakkal volt ... Nagy Ajtán ... Galgotzi István Ur(amna)k azokat ... által adta örökösön Tserébe ... Tit Cserei György Ur(amna)k, és Nagy Borbára Aszszonyinak és két ágan lévő Heresek(ne)k és posteritások(na)k transponálta [M. frata K; JHb XVIII/28]. 1828: Ezen ki szomszédalt Fel Hold szántó Földnek az Eszak Felől valo vegiből ... által ad ... Huszan ött ölot ... Cserében örökösön Semmi Just Se magának Sem maradéknak Fen nem Hagyván [Asz; Borb. I] * ~ cserét tesz. 1777: kérem ... örökösön tégyünk cserét [Pálfa Cs; Ks 65. 44. 13] * ~ elad. 1616: Budai Tamasne Aszszonyom Vatzí Catha Aszszony, az mellettem valo hazat Czanadj Antal Uramnak adni kötettem ... sőt ... el akarja adni nekj örökösen [Kv; PolgK 140 ifj. Heltai Gáspár not. kezével]. 1726: Zemlényi Pál Ur(am) ... bizonyos szüksége ki potlása véget kenszerítették itt az N. Enyedi határan ... egy darab földeket ... magoktól in perpetuum abalinalni örökösön el adni [Ne; DobLev. I/126]. 1805: Bartos Sara Asszony itt az Albisi rész jozzagotskáját el adá örökösön ... ötse Uranak Bartos Samuel Uramnak 100 ~ száz Magyar forintokert [Albis Hsz; BLv.] * ~ eladattatik. 1671: Hogy ha valamely Rab levele által szabadságot adott, vagy ad arra hogy jozzága el-adattassék örökösön, ez szállyon az Decretumnak-is continentiaja azt tartván hogy ős jözágát-is el-

adhassa in tali casu ember, hogy ha penig nem authoralt mást az örökösön való el-adásra, az Rab ki-jöven, állyon szabadságában, adgyaé örökösön avagy nem, és ha maga ugy adgya, szállyon örökösön [CC 63–4] * ~ *eladott*. 1735: az ltöl ő Kgtlő citalt locus Decreti ... az örökösön el adott ős jóságok rehabilitiojáról szól [Torda; TJKT I. 82] * ~ *(el)cserél*. 1712: Csereltek ... egy masal örökösön firol fira leanrol leanra maradvanrol maradvanyra meg hihatatlannul [Vaja MT; VH]. 1809: ezen ... földömet örökösön által attam, és tseréltem [Szentbenedek MT; Told. 37]. 1841: Ezen ... meg szomszédossított Allodiális Tábla földemnek azon kisebb részit ... örökösön el Cseréltem [M.zsombor K; Somb. II] * ~ *esik*. 1685/1792: Az harmad fél füzesbe vagyon öt lépés széna fűvem, melynek az három lépése östől maradt, az két lépését ismét vettem örökösül ... Flor. 5 Az horgas tonal vagyon egy darab husz lépés, mely örökösön esett volt az Nehai édes Uramnak [BLev. Transs. 14] * ~ *felcserél*. 1823: meg fontoltuk volna egy aránt a más Határon lévő Birtokkal járnai szokott alkalmatlanságokat, és ... örökösön fel cseréltük [Szentbenedek AF; DobLev. V/1072] * ~ *felosztatik*. 1592/1633: kezezonseges akarattal, uegeztek egymás kezeont, es mi cleotwnkis mindnyaiann ... consentialtak, hogy mostan eoreokeosseon fel oszlassek, mindenwt ualo zanto feold, reth, es szena fw [Gyeke K; Ks 90. — *Köv. a nevek fels.] * ~ *hagy*. 1641/1678: Zalaknai János Papné hagyott testamantum(an) a Templomhoz örökösön egy hoid földet [Somod MT; MMatr. 85]. 1717: Rigmányi Mártón hagiót örökösön Felesége és leánya hallásokra két körtővélyfát s' Rigmányi Ecclesiácska számára [i.h. 167] * ~ *hagyhat*. 1653: az Serlingi^a ioszagot ... kaptalanban neke(m) kötötte Szegeni^b ket ezer tallerban ... aztis örökösön nem hagihatom hanem az ket ezer taler Súmaig az en igasagomat hagiom fiamnak mikola Sigmondnak es maradekinak [JHbK XLII/3 Kovacsoczy Zsuzsanna végr. — *BN. ^aA végrendelkező férje] * ~ *idegenít*. 1763: Kis Várdai L. Samuel eo kglme ... azonon Nevezett földét, adá és idegenít örökösön ... Nms Brullyai Sára Aszszony(na)k es Haereinek in et pro fil 5 d 50 — öt Magyar forintok(an) es ötven pinzekben [DobLev. II/341] * ~ *jobbágyul (be)adja magát*. 1629: Ada be magat iobbagiul Szabad io akarattia szerint eöreokeöseön fiurul fiura kezet be adua(n) nekeönk kez birak(na)k egy Nagy Mihaly neuö ifiu leginy Soofalva(n) ... loko Gawaj Peternek [Sófva BN; Ks 41. E. 15]. 1676: Mikoron volnánk ... Also Galdon ... Buta Medre ... adá magát szabad io akarattya szerint ... *jobbágyul Te-kintetes Kemeny Peterne Thorotzkai Clara Aszony(na)k es ő kglmenek Posteritassinak ... örökösön fiurul fiura megh hihatatlannul [KP] * ~ *jobbágyul kötelezi magát*. 1734: Vadadban^a Commoralo, egy Fodor Mihaly nevű ember ... mivel hogy nekie semi lako helye, ugy gyámolais, nincsen, de különben is sokal ados ... ő is magat ... firol fijuira örökösön kötelezi jobbagyl ... Berzenzei Istvan ur(a)m(na)k [Berz. 12. 92/67. — *MT] * ~ *(jobbágyul) köti magát*. 1665: Egy kozak czigany iffiu legeny ... maga szabad io akarattial, ada, es köte magat Jobbagiul Eorökösön, fiurol, fiura, megh hihatatlannul Nemzetes Rediás Ferencz Uram(na)k [Köröspatak U; BLT 11]. 1727: kegyelmed ezen szegény Oláne Urának szabadittasab(an) meg indülyon s könnyen ne hadgya had telepedhessék az en földemre jó kezesség alatt, örökösön köti magát [Szentlélek Hsz; ApLt 2 Apor Péterné Bara Sigmondhoz] * ~ *konferál*. 1693: Gidofalvi Gabor Deak ur(am) conferalt jövendo Pap

lakasra egy hazaczkat fundusaval örökkesen [UnVJK]. 1714: Szilvasi Ianos vram ... azon Detrehemi portiot adá es conferálá örökösön es irrevocabiler Biro Samuel Vram-(na)k, Feleségének Daniel Clára Aszszony(na)k, két ágh maradekinak [Mezőőr K; Born. IX. 2 Hunyadi István tábl. íródeák kezével] * ~ *köt*. 1650: abbali igassagat Peterffy Mihaly, eorökösön az J felesegenek kötötte [UszT 8/64. 54]. 1712: Levén ... Szekély Miklos Uram(na)k, és fiának, István(na)k egy darab erdejek ... az Rakosi hátáron ... adá és köte ... Kisebb szekély Ferencz Uram(na)k ... örökösön [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1729: Geréb István uram ... köté és adá örökösön Cserében Czegei Wass Dániel uram(na)k ... Kolosvár Városában levő Ház és ahoz valo kert és Majorbeli részit [Császari SzD; WassLt] * ~ *legál*. 1677: Ecclesiakhöz ingatlan jokot örökösön legalni, Fiscus vagy Successor kárával, interdicatitak [AC 255] * ~ *marad*. 1763: conferala Idősb Katso Miklos Pap számára Testamentaliter egy magától ki irtott széna rétét ... tali conditione, hogy mig maga él, széna bért a' Papnak ne adjon, holta után pedig maradjon örökösön, paprol papra [Selye MT; MMatr. 217] * ~ *megszerez*. 1758: Ugyanezen esztendőben akarván magam lakasomat figálni, kívántam volna az édesanyámtól azt az vén házat magamnak örökösön megszerezni, aminthogy száz forintot s Tökön egy jó házhelyet ígértem volt szegénynek [RettE 69] * ~ *(meg)vásárol*. 1726: az említett darab földet ... Nztz Brullyai György Ur(am) s Hites Társa Balog Sára Asz-(sz)ony ... negyven Magyar forintakban ... meg alkuvá és örökösön meg vásárlá [DobLev. I/126]. 1753: emlékezem arra is Mátyás Samuel Vram ezt mondotta volna; jollehet örökösön Vásárlotta azon Jozsagot, de ha penzit le teszi ki bocsátja [Nagyborosnyó Hsz; i.h. 1/253. 2a Andreas Bartha (32) ns vall.]. 1795: a' Kelemen telki Rfta Eccla örökösön irrevocabiler meg vásárlá a' Kelemenelki Falusi Közőnségtől azon örökséget [Kelemenelke MT; MMatr. 132] * ~ *(meg)vesz*. 1609: az kynek saittia attul örökösön megh vettem [Dés; DLt 312]. 1698: az én édes Pap fiammal Alberttel uőtünk uolt örökösön egy belső heillet al Csik szekben Szent Simonon az falu között [Csatószeg Cs; CsÁLT F. 27. 1/44]. 1719: Etzken Istvan joszagot vettem meg Örökösön [Imecsfa Hsz; Borb. I]. 1803: (A jóságot) én Semmi képen ki nem bótátom mert örökösön meg vettem [Makfa MT; DLev. I. VIII. 20] * ~ *odaad*. 1646: Zeoch Thamas ... az hazat eoreokeosseon fiurul fiura maradvarul maradvara oda ada valla Borbeli Jmrehnek [Kv; TJK VIII/4. 66] * ~ *odaenged*. 1784: Malombéli ... részünket ... örökösön oda engedték ... kötelezvé magunkat és Maradványainkat ... arra, hogy a' miket ... ezenn Levélünkbe foglaltunk ... álhataros meg tartóji lészünk [Gyalakuta MT; Ks] * ~ *odavall* → *odaad* * ~ *osztozik*. 1735: ő kglme holta után ujjollag fel oszták ökö^a ... Azt is tudom hogy örökösön osztózanak egy mas között [Altoria Hsz; Borb. I Veress Péter (49) pp vall. — *A jö-okat] * ~ *összecserél*. 1868: ezen Circum vicinált ki nevezet két Darab külső Szántó és kászáló birtokunkat össze Cserélőnk örökösön [Szováta MT; Bereczki József lev.] * ~ *száll* → *eladattatik* * ~ *szolgál*. 1608: Matthias al(ia)s Kouach Jmreh ... mingiarast Zamosfaluara keölteözik, feleségeuel, minden marhaiaual egietemben, es az teöb Jobbagiul edgiwt Eöreokeosseon szolgal [Kv; JHb]. 1630: Nagy Janos ... az feluul mögh neuözöt vrakat Zombori Laszlot, az utan az Feleseget, az utan Bötlen Farkast ... Jobagsagul (!) Szolgaltá örökösön [Szentegyed SzD; WassLt Deak István

vszb vall.] * ~ *szolgáló jobbágy*. 1716: Kendermezei Possessiojából ... Boros Jenő Korda Sigmund Urnak ... ezen örökös ide alá való és örökösön szolgáló jobbágyok aufugialtak [Kendermező SzD; BFR II. 81/3] * ~ *testál*. 1792: Hagjok és Testalok a' ... Kolosvári Unitarium Collegium Szükségire örökösön ... Hung fr. 10 000, az az Tíz Ezer Magyar forintot [Héjasfa NK; SLT XLIII. 17 Felső Dobofalvi Maróthi István kezével] * ~ *vásárolt*. 1789: Ha valamelyik Félől valaki hosszas perlekedés után olyan örökösön vásárolt Jozzagot, Földet, vagy akármí Birodalmot ki nyerne ... betsű szerint való árra öt száz Forintot Superálna, tehát Casu in eő meg osztván a ki nyert Birodalomért Törvényesen ítél Summát ... a másik Fél rectificálni tartozzék [Kük.; Kp II. 25]. 1827: Várfalvi Pálffy Evától örökösen vásárolt föld végről szollo levél [Asz; Borb. I].

örökösít örökös birtokká/jobbágyá nyilvánít/tesz; a obține definitiv/pentru totdeauna o proprietate funciară/un iobag; zum Erbesitz/Leibeigenen erklären/machen. 1624: Desfalui Gaspar uram ... az euicciot, maraga neu en ada, eőreőkösite ... ket haz helt ... Zalanczi Istvan vramnak [Mihályfva NK; JHb XXIII/6]. 1634: azt pedig az eőreőköseget 1612 ezteendőben eőreőkösitette(m) [Hsz; Bállt I]. 1749: Ha mit Kabos Ferencz Ur(ám) vagy Successori azon mostan alt(al) adott portiob(an) epitendő lészén, nem külömb(en) ha a fugitivus Jobbagyok reductiojára költeni fog ... nem külömb(en) ha maga Jóságiból Jobbagyit oda telepiténé Kabos Ferencz Ur(ám) vagy quo quo modo Jobbagyokat örökösítene azok(na)k el viteleken szabacscsága lészén [Kv; Borb. II]. 1775: azon Verő ab olim Nehai Tit. Thorotzkai János Ur részére birattatott 's vámoltatott, 's a' Mlgs Familia közt celebrált Divisiok ott érték, confirmálták örökösítették [Torockó; Bosla]. 1807: Nehai Székely Mihály Uram ... mondá ennek a Kis unakámnak Testalom ... két Hold Foldemet ... melly földrol azt mondatá hogy maga örökösítette Szerzette [Sinfva TA; Borb. II Fülep Mihály (49) ns vall.].

örökösítés jószág/birtok örök érvényű átruházása/megszerzése; cedarea/obținerea definitivă a unei proprietăți funciare; endgültige Übergabe/Erwerb des Besitzums. 1786: A' Gálfi sessiok örökösítéséért fizettem Hf 20 [Nagylak AF; DobLev. III/616. 1b Jos. Dobolyi kezével]. 1787: Az ház örökösítéséről, és szőlő appropriálásáról emanált Contractualis Levelek ... más Regestumba ingredialta(na)k (!) [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 14]. 1805: a' Pernek derekában bé adták a Per rendiben-is az elébb tsak Notarialis kéznél fordult örökösített Bizonyosságait [Ne; DobLev. IV/887. 2b]. 1807: (Földet) Zalogosított ... ezt ... 2 rendbéli vérektől meg örökösítette, és arról szollo Contractusok tartasa szerint pénzt supradadván mely 2. Köblös Föld marad azon örökösített mellett Köntzei Gáborné aszony(na)k [Hsz; Kp IV. 306]. 1882: minden Külső Belső Javait is ... örökösítés és Zalogosítás mellett tsak nem egy Talpalatnyéig el idegenítette [Kük.; Kp II. 60a].

örökösített örök érvényűen megszerzett; care a fost obținut definitiv/pentru totdeauna; endgültig erworben. 1842 k.: A Jakab Jánostól örökösítet Erdőbéli Jusrol való levél [Bözöd U; Borb. II].

örököskeppen 1. örökre; pentru totdeauna, definitiv; für ewig. 1583: az Jdegen Nemzet Arossok feleollis vgmint

Georeogeokreól, olazokrol, Nemetekreól Raczokrol es minden egieb ez varos kiweol lako Aros Rendekreól vegezzenek, oly modon ky az Varos Consensusabol meg maradwan, keowetkezendo Wdeőkben eoreőkeoskeppen observaltahassek [Kv; TanJk V/3. 273b]. 1589: eő kgmek ... mostis azt Akariak varosul megh tartany, Es Ez May Naptol foghwa(n) eőreőkeoskeppen egietembe igy weghezenek^a [Kv; i.h. I/1. 106. — ^aKöv. a végzés]. 1694: Mikoron volnank Sepsi Sz: Kiralyban ... jövenek mű előnk(b)e) illyen bötsületes szemelyek^a ... es tőnek mű előttünk illyen örököskeppen valo cserelést | jövenek mű előnk(b)e) ... ab una specificalt Nemzetes Szekely György Ur(ám), ab alia verő parte mostan Kökösbén lako Sepsi Killyeni Killyeni Peter, es ő kglmek münköt kezek beadasával, megh biralvan tenek illye(n) orokoskeppe(n) megh allando concambiumot [BLt 3. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1710: Rákóczi Ferenc ... Bercsénivel tanácskozván, azt végezék, hogy Ónadra gyűlést hirdessenek, és hogy ... a státusok tegyenek confoederatiót egymás között, s az austriai háztól örököskeppen elszakadjanak [CsH 385].

2. állandóan; mereu, totdeauna; ständig, ewig. 1584: Pitter Bennek vallia ... tuggya hogy Zeoch Fabian keolt abba A hazba, es benne lakot eoreokeoskeppen [Kv; TJk IV/1. 327]. 1589/XXVII. sz. eleje: Az Farago Legennek es eő edgik mester remekeh legien edgi Aito ... Masodik Remek, egy háznak vagi szobanak kereszt boltra valo boltozasa, mellyet az eő Mesterenél lakuan uigien vég(ben) örököskeppen az eőneőn tudomaniabol [Kv; KömCART. 8-9].

3. végérvényesen; definitiv; endgültig. 1583: Az melj vtat ... ez el mult Napokba(n) theoltene, lobban Akariak eo kgmek varosul meg Epitheny, Azert Meg is az hideluieket mind kiweol beleol vessek rea, es lobban eoreokeoskeppen meg chinalliak [Kv; TanJk V/3. 274a].

4. örökérvényűen, örökre; irrevocabil, definitiv; endgültig, irreversibel. 1608: Nagy kereken Egynehany szalltot Jobbagyot ... attam) es eo kegme kezynel hattam mynde(n) igassagual ... Eoreokeoskeppe(n) fiurul fyura leanrol leanra meg hyuhatatlanul [Kv; JHb XXVI/49]. 1622: azt az haro(m) fertali zeoleot el attak kez penzen harmincz Eőtt magiari forinto(n) vgi mint Eoreok arron, es eőreőkeoskeppe(n) megh hihatatlanul fiurul fyura maradekirol maradekira birnia bekessegesen [Kv; RDL I. 118]. 1623: az megh mo(n)dot szena fw hely, az fellwi megh irt Retthy Istua(n) Deaknak es posteritasinak neszzenek eőreőkeoskeppen [Markosfva Hsz; Borb. I]. 1677: soha senki egy privatus ember-is ingatlan semminemű jokat, Ecclesiákhoz se életben örököskeppen ne adhasson, sem peng Testamentumban ne legalhasson | A' Fscale bonumok a' Fiscushoz recuperaltassanak, mellyek 1688. Esztendő után ... örököskeppen el-adattanak [AC 13, 42]. 1699: Nobilis Foemina Anna Kaszoni consors Clarissimi ac Gen. D. Stephani Kolosvari de eadem solemniter protestal azo(n) hogy eő kme nyilván valo p(rae) judiciumara ... senki penzt ne adgyo(n) a' Fejer, Veres es Somogyi Portio örökös keppen valo megvetelere vagy csak megzalogositasarais [Dés; Jk 290b]. 1731: két izben váltotta volna meg Felvinczi Janos Vram Juon Juonuczot az akasztó fától, es ezen ketszeri meg váltásáért ejtette volna magát s posteritasát örökös keppen valo jobbágyaságban [Csapó KK; Berz. 12. 92/51]. 1814: azon szüle Apának néhai Makai Mihály Testvér Battyátol nehai Makai Mikostól ... örökös keppen által adott Jokhoz nekünk nintsen örökség szerént valo Jussunk [Dés; Borb. I].

5. örökségként; drept/ca moštenire; als Erbschaft. 1584: Hozzw Jstwan ... vallia ... Adoria(n) papra eoreokeos kepe(n) zalla egy haz, successio zeren[t] [Kv; TjK IV/1. 328].

6. városi ingatlan birtokosaként; ca proprietar de imobil intr-un oraş; als Besitzer von Immobiliargut in der Stadt. 1584: mindenkor wgiekeznék városul legh fellieb az waros zabadsagat es megh maradasat otalmazny feokeppen Aba(n) hogy Nemes ember eoreokeoskeppen Az városba ne zalhasson, Mostan penigh ertik Biro vramnak Zowabol hogy Kendy Ianos akarna magat Statualtatny Az Thar Istwan hazaba ... eoreokeos keppen [Kv; TanJk V/3. 284].

örököslevél jószág öröklését bizonyító levél, osztálylevél; certificat de moštenire; Erbschein. 1697: hallottam ezen n: Udvar ház heljet hogi regen ... T: N: Racz Christina aszoni elejeke lőt volna, de én az határát nem tudom az mig az örökös levelet ide nem hozák, hogi mikor megh osztották mint merték fel [M.dersze SzD; JHb III/63 Duda Tamás (70) jb vall.]. | A földet ha az örökös levelből kerdenek meg tudnám mutatni, de ige nem emlekezem réa ki meljik után váo [uo.; i.h. Miskuly Janos (60) jb vall.]. 1740: Noha ez előtis p(rae)moneáltattot vala Néhai Imreffí Szűcs Jánosné; mostan pedig Baróti Jánosné, hogi magát örökös Leveléb(en) megirt Telke metáihoz tartsa; de mind eddig sem cselekkette [Dés; Jk 537b]. 1765/1766: mind Nagylakhoz, mind Csekelakához tartazando örökös, és acquisitionalis Leveleket által adni, obligalak a' Méls Ur, és Aszszony ő Nagysága magakat [Koppánd TA; DobLev. II/372. 3b].

örökösödés öröklés, öröklődés; moštenire, succesiune; Beerbung. 1833/1841: esmérjük itten Uzonban^a azon belső és külső örökségeket, mellyek ... örökösödés szerént szállottak, és maradtak a kérdésben meg nevezett harom egy test vér Mlgs Urakra [Kp V. 373. — *Hsz]. 1862: csak is szeretett nőm ... halála után nyilják meg számára az egész vagyonra nevez a törvényes örökösödés [Kv; Végr.].

örökösödési szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: ~ jog öröklési jog; drept succesoral/de moštenire; Erbrecht. 1863: Házasságunk a polgári törvénykönyv behozatala előtt történnén, bár melyikünk halála esetében, a Városi municipalis törvény fogná szabályozni a hátramaradt örökösödési jogát [Kv; Végr.].

örökösödik örököl; a moštenii; erben. 1864: Kolosvári a' piacz soron lévő ... házamat ... hagyom kedves Unokámnak Gr. Teleki Jo'sefnek, oly kikötéssel hogy ha kis korún meg találna halni ezen házba és szénafübe testvérei ... örökösödjenek | (Unokáim közül) valamelyiknek halála esetében előbb az ezen pontban meg nevezett vérségi testvérek örökösödjenek egymásnak [Kv; Végr.].

örökösség 1. örökség; moštenire; Erbschaft. 1608: vir zerint valo Eoreokeossigemet telliessigge Eo keglminek adom aianlom keoteom es Vallom [Dés; DLT 300].

2. örökösödési jog; drept succesoral/de moštenire; Erb-recht. 1613 k.: Tudván és ertven azt annak az haznak proprietassaga per devolutionem honnet és miczoda fundamentombol derivaltatot volna Zok Peter kezehez ... Nem akar-uan patialni hogy az nehaj iffiabbik Witzei Gaspar meg maradot aruaianak Peternek ... Ver szerent valo igassaga, és örökessége benne mortificaltassek ... Ugy kellett az ide-

gen Emptort ... nagy somma penszel el vettne[m] [Kv; PolgK 138 ifj. Heltai Gáspár not. kezével]. 1681: az eő Kglme instantiájara eleitül fogvast a mioleta egy massal esmeretseget vetettünk, hozzá(m) valo baratsagos synceritassáért megh engettem harom esztendeigh hogy usualhassa azon Gyalari vas kö banyabeli vas követ sub his conditionibus 1. Semmi nemű ki gondolható just, vagy praetensiot, annal inkább valami örökösseget azon Gyalari Kö Banjamhoz, soha semmi időb(en) maganak ne venticalljon^a [VhU 250. — *Folyt. a feltételek részl.]. 1739: kie volna azan föld-(ne)k örökössege, és most is Togyer Roska mitsida utan birja nem tudam [Hidegviz AF; JHb XXIII/49].

3. örökérvényűség; valabilitate veşnică; Endgültigkeit. 1677: a' mint recuperálások a' Dézmáknak, avagy azoknak Arendáinak, a' több Fiscale bonumoknak rendihez és modgyához alkalmaztattak, ugy azoknak collatiois azon modok szerint a' Fejedelmek hatalmában vagyon, mint a' több Fiscale bonumoknak el-adása, de hogy külömb igassággal és örökösséggel abalienáltathassanak, meg-határozatot [AC 52].

4. marandóság; trăinicie; Dauerhaftigkeit. 1583: Kerikis eő kegmek Biro vramat hog ez valasztot Zemeli-eket Nemely engedetlenek ellen megis oltalmazza, ha ke-wantatik, az vegezsenek ereyeben valo megh maradasaert, es eoreokeossegeyert [Kv; TanJk V/3. 276a].

5. örök/ősjobbágság, örök/ősjobbágyi állapot; iobăgie veşnică; ewige Leibeigenschaft, ewiger Leibeigenen-zustand. 1677: A' mely Jobbágyi előbbi residentijára ma-gától vissza mégyen, nem tartozik a' temporaneus Urának restituálni, hogy ha örökössege és hozzája valo competen-tiaja-is előb valo [AC 193].

örökösül 1. örökre; pentru totdeauna, pe veci; für ewig. 1589: az Mezarossy Rendnek az az a' belseo es kilseo meszarosoknak eoreokeoswl megh engettek varosul, Zent-marton Nap vtan pwnkeostigh az hus Adast egy fontra | Oka ez a' Kylseo Meszarosok megh zabaditasanak eoreokeoswl hogy eokis Meszarosok es egy Arant valo Ighas-saggal kel elnyek [Kv; TanJk I/1. 107, 109]. 1589/XVII. sz. eleje: hogi ha ez Keómiues Céh es egesz tarsasagh, ezeket az Articulusokat, ugi mint nagi gondal, elmebeli faratsag-gal, haniassal vetessel es igazgatassal ueghez menteket es örökeoswl megh marandokat, telliessigge, vagy cziak resz szerent is, megh bontana, megh szegne ... az Biro es Tanacz, minden wdeoben az egesz Cehet eótuen forinttal bwntesse [Kv; KömCart. 28]. 1614: En Reczey Janasko ... engetem ... Chomanay eoreokeoghbeol hazbeol (!) Boyer-segbeol minden en ream Nezendeo rézemet eoreokeosseol es viza hihattatlanul [Récs F; Szád.].

2. örökös birtokként; ca proprietate definitivă; als ewiges Besitztum. 1584: az varos feoldet kewannak penzen eoreokeoswl az Seminariumnak helyhezettetny es ky Mutathny, holot az varos priuilegiumanak Regy erie es zabadsaga ze-rent eoreokeos helyt effele priuata personak es Nemesek Ne(m) vehetnenek [Kv; TanJk V/3. 277b]. 1685/1792: Az harmad fél füzesbe vagyon öt lépés széna fűvem, melynek az három lépése östől maradt, az két lépését ismét vettem örökösül ... Flor. 5 [BLev. Transs. 14].

Szk: ~ bir. 1605: Az hoostately Egett házak feleol ... Vegeztek eő kegek varosul hogy ... walamelly eokesnek ház helie vagion kit eokeseswl bir, megh epytse [Kv; TanJk I/1. 505] * ~ birhat. 1584: azt az feoldet Buda Janos eoreokeoswl Birhassa [Dés; DLT 213].